

*Judaica Books
of the Prophets*

ספר

ירמיהו חלק
א' עקראות גדולות

the Book of Jeremiah

Volume One

A NEW ENGLISH
TRANSLATION OF
THE TEXT, RASHI
AND A COMMENTARY DIGEST

Chs. 1-25

Translated, compiled, and edited

by

RABBI A. J. ROSENBERG

This new edition of THE BOOK OF JEREMIAH, Vol. 1, is intended for the beginner, student, and scholar - each of whom, we believe, will find his own reward in reading these illuminating commentaries.

This BOOK OF JEREMIAH, Vol. 1, is unique in that the Hebrew text is surrounded by the standard constellation of classical Hebrew commentaries, including Rashi, universally acclaimed as being the most quoted and authoritative interpreter of the Bible. Accompanying the English translation of the text is the complete English translation of all of Rashi's annotations and the major ideas of such great luminaries as Redak, Isaiah da Trani, Rabbi Josef Kara, Ibn Nachmias, Mezudath David, Alshich, and Malbim.

Generous use has been made of pertinent Talmudic and Midrashic sources. A lengthy introduction concerning the authorship of the Book, its place in the canon, and the entire historic background appears at the onset of this volume. Additionally, the piety of the people at that time, in the light of Talmud and Midrash is discussed.

THE BOOK OF JEREMIAH begins with the prophet's initiation to prophecy and his first two prophecies of the impending invasion by the Chaldeans. Throughout the Book, Jeremiah castigates the people for their sins, warning them that Nebuchadnezzar will soon attack. He also exhorts them to surrender to the Chaldeans, and, in the wake of the assassination of Gedaliah, the Judean governor, to remain in the land and not to emigrate to Egypt. To his great frustration, none of his warnings were heeded. On the contrary, throughout his lifetime, he was constantly persecuted for his dire prophecies.

studied at the Mesivtha Tifereth Jerusalem, where he was ordained by Rabbi Moshe Feinstein. He also studied at the Mirrer Yeshivah Central Institute, where he headed the Sephardic Division. Subsequently, he served on the faculty of the Talmudical School of Brooklyn and at the resident division of Mesivtha Tifereth Jerusalem in Staten Island. He is currently engaged in literary pursuits, playing a major role in the publication of the Judaica Books of the Prophets.

THE JUDAICA PRESS INC.
521 Fifth Avenue
New York, N.Y. 10017

THE BOOK OF JEREMIAH, Vols. I and II

are the ninth and tenth volumes of a new series of commentaries of the Prophets under the imprint of Judaica Press.

The Books of Joshua, Judges, Samuel I and II, Kings I and II, Isaiah volumes One and Two are currently available. All the books in this series contain the Hebrew text with the standard commentaries of Rashi and others in their entirety, together with an English commentary containing all of Rashi's comments and the major ideas of other great scholastic luminaries, such as Radak and Abravanel.

These books are worthy additions to any home or institutional library:

Other Judaica Press Publications

MISHNAYOTH / 7 Volumes

by Philip Blackman

Six volumes and Supplementary Index volume. complete Hebrew text paragraphed, vocalized and punctuated. Literal, lucid English translation printed alongside text. Explanatory notes on each page for easy reference. Introductions, glossaries, diagrams, maps, appendices and indexes. 4035 pages. 5½" x 8½" Popular Edition . \$75.00

THE JASTROW DICTIONARY

by Dr. Marcus Jastrow

The definitive dictionary on the Babylonian and Jerusalem Talmuds, the Targumim and Midrashic Literature. "the **Jastrow**" as it is known among students and scholars, is an indispensable aid to the study of Torah literature.

Jastrow Dictionary

One Volume Compact edition

5" x 7½" 1736 pages

\$15.00

THE PENTATEUCH AND HAFTORAS

by Rabbi Samson R. Hirsch

With commentary by Rabbi Samson Raphael Hirsch, includes original Hebrew text of Pentateuch and Haftoras vocalized, rendered into English, by Dr. Isaac Levy. 7 vols. 5" x 7½"

4213 pages

Popular Edition

\$75.00

WELLSPRINGS OF TORAH

by Alexander Zusia Friedman

2000 years of Jewish biblical commentary in capsule form. A brilliant and imaginative anthology and source book of famous scholars, dating from the second century B.C.E. to modern times.

6" x 9" 584 pages

\$14.95

Softbound

\$11.95

MAIMONIDES' INTRODUCTION TO THE TALMUD

by Zvi Lampel

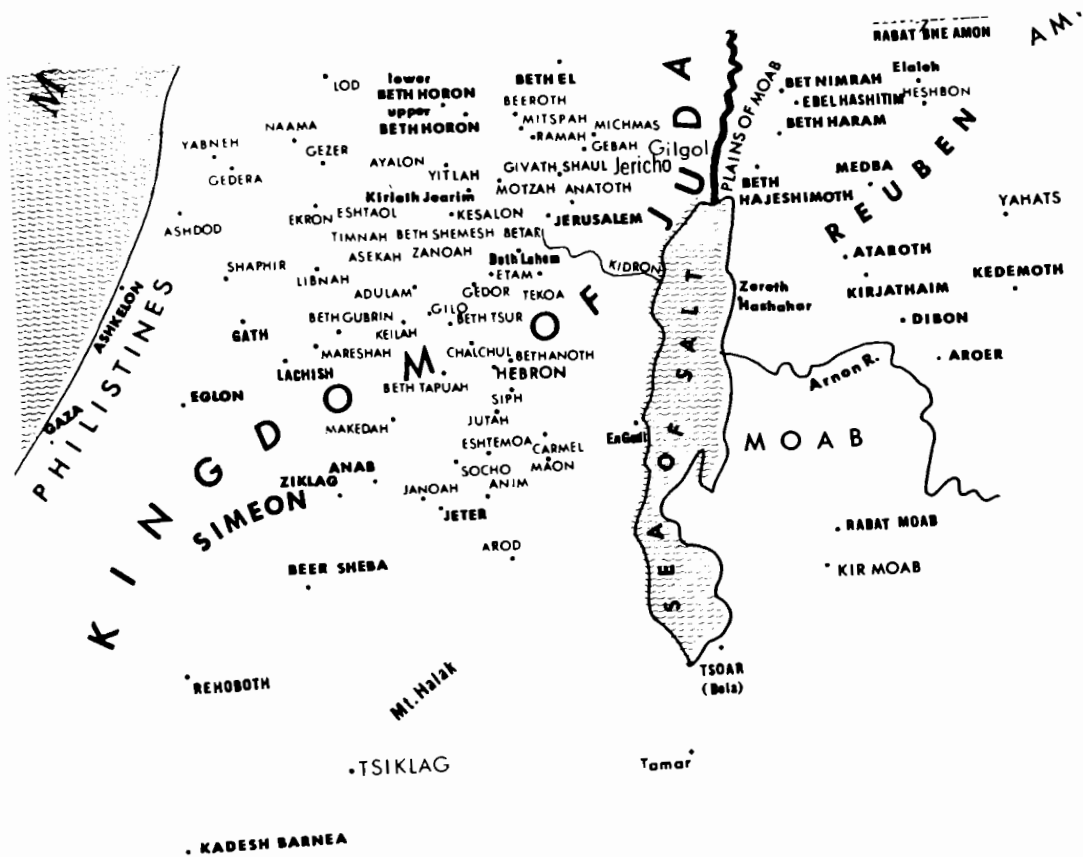
A clear exposition of the origin, aims, methodology and spirit of the Talmud. A classic among basic Jewish texts.

Original Hebrew text with English translation, footnotes, charts, addenda, indices. 6" x 9"

296 pages

\$7.95

ספר ירמיה

חלק א

מקראות גדולות

JEREMIAH

VOLUME ONE

מקראות

ירמיה

חלק א

תורגם מחדש לאנגלית

מתורגם ומבואר עם כל דבורי רש"י

ולקט המפרשים על ידי

הרב אברהם י. ראזענברג

נערך בידי

הרב אברהם י. ראזענברג

הוצאת יודאיקא פרעסס

ניו יורק • תשמ"ה

גדולות

JEREMIAH

VOLUME ONE

A NEW ENGLISH TRANSLATION

TRANSLATION OF TEXT, RASHI
AND COMMENTARY BY

Rabbi A. J. Rosenberg

EDITED BY
Rabbi A. J. Rosenberg

THE JUDAICA PRESS INC.
New York • 1985

© *Copyright 1985, by*
THE JUDAICA PRESS, INC.
New York, N. Y.

ALL RIGHTS RESERVED
INCLUDING THE RIGHTS OF REPRODUCTION
IN WHOLE OR IN PART IN ANY FORM
ISBN: 0-910818-59-2

Manufactured in the United States of America

CONTENTS

Foreword	ix
Preface	xi
Outline of Jeremiah	xvii
Jeremiah Text (VOLUME ONE)	3
Appendix	211
Bibliography	247

RABBI MOSES FEINSTEIN

455 F. D. R. DRIVE

New York 2, N. Y.

ORegon 7-1222

משה פיינשטיין

ר"ם תמארת ירושלים

בנוח יארק

בעיה

הנה ידוע ומפורסם טובא בשער בת רבים ספרי התצאת ידאיקא פרעסס על חנ"ך שכבר יצא לאור על ספרי יהושע ושמואל ועכשיו בחסדי השי"ת סדרו לדפוס ג"כ על ספר שופטים והוא כולל הפירושים המקובלים בתנ"ך הנקוב בשם מקראות גדולות ועל זה הוסיפו חרגום אנגלית שהוא השפה המדוברת במדינה זו על פסוקי חנ"ך וגם חרגום לפרש"י מלה במלה עם הוספות פירושים באנגלית הנצרכים להבנת פשוטו של קרא והכל נערך ע"י תלמידי היקר הרב הגאון ר' אברהם יוסף ראזענבערג שליט"א שהוא אומן גדול במלאכת החרגום, הרבה עמל השקיע בכל פרט ופרט בדקדוק גדול, וסידר את הכל בקצור כדי להקל על הלומדים שיוכלו לעיין נקל ואפריח נמטיה למנהל ידאיקא פרעסס מהור"ר יעקב דוד גאלדמאן שליט"א שזכה ומזכה את הרבים בלימוד התנ"ך שמעורר לומדיה לאהבה וליראה את שמו הגדול ולהאמין בו ובעבודתו הנביאים שהוא יסוד ושורש בעבודתו יתברך ואמינא לפעלא טבא יישר ויתברכו כל העוסקים בכל ברכות התורה וחכמינו ז"ל בברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת.

וע"ז באתי עה"ח ג.א.מ. י.א.מ.א.ל

משה פיינשטיין

FOREWORD

This book, volume one of Jeremiah, is the ninth of the Judaica series of the Prophets, the third of the Latter Prophets. For convenience, we have divided the Book of Jeremiah into two volumes, since it would be very awkward in one. As in the preceding volumes, we have translated the text into a modern language, except in instances in which accuracy would suffer. In such cases, we have rendered the text literally. As in our previous volumes, our translation is based mainly on Rashi's commentary, which is of primary interest. As the reader will notice, the difference between Rashi and other commentaries is much more pronounced in the Latter Prophets than in the Early Prophets. This is because the works of the Early Prophets are predominantly historical and consequently, prosaic. The Latter Prophets, however, are mostly prophetic and consequently, poetic, leaving much leeway for various interpretations. Although we have sometimes encountered difficulty in rendering the text according to Rashi's interpretation, we have seldom deviated from this pattern. In addition to basing our translation on Rashi, we have presented Rashi verbatim, drawing attention to variant readings from Rashi mss. presented in the Jerusalem edition of the Latter Prophets, published by *Etz Chaim*, 1974. We have also consulted *Shem Ephraim* by Rabbi Ephraim Zalman Margalioth for emendations of the Rashi text. Unfortunately, these two sources shed little light on Rashi's commentary on Jeremiah.

After Rashi, we drew from Redak, Rabbi Joseph Kara, and Mezudoth, whose commentaries all appear in Nach Lublin. Among other early commentaries, we have consulted Rabbi Isaiah da Trani, Abarbanel, and Rabbi Joseph Ibn Nachmiash, an unusual gem, found only on Jeremiah, Proverbs, and Esther. Since a large part of this commentary is based on Redak, we have compared our edition of Redak to that quoted by Ibn Nachmiash to determine the correct reading.

Although Mezudath David is usually based on Abarbanel, we have quoted many explanations in the name of Mezudath David since it is printed in Nach Lublin and is readily accessible to the reader. In addition to the explanations based on Abarbanel, many original ones are found in Mezudath David, making it indispensable to the student of Nach. It is known that Rabbi Elijah of Vilna encouraged the study of Nach with Rashi and Mezudoth.

Of the modern commentaries, we have quoted often from Malbim and Alschich, which bring unusual clarity to the text. We have not neglected

contemporary authors and have quoted from *Daath Soferim* by Rabbi Chaim D. Rabinowitz, a famed Bible scholar and educator. We have also used *Daath Mikra*, composed and published by Mosad HaRav Kook, where we find many recent discoveries that shed light on the meaning of the text.

Last, but of major importance, we have quoted frequently from Talmudic and Midrashic literature. We have attempted to trace each passage to its original source, not being satisfied with secondary sources, such as Rashi, Redak, and Yalkut Shimoni. In some instances, however, the original midrashim are no longer extant, except for fragments quoted by medieval authors who were in possession of these prized gems.

A.J.R.

ACKNOWLEDGEMENTS

We wish to thank our friend, Dr. Paul Forchheimer, who, as in earlier volumes, has enlightened us regarding Old French expressions found in Rashi's commentary.

PREFACE

I. AUTHORSHIP

The Talmud (Baba Bathra 15a) ascribes the recording of Jeremiah's prophecies to the prophet himself. Rashi (ad loc.) explains that the prophets did not write their prophecies until shortly before their death. This, perhaps, accounts for the more detailed information of Zedekiah's fate in Jeremiah than appears in II Kings, which was probably written earlier, and, as the Talmud states, by the same author.

Although the moderns understand Chapter 36:2 to mean that Jeremiah instructed Baruch to write his prophecies, the Rabbis explain this verse as a reference to the Book of Lamentations. The Book of Jeremiah, however, was composed by the prophet himself. Abarbanel (ad loc.) explains that Jeremiah was written through the spirit of prophecy, which assisted the prophet to commit his words to writing. Lamentations, however, was written through *ruach hakkodesh*, Divine inspiration, a step lower than prophecy. This required much seclusion and exertion, preventing him from committing his own words to writing.

In the transmission of the Oral Law Jeremiah followed Zephaniah and his tribunal (Introduction to Mishneh Torah), making him the twentieth recipient from Sinai and the sixteenth of the prophets. According to Abarbanel, he received from Joel and his tribunal, making him the twenty-fifth recipient from Sinai and the eleventh of the prophets (Seder Hadoroth). Although a disciple of Zephaniah, he prophesied during the same period, as the Rabbis state (*Pesikta Rabbathi* ch. 26): Three prophets prophesied in that generation: Jeremiah, Zephaniah, and Huldah. Jeremiah prophesied in the streets, Zephaniah in the synagogues, and Huldah to the women. As the second verse states, Jeremiah prophesied from the thirteenth year of Josiah until the exile of Jerusalem at the end of the eleventh year of Zedekiah's reign, a total of forty years.

II. POSITION

According to the Talmud (Baba Bathra 14b), the order of the Latter Prophets is as follows: Jeremiah, Ezekiel, Isaiah, and the Twelve. Although

chronologically Isaiah preceded Jeremiah and Ezekiel, the Book of Jeremiah is the first of the Latter Prophets, following Kings, since Kings ends with destruction and Jeremiah deals completely (i.e. mainly) with destruction. Ezekiel begins with destruction and ends with consolation, and Isaiah deals entirely (i.e. mainly) with consolations, we juxtapose destruction to destruction and consolation to consolation. Concerning the Twelve, i.e. the Minor Prophets, although Hosea was the first of that period, preceding Isaiah, since his prophecy is brief, it was incorporated into one Book, ending with Haggai, Zechariah, and Malachi, who were the last prophets. Upon close scrutiny of the numbers of the *remazim* of *Yalkut Shimoni*, it becomes apparent that he, too, followed the Talmudic order.

The popular order, however, places Isaiah as the first Book of the Latter Prophets, followed by Jeremiah, Ezekiel, and the Twelve. Redak testifies that 'in all the good books that we have seen, that were written in Spain since many years, they are arranged according to their period, Isaiah before Jeremiah, as his period preceded his, and similarly, Jeremiah before Ezekiel. And in the Twelve, which follows, they followed the order of the Rabbis o.b.m. although some of them preceded Jeremiah and Ezekiel. Since their prophecies were short, they did not write each one in a separate book lest they be lost, as our Rabbis said. . .'

III. PIETY OF THE PEOPLE

Superficial reading of the Book of Jeremiah, as well as other prophetic Books, may give the impression that the Jews who lived in Jeremiah's time were a nation of evildoers, oppressors of the poor, even murderers, a nation akin to Sodom and Gemorrah. If we delve deeper into the Scriptures, however, we find that this is indeed far from the truth. We must remember that Jeremiah commenced his prophetic career in the thirteenth year of Josiah's reign. In the eighteenth year, Hilkiah the priest found Moses' Sepher Torah in the Temple. After this, there was a general revival, as the Bible tells us in II Kings. 22, 23. Josiah relied on this revival among the people to defy Pharaoh-neco, when he attempted to cross his land to attack Assyria. He was unaware that many of the people still worshipped idols clandestinely, even hiding these idols from the inspectors sent to eradicate idolatry from the land. They had inherited this practice from the time of Manasseh and Amon, and they could not emancipate themselves from it.

The Talmud states that during the reign of Jehoiakim, although the king was wicked, the people were righteous, whereas, during the reign of Zedekiah, the righteous king, the people were wicked. The Rabbis go so far

as to state (*Sanhedrin* 103a): The Holy One, blessed be He, wished to return the entire world to its original void because of Jehoiakim. He looked at his generation and was satisfied. The Holy One, blessed be He, wished to return the entire world to its original void because of the generation of Zedekiah. He looked at Zedekiah and was satisfied. Although Scripture of Zedekiah: 'And he did what was evil in the eyes of the Lord' (II Kings 24:19), since he had the power to protest and did not do so, it is regarded as though he had committed all these sins. Cf. Commentary Digest on II Kings.

It is apparent from Chapter 26, that in Jehoiakim's time, Jeremiah had many supporters and protectors, whereas in Zedekiah's time, he was imprisoned and cast into a pit where he would have died, were it not for the intervention of Zedekiah and Ebed-melech Hakushi, who rescued him (37, 38). Also, we find that in the time of Jehoiakim, a fast was declared in the fifth year of his reign, probably because of the threat of Babylon. Obviously, one who does not believe in God does not fast and pray to Him for salvation.

It appears that the people were confident that the presence of the Temple would save them from attack and destruction. Moreover, the false prophets, perhaps people misled by dreams, wished to bolster the morale of the people by assuring them that there would be peace. Jeremiah castigates them very severely for misleading the people in this manner. He demands that people recognize the difference between a dream and a prophecy. No doubt, it was very perplexing to the people to discern between the prophets predicting peace, and Jeremiah, predicting war and destruction. Later on, when he preached surrender to Babylon, he doubtlessly appeared as a traitor to his country, for which reason he was relentlessly pursued by the officers of the king. Even King Zedekiah had not the courage to surrender to Nebuchadnezzar, but attempted to escape.

IV. HISTORIC BACKGROUND

As mentioned above, Jeremiah's prophetic career commenced during the thirteenth year of Josiah's reign. During this period, many prophets prophesied the capture of Jerusalem, as is mentioned in many places in this book, as well as the prophecy of Huldah, mentioned in II Kings 22:15-20. To avert this calamity, Josiah conducted a campaign to uproot idolatry from the land. Unfortunately, he was unable to do so because of the provocations of Manasseh (II Kings 23:26f.). As mentioned above, many of the people still followed the practices of Manasseh, who, although having repented his own sins, had left an impression on the people. At this time,

Jeremiah commenced to prophesy and to preach to the people to cease their sinful activities. Even the righteous were blamed for not protesting the acts of the wicked. Seeking to prevent Pharaoh-Neco from entering his land to attack Assyria, he was slain in battle. After his death, his son Jehoahaz was crowned king. He reigned only three months, when he was removed by Pharaoh-Neco and imprisoned, first in Riblah and later in Egypt, where he died.

After his death, Jehoiakim his brother was crowned by Pharaoh-Neco. At this time, Nebuchadnezzar commenced his conquests. Judah was attacked by troops of Chaldeans, Arameans, Moabites, and Ammonites. Jehoiakim was a wicked king as in II Kings 24 and in II Chronicles 36:8. Many of Jeremiah's prophecies are directed against him. He is warned that he will be buried 'the burial of a donkey,' that he would be 'dragged and thrown past the gates of Jerusalem.' This was fulfilled when the Chaldeans dragged him with copper chains to take him to Babylon and he died. He was never buried, just as the prophet had predicted. In addition to the sins he committed, as expounded on in Commentary Digest, II Kings 24:5, Jeremiah takes him to task for exploiting the people by making them work for him to build his elaborate palaces and houses (22:13f.).

During Jehoiakim's reign, Jeremiah suffered considerably. See 26:7-24, 36:26.

After Jehoiakim's death, his son Jehoiachin, or Jeconiah, reigned. His reign was very brief, only three months. In his days, the second exile took place. At this time, most of the important people, including the *harash* and *masger*, the great Torah sages, were exiled. They preserved Judaism among the exiles. As the prophet expresses himself in Chapter 24, the exile of Jeconiah is compared to good figs, whereas the exile of Zedekiah is referred to as bad figs. At this time, many of the vessels of the Temple were taken to Babylonia.

Nebuchadnezzar crowned Zedekiah as king instead of Jeconiah, who was exiled to Babylon. Although Jeconiah is labeled an evil king, he repented in Babylon and was taken out of prison to be honored by Evil-Merodach, Nebuchadnezzar's successor. See the end of the Book for details, also the end of II Kings. Zedekiah, as mentioned above, was a righteous king. He was a weak king, however. He did not have the courage to castigate his generation for their evil deeds, nor did he have the courage to surrender to the Chaldeans, as the prophet had commanded him. In his reign, too, Jeremiah suffered considerably. For his unfavorable prophecies and for his orders to surrender to Babylon, he was branded a traitor to his people. He was branded a false prophet by Hananiah son of Azzur, who predicted the

return of the holy vessels, as well as the return of the exiles from Babylon. He was imprisoned by Zedekiah when the Chaldeans besieged Jerusalem (32:3, 33:1). When the Chaldeans withdrew from the city because of the approaching Egyptians, Jeremiah attempted to go to Anathoth in the land of Benjamin, his home town. He was apprehended by officers of the king, who accused him of defecting to the Chaldeans. He was imprisoned in a dungeon where he almost died of starvation. The king removed him from the dungeon to the prison yard where he was given a daily allotment of a loaf of bread. He was later cast into a pit, where he sank into the mire, to be rescued by Ebed-melech Hakushi (Chapter 38).

Jeremiah remained in the land when Nebuchadnezzar exiled the Jews remaining from the exile of Jeconiah. Only the poorest of the people were left, and Jeremiah remained with them, after originally having planned to accompany his brethren to Babylon in chains. He was released from the chains by Nebuzaradan, chief of the guard, and permitted to choose for himself whether or not to go into exile. By Divine instruction, he remained in Mizpah with Gedaliah son of Ahikam, the governor appointed by Nebuchadnezzar. When Gedaliah was assassinated, he gave over God's message to the people that they were to remain in their place and no evil would befall them. Instead, they fled to Egypt. He accompanied them to Egypt where he died. Scripture is silent concerning his death. We find, however, in *Shalsheth Hakabbalah* that when the Jews went to Egypt against his will, he castigated them and they stoned him, subsequently burying him in Egypt. Since the Egyptians had been plagued by locusts and had beseeched Jeremiah to pray for them, thereby saving them from the locusts, they defied him after his death and offered up sacrifices to him. According to Seder Hadoroth, quoting Seder Olam, Nebuchadnezzar took him and Baruch to Babylon, where they died.

In addition to Jeremiah's suffering at the hands of the kings and their officers, he suffered at the hands of his townsmen, the men of Anathoth. These threatened him with death should he prophesy in the name of God (11:22). A worse death was predicted for them than for the rest of Israel that would be attacked by Babylon. They were denied a remnant. However, some of them repented and were exiled to Babylon whence they returned.

V. CHRONOLOGY

Josiah — ruled thirty-one years (3285–3316) — killed by Pharaoh-Neco in war. Jeremiah commenced to prophesy (3298).

Jehoahaz his son — reigned three months (3316) — deposed by Pharaoh-Neco, who replaced him with his brother Eliakim, whose name he changed to Jehoiakim.

Jehoiakim son of Josiah — reigned eleven years (3317–3327) — bound by king of Babylonia to take to Babylon — died on the way.

Nebuchadnezzar (Nebuchadrezzar) — ascended throne of Babylon (3319) — conquered Jehoiakim (3320).

Jehoiachin his son — reigned three months (3327) — exiled to Babylon with princes of Judah — succeeded by his uncle Mataniah, whose name was changed to Zedekiah.

Zedekiah, son of Josiah — ruled eleven years (3327–3338) — chained and blinded by Babylonian king — taken to Babylon — Nebuzaradan, officer of king of Babylon burned Temple, palace, and all houses in Jerusalem, demolished walls of Jerusalem, exiled the entire populace with all the Temple vessels, left Jerusalem desolate until the first year of Cyrus king of Persia.

Gedaliah son of Ahikam — appointed governor over Judea (3338) — assassinated (3339).

Nebuchadnezzar conquered Egypt (3346).

OUTLINE OF JEREMIAH

- I. 1–10. Jeremiah's call to prophesy.
 - 11. The vision of the almond rod.
 - 13–19. The vision of the bubbling pot.
- II. Reproach for idolatry, bloodshed, and for going to Egypt for aid.
- III. 1–13. Reproach for idolatry, comparing it to adultery.
 - 14–18. Prophecy of Messianic era and ingathering of exiles.
 - 19–25. Appeal to repent.
- IV. Prophecy of Babylonian invasion and destruction.
- V. Reproof for adultery, idolatry, and deceit, prediction of invasion.
- VI. Warning to Benjamites to flee Jerusalem to fortify their cities, reproof for sins lest the enemy attack.
- VII. Prophecy to proclaim in the Temple gate.
- VIII. Prediction that the invaders will exhume the graves and lamentation of the prophet for his people.
- IX. Prophet's desire to leave his people because of their falseness and prophecy of exile.
- X. Ridicule of idolatry and exhortation against idolatry while in Babylonian exile.
- XI. 1–17. Command to exhort Israel to observe the covenant.
 - 18–23. Jeremiah's prayer to God to punish the people of Anathoth for their attempt to poison him.
- XII. 1–6. Jeremiah's question concerning the success of the men of Anathoth, God's answer and His exhortation to beware of the princes of Judah.
 - 7–17. Promise to restore Israel to its land after the exile.
- XIII. 1–11. The parable of the girdle.
 - 11–14. The parable of the wine jug.
 - 15–27. Appeal for humility because of the impending exile of Jehoiachin.
- XIV. 1–10. Prophecy of the droughts and Jeremiah's prayer.
 - 11–22. God's command to Jeremiah not to pray for the people and the blame on the false prophets.
- XV. 1–14. Prophecy of the siege and the exile.
 - 15–21. Jeremiah's plaint of his persecution due to his prophecy and God's answer.

- XVI. 1–13. Condemnation of the men of Anathoth.
14–21. Promise of ultimate redemption.
- XVII. 1–3. Reproof for idolatry.
4–11. Reproof for not observing the Sabbatical year.
12–18. Jeremiah's prayer to put to shame those who forsake God.
19–27. Reproof for profanation of the Sabbath to be proclaimed in the gates of Jerusalem.
- XVIII. 1–12. Parable of the potter.
13–17. Prophecy of desolation of land.
18–23. Plot of men of Anathoth against Jeremiah and his prayer against them.
- XIX. Parable of the earthen jug and prophecy of the Valley of Ben Hinnom.
- XX. 1–6. Jeremiah's humiliation and imprisonment by Pashhur and his prophecy of Pashhur's exile and burial in Babylon.
7–18. Jeremiah's declaration of how he is forced to prophesy and his curse of the day he was born.
- XXI. 1–2. Zedekiah's supplication to Jeremiah to pray that Nebuchadrezzar withdraw.
3–7. Jeremiah's reply that the city is doomed.
8–10. Jeremiah's appeal to the people to surrender to Babylon in order to be saved.
11–14. Appeal to the house of David to improve their ways and to execute justice.
- XXII. The dire prophecy concerning Jehoiakim.
- XXIII. 1–8. Reproof of kings of Judah and prophecy of Messiah.
9–32. Reproof of false prophets.
33–40. Reproof of the people for lack of respect to God's prophecy.
- XXIV. The vision of the two baskets of figs.
- XXV. Prophecy of subordination of all nations to Babylon for seventy years.
- XXVI. Jeremiah's prophecy in the Temple court and his attack by the princes.
20–23. Account of Uriah who was slain by Jehoiakim.
- XXVII. Parable of the yoke and exhortation to surrender to Babylon.
- XXVIII. Episode of Hananiah son of Azzur.
- XXIX. Message to the exile of Jeconiah that the exile would be long and dire prophecies concerning the false prophets who assure the people that it would soon terminate.
- XXX. Prophecy of Messianic era.
- XXXI. Prophecy of Ingathering of Exiles and Messianic era.

- XXXII. 1–5. Jeremiah's prophecy of Zedekiah's fate (during his imprisonment).
6–15. Jeremiah's purchase of Hananel's field.
16–25. Jeremiah's question of God as to the use of the purchase.
26–44. God's reply.
- XXXIII. Promise of redemption and of preservation of the priesthood and kingship.
- XXXIV. 1–6. Promise to Zedekiah that he would die in peace and be lamented.
7–22. Covenant to free slaves and subsequent abrogation thereof.
- XXXV. Moral learned from the Rechabites.
- XXXVI. Episode of the scrolls.
- XXXVII. 1–11. Prophecy that the Egyptians would withdraw and the Chaldeans would return.
12–16. Jeremiah's imprisonment in dungeon.
17–21. His prophecy to Zedekiah and his transfer to the prison yard.
- XXXVIII. 1–6. Jeremiah cast into pit.
7–13. Jeremiah's rescue.
14–28. Jeremiah's command to Zedekiah to surrender and be spared.
- XXXIX. 1–14. Breach of the walls, Zedekiah's capture and exile.
15–18. Promise to spare Ebed-melech Hakushi.
- XL. 1–6. Jeremiah freed from chains, given choice to go to Babylon or stay in the land of Israel, chooses to stay with Gedaliah in Mizpah.
7–12. Gedaliah joined by all Jews left in Judea and in neighboring countries.
13–17. Warned of plot against his life, does not heed warning.
- XLI. Assassination of Gedaliah by Ishmael son of Nethaniah.
- XLII. The people warned by God not to go to Egypt.
- XLIII. 1–7. Prophecy ignored, migrate to Egypt.
8–13. Prophecy of Nebuchadnezzar's conquest of Egypt.
- XLIV. 1–14. Warning to the Jews in Egypt against idolatry.
15–20. Refusal of Jews to heed warning.
21–30. Jeremiah's prophecy of the doom of the Jewish community in Egypt.
- XLV. Jeremiah's prophecy to Baruch.
- XLVI. 1–12. Prophecy of Nebuchadnezzar's defeat of Pharaoh-Neco.
13–25. Prophecy of second attack on Egypt by Nebuchadnezzar.
- XLVII. Prophecy of fate of Philistines.
- XLVIII. Prophecy of fate of Moab.
- XLIX. 1–6. Prophecy of fate of Ammon.

- 7-22. Prophecy of fate of Edom.
- 23-27. Prophecy of fate of Damascus.
- 28-32. Prophecy of fate of Kedar, Hazor, and sons of Kedem.
- 34-39. Prophecy of fate of Elam.
- L. Prophecy of fate of Babylon.
- LI. 1-58. Continuation of previous prophecy.
 - 59-64. Jeremiah's order to Seraiah to read prophecy in Babylon and to cast the scroll into the Euphrates.
- LII. 1-3. Account of Zedekiah's reign.
 - 4-6. Chaldean siege.
 - 7. Breach of walls.
 - 8-11. Zedekiah's capture, torture, and imprisonment.
 - 12-30. Destruction of city, Temple and the exile of remaining Jews.
 - 31. Jehoiachin's release from Babylonian prison and his esteemed position.

ספר ירמיה

חלק א

מקראות גדולות

JEREMIAH

VOLUME ONE

א א דברי ירמיהו בן חלקיהו מִן־
הַבְּהֵנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת
בָּאָרֶץ בְּנִימָן: ב אֲשֶׁר הָיָה דְּבַר־יְהוָה
אֵלָיו בִּימֵי יִאֲשִׁיהוּ בֶן־אֲמוּן מֶלֶךְ־יְהוּדָה
בְּשָׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: ג וַיְהִי
בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יִאֲשִׁיהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
עַד־תָּם עֲשֵׂתִי עֲשֶׂרֶה שָׁנָה לְצִדְקִיהוּ
בֶּן־יִאֲשִׁיהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה עַד־גָּלוֹת

ירושלם

ה"א דברי ירמיהו, סוכרין לה: בימי יהויקים, פנל ג:

יִאֲשִׁיהוּ מֶלֶךְ שֶׁבָּא רְבִי יְהוֹנָה עַד דָּאָה גְּבוּרָנָצֵר מֶלֶךְ דְּבָבִל וְצֵר עַל יְרוּשָׁלַם הָלַת

ספר ירמיהו

(א) דברי ירמיהו בן חלקיהו בן הכהנים אשר בעננות
בארץ בנימן: (ב) אשר היה דבר יהוה אליו בשלש
עשרה שנה למלכו: (ג) ויהי בימי יהויקים
בן יאשיהו, פת' ונכשנה נבואתו כל ימי יהויקים, עד תום

ה' אליו וגו'. אשר בתחילת שכינה לשנות עליו כלומר הומו: (ג) ויהי בימי יהויקים, ויהי נבוא כל ימי יאשיהו
הנותרים וימי יהויקים וכן וימי לדקיהו בנו עד תום עשתי עשרה שנה היא השנה עד גלות ירושלים בחדש החמישי:

בנחתי ש

(א) דברי ירמיהו: פסם כהנא מירא:

כל דברי ירמיהו בן חלקיהו, כתב א"א וזל בן חלקיהו וזו
חלקיהו בן ששן הכהן שמצא ספר התורה בבית ה'
בימי יאשיהו וירמיהו בנו נבא בימי יאשיהו ותחלה נבואתו היתה בשנת שלש עשרה למלכו ועדן לא שבו יאשיהו ויהודה
ברחם עד ששנה עשרה שנה למלכו שמצא ספר תורה: בן הכהנים, ח"י בן ירמיהו ספרת כהנאי בן אמרסליא רדח בירושלם
גברא דקביל אחתביתא בעננות: ג עיר משרי הכהנים כמ"ש בספר יהושע ובה שהחל בדבריו לפי שכל
בספר הוח בל דברי נביאות שבאב על ישראל ועל העפרים וכן דברי עצמו כמ"ש שקר לו נבואתו ע"י ישראל, ובדורש לפי נביאים
על ירי שהיה נבואתם דברי קנחורין לסיכך נחלה נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי כמס דברי ורמיהו ר"ל
בעצמן שדברו דבריו עצמן כמו שלמה שאמר אני קהלת הייתי כלך וכל הענין שספר בעצמו וכן עצום ספר דבריו עצמו קשר
עליך עצום וכל הענין כמ"ש וכן ירמיהו ספר בתחלת ספרו דברי עצמו בפרס אצרך כספן ירעתך וכל הענין וכן בתוך
ספר מה שספר מן הרעות ששמו לו: (ג) ויהי בימי, דבר ה' שהיה אליו היה גם בן בימי יהויקים בן יאשיהו וכן בימי צדקיהו
עד תום מלכותו שס"ך י"א שנה בשנת אחת עשרה נפל ביד מלך בבל וגלות ירושלים בחדש החמישי כמ"ש בספר כללים:

סצורת צין

(ג) תום, ענין כסלמא כמו כילאם פס כספן (בדלשית פ"א):

היה וגו'. בימי יאשיהו, פתלת דבר ה' כי היה בימי יאשיהו וגו': (ג) ויהי בימי יהויקים, היה פתלתא גם בימי יהויקים וכן
זכרתי נבואתו עד כלות עשתי עשרה שנה לדקיהו וגו' ונחמספת

סצורת דר

(א) דברי ירמיהו, להה הם דברי ירמיהו וגו' אלה בעננות
אשר יש בעננות שהיא נהנת בנימין: (ג) אשר

2. To whom the word of the Lord
came—Upon whom the shechinah
commenced to rest at that time.—
[Rashi]

3. And he was in the days of
Jehoiakim—And he was a prophet all
the remaining days of Josiah, the days
of his son Jehoiakim, and the days of
his son Zedekiah, until the end of the
eleventh year—that is the year—until

the exile of Jerusalem in the fifth
month.—[Rashi]

Others render: And it was . . .
referring to the word of the Lord; i.e.,
the word of the Lord came to him
also in the days of Jehoiakim son of
Josiah and likewise in the days of
Zedekiah until the end of his king-
dom, for eleven years. In the
eleventh year, he fell into the hands
of the king of Babylon, and the exile

1. The words of Jeremiah son of Hilkiah, of the priests who were in Anathoth in the land of Benjamin. 2. To whom the word of the Lord came in the days of Josiah son of Amon, king of Judah, in the thirteenth year of his reign. 3. And he was in the days of Jehoiakim son of Josiah, king of Judah, until the end of eleven years of Zedekiah son of Josiah, king of Judah, until the exile of

1. The words of Jeremiah—*Jonathan* renders: The words of the prophecy of Jeremiah. The Rabbis ask: Did Jeremiah prophesy only these words? Did he not write two books [viz. Kings and Lamentations]? . . . Why then does it say: The words of Jeremiah? This teaches us that they were words of reproof. . . . (*Yalkut Shimoni* from *Sifre*, Deut. 1:1). *Redak* explains this expression to mean: the affairs of Jeremiah, including his prophecy concerning Israel and the nations and his personal history, what happened to him because of his prophecy. *Abarbanel* adds that the Book is written frequently in the first person, indicating that Jeremiah is relating the happenings of his life.

Redak continues to expound on this matter, quoting a midrash that three prophets spoke harshly, and their prophecy was attributed to them. They were *Kohleth*, *Amos*, and *Jeremiah*. All of them spoke harshly to Israel, and their prophecies begin with "the words of . . ." *Redak* explains this to mean that since they spoke harshly to Israel, in their prophetic books were included incidents of misfortunes that befell them.

Alshich explains: These are the words fit for Jeremiah; he was indeed deservant of reproving Israel, for not everyone has the right to reprove Israel. Jeremiah, however, was a righteous man with whom no fault could be found. Moreover, he was the son of Hilkiah, also a prophet and a righteous man, as will be discussed further.

The words of Jeremiah son of Hilkiah—*Let the son of the corrupt woman, whose deeds are proper—Jeremiah was descended from Rahab the harlot—and let him reprove the son of the righteous woman, whose deeds are corrupt—these are Israel, who corrupted their deeds, who are descended from legitimate seed* (*Rashi* from unknown midrashic source). This is based on the Talmudic maxim that Joshua married Rahab after her conversion, and was the progenitor of eight prophets, all of them priests (*Meg.* 14b).

of the priests who were in Anathoth—*Jonathan* paraphrases: Of the heads of the priestly watches, of the trustees who were in Jerusalem, a man who received his heritage in Anathoth. Anathoth was one of the priestly cities enumerated in Joshua (21:18) [*Redak*].

Jerusalem in the fifth month. 4. And the word of the Lord came to me, saying: 5. When I had not yet formed you in the womb, I knew you, and when you had not yet emerged from the womb, I had appointed you; a prophet to the nations I made you. 6. And I said, "Alas, O Lord God! Behold,

of Jerusalem was in the fifth month, as in the Book of Kings [II:25:2].—[Redak, Kara, Mezudath David]

in the fifth month—This is the month of Ab.—[Mezudath David]

4. And the word of the Lord—These are Jeremiah's words to Israel.—[Mezudath David]

5. When I had not yet formed you in the womb etc.—Since the days of the first man. The Holy One, blessed be He, showed Adam each generation and its prophets.—[Rashi from Seder Olam, ch. 31]

I . . . formed you—Heb. אָצַרְךָ, an expression of צִוְּרָה, a form.—[Rashi]

I knew you—connois toi in O.F. Comp. (Exodus 6:3), "I was not known (נִדְרַעְתִּי) to them".—[Rashi]

I appointed you—I appointed you for this.—[Rashi, based on Jonathan] According to Redak: I sanctified you. See below.

a prophet to the nations—To Israel, who behave like the nations. In this manner it is expounded in Sifre on the verse: "A prophet from your midst etc. (Deut. 18:15)," will set up for you and not for those who deny the Torah. (Venice edition reads: For you and not for the nations. Jerusalem edition 1974 reads: For you and not for the pagans.) How then do I fulfill "A prophet to the nations I made you"? To the children of Israel who deport themselves with the customs of the nations. It can further be interpreted: "A prophet for the

nations," like "About the nations," to give them to drink the cup of poison, to prophesy retribution upon them, as it is said: "Take this cup of the wine of wrath from My hand, you shall give all the nations to drink of it (infra 25:15)." Another explanation of "When you had not yet emerged from the womb I appointed you" is:—Concerning you I said to Moses: "I will set up a prophet . . . like you (Deut. 18:18)." This one reproved them, and this one reproved them. This one prophesied for forty years and this one prophesied for forty years.—[Rashi from Pesikta d'Rav Kahana, p. 112]

Redak, in addition to the usual rendering, suggests: "When I had not yet formed you in the womb, I made you great, and when you had not yet emerged from the womb, I sanctified you." He questions the ordinary rendering, since God knew all the righteous as well as the wicked before they came into being. If so, what is exceptional about Jeremiah? He replies that the intention is that the prophet's parents behaved with purity and sanctity at the time of his conception so that he would be holy, and Rambam writes that no one can become a prophet without the proper preparation in his very formation, in addition to his own training. According to this theory, we can ask why this is not mentioned regarding other proph-

[illegible]

ת"א ויאמר כ'. נישין ו' נחרא כה, דעריב. לקמן נ"א כ' :

ס) הנה נתתי דברי בפיך. וכן נאמר לו למשה ונתתי דברי בפי ונו': (י) לנחיש ולנתחן ולהאביר ולהרוס. את החומאים: בנות ולנסוע. את השבים ממשעם יכן הוא אוכר רגע ארבר

וְשִׁלַּח ה' יָת פִּתְגָמֵי נְבִיאָוֹתָיו: (ו) עַל כָּל אֲשֶׁר אִשְׁלַחךָ. אֶל הָעָם: (ז) אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצֹּר. לְיִשְׂרָאֵל תִּדְבֹּר: (ח) וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יִרְדּוֹ. כָּל שְׁלִיחוֹת שֶׁהוּא אֵל יָד לִשְׁוֹן הַשָּׁטָה ל"א כְּתַרְנוּמוֹ וְשִׁלַּח ה' יָת פִּתְגָמֵי נְבִיאָוֹתָיו: (י) הַפְּקִדְתִּיךָ. מֵיִתֵּךְ עַד רִבְכָּה

הַזֶּה וְאִמְרִית קְבִיל בְּעוֹתֵי וְגו' כְּבַעֲמוּד: (ו) כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר

[illegible]

מצודת דוד

[illegible]

בזה הנני יודי בסוף נחתי דברי כנבוא' בסוף: (י) הפקדתי

9. And the Lord stretched forth His hand—Lit. sent forth. Every sending mentioned concerning a hand is an expression of stretching forth. Another explanation is like the Targum: And the Lord sent the words of His prophecy.—[Rashi] Redak explains the verse as referring to the

I know not to speak for I am a youth. 7. And the Lord said to me: Say not, "I am a youth," for wherever I send you, you shall go, and whatever I command you, you shall speak. 8. Fear them not, for I am with you to save you, says the Lord. 9. And the Lord stretched out His hand and reached my mouth, and the Lord said to me: Behold, I have placed My words in your mouth. 10. Behold, I have appointed you over the nations and over the kingdoms, to uproot and to crush, and to destroy and to demolish, to build and to plant.

perform before Pharaoh, encouraged him to accept his mission, and made it unnecessary to inform him of his preparation for prophecy. Another answer is that Moses was very wise and understood by himself that everyone destined to prophesy was endowed with that property before his birth.

6. "**Alas**—This is an expression of wailing (*konplijnt in O.F.*).—[Rashi] Redak and Mezudath Zion explain in the same manner. Jonathan renders: Accept my supplication.

for I am a youth—*I am not worthy to reprove them. Moses reproved them shortly before his death, when he was already esteemed in their eyes through the many miracles that he had performed for them. He had taken them out of Egypt, split the Red Sea for them, brought down the manna, caused the quails to fly, given them the Torah, brought up the well. I come to reprove them at the beginning of my mission.*—[Rashi]

His youth would not serve as an impediment to his prophecy, for we find that Samuel prophesied when he was young. It can only mean that he hesitated to reprove the people. It

is also possible that נַעַר is used in the sense of *servant*. Perhaps Jeremiah was the servant of a prophet or a sage of his time, whom he deemed worthier of God's mission than he himself. The exegetes explain, however, that Jeremiah was indeed young when he commenced to prophesy, as were Samuel and Zechariah son of Iddo. Jonathan renders: Accept my supplication, O Lord God; I know not how to prophesy for I am young, and from my inception, I am to prophesy troubles and exile upon this people.—[Redak]

7. **wherever I send you—to the heathens.**—[Rashi]

and whatever I command you—to Israel you shall speak.—[Rashi]

Redak explains that God wished to send Jeremiah from Anathoth to Jerusalem to castigate the king and his people, and He promised to give him courage to go to an unfamiliar place and to arrange the words in his mouth so that he would be able to reprove them without fear.

8. **to save you**—God did not promise him that the people would not touch him, for they would

וְלִנְטוֹעַ: "וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר
מִה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וְאָמַר מִקֵּץ
שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה: יִי וְאָמַר יְהוָה אֵלַי
הִיטַבְתָּ לְרֹאוֹת כִּי־שָׁקֵד אֲנִי עַל־
דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ: "וַיְהִי דְבַר־יְהוָה וְאֵלַי
שְׁנִית לֵאמֹר מִה־אַתָּה רֹאֶה וְאָמַר
סִיר נְפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפְנֵי מִפְּנֵי צְפוּנָה:

דע"י

על ניו ועל כסלבתו לנחשו ולנתון ושוב רגיו ההוא מרעו
ונחבתי על הרעה אשר דברתי לעשות לו: (יא) סקל שקר אני
דוראי. של פירות שקרים ולכן נקרא שמם שמקריפין
פירותיהן: לכל הפירות: (יב) כי שקר אני. כי ממחר אני
דברי לעשות: (יג) סיר נפוח. סיר רוח: ופניו מפני צוניה.

[illegible]

מצורת דור

מִלֵּי הַיָּם וְהַיָּבֵשׁ: לְבִנְיָן, מִלֵּי בֵּין (יֵא) מִקֵּץ, מִתֵּשֶׁת: שָׁרָה
 שָׁרָה פִּי שָׁרָה כְּמוֹ יִצְחָק שָׁרָה (מְדֻבֶּרֶת: יֵא) (יֵא) שָׁרָה.
 עֵינֵי הַיָּם: כְּמוֹ יִצְחָק ה' (יֵא) (יֵא) שָׁרָה, קִדְרָה וְכָן מִלֵּי
 שָׁרָה (שָׁרָה: יֵא), נִפְחָה, עֵינֵי מִלֵּי הַיָּם: שָׁרָה וְכָן

אֶחָד רֹאה, כְּמִלֵּי הַיָּם: שָׁרָה, קִדְרָה מִלֵּי הַיָּם: וְכָן

מִשְׁלֵי הַיָּם

Rabbi Joseph Kimchi explains it as the side upon which the pot is placed over the fire. The intention is the same, that the side from which the fire is placed under the pot is on the north. The pot symbolizes Jerusalem, as in Ezekiel's prophecy (26:1-14). Those pouring in the liquid or placing the fire under the pot symbolize the Chaldeans who

11. And the word of the Lord came to me, saying: What do you see, Jeremiah? And I said, "I see a rod of an almond tree."

12. And the Lord said to me: You have seen well, for I hasten My word to accomplish it. 13. And the word of the Lord came to me a second time, saying: What do you see? And I said, "I see a bubbling pot, whose foam is toward the north."

angel who appeared to the prophet and spoke to him in the name of God, therefore called by His name. He appeared in the prophetic vision as stretching forth his hand and causing the words of the prophecy to reach his mouth, and it seemed to him that the angel was placing something tangible into his mouth to enable him to speak fearlessly. We find the identical word in Isaiah 6:7 in reference to the beginning of his prophetic career.—[Redak]

10. **I have appointed you**—*I have appointed you over the heathens.*—[Rashi]*

11. **And the word of the Lord came**—This was part of Jeremiah's first prophecy. First God told him that he would go wherever He would send him, and in this same vision He showed him a rod of an almond tree.—[Redak]

a rod of an almond tree—(amendlèer in O.F.) *Jonathan, however, renders: A King who hastens to do evil.*—[Rashi]

Redak explains that Jeremiah saw a bare branch of an almond tree with neither leaf nor blossom, which he recognized through prophecy as a branch of an almond tree. Otherwise, if he had seen a rod with leaves and blossoms, why would God say, "You have seen well"? It is not difficult to recognize an almond branch from its leaves and blossoms.

12. **You have seen well**—*This almond tree hastens to blossom before all other trees. I, too, hasten to perform My word. And the Midrash Aggadah (Ecc. Rabbah 12:8) explains: An almond tree takes twenty-one days from its blossoming until it is completely ripe, as the number of days between the seventeenth of Tammuz, when the city was broken into, until the ninth of Ab, when the Temple was burnt.*—[Rashi]

Indeed, the almond is called שקד because of its quick ripening period. The word שקד denotes hastening and endeavoring.—[Redak]

13. **And the word of the Lord came to me a second time**—i.e. a second time in this manner. Just as in the first vision, God questioned the prophet concerning what he saw and interpreted the parable within the vision, so did He do in the second vision. Scripture does not mean to count the visions, since no other visions are numbered but these two. We find the same in the Book of Jonah, where the word of the Lord came to him a second time, i.e. a second time concerning the doom of Nineveh.—[Redak]

a bubbling pot—Lit. Blown up, seething (boillant in French).—[Rashi]

i.e. a pot from which steam ascends, as one who blows, emitting vapor from his mouth.—[Redak, Ibn

* For Rashi's commentary turn to page 211.

וְהָיָה כִּמְצָאָהּ צִפּוּנָהּ
 יִי וְאֶחָד יְיָ לִי מִצִּפּוּנָהּ
 הַשָּׁרִי בִישָׁתָה לְפָתִי
 עַל כֵּן יְהִי אֲדָמָה
 וְעַל אֲרִי אֶחָד אֶחָד מִכֵּלִי
 לִקְדֹם וְעֵצִי מִסִּלֵּנָה
 צִפּוּנָה אֶחָד יְיָ וְהָיָה
 וְהָיָה וְהָיָה וְהָיָה
 לִקְדֹם מִכֵּלִי וְהָיָה
 וְעַל כֵּן צִפּוּנָה חֲדָה
 חֲדָה וְעַל כֵּן חֲדָה
 רְבִיתִי וְהָיָה יְיָ וְהָיָה
 פִּרְעֻנָה דִּינִי מִכֵּלִי עַל
 כֵּן בִּשְׁתֵּהוּן דִּשְׁכֵּנוּ
 פִּזְלֵתִי וְאֶחָד מִכֵּלִי
 לִפְעֻלָּהּ בְּחֵץ כֹּכָבִים
 וְאֶחָד עֲבָדִי לְעֹבְדִי
 בְּרִיתוֹן יְיָ וְהָיָה חֲדָה

המזר

דעם"י

דד'ק

[illegible]

ענין התרה כמו ויתור את הנפלים כאלו היתה קשורה ערובת
האש כמו שכתב ואיפת את הנפלים ואשיות ופלי ואשפר כ"כ
קראת כמו שביא כלו אשיות בלב שביאו: משפחת מלכות
המלכותות לשם שקראים מלכות ואמר זה על מלכי
שכמו כ"ר"ל כשצויר על ידועים הם נגזל וקרא רב
יגדור. לה עמם הוא הובי המלכים עליהם כן וקרא אלוהא
עמם שביא יסורים עליהם להוכיחם: למעשי ידועים, ביחד
נה ידענו זה: (יו) אחת האור מהנך: ללכת בנריות כמ"ש
מצורה מהנך.

(יד) מצמון תהפוך הרע' וזכירתו אשר מכלל העומדת מלפון תפתח
 פרמה כי עד הנה נאלו ביה' הרעה שגור' לכל תבוא ועשה היות
 בהבך ומדול הרע' מן ה'שגור' ובהשגור' לשוב בתו תבוא תבואות

האויב ילחם בם וכן נאח' שפות הסיר שפות וגו' הסוף נחיה אליה
 וכל משפחות של ממלכו' לסוג' והם ככל וכל הרגו' מתשלט ככל
 מספרים ועל החומות לזור עליה מסביב : (טז) ודברתי , או אדבר

בכחתי' אני' ואח"ז מרחיח' אות' בן כולם יכנסו במלור הפיר
 יכנ' רחח רחח (יחזקאל כ"ד) : (טו) רבני קורא. ר"ל חסיר
 לבוא על ירושלים : ונחנו איש כסאו, כל אחד יקח כסאו מול פתח

and his hosts in their attack on Jerusalem.—[*Mezudath David*]

16. **And I will utter My judgments against them—I will debate with them, with Judah and Jerusalem.—**
[Rashi]

Others explain that the attack by the kings of Babylon and the de-

14. And the Lord said to me: From the north the misfortune will break forth upon all the inhabitants of the land. 15. For, behold I am summoning all the families of the kingdoms of the north, says the Lord, and they will come and place, each one his throne at the entrance of the gates of Jerusalem and against all its walls around and against all the cities of Judah. 16. And I will utter My judgments against them concerning all their evil, that they left Me and offered up burnt-offerings to other gods and they prostrated themselves to the work of their hands.

will come from the northeast to destroy Jerusalem.—[*Redak, Ibn Nachmiah*] Similarly, Rabbi Isaiah da Trani explains it as the side where the wood is placed under the pot. *Jonathan* renders: I see a king seething like a pot, and the battle array of his camps that are coming from the north.

Abarbanel explains it as a pot under which the embers have been fanned with a bellows, and the front of it, the side from which the people would fan the flames was on the north, denoting that from the north the Chaldeans would bring misfortune upon Jerusalem.

14. From the north the misfortune will break forth—*Babylon is on the north of Eretz Israel.*—[*Rashi*]

will break forth—Or, will be unleashed, an expression of untying. It is as though the misfortune were tied up and now it would be released to come upon Israel. It may also be rendered: will open.—[*Redak*]

Jonathan renders: will begin. *Abarbanel* explains that God alluded to the two destructions, the first by Babylon, and the second by Rome. The destruction will begin from the

north, i.e., the first destruction will be perpetrated by the Chaldeans who live in the north of Eretz Israel.

upon all the inhabitants of the land—This may refer to all the cities of Judea, as is mentioned further, or to the other nations conquered by Nebuchadnezzar.—[*Abarbanel*]

15. For behold I am summoning—It will be as though I am summoning them to come: i.e., I will inspire them to come and attack Jerusalem.—[*Redak*]

families of the kingdoms of the north—The families are the people: the kingdoms are the kings, the heads of the kingdoms. This refers to all the potentates of Babylon, including Nebuchadnezzar, the king over all the kings.—[*Redak*]

and they will come and place each one his throne—i.e., when they besiege Jerusalem. These are Nergal-sarezer, Samgar-nebo, Sarsechim Rab-saris, Rab-mag, as is related below (36:3), who came and sat in the middle gate with all the other princes of the king of Babylon when Jerusalem was taken.—[*Redak*]

The Rabbis (*San.* 103a) tell us

סרדו והקם ותהגבי
לחן ית כל באנא
קסמיר לך לא תהסע
סלאוכחוריון רלסא
אסגרניך קרסיון :
ית ואנא הא יתקד
יוא בין סקו פקדנה
קריא וקעסמא דכרל
וקשור דקש לאשקא
קם דקש קלל יתבי
ארעא לסלמא דביה
יהודה קרברקא
לכנהא וקעסא
דארעא : יס ויהוין דגין
וסניחין קקלך קססר
ית פתגמי נבואהך ולא
קלן לך אבי קסגדך
סרסר אסר יי
קשיוכך : א ונהיה
וקראת

תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם
את כל אשר אנכי מצוך אל-תחת
מפניהם פן אחתה לפניהם : יח ואני
הנה נתתך היום לעיר מבצר ולעמוד
ברזל ולחמות נהשת על-כל הארץ
למלכי יהודה לשריה לכהניה ולעם
הארץ : יט ונלחמו אליך ולא יוכלו לך
כי-אתה אני נאם יי הוה להצילך :
כא ויהי דבר יי הוה אלי לאמר : ב הלך

ת"א סגור וקרא : ססדיון קי :

פתגם נבואה מן קדם יי עסי לפיכך : ב אצל והגבי קדם עקא די ביושקם לפיכך פתגם

סדרי קרא

אורם . אחתות עמם עס יהודה וירוסלים : (יו) האזור
סתניך . לשון וירח כלים חיל : (יח) לכלכי יהודה . כנגד
מלכי יהודה : (יט) ונלחמו אליך . ויהיו דגין ומניחין
לקלך למסתר ית פתגמי נבואהך :

רדק

באליהו וישעם סתניו וירח לעי אחאב : סן אתהך . אס לא
תירא סרם ותבסח ואם אצילכ כירם וסא תירא סחם אהרן
ואסילך לספחים : (יח) על כל הארץ . ואחר כך פורש לסלמי
יהודה אסר הנהיה כנגדם כעיר מבצר שלא יוכלו לך ככו שלא
יכל ארם לכבוש עיר מבצר כל שכן אס יתח לחסות נחשת
וסה שאסר לקסור ברזל שלא יוכל ארם להבשות וסבדו ריית
על כל הארץ לאשקא בס דליוס כל על יתבי ארעא : (יט) ונלחמ
וסרסר אסר יי : (כ) חלך . סקור או צחי וכן

סצורת דוד

פסחם פססם רלל חליא סליחם פססם כנכול ססבור קרסם :
(יו) תאזור סתניך . הוא סני וזו כי סתניו כסמניו הוא ססבור :
אל תחה סספחים . אל תסחד סספחים ססמול לסם אל חל דכדכי :
לכן אל ססחד וססח סלי וסל לא יוכלו לך : (יח) סתניך היום .
סמיי כל כידך לסוח ססר ססר כסר ססל כו להסכר סל כל סללן וסור וססרס סל סלכייסוד וסל סלי יסוד וסל כסכס וסל כל סס
סללן ססחד ססס : (יט) ונלחמו אליך . כולס נלחמו סמך וסל יוכלן לך כי לטי סמך לסללן כידס :

רחתיו של סור נסח לסמי צפון : (יו) אל תירא סספחים סן
אחתיך . אל תירא סאני אחתיך לספחים שלא אסגך כירב :
(יח) חאני הנה נתתיך היום לעיר סבצר . סתיא בסצורת חזקת
הכל נלחמים בה ולא יוכלו לרדתה כך לא יוכלו לך וסל
כך לסח : (יט) כס בי אסך אבי . להצילך :

סנחת שי

סול וסל ולי וסססרי כ"י סדריקס סללך סול מלי וססר וגם רכ ססליס
כס ססללך סדור יח סר . וכן סר סרסר סליס כ"ס סללך ססל ססל
(יח) וססס . קסלך סססר סול ולי קסלכ כס ס"ס וססר ולי ססס
כס ס"ס וססרי ססר כסור וססרי ססססל לטי דוק וססס . וססס
וכסור דכס סלי סס סלל וסס ססל וסס וססל דסס ססל וססור
ססל . וגם ססכר יסח דסס וססלל סס ססס ססל סל לא ססללי סן
ססס ססר : (כ) הלך . כדור סללל וססססס ססל חסר וס"י וכן ססל

אליך . ככו סס"י וססן דגין וססיון לקלך למסתר ית פתגמי נבואהך : להצילך . סלמא יסיתוך : (כ) חלך . סקור או צחי וכן

סצורה ציון

(יו) האזור תל אזור וסססרי . תחת . אסך . סני ססד וססר כסו
סל סססין וסל ססס (ויסעסס א') : (יט) יכלו . סלי יכולת וססססס :

סן אסך . כי ססססד סססור לוחך לספחים יוכלן לך לוכיך
סמיי כל כידך לסוח ססר כסר ססל כו להסכר סל כל סללן וסור וססרס סל סלכייסוד וסל סלי יסוד וסל כסכס וסל כל סס
סללן ססחד ססס : (יט) ונלחמו אליך . כולס נלחמו סמך וסל יוכלן לך כי לטי סמך לסללן כידס :

thereof, to fight against them
according to their strength, against
the kings, who are the strongest,
against the princes, who are after the
kings, against the priests, who are
after the princes, against the people
of the land, who are the lowest and
the most humble.

19. And they shall fight against
you—They shall quarrel and fight

against you to refute the words of
your prophecy.—[Rashi, Redak from
Jonathan]

They will all fight against you, yet
they will not prevail against you,
since I will be with you to save you
because you trust in Me.—[Abar-
banel, Mezudath David]

to save you—so that they should
not kill you.—[Redak]

17. And you shall gird your loins and arise and speak to them all that I command you; be not dismayed by them, lest I break you before them. 18. And I, behold I have made you today into a fortified city and into an iron pillar, and into copper walls against the entire land, against the kings of Judah, against its princes, against its priests, and against the people of the land. 19. And they shall fight against you but they shall not prevail against you, for I am with you, says the Lord, to save you.

2

1. And the word of the Lord came to me, saying:

struction of the Temple is God's way of talking to Israel to castigate them.—[Redak, Abarbanel]

17. **And you shall gird your loins**—This is an expression of quickening like a man of valor.—[Rashi]

We find that Elijah girded his loins in order to run swiftly before Ahab's chariot, in 1 Kings 18:46.—[Redak]

be not dismayed by them—Lit. do not break down from before them. I.e., do not fear to tell them everything that I command you, for if you do fear them, I will indeed break you before them, and they will be able to hurt you. Therefore, do not fear them, and hope for My protection. Then, I will save you.—[Redak, Mezudath David]

Since you are aware of the impending doom, gird your loins despite your youth and commence quickly to deliver My message to the people. Fear them not lest I break you and cast you down before them.—[Abarbanel]

If you strengthen yourself, I will add to your strength, and if you break down before them, I will add to your being broken. How, then, can you not strengthen yourself?—[Ibn Nachmiash]

18. **against the entire land**—Then He elaborates: against the kings of Judah, against its princes, etc. God says that Jeremiah will be like a fortified city, invincible to attack. He says: They will not be able to prevail against you as no one can prevail against a fortified city, surely if it is surrounded by copper walls. He promises to make him like an iron pillar, which no one can bend or break. *Jonathan* renders: to give all the dwellers of the land to drink the cup of the curse.—[Redak]

against the Kings of Judah—lit. to the Kings of Judah.—[Rashi]

Abarbanel explains: If you believe My words, I will make you today, while you are still a youth, into a fortified city etc. against the entire land, against the various members

2. Go and call out in the ears of Jerusalem, saying: So said the Lord: I remember to you the lovingkindness of your youth, the love of your nuptials, your following Me in the desert, in a land not sown. 3. Israel is holy to the Lord, the first of His grain; all who eat him shall be guilty, evil shall befall them, says the Lord. 4. Harken to the word of the Lord, O house of Jacob, and all the families of the house of Israel.

2. **Go and call out**—*Jonathan* paraphrases: Go and prophesy before the people who are in Jerusalem.

Our sages (*Mechilta*, *Beshallah* 7) tell us that this is the beginning of Jeremiah's prophecy, not the prophecy of the exile in Chapter 1.

in the ears of Jerusalem—i.e. in the ears of the people of Jerusalem. He is speaking of the city as though speaking of its people.—[*Redak*, *Mezudath David*]

I remember to you—*Were you to return to Me, I would desire to have mercy on you for I remember the lovingkindness of your youth and the love of the nuptials of your wedding canopy, when I brought you into the wedding canopy, and this (בְּלִילֵיךְ) is an expression of bringing in. Your nuptials (Noçes in O.F.). Now what was the lovingkindness of your youth? Your following My messengers, Moses and Aaron, from an inhabited land to the desert without provisions for the way since you believed in Me.*—[*Rashi*]

Redak explains in a similar manner: Although I am bringing misfortune upon you because of your evil deeds, I will not destroy you completely. I will even punish those who harm you since I remember to you

the lovingkindness of your youth. This is paraphrased by *Jonathan* who renders: I remember to you the goodness of the days of old, the love of your forefathers who believed in My word and followed My two messengers, Moses and Aaron, in the desert forty years without provisions, in a land not sown. His mention of *the days of old* may be an allusion to the patriarchs, Abraham, Isaac, and Jacob, who were men of lovingkindness, or perhaps the expression, *the love of your nuptials* is an explanation of *the lovingkindness of your youth*, both referring to the generation of the desert . . . *The love of your nuptials* refers to the giving of the Torah, when Israel was compared to a bride and the Holy One, blessed be He, was compared to a bridegroom.

Kara explains the verse in an opposite manner: You forgot the lovingkindness I performed for you from your youth, that I redeemed you from the bondage of Egypt and led you in the desert and supplied your necessities in the desert for forty years, and behold I remind you of the lovingkindness I performed for you when you followed Me in the desert, in a land not sown, and I called you 'holy' as it is said: "And

בית ישראל: ה' כהו אמר יהוה מה
מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו
מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו:
ולא אמרו איה יהוה המעלה אתנו
מארץ מצרים המוליד אתנו במדבר
בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה
וצלמות בארץ לא עבר בה איש ולא
ישב אדם שם: וואביא אתכם אל
ארץ הפרמל לאכל פריה וטובה

רמ"א מה פולחן מניחם: נחלו לא עבר, כדברת לא פוסק: ו' ואביא אתכם, עקירם ספר ד: ונעמלו את ספר הכתובים ונ' ספר חסידים: ר"ש

מדר"י קרא
לאליהם אחרים קרא לכל משפחות מסלכות שיבאו ויהיו איש
כסאו מלך שער ירושלים: (ה) בה מצאו אבותיכם בי עול.
שנעשו כפויי מוכה שלא זכרו החסר שעשיתי עמכם כנעוריהם
והוא החסר הבפירט לכלעל ומפרש עור והולך כענין שאמר
אחריו: (ו) ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו מסצרים. ושכח
תאמר אם שאר העם נעשו כפויי מוכה הכהנים והפשי החרה
בחיוביקן הן בתורת ה' ויכורין הן המכות שעשיתי עמכן לשכנר
סנחת ש

(י) ואביא אתכם אל ארץ כדברמל, מלא יד ויד ואלף נמ"ס נספר זה סימן ל"ב:

והאכלו מתחית כך כל אכלו וישמחו בן הרנס יומת:
(י) ולא אברו איה ה'. כי נלך אחרי חללים אחרים:
ערבה. (פלנור"א כלע"י): ושוחה. (נעו"ה)
אינפוטוא"ה כלע"י): ציה. (דישנע"ה כלע"י): וצלמות.
לשון מושך הוא: (י) אל ארץ הכרמל. לארעא דישחל
רד"ק

ל' ויהי קדש ההרומה: הראשית תבואתה הדבור שחרגם בן
קדושיא אינן בית ישראל קדש ה' וצל בויהוה ונ' כבסבור:

ואשמו. הא"לם בשוא כלבר: ויהי כה אסר, מה כצאו אבותיכם, הדורות הראשונים שינכנסו לארץ שכבר עברו:
(ו) ולא איה ה'. לא נתנו על דעת לאמר איך נבדד אליהם אחריב ואיה ה' המעלה אותנו כלומר איך השלכנו אותנו אחרי בנינו
החם ואחר כך חרבו ושבו מדבר זה לא היה כי אין הפקודות היום דרואים לישבו כי אינם מקום ורע ומח שדרשו רז"ל בזה
ידוע, וי' ארם, אדם הראשון ואמר פאחר שלא עבר סחיקן ישוב אלם, כל ארץ שנוה עליה אדם הראשון יושב תשיבה תשיבה
ושלם גור עליהם אחרים לישבו לא תשיבו, (ו) אל ארץ הכרמל, כה שכבר איהא אל הכרמל לפי שראשית העצרת
בשרות ובכרמים ואוליגות שוכים נקרא כרמל ולפי שארץ ישראל היהת כן כבש עליה ארץ חסד ויערדה ונפן: הגאון
ורמק ונ' קראה ארץ הכרמל ית לארעא דישחל דהות כנצמל: לתועבה, כהנרג' לצולחן סעודת שהם תועבת
ח'. ובה שאמר ארצי נחלתי רל הארץ הראויה ל' לשרות שכניתי בה כי חיה נבחר' בכל ווארצות לשפס ירוק חצל

מצודת דוד

היה נפער בכוף מן העמים על סכריו: להם גאוי' ה' וסו
מלח' ה': (ה) בהכצאו ונ'. מה דבר עולה מלח' ה' מלח'
בעצורם נחקקו עמלי' ההבל, וסו העמים סבאו הכל ואין כי מלח'
ויהבלו, ובעצור זה נעשו אס' הבה הכל מלח' מלח' כי נכס'
מלח' מלח' דל' ח' (י) ולא אברו, לא חזרו מדבר' לומר ליה ה'
וגר, ר"ל ולא חזרו דרך ונל' שגלו דכ: בארץ ונ', נל'
כדבר נמ"ס שפנים רב' (הפגל) הענין ודעתי המללה: לא עבר, כדבר הענין: ולא ישוב, כקניעות פקום: (י) ואביא, כל'
בנחל' אתכם פקום אל ארץ הכדמל, ר"ל מקום שדו' וכדמים: ורסכסאו, כמה שבעדכם כה לעו"ה: ונחלתי, ח"י שיהא נחלתי

you think that in earlier times these places were inhabited but were since abandoned, Scripture states that no man had ever dwelt there, that these places were not fit for settlement since they are not places where seeds can be sown. Our Sages (*Ber. 31a*) ask: If no man passed there, why must Scripture state that no man dwelt there. They, therefore,

expound it to mean that any land that Adam decreed that it be inhabited was inhabited, and any land that he decreed that it should not be inhabited was not inhabited. [Hence, we render: *and where Adam had not decreed that it be inhabited*. —[Redak]

7. to a forest land—To the land of Israel which is planted like a forest.

5. So says the Lord: What wrong did your forefathers find in Me, that they distanced themselves from Me, and they went after futility and themselves became futile? 6. And they did not say, "Where is the Lord, Who brought us up from the land of Egypt, who led us in the desert, in a land of plains and pits, in a land of waste and darkness, in a land where no man had passed and where no man had dwelt. 7. And I brought you to a forest land to eat of its produce and its goodness,

you that there is great benefit to you, had you not profaned your name with sins, for just as hallowed things, whoever derives benefit from them is liable to a guilt-offering, so it is with Israel, all who eat him shall be guilty.—[Kara]

5. What wrong did your forefathers find—I.e. your forefathers who entered the Holy Land and worshipped idols.—[Redak]

What wrong did they find in Me that they became ungrateful, forgetting all the kindness that I bestowed upon them in their youth? That is the lovingkindness mentioned above. Then he proceeds to elaborate on all the kindness God bestowed upon Israel for which they showed no appreciation.—[Kara]

and they went after futility—An allusion to the idols.—[Jonathan, Ibn Nachmiah, Mezudath David]

6. And they did not say, "Where is the Lord—that we should follow other gods?"—[Rashi] They did not call to mind, saying, "How can we worship other gods? Now where is God Who brought us up from the land of Egypt? How did we cast Him behind our backs and not turn to Him?"—[Redak]

plains—Heb. עֲרָבָה, (*planure* in

O.F.), related to *pianoro* in Old Italian, meaning 'a plateau.'—[Rashi]

and pits—Heb. וְשֹׁחַת, (*enfossés* in O.F.), pitted.—[Rashi] This interpretation is followed by *Ibn Nachmiah* and *Mezudath Zion*. *Redak* follows *Targum Jonathan*, who renders: waste.

waste—Heb. צָהָה (*dégât* in French).—[Rashi]

and darkness—Heb. וְצִלְמוֹת, an expression of darkness.—[Rashi from *Menachem* p. 150 and *Dunash* p. 89] Some explain it as a combination of two words: צֶלַח מָוֶת, the shadow of death.—[Redak, *Shorashim*; *Saadia Gaon*] This appears to be *Jonathan's* translation. According to *Ibn Nachmiah*, however, *Jonathan* renders: שְׁלֹחַתָּה, darkness, agreeing with *Rashi*, *Menachem* and *Dunash*. *Mezudath Zion* appears to combine both derivations, defining it as the darkness of the grave.

Ibn Ganah (*Sepher Haschoraschim*, p. 431) explains that darkness, because of its desolation and man's fear of it, is depicted as the shadow of death, as though death were a person with a shadow. Darkness is depicted as that shadow.

and where no man had dwelt—Lest

and you came and contaminated My land, and made My heritage an abomination. 8. The priests did not say, "Where is the Lord?" And those who hold onto the Torah did not know Me and the rulers rebelled against Me, and the prophets prophesied by Baal and followed what does not avail. 9. Therefore, I will still contend with you, says the Lord, and with your children's children will I contend. 10. For pass over [to] the isles of the Kittites

meaning: planted like a forest.—[Rashi from Jonathan] Rashi, obviously, understands כְּרָמִל as a forest. Redak, however, explains it as a fertile land composed of fields, vineyards, and fruit trees. Eretz Israel is called *karmel* since it is 'a land of wheat and barley, vines and fig trees and pomegranates, a land of oil-producing olives and honey' (Deut. 8:8).

and made My heritage an abomination—Eretz Israel, which is My heritage, you have made abominable to Me.—[Mezudath David] Jonathan renders: And made My inheritance for idol worship.

The land of Canaan was designated to be under God's direct supervision, without the heavenly princes as intermediaries. Since the Canaanites were corrupt in their deeds, they were expelled from that land, which was then purified for the reception of the Shechinah. Then Israel entered with the Holy Ark and the holy Torah into a purified land, ready for God's direct providence. Hence, when they commenced to worship idols, they contaminated a pure land.—[Abarbanel]

8. **The priests**—i.e., the priests

who stand daily before the Lord and offer up sacrifices before Him should have said to the people, "Where is the Lord, that you worship other deities?"—[Redak]

Alternatively, the priests, whose mission is to instruct the people, as in Malachi 2:7: "For the priest's lips shall guard knowledge, and they shall seek instruction from his mouth," should have reproved the people by saying, "Where is the Lord? Why have you forsaken His worship?"—[Mezudath David]

The priests, who noticed the miracles of the Temple, and also noticed the cessation of those miracles, should have asked the people, "Where is the Lord?"—[Abarbanel]

This may also allude to the casting of lots on Yom Kippur to designate which of the goats was to be the sin-offering to God and which was to be sent to Azazel. In early times, the lot bearing God's name would invariably come into the High Priest's right hand. Forty years before the destruction of the Temple, it started to come into his left hand. Nevertheless, the priests did not ask "where is the Lord?" Why is His name not in its proper place?—[Azulai]

and see, and send to Kedar and consider diligently, and see whether there was any such thing, 11. Whether a nation exchanged a god although they are not gods. Yet My nation exchanged their glory for what does not avail. 12. Oh heavens, be astonished about this, and storm, become very desolate, says the Lord. 13. For My people have committed two evils;

Javan, as in Gen. 10:4. They dwelt on the isle of Cyprus.—[Abarbanel ad loc.]

and send to Kedar—*And send to Kedar to see their custom.*—[Rashi]

The Kedarites are descendants of Ishmael, as in Gen. 25:13, here representing Arabia, as Jonathan renders.

and consider diligently—*And put your heart to it to consider the matter diligently.*—[Rashi]

whether—Heb. הֲיָ, like אם, if. *Whether either of those nations exchanged its god although they are no gods, yet My nation exchanged their glory, with which they were honored. The Kittites and the Kedarites were tent dwellers and cattle herders, who would travel, go, and wander from pasture to pasture and from desert to desert, and they carry their gods with them to the place where they encamp. But I carried you until I established you, yet you forsook Me. This is how Jonathan paraphrased it. Our Sages said however: The Kittites worshipped water and the Kedarites worshipped fire. And although they know that water quenches fire, they did not forsake their god.*—[Rashi from Taanith 5b]

Redak, following Ibn Ganah, prefers to render this as a question: Was there any such thing? Did any nation exchange its god...? The

peculiar spelling of the word הֲיָמִיר leads Redak to believe that it is a combination of the root יָמַר, to aggrandize, and מִיר to exchange, thus explaining: Did any nation exchange its god for a god of another nation and aggrandize that god? They would not do so although neither one is a god.

11. although they are not gods—Jon. renders: They are idols that have no power.

for what does not avail—For an idol that does not avail.—[Rashi]

Abarbanel explains that Scripture chooses these two nations since the Kittites were the forerunners of the Romans, thus representing the western nations, and the Kedarites were the Arabs, representing the eastern nations. The intention is that one can go from east to west and not find any nation exchanging its god for another although it is of no avail.

their glory—My worship for which I bring glory upon them.—[Jon.]

The Rabbis explain this as a euphemism, for My glory.—[Minchath Shai from Mechilta, Beshallah 15:6; Tanchuma, Beshallah 16]

• 12. O heavens, be astonished—Heb. שֶׁמָּו, an expression of astonishment, like הִשְׁתַּחֲוִּי. It is the imperative form, with the same vowel

* For Rashi's commentary turn to page 212.

they have forsaken Me, the spring of living waters, to dig for themselves cisterns, broken cisterns that do not hold water.

14. Is Israel a slave? Is he a home-born slave? Why has he become a prey? 15. Young lions roar over him; they have raised their voice, and they have made his land

[lit. *their fear*] for one His equal, it would be one evil, and now that they have forsaken Me, that I am a spring of living waters, to follow idols, which are like cisterns of stored-up water, and they are broken and cracked, and their water is absorbed in their cracks, these are two evils.—[Rashi]

Scripture compares God, Who lavishes good upon Israel when they hold onto His Torah, to a spring of living waters, which flow endlessly. So was I to them, yet they forsook Me to worship pagan deities, which are like broken cisterns.—[Redak]

to dig—Heb. לְחַצֵּב, lit. to hew.—[Rashi]

cisterns—Heb. בְּאֵרוֹת. These are trenches built up for the purpose of gathering rain water. If they are broken, the water will leak out of them just as it comes into them, and those who rely on them are disappointed. Now the goodness bestowed by God upon those who trust in Him is compared to a spring of living waters in two respects: one, that the water does not come from another source, but originates from its place, and secondly, the water does not cease to flow. So is the goodness bestowed by God upon those who rely on Him; the goodness originates from Him; He does not receive it from anyone else, and it is endless. In contrast, He compares the favors Israel hoped to receive from pagan deities and from

the nations that worship them, e.g. the king of Assyria and the king of Egypt, upon whom they relied to save them from attacking nations, to broken cisterns. Even a perfect cistern is not always full of water since the water comes from another source; it does not spring up from the earth. So is the aid they receive from heathen nations; it does not come from the king. He must rely on his hosts, if not on the help of God, as the Psalmist words it: "A king is not saved with a great army" (Psalms 33:16). If they depend upon their deities, it is as though they are depending on broken cisterns, which do not hold water. Even if one fills them with water, it will seep out through the cracks, and no water will remain. So it is with those who rely on other gods; even if they are a mighty multitude, equipped with adequate armaments, they are as nought, and their enemies will defeat them although they will be wounded by the sword. Also, their corn and their wine will be destroyed by a curse.—[Redak]

that do not hold—(Tendront in O.F.) *their water, for the water will make their edge and their walls muddy, and they cave in.*—[Rashi]

14. Is Israel a slave?—I.e. is Israel a slave bought by his master for money?—[Kara]

Is he a home-born slave?—The son of a maidservant.—[Rashi, Redak,

a desolation; his cities were burnt without an inhabitant. 16. Also the children of Noph and Tahpanhes will break your crown. 17. Is not this caused to you by your forsaking the Lord your God at the time He leads you by the way? 18. And now, what have you to do in the way of Egypt to drink the water of the Shihor and what have you to do in the way of Assyria to drink

were burnt—Heb. נִבְרָח, *were burnt with fire*.—[*Rashi, Redak*] Rabbi Joseph Kimchi renders: were overgrown. A desolate place, where no one treads, soon becomes overgrown with grass and weeds. Most exegetes render: became desolate.—[*Jonathan, Redak, Mezudath Zion*]

16. Also the children of Noph and Tahpanhes—*They are the Egyptians upon whom you trust for aid*.—[*Rashi*] You even go down to Egypt to appeal to them for aid.—[*Redak*]

Noph—Identified by *Jonathan* as Memphis. This was a city in lower Egypt.—[*Biberfeld, Universal Jewish History*, vol. 1, p. 175]

Tahpanhes—Identified as Daphnae Pelusii. This was on the eastern bank of the Nile, on the road to Eretz Israel.—[*Rabinowitz*]

will break your crown—Heb. יִרְעֹךָ. *They will break your skull*. יִרְעֹךָ is an expression of breaking (רָצַץ), as we translate רָצַץ, and crushed (Deut. 28:33) וְרָצַץ.—[*Rashi*]

The prophet seizes their words, saying, "It is indeed true as you say; even the children of Noph and Tahpanhes, upon whom you rely for aid, will break your crown." I.e., they will slay your mighty men and plunder your belongings, as *Jonathan* renders it.—[*Redak*]

Others render: will feed on your crown.—[*Ibn Kaspi*] This is followed by most English translations. However, most Jewish commentators follow *Rashi*.—[*Redak, Mezudath Zion, Isaiah da Trani, Ibn Nachmish*]

Others explain that even the humble kingdom of Egypt, whose capitals were in Noph and in Tahpanhes, will break your crown; they will slay your most exalted person, King Josiah, who was slain by Pharaoh-Neco when he opposed him on his way to attack the king of Assyria (II Kings 23:29).—[*Kara*]

17. Is not this caused to you—*Is not this misfortune and this retribution caused to you by the guilt and the iniquity that you have forsaken the Lord your God?*—[*Rashi*]

This is the reply to your question. Do not be astonished at the fact that the nations rule over you, for you have caused it since the day you forsook the Lord your God.—[*Kara*]

Your troubles are not the result of God's leaving you to chance. It is due to your having forsaken Him.—[*Mezudath David*]

at the time He leads you by the way—*For He would teach you the good and the straight way*.—[*Rashi*]

מִי נָהָר׃ יִתְּסַרְךָ רַעְתְּךָ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ׃
תִּזְכָּךְ׃ וְדַע וְרֹא כִידֶּךָ וּמַר עֲזָבְךָ׃
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְלֹא פָתַדְתִּי אֵלֶיךָ׃
נָא־אֲדַנִּי יְהוָה צְבָאוֹת׃ כִּי מֵעוֹלָם׃
שִׁבַּרְתִּי עֶלְךָ נִתְקַתִּי מִזִּסְרוֹתֶיךָ׃
וְתֹאמְרִי לֹא אֶעְבֹּד כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה׃

the water of the river? 19. Your evil will chastise you, and your backslidings will reprove you, and you shall know and see that your forsaking the Lord your God is evil and bitter, and fear of Me was not upon you, says the Lord God of Hosts. 20. For of old I broke your yoke, I tore open your yoke-bands, and you said, "I will not transgress," but on every lofty hill

For they drowned your male children in the Nile. Shihor is the Nile, as it is said: "From the Shihor which is before Egypt," in the Book of Joshua (13:3).—[Rashi] According to *Kaf-tor Vaferach*, ch. 11, this refers to Wadi-el-arish.

and what have you to do—to rebel against Me so that you should be exiled to the way of Assyria, to the other side of the Euphrates River?—[Rashi]

Why should you go to Egypt and to Assyria to seek aid when your aid is here in your place? If you follow the straight path, you will not have to travel to distant places as if you wished to drink the waters of the Shihor or the waters of the river of the king of Assyria. *Jonathan* renders: And now, why should you befriend Pharaoh the king of Egypt to cast your male children into the river, and why should you enter into a treaty with the Assyrians to exile you to places past the Euphrates?—[*Redak*]

Kara explains: Why should you go down to Egypt for aid, to the country where you suffered during your sojournings there, and why should you go to Assyria for aid, as Ahaz entered into a treaty with Assyria so that they assist him against Aram in II Kings 17:7.

19. **Your evil will chastise you—**

Eventually, your evil will bring suffering upon you.—[Rashi]

Some people accept reproof before they are punished. They are the wise. The fool, however, does not learn his lesson until he is chastised. You, too, do not learn your lesson until evil befalls you.—[*Kara*]
and your backslidings—Heb. וְנִשְׁבֹּתֶיךָ, an expression related to "backsliding children (שׁוֹבְרִים)" (infra 3:22).—[*Rashi*]

will reprove you—Heb. תּוֹכַחְךָ, an expression of reproof.—[*Rashi*]

and you shall know and see etc.—After you have experienced many times that whenever you sin, evil befalls you, and whenever you rebel, the nations rule over you, your evil-doings and your backslidings will serve as reproof to you, and you will know therefrom that it is evil and bitter to forsake the Lord.—[*Redak*]

and the fear of Me was not—*My fear was not in your heart that you should fear Me.—[Rashi]* I.e., you did not fear Me that I would bring retribution upon you because of your evil deeds.—[*Redak*] The Rabbis interpret this verse as referring to retribution in the hereafter. Your evil will chastise you in the hereafter . . . because you did not fear Me in this world (*Mid. Psalms* 14:5).

20. **For of old**—From time immemorial I broke the yoke of the

and under every leafy tree, you recline as a harlot. 21. Yet I planted you a noble vine stock, throughout of right seed; now how have you turned yourself into a degenerate wild vine to Me? 22. For if you wash with natron and use much

expression of a bed and a sheet (קֶצֶעַ). כִּי serves as an expression of 'but'.—[Rashi]

you recline—Heb. צָעָה. As explained above, this is *Rashi's* explanation of the word. *Kara* and *Isaiah da Trani* concur. *Redak* and *Mezudath Zion*, however, explain it to mean, you wander as a harlot. Just as a harlot goes from place to place seeking lovers, living first with one and then with another, so did you worship first one idol and then another one.

21. I planted you a noble vine stock—שֹׁרֵק is the branches of a good vine; that is to say the children of pious and righteous fathers. Its midrashic interpretation is: I planted you שֹׁרֵק. I added for you to the seven commandments of the children of Noah, six hundred and six, as is the numerical value of שֹׁרֵק.—[*Rashi* from obscure midrashic source]

300 = ש

6 = ו

200 = ר

100 = ק

606

The seven Noachide commandments are enumerated in *Sanhedrin* 56a: (1) Laws, (2) prohibition of blasphemy, (3) prohibition of idola-

try, (4) prohibition of incest and adultery, (5) prohibition of murder, (6) prohibition of robbery, (7) prohibition of eating a limb taken from a live animal. Israel was given six hundred and six more commandments, totalling six hundred and thirteen.

Redak interprets this as the choicest of the species of vines, which produce seedless grapes. This symbolizes Abraham. God wonders how that is possible. I planted you from the best vines of true seed, from which the best grapes should grow and the best branches to plant other vines. Now how have you turned yourself into the bad branches of a strange vine? A vine that is strange to its planting since it was planted from the best branches. שֹׁרֵק means bad branches that must be pruned. Another explanation is: the bad branches of a wild vine, which produces wild berries (בָּאֲשִׁים).—[*Redak*] See *Commentary Digest*, *Isaiah* 5:2.

degenerate—Heb. סִיחִי (*Destoul-tours in O.F.*).—[*Rashi*]

wild vine—that grows in the forests.—[*Rashi*] See above *Redak's* interpretation.

22. with natron—A type of earth with which garments are cleansed and

בית בעור דעי קא ענדט הויה רמא לינקא קליא רמקלקלא אורחתא : כר בערוא רמדונה
דשי מדר' קרא

בנע"ו"י): נבהם עונך. הו' כרוש כחמל דלך דנין כן
סניאל חובין קדמי. כזס. (סאן"ל בנע"ו"י): עונך. על
עון הענל נאחר שמיא קייס לעיסל כמו שנאמר וזיוס פקדי
ופסקתי עליהם (שמיא ל"ב) פקידות הכחות על ישראל
היהוה מקחן עון הענל נסם: (בג) רדך דרברגניא. מה
שמיא מל בית פטור עון עתה אט מחסות בלחיו דרבר

בלע"ז אלמ"י ו"ם שהוא הנמר שהחצין בו תראש ובו סנקין כל דבר; בורית, י"ם שהוא שקורים לו כלע"ז סכנין ויש

הוא נשאל: "אם כן, למה לא תעשה זאת?"
הוא ענה: "כי אני רוצה להיות חופשי".
הוא נשאל: "אם כן, למה לא תעשה זאת?"
הוא ענה: "כי אני רוצה להיות חופשי".

מסורת דור
 "וְשֵׁשׁ לֵבִי בְּכֹרֵי לֹא כִשְׁרוּ בִּן הַיָּוֵן בְּכַת" (גנ) אִיךְ תִּסְרִי.
 "אִיךְ תִּסְרִי לֹא לֹא בְּכַתְּלִי פֶתַח בְּכֹסֵי" וְשֵׁשׁ לֵבִי לֹא בְּכַתְּלִי אֲהִי
 בְּכַתְּלִי. אִיךְ יִרְדֵּךְ בְּנִי. אֲלֹהֵי חֻלְלִי לִוְדֵךְ לִוְדֵךְ כֹּחַ לֹא רָיו
 בְּכַתְּלִי בְּנִי מִלֵּוֹת בִּן שְׁמוֹר שֶׁל הַבְּעַל דִּבְרֵי לֵבִי שֶׁשִּׁים לֵבִי
 וְשֵׁשׁ לֵבִי וְשֵׁשׁ לֵבִי אֲשֶׁר הַחֲתָלָה שֶׁל הַבְּעַל שֶׁל כֹּחַ עֵצֶךְ שֶׁ
 שִׁים הָיוּ: בְּכַתְּלִי, אֲשֶׁר לִבִּי נִמְלֵךְ "בְּכַתְּלִי" כִּלְכֵּל לִוְדֵךְ
 וְשֵׁשׁ לֵבִי לֹא בְּכַתְּלִי. עֲמֵד דִּבְרֵי וְשֵׁשׁ לֵבִי: שֶׁ עֲמֵד לִי חֲמִיד
 מִגִּבְרַת הַבְּעַל לְדִבְרֵי לִוְדֵךְ לִוְדֵךְ כֹּחַ לֹא וְשֵׁשׁ לֵבִי הַחֲתָלָה בְּכַתְּלִי
 שֶׁל הַבְּעַל דִּבְרֵי בְּכַתְּלִי בְּכַתְּלִי שֶׁל כֹּחַ הָיוּ לִי וְשֵׁשׁ לֵבִי:

* 23. **How do you say**—Your sin is so blatant that if you wish to deny, you are unable to do so and to say that you have not been defiled and have not followed the Baalim.—[Redak]

* 24. A wild donkey—(*salvatico* in O.F.), wild, and some interpret it as *poulain* in O.F., a foal.—[Rashi]

* For Rashi's commentary turn to page 213.

soap, your iniquity is stained before Me, says the Lord God.
 23. How do you say, "I have not been defiled; I have not gone after the Baalim"? See your way in the valley, know what you have done, [like] a swift young she-camel, clinging to her ways.

24. A wild donkey accustomed to the desert,

rubbed.—[Rashi] Redak identifies it as alum, used for bleaching wool. See also *Sefer Hashorashim*.

soap—Heb. בִּרְיָה, *cleanliness*. *Comp.* "And pure (וְנָקִי) of heart" (Ps. 24:4). Some explain בִּרְיָה as *savon* in French, soap.—[Rashi]

your iniquity is stained—*Jon.* renders: *Like the mark of a stain that is unclean, so have your sins increased before Me.* תָּכָה is *tka* in O.F. *tache* in modern French, a stain.—[Rashi]

your iniquity—*This is said concerning the iniquity of the 'calf,' which remains in existence forever, as it is stated: "And on the day of My visitation, I will visit upon them their sin" (Exodus 32:34). All visitations that come upon Israel have part of the iniquity of the 'calf' in them.*—[Rashi]

God says to Israel: Although you repent and cleanse yourself of your sin, I will still punish you for it, it is so grave. This verse appears to contradict the prophet's statement (below 4:14): "Cleanse your heart of evil, O Jerusalem, in order that you be saved." The solution is that if Israel in that generation had repented, they would have been saved from the enemy, and they would not have been exiled. They would, however, have been punished in their land for their grave sins, for there are sins that are not expiated with repentance alone, but which require suffering after the repen-

tance to complete the atonement. [Those sins punishable by *kareth*, spiritual excision, and death by the court require suffering to complete the atonement (*Yoma* 81a).] The Rabbis, too, considered this difficulty and solved it by qualifying this prophecy to a sin for which the verdict was already issued with an oath. For such a sin, repentance is not effective. If no oath accompanies the verdict, however, repentance is effective. A verdict accompanied by an oath cannot be nullified, as Scripture states: "And therefore, I have sworn to the house of Eli that the iniquity of the house of Eli shall not be purged by sacrifice or by offering forever" (I Sam. 3:14).—[Redak from *Rosh Hashanah* 18a]

The *Zohar* explains as follows: Come and see! If a person sins once before the Holy One, blessed be He, it makes a mark, and when he sins a second time, that mark becomes intensified. When he sins a third time, that stain spreads from one side to the other. In such a case, Scripture states: Your sin is stained before Me.—[*Zohar Chadash*, Gen. 11a] [I.e., the sin becomes like a stain that has penetrated the fabric from one side to the other and cannot be completely removed.]

Elsewhere, the *Zohar* states: If one transgresses the words of the Torah, that sin ascends before the

that snuffs up the wind in her desire, her tendency like the sea creatures, who can hinder her? All who seek her will not weary; in her month they will find her. 25. Withhold your foot

her tendency like a sea creature— Heb. תַּאֲנִיחַ, *son dagronemant* in *O.F.*, dragon nature. *Jonathan rendered it in this manner*, בְּצִרְוֹנָא. *Another explanation: It is an expression of wailing, comp. 'moaning and wailing' (תַּאֲנִיחַ וְנִאֲנִיחַ) (Lam. 2:5). Another explanation: (sa contrée in French.) her country, comp. Taanath-Shiloh (Josh. 16:6).—[Rashi] Rashi apparently renders Taanath-Shiloh as 'the country of Shiloh.'*

Others render: Her cause. She cannot be returned when she causes herself to go to the place of her desire.—[Redak, Ibn Nachmiash]

All who seek her will not weary— They will not weary to pursue her because they will be unable to overtake her.—[Redak]

in her month they will find her—In her final month of pregnancy, when she is heavy with child, they will be able to overtake her and find her. So it is with the people of Israel. The prophets who pursue her to reprove her for her sins will be unable to overtake her for they will not heed them. Their reproof will not avail them until the month of Ab, when they will be heavy with sin and they will fall, then they will confess their sins, as they actually did when the Temple was destroyed. Others explain: In her renewal, they will find her. I.e., whenever they find her, she is in a state of renewing her sins. It is as though they are now commencing to run and cannot be overtaken.—

[Redak] Since they find them ready to renew their sins at all times, they refrain from reproving them, since it is better that they be inadvertent sinners than intentional sinners.—[Ibn Nachmiash]

Abarbanel explains this verse in a very unique manner. The prophet compares Israel to the wild donkey accustomed to the desert. Israel, after being freed from Egyptian bondage, were led through the wilderness, where they 'snuffed the wind', they strove for the prophetic spirit that they attained at Mount Sinai, but later—her wailing, who can hinder it? Who can prevent the destruction and the wailing? Those who seek her do not weary. They will easily find her in her month. I.e. the month of Ab, designated for misfortunes to Israel. In that month, it was decreed upon our forefathers that they would die in the desert and not enter the Holy Land. It was on the ninth of Ab. On that day, both temples were destroyed. On that day, the Jewish community of Alexandria was destroyed. On that day, the Jews were expelled from England. On that very day, the Jews were expelled from France in the year 5055. When the king of Spain decreed expulsion upon all the Jews in his kingdom and gave them three months to leave, that period terminated with the ninth of Ab. Although he knew nothing of that date, he was directed from heaven to the time designated by the prophet. It may

מִיָּחָף וּגְרוּנָךְ מִצִּמְאָה וְהֵאֱמַרְי נֹאֵשׁ
 לֹא בִּי־אֶהְבֵּתִי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֶךְ׃
 כִּי בְבִשְׁת׃ נֶגֶב כִּי יִמְצֵא בֶן־הַבִּישׁוּ בֵּית
 יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם
 וְכֹהֲנֵיהֶם וְנְבִיאֵיהֶם׃ כִּי אֲמָרִים לַעֲיֵץ
 אָבִי אֶתָּה וְלֹאֲבִן אֶת־יְדֹתַי כִּי־פָנּוּ

ה"א אמרים לפנ' יבמות דף סב' : כי פנו' חולני ה' : מקורם שם כל' : וגרונך קרי ילדתני קרי

דמהעביר כן אבנא אקרון ליה אתה בריהנא אבי אחורי בפולחני קרבן ולא שויא דחלתי

מדר' קרא

צמא ובחורס כל אף את : מפני גרנך : בלעזרה כדי שלא תלכי כנולות ברנל יחף' : וגרנך : כלומר גם מצבורות גרונך בקרא אליה כרו שלא יבא גרונך לירי : צמא : ותאכרי נואש : כארם שפתיאש : בעבירה שבויר ואינו נותן לב לחזור ולתקן עצמו : וכי כבושת נבכ כי ימצא : ח"י כבדת גבר דמחשבת מתיקן ומשתבח נבכ כן בהיותו בני ישראל אינן בלתי רבגבורות כהנתן ונביאותן דרשקא עכשיו הם שנין אלי עורף ולא פנים : (כז) ובעת דעתם יאסרו : עתידים תני למעט

מנחת שי

(ז) ילדתי : ילדתי קרי :

לך מפני גרנך : מיחף שלא תלך יחף וגרונך מפני גב כן בצמאח לכומר שלא תלכי בדרכים דחוקים להעזר בן האופסו ובדרכים יקרה לאדם צמא והלך יחף כי יבול כנעלי בדרכים וכן לא יצא בכל מקום מיס ואם תרצי לא תצורכי לזה כי בבקיך יהיה לך עור מהאל אב תלכי אחרי ואם אברהם לאש נואש לבי בלכת אחרי ה' : לא אלק עור אחרי אלא אחרי זרם שאני דואח שהם מצליחים ואבהתי אותם ואחריהם אלק ויונתן תרנם מפני גרנך מלאחכרא וסמאי וסופר מלפמלח לפעוט סמאי ונין כבעבורי יחף : שם כי אילו היה תואר היה אומר יחמה כי רגל היא בלשון נקבה או יחמה וכן ונקבה כסודי ודעה יד שליחת אלו ודעה זו מנחת פטר : צמאה שם בסלל סלל : וגרונך תהיה ונתנן אחר אליהם שם שפתיים : (כז) כבושת נבכ : פירוש רבנן כתרבו כבדת גבר דמחשבת נאמן ואשתבח נבכ כי נתנב הבפורם אין לו כשת : כן חובשי : פירוש יהיה לזה להוביש כי הם לא היה להם כשת : כי אילו היה להם כשת היו שבים בדרכיהם הרעים אלא היה להם להוביש מפעשים הרעים כי הם היו עם אשר נהר' : בהם ובאבותיהם והם תעו אחרי אלהים אחרים הנה הם בשלל כארם שהיו מחוק בנאמן ובנצא בננבש שהם חללים בהמפשה אשר קרוה באתם כי יושלים מצותיו ורובכם כי רשעו לעבור אלהים אחרים היה להם להוביש כי יצא בחוקים : שריהם : בלא ויו כבו ביוז כמו ששם ירח ראובן שפעון והרופים להם : וכרניהם : כחני הבבל : נביאיהם : נביאי השקר : (כז) אושרים : לעץ ולאבן : ללפסי העץ והאבן : אבי אתה : ברולי ואונני : ילדתי : כסר יצרתני וכן בשרם היום וילדו : כי פנו אלי עורף : רוצה לומר כל כבודם אינה אלא לעבדים אינם פונים לעבודתי כלל ופגותם אלי אינו

מצודת דוד

רגלך ביוחף : כלל להם נתקן ממשיך ולא תלכי בגלי יחף ואלהם נצים : והאבירי נואש : מללחמ מלי מחילל מצודת המקום ולא אביס גלוי כי מוכד חלף את הדיים הם עבדו העתלים : ואחריהם אֵלֶךְ : לעמוד וחסם : (כז) כבושת נבכ כי יצא : כמנחת נוסח כננב : היה כשת ימלא כסוה נבכ חפה כסיה מוחק ללמלן כן ירה כושח בית יסדהל עניי העבדים על כי היו מוהקים לעבדי ה' וממלאו עמיהם ככל העמים : הנה : המון העם : והגרניהם כתי כנעל : ונביאיהם : נביאי העל : (כז) אושרים : על אלה ה' אמרים : כי פנו אלי עורף : כלל אינם שומעים לדברי נאמך המהפך עורף מול רטנו ולא יכלי למעוט פמלו העסלים כמלו העולם ואלו : כי פנו אלי עורף : כלל אינם שומעים לדברי נאמך המהפך עורף מול רטנו ולא יכלי למעוט

stone — i.e. to images of wood and stone.—[Targum Jonathan, Redak]

“You are my father”—You are my great one and my master.—[Redak]

“You bore us”—i.e., you formed us.—[Redak]

In that generation, they did not worship idols as intermediaries to

bring down God's bounty upon themselves, but they believed the idols to be their creators.—[Malbim]

for they turned to Me their nape—

That means that all their worship was directed to the idols. They did not turn to My worship at all. Their turning to Me was only with their nape, i.e. to deny Me.—[Redak]

from going barefoot and your throat from thirst; but you said, "I despair. No, for I love strangers, and I will follow them."

26. As the shame of a thief when he is found out, so have the house of Israel been ashamed; they, their kings, their princes, their priests, and their prophets. 27. They say to the wood, "You are my father," and to the stone, "You bore us," for they turned

repent of their sins. Then they will be spared the ordeal of going barefoot and thirsty into exile.—[Abarbanel]

Redak explains: Withhold your foot from going barefoot, that you shall not go barefoot on long journeys to secure aid from the nations. On long journeys, travelers' shoes frequently wear out, and very often they do not find water. If you wish, you will not need this, for your aid will be given you in your place if you follow God. *Jonathan* renders: Withhold your foot from joining with the nations and your mouth from worshipping idols.—[Redak]

but you said—concerning the words of the prophets.—[Rashi]

I despair—It is of no concern. I despair of your words. *נחל* is (nonchalant in O.F.) nonchalant in modern French.—[Rashi]

I.e., my heart has despaired of following the Lord. I will no longer follow Him but I will follow the strangers since I see them prospering. Therefore, I will love them, and I will follow them.—[Redak]

It is like a person who despairs of his sins and does not think of attempting to rectify them.—[Kara]

26. **when he is found out**—At the beginning, when he is found to be a

thief, and he was presumed to be faithful. In this manner, *Jonathan* rendered it.—[Rashi]

Should an unfaithful person be found to be a thief, he is not ashamed of being found out, for a known thief has no shame.—[Redak]

so have the house of Israel been ashamed—I.e., so should the house of Israel have been ashamed, but they were not ashamed, for, if they were, they would have repented of their sins. They should have been ashamed of their evil deeds, since they were the nation whom God had chosen, both they and their forefathers, yet they strayed after pagan deities. This is the analogy to the honest person who is found to be a thief, who will, undoubtedly, be ashamed. So it is with Israel, who were presumed to be the people of God, observant of His commandments and cleaving to Him. Yet they turned to idolatry. For this deviation from their presumed status, they should be ashamed.—[Redak]

their priests—The priests of Baal.—[Redak, *Mezudath David*]

and their prophets—The false prophets.—[Jonathan] The prophets of Baal.—[Redak, *Mezudath David*]

27. **to the wood . . . and to the**

אֵלַי עָרַף וְלֹא פָנִים וּבָעַת רַעְתָּם
יֹאמְרוּ קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי וְאֵיהֶ
אֱלֹהֶיהָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוֹמוּ אִם
יִשְׁעוּךָ בַּעַת רַעְתָּךְ בִּי מִסְפַּר עֲרִידָה
הָיוּ אֱלֹהֶיהָ יְהוּדָה׃ כִּי לָמָּה תִּרְיֹבוּ אֵלַי
בְּלָכֶם פִּשְׁעֵיכֶם בִּי נֹאס־יְהוָה׃ יִלְשׂוּ
הַבֵּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא לָקְחוּ
אֲכָלָה תִּרְבְּכֶם נִבְיֵאֵיכֶם כְּאֶרֶץ

משחית

ח'א' (לפי הרמב"ם) בנא' קמא' א' י' (לפי הרמב"ם) כ'ג' (לפי הרמב"ם) כ'ג'

סדר"י קרא

אלי ולומר קומה וחושענו. ואני שוכנים איה אלהיך. גשעית לך: (כח) יקום אס וישעוך בעת רעתך. שהרי רבים הם כספר עריך ויכולין להשיעך וזה הוא: כי מספר עריך הוא אלהיך. ונס וזו כן התשובה שאני שוכנים בעת קוראם אלי בעת רעתם כשצדקו אלי לומר להם פניך טהור. אני בשוכנים להם תריבו אלי וגו': (ל) לשוא הכהן. אהבם. שאע"פ שהכחיתו אינני כהני הולא לקח כרנא: (ל) לשוא הכהן. על הגם כי לא העליל שיקמו מוסר: אכלה תרבעם. את

ר"ק

האויבים אחם פשעיהם כי ואם תאמרו להם אני סבה בניבם לפי שהם למרים מקבוצתם לומר שוא ואם יסורים אותם נביאים ה' בוסר לא לקחו אם כן להם תריבו אלי וינתן תרגום לשוא למנן כלומר בתנאם הכהן אותם כי בוסר לא לקחו וזו' לשוא על עסקי שוא ששאו בנזן נדרים בניס סמים ששאו לשוא הכהן את בניבם בוסר לא לקחו: אכלה תרבעם נביאים יש שפרשים כי אסר לו לבד ונבירא על אוריה הנביאים שהרעם ואין זה הש' נבון כי לא היה אומר ויבאכם כי לא היה נביא אלא נביאי השקר כבו שאמר כהניכם ונביאיהם אלא השקר כבו שפרש אדוני אבי ז"ל אסר ונביאים שהם נביאי השקר אתם הרעה אותם כשצדקם דבר ה' ונביאיהם נוסה להם אסר הנשמות לשיכר אסר נאריה משחית שמשחית דבר וקורטו

בצורת דוד

למרוי: ובעת רעתם. בעת כל פליהם הפעם יתפללו אלי ואמרו קומה ויחושענו את הפעם: (כח) ואיה. ר"ל ובהם לשיכר לא יאסר להלכין להם עשית לך בצדק וידך יצא חס וקל אם יוכלו להושיע לך בעת צל פליך הרש': (ל) כי מספר עריך. לפי שחזון מספר עריך (כט) לשם תריבו אלי. (למ) חתשתי מעלי מל פני מלך בנאם. וזכור: היותם כהנא לנס: (ל) לשוא. על מלך הכהן פל פנים כיון שעליו לא לקחו הלאות מוסר ועדיין עומדים בצדקם וכל עמם כונת כהנא כנני' כי' למנן ויכור הלאות: אכלה. כי

loc. adds that even the prophet is included. The neighbors of the wicked suffer together with him, much as the cabbage suffers when it is uprooted together with the thorns growing close by. Daath Sofrim explains that the righteous were lacking in the piety expected of them. Had their piety been up to par, they would have affected the

multitude, so that they would not have sunk to the level to which they did sink.

30. In vain have I smitten—Heb. לָשׁוֹן For no purpose, for it did not avail that they should receive correction.—[Rashi]

Others explain לָשׁוֹן as for falsehoods. For falsehoods I smote your children. From their childhood, they

to Me their nape and not their face, and at the time of their misfortune they say, "Arise and save us." 28. Now where are your gods that you have made for yourself; let them get up if they will save you at the time of your misfortune, for as many as your cities were your gods, O Judea. 29. Why should you strive with Me? All of you have rebelled against Me, says the Lord. 30. In vain have I smitten your children, they received no correction. Your sword devoured your prophets like a destroying lion.

and at the time of their misfortune they say—I.e. they say to Me, "Arise and save us." *Jonathan, too, translates in this manner: And at the time that misfortune befalls them, they deny their idols and confess before Me, and say, "Have mercy upon us and save us."*—[Rashi]

I.e., when misfortune befalls them, and they see that their gods do not save them, they say to Me, "Arise and save us," as Zedekiah said, "I beg you, pray for us to the Lord, for Nebuchadnezzar, king of Babylon, is warring against us" (infra 21:2).—[Redak]

28. Now where are your gods—I reply to them, "Now where are your gods etc."—[Kara]

let them get up—Let the gods you have made with your own hands attempt to save you if they can save you when misfortune befalls you.—[Mezudath David]

as many as your cities were your gods—In every city was another god.—[Rashi]

Should you deny that you have other gods, I tell you that as many as your cities were your gods.—[Redak]

The *Midrash (Proem 22, Lam. Rabbah)* depicts the origin of these idols representing each city. At first they placed images in the fields. When no one protested, they put them at the beginning of the roads. When this was allowed to remain, they put idols in the cities. *Daath Sofrim* explains that this was not originally meant as idolatry, but it was a vestige of the Canaanite culture which the Jews had adopted, believing that these images would bring them luck. Since they were allowed to remain, they were gradually placed in more and more prominent places, only to be eventually regarded as deities.

29. Why do you contend—How do you come to contend with the quarrel and say, "We do not sin"?—[Rashi]

When the enemy comes, you will contend with Me and say, "Why did the Lord forsake us and deliver us into the hands of our enemies?"—[Redak]

All of you have rebelled against Me—Even the righteous are meant. *This is what people say, "With the thorn the cabbage suffers."*—[Rashi from *Baba Kamma* 92a] Rashi ad

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

jewelry, a bride her ribbons?—The virgin, and a virgin bedecked with two are synonymous since a bride jewelry is a bride.—[Redak]
bedecked with jewelry is invariably a Yet My nation have forgotten

31. O generation, you see the word of the Lord. Was I a desert to Israel or a land of thick darkness? Why have My people said, "We have been separated; we will no longer come to You"? 32. Will a virgin forget her jewelry, a bride her ribbons? Yet My people have forgotten Me for countless days. 33. How you adorn

learn to speak falsehoods, and even when the prophets reprove them, they do not accept correction. Therefore, I delivered them into the hands of the enemy, who smote them.—[Redak, *Ibn Nachmiash*]

Our Sages (*Shabbath* 32b) explain that the falsehood refers to that of the parents, not that of the children. If the fathers are guilty of false vows, vows that they did not keep, the children die.—[Redak]

*31. See the word of the Lord—He took out to them the jar of manna. He said to them, "See here how helpful the word of the Lord is."—[Rashi from *Mechilta*, *Beshallah* 5:33] The complete *Mechilta* reads: "And place there an omer-ful of manna and place it there before the Lord to be kept for your generations" (Exodus 16:33) ... Rabbi Eliezer says: For the days of the Messiah and for the days of Jeremiah the prophet, for when Jeremiah said to Israel, "Why do you not engage in Torah study?" they said to him, "How will we earn a livelihood?" He produced for them the jar of manna and said to them, "O generation, you see the word of the Lord. Your forefathers, who engaged in Torah study—see how they were maintained. You too—if you engage in Torah, the Holy One, blessed be

He, will maintain you from this."—[Kara]

Redak cites this as a *derash*, maintaining that the simple meaning is: Understand the word of the Lord. We find the expression of seeing in the sense of understanding in Ecc. 1:16, "And my heart saw much wisdom and knowledge."

Targum Jonathan renders: Hearken to the word of the Lord.

was I a desert to Israel—Heb. הֲיִדְּבַר. This is the interrogative form. Therefore, the 'mem' is punctuated 'weak'—i.e. without a *dagesh*—and the 'hey' with a *hataph patah*. Did it seem to your forefathers that it was a desert when they traversed it? For I brought down for them this bread, the necessity of each day in its day.—[Rashi]

thick darkness—Heb. חֹשֶׁךְ, an expression of darkness.—[Rashi]

The addition of הָיָה, the name of God, serves to intensify the sense of the word, making it 'thick darkness.' Did I take you through a land of thick darkness where you could not obtain your necessities?—[Redak] Did I not illuminate the way with the pillar of fire?—[Kara]

we will no longer come to You—*Jon.* paraphrases: We will no longer return to Your worship.

32. Will a virgin forget her

* For Rashi's commentary turn to page 214.

בְּרַכְךָ לְבִקֵּשׁ אֶהְיֶה לָּכֵן גַּם אֶת־
הָרָעוֹת לְמַדְתִּי אֶת־הָרָדִיךְ: יוֹ גַּם
בְּכַנְפֶיךָ נִמְצְאוּ הֵם נִפְשׁוֹת אֲבִיוֹנִים
נִקְיִים לֹא־בִמְחִירָת מִצְאָתִים כִּי־עַל־
כִּלְאֵה: יי וְתֹאמְרִי כִי נִקְיִתִי אֲךָ
שֶׁב אִפּוּ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל־
חַטֹּאתֶיךָ כַּנְנוּרִי . שַׁמֶּשׁ : DE

אמרך

בכרת קרי

ח"א גס כננורי . שמש : DE

ספרי קרא

בסר כי יסוב אבי את הרעה עליו וידועתו שפתינו כי ורבה
תן חסידו מצבות פו' הרבו מצבות: לכן גם את הרעות .
עושים ראיות: לבדת את דרכיך . כשאת הולכת אליהם
לבקש אהבה מחלול: גם בכנפריך . לשון קרן ויית: לא שפתינו
מצאנום . פה' מצאת אותם כמו את זמרת ואת זמורתך את
נשאתים שפתינו לא נשאת אותם לא נמצאו במחירת שפתינו
לשר חייבין וכן את במחירת ימצא הנגז: כי על כל אלה . על
כל העובות הנכבדות המלה עשיית העופות גם את
החט: ולכן ותאמר כי נקיתי אך שם אפס סמני . כלומר אחרי
עשותך את כל אלה את אומרת נקיתי פשוט וראוי אני להשיב
אפס סמני כלומר אין חרבר חלוי כי שהיה כועס עלי שחרי
נקיה אני מחסא רך ורא שישב אפס סמני וזו קשה שבכול
שחרי שהרבות לחסא את אומרת נקיתי ועל זאת אני שופם
והתך . אמרך לא חסאתי: נשפם . שופם כמו כי כשתי

ר"ק

אחיו סתר אביו והוא אשתי וכת שאמר נמצאו ואמר דם כאילו
אמר דמים שהיו אמר נפשות: לא במחירת . שנאמר
במחירת ימצא הנגז והנה וסת אין לו רעים ואת לא מצאת
אותם במחירת לסת הרגת אותם וסת נקיים: מצאנום . כצאת
אותם כי כן חתבר הנקבה הנמצאת עש חטאיו בחיבת חתני:
כי על כל אלה . שפם דבק עם הפסוק הבא אחרי:
לכן ותאמר . אמר כי על כל אלה אני סוביח על שאת
ועלית אחרי הפסים ועובדת אליהן ושופכת גם כן דם נקי
ואת אומרת כי נקי מפעמים רעים ושב אף הלא בכני ולא
ירע לי עוד וזה ענין כפול כמה שאמר ההכם במירת העון

מצורת דור

לבקש חכם להכניע בעשוק כמפליס: לכן . בלחם את אלה העושים
הרע' למדת . חתה מההג' ר"ל לזה הרע' לעשו יום מכילן וחס
לרעו' שבהן למד' להרע' יום' כמון: וזה גם בכנפריך . גם
כנפיי בגדיך נמצאו דמי נשח' אלוים כקיים מעון מיתא ועל חכם
הנכנס: לא במחירת מצאנום . דמי הנשח' הלא לא
לעש' חכם להכניע בעשוק למפלי' ר"ל לא עשית הנדנ' הכס' כי אם בערכוס
הרע' עשית חללתי לא כן הוא כי נקי אני מעביר' ואין הלאה עס
בניח'ס שפתינו כח' צ"ח ק"ל שם אפס ממתי הוליל ואתי מעוקה מעון
שפך מעון על מה שחשט חטאין וכעונם כזה חשט ליוסח כי כזה ידוע
שפשו בדכ' הוה :

מצורת ציון

חוקו כמו וחסיד את רלשה (מ"ב ט'): דרכך . מנאך:
(גל) בכנפריך . שולי הנגז: במחירת . ר"ל במקום נסתר והוא
פ' חתיר' וחסידה עזר אס שמחית' יתלה הנגז (שמות כ"ב):
(גס) נשפם . פנין ויחזק כי בלש' הרעס' (שטיה פ"ו):

מלאכים במחירת' ונקמוס נסתר כ"א בגלוי טל כל אלה הנכנסים
רע בגלוי נשח: (לה) ותאמר . ר"ל אס אמנם כל אלה עשית בערכוס חללתי ואתי
בניח'ס שפתינו כח' צ"ח ק"ל שם אפס ממתי הוליל ואתי מעוקה מעון
שפך מעון על מה שחשט חטאין וכעונם כזה חשט ליוסח כי כזה ידוע
שפשו בדכ' הוה :

all these. I.e. in addition to the sins
of idolatry, you are guilty of murder
as well.—[Kara]

Others render: For concerning all
these. I.e., concerning all these
crimes I castigate you.—[Abarbanel]

Redak connects this to the follow-
ing verse: For concerning all these, I
reprove you, and you said, "But I
am innocent . . ."

*35. And you said—I.e. you said in
your heart.—[Rashi]

I reprove you for all these sins,
for following the heathens, worship-
ing their idols, and shedding inno-
cent blood, but you say, "No, but I
am innocent of evil deeds, and His
wrath has gone away from me.—
[Redak]

But I am innocent—That I have

* For Rashi's commentary turn to page 215.

your way to seek love! Verily, even to the most evil you accustomed your ways. 34. Also in your skirts is found the blood of the souls of the innocent poor; you did not find them breaking in, but for all these. 35. And you said, "But I am innocent, surely His wrath has gone away from me." Behold, I contend with you concerning

Me—Israel was compared to a bride when they stood at Mount Sinai to receive the Torah. Now, how is it that they have forgotten Me for countless days? The term countless is an exaggeration.—[Redak]

***33. even to the most evil you accustomed**—*You searched through-out all the evil ways to learn the most corrupt of them all. ׀ is an expression of 'even.'*—[Rashi]

verily—Heb. לִבְרָא, *an expression of a true oath. Verily, to the most evil way of all the ways you accustomed yourself.*—[Rashi]

you accustomed—Heb. לִמַּדְתָּ, lit. you taught.—[Rashi]

Verily, even the worst you have taught your ways—I.e., even the worst of the heathens you have taught your ways. You have dealt more corruptly than they, and you have taught them your ways. The *kethib* is: I taught your ways. I.e., I taught you of your ways that they are evil and that you would be punished for following them.—[Redak]

34. Also in your skirts—I.e. in the skirts of your garments. Comp. Isaiah 63:3: "And their lifeblood sprinkled on My garments, and all My clothing I soiled." *Jonathan* renders: Also in secret you were found that you shed innocent blood. He compares כְּנָפֶיךָ to: "And he shall not uncover his father's secret (כְּנָף)" (Deut. 23:1).—[Redak]

you did not find them breaking in—*You did not find them breaking in when you slew them.*—[Rashi]

you did not find them—Heb. מְצָאתִים. *So does Scripture say for a feminine second person singular, and there are many such examples in the Book of Ezekiel (16:58) "You bore them" (וְנָשְׂאתִים).*—[Rashi] Rashi explains that, despite the 'yod', the verb is in the second person rather than the first.

The Torah ordains: "If while breaking in, the thief be found and he be smitten and die, he has no blood guilt" (Exodus 22:1). These dead were not found as thieves breaking into the house. Why then did you slay them when they were innocent?—[Redak]

Others explain: You did not slay them in secret, while they were breaking into a house, but in the open, where every one could see. This corresponds with the blood mentioned above that it was found on the skirts, meaning that their crimes were visible.—[Mezudath David, Abarbanel] *Ibn Nachmiash* questions how this coincides with *Jonathan's* translation of the beginning of the verse, where he states that the killings were in secret.

but for all these—I.e. *because they were reproving you for all these things.*—[Rashi]

Others render: for in addition to

* For Rashi's commentary turn to page 215.

because you say, "I have not sinned." 36. How you degrade yourself exceedingly to change your way! You shall also be ashamed through Egypt as you were ashamed through Assyria. 37. Also from this one shall you go out with your hands on your head, for the Lord has despised those whom you trust, and you shall not prosper through them.

3

1. [I have] to say: If a man sends away his wife, and she goes away from him, and marries another man,

purified my soul.—[Rashi] This appears to be Rashi's intention, although it is not clear.

because you say, "I have not sinned."—You say, "I am innocent; surely His wrath has gone away from me, and He will no longer bring misfortune upon me." For this, your sin is twofold, as the sage says: Denial of sin constitutes two sins. I, therefore, will bring you to judgment and punish you for saying, "I have not sinned."—[Redak]

36. degrade yourself—Heb. *נִלְוָה*, an expression of degradation.—[Rashi]

Others derive it from the Aramaic root, *לל*, to go. How you go here and there to seek aid!—[Redak]

to change your way—*To leave Me and to rely on Egypt for aid in the days of Jehoiakim and Zedekiah* (infra 37).—[Rashi]

to change—Heb. *נִלְוָה*, an expression of change.—[Rashi] Others explain: to change your way by first going to Assyria and later going to Egypt.—[Redak, *Mezudath David*] Since the kings of Judah were sending emissaries to Egypt for aid

against Babylon, the prophet castigates them for changing their way, going first to Assyria and then to Egypt.—[Abarbanel]

as you were ashamed through Assyria—*Upon whom Ahaz relied and 'he oppressed him and did not strengthen him'* (II Chron. 28:20).—[Rashi]

Although Ahaz sent a bribe to Tiglath-Pileser, he did not aid him but, on the contrary, he oppressed him. Also, during Hezekiah's reign, he seized all the fortified cities of Judea. The prophet admonishes Judea, telling them that they will be ashamed through Egypt in the same manner. Indeed, Jehoahaz gave a bribe to Pharaoh-neco and he levied a tax on the population to pay the bribe so that Pharaoh-neco would save him from the king of Babylon, but it did not avail him, for troops of Chaldeans emerged, and the king of Egypt did not continue to go out to war, for the king of Babylon took from the river of Egypt to the Euphrates river (II Kings 24:7). Thus, Judah was ashamed because of its helper, and the helper stumbled and

may he return to her again? Will not the land become defiled? But you have played the harlot [with] many lovers, yet return to Me, says the Lord. 2. Lift up your eyes upon the rivulets and see, where have you not been lain with? By the roads you sat for them like an Arab in the desert, and you defiled the land with your harlotries and with your evil. 3. And the rains were withheld, and there has been no latter rain,

are no longer fit for me, for so is the way of one who sends away his wife and she goes away etc. [Rashi]

Mezudath David explains the verse similarly: It is proper to say to Israel etc.

Kara paraphrases: So did the Lord command me to say: If a man . . .

Redak connects it to the preceding verse: For the Lord has despised those whom you trust . . . saying: If . . .

Will not that land become defiled?—The prophet alludes here to the Pentateuch prohibition of remarrying one's divorced wife after she has been married to another man. In this case, the Torah (Deut. 24:4) states: 'Her first husband who sent her away shall not be able to take her again to be his wife after she became defiled for that is an abomination before the Lord, and you shall not cause the land to sin.' This is represented by the prophet's words, 'Will not the land become defiled?'

But you have played the harlot [with] many lovers—*With many lovers.* *Rashi* supplements the word 'with,' missing in the text. He also explains that רָעִים is synonymous with אֹהֲבִים, *lovers.* Nevertheless, *return to Me.*—[*Rashi*]

yet return to me—Heb. וָשׁוּב, lit. *and to return to me, like וַעֲשׂוּ, to do, and to return to Me, I long for you.*—[*Rashi*] This is not the imperative, but the infinitive. Rabbi Joseph Kara explains it as the imperative although the form is very irregular. It should be וְשׁוּבָי, *Jonathan*, however, appears to explain it in this manner. The complete Targum will be presented below.

2. rivulets—Heb. שְׂפִימִים, *rivulets of water.*—[*Rashi*] This appears to be *Jonathan's* translation as well. See *Lexicon Chaldaicum* נַגַּד.

Others render this as 'high hills.'—[*Redak, Mezudath, Ibn Nachmiash*] These were the usual locations of the pagan shrines in those days.—[*Redak*]

and see—from this vantage point.—[*Ibn Nachmiash*]

where were you not lain with—See the entire surrounding area and tell Me where you did not play the harlot. I.e., tell Me where you did not worship idols.—[*Redak*]

you were not lain with—This follows the *keri*, the traditional reading, שְׁכִיבָה. The *kethib*, the written text, is שְׁכַבְתָּ, *an expression of a שְׁכַבָּת, a concubine.*—[*Rashi, Redak*]

you sat for them—to be prepared to greet them.—[*Rashi*] I.e. to greet the idolaters. You sat, awaiting the

רמסיא וסלקושא לא
 יהוה ויחזקא באהמא
 נפקת ברא יהוה ליד
 ססברת לאתקנעא :
 ד הלא מדען הצלן
 קדמי רבויי את פרקי
 דמי עקמא : ה האפשר
 דהנטרן ליד הוביד
 לעלם אם התקף עלך
 סחא לאפריש הא
 סילתא ועברת בישינ

דער י' יתיר י'

ד-ט"ו

אז במקום

ת דוד

Behold, you have spoken—with your mouth, "We will no longer come to You," and that evil you will do, and you will not give any thought of returning.—[Rashi]

and you had a harlot's forehead; you refused to be ashamed. 4. Will you not from this time call me, "My Father, You the Master of my youth." 5. Will He bear a grudge forever? Will He keep it to eternity? Behold, you have spoken, and you have committed evil things, and you were able. 6. And the Lord said to me

October or November. It is the early rain, referred to in Scripture as יורה or מורה. We find also in the Talmud (*Ta'anith* 5a): The early rain (יורה) falls in Marcheshvan and the latter rain (מלקוש) in Nissan, for in these two seasons the rains necessary for grain usually fall. Since most of the rain falls in Marcheshvan, this month is called *Bul*, akin to *mabbul*, a flood. Here, the early rain is called רביבים, *the great rains*, instead of יורה. The intention of the verse is that the rains were withheld because of Israel's straying after pagan deities. A parallel is found in the Pentateuch (Deut. 11:17): 'And the Lord's anger will be kindled against you, and He will shut up the heaven, and there will be no rain, and the earth will not give forth its produce...'—[*Redak*]

Rashi (Deut. 32:2) defines רביבים as the drops of rain shot down from the heavens like arrows. [Accordingly, יורה and רביבים are very close in meaning, the former also denoting the rain that shoots.]

and you had a harlot's forehead; you refused to be ashamed—You had a forehead like a harlot, who is not ashamed of her harlotries and lifts up her forehead brazenly. You were brazen despite the prophets' constant reproof and warning of impending doom. You refused the

prophet's reproof, and you were not ashamed before them. Our Sages inferred from this verse that rains are withheld because of brazen people (*Ta'anith* 7b). *Jonathan* renders: And you had the audacity of a harlot.—[*Redak*]

4. *Will you not from now—If only you repent of your evil and call me "My Father." If you do so, will your Lord bear a grudge forever for what you have sinned? Will He keep it to eternity? He will not keep it.*—[*Rashi*]

I.e., since you see that I have withheld the rains because of your sins, you should have returned to Me and called Me, "My Father, You are the Master of my youth." You have been my Master from my youth, from the time of the Exodus, for then Israel entered under the wings of the Shechinah and were trained in the observance of His commandments and in the knowledge of His Godly powers, just like a youth who enters school to learn Torah and wisdom. *Jonathan* renders: My Redeemer from days of yore.—[*Redak*]

*5. **Will He bear a grudge forever?**—The prophet announces to the people: Had you done so, would God bear a grudge for your iniquity forever? Will He keep your sin to eternity? He will not do so, but if

* For *Rashi's* commentary turn to page 216.

in the days of King Josiah: Have you seen what the backsliding Israel has done? She goes on every lofty mountain and under every leafy tree, and she played the harlot there. 7. And I said after she had done all these things: She shall return to Me. But she did not return. And her treacherous sister Judah saw [it]. 8. And I saw, because of all that backsliding Israel had committed adultery,

6. And the Lord said to me in the days of Josiah—Since Jeremiah prophesied also during the reigns of Jehoiakim and Zedekiah, he specifies that this prophecy came to him during the reign of Josiah. This was before Josiah's return to God, for at that time, he purged the land of idolatry, yet here the prophet states that they 'committed adultery with stones and with wood.' Although Scripture states that they did not return with all their heart, indicating that they did, in fact, repent, perhaps some of the people repented upon hearing the prophet's reproof, but this was only an outward manifestation of repentance, not a sincere repentance with all their heart. It is also possible that this prophecy came to Jeremiah after Josiah's repentance. Although Josiah repented with all his heart, with all his soul, and with all his possessions, as in II Kings (23:25), and he abolished paganism from the land, many of his subjects still worshipped pagan deities in secret, concealing their practice from him out of fear. [See verse 10.] Therefore, the prophet states (verse 10): 'And yet, for all this, her treacherous sister Judah has not returned to Me with all her heart, but falsely, says the Lord.'—[Redak]

In the days of King Josiah—when He commanded me to bring back the Ten Tribes, "Have you seen what the backsliding Israel has done?" מַשְׁכָּה is the same as שׁוֹכְכָה (envejisede in O.F.).—[Rashi as emended by Shem Ephraim]

Israel—The Ten Tribes.—[Rashi]

This was not in the days of Josiah, for Israel was driven into exile in the sixth year of Hezekiah's reign. How then could Jeremiah see what they had done before their exile? He commenced to prophesy in the ninety-third year of the exile, when he hesitated to accept God's mission because of his youthfulness. We must, therefore, interpret 'have you seen' as 'have you heard.' Alternatively, this refers to the remnants of the Kingdom of Israel who were scattered in the land, from Ephraim and Manasseh, Simeon, and Naphthali, as is stated in II Chron. 34:6, 9.—[Redak]

she goes—*i.e., when she was still on her land before she was exiled in the days of Hezekiah with Hoshea son of Elah.* הָלַךְ means, *she would go on every lofty mountain.*—[Rashi]

According to the other interpretation, that the prophet refers to the remnant of Israel, it can be understood literally, that she still goes on every lofty mountain.—[Redak]

מִשְׁבֶּה יִשְׂרָאֵל שְׁלַחְתִּיהָ וְאַתָּן אֶת־
סֵפֶר בְּרִיתֹתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יִרְאֶה
בְּגֵדָה יְהוּדָה אַחֻתָּהּ וְתִלְךְ וְתִזְנֶן גַּם־
הִיא: וְהָיָה מִקֵּץ זְנוּתָהּ וְתַתְּנָה אֶת־
הָאָרֶץ וְתִתְּנָהּ אֶת־הָאָבֶן וְאֶת־הָעֵץ:
וְגַם־בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁבָה אֵלַי בְּגִידָה
אַחֻתָּהּ יְהוּדָה בְּכָל־לְבָבָהּ כִּי אִם־
בְּשֹׁקֶר נֹאמְרֶיהָ: יֵאָמֵר יְהוָה אֵלַי

יִשְׂרָאֵל אֲנִי־תִינוּן דָּמָה
דְּרַבְבִּין אֶתְרָה גַם
פְּסוּרִין וּקְשָׁלִין וְלֹא
דְחִילו שִׁשְׁקִינָא דְבִית
יְהוּדָה אֲמִירוֹן נִאֲלוּ
וְסָעוּ אֶף אִינוּן: סִינְהָה
כְּדִלְיָא גְעִינְהָ
סְעִיקְהָ וְסִבְתָּה יֵת
אֶרְעָא וּמַעַת עִם פְּלִחִי
אֶבְנָא וְאֶעֱנִי: יֵאָמֵר
בְּכָל רָא לֹא הָבִי
לְפִינְהִי שִׁשְׁקִינָא
אֲמִירוֹן דְּבִית יְהוּדָה
קָלָה דְּהִיוּן אֲלִינוּן
קִשְׁקִינָא אֶפְרָיִם
יֵאָמֵר יֵי לִי אִינוּן

קֶבֶץ בְּסִרְתָּא מִהֲרִי קָרָא
(ס) ויהי מקל וניחה, (פ) כל שצא על זנוטה, ר"א מקל
ונזותה, ופלות וזותה ככל חסר ו' לפי שאינו כבודת קול אלא
משלשן קלות וכו' ויהוה סודקיא בענינא סעוּתָא: והנאף את
האבן ואת העץ, ונו באחריו בשביל צלמים של אבן ושל עץ:

על דלתותיהם מכפנים הוציא על זו והוציא על זו וכברו מעט
רד"ק

(ט) וזחק, כח"ס נחמק סנו:

רש"י
(ס) והנאף את האבן, וטעת עם פלחי אכניו וזעירא.
ויזנו תרגם מקל וזותם לשון קלות מדקלילת בענינא
סעוּתָא: (י) וגם בכל זאת, שראו בקלקלת סעוּתָא
מזריהם: כ"י גם בשקר, דורו של יאשיהו מראין עתם
שם דיקוקים והם רשעים היו לזרים נזרות של עכו"ם על
רד"ק

כל זה ואח"כ את ספר ברייתיה אליה והנה אמר ישיעיהו איהוה
ספר ברייתות אסכס אשר שלחתי וירסיו אמר ואח"כ את ספר
ברייתותיה אליה פ' המפרש כי ירמיה רבב' נבנר דשרת השבטים שנתן להם ספר ברייתות שלא יהיה עוד סהם סלך כי
בקיבוץ נזיות אמר ודור דבניו יצאו עור לרשע ואמר ולא יחצו עור לרשע מכלכות אבל ליהודה לא נתן ספר ברייתות אלא
ככלל סכומיא אשרו כביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר ברייתות מפני שנתן להחיותה אליו וכן יתורה נתן להחיות
המלכות אליו ונכלל לרשע יב' לפי ששרת השבטים לא שבו בשבוע הגלות ככלל ודורו משלול לא יצאו מסכום גלותם ואח"כ
להם הגלות ספר הרי הם כאילו נתן להם ספר ברייתות ואיג' שעתידים לחזור אבל שם יתורה הרי הם כאילו לא נתן להם
ספר ברייתות שדריש שבו לירצא אחר שבטים שנה וישבו בארצם ח"כ שנה ואע"פ ששבם יתורה לא נלו ערין הנביא דבר על
העתיד ונחמה שסבסם ישראל שרת בזה הגלות שישבו כי לא נסכרו כי אם בענותיהם ובישובם אל האל ישיב שבטם ואמר
נבנר יהודה איה ספר ברייתות כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כפי ששבתם פהם אחריה כי אין בניו וביניהם אפסות
ובשבטם ישובו ג' שבט השבטים כי דור יסלך על כל השבטם סוכ"א ויחזקא הנה אני לוקח את עין יוסף אשר ביד אפסות
ושבטי ישראל חבריו ונחתי אותם עליו את עין יתורה ונשייתם לעין אחד ואפילו שנתן להם ספר ברייתות כבר היה הכריתות
גדול ואח"כ נזותם כבוד רותה ישיב שבותם עם שבט יתורה: נגדה, נא בצרי עין החזל על דרך היחיד וכן נזותה את
הכרבים והרומים להם: (ט) ויהי מקל וניחה, ענין קלות ואמר הכסרה עליו לית חסר בקליזאט ויחזישו כחריזבו וזות
מדקלילת בענינא סעוּתָא וחיבת ית' ארעא וסעת עם פלחי אכניו ואע"פ שישנו ב' לשון וזות ונאף הנזיר בזה
הענין הוא ענין הרבקות בענינים: (י) וגם בכל זאת, ככל זאת שראתה שלחתי אחרתה לא שבת אלי בכל לבב וזה קודם
תשובת יאשיהו וא' אחר תשובתו כמו שפי' למעלה בפסוק ויאמר ה' אלי: בנגדה, שם תאר היה ששבט בשוא, פי'א
ישראל תחלה הנה אחרתה יתורה רשעה לאש עד שנחשבת אחרתה ישראל צדקה בנגדה והרשעה תחשא ביהודה הוא
לבוותה בית האל להכניס שם פסוליהם ואליהם ולבשל שם עבודת האל ולעבור ע"פם בבית עצמו כמו שנאמר באהו

מצורת דוד

גם היא בעכו"ם כחמותה כסלל: (ט) ויהי מקל וניחה, בעכו"ם
הקלות שם עמה כדכר הוזהר לעכו"ם חזקת אה האל לזות
חזקה וסוממ: והנאף נזר, ששבת ע"פם מן ואכן: (י) וגם
בכל זאת, שם כל ה'פ' שלחתי שאלה שאל של סלל ע"ז לא שבה

I.e., although they saw that I sent
away their sister kingdom, they did
not repent sincerely. This was before
Josiah repented, or perhaps even
afterwards, as explained above, v.
6.—[Redak]

but falsely—Josiah's generation
would show themselves as righteous
although they were wicked. They

would make forms of pagan deities on
the inside of their doors, half on this
door and half on this one, and when
the destroyers of idols would inspect,
the door would be open, and they
would not notice it.—[Rashi from
Lam. Rabbah 1:53.] See Pseudo-
Rashi II Chron. 35:20, where he
quotes Kinoh of Rabbi Eleazar

I sent her away, and I gave her her bill of divorcement, yet treacherous Judah, her sister, did not fear, and she too went and played the harlot. 9. And it was through the lightness of her harlotry, that she polluted the land, and she committed adultery with the stones and the wood. 10. And yet for all this, her treacherous sister Judah did not return to Me with all her heart, but falsely, says the Lord. 11. And the Lord said to me:

adultery—*The signs of the intonation of this verse teach us its explanation.* וְשָׁחַקְתִּי is punctuated with a zakef katan, separated from וְשָׁחַקְתִּי, I sent her away. וְשָׁחַקְתִּי, I sent her away, is punctuated with a zakef gadol by itself. And this is its explanation: I saw; i.e., I contemplated her to exact punishment upon her. And why? Because of all that backsliding Israel had committed adultery. And what was My vengeance? I sent her away from before Me. And treacherous Judah did not fear when she saw the retribution of Samaria, to set her heart to repent.—[Rashi]

Redak explains: And I, too, saw that she saw and did not repent. Now what did she see? That because of all that backsliding Israel had committed adultery, I sent her away. Despite all this, treacherous Judah did not fear that I would send her away as well. The words 'and I saw' are connected to the end of verse 10, with the word 'falsely.' Although human beings did not discern the falseness of their repentance, I, Who search the heart, saw it, and I, therefore, gave her her bill of divorcement. This verse seems to contradict Isaiah's prophecy, in which he states (50:1): "Where is your mother's bill of divorce that I sent her away?"

The exegetes reply that Jeremiah was addressing the Ten Tribes, to whom God did indeed give a bill of divorcement, for they lost their sovereignty completely, never to place a king on the throne of Israel. In Messianic times, all Israel will be under the dominion of the house of David, as the prophet Ezekiel states: "(37:24) And My servant David shall be king over them." In the same chapter he states: "(v. 22) . . . and one king shall be for all of them as a king, and they shall no longer become two nations, and they shall no longer be divided into two kingdoms." To Judah, however, He did not give a bill of divorcement. This is analogous to a man who becomes angry with his wife and sends her away. He does not give her a bill of divorcement, because he intends to take her back. So it is with Judah, whom God intends to reinstate in its position of sovereign over Israel.

***9. through the lightness of her harlotry**—i.e., because she considered her harlotry of little consequence.—[Targum Jonathan, Redak, Kara]

10. And yet for all this—that they saw the misfortune of the retribution of their companions.—[Rashi]

* For Rashi's commentary turn to page 217.

צִדְקָה נִפְשָׁה מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל מִבְּנֵיהָ
יְהוּדָה: יִהְיֶה וְקִרְאתָ אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה צְפוּנָה וְאַמְרַת שׁוּבָה מִשְׁבָּה
יִשְׂרָאֵל נָאִם יְהוָה לֹא־אֶפִּיל פָּנַי בָּכֶם
כִּי־חֲסֵד אֲנִי נָאִם יְהוָה לֹא אֶמְצֹר
לְעוֹלָם: יֵאָד דַּע עֲזוּבָה כִּי בִיהוּ
אֱלֹהֶיךָ פִּשְׁעַת וְתַפְזוּרִי אֶת־דְּרָכֶיךָ

לזרים

רע"י

החל (במקור) כעשרה שנים, וזאת בשלבים שונים. בשלב הראשון, בשנים 1977-1980, נבנו בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב השני, בשנים 1981-1985, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב השלישי, בשנים 1986-1990, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב הרביעי, בשנים 1991-1995, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב החמישי, בשנים 1996-2000, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב השישי, בשנים 2001-2005, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב השביעי, בשנים 2006-2010, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב השמיני, בשנים 2011-2015, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב התשיעי, בשנים 2016-2020, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש. בשלב העשירי, בשנים 2021-2025, נבנו בתי מדרש בבתים שונים ברחבי הארץ, ובהם נבנו גם בתי מדרש.

יד"ק

(יג) הלך וקראם, בבשרי כשרה היא, ננשיא : נזונה, (מלל וז'ו וסיי פ"א
בסיון ט"ז :

[illegible]

וְיָגִיד וְכָל לֵב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁקְרָה מִשְׁתַּחֲוֶה וְלֹא יִזְכָּר וְשִׁחֲוֶה.
 יֵשׁ עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הִלָּשׁוּ הַנֶּגְדִים הַכִּיּוֹרִים בְּכַסֵּם
 בְּתוֹלָדוֹ הַחֲסִידִים לְמִלְחָמָה: צִוְּנוּ, אֲנִי מִן מוֹלָדוֹ
 הַחֲסִידִים מִקֵּץ מִלְחָמָה שֶׁלֹּא אֶשְׁלֵךְ. לֹא אֶשְׁלֵךְ מִחֲסִידֵי דָבָר:
 יִשְׂרָאֵל, רִי לִי כְמִן כִּי שִׁחֲוֶה מִחֲלֵי מְלִיכִים וְאֵף אֵם
 רִי לִי הַחֲסִידִים: (יג) אֲדֹרֵי עֲתִיד, חֵדִי מִמֶּנֶּה שֶׁלֹּא יִשְׁחָדֵם
 רִי לִי מִדַּת עוֹלָם הַכֹּהֵן וּבְקִרְיָ לִי שִׁכְחָם, רִי לִי מִדַּת

(יב) הליך. הוא ענין לשון זכור: אפ"ל. ענין הניה והשניה כמו ט"ז
ב: ההינפל (בראשית כ"ה): ענין הניה וכסה כמו עני' ה' חלק'
אברה (ד') ט"ז שהעטס יוכר בפני האדם: אבור. ענין שמירה:
(ט) והשורש. מ"ה פור וסוד: דרכיך. רגליך ט"ז שדוכיך

עשו רבובים: לא אפיר, לא אשמו' האיב' לעולם כי מיד כשתשיבו ה' שכן כי כשעת צד' : ותפורי, פורת העליון זה מזה. (לאלוף עם הוצי

[Rashi] This is based on *Targum Jonathan* and the Talmud (*Yoma* 36b) where פשעים are classified as rebellious sins.

and you have scattered your ways—This is an expression of harlotry, spreading the legs to the woman's private parts.—[Rashi] The

implication is that they were ready and willing to accept many gods.—
[*Mezudath David*]

Redak explains: You scattered your ways by running here and there to worship many gods, similar to 'for as many as your cities were your gods, O Judea.'—[*Redak*]

Backsliding Israel has proven herself more righteous than treacherous Judah. 12. Go and proclaim these words to the north, and say: Return, O backsliding Israel, says the Lord. I will not let My anger rest upon you, for I am pious, says the Lord; I will not bear a grudge forever. 13. Only acknowledge your iniquity, for you have rebelled against the Lord your God, and you have scattered your ways

Hakalir; Kinot for the Ninth of Av, pp. 102f. See also Isaiah 57:8, Commentary Digest; II Kings 23:29, Commentary Digest.

11. has proved herself more righteous—*She has been cleared and she has freed herself from an unfavorable verdict, for she had no one to learn from.*—[Rashi]

Although Israel sinned first, her sister Judah continued to sin and increased her sins until her sister Israel appears righteous as compared to her. Judah's sins were more severe in that they disgraced the Temple by bringing their idols there and by curtailing their Temple service, even worshipping idols in the very sanctuary, as is written concerning Ahaz, who ordered an altar built in the Temple, modeled after the altar in Damascus, he curtailed the service and closed the doors of the house of the Lord (II Chron. 28:24). He also extinguished the lights of the menorah, and they did not burn the holy incense (29:7). It is also written of him that 'he passed his son through fire in the abominable manner of the nations' (II Kings 16:3).

Concerning Manasseh, too, it is stated: 'And he caused his sons to pass through fire in the valley of Ben

Hinnom, and he practiced soothsaying, divination, and sorcery, and he practiced necromancy and divination with the jidoa bone; he did much evil in the eyes of the Lord, to provoke Him' (II Chron. 33:6). It is also stated concerning him, 'he has done more wickedly than all the Amorites who were before him, did, and he caused Judah to sin with his idols' (II Kings 21:11). 'Moreover, Manasseh shed very much innocent blood, until he filled Jerusalem from one end to the other' (II Kings 21:16).—[Redak]

***12. Go and proclaim etc.**—*Go, as the Targum renders, אָזַל, the imperative form. Here he commanded him to go and bring back the Ten Tribes during the days of Josiah, as he states above that during the days of Josiah this prophecy was said to him and some of them returned in the eighteenth year of Josiah.*—[Rashi based on Megillah 14b]

13. Only acknowledge your iniquity—Before I return you to Me, you must acknowledge your iniquity and recognize the reason for your exile, that you rebelled against the Lord your God. When you recognize this, you will return to Me, and I will return to you.—[Redak]

you have rebelled—Heb. מִשְׁתַּחֲוִי.—

* For Rashi's commentary turn to page 217.

to strangers under every leafy tree, and you did not hearken to My voice, says the Lord. 14. Return, backsliding children, says the Lord, for I possessed you, and I will take you, one from a city and two from a family, and I will bring you to Zion. 15. And I will give you shepherds according to My heart, and they will feed you with knowledge and understanding. 16. And it shall be, when you multiply and are fruitful in the land in those days, says the Lord, they will no longer say, "The ark of the Lord's covenant,"

So shall you say in your confessions: This trouble has befallen us because we have rebelled against the Lord our God, and we have scattered our ways to strangers. If you confess this, I will not bear a grudge forever, but I will forgive you.—[Kara]

and you did not hearken to My voice—I.e., you did not worship Me even in conjunction with pagan deities.—[Mezudath David]

Redak explains: For I constantly warned you through My prophets.

14. backsliding children—(Envasec in O.F.) *That you perverted your way because of much good, that you enjoyed tranquility and pleasure, as Scripture states: They hum snatches of song to the tune of the lute (Amos 6:5), those who drink from bowls of wine (v. 6).*—[Rashi]

backsliding—Heb. שׁוֹבְרִים, rebellious, like שֹׁבֵב, as explained above.—[Redak]

for I possessed you—and you are called by My name, that I am your Master, and it is not honorable for Me to leave you in the hands of My enemies.—[Rashi]

Redak explains: for I will possess you. After I have driven you away, I will again take possession of you. He may also mean: After I have divorced you, I will become your husband. R. Joseph Kimchi renders: For I despised you.

one from a city—If there will be but one Jew in a city of the gentiles, I will take him out of there.—[Rashi]

and two from a family—A whole nation is called a family, as above (:15). If there will be two Jews amidst an entire gentile nation, I will take them out.—[Redak]

15. according to My heart—I.e., leaders who will lead you according to My will, not like the earlier leaders, the kings of Judah and Israel, who misled the people on evil ways, to worship idols, but these leaders whom I will appoint at the time of the redemption, will lead you with knowledge and understanding. These are the leaders of Israel who will be with the Messiah, as is mentioned in Micah's prophecy, 'And we will set up over him seven shepherds and eight princes of the sons of men' (Micah 4:5).—[Redak]

וְלֹא יַעֲלֶה עַל־רֹב וְלֹא יִפְּרוּבוּ וְלֹא יִפְקְדוּ וְלֹא יַעֲשֶׂה עוֹד: "בַּעַת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַם כַּסְאֵיהֶוָה וְנִקְנוּ אֵלֶיהָ כָּל־הַגּוֹיִם לְשֵׁם יְהוָה לִירוּשָׁלַם וְלֹא־יֵלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לְבָם הָרַע: "בִּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵּית־יְהוּדָה עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ יַחְדָּו מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנַּחֲלָתִי אֶת־

רש"י

כי כל כניסתםם חתא קדושה ואשכנז כה כליא הוא ארץ: יפקדו. כמו יוכרו: ולא יעשה עוד. מה שנעשה בו כבר כשילה שהביאווה כמלחמה עם פלשתיים כימי פלי (שמואל א' ד') ונבקו. ונקבלו לשון מקוה מים: שרירות. ל' ראויה כמו אשכנז (כמדובר כ"ד'): ילכו בית יהודה על בית ישראל. פנים יתחברו ויחוספו

סהר"י קרא

בבנינו וישיענו בפת ארצנו כי שלום היה: ויחברו בית יהודה על בית ישראל. ל' שדיבר לבעלת בגלח י' השבטים ודתיב ואמר כי כל אדמה אשר נאמרה משבוע ישראל שלחתינה תם בגלות יהודה בחיב כי הנני קורא לכל כשפחות מלכות צמנה נאם ה' ויבאו ארבע אשכנז פתח שער ירושלים ונר חור ויבאו בן ימים תרם ילכו בית יהודה על בית ישראל פת' עם בית ישראל כמו הקרבנות על חלום שפת' עם חלום וכן הדתיים על שפת' הדתיים עכו: רבאו יחירו מארץ צפון תר. ל' שאמר למעלה הנני קרא לכל כשפחות צמנה חור ואמר כן ויבאו יחירו מארץ צפון תר"ק

על ירושלים לחלום אלא יקראו אותה כבא חשם תבא אליה כל הגוים לשם ה'. ולעברו לא לחלום ובה שאמר לירושלם אחר שאמר אליה רוצה לומר שאמר אחד לחברו נקל לירושלם ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע לא ישראל ולא חברים: שרירות לבם. חזק לבם בדברו ח"ל שרירות לבם: וכן חברים: חתמה. בקרבן גליות: על בית ישראל. עם בית ישראל וכן ויבאו ואנשים על גושים: מארץ צפון. כמו שכתבו כי

מצודה רוד

כי הפקוס לא יכילם: ולא יעלה על לב. לא יעלה כי עתה לבם שמה יחיד כי פחד יקבע לבם שמה פדיון חסון ספס: ולא יכיר בו. לא יחזיר מי ללחון וללכת שמה ויכנס דכדכ כס' וכן ולא יפקדו: ולא יעשה עוד. לא יכיר נעשה עוד לחומה לחתום (פסן) יכלו כלם לכל גמר אחד מהם וכשכל ילם' למטה שפדולת שפדולת ר'ל נכ שפס פסילם שפדולת שפדולת: תבא אליה. כל לחומה שפדולת חסילם כי שפס חסילם שפדולת שפדולת: שרירות לבם הרע. שפדולת לבם שפדולת לבם: בית יהודה. אלו כגל עמרי יסוד' פ' כמחיר פלן אשר ולא חזר נכס כעני: על בית ישראל. יסודם וישראל: מארץ צפון.

nical formula וְקָם *strong and permanent*, rendering: stubbornness.—[Redak]

18. In those days—i.e. in the days of the ingathering of the exiles.—[Redak]

the house of Judah will go with the house of Israel—They will join them and they will be added to them to be one kingdom.—[Rashi from Jonathan]

will go—from the place of their exile.—[Mezudath David]

and they will come together from the north land—As mentioned above, the Ten Tribes were exiled to lands northeast of Babylon, whence they will return.—[Redak]

The apparent explanation of this verse is that the kingdom of Judah, known as the house of Judah, will join the Ten Tribes, known as the

neither shall it come to mind, neither shall they mention it, nor shall they remember it, nor shall it be done anymore. 17. At that time, they will call Jerusalem The Throne of the Lord, and all nations shall gather to it in the name of the Lord, to Jerusalem, and they shall no longer follow the idea of their evil heart. 18. In those days, the house of Judah will go with the house of Israel, and they will come together from the north land to the land that I caused your forefathers to inherit.

entire assembly will be holy, and I will dwell therein as though it were an ark.—[Rashi] Isaiah da Trani takes this as a reference to the city of Jerusalem, which will be the seat of the Shechinah, as in verse 17.

nor shall they remember it—Heb. יִפְקֹד, like יִזְכֹּר, *remember or mention*.—[Rashi]

nor shall it be done anymore—I.e. it shall not be done *what was done with it already in Shiloh, that they brought it into the battle with the Philistines in the days of Eli*.—[Rashi]

Redak explains the entire verse in this context. When you will multiply and be fruitful in the land, the nations will not envy you, that they should wage war against you, and you should find it necessary to go forth to war and take the Holy Ark out to war with you, as it was their custom to take the Holy Ark out with them to battle. At that time, however, they will not need it since there will be no more wars. Therefore, they will neither mention it nor remember it, and this thing, i.e. to take the ark out to battle will no longer be done.—[Redak]

Jonathan renders: And they will no longer mention it, neither will

they fear, nor will they wage war with it anymore. He, apparently, interprets יִפְקֹד like יִפְחֹד, *they will not fear*.

Others render: Nor will it be made anymore. Since the Shechinah will rest throughout the entire city of Jerusalem, there will be no need to make other arks so that the people will be able to pray before them. Wherever they will pray in the Holy City, their prayers will be accepted.—[Isaiah da Trani, Mezudath David]

17. **In those days**—Not only will the nations not march on Jerusalem to wage war, but they will call it The Throne of the Lord and all nations shall assemble to it in the name of the Lord to serve Him, not to wage war.—[Redak]

shall gather—Heb. יִקָּהוּ, *an expression of מִקְוֵה מַיִם, a gathering of water*.—[Rashi]

to Jerusalem—The repetition of 'to Jerusalem' after 'to it' may mean that one will say to his companion, "Let us go to Jerusalem," and they will no longer follow the stubbornness of their heart.—[Redak]

the idea of—Heb. אֲשִׁירֵנִי, *an expression of seeing. Comp. אֲשִׁירֵנִי, I see him (Num. 24:17)*.—[Rashi]

Others derive it from the Rabbi-

אֲבֹהֵיהֶם : ים וְאֶת
אֲסִירָא אֲבִירָא וְאֶלְמִירָא
בְּקִנְיָא וְאֶת לִירָא אֶע
הַסְדֵּתָא אֶתְסֵת הַדֵּת
וְהַסְבֵּתָא עֲסִיָּא
וְהַלִּבִּיתָא רְבוּנִי אֶעֱלֵן
קִדְסִי וְסִבְתָּר פּוֹלְחִנִי
לֹא הַתּוֹכִין : כ בְּכֹן
בְּסֵת רִשְׁמִיקָא אֶתְהָא
בְּכַעֲרָה כֹּן שְׁתֵּרְהוֹן
בְּמִיכְרִי בֵית יִשְׂרָאֵל
אֶתְרִי : כא קִלָּא עַל
נְגִדִין

תליהם ליתום ממלכה אחת: (יט) ואנכי אסתר. כלני
ולכן יאזהלתיס לאנוחיתס: איך אשיהך כבנים. אח
עשתי יאזהלתיס בתוך שאר כנים מערבת בין העושרים כוכבים
לספק בידתו מהם יפה וואתן לך חור חמדה: צבי צמאות
גויה. נזיון כל נבלות גוים: (ב) אכן. אזל צמאת לא
צמיתא חמדתו. כי אם כמו אשה טעונתה מרעש על שמינו
יכול להמפיץ מנוחיותיו כן גרדתי כי התמספתי לכם כל
טוב כי מרע צמדה: (בא) שר שפיים ששתי. הרוב

השכנים בארץ צפון כלפי מרחב כהלאה לבבל: (יש חונני)
אמרת, זה המאכל עז הנה אני מתר לקיים כלם מאחרית
הימים אלמ' שהיה בבלתי ימים רבים אבל אני התרחל לא
לנים כלם שפירם אתם לא: אלהים: הן: אלק: לומר:
והשכנים יהיה כל העוים: ומהל צני, מהל הענין במש' כי צני
וית' צני: בנאות גיל חרות ושרפתה נעסית אורח יתה וז'
בננים אורח: ארץ מרדה שפירא: לא יאני ואחריל לא תשוב
והח' הוא אל תקרא: לא אקרא כלם ננים כמ' שפיר שפיר
אמר צני: בבית הקרא: (זו) ארץ, כמ' שפירא ואל
שלא כפנתה רל' כי בננות בבל ואלתה כחתי לאיש אחר:

[illegible]

Me. I.e., only if you humble yourselves before Me and always call Me Father.

[20] Truly, as a woman betrays her beloved—But you did not do so; you betrayed Me as a woman betrays her beloved and goes to another man.—[Abarbanel]

Mezudath David explains that 'But I will give you a desirable land . . .' is the beginning of God's answer. I will give you a desirable land, a land where the Shechinah rests. In this manner, I will be able

19. And I said: How shall I place you among the sons? But I will give you a desirable land, an inheritance of the beauty of hosts of nations, and I said: Call Me 'my Father,' and do not turn away from following Me. 20. Truly, as a woman betrays her beloved, so have you betrayed Me, O house of Israel, says the Lord. 21. A voice on

house of Israel, and they will come together from the north land. This is difficult since the house of Israel, hidden away in unknown regions, will more likely join the house of Judah on their way to the land of Israel. Moreover, the house of Judah is not exiled in the north land, but all over the world. How will they come together from the north land? Abarbanel, therefore, prefers to explain that 'the house of Judah' refers to those Judeans exiled by Sennacherib from the cities of Judah prior to the exile of Judah by Nebuchadnezzar. These Judeans were exiled to Assyria and sent to the north land and did not return to Eretz Israel during the time of the Second Temple. He bases this supposition on a letter brought to him by spice merchants who traveled from Portugal to India. They reported to him that they had seen many Jews in India, and they brought him a letter from one of their sages, stating that they were the descendants of the Judahites and the Benjamites exiled by Sennacherib from the cities of Judah prior to the destruction of Jerusalem by Nebuchadnezzar, as is mentioned in *Seder Olam*. They were settled beyond the mountains of darkness and did not return with the rest of

Judah during the time of the Second Temple. Abarbanel concludes that, since they were exiled to a place near the Ten Tribes, it is very likely that Jeremiah prophesies that, when the Lord will return those exiled from Zion, the Judeans in the north land will join the Ten Tribes, and both groups will return together from the north land to the land of Israel. This explanation is followed by *Mezudath David*.

19. **And I said**—*to Myself, etc. and therefore, I caused your forefathers to inherit them.*—[Rashi] The correct reading is probably 'to inherit it,' as in Kara's commentary.

How shall I place you among the sons?—I.e. how shall I place you, my congregation and My nation, among the other sons, mingled with the heathens. I, therefore, selected a handsome portion, and I gave you a desirable land.—[Rashi]

the beauty of hosts of nations—*The beauty of all the hosts of nations.*—[Rashi]

20. **Truly**—*But you did not live up to My expectations* (lit. do My thought), *but like a woman who betrays her beloved because he cannot provide her sustenance, so did you betray Me, Who provides you with all good. So is the Midrash Aggadah* (*Tanhuma Mishpatim* 17).—[Rashi]

the rivulets is heard, the weeping of the supplications of the children of Israel, for they perverted their way, they forgot the Lord their God. 22. Return, backsliding children, I will cure your backslidings. "Here we are; we have come to You, for You are the Lord our God. 23. Truly, in vain [we awaited help] from the hills, the multitude of mountains, but in the Lord

to elevate you to the status of 'sons.' Additionally, I said: Call Me 'my Father.'

21. A voice on the rivulets is heard—*It is likely to be heard.*—[Rashi]

Rashi, as *Jonathan*, renders שָׁמַיִם as rivulets. See above v. 2. *Redak*, as above, renders: high places. It is proper that a voice be heard on the high places, where it can be heard in the distance, that the children of Israel are weeping in supplication to God and confessing their sin, that they perverted their way and forgot the Lord their God. Were they to do so, I would accept their repentance and say to them, "Return, backsliding children, I will cure your backslidings. And they would say, "Here we are, we have come to You, for You are the Lord our God."

22. I will cure—Just as a physical wound is cured with the proper medications, so is a spiritual ailment, namely sin, cured by forgiveness with repentance.—[*Redak*]

Here we are, we have come to You—*The prophet teaches them to confess and to say as follows, "Here we are, we have come to You . . . Truly, in vain . . . But the shameful thing has consumed etc., Let us lie in our shame. All this is the language of the prayer that the prophet teaches them to say.*—[*Rashi*]

We have come—Heb. וָאֵנָּה.—[*Rashi*]

This is the poetic form, derived from the Aramaic, found only in poetry and in the prophetic books.

23. Truly, in vain—*we awaited from the hills and the multitude of mountains where we worshipped idols.*—[*Rashi*]

Redak explains: The salvation we expected from the hills, i.e. from worshipping pagan deities on the hills was vain, as was the multitude that gathered on the mountains. Alternatively, the hills and the mountains represent the nations whose help they had expected.

[21] **A voice is heard upon the high hills**—I.e. the voice of the Israelites exiled in the north land.

for they perverted their way—I.e. they were delinquent in their dealings with their fellowmen.

they forgot the Lord their God—They were delinquent in their observance of the commandments between man and God.

[22] **Return, backsliding children**—It is as though he hears a second voice, that of the Almighty, replying to them. This represents Divine inspiration arousing them to repent and saying to them, "Despair not of mercy. Return, rebellious children; there is still a cure for your backsliding, and I will cure your backslid-

אֵלֵהֶינוּ תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל: כִּי וְהִפְשַׁת
אֶבְלָה אֶת־יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ אֶת־
צֹאנָם וְאֶת־בָּקָרָם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־
בָּנוֹתֵיהֶם: כִּי נִשְׁכַּבָּה בְּבָשָׁתֵנוּ
וְהִכְפִּינוּ בְּלִמְתָּנוּ כִּי לִיהוָה אֱלֹהֵינוּ
חָטָאנוּ אֲנִיחֵנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־
הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ: ד' אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל וְנָאֵם־

אֶהְיֶה־שָׂאֵל עַל טוֹבָא
בְּרַם בְּמִקְרָא דְּרִי
אֱלֹהֵי פוֹרְקָן וְיִשְׁרָאֵל:
כִּי וּבִהְיֶה חוֹבִין אֶסְפֹּת
יָהּ לִיאוֹת אֶקְרֹקֶנָּה
מִנְּעוּרָנָה יָהּ עָנְהוּן וְיָהּ
תוֹרִיתוֹן וְיָהּ בְּנִיהוּן וְיָהּ
בְּמִיָּהוּן: כִּי נִשְׁכַּב
בְּבָשָׁתֵנוּ חוֹבִין
וּבְחַפְזֵנוּ אֶתְקַדְּעוּנָה
אִרִי קָרַם יְיָ אֱלֹהֵינוּ
חִקְנָה אֲנִיחֵנוּ וְאֶקְרֹקֶנָּה
מִנְּעוּרָנָה וְעַד יוֹמָא הַדִּין
וְלֹא קִבְּלָנָה בְּמִקְרָא
דְּרִי אֱלֹהֵינוּ: א' אִם־הִרְבּוּ
יִשְׂרָאֵל לְפִלְקֵנִי אֲרִי

ספר"י קרא

שעברנו לבעלים שם ועל חנם בשחור אלא בה' אלהינו שחור
חשועת ישראל: (כד) והבישת אכלה את יגיע אבותינו. כל
הדברים הללו קחו עכסם להתודות בהן: והבשות. היא ע' כאסור
וינורו לבושת: (כה) נשכבה בבשתנו. סת' באורח רשע שבו
סמרינו מנעורינו בו אנו זוסרין היום כמו שבפרש הולך: כי
ל' אלהינו חטאנו אנהנו וגו' ונפס הכקרא זה כי תחיד
וחקב' עתיד להשיבן כסחורו על עונם ועל עון אבותם:

מנחת שי

מנחת קמח: (כה) וחסנו. ספס' סול' נפחירין ופ' כנפסי:

רש"י

(כד) והבושת. עכ"ס שטעקנו כה כד"ל וינורו לבשת
(הוסיף ט'): אכלה את יגיע אבותינו. נעון עבודה
היה יגיעו לכו:

ד (א) אם השוב ישראל. נתוספה זו אלי תשוב לכנודך
ונולתך הלאשני: ואם תסיר שקוציך מפני.

ד (א) אתשוב וגו'. אלו שחכם אל בעור שהייתם בשליה בארצם כשם שאתם שבין אלי עכשיו והייתם סמריים שקוצים סמרי

רד"ק

ברבני ישרם תסיר ולא כן שאר האומות: (וכד) והבשת.
והנורו ל' וימסרו כי הבשת והיא העבדים אכלה את יגיע
אבותינו בנעורינו הבעל שהיו עובדים נקרא בשם כבו וינורו לבשת שהיא
בשה וכלבה לפי שיתקסס בו ויניע היא תבואת השדה כי בעונש זה העון היה תבואתן השופון או ירקון או ארבע או
איב וכן אכלה את צאנם ואת בקרם ואת בהיה ואת כנתיים שהיו חמים בירב בשושן עון עכ"ס חנה שאנטי יודעים כי
הבשת והיא כנתיים אכלה הכל וי"ת ובהת תבין אספת ית לאות אבותנו ואסרו אבותינו ואסר מנעורינו ר"ל כי אנהנו
ראינו מנעורינו כי יגיע אבותינו נאכל בנעורינו: (וכה) נשכבה בבשתנו. אנהנו נ"כ כמו אבותינו שהיו כלים בבשתם כן אנהנו
אחיהם אנהנו דרכים ונשכבה בבשתנו ואסרו נשכבה לפי שהאדם שהיה בערר גדול לא ידע מה לעשות ויל
עצבו בשניה ושוב וכן על הרך הוא אם תשכבון בין שפתים והיית כשוכב בלב ים וכשוכב בראש תבל ויכ"א ותכסכו
כליהינו על דרך ובשת פני כהני: מנעורינו. ס' מנעורינו עשני הרע כמו שראינו לאבותינו: (ול) אם תשוב. אם תחזרו
בדברים הנאמרים והשובו אלי אני אקבל אתכם בתשיבה והנחנו ולא תנלו מארצם תשוב השני ענין מנחת. כמו נשכבת
ונחת תושען וכפל הענין במלות שנות ואמר אם תסיר שקוציך מפני ואת תנור כלמס לא תנורו מארצכם וי"ל ולא כיו"ל וי"ל

מצודת דוד

עצור ה' ג'א תשועת יסעל: (כד) והבשת. הפס"ס סול' לבשת
ולכנייה לעובדיה עון עבודהם כלל והפס"ס ל' אכר אססו
לכותנו יגיעה ועמל: בנעורינו. ר"ל כלליון והפס"ס מהם נעוריו סיה כעון הוה: את צאנם. פשטיו ספ' ל' אה אה
הפס"ס סיה שחכסו סה ל' אלל וגו': (כה) נשכבה. ר"ל סיה הפס"ס מסכנת אותנו. מסכין כללן ששכ על מלכות כנשח ועמלן
הכלמי. מסכס אותנו ממעל וסוד ענין מלכה: כי ל' וגו'. ואלן כושח גדול מוס: בנעורינו. ר"ל מעט שחקס אותנו לסס: ולא
שפענו וגו'. כפל הדבר כה"ס:

ד (ה) אם תשוב. מוסכ למעלה יו' אה אסס יסעל תשוב כנידיו וסיוסס כללס ל' תחזר וקסוד אלי לכויע לספי כפלו סולס

voice of the supplications of the children of Israel. He depicts Israel as a lost sheep, and God as a Shepherd standing on the lofty mountains, calling to the sheep in the valley, that she recognize his voice and return to him. The sheep cries because she does not recognize the shepherd's voice and she is lost. The prophet accounts for the presence of

these two voices. He first accounts for the voice of Israel, the sheep.

1. If you return, O Israel—with this repentance, to Me, you will return to your original glory and greatness.—[Rashi]

Redak renders: you shall be granted tranquility. He explains the entire passage as follows: If you confess in accordance with the confession stat-

our God is Israel's salvation. 24. But the shameful thing has consumed the toil of our fathers since our youth, their flocks and their cattle, their sons and their daughters. 25. We lie in our shame, and our disgrace covers us, for we have sinned against the Lord our God—we and our fathers—since our youth until this day, but we did not hearken to the voice of the Lord our God.”

4

1. If you return, O Israel, says

Israel's salvation—Israel's salvation is only from the Lord our God, Who looks upon them favorably when they go in His ways, and He will watch them constantly, not so the other nations.—[Redak]

Abarbanel pictures the prophet hearing two voices, the voice of Israel crying to God from the north-land and the voice of God replying to them.

24. **But the shameful thing**—*The idolatry with which we occupied ourselves, as Scripture states: 'And they turned aside to the shameful thing' (Hosea 9:10).*—[Rashi]

This expression is a pejorative for 'Baal,' for Baal worship is indeed a shameful thing for those who engage in it. In several other places also, 'bosheth' is substituted for 'Baal.'—[Redak]

consumed the toil of our fathers—*Because of the iniquity of its worship, our toil was pillaged.*—[Rashi]

They will confess that because they worshipped Baal, God punished them that their toil was in vain. The produce of the fields was destroyed by blast, yellowing,

locusts, or attacks by the enemy. Their flocks and their cattle, their sons and their daughters, died from pestilence, all because they worshipped Baal. They will confess that they acknowledge that all this befell them as a punishment for worshipping Baal. They confess that since their youth they witnessed their fathers' possessions being destroyed because of their sins.—[Redak]

25. **We lie in our shame**—Just as our fathers were destroyed because of their worship of the shameful thing, so do we follow their ways after them. He uses the expression, 'we lie in our shame' as an illustration of a person plagued by a catastrophe from which he cannot extricate himself, and as an escape, he lies down in bed and falls asleep.—[Redak]

since our youth—In our youth we worshipped Baal as we saw our fathers do.—[Redak]

Malbim paints a pathetic picture of Israel in exile. He pictures the prophet hearing two voices, one voice on the high places, resounding through the mountains, and one

the Lord, to Me, you shall return, and if you remove your detestable things from My Presence, you shall not wander. 2. And you will swear, "As the Lord lives," in truth and in justice and in righteousness, nations will bless themselves with him and boast about him. 3. For so said the Lord to the people of Judah and to Jerusalem: Plow

ed above, and you return to Me, I will accept your repentance and you will be granted rest and tranquility.

and if you remove your detestable things from My Presence—*Then you shall not wander to go out in exile.*—[*Rashi*]

detestable things—Your idols, things fit to be detested, as in Deut. 7:26.—[*Mezudoth*]

from My Presence—I.e., from wherever they are in your land, for, wherever they are in the world, they are in My Presence, especially in the Holy Land, the land that receives the Divine Spirit [of prophecy], and still more, in the Temple, where they placed the idols.—[*Redak*]

Jonathan renders: If you return, O Israel, to My worship, says the Lord, your repentance will be accepted before your verdict is sealed . . . He apparently renders the second חָשַׁב: your repentance will be accepted.—[*Redak*]

2. **And you will swear, "As the Lord lives," in truth**—*When you swear by My name, you will swear in truth, not as now, that it is written concerning you, "And if they say, 'As the Lord lives,' surely they swear falsely" (5:2).*—[*Rashi*] *Redak* and *Mezudath David* also point out this contrast.

in truth—I.e., when you know that the matter is true.

in justice—When you are called upon to swear by the court.

in righteousness—If you know that justice is being perverted, refrain from swearing.—[*Redak* quoting his father]

Jonathan renders: If you swear by My name, meaning: If you find it necessary to swear, you shall swear in truth. It is also possible that we should render: "And you shall swear by My name." This is similar to "And you shall swear by His name" (Deut. 10:20), which means that it is honor and glory to the Lord if one who fears Him and serves Him wholeheartedly swears in His name when the occasion arises to swear. In that case, it is a positive commandment to swear in God's name. It is as though he praises Him and exalts Him when he swears in His name, just as the masses swear by something they love deeply, such as the soul or the head. The prophets, too, were wont to swear by God's name as we find in their Books. Not everyone should adopt this practice, however, only those who fear God and love Him, as the Torah states: "(ibid.) You shall fear the Lord, you shall serve Him, and you shall cleave to Him and swear in His name." The Rabbis comment (*Tanhuma, Mattoth* 1): If you possess all these traits, you shall swear in My name. Other-

לָכֶם נִיר וְאֵל - תִּזְרְעוּ אֶל - קִצִּים :
וְהַמָּלֹךְ לִיהוָה וְהַסֵּרוּ עֲרֵלוֹת לִבְבְּכֶם
אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם פָּתְצֵא
כְּאֵשׁ חֲמָתוֹ וּבַעֲרָה וְאִין מִכְפָּה מִפְּנֵי
רַע מַעֲלָדֵיכֶם : ה' הִגִּידוּ בִיהוּדָה
וּבִירוּשָׁלַם הַשְׁמִיעוּ וְאָמְרוּ וּתְקַעוּ
שׁוֹפָר בְּאַרְצָן קְרָאוּ מִלָּאוּ וְאָמְרוּ
הֶאֱסַפּוּ וְנִבְוֵאָה אֶל-עָרֵי הַמִּבְצָר :
וְשָׂאוּ נֶגֶם צִיּוֹנָה הַעִיזוּ אֶל-תַּעֲמָדוֹ בִּי

וְלִיכְתִּי יְרוּשָׁלַם עֲבִיר
לָכֹן עֲבָרְיוֹ כִּכְנִי וְלֹא
תִּקְרֹעַ פְּרוּתָן כְּחֹבִין :
הַתּוֹב לִפְּוֹלָתָא דְרִי
וְאַתְרוּ וְרִשְׁעֵי לָדְבֹן אֲנִשׁ
יִהְיוּהוּ יִשְׁעֵי יְרוּשָׁלַם
דְּלִקְטָא יִרְלֵק פְּאֻשְׁמָא
דְּהוּנִי וְיִשְׁעֵי וְלֹא יְהִי
חֵיס מִן הָרֵם כִּישׁוּת
עֲבָרִיכֹן : ה ה חו
בְּהִירָה וְכִירוּשָׁלַם
כִּסְרוּ וְאִסְרוּ הַקְעוּ
שׁוּפְרָא בְּאֻרְעָא אֲכִלּוּ
אִסְנוּ וְאִסְרוּ אֶהֱקִנְשׁוּ
וְנִיעִיזוּ לְמַרְיוֹן קִרְיָן :
וּקְשׁוּ אֲמָא עַל צִיּוֹן
גְּלוּ לֹא תִהְיֶהכֹן אֲרִי

[illegible]

רש"י
 וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקוֹלִים בָּתָּה אֲדָרַךְ בְּחֹרֶף אֶחָד הַיּוֹמִים מֵעִשִׂים
 בְּעֶרְסָה חֶבֶל עֲלֵיהֶם הָרַעַם שָׁלַח הָאֵל הַחַיִּים תְּפִלָּתָם וְנִחַם־
 בָּם כְּשֶׁתִּשְׁמְעוּ: וְאֵל תּוֹרְעוֹ אֶל קְרוֹיָם. וְאֵל חַיִּי עֲשֶׂה־כֶּם
 (לְפָנֶיךָ מִחוּץ הָרַעַם יֵי אֶת מִחוּץ הָרַעַם שָׁלַח הָאֵל חַיִּים דְּמוּיִם
 לְהַחֲדוֹת הָרַעַם). בְּעֶרְסָה חֶבֶל הַמַּחֲבִיב וְכֵן אֵל כְּדֵן לְפָנֶיךָ
 מִתְחַקֵּק בְּשׁוֹפָר לְכַרוֹם: מֵלֹא. לִי אֲשִׁיפָה וְהִכְרַע יֵי
 אֲחִירֶיךָ מֵלֹא (לְקַח יָדָם) יִרְדּוּ עָלֶיךָ יִתְמַלְאוּן (אִיּוֹב ע"י):

ד (ה) וחקמו. חקמו קרי: פלאו. ואזי מכדנוש וכו' קל כלמ'ד וסיס
ואזי לכדנוש. רד"ק בעירוש ופירש'ס ורבי יונה בספר ברכה ופי' מ"ש

[illegible][illegible][illegible]

נצרכו ואין צמי זכות להעביר החימה: (ס) תצדדו, כאלו להרי או מלאו, קרלו את הכס ושסכו לוחם ואחמרו להם האספו ונו' לניין להשגכ כה: מביא. על הארץ הרים: מצפון, וזהו ככל:

אָפּס ר"ל לא ימלא מי מעב' הדינא מפני דוּט מַטְלִיכִס אַשֵׁי
 כַּעַס יאמר בגידו' ביהוד' ונז' : חקעו שופר , לסשמיט ולזרו : ק
 לַכַּשְׁבֵּן שֶׁס בַּזַּי כְּלוּיָב : (ו) שאונג . הרימו נס לרמו להחאס

looking at the light. He likens this to a cover that envelops their heart, making it insensitive and not allowing it to respond to any inspiration to do good. He, therefore, exhorts them to circumcise themselves and to remove the foreskins of their heart until the heart becomes sensitive and will respond to God's word and His commandments.

***5. Tell in Judah—**He says to those who hear his prophecy that each one tell His friend that the king of Babylon is destined to attack them because of the evil of their deeds.—[Redak]

6. **Raise a standard**—*to flee to Zion.*—[*Rashi*]

Others explain: Raise up a standard in the tower of Zion where it

for yourself a furrow, and do not sow upon thorns. 4. Circumcise yourselves to the Lord and remove the foreskins of your heart, O people of Judah and dwellers of Jerusalem, lest My anger go forth and burn with none to quench it because of the evil of your deeds. 5. Tell in Judah and in Jerusalem; let it be heard and say, "Sound a shofar in the land"; cry out, assemble, and say, "Gather, and let us come into the fortified cities."

6. Raise a standard to Zion, assemble, do not stand, for

at the time of sowing in the winter. You, too, improve your deeds before the evil befalls you, so that your prayer should not be rejected when you cry out.—[Rashi]

Redak explains: Improve your heart to understand the word of God and to accept them with a proper heart. In this way, you will be like one plowing the ground to accept the seed. They should not say with their mouth that they will hearken to God's word when in their heart they are insincere, as the prophet states above (3:10): "Your treacherous sister Judah did not return to Me with all her heart, but with falsity." This is like sowing upon the thorns, which will not grow.—[Redak]

and do not sow upon thorns—*And let not your cry before Me be from amidst wickedness, but from amidst repentance, that you shall not resemble one sowing without plowing, and that turns into thorns (kardons in O.F., chardons in modern French).—[Rashi]*

Jonathan renders: Do good deeds for yourselves and you will not beg for redemption with sins.—[Redak]

4. Circumcise yourselves to the Lord—*Before My anger comes forth*

like fire. This is like plowing before the sowing.—[Rashi]

This is the circumcising of the heart, as he explains further: and remove the foreskins of the heart.—[Redak]

The intention is to remove the clogging of the heart for the sake of God, to think of His ways and to cleave to Him.—[Mezudath David]

Malbim explains these two verses as God's reply to the people who claim that they do not recognize God's voice, whether it is the message of those prophesying in God's name or the message of those prophesying in the name of Baal. To this, He replies that they must plow deeply in their heart to uproot all evil traits and all the impressions and imaginations with which they were inculcated. Then they will recognize God's word. If they do not uproot their former impressions, the 'thorns' will again spring up amidst the 'grain' and choke it.

Secondly, He wishes to reply to their excuse that they have become so attached to Baal that they no longer have any hope of repenting. This was caused by the foolishness that is like a cloud covering the light of their souls until they despair of

רָעָה אֲנִי מֵבִיא מִצִּפּוֹן וְשֹׁכֵר גְּדוֹלִי׃
 יַעֲלֶה אֲרִיהַ מִסִּבְּלוֹ וּמִשְׁחִית גּוֹיִם נִסְעַ
 יֵצֵא מִמָּקוֹמוֹ לְעֹשׂוֹם אֶרֶץ לְשִׁמְהָ עֶרְבִי׃
 תִּצְיֶנָּה מֵאֵין וְיֹשֵׁב׃ י עַל־זֶאת חֲגֹרוּ
 שִׁקְיִם סִבְּרוּ וְהִלְיִחוּ כִּי לֹא־יֵשֵׁב חֲרוֹן
 אִפְיָהוּהָ מִמֶּנּוּ׃ י וְהָיָה בְיוֹם־הַהוּא
 נֹאם־יְהוָה יֹאבֵד לֵב־הַמֶּלֶךְ וְלֵב

ת"א עליה אריב. ברכות פ' ו' מגילה א' יא סנהדרין נב :

סדר'י קרא

[illegible]

מנחה שי

[illegible]

דשאים ועשבים: (ח) על זאת, כי לא שנ חזון אף ח' כסנו .
עליו: (ס) והיה כיום הוואנוני יאמר לב חסלך לב חשרים,
לכם ויחיו נבחרים בכא עליהם חשבר הגדול וחמלך דא
עבודתם והגבאים גביאי השקר יתסו כי שקר נבאו לש

מצודה ציון

לדמ' להחלפ' : חציו . עין' חסיד' כמו שלח הכו (שמות ט') :
(ו) כסבכו . מנינו מנסים לחזיוס אלה בנחל כמו מד סיידים מכו' :
(נחום א) : הציעה . מלי' ייה ושמוין : (ח) דער . מלי' מכו' :
יושב בכו : (ח) על ואח . על השמוס כואח : מסגו . מישראל :

בִּישְׁתָּהּ אָמַן סִמְיָה
 מִצְוֹתָיו וְהִכְרִיתָ כָּבֹד :
 וְלֹא סִלַּף סִבְרֵיהָ
 וְסִפְרָה עֲסָפָא וְנִסְרָה
 וְכִסְיֵיהָ וְתִמְתֵּן אֶת־הָרִיב
 לְשׂוּאָה אֶת־עַד לְצִדָּה
 לְדִנְיָה יִצְרֹן סִבְרֵי
 וְתִסְבִּיחַ עַל כֹּחַ יִסְרֹן
 סִמְיָה יִסְרֹן וְיִלְלִין
 אֲמִירָה מִבְּתֵּן וְנִמְנָה
 דְּבִי סִמְיָה : אֵם יִיְהִי
 בְּעֶזְרָתָה הִיא אִמֵּר הָ
 יִסְכַּר לֶכָּא וְסִלַּף
 וְלֹא וְהִכְרִיתָ יִצְרֹן
 בְּרִימָא

דעם

היהו (שמות פ'): (ו) עלה אריה. נבוכדנצר: סמבדו. וצדקיה היה (במחבר סמכי יומר (אספסיס) בעליו).
 מצדדו. לשון נוי: (ז) על דוד אמת. יומר הוא זה לא
 ו'אם' סדר למטה. נבוכדנצר על החורבן כאן
 לרדכ במיתא יצדו: כי לא ירד חורן אלא
 אספסיס באיחור בכל נוי אחר (מלכים יב) לו
 כ' מחרון אסו על כל הנבוכדנצר הנביא מנשה:
 (ט) ויהי ביום הרוא. כי יומר לא יצדו יתמהו נבוכדנצר
 על כל דוד אמת יודעין אלא דוד חורו ויהי נבוכדנצר

יִשְׁעַר בֵּין הַחַיּוֹת אֲשֶׁר עַל גֵּן הַמֶּלֶךְ וְכִשְׁדִּים עַל חֲפִיר סָבִיב

٧٢

[illegible]

יִרְדֵּת דָּוִד

הכחמה מן היום לאי: חשב נרדל. הכנה טיה סביב שבר גדול:
 (ו) עלה אריה מסבבו. דרך האריה לשבת בחור מבני האיטלי
 ועל רג יאם: עזרה נרים. זה רג שבשמים כלחמוסום ופנ
 כדרך בע'ם: עיר תצירה. המלים שלן אימינס שמעם מלי
 יאבר לב תפלך. רג יאם מפורק ל: תשמך. שלן

eous, but this generation should gird themselves with sackcloth and lament and wail 'for the fierce anger of the Lord has not turned back from us.'—[Kara]

9. **And it shall be on that day—***On the day of Josiah they will wonder why so much befell him, for they do not know that his generation did not*

repent properly. When he came to abolish idolatry, what did the scorers of the generation do? They would engrave an image of a pagan deity on their doors, half of it on this door and half of it on this door. When he would open it, it was not discernible, and when he went away from there, he would close it, and it would

I am bringing evil from the north, and a great destruction. 7. A lion has come up from his thicket, and a destroyer of nations has traveled, has come forth from his place, to make your land into a waste, your cities will be desolate without an inhabitant. 8. Because of this, gird yourselves with sackcloth, lament and wail, for the fierce anger of the Lord has not turned back from us. 9. And it shall be on that day, says the Lord, the heart of the king and the heart of the princes shall fail,

will be visible from afar.—[*Redak, Ibn Nachmiash*]

assemble—Heb. הָעִירָו. *Comp.* "Send, gather (הָעִירָו)" (Exodus 9:19).—[*Rashi*]

This denotes the fleeing and the gathering into the city.—[*Redak*]

from the north—From Babylon, which is north of Eretz Israel.—[*Redak, Mezudath David*]

and a great destruction—That evil will be a great destruction.—[*Mezudath David*]

7. A lion has come up—That is *Nebuchadnezzar*.—[*Rashi* from *Meg. 11a*]

Just as no one resists a lion, so did *Nebuchadnezzar* conquer many lands, encountering no resistance. The interpretation of the allegory is given immediately after it, 'and a destroyer of nations.'—[*Redak*]

Others explain that *Nebuchadnezzar* was the ruler of the world, just as the lion is the king of the beasts.—[*Kara*]

from his thicket—It is customary for a lion to lie in wait in the thickets of the forest (*espais* in *O.F.*).—[*Rashi*]

Redak explains that this is his den, made of the thickets of the forest.

will be desolate—Heb. תַּחֲצִיחַ, an expression of desolation.—[*Rashi*]

Rabbi Joseph Kimchi renders: Your cities will become overgrown because of no inhabitant.—[*Redak*] Since no one will walk there, the grasses and weeds will grow unhampered.

8. Because of this—What is 'this?' For the fierce anger etc.' Although he spoke above concerning *Nebuchadnezzar* in regards to the destruction, here he returns to speak of the death of *Josiah*.—[*Rashi*]

for the fierce anger of the Lord etc.—Although *Josiah* repented wholeheartedly, it is stated concerning him: "(II Kings 23:26) . . . the Lord did not turn back from his great wrath . . . because of all the provocations that *Manasseh* had provoked Him."—[*Rashi*]

For we did not return to Him, and His fierce anger did not turn back from us, but is destined to come upon us.—[*Redak*]

Although *Sennacherib* had marched on Judah and was repulsed just before he attacked Jerusalem, this is no indication that the same will happen to *Nebuchadnezzar*, for *Hezekiah's* generation was right-

[illegible]

רש"י
לעבר את עכו"ם מה היו לניני הדור עשוין חוקקין אורח
עשבו"ם על דלותיהן חיה בלית וזמניה דלתה וזה
משהיה עותומו לו היתה בלית וזמניה דלתה וזה
היה מתחברת: (י) השא השא. (חסידות"ר בלע"ה)
לעולם הנחת השא (בראשית ב') אגביו השקר נבחי' וזה
מקום הניח להם: (יא) לעם הזה. על העם הזה וסגולתו
כולם: צד שפים. מוכד ומחלס אף את צדו ויכלי
המים ליתם מדבר. ל"א לא לטון חמל דמתרגמינן ונחמא
רד"ק

[illegible][illegible]

water to make them into a desert. Another explanation: נָחַץ is an expression of thirst, which is translated: נִחַץ. —[Rashi] [Accordingly, we render: A dry wind on the fields with rivulets of water, making them like a desert.]

[on] the way of the daughter of My people—That wind will come, and also, not to winnow the chaff from the

and the priests shall be astonished and the prophets shall wonder. 10. And I said, "Ah, O Lord God! You have surely misled this people and Jerusalem, saying, 'You will have peace,' yet the sword has reached the soul." 11. At that time it shall be said of this people: A wind has swept the rivulets in the desert [on] the way of the daughter of My people, not to winnow and not to cleanse.

join together.—[Rashi from *Lam. Rabbah* 1:53. See Buber's edition.] See also *Kinot for the Ninth of Av*, pp. 102f. See above 3:10.

R. Joseph Kara interprets this verse as referring to the day the wall of Jerusalem was breached and King Zedekiah fled as did the soldiers. See below 52:7–9, II Kings 25:4–7.

the priests—These are the priests of the high places who will be astounded at the curtailment of their worship.—[Redak]

and the prophets—The false prophets who constantly prophesied peace, will become confused.—[Redak from *Jonathan*]

10. **Surely You have misled**—Heb. הָשָׁאָה הַשָּׂאָה ((à)nter in O.F.), *tempting, an expression like* "(Gen. 3:13) *The serpent misled me* (הָשָׁאָה לִי), *for the false prophets prophesy for them, "You will have peace."*—[Rashi]

The fact that God was patient with the false prophets who were misleading the people by promising them peace was as though God Himself was misleading the people since they would think that God had inspired these prophets. Most of the people were wavering between believing the false prophets and believing Jeremiah. Since the false prophets were more numerous, the

majority of the people followed them. Redak suggests further that we render: You caused to mislead. You inspired them to prophesy falsely in order to reveal their falsity and their evil deeds that they commit secretly. *Abarbanel* rejects this interpretation, for, if they were inspired by God, they would not be blamed for their false prophecy, neither could their followers be blamed for following them.

Saadia Gaon renders: Surely You have revealed the false prophets who mislead the people.—[Redak]

yet the sword has reached the soul—The sword of the enemy has commenced to kill the people, not only to capture them and rob them. How, then, can they say, "You will have peace"? *Jonathan* renders: Behold, the sword is slaying among the people.—[Redak]

Abarbanel explains that Jeremiah complains or asks the Lord, that since the false prophets will wonder about the calamity, this will indicate that God indeed conveyed this message to them, for if they had fabricated the prophecy, they would not be surprised that it was not fulfilled. Therefore, they will say, "Surely you have misled this people and Jerusalem, saying, 'You will have peace,'

12. A full spirit of these shall come to me; now, I too will debate with them. 13. Behold, like clouds he will ascend, and like the whirlwind his chariots; his steeds are swifter than eagles; woe is to us for we have been plundered. 14. Cleanse your heart of evil, O Jerusalem, in order that you be saved; how long will you lodge in your midst

threshing floor (à/vanner in O.F.). Comp. "(infra 15:7) And I winnowed them with a sieve (וְאָזַרְתִּים בְּמִזְרָה)".—[Rashi]

12. A full spirit—of these retributions shall come to me.—[Rashi]

A full spirit—A full spirit, that I will not retract and not repent.

spirit—(talant in O.F.)—[Rashi]

debate—Heb. מְשַׁקְּטִים *an expression of debating.*—[Rashi]

Redak renders: A wind stronger than these will come to me. I.e. a wind stronger than those winds used for winnowing and cleansing the grain, will come to me, Israel. Lit. a full wind, a wind with its full strength.

I too will bring charges against them—In addition to the reproof of the prophecy, I too will add my own words of reproof.—[Redak]

Abarbanel, as a continuation of his commentary on verse 10, explains that God replies to the prophet's question that the false prophets' wonder at the destruction appears to prove that God conveyed a prophetic message to them that there would be peace. God replies:

[11] At that time, it shall be said to this people and to Jerusalem, "A clear spirit of breaking in the desert is the way of My people, not to winnow and not to cleanse." The intention is that a clear prophetic message was

conveyed to the true prophets, a message that the people will be broken (שָׁפָר) in their exile into the desert, which will be the way of My people, not to winnow and not to cleanse. I.e., it is not a spirit that can be interpreted as good or bad, like a wind that can be used for useful purposes, e.g. for winnowing or cleansing. Here is a play on words, *רוּחַ* is used as 'spirit' and as 'wind'.

[12] The prophet confirms God's statement by saying, "A spirit full of these comes to me; now too I will speak of judgments with them."—I.e., I too received a message from God full of these descriptions of breaking and destruction. Now too, I will speak with them only judgments, only prophecies of God's judgment upon them, for I did not prophesy peace but only destruction, just as I heard from the Lord of Hosts.

13. like clouds he will ascend—Just as clouds ascend swiftly over the land, so will the enemy approach Eretz Israel very swiftly and ascend over this land, which is higher than all other lands.—[Redak]

Jonathan paraphrases: Behold, a king with his camp will ascend upon them like a cloud that ascends and covers the land.

and like the whirlwind—(comme tourbillon in O.F.)—[Rashi]

מחשבות אונך: ^י כִּי קוֹל מְגִיד מִן
וּמְשִׁמֵּעַ אֶן מִהֵר אַפְרָיִם: ^ז מִן הַזִּכִּירוֹ
לְגוֹיִם הִנֵּה הַשְׁמִיעוּ עַל־יְרוּשָׁלַם
נִצְרִים בָּאִים מֵאֶרֶץ הַמִּדְבָּר וַיִּהְיוּ
עַל־עֲרֵי יְהוּדָה קוֹלִים: ^י כְּשֹׁמְרֵי שְׂדֵי
הָיוּ עֲלֶיהָ מִסְבִּיב כִּי־אֵתִי מִרְתֶּהנָאם

יהוה

וַיְהִי וַיִּרְאוּ עֲלֵיהֶן קָלָהוּ: ^י וְנִסְכְּרֵי מַלְאָךְ הָיוּ עֲלֶיהָ מִסְבִּיב כְּחֹר אֲרֵי עַל פִּיכֵרֵי קִרְיָתָא

סבורי קרא

רח מלא. גבואה על ישראל: ירוה בחשבות אונך. און.
ד"א אונך. לשא אונתא: (סו) כי קול מגיד סו. שפתי קול
גבואהמגיד שרולוכן בשבי בען על שברן: ושמיעו און סו
אפרים. וקל חבשבר און על ענל שבבית אל שבהא אפרים.
ד"א ושמיעו און. על מל סביה סוה אפרים: (סו) כשומרי
שדי. שוכרי העיר ורואין אותה הבאין אפרים הסורק:

שר (כראשית י"ד) כיון שהגיס לך נשכ כמו שטחיו כיו
מגיד מן: וששמיעו און. און. שגר: (סו) נוצרים.
הקניעה כמו ממרים ויהיה: (דברים ט') מרגין:

רש"י

(יד) אונך. חסד: (סו) כי קול מגיד סו. און. און.
נביא מתנבא עליהן דיעגלו על דלמלו לנגלו דכדן ומכשרי
בשרן כיון ויהיו עליהן על חלשעמבדו לדמות דלקים
מזכה דבית אפרים ואף על פי שכבר גלו העגלים מימות
מלכיהם עדיו עקום. גדולה היא עבירה ששוכרת
לפניה ולחמיה לפניה מימות אברהם שנלמד וירדוף עד
לעבוד שם ע"כ: ולאחריה צמורן הכית שנלמד כי קול
נותני מלור עליהם: (יז) שדי. כמו שדה: אותי ברתה.

רד"ק

על שדי יורדת קלם. כלומר השמיעו על ירושלם כי כבר
נתנו על שדי יורדת קלם ובסורה נביא לירושלם ירש חנית
הקול תקיעת השופרות והצוצות בחיל: (יז) כשכרי שדי.
כמו שדי או שדות ובא בחסרון כ"ס וקדל או חלתי
שדוא כמו הלנים חשופים שח כמו ונשפכים ודרכים להם או
היורד תמורת הה"א והוא ככו שדה אבל י"ה לשון ביבס נכסיו
הקלן ופירוש כשומרי שדי כמו שוכרי השדות מהבהות שלא
יבנסו בו לרעות צדיק שיעטרו סביב השדה שלא תבנן בו
הבהמה שסו עד כי בא האויבים סביב ירושלם כי בכל שדי
יורדת שהם סביבה תנו כי פירוש עליה על ירושלם תלתי ח"ל
סביב לה כססור כמו תלוי סבה מושג והזכיר להם: כי
אותי ברתה. אחי פירוש דבר על יר גבויים כי בכל סדי
עצמו וכן סורים חיותם עם ה' פירוש את פ"ה כי לשון מרי
יקשר במלת את עם דבר במי בריהם את פירול ארו את דברו
כי ענין מרי הוא שטת ותחליף תדבר והמדות או יחיה פירוש
אותי כמו כי כי יבא בקשר הבית כמו כי מרי כך יסרו כי

מצודת ציון

מל' און ועם שהיו נהג ון ועליוה תקנן סיה (אחיה) (ס)
שהיו נהגים כי סוה נהג כ"ס: (סו) און. שפל: (סו) שהיו.
ענין אחיהם הכהן השמעת קול המלך ון וישמע שול (ס)
(יז): נוצרים. כעל פלור כלבים מל הכיר ון ונלוח (ס) (שלי)
(יז): (יז) שדי. כמו שדה: מרה. ענין מל ונקטע:

על ירושלם מסביב: כי אחי ברתה. כי הקנין: אותי בפשיה ולכן

בי ארי קל נכניא
רסמקנן עליהן דיעגלו
על דפלרה לעגלא די
קדן וקבשכרי בשורן
בישן ויהיו עליהן על
דאשפאקרו לעקא
דאקום סביה קמורא
דבית אפרים: סו אדקרו
לעקמא הא כשרי על
ירושלם אקרו משנת
שקטן חסופין קמטופין
און מאנע רחיקא
וירשו על קרניא דבית

ובאותו סמוך כחבנו תשובת השאלת: אונך. בענין עכל און
ובאה ה"ו נהג כמו עולתה ועולתה פסם נהג פסם נהג וענין
תלוי אנו ילינת חלית אלא תשקרה על הדרכים הסיר כי כן
נמצא בלשון הקדש לשון ילינת כוח הענין כמו ובחמורחם תלן
עני צמורין ילין זו והדומים להם וית' עד אמתו יורדון
התקיימן עברי אונג דבניד: (סו) כי קול מגיד סו. און.
סו יבא פי שניד ביאת חאוב וכו' כי יר תוא נבל און
ישראל כמו שגא' סו יר כאר שבו וכו' הר אפרים וכו' פיר
על ריעה כיו עס ואן חסמק כול בענין במלות שותות כי
משמיע ככו כינר וית חסמק בן און קל גבויא דמתנבן עליון
וגו ככעמור: (סו) וכו' וכו' לנב. ומה הוא הקול המגיד שאומר
בעבור הנוים כי הגה חסמיו על ירושלם כי נוצרים באים וגו'
ולמ"ד לנוים ככו בעבור כלמ"ד אמר יו. אחי הוא והדומים
להם ופירוש נוצרים חיל גבוהרצור תקראו על שמו וית'
נוצרים כמו נוצרים כבית שירגם כשרתם עכמא חסופין
קמטופין און מאנע רחיקא ותרנג לא חבצור לא חקמק: ויתנו
מצודת דוד

(טו) קול מגיד סו. קול שמוע מגיד מן שהו כקל א"י
ומשם חלל השמוע כי כל האויב ומחר אפרים משמיע סקול שכל
הטמל והלסר: (סו) חזירי. כללו סקול א"י חזירי חלל לאלה
כעבור השמיע כללים לנלמפה כלל אפרים: סס כי הוה סס
לכסו ללל מן ירושלים: נוצרים. כעל מלך כלים מלך מלך
לור מל מרי יסודם נמנו קולם לאיים ולסמקס: (יז) כשומרי
שדי. כשומי הדור אשר ימכנסו מסביב ק סו האויבים

Jonathan renders: Like watchers of fields. The intention is that the enemies will surround the city from all sides, camping in all Judean cities, just as watchmen stand around the fields on all sides to prevent animals from entering.—[Redak]

for she has rebelled against me—
She has provoked Me. Comp.
“(Deut. 9:24) *You have been rebellious* (מְרִימִים),” rendered by Targum
as *provoking* (not found in our
editions).—[Rashi] In this manner,
it is a transitive verb as it appears
from אחי, Me.

your iniquitous thoughts? 15. For a voice proclaims from Dan and announces calamity from Mt. Ephraim. 16. Mention on behalf of the nations, behold, announce concerning Jerusalem, besiegers are coming from a distant land, and they have given out their voice against the cities of Judah. 17. Like watchers of a field they are against her round about, for she has rebelled against Me, says the Lord.

above (3:10) 'did not return to Me with all her heart, but falsely.' Here too, he says further: 'How long will you harbor within you your iniquitous thoughts?'—[Redak]

your iniquitous thoughts—lit. thoughts of your iniquity, Heb. אִיְנוֹנְךָ, *your injustice*.—[Rashi]

15. For a voice proclaims from Dan—Jonathan paraphrases: 'Behold the voice of the prophets prophesy about them that they will be exiled because they worshipped the calf that was in Dan, and people bringing bad tidings will come upon them because they subordinated themselves to the image that Micah erected on the mountain of the house of Ephraim.' Although the calves had already been exiled since the days of Sennacherib, their iniquity was still existing. Sin is harsh, for it destroys (lit. breaks) before it and after it; before it, since the days of Abraham, as it is stated: "(Gen. 14:14) *And he pursued until Dan.*" As soon as he reached Dan, he grew faint (lit. his strength was weakened), for his children would, in the future, worship idols there, and after it, in the destruction of the Temple, as it is stated: "A voice proclaims from Dan."—[Rashi]

These shrines, although in the

northern kingdom, influenced the people of Judah to offer up sacrifices on high places instead of only in the Temple.—[Daath Sofrim]

Redak explains that the enemy would come from the direction of Dan and Mt. Ephraim, which are the border of Eretz Israel.

and announces calamity—Heb. נֶחֱם, *a breach*.—[Rashi]

16. Mention on behalf of the nations—And what does the voice proclaim on behalf of the nations? Behold, announce concerning Jerusalem that besiegers are coming . . . —[Redak]

besiegers—Heb. נִצְרִים, *those who will make a siege upon them*.—[Rashi]

Redak conjectures that Scripture alludes to the soldiers of Nebuchadnezzar, giving them this appellation from the last two syllables of his name. This could be rendered 'Nezzarites.' Abarbanel rejects this on the grounds that there is no reason to base their name on the second half of Nebuchadnezzar rather than on the first half.

17. field—Heb. שָׂדֵי.—[Rashi]

Accordingly, the 'yod' is a substitute for the 'he' of שָׂדֵה. It is also possible that this is a plural form, short for שָׂדִים or שְׂדוֹת. Indeed,

18. Your way and your deeds have done these to you. This is [because of] your evil that it is bitter, that it has reached to your heart. 19. My bowels, my bowels! I writhe in pain. The walls of my heart! My heart stirs within me. I cannot be silent, for you, my soul, have heard the sound of the shofar, the alarm of war. 20. Destruction upon destruction has occurred, for the entire land has been plundered; suddenly my tents have been plundered, in a moment my curtains.

It may also mean, she has rebelled against My word, or against Me.—[Redak]

18. **Your way and your deeds**—The way you have gone and the deeds you have done.—[Redak] I.e. the general direction in which you have gone and the involved deeds you have done, although you can devise devious excuses for them.—[Daath Sofrim]

have done these to you—*To do these to you.*—[Rashi] Rashi, obviously read וַיַּעַשׂ instead of וַיַּעַשׂ, as did Redak. This is the infinitive instead of the past tense. The intention is that your way and your deeds caused these calamities to come about, that the enemy has come to destroy the land.—[Redak]

This is [because of] your evil—Your evil has caused this bitter and dire calamity to befall you.—[Redak]

until it has reached to your heart—Jonathan paraphrases: until the wickedness of your heart is broken.

19. **My bowels, my bowels!**—The expression is repeated in the manner of one moaning in pain. Cf. II Kings 4:19.—[Redak]

I writhe in pain—Heb. אוֹחִילָה, *an expression of writhing in pain* (חיל) and shuddering.—[Rashi] Redak in *Shorashim* suggests that the root is חיל, to hope. I give my bowels hope yet, although they are now in pain and my heart stirs.

the walls of my heart!—(*étançon in O.F.*), blocking wall, perhaps from late Latin, *intimus*, innermost.—[Rashi]

I writhe with the pain of the walls of my heart.—[Redak]

My heart stirs within me, I cannot be silent—I cannot cry once and then be silent because my heart constantly stirs within me, giving me no rest.—[Redak]

you, my soul, have heard—*From behind the curtain of heaven the tidings of the sound of the alarm of war reached me.*—[Rashi] My soul heard, but not my ears, for it has not yet come about, but my soul has already heard the voice of prophecy. The prophet speaks to his soul in the second person. You, my soul, have caused me to cry in pain and not to be able to remain silent, for you have heard the sound of the shofar, the alarm of war. This is according to the 'keri.' According to the

זֶכֶן חָדָא בִּלְ קִרְיָ : יִרְעֵתִי : כֹּא עַד-מָתִי אֶרְאֶה-נִים
 כֹּא עַד אִיִּסְתִּי אֶמָּא חַיָּ
 סִסְמָא אִשְׁמַעְקֵל קִרְנָא : אִשְׁמַעְיָה קוֹל שׁוֹפָר : כֹּא בִּיּוֹ אִוִּיר עַמִּי
 כֹּא אִרִּי אִסְפְּשׁוּ עַמִּי
 סִידֵר וְסִלְתִּי לֹא אֶלִּיפוּ
 בְּנִין טַפְשִׁין אִינִין וְלֹא
 סִיבְלִתִּינִין אִינִין חֲסִידִין
 אִינִין לֹא אֶבְשָׂא
 וְלֹאִסְבֵּא לִית אִינִין
 לְדִין : כֹּא חֲוִיתִי נִת
 אֶרְעֵא הָא צִדִּיא וְקִרְנָא
 אִסְמַעְלִית בִּלְשָׁנִי וְקֹא
 לֹא סִיבְרִין לְהוֹרִיחוּן
 כִּי חֲוִיתִי טִוְרִיא וְקֹא
 נִשְׁעִין וְכִי רִמְתִּי
 אֶתְקַרְקֵא : כִּי חֲוִיתִי
 וְקֹא

ת"מ גנים כסלים : קדושין א' י : קס"ב ב"ק : סה"ר י קרא : והנה

רנע שודדו יריעותי : (כא) עד מתי אראה, האסיפות (כד) התקלקלו. נחקו ונזרקו ממקומן ועם קלקל כחלים (יחזקאל כ"א) מכדו חללה הנושא' נס להקצן לנוס להחלס : (כד) התקלקלו.

רד"ק

ואחר שאינם יודעים את ה' ולא עושים מצותיו הכנסתם היא ערסה ותחבולת להרע לא להפסיד אבל החזרה מלפניה את הארץ לעשות חשבון והישר : (וכן ראיתי). אמר הנביא ראיתי בגבולות את הארץ : ובה תרו ובה : כהננוס צדיא וחרובא כיון שהיא שפחה ואין יושבין עליה חרי היא כחרה ובה כסו בחתולת בריאתה שנאמר ואתרץ היתה חרי ובה : ואל השמים. כמו את השמים וכן אפשר אל הק כמו אפשר את חק וירדפו אל סדן : כמו את סדן והרפים : להם ויתחן הוסיף הכפטי אסחכילת ששמו וכל זה רדף משל מרוב צורח באילו קדור חשמים ורעשו חררים והנבנות וכן ויפן חשמים נדדו אמר רדף הפלג מרוב חרבן הארץ כלל העונות כשם ולא יעורר באותה הארץ : (כד) ראיתי. התקלקלו. ענין קלקל ירוע בדברי ר"י. ואדוני אבי ו'ל פי' ענין קלות כלומר רעול מרוב קלותם כי ככחות יפירים : (כז) ראיתי. אין חאדם. האדם שהיו בארץ אינם והם ישראל :

מצודת ציון

פניו וילון נמוי כחול : (כא) נס. כלום חמוך : (כב) אייל. שוסס : כסלים. ספשי' : (גכ) תורו. שומה : וברור. ענין יקיות וכן וכלקן סיסם חמו וכו' (כלשון א') : ואל השמים. כמו ואל השמים וכן אספספס אל הוק (תהלים כ') : (כד) רעושים. מל' רשס ותנוסס חוקס : התקלקלו. ענין סחכסה ונדדו'ל וכל

הנשרים לנשות ככס : לא ידעו. אינם נתקנים לנשרים לנפשו' כנינוב : (גכ) ראיתי. וס מלמ' כנינוב שאל' לנן רליתי כנפלא כלור שחיי ככס מלו ה'לן ו'סיה משל על' כלכס כי עי שסוא

מצודת דוד

פסל ענין צמ"ש : (כא) עד מתי. כ"ל עד מתי תפגוד הנינובס בעקובס ואלכס כנפלא הננובס כללוא כלוי' על ונשאל כנס לנניסס וקולן שוס' מחרופס מנחמס משפסס כנפואס : (ככ) כי אייל עמי. ללכ' בעקוס ה' כמשי' מלכדכיו ל' כלל וס סוא כנפוי' כי עמי אויל ונחמס ונחמס לל נחמס אויל : בניס וגו'. כנלסכר צמ"ש : להרע. להשריס לנשות ככס : לא ידעו. אינם נתקנים לנשרים לנפשו' כנינוב : (גכ) ראיתי. וס מלמ' כנינוב שאל' לנן רליתי כנפלא כלור שחיי ככס מלו ה'לן ו'סיה משל על' כלכס כי עי שסוא

wisdom, it is only to do evil, not to do good.

23. I saw the earth—The prophet states that he saw the earth in a prophetic vision.—[Redak]

and behold, it was void and unformed—Since it is desolate without inhabitants, it is like the earth at the beginning of the Creation, as the Bible states: And the earth was void and unformed (Gen. 1:2).

and they had no light—This is a parable, depicting the indescribable troubles that would befall the land. It would be as though the heavens darkened and the fowl would cease to fly over the land.—[Redak]

24. they were quaking—This is symbolic of the destruction of the kings and the princes.—[Metsudath David]

moved to and fro—Heb. התקלקלו.

21. How long will I see the standard, will I hear the sound of the shofar? 22. For My people are foolish, they know Me not; they are foolish children, and they have no understanding. They are wise to do evil, but they know not to do good. 23. I saw the earth, and behold, it was void and unformed, and the heavens, and they had no light. 24. I saw the mountains, and behold, they were quaking, and all the hills moved to and fro.

25. I saw,

The prophet experiences pain as though they were his own property. —[*Daath Soferim*]

21. **How long will I see—these groups carrying the standard to come to wage war.**—[*Rashi*] *Redak*, however, explains:

The lookouts usually stand in high towers and on high mountains, and, when they see the enemy coming, they raise the standard so that the people should see and they sound the shofar so that they should hear and beware. The prophet asks God: How long will this be that Your anger will not turn back from Your people Israel?—[*Redak*] Others explain that the intention is the standard and the shofar of the enemy, carrying the standard and sounding the shofar on his march against Judah. How long will I see this scene in my prophetic visions indicating that the decree has not been revoked?—[*Abarbanel, Mezu-dath David*]

22. **For My people are foolish—** God replies: For My people are foolish. Were they wise, they would discern the good way and recognize that I am the One Who does good or bad to them according to their deeds. Then, they would neither see

the standard nor hear the sound of the shofar.—[*Redak*]

they are foolish children—Indeed they are called My children, but these children are foolish and have no understanding, for their wisdom is not considered wisdom. The prophet states elsewhere (8:9): 'Behold, they have rejected God's word, and what wisdom have they?' Isaiah too, says: And with the ideas of the gentiles they satisfy themselves' (2:6). True wisdom is only God's Torah, as Moses states: 'For it is your wisdom and your understanding in the eyes of the people' (Deut. 4:6). Since they do not know the Lord and do not keep His commandments, their wisdom is but cunning and guile to do evil. The Torah, however, teaches one to do good.—[*Redak*]

Abarbanel explains that these are the words of the Prophet. He contrasts his vision with that of the people. He depicts how he sees very vividly that the enemy is coming, but the people of Judah are very different from him. They are very foolish, for they do not know me, and as they do not know their Creator, so they are foolish children in all their matters. If they have any

והנה אין האדם וכֹּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
נָדְדוּ: כִּי רָאִיתִי וְהִנֵּה הַפְּרָמָל הַמְּדַבֵּר
וְכָל־עֲרִיו נִתְּצוּ מִפְּנֵי יְהוָה מִפְּנֵי חֲרוֹן
אָפוֹ: כִּי כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה יִשְׁכַּמָּה
תְּהִיָּה בְּלִי־הָאָרֶץ וְכָל־הָאֵשָׁה:
כִּי עַל־זֹאת תֵּאבֵל הָאָרֶץ וְקִדְדוּ
הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל עַל כִּי־דִבַּרְתִּי וּמָתִי
וְלֹא נִחַמְתִּי וְלֹא אָשׁוּב מִמֶּנָּה: כִּי מִקּוֹל
פֶּרֶשׁ יִרְמָה קָשֶׁת בִּרְתָּת בְּלִי־הָעִיר

וּתְתַקְלֵי: (כו) ראיתי. שהיה מתחלה כסל ועתה לכדור
שפסטה: (כו) וכלה לא אעשה. באנשים לגמרי אלא ישורו בגלות:
אלו חמהות כלומר וכותן תמה. אין האדם. וכותן משהשנא. כי ענינו מכל האדם.
לא אעשה. יושביה כי אחזיר. פליטים שילכו בגולה: (כז) האכל. תחרוב: וכוותי. לי. מחשבה: על כי בדברתי המועטות
הזה והקיימת: ולא אשוב. ולא אהנם לחשוב מחשבות טובות עליהם: (כח) ורוסה. כמו רמה בים (שמות ט"ז):
רד"ק

והנה ראינו הברסל. הברסל שהוא מקום תבואה ועץ פרי ראינו
אחוז כמו מדבר: ערו. מסך תהיה לכרסל שאמר ערו. לפי
הענין שכתב הישיבה בהם שדות וכרמים ועשירי והם נקראים
בכלל ברסל: נתצו. ענין נתחזקו ויריחו חיותם וחרסו כגון הפך צדו
כמו שחרסו נצחו ואמרו להן לא אכל אנחנו מצאנו נתצו חתני
קדם לפר' ויכלו כי הם אבר. וכלה לא אעשה. כבדו שהתפתחו
בתורה לא מאסתם ולא נבלתם לכלהם: (כח) על זאת תאכל.
השחת וכן אכל פירוש נשחת: על כי דברתי ומתי. כי הם

מצורת ציון

ספקלקלין פסוקין (שנת ט"ז): (ט) הברסל. כן נקרא מקום
שדות וכרמים וכן ויפטר כשן וכרסל (ישעיה' ג'): נתצו. על
הנחלה וכרסל: (כח) תאכל. ענין שחממה כמו אכל אשכלל הכן
(שם) וקדדו. ענין חוסך ומחממה וכן ששע וירח קדדו (יואל ג'):
ומתי. ענין מחשבה כמו ומתי. חסך (השנים ק"ה): נחמתי.
ענין חוסך מחשבה: (כס) פרש. כי יקרא יוכי כסוס הנניל צב:
ורוסה. ענין שכלס וכן נושק רוס' קשת (שם ט"ח): בעבים.
פסמי פל הדבר ההוא ולא אשוב מפנה וסל הדבר בש': (כח) הפל פרש. פקול קבולת פסמים וכסורים חלים מקס

29. From the voice of the riders
and the archers—This is actually a
singular form, used as a collective
noun to denote a group of riders and
a group of archers. When they hear
the voices of the riders and the
archers, who comprise a large camp,
they will flee from the cities to take
refuge in the high places.—[Redak]

archers—Heb. רִמָּה קָשֶׁת, lit. bow
shooters. Comp 'Cast (קָשָׁה) into the
sea' (Exodus 15:1).—[Rashi]

the entire city flees—i.e. all the
people of the city flee. He does not
mean one city, but all the inhabit-
ants of each city.—[Redak]

Jonathan renders: all the inhabit-
ants of the land went into exile.

and behold, there were no people, and all the fowl of the heavens wandered away. 26. I saw, and behold, the fruitful field became a desert, and all its cities were destroyed because of the Lord, because of His fierce anger. 27. For so says the Lord: All the land shall be a desolation, but I will not make an end. 28. For this shall the earth mourn, and the heavens above shall darken, for that which I spoke as I had planned, I did not regret and I will not turn back from it. 29. From the voice of the riders and the archers, the entire city

they were uprooted and cast out of their place, Menahem associates it with: He shakes the arrows to and fro (קלל) (Ezekiel 21:26).—[Rashi from Machbereth Menahem p. 155]

Redak explains it to mean that they deteriorated. This is a common word in Rabbinic literature. His father explains it as an expression of lightness. They became light. I.e., they quaked because of their lightness, for their weight holds them in place.

25. **there were no people**—I.e., the people who were in the land, viz. Israel, are no longer there.—[*Redak*]

and all the fowl of the heavens—Those that frequent populated regions.

26. **and behold, the fruitful field**—Heb. *Karriel*, sometimes rendered: forest. *The land, planted with all good like a forest, has become like a desert. The Midrash Aggadah states: 'I saw the mountains'—These are the Patriarchs. 'And all the hills'—These are the Matriarchs. That is to say that their merit was depleted. 'There were no people,'—This refers to Moses, about whom it is said: 'humbler than all the people' (Num.*

12:3). 'And behold the Karmel'—This is Elijah.—[Rashi from obscure Midrashic source. See Lev. Rabbah 36:6.] This midrash is quoted also by Ibn Nachmiash and Kara.

and all its cities were destroyed—Heb. נָחַצוּ. *Jonathan* renders: became desolate. This corresponds to נָחַצוּ, with the letters reversed. Perhaps this was his reading, but all extant editions read נָחַצוּ.—[*Redak*]

because of His fierce anger—This was not a happening, but an act of Divine retribution.—[*Mezudath David*]

27. **but I will not make an end**—of its inhabitants, for I will leave over refugees who will go into exile.—[*Rashi*]

This coincides with God's promise: 'I did not reject them, neither did I despise them to put an end to them' (Lev. 26:44).—[*Redak*]

28. **shall mourn**—*Shall be destroyed.—[Rashi]* Similarly, a mourner is one who has been destroyed, so to speak.—[*Redak*]

and the heavens above shall darken—This is symbolic of the dire straits in which they will find themselves.—[*Redak*]

בָּאוּ בַעֲבִים וּבְכַפִּים עָלוּ בְּלִהְעִיר
עֲזוֹכָה וְאִידוֹשֵׁב בֶּהֶן אִישׁ יוֹאֲתִי
שָׂדֶד מִהֲתַעֲשִׂי בִּיתִלְבָּשִׁי שָׁנִי בִּי
תַעֲדִי עַד־זֶהב כִּי־תִקְרָעִי בַפּוֹךְ
עֵינֶיךָ לַשָּׂוֵא תִתִּיפִי מֵאֲסוּכָךְ עֲגָבִים
נִפְשֶׁךָ יִבְקָשׁוּ יֵאָכֵל כִּי קוֹל בְּחוּלָה

שְׂמַעְתִּי

וְאֵת קוֹל

תָּא וְאֵת שְׂדֵד : תְּנִיבָה ב' סו : כִּי־תִקְרָעִי : בָּכָה בְּתַרְסָה סו :

נִפְשָׁה בָּעֵן : יֵאָכֵל אֲבִי קֹל בְּקַעְרֵיָּא שְׂמַעְתִּי עָקָא קֵאמָא דְּקִשְׁרָא לְמִידָר בְּבֹר קֹר בְּנִשְׁתָּא דִּצְיוֹן

סְחָרָא כְּרָא

וכסו באו בעבים. תרגום יונתן עלו להצדק בחורשיו וסבין
נפשו חכמים את לשונם שקראו לומר אבא שמחור בנינו וכו'
אבא ליל ביה נרתאו וכו' מהחלם לומר יר' כנחש שירש כנחש
כענין תיער: וככסו. סלעים: ולא ואת שדד. בשמחה שדד
כמו שאמר למעלה אוי לני כי שדדנו: מה תעשי. בבוא עליך
האויב: כי תלבשו ענין. וכי תקרעו בפרץ ענין. שחרנו כי
תרחבו בפרץ ענין: שדד. הוא כוחלם: כאשר כך ענינם.
אחריהם. אותם האומות שזנבת עליהן לשבוע הם. פצרום
ואשדד וכשדדו כסו כסצנו כספ' ויחזקאל אל בני אשדד ענבה
וירעה הוסיפה אל הונותיה ותרם אנשי מחוקה על קל צלמי
דכתיב מאסו כך ענבים נשך יבקשו. וכן הוא אוסר
מנחת שו

(ג) וְאֵת שְׂדֵד : וְאֵת קוֹל : כי תעדי. כן כתוב כי בלא וְאֵת :

אֶרְעָא עָלוּ לְקַעְרָא
בְּחוּרִי שְׂדָא קְלִיקוּ
לְאֶסְקָא דְּבִיפּוּא בִּל
קְרִיעָהוֹן שְׂבִיקוּ וְלִית
דְּמִיבִי בְּהוֹן אָנֹשׁ :
יֹאמֶת הָא מִתְּבָנָא כֹּה
אִית בִּיה חִי' לְקַעְבָּר
אַרְי אֶתְכִּיפְתָּה עַל דְּבִשִּׁי
עֲבָעִינוּ וְעַל דְּסַפְקִינוּ
בְּהִיקִינוּ דְּרִקָּב אַרְי
הַכְּחִיז בְּצִירָא עֵינֵי
לֹא לְבָנָא הַמְּקִינֵי אֵינֵי
בִּיה וְסָקָה קִקְלִינוּ
נִפְשָׁה בָּעֵן : יֵאָכֵל אֲבִי קֹל בְּקַעְרֵיָּא שְׂמַעְתִּי עָקָא קֵאמָא דְּקִשְׁרָא לְמִידָר בְּבֹר קֹר בְּנִשְׁתָּא דִּצְיוֹן

רש"י

באו בעבים. כיערות עומס מקום סינוך קולות להטמן
ובכפים עלו. סלע מתורגם ככפיש: (ד) כי תלבשו
שני. להתנחלם ולמלאו רחמים לפני השדד: תקרעני
בפרץ. ל' קריעה שדדן נראה כמרחיב קרע העין כך
שמעתי וגם מנחם לא חלק כמחברת קרע: פוך. גשון
כחול: עונבים. המחקקים עם הנשים כלדי מוני נילוף
כמו ותענבה על פלגיהם (ויחזקאל כ"ג): נפשך יבקשו.
כשרים ותענבה עליהם. תחתיהו נחפזין עליך לאויבים
ד"ק

וכל הארץ באו מצריחם והרדמים לו ואינו אוסר על עיר
מיוחדת וכבר כל העיר אלא רוצה לומר כל אנשי עיר ועיר
באו בעבים. בבקשות תגביהם בעבים עיר תחלה או פירוש בעבים ענין עובי
באלות להסתור שם וכן תרגום יונתן עלו להצדק בחורשיו ותרגום ירמיהו
חזירי עובי. ורצה לומר כל העיר ועיר כמו שפירשנו לסיכך אסר ואין יושב בהן איש: ולא ואת שדד. יא' שהיא חסר כ'ף
הרמקן ענינו ואת שדדו ואין צורך לכל זה כי לכנסת ישראל ירבה פסע לשון נכבד ששן וכי אחר מהן נכון כסו
הפירוש בנפשו ותעשי הרעות: מה תעשי. כשכבד לך השדד והשבר. מה רצתי להכניס בבה תחצילי כי תלבשו שני
תחליתיו שני מהרעותיו ולא תרשעו לרעת התורה לבא עליך ולא תכנני ויהי לך להכניס פניו האל ולחבוש שקים בדרך
ותננה רשע כחשאתו אל תלבשו שני לערדות עיר וזה כמו שאמר עליהם ישעיהו ונתנו ונתנו ששן ונשחתה הנה כפר ורשעות
צאנו ויהי אוסרנו עוד כרמו ברת את סות וסם שאלו עשיתי חוזה ששן ששקם כי יגדור אל ויבאנו וגו' ויהי חוזה אתה
הוא שדדו פתיאשמן מה הרעותיה והששילם גם כן ליונה כמו שפירשנו וכבר שררר הוזהר ללבוש בגדים נאים ולהתחזק ולקריע
בפרץ ענינו כחששן בוח וחוששין כן כנסת ישראל היתה מתרבה במשה העולם לעבוד את אלהיהם וללבוש לבושיהם
להתגדל ולהתפאר בנשיהם בגדיהם נאים ובמרכבות נאות כרי שיהיה אותם ויאמרו הרי הוא כסני ויאמרו ותבוא
אמר לו כאשר בן ענבים נפשך יבקשו אחר להפך בא מה שתשביה כי אחס סלעך כסו כסותכם כעלי ובסותכם בעבים
והרדמותם להם כפסעיהם כדי להפך חן בעיניהם ויהיו חוששין כסו ותהיה מאסו כסו ער שובקשו נפשותיהם להרע ולאחר:
תקרעני. כתרונם כחלקם ואמר בלשון קריעה כי היא קרעת ענינה כרוב התבדחת להחלו אותם: ענבים. חוששין וכן ת"י
קצו כך רחמן וכן ותענב על מאהביה והרדמים לו בזה הלשון ענין חשק: (ולא) כי קול כחול. חוזה שש הארץ כפיה סענין

מצודה דוד

ירמיהו לא ישיב הפיר: באו בעבים. ויבואו להסתתר בימרי העני
ובמסותיהם בלילות: ובכבים עלו. ויבואו בין הסלעי' להסתתר
שם: עובי. עובי. ויתוספת ויתוספת לומר שדד ואין יושב בהן אדם:
(ג) ואת שדד. אלה יסודם שסוף להיות פסוק בוד רשעים:
מה תעשי. וע' ק"ל מה חזיל אלה תלבשו מלבושי תולעת שני
אלה חקם סלעך ענין וזה אל אלה תחזיר לנפש עיני כנעם סוף
לפני ילפי יסא להלכיד לנחם הנומים: לראוי תחזיר. מה חס
ששן מלפך יסא ומתורבת כי המוכיב מלפך קן משה ומתקיים
לקחה נשך מלפך והוא ענין פסל לו' מה תחזיר אל העולם כשדד

מל עכ ור"ל יעירם עומס ומסותיהם: ובכבים. תרגום סל סלם
הוא כפולות חורי עסב ונכס (אפול): (ג) שדד. פסוק:
שני. שני חולפת וסוף ונכס (אפול): עזרי. עזי ופסוק:
תקרעני. מזה התחברת למחול העינים נחלה עליו קרעת סתירת
בית העין: בפרץ. הוא הכחול כולקטן פן העינים וכן חזק בפרץ
בית (חז"ל ט'): לשא. לשם: תחזיר. מל יסא: ענבים.
חוששין. וחזקני כיתורן כמו ותענב על מאהביה (ויחזקאל כ"ג):

מצודה ציון

כי עכ ור"ל יעירם עומס ומסותיהם: ובכבים. תרגום סל סלם

words related to the root קרע, to tear, are all grouped together, this indicates that they all have the same definition.] Others explain that she tears, or irritates the eye by constantly painting it.—[Redak]

31. like [that of] a travailing woman—The prophet compares the daughter of Zion to a travailing woman who raises her voice to scream and wail.—[Redak] He further likens her to a woman giving

they came into the thickets, and they ascended among the boulders; every city is deserted, and no people are living in them. 30. And you, despoiled one, what can you do that you wear crimson, that you adorn yourself with golden ornaments, that you enlarge your eye with paint? In vain you beautify yourself; lovers despise you, they seek your life. 31. For a voice like [that of] a travailing woman

they came into the thickets—*Into the thick forests, a place intertwined with thorns, to hide.*—[Rashi]

Redak renders: Into the clouds, i.e. into the high places, compared to clouds, because of their height. *Jonathan*, however, renders: into the forests, agreeing with the first interpretation. Similarly, *Rabbi Menahem* [ben Helbo] renders: in the thickness of the forest.—[Kara]

and they ascended among the boulders—Heb. וַיַּעֲלֵם בְּסָלֶה, *a rock, is translated into Aramaic as בְּכַפִּיָּא.*—[Rashi]

*30. **despoiled one**—When you will be despoiled.—[Kara]

what can you do—when the enemy attacks you.—[Kara]

What do you expect to do when the enemy attacks you, that you wear crimson now, as though despairing of the impending doom and not humbling yourself before God and donning sackcloth as one who humbles himself and repents of his sin. You should neither wear crimson nor adorn yourself with golden ornaments. See Isaiah 22:13: 'And behold, joy and happiness, slaying cattle and slaughtering sheep, eating meat and drinking wine; "Let us eat and drink, for tomorrow we will die."' Also (28:15)

For you have said, "We have made a treaty with death, and with the grave we have set a limit; when an overflowing scourge passes, it shall not come upon us, etc." Here we see that they despaired of the retribution.—[Redak]

that you wear crimson—*to beautify yourself and to gain clemency before the plunderer.*—[Rashi]

that you enlarge . . . with paint—Heb. הִתְרַחֵץ, *an expression of tearing, for the paint appears as widening the opening of the eye. So have I heard, and Menahem did not differentiate in the group of קָרַע.*—[Rashi] [Rashi states that he heard this interpretation. It was probably from Rabbi Joseph Kara, who quotes Rabbi Menahem ben Helbo. It is known that Rabbi Joseph Kara was Rashi's contemporary and that Rashi incorporated many of his comments into his commentary. He was a nephew of Rabbi Menahem ben Helbo, who composed a work entitled פְּתוּחוֹת, *interpretations*, where he defines many words of the Bible. This book is not found today. Then Rashi quotes Menahem ben Seruk, the author of the first Biblical lexicon, entitled Machbereth, in which he classifies the Hebrew roots according to their meaning. Since the

* For Rashi's commentary turn to page 221.

שָׁמַעְתִּי צָרָה בְּמִבְפִּי־הָקוֹל בַּת־צִיּוֹן
תְּתִיפֶנָּה תִּפְרֹשׁ כַּפֶּיהָ אֵי־נָא לִי כִי־
עִיפָה נַפְשִׁי לַהֲרֹגִים : ה' שׁוּמְטוּ
בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם וְרֹאדוּנָא וְדַעוּ וּבִקְשׁוּ
בְּרַחֲבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אִמִּישׁ
עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מִבִּקֵּשׁ אֲמוּנָה וְאִסְלַח
לָהּ : יֵאָמֶר חֲיִיהָ וְהָיָה יֵאָמְרוּ לָכֵן לִשְׁקֹר

ח'א' לוי נא לי, כס, שוטטו בחוצות, שנה מן קוש תנינא, ב'ד: ואלה יח'כ', פקידה שפר פנ: סבורין אכן

רש"י

סהר"י קרא

ביוחאל לכן נתתי ביד סאהבית ביד בני אשור אשר ענבה עליהם, ואומר הנני סעיר את סאהבית את אשר נקעת נפשך מהם והנאתים עליך סמכין בני בבל: ולא צרה כסבכירה, כיולתה כבור שהוא קשה לאם מכילין: צרה, אינו שם דבר אלא פטולה מצרה וחוא צרה סמורת צירי: תחית, לשון דאבק נפש שתרבו: פטון נפש כלומר דראב וחאבל על צמח: תפרש כפה, תשבר יורה כמו פרשה ציון כידית, כמו חלא פרש מתרגמים כמו [אמר לי אחי דוא] שהלי בבקום מ':

רד"ק

סנחנה שי

(ה) ודע ונבט, כספיים לוי ידעו יק לך קוק' כספס רוב הננין מה השורש כפ' כספיים ור' יונת הנילו כספר הדיקס פס הקלין כמו קר' ח'א' (ה) שנה' הקודמת: (ג) לן לסקר, כסכין ח'כ' כמו ח'כ' לסקר הכלייה קשים סחבלי אשה אחרת ופירוש צרה שהיא עיקת צרה כסבכירה: תתיפח, סמנין יופח לקח שווא ענין הניין, חתרה ותחם והקנין על הרונה ואסרת אי נא לי כי עיפה נפשי אסרת נפש כנדר כפי ציון אי נא לי כי עיפה נפשי חצרה הגדול לרוב, והרגים שצאנין וית' דמשתחא ופרסא ידחא אסרת ויו כעני ויגנין ופרש כפות השבר וידח כספ פירוש ציון כיולתה בן רך ומצער ולית כפוי אתה באחת לרוב חצער: (ו) שופט, תפרש ונכשו ורעא אכר רוד כספר חתלים נתנו נבלת בעדר סחבל לעוף השמים בשר חסידות ארץ הנגזר כי חיו בירושלם חסידים ועבדו תאל וארץ אכר חסידה אם שי עשה פסעם כפסא אסנת ואסלת לה פירש אדוני אבי ו'ל כי ירסית אכר בחוצות ירושלם ואמר ברחובותיה כי תתסידים שהיו בירושלם היו מתחבאים בבתיים ולא חזי יכולים להתראות ברחובות ובחצות סמנין תרשעים ורזל פירוש כיון שנתנה פני אויבים אף על פי שהיו רשעים וחיביי מיתח נחשפד להם במיתחן וקרי לרז עבדך וחסידך: (ז) אים הבצור אישרל איש סוב ונריל כספיים וכן הלא איש אחתהו כן תי'אחשבתן נכר דלית עובדין סכין: (ח) ואם ח'א, כי בחב רב נשבעים באלהים אחרים כבו שאכר וישבעו בלא אלהים ואם תיח' שישבעו בי להראות עשן שהם יראי שמי נשבעים

מצודה ציון

(א) כסבכירה, יולדת נכור: תתיפח, ענין להיכר ודכור כמו יופח חם (תהלים כ"ו): תפרש, מל' פסוק וסכרה כמו סכסס לין כידית (ח'א' א'): נא, עתה: עיפה, ענין יעשה: להרגים, נבלה הנמ' דבקים כעבור וכן סתם סוף חלום (שנלי ל'א) ור'ל כעבור חלום:

(ה) שופט, ענין להליכה אלה ואלה וכן פסוק בלרין (ח'א' א'): חצרות, מבוקש וכן וחולות חסידים לך כדפסק (מגילת א' כ'): ברחובותיה, מלשון חסד: איש, ל'ל גדול ונבל כמס' (ג) ואם ח'א, ואלה ילכו כשעיתם ח'א' לא כוא כעבור שהם סמכיים: כי חלל נבלת כסכין להשבע כעבור כסכין כס':

whether you will find a man—The term *a man*, very often denotes a strong man, a man of courage. Jeremiah asserts that there are no courageous people who castigate the populace. There were, indeed, many righteous people, but they did not castigate the populace for their sins.

2. And if they will say, "As the Lord lives..."—Since many of them were wont to swear by pagan deities, the prophet says that, even if some people swear by the name of God to demonstrate that they fear Him, they nevertheless, swear falsely. God says that "if they swear by

I heard, in pain as a woman bearing her first child, the voice of the daughter of Zion who will wail, will break her hands. "Woe is to me, for my soul is faint before the murderers."

5

1. Stroll in the streets of Jerusalem, and see now and know, and seek in its squares, whether you will find a man, whether there is one who performs justice, who seeks faith, and I will forgive her. 2. And if they say, "As the Lord lives," they, nevertheless, will swear falsely.

birth to her first child, when her labor pains are more severe than in subsequent births.—[Redak, Kara]

like a woman bearing her first child—Heb. כְּמִתְבַּרֶּה, *like a woman bearing her first child, the beginning of her birth*.—[Rashi]

who will wail—Heb. תִּתְפַּח, *she will wail and cry out with sighs (konpljnt in O.F.). Comp. 'who speak (וַיִּפֹּחַ) violence' (Psalms 27:12), an expression of speech*.—[Rashi]

She moans and laments over those of hers who were slain.—[Redak]

will break her hands—She will press her hands together out of pain and anguish.—[Kara, Redak, Mezu-dath David]

"Woe is to me . . ."—*This is what she says*.—[Rashi]

1. **Stroll—search and seek.** It would appear from our verse that there were no righteous people in Jerusalem at the time of the destruction of the Temple. In Psalms 79:2, we read: 'They gave the corpses of Your servants as food for the fowl of the heavens, the flesh of Your pious ones to the beasts of the earth.'

How then, does Jeremiah state that no righteous could be found in the streets or the squares of Jerusalem? Rabbi Joseph Kimchi states that there were indeed many righteous people in Jerusalem, but they feared to appear in the streets and in the squares because of the wicked. Our Sages state that, although those slain were wicked, and even liable to death, since they were slain, their death expiated their sins, and they were called 'God's servants and His pious ones' (*San. 47a*).—[Redak]

Abarbanel rejects both of these solutions. He rejects Rabbi Joseph Kimchi's solution because he sees no reason for the city to be destroyed if there were righteous men in the houses. Why should it be necessary for them to be in the streets? He rejects the Rabbis' solution as being the simple meaning of the verse since it would appear that there were, in fact, no righteous people at all in Jerusalem. Were all the priests wicked? Were there not the disciples of the prophets? He, therefore, resorts to another interpretation of our verse.

יִשְׁבְּעוּ: יִהְיֶה עֵינֶיךָ הָלֹא לְאִמוּנָה
הַבֵּיתָה אֹתָם וְלֹא-חָלוּ בְּלִיתָם מֵאֲנִי
קָחַת מוֹסֵר חֻקּוֹ פְּנֵיהֶם מִסְלַע מֵאֲנִי
לְשׁוֹב: י ואֲנִי אֶמְרָתִי אֶךְ דְּלִים הֵם
נֹאמְרוּ כִּי לֹא יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם: ה אֲלֶכָה-לִי אֶל-הַגְּדֹלִים
וְאֶדְבַּרְהֶם אֹתָם כִּי הִמָּה יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה

מִשְׁבָּעִין: יִהְיֶה הָלֹא לְאִמוּנָה
הַבֵּיתָה אֹתָם וְלֹא-חָלוּ בְּלִיתָם מֵאֲנִי
קָחַת מוֹסֵר חֻקּוֹ פְּנֵיהֶם מִסְלַע מֵאֲנִי
לְשׁוֹב: י ואֲנִי אֶמְרָתִי אֶךְ דְּלִים הֵם
נֹאמְרוּ כִּי לֹא יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם: ה אֲלֶכָה-לִי אֶל-הַגְּדֹלִים
וְאֶדְבַּרְהֶם אֹתָם כִּי הִמָּה יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה

מִשְׁבָּעִין: יִהְיֶה הָלֹא לְאִמוּנָה
הַבֵּיתָה אֹתָם וְלֹא-חָלוּ בְּלִיתָם מֵאֲנִי
קָחַת מוֹסֵר חֻקּוֹ פְּנֵיהֶם מִסְלַע מֵאֲנִי
לְשׁוֹב: י ואֲנִי אֶמְרָתִי אֶךְ דְּלִים הֵם
נֹאמְרוּ כִּי לֹא יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם: ה אֲלֶכָה-לִי אֶל-הַגְּדֹלִים
וְאֶדְבַּרְהֶם אֹתָם כִּי הִמָּה יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה

ה (ג) ה' עֵינֶיךָ הָלֹא לְאִמוּנָה
הַבֵּיתָה אֹתָם וְלֹא-חָלוּ בְּלִיתָם מֵאֲנִי
קָחַת מוֹסֵר חֻקּוֹ פְּנֵיהֶם מִסְלַע מֵאֲנִי
לְשׁוֹב: י ואֲנִי אֶמְרָתִי אֶךְ דְּלִים הֵם
נֹאמְרוּ כִּי לֹא יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם: ה אֲלֶכָה-לִי אֶל-הַגְּדֹלִים
וְאֶדְבַּרְהֶם אֹתָם כִּי הִמָּה יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה

בשמי לשקר הם נשבעים שמי ואני הורש: (ג) ה' עֵינֶיךָ הָלֹא לְאִמוּנָה
הַבֵּיתָה אֹתָם וְלֹא-חָלוּ בְּלִיתָם מֵאֲנִי
קָחַת מוֹסֵר חֻקּוֹ פְּנֵיהֶם מִסְלַע מֵאֲנִי
לְשׁוֹב: י ואֲנִי אֶמְרָתִי אֶךְ דְּלִים הֵם
נֹאמְרוּ כִּי לֹא יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם: ה אֲלֶכָה-לִי אֶל-הַגְּדֹלִים
וְאֶדְבַּרְהֶם אֹתָם כִּי הִמָּה יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה

עֵינֶיךָ הָלֹא לְאִמוּנָה
הַבֵּיתָה אֹתָם וְלֹא-חָלוּ בְּלִיתָם מֵאֲנִי
קָחַת מוֹסֵר חֻקּוֹ פְּנֵיהֶם מִסְלַע מֵאֲנִי
לְשׁוֹב: י ואֲנִי אֶמְרָתִי אֶךְ דְּלִים הֵם
נֹאמְרוּ כִּי לֹא יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם: ה אֲלֶכָה-לִי אֶל-הַגְּדֹלִים
וְאֶדְבַּרְהֶם אֹתָם כִּי הִמָּה יִדְעוּ דְרֹךְ יְהוָה

engage in the study of the Torah,
and who are immersed in ethics and
the knowledge of God, will surely
heed my reproof.

5. I will go to the great ones—
They will hearken. But I did not avail,
and they too together broke the yoke
of the Holy One, blessed be He, off
them.—[Rashi]

As mentioned above, Redak
explains this verse literally, as refer-
ring to the wealthy classes, knowl-
edgeable in God's law, from whom
the prophet had expected response.
The result was, however, that they
together, all of them, despite their
knowledge, broke off the yoke of the
Torah.

3. O Lord, are not Your eyes upon faith? You smote them but they felt no pain, You consumed them, [but] they refused to receive correction. They have made their faces harder than a rock, they have refused to repent. 4. And I said, "But they are poor, they have become foolish, for they did not know the way of the Lord, the judgment of their God. 5. I will go to the great ones and speak with them, for they know the way of the Lord,

My name, they swear falsely by My name and I am aware of it.—[Redak]

3. **O Lord, Your eyes**—*are they not on people with faith, to do good to them? Now why have these betrayed You, and they do not seek faith?*—[Rashi] I.e., You know whether they have faith in their hearts. You see that they have no faith, but are cunning and guileful. Therefore, you smote them.—[Abarbanel]

Others render: 'O Lord, are not Your eyes on permanence?' Your providence is on permanent things, not on things that do not last. If so, since You smote them for their sins and they felt no pain, what is the use of Your providence over them? This is parallel to 2:30. Also Isaiah (1:5) reproved the people for not taking their punishment to heart and for not receiving correction.—[Redak, Mezudath David]

You smote them—*and they did not become ill because of the blow to lay it to their heart to repent of their evil.*—[Rashi]

[Rashi apparently derives חלי from חל, to be ill. In that case, the accent should be on the last syllable.] Redak, therefore, derives it from the root חלל, to feel pain, or as Isaiah da Trani explains it, to fear.

You consumed them—You brought them near to destruction, yet they refused to receive correction.—[Redak, Mezudath David]

to receive—Heb. נקח, equivalent to נקח, to receive.—[Rashi]

They have made their faces harder than a rock—When You sent Your prophets to reprove them, they made their faces harder than a rock and were not ashamed to disregard the prophets and refuse to repent.—[Redak]

4. **And I said**—*The prophet says so, "They are but impoverished of wisdom," these with whom I speak.*—[Rashi]

they have become foolish—Heb. נזאלי, an expression of נזיל, a fool, as the Targum renders: אטאשטי.—[Rashi]

Redak explains this more literally. The prophet says: I tested both the poor and the rich with my reproof. When I reproved the people and they did not respond, I thought that 'they are but poor,' and the poorer class is usually devoid of wisdom. They are not as learned and erudite as the wealthier classes since they devote their time to tilling the soil and dressing the vines, and they do not engage in the study of the Torah and religious ethics. The wealthier classes, however, who have time to

the judgment of their God; but they together broke the yoke, burst the bands. 6. Therefore, a lion from the forest smote them, a wolf of the deserts spoils them, a leopard hastens upon their cities, anyone who comes out of them shall be torn to pieces, for their transgressions are many, their backslidings are increased. 7. Shall I forgive you for this? Your children have forsaken Me, and they swore by no-gods. Here I sated them

Alternatively, 'they together' denotes the poor and the wealthy.—[Abarbanel, *Mezudath David*]

6. **a lion**—The kingdom of Babylon.—[*Rashi*] *Kara* explains that this is Nebuchadnezzar. See above 4:7.

a wolf—*The kingdom of Media*.—[*Rashi*]

a leopard—*The kingdom of Greece*.—[*Rashi*]

shall be torn to pieces—by *Edom*.—[*Rashi* from *Lev. Rabbah* 13:2]

a wolf of the deserts—Heb. עֲרֵבוֹת, an expression of (supra 2:6) עֲרֵבוֹת וְשֹׁחַת, plains and pits, a wolf of the desert.—[*Rashi*]

hastens—Heb. שָׁקַד *Menahem* (p. 180) associated it with an expression of watching. *Comp.* (Prov. 8:34) 'To watch (לִשְׁקֹד) My doors daily.' And *Jonathan* rendered it as an expression of lying in wait.—[*Rashi*]

Because they broke off the yoke of Torah, the lion from the forest smote them. He compares the enemy to a lion that comes out of the forest to tear its victims to pieces and to a wolf that comes out at evening time and comes near to civilization to attack anyone standing

alone. The wolf is not as brave as the leopard and surely not as brave as the lion. He is therefore called עֲרֵבוֹת, a wolf of the evenings. The lion represents the king, as the lion, who is the king of the beasts, the wolf represents the army, and the leopard the officers. This is *Jonathan's* rendering.—[*Redak*]

who comes out of them—I.e. out of the cities.—[*Redak*]

7. **Shall I forgive you for this?**—*This is the rhetorical question, Shall I forgive you for this? and Menahem* (p. 22) explains אֵיךְ like אֵין, not. For this I will not forgive you, because your children have forsaken Me, when I sated them with all good.—[*Rashi*]

Redak renders: What good is in you that I should say, 'For this I will forgive you'? I find no good in you, only many evils; your children have forsaken Me etc.' The prophet is addressing Jerusalem.

Others explain: אֵיךְ as equivalent to אֵין. How shall I forgive you for this?—[*Ibn Nachmiash*]

by no-gods—By pagan deities which have no power.—[*Mezudath David*]

וַיֵּנְאֹפוּ וּבֵית זֹנָה יִתְגַּדְּדוּ: "סוֹסִים
מְזֻנָּים מְשֻׁכִּים הִיוּ אִישׁ אֶל-אִשְׁתּוֹ
רָעוּהוּ יִצְהָלוּ: "הֶעֱלֵ-אֵלֶּה לֹא-אֶפְקָד
נָאִם-יְהוָה וְאִם בְּנוֹי אֲשֶׁר-כָּוָה לֹא
תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי: "עָלֹו בְּשָׂרוֹתֶיהָ
וְשַׁחַתוּ וּכְלָה אֶל-תַּעֲשׂוּ הַסִּירוֹ
נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לֹא לַיהוָה הַכָּה: "יִכְּ
בְּגֹד בְּגָדוֹ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה

סוכא ואינן תבולקהני
וגאין וביה נפקת קרא
מספיקין: "ח סוקון
אנירסין אחרין הון נבר
על אמה חברה
קצותין: "העל אלן לא
אסער לאיאה צליון
בישקה אמר יי ואם סן
עקא רכדיו עוקרהו לא
אתפרע מנהון פרעותה
י סקו בבריהא וסבילו
ונבירא לא מעברין
פגרו ברגותהא ארי לא
בענא קרם יי ברוין:
יי ארי שקרא שקרו
במקרי ביה ושרא

מרה"י קרא
לירי זעמ. כמו: (ח) סוסים מיונים. לשון בון: משכים היו
איש אל אשתו. כל אחד ואחד היה משכים לילך לא אשת
חבירו. (י) עלו בשורותיה ושתת. ונבוא מכריו לאסחת
שיליו בשורותיה וישיחתו תפסית: שרותיה. כמו שחן. היא

רשי
עונ. יתגדדו. יתקבלו גדודים: (ח) סוסים מיונים
משכים היו. כסוסים מלו המזוינים נקשוי אחר תשמים
בכל קרר היו משכים לאור קרר בהשכמה: יצהלו. ל' זה
נופל על הסוסים מקול מהלוח אביריו (לקמן) לשון זהלה
(אנונימבמ"ט כע"ל): (י) בשורותיה. לשון מישור ומנהם
רד"ק

כפחנים וכפחנים: (ח) מיונים. מיונים קרי מיונים
כח (מפנחל):
מנחת שי
פחנים וכפחנים: (ח) מיונים. מיונים קרי מיונים
כח (מפנחל):
מנחת שי
פחנים וכפחנים: (ח) מיונים. מיונים קרי מיונים
כח (מפנחל):
מנחת שי

לואת אסלה לך כלומר בעבור זה הסוכא ואינן מוצא בן סוכא
רק רצית רבוה בניך עובתי וגוי וחקריאה כננר יחשלם:
ואשבע אותם ויגאמו. על דרך רשמן ושורון ויבכעם: יתגדדו. יתקבצו גדודים ולא ישובו איש מחברו וכן חירגם ונתן
בסחיתיו: (ח) סוסים מיונים. כתיב ביוזי קרי ביוזי ואותות אחיו מתחלפות והוא כמו הפוך מיונים סן מון אסר רגח רם
כמו הסוסים שנתנו להם מון רב בלילה והם שבעים בתאותם בבקר יצאו ויצהלו וצהלהו היא נתנית קלסם וכשמה אורילור
בלעז כן הם יוצאי בלילה עם נשי רעיהם וילאוו תאותם ובבקר יצאים שסחים מהללים ברתהם: א' אשת רגח. עקבר
אחת רעיו. משכים. שם וכן כסל משכים הולך בלומר בהשכמה בבקר: (ט) העל אלה. אם על אלה היותם לא אפקדו אי
אפשר שלא אנשים על הרעות הגדולות האלה ובפל הענין בסלות שרות ואמר: ואם בניו אשר כוה לא תתנעם נפשי. ונפש
הוא ורמא נפשו ונפש ר' נפש כמו כי נפשתי ויונתן פ' כנפשי כלומר ברגזי תרגום ואם שמה ברכין עבדיות לא תאמר
במחן בדות: ואם בניו אשר כוה. זה עם ויזי השמוש ואם תבאנים אתר זה במרשיות האחרות אם כלא ויזי השמוש בני
שריה כוה העם או מירושם אם בניו אשר כוה משעיהם בתרגום: (י) עלו בשורותיה. במחשבותיה תרגום ופח שורא תחבני
ירושלם הוציו עליו ושחתו כנני האויבים ויתנן חירגם בשורותיה בקרהא: הסירו נפשותיה. הם שני החוסם ויונתן חירגם
כמו ארסנוניה בירניתה: כי לא לה' רבה. עתה כבד היו לה' שאמר וגנתי על חפצי הוואת לרשיעה אבל עתה אין וחבתיה
לה' שכן עליהם כי עם העיר עוברו והוא עובה ותתירה לאיבי ויש מפרשים הסיר נפשותיה כמו ואת הנפשות הסר והן
שולם ספיו רחילותו הכחשפשים ובמה לא תעשו אינו אובר על הרעם שותי נחצה בלח כמו שאמר ואת תיבות ירושלם
פביב נחצו כל חיל כשרים אלה פ' וכלה לא תעשו בעם: (י) כי בגור. למיכך חקתי נקבתם סהם וברין אני כצדה לכם
מצודה רוד

פנינו כמו אלה וכן אי ככל לחין (כדלס"ד): ובית: כמו ולגית:
יתגדדו. מלשון גידוד ומתנה: (ח) סוסים. כסוסים: מיונים.
מלשון מון: משכים. מלשון כשכמה: יצהלו. ענין כשכמה קול
גדול וכן אלה מים (ישימי כ"ד): (ט) אפקדו. ענין כשכמה וכן
וסקדו נאן זלם (ישימי כ"ד): תתנעם. מלשון נקמה: (י) בשורותיה.
מלשון שורכ וידום סוס כדל"ל וכן מיונים ילסיו (פיו כ"ד):

יחד ולא יתפוש אלה מלה: (ח) סוסים מיונים. כס כיו כמו
כסוסים שחל' להם מון הכדע דלילה וכעס שבעים לחאום
כמשכר ישימי כדוקר. ילאו ויכלו וכן הכס מללח חאום וילאס
עם אסח רעיהם כל הלי' וכאשר ישימי כדוקר. יכלו איס אל אסח
לסוס מרוב שמחה וסגנת חאום סל: (ט) העל אלה. וכי על
משכים מלה לא אסח להסרם מהם כמתי: אשר כוה. אשר
כסו כדנר סוס: (י) עלו בשורותיה. חסם האומות עלו בני שדות
כרעו ושחתו חובתם לא חבנ' כל פקלו אלה כ"ל שחאן בעם ולא חבדו לח' כלם: הסירו נפשותיה. כי בגור וגוי. יי כנני כי אלה כפחנים
הגדולים כ"ל כדנר הגדולים והסכים: כי לוא לה' הכח. כי איס עם כ"י פסעו כו: (י) כי בגור וגוי. יי כנני כי אלה כפחנים

they are the roots of the vineyard—to
be associated either with the walls or
with the plain. I say, therefore, that
בְּשָׂרוֹתֶיהָ is an expression of the rows of
the vineyard. Jonathan, however,

rendered בְּשָׂרוֹתֶיהָ, in her cities, and
נְטִישׁוֹתֶיהָ, her palaces.—[Rashi]
11. have dealt treacherously with
Me—Therefore, you shall take your
revenge from them, and I am right-

and they committed adultery, and they banded together in the house of a harlot. 8. Like armed stallions, they would arise early; they would neigh, each one over his friend's wife. 9. Shall I not punish for these things? says the Lord, or for a nation such as this shall My soul not wreak vengeance? 10. Ascend upon its rows and destroy, but make no complete end; remove its roots, for they are not the Lord's. 11. For the house of Israel and the house of Judah have dealt treacherously with Me,

they banded together—*They gather in troops.*—[Rashi]

Although I sated you with all good, you have betrayed Me and committed adultery. This is reminiscent of 'And Jeshurun became fat and kicked' (Deut. 32:15). Not only did they commit adultery, but they banded together in the house of a harlot, none of them ashamed before his companions.—[Redak]

8. Like armed stallions they would arise early—*Like these stallions who are armed with erect membra, every morning they would arise at day-break.*—[Rashi]

they would neigh—Heb. יָצְהָלוּ. *This too is an expression appropriate for horses. Comp. (8:16) 'From the sound of the neighing (מַצְהָלוֹת) of his steeds,' an expression of shouting (esjodement in O.F.).*—[Rashi] Redak (*Shorashim*) defines it as an expression of joy.

The prophet compares the people to stallions. They are fed at night, and they sate themselves with their lust in the morning. Similarly, the people would fornicate with their neighbors' wives at night, satisfying their lust, and in the morning, they would arise early, happy and boastful of their achievement. Hence, we

render: Like well-fed stallions, they would arise early, each one would shout for joy over his neighbor's wife.—[Redak]

After reproving them for idolatry and murder, the prophet reproves them for immorality.—[Abarbanel]

9. Shall I not punish for these things?—Is it possible that I should not punish for these grave evils?—[Redak]

Daath Sofrim explains that, after they satisfy their sexual appetite at night with their own wives, they wake up in the morning, with a lust for their neighbors' wives, not that they actually committed the sin. Eventually, however, many were drawn into the sin itself. See *Num. Rabbah* 9:7–12.

shall My soul not wreak vengeance?—He and His soul are synonymous. He is His soul, and His soul is He. It may also be rendered: shall my desire not wreak vengeance? This follows *Targum Jonathan*.—[Redak]

10. Ascend upon its rows—Heb. בְּשִׂרְחֶיהָ, *an expression of a plain. Menahem* (p. 181) associates it as an expression of a wall with '(II Sam. 22:30) I scale a wall (שִׁיר), but נָטַשְׁתִּיהָ (cep in Prov.) do not fit—for

נאם-יהוה: יִכְחֹשׁוּ בִיהוֹה וַיֹּאמְרוּ
לֹא-הוּא וְלֹא-תָבוֹא עֲלֵינוּ רָעָה וְחָרָב
וְרָעָב לֹא נָאָה: יְיָ וְהַנְּבִיאִים יְהוֹ
לְרוּחֹתֶיהֶם אֵין בְּהֶם כֹּחַ יַעֲשֶׂה לָהֶם:
יִלְכֹּן כֹּה-אָמַר יְהוֹה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת
יַעַן דִּבַּרְתֶּם אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי נֹתֵן
דִּבְרִי בְּפִיךָ לְאִשׁ וְהָעַם הַזֶּה עֲצִים
פְּתֻמָּא דִּבְרִין הֵיא אֲנִי וְיִבִּי פְתֻמָּי וְנִבְיָאִי
כַּפְסֻקָּה מִקִּיפִין כַּאֲשֶׁתָּא וְעָמָא דִּבְרִין מִלְּשַׁן
כַּהֲרָ"י קָרָא

אין כישור: (יב) כחשו ב' הנביאים: ויאמרו לא הוא. אינו כן
כמו שסתבא עלינו אין אני יראין סבא שחיה סתבא שחיה
עלינו רעה: (יג) והנביאים יהיו לרוח. דברי נביאיהם האמת
בעיניהם לרוח. ללא כלום: והדבר. שחיה סתבאין להם הם
אומרים אין בהם לא כחה' הם סתבאין בנבואתו. אבל בשבועה:
כה יעשה להם. כמו שהם סתבאין להם: (יד) יתן דברים
את הדבר הזה הנני נותן את דברי בפיך לאיש. שחיה נבואתי
כ' דברים יתפכו והכל והדבר של קדושה הם אומרים לנו
אומר לאומרים ואת כה יעשה להם כאשר אמר ה' לי ומה אמר ה' לי יתן דברים את הדבר הזה וגו': (יז) ואכלתם.
רד"ק

שחיה ויתחב כי הם בגדו ב' (יב) כחשו ב' ויאמרו לא הוא.
פירוש לא הוא שישניה עלינו רחיה כפשינו ואם נעשה
כפשינו לא תבא עלינו רעה כעבור זה חזק ורעב לא נראה
עצם שפשינו: אותנו נבאיו על זה שר חם אומרים כי לא תבא להם נבואה סתא האל כי דעא אינו רואין ואינו ידעין
רע הדרך הזה חזק ויתן דברי בפיך רח' ויאמרו רח' כפשינו: (יג) והנביאים. הנביא' שפשינו אחת ואומרים
עליהם לכן יהיו לרוח כלומר כפחל לפני רח: והדבר אין בהם. כיון שהדבר אין בהם כלומר רח הקדש אין ידעו
דע כן וכן אל שחיה סתבאין בחלומותיהם או בקספיהם ובפשיהם העם לפניו כד' שפשינו חן בעיניהם כפשינו להם
פשיהם ואומרים לא תבא עליהם רעה ונעשה זה יכלו יהיו לרוח: כה יעשה להם. על דרך כה יעשה חן אלהים וכו' ויתן
כלומר כן וכן רעה יעשה להם ויח' ונביא שר אר' ויח' כפשינו: וידל לכן כה אמר. את הדבר הזה שאמם אומרים
עלי לא הוא ונבואתי ותנה דברי מניבים אליך: דענו נותן דברי בפיך. ודענו חזק ענין ואכלתם וכו' כי נבואתי
פנעת אליך שחיה עליהם דברי לרעה כמו שאמרה אומר יהיו דבריך להם כמו האש לעצים שתכל אותם ומה שאמר
דברים כסדר כנגד העם ואמר כפך כסדר כנגד הנביא הרי דעא כאומר אומר חן יתן דברים את הדבר הזה כי תגני נותן
דברי בפיך לאיש העם הזה ענין ואכלתם ויתן פירוש דברים כנגד הנביאים שחיה חלף דאנתנתי חן פנתי דרין:

סנחת ש' (יז) לא הוא. סנחת (יז) כחשו ב' דעא סבא פתחלם (יז) ונאם כפשינו: ודעא ויתן דברי בפיך רח' ויאמרו רח' כפשינו: וידל לכן כה אמר. את הדבר הזה שאמם אומרים
עלי לא הוא ונבואתי ותנה דברי מניבים אליך: דענו נותן דברי בפיך. ודענו חזק ענין ואכלתם וכו' כי נבואתי
פנעת אליך שחיה עליהם דברי לרעה כמו שאמרה אומר יהיו דבריך להם כמו האש לעצים שתכל אותם ומה שאמר
דברים כסדר כנגד העם ואמר כפך כסדר כנגד הנביא הרי דעא כאומר אומר חן יתן דברים את הדבר הזה כי תגני נותן
דברי בפיך לאיש העם הזה ענין ואכלתם ויתן פירוש דברים כנגד הנביאים שחיה חלף דאנתנתי חן פנתי דרין:

סנחת ש' (יז) לא הוא. סנחת (יז) כחשו ב' דעא סבא פתחלם (יז) ונאם כפשינו: ודעא ויתן דברי בפיך רח' ויאמרו רח' כפשינו: וידל לכן כה אמר. את הדבר הזה שאמם אומרים
עלי לא הוא ונבואתי ותנה דברי מניבים אליך: דענו נותן דברי בפיך. ודענו חזק ענין ואכלתם וכו' כי נבואתי
פנעת אליך שחיה עליהם דברי לרעה כמו שאמרה אומר יהיו דבריך להם כמו האש לעצים שתכל אותם ומה שאמר
דברים כסדר כנגד העם ואמר כפך כסדר כנגד הנביא הרי דעא כאומר אומר חן יתן דברים את הדבר הזה כי תגני נותן
דברי בפיך לאיש העם הזה ענין ואכלתם ויתן פירוש דברים כנגד הנביאים שחיה חלף דאנתנתי חן פנתי דרין:

סנחת ש' (יז) לא הוא. סנחת (יז) כחשו ב' דעא סבא פתחלם (יז) ונאם כפשינו: ודעא ויתן דברי בפיך רח' ויאמרו רח' כפשינו: וידל לכן כה אמר. את הדבר הזה שאמם אומרים
עלי לא הוא ונבואתי ותנה דברי מניבים אליך: דענו נותן דברי בפיך. ודענו חזק ענין ואכלתם וכו' כי נבואתי
פנעת אליך שחיה עליהם דברי לרעה כמו שאמרה אומר יהיו דבריך להם כמו האש לעצים שתכל אותם ומה שאמר
דברים כסדר כנגד העם ואמר כפך כסדר כנגד הנביא הרי דעא כאומר אומר חן יתן דברים את הדבר הזה כי תגני נותן
דברי בפיך לאיש העם הזה ענין ואכלתם ויתן פירוש דברים כנגד הנביאים שחיה חלף דאנתנתי חן פנתי דרין:

סנחת ש' (יז) לא הוא. סנחת (יז) כחשו ב' דעא סבא פתחלם (יז) ונאם כפשינו: ודעא ויתן דברי בפיך רח' ויאמרו רח' כפשינו: וידל לכן כה אמר. את הדבר הזה שאמם אומרים
עלי לא הוא ונבואתי ותנה דברי מניבים אליך: דענו נותן דברי בפיך. ודענו חזק ענין ואכלתם וכו' כי נבואתי
פנעת אליך שחיה עליהם דברי לרעה כמו שאמרה אומר יהיו דבריך להם כמו האש לעצים שתכל אותם ומה שאמר
דברים כסדר כנגד העם ואמר כפך כסדר כנגד הנביא הרי דעא כאומר אומר חן יתן דברים את הדבר הזה כי תגני נותן
דברי בפיך לאיש העם הזה ענין ואכלתם ויתן פירוש דברים כנגד הנביאים שחיה חלף דאנתנתי חן פנתי דרין:

So shall be done to them—This is similar to: "So shall God do to me and so shall He continue," found frequently in the Scriptures. [This is a curse in which the details are not mentioned.] The intention is that so much bad should befall them.—[Redak]

14. Therefore, so says the Lord

God of Hosts—Therefore, because you have spoken this word of denying God's prophecy and degrading His prophets, the Lord God of Hosts said to me: Behold, I put My words into your mouth as fire etc.—[Ibn Nachmias, Redak]

and it shall consume them—Heb. וְאֶכְלֶתָם.—[Rashi]

says the Lord. 12. They denied the Lord and said, "It is not He, and no evil will befall us, neither will we see sword or famine. 13. And the prophets shall become wind, for there is no speech in them." So shall be done to them. 14. Therefore, so says the Lord God of Hosts, because you have spoken this word. Behold I put My words into your mouth as fire, and this people [shall be wood] and it shall consume them.

fully commanding you to destroy the city, since they have dealt treacherously with Me.—[Redak]

12. **They denied the Lord**—They denied the Lord's providence.—[Mezudath David] Jonathan paraphrases: They denied the word of the Lord. In the worst times, the Jews did not deny God's existence. Even when they worshipped idols, they considered God as the God of gods. They did, however, deny His providence and His knowledge of earthly creatures.

I.e., He does not supervise over us, and he does not see our deeds. Therefore, if we do as we wish, no evil will befall us because of it.—[Redak]

neither shall we see sword or famine—Although His prophets wish to frighten us with their predictions of sword and famine, they are lying, for they receive no prophecy from God, since He neither sees us nor knows of our deeds.—[Redak]

13. **And the prophets shall become wind**—As the Targum renders: *And the false prophets shall become naught. That is to say: The prophecy that the false prophets prophesy for us in the name of the Holy One, blessed be He—their words shall turn to futility, and the speech of holiness*

that they say to us in the name of the Holy One, blessed be He, is not in them.—[Rashi]

So shall be done to them—The prophet says to those who say this, "So shall be done to them as the Lord said to me, and what did the Lord say to me? "Because you have spoken this word etc."—[Rashi]

It appears that Rashi explains the entire two verses as a quotation of the people. They believe neither in the true prophets nor in the false prophets since they deny God's knowledge of what is transpiring in this world. At the end, the prophet concludes, "So shall be done to them." Redak, however, explains that the people deny God's prophets, who predict their doom. The prophet concludes with verse 13: And the prophets shall be for the wind etc. I.e., the prophets who predict that there will be peace shall be like chaff before the wind since there is no speech in them; i.e., God's speech is not in them for they are not endowed with the Divine Spirit, but rely on their dreams and their divinations and promise the people that all will be good, in order to please them and to flatter them. For this sin, they shall be like chaff before the wind.

וְאֶכְלָתֶם׃ ^ט הִנְנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי
מִמֶּרְחֶק בֵּית יִשְׂרָאֵל נָאִם יְהוָה גּוֹי
אִתֵּן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא גּוֹי לֹא יִתְּנֶה
לְשׁוֹנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מִה - יִדְבֹּר׃
^י אֲשַׁפְּתוּ בְּקִבְר פְּתוּחַ כָּלֶם גְּבוּרִים׃
וְאֹכֵל קִצְיוֹהָ וְלֶחֱמֹהָ יֹאכְלוּ בְּנֶיךָ
וּבְנוֹתֶיךָ יֹאכְלוּ צִאֲנֶךָ וּבְקִרְיֶךָ יֹאכְלוּ
גִּפְנֶךָ וְתֹאנֶתְךָ יִרְשֵׁשׁ עָרֵי מִבְצָרוֹיֶךָ
אֲשֶׁר אַתָּה בֹטָח בָּהֶנָּה בַּחֲרֹב׃ ^{יא} וְגַם

ת"א גוי איין, פוסט פון : אשכנזי קהילה, שם ח מנ : וואל קליין, נבא קמא קיס :

מדר"י קרא

עליהם כמו שהיא ערשה ררשה בכל מקום שנוסף (וסחלה תשכ"ב) מל דיבר. אלה תנין של דיבר: מלא היצירה, מלא התאמר, מופתים לבחובי כ'ת' היצין' אינו כן לרצון: כקבר שח. וכולם ושאם תאמר אוי בהן תל לירות ת"ל כולסגברים: שסטה. כול"ר בלע"ז: (וי) ואכל קצין להסך ואכלו בניך ושבתיך. כלומר הם שראוי לבניך לבנותך: ירשש. לשון דש ונקלה וכן כ'ת בחרשש ודן ר: אש אהה גיטת בנה.

פנת צי

(פו) כלם נגזרים, נבאלי כפרים מדוברים פאל ואל' וכן נמן פ"ס הפקודים י"א
אלה נמנה נפסטר ז' תורים ניהופ סימן י' ובזי הכירים סימן ג' (ח) ידע
הסר ואל' ונסקר וכן נבאלי פקודים י"א (ז) ונסר וי"ס פאל: אלס נסער
נפטר:אל פאל ואל' ונפטר:אל הסר וכן נבאלי כפרים מדוברים פאל ואל' ונסקר
(פז) י"א חסר נפטר:אל דאמרס וכן נבאלי הסר כרן י"א וס' אלס חסר

ולא חשש, ולא תבין חזקין כמל במלות שנות: (נח) אשפתו.
אשפה האמר בקבר פתחו שמוכין להשחית בו תכחים: בלם
ליו ואכל, לחזק כלל כל אסכל לחזקיהו תורכת בנספת
תורכת ויהי אחרת תני כמכסדת: ידשש, ענין רשע ורע
תשוב ונצח הכרית: בחיב, כעת הריב או שם בחיב למעלה
ידך ובוניתי כל כמי כן יאכל האבות אלא שנת בחרת ואכל
היה הקנים שמוכין בעין אבותם: (יח) אתם כימים הרבה.

פאָדערה צײַן

ואש פטוי חאבל (חבלים י"ח): (טו) איתן. מיין חזק כמו טיטן
מושקן (במדבר כ"ב): חשמש. מיין כהנס כמו די שומע יוסף
(בראשית מ"ב): (טז) אשפרו. הוא נרתק בחלים כמו פליי חרנס
אשפס (איוב ל"ט): (יז) ולחמד. כל הפאכל קרוי גלשו; לחס כמו

ר"ל כמו קצר פחות. סוף מוכן להכיל בואה העת כן חלי האדם
ועבורים: (ח) האכל. הנוי האוכל הליז שדך וכל האכלך
אחיה הוסח בהנה להשגב דמן פני סלוי: בחרב, ר"ל כפי יטא

בְּקֶשֶׁת וּבַקִּלְבוֹן; וְסֵי
אֶמָּא מִיָּחִי עֲלֵיכֹן עִם
בְּחִירֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר
וְעַם מִקִּיף הוּא עֲמָא
דְּבִלְעָא דְּהוּא עֲמָא לֹא
הִידַע לִישְׁנָה וְלֹא
הַשְׁמַע מִה דִּימְלִי;
וְסֵי בֵּית אֲזַיְיָה בְּקֶבֶת
פְּתִיחַ בּוֹלְהוֹן גְּבִיר;
וְיִיבֹהוּ מִצְדָּה וּיִפְלֶךְ
וְיִשְׁכַּח בְּגֵד וְיִצְטַח
לִשְׂכִי עַד וְיִחֲרֹץ וְיֹבֵ
פְּרִי נִפְגַּד וְיִמְיָה וְיִפְגַּד
קְרֹי אֲרֻרָה בְּרִיקְתָּהּ
דְּהֵא נְחִיץ לְאִשְׁמִיכָא
בְּהוֹן מֶן, בְּרַם דְּמִלְּוִן
בְּתַרְכָּא; וְיִחֲפֹא קִימְיָא
דְּהֵאנוּ

רע"י

ותאכל לזוה: (טו) איתן. תקיף: גוי מעולם הוא. מימי קדם התחיל למרוד כי כדור הפלג' בלרש שג' (טז) אשפתח. מקום נרתח החטים: (יז) ירושש ערי מבצריך וגו'. הרי זה מקרא מפורס ירושש בחרב את ערי מבצריך אשר אתה בועט בהנה: ירושש. ימסכן: בחרב. ע"י גייסות וכן הוא

דר"ק

[illegible]

בצורת דרך

[illegible]

trees, he will destroy the fortified cities of your land on which you rely to seek refuge, before those who slay with the sword.—[Redak]

impoverish—Heb. ירשע, *he will impoverish.*—[Rashi]

with the sword—*With troops.*

Comp. 'And a sword will not pass in your land' (Lev. 26:6).—[Rashi]

It may also be interpreted as 'at the time of war.' It may also refer to 'they shall devour your sons and your daughters,' meaning that they will slay them with the sword in the

15. Behold I bring upon you a nation from afar, O house of Israel, says the Lord; it is a mighty nation, it is an ancient nation, a nation whose language you will not know, and you will not understand what he will speak. 16. His quiver is like an open grave, all of them are mighty men. 17. And he will devour your harvest and your bread; they will devour your sons and your daughters; he will devour your flocks and your cattle; he will devour your vines and your fig trees; he will impoverish your fortified cities upon which you rely, with the sword.

When the fire consumes them, they will realize that the prophecy is true.—[Redak]

15. This is the interpretation of the allegory appearing in the preceding verse, that of the fire that will consume the people.—[Abarbanel]

from afar—For Babylon is far from Eretz Israel.—[Redak]

mighty—Heb. גִּבּוֹרִים, *strong*.—[Rashi]

This is such a mighty nation that you will be unable to oppose them.—[Redak]

it is an ancient nation—*From days of yore it began to rebel against Me, in the generation of separation in the land of Shinar.*—[Rashi]

This refers to the generation that built the tower and were then scattered all over the earth.

Others explain that this nation was mighty from ancient times, and all nations fear to oppose it.—[Redak] Moreover, its haughtiness will lead it to destroy the land.—[Abarbanel, Mezudath David]

a nation whose language you will not know—This is worse than an enemy whose language you understand. This is reminiscent of Moses'

prophecy, 'A nation whose language you will not understand' (Deut. 28:49).—[Redak]

Since you do not understand his language, you will be unable to beg for clemency.—[Abarbanel, Mezudath David]

16. **His quiver**—Heb. חֲצִיטָה, *the place of the arrow case*.—[Rashi]

an open grave—The arrows of the quiver slay everyone they hit, and it is as though all of them are buried in the quiver. It is called an open grave since it is prepared to kill its victims.—[Redak]

all of them are mighty men—I.e., all his soldiers are mighty men, and there is no refuge from their hands.—[Redak]

17. **And he will devour your harvest and your bread**—Bread denotes all food. The enemies eating the harvest etc. may be taken literally, that they will eat it, or it may be taken figuratively, that they will destroy it. Indeed, *Jonathan* renders: And he will spoil your harvest and your food, they will slay your sons and your daughters, they will capture your flocks and your herds, he will spoil your vines and your fig

18. And also in those days, says the Lord, I will not make an end to you. 19. And it will be that you will say, "For what reason has the Lord our God done all these to us?" you shall say to them: As you have forsaken Me and worshipped foreign gods in your land, so shall you serve strangers in a land not yours. 20. Tell this in the house of Jacob and make it heard in Judah, saying: 21. Hearken to this, foolish people without understanding; they have eyes yet they see not, they have ears

presence of the parents to cause them anguish. This means the small children who die for the sins of the parents.—[*Redak*]

Kara and *Mezudath David* render: He will eat your harvest and your bread which your sons and your daughters should eat.

18. **And also in those days**—Even in those days, when the enemy comes and destroys all your property, they will, nevertheless, not destroy you completely. I will inspire the enemies to leave over a remnant.—[*Redak*]

Lest they despair of having a remnant, God tells the prophet to encourage the people so that they should repent of their sins in order to be saved from annihilation.—[*Abarbanel*]

There will remain survivors who will go into exile.—[*Mezudath David*]

19. **And it shall be that you will say**—He now addresses the people as He did until now. Then He turns to the prophet: And you shall say to them etc. The question and the

answer will be after the enemy attacks and the people are exiled.—[*Redak*]

"For what reason has the Lord done all these to us?"—That some of the people were slain and the survivors exiled.—[*Mezudath David*]

so shall you serve strangers—This is payment in kind. You worshipped foreign gods in your land; now you will serve strangers in a land not yours.—[*Redak*]

God reveals here that, although there were other sins as well, their doom was sealed because of idolatry. Since the Holy Land is dedicated to God's providence, worshipping strange gods there is more inappropriate than in any other land. Consequently, God tells them that, if they wish to worship idols, they should be exiled to another land and there worship them.—[*Abarbanel*]

20. **Tell this**—I.e. all those who hear the following reproof, tell it in the house of Jacob etc.—[*Redak*]

21. **they see not**—the wonders of the Omnipresent.—[*Mezudath David*]

yet they hear not. 22. Will you not fear Me? says the Lord, or, do you not quake from before Me, for I made sand a boundary for the sea, an everlasting ordinance, which it cannot pass, and [its waves] toss themselves, yet they cannot prevail; and its waves roar, but they do not pass it. 23. And this people had a revolting and rebellious heart; they turned away and they were gone. 24. And they did not say in their heart, "Let us now fear the Lord our God,

22. **Will you not fear Me?**—*Does not the sea, which is not concerned about retribution and does not look forward to receiving reward, fear Me and not cross the boundary that I set around it?*—[Rashi]

do you not quake—Heb. נָחִיל, *an expression of fear.*—[Rashi]

and toss themselves—*i.e. its waves, and they lift themselves to cross the border but cannot cross.*—[Rashi]

and its waves roar—*A loud sound of roaring.*—[Rashi]

but they do not pass it—*The waves do not pass the border.*—[Rashi]

God brings two proofs of His providence, one involving the entire world, and one involving Israel alone. The proof involving the entire world is that of the sea. At the beginning of the Creation, the water covered the dry land. Then God ordered the water to gather in one

place and form the seas. Since that time, the sand serves as a border for the sea, which the sea does not pass. Since the sea does not disobey God's orders, why should Israel? He continues in verse 24 to illustrate how the rain falls at the proper time, the early rain in Marcheshvan and the latter rain in Nissan. This is a blessing bestowed on Israel. Yet, you do not fear Me. He does not mention the miracles of the Bible, the splitting of the Red Sea and the Jordan, since those who did not witness them and who do not believe in the Bible could deny them. Instead, Scripture states constant miracles, which no one can deny.—[Redak]

23. **They turned away, and they were gone**—They turned away from the right path; therefore, they deserved to flee without strength before the enemies.—[Abarbanel]

בכיר ולקיש בענתה
בזמן קום שבעינא
רבסון חצרא נטר לנא:
בה חוביכו נרסו אליו
לבו נחמאיכו קנעו
טובא מבנו: כי יארי
אשהקחו בעמי נגיו
בגליו אשדיו כם נפאי
פלכוש צדיו דקמי
קמ יר סתעשיו
לחפלא נקשין קמליו:
כי קבית פקסא דקלי

עופא

הנתן גשם וירה ומלקיש בענתו
שבעת חקות קציר ישמר-לנו:
בה עונותיכם הפו-אלה והפאותיכם
מנעו הטוב מכם: כי כירמציאו בעמי
רשעים ישור פשד יקושים הציבו
משחית אנשים ילכדו: כי בכלוב מלא

ת"א פוסטפס סמו אלס פוסתא נג דקדיון דד סנ:

יורה קרי סלא ווא

עוף

קרי

סודר"י קרא

ולא יעברנהו. הגלים לא יעברו הגבול: (כד) יורה
וכלקוש. כהתנוס כביר ולקיש: שבעות חקות קציר.
שבעה שבעות שחקק לנו כהן שתי חקות קציר חק העומר
וחק שתי הלח: ישמר לנו. שיהא הקציר נומנו: (כד) הנו
ארה. הטו החקות האלה מעליכם שאינו זמור' לכם ואחס
כלים כדעם: (כו) ישור. יארוכו וכן למען שוריר (ההלים)
כאשר יסוף היקוש שטעון ללכוד כביים ביער כנגלנו כל
לחוכו והוא נטוכו ומחיוקו כרגלו ונלכד וקורין (פי"ד גלע"ו):
הציבו משחית. (גינ"ל גלע"ו) כך עושין אורכים על עיר
או על דרך: הציבו. כמו מנע מלשנים (פא"ה): (כו) בכלוב
רד"ק

סבב וכי הביא אליכם הרע אלא עונותיכם וחטאתיכם: (כו) כי
נמצאו. ישור כשך קרשים, ויבט כל אחד בריכסו אם יעבר
ארס שינויו. סבב מה שפשו בימים כהאס המבית יקשר' וסביב
משחית ללכד חשופות כן יצטרף זה ויראס זה ויציבו חטאת
אנשים ילכדו עונות ומשחית יקרא רחש ש רכז הרעות
כהן כביים וכאריים מוח ומוח ללכוד אנשים ולגולל סבב.
מה שפכהם: ישור. יכום כבו אשורנו ולא קרוב: כחם.
הוא כקר כבו כגרת או תואר הוא כבו מוח מן חמת הבלק
שכבה שפירושו נחש ופך. הוא פעל יצא שכבה פעל שפס:
יקושים, שם כס בוקשים יח' אי אשתכחו בעמי ייבין וגר
כבעמיר: (כו) בכלוב מלא עוף. כלוב כלי עשר סננרי
כגדלים בהם עופות וכפספסין אחת שם וכן יח' כבית פוספס
דדוכה לו רחצ כלוב קיץ על עשוי סננריים והמשלים לכלוב
מלא עוף כבו שכלוב ספלאים איות עופות כפי בח שותא

סצורת דור

ה' הנוהג גשם ומורד עתה יורה ומלקיש כי לא סג'ל
הלוצר: שבעות חקות קציר. ל"ל החוק של שבעות יפי הנהיג
ישמר לנו שלא היה מורד גשמים בל' כל ימי הקציר שפול' ה'
הקלל וז"ס הלא קציר חסם היום הקלל אל' לו יותן קולות ומסר
לפ"ד י"ג): (כס) אהו אלה. הפו מנס כדיוס והספלה: גשנו
חשוב, סיל חתונת סלס הכנאי טוכס: (כו) כי נמצאו בכבי
רשעים, ומפספס סלס כפספסות סלס הלכ: ישור. יכום לארוב
פל אנשים ללכוד משחית סח יקושים ללכוד עופות כן לארוב סח
משחית וילכוד אנשים לגולל הוים ולכנס: (כד) בכלוב. נמו

(כד) שבעות חקות קציר ישמר לנו. שומר לעולמו השבעות
סברת הוא דרע וקציר כלוכר [חקות] שהקציר תלוי בו
הוא יורה ומלקיש וקור חום וקין ודורף יום ולילה כל
זה שומר לנו שלא ישתבר לעולם אם תראו שחם פוסקין
יוגזתיכם חסר סכס את הפובה שפוליו ותנו לשאר עופות:
וכה ישור כשך קרשים. דואים וסרגלים את בני אדם ללכוד
אנשים באותן סמסוכין פחים ללכוד עופות: (כז) בכלוב מלא
(כ"ו) לאון אסורט ולא קרוב (כמדבר כ"ד): כשך יקושים.
לחוכו והוא נטוכו ומחיוקו כרגלו ונלכד וקורין (פי"ד גלע"ו):
הציבו משחית. (גינ"ל גלע"ו) כך עושין אורכים על עיר
או על דרך: הציבו. כמו מנע מלשנים (פא"ה): (כו) בכלוב
רד"ק

מליל: הנוהג גשם. ואחר כך פו' יורה ומלקיש בעתו אבל
לסח שכתב יורה ביו"ר השפוט הנותן: שכאר עתי השנה
לצורך גנות ולשדות ולשאר צרכי האדם והבריות ותחן גם
כן ויורה ומלקיש לצורך התבואה כל אחת בעתו: שבעות חקות
קציר ישמר לנו. אחת שבעות חקות קציר ישמר לנו שלא
יד סבר בפי הקציר שלא יפסיד הקציר חתו חק הקציר
ושפספס וגם משחית רח מוכה נטוכת בפי הקציר לורה
ולחבר הוא חק הקציר ומפספס גם כן לפיכך אחר חקות וסח
שאר שבעות ולא אסר וכי הקציר לפי שאנו סופרים שבעה
שכורות ער חג השבעות לסיכר חל' יפי הקציר בשבעות ויח'
בזמן קיים שביקש רכוסו חצרא נפר לא: (וכה) עונותיכם.
היה לכם לאסר בלכבכם כי אלה הרעות הבאות עליכם עונותיכם.
הפו אתכם שחרי כשהייתם עשירים רצון תאל חית נותן לכם
גשם בעתו וכל דברים באים על תבונתו אם כן כי כנע הרבוב

סצורת ציון

(דברים כ"ג): (כד) יורה. כול המסר היורד על הנהרס המרוב
הרופים והלדמה: ומלקיש. היל המסר הפחית היורד על הקשין
וסל המלילות וכן ונתן פסר גוי יורס ומלקיש (ש"ס י"א): שבעות.
פול פלשן מלא שפוט ואל (בראשית כ"ח): חקות. פלשין חק ודבר
קבוס: (כו) ישור. עין הספס והליכ כמו לפסן שוריר (ההלים)
לכ' : כשך. סנין מוחה וכן ויסמו הכים (בראשית ח') ות"ל וגמו
פלי: יקושים. סח פושקים: משחית. סח פושקים: משחית. סח
פושקים: ילכדו. יפסחו: (כז) בכלוב. מפתח קיץ' סל הסעיו למפות
ודומה לו כלוב קיץ' (פסוס ח'):

make to catch deer in the forest, bites
when his foot enters it and it bites him
and holds onto his foot and he is
caught, and they call this (piege in
O.F.).—[Rashi]

Others render: As those who lay
traps.—[Redak]

they stationed an ambush—(Can-

bel in O.F.) So do those who lie in
wait make for a city or on the
road.—[Rashi]

they station—Heb. הציבו, like 'the
garrison (מצב) of the Philistines' (I
Sam. 14:4).—[Rashi] (In some edi-
tions this is omitted.)

27. As a cage—That is a place

Who gives rain, the early rain and the latter rain in its time, the weeks of the laws of harvest He keeps for us." 25. Your iniquities have brought these about, and your sins have withheld the good from you. 26. For wicked men are found in My people; they lie in wait as a trap bites; they station an ambush, they catch people. 27. As a cage is full,

24. the early rain and the latter rain—Heb. יורה וקלוקש, *as the Targum renders: בְּכִיר וְלָקִישׁ, the early rain and the latter rain.*—[Rashi]

According to the 'keri,' 'the early rain and the latter rain' is an elaboration of 'Who gives rain.' According to the 'kethib,' however, the verse reads: 'Who gives rain, and the early rain and the latter rain.' The explanation is that God gives rain for the gardens, for the cattle, for drinking, and for other of man's necessities, and for the grain He gives the early rain and the latter rain, each in its time.—[Redak]

the weeks of the laws of harvest—*Seven weeks in which He ordained two ordinances of harvest, the ordinance of the omer, and the ordinance of the two breads.*—[Rashi]

Rashi refers to the ordinance of the offering of the omer, the barley offering, on the second day of Passover, and the offering of the two breads, the wheat offering on the festival of Shavuoth. These offerings correspond to the barley harvest and the wheat harvest.

He keeps for us—*that the harvest should be in its time.*—[Rashi]

Redak explains: Those weeks of the ordinances of harvest He keeps for us, that it does not rain during harvest season, lest the harvest be destroyed. That is the ordinance of

the harvest and its custom. Also that a good wind should blow during the harvest season to facilitate the winnowing and the cleansing of the grain. He says: 'weeks of the ordinances of harvest,' rather than 'the days of harvest,' since we count seven weeks from Passover, the barley harvest, to Shavuoth, the wheat harvest. He, therefore, connects harvest to 'weeks.'—[Redak]

Kara renders שְׁבָעָה, as oaths. This alludes to God's oath to Noah that 'seeding and harvest, heat and cold, summer and winter, and day and night shall not cease' (Gen. 8:22).

25. Your iniquities—You should have thought that your iniquities have brought about the calamity that has befallen you, for when you followed God's will, the rains fell in the proper time and all your matters went along properly. If so, who withheld good from you and who brought evil upon you except your iniquities and your sins?—[Redak]

26. For wicked men are found in My people—It is their deeds that bring insensitivity to the heart.—[Mezudath David]

they lie in wait—Heb. יִשְׁכְּרִי, *Comp. לִמְצוֹן שׁוֹכְרִי, because of those who lie in wait for me (Psalms 27:11), an expression of 'I see him (אֲשֶׁרֵינוּ) but not near' (Num. 24:17).*—[Rashi]

as a trap bites—*As a trap that they*

so are their houses full of deceit; therefore, they have become great and they have become rich. 28. They have become fat, they have become thick; also they transgress in deeds of wickedness; they did not plead the cause of an orphan that they prosper, and the judgment of the poor they did not judge. 29. Shall I not punish for these? says the Lord, or for such a nation shall My soul not take vengeance? 30. An appalling and horrible thing has come about in the land. 31. The prophets

where they fatten fowl, and so does Jonathan render it, like a fattening place, and in O.F. (frank).—[Rashi]

full of deceit—Full of property acquired through deceit.—[Redak, Kara]

therefore—I.e., since they acquired this property without toil, they became great with riches and have become rich.—[Redak]

28. **they have become thick**—Heb. וְהָיוּ כְּחֵזֶק, an expression of 'a block (חֵזֶק) of ivory' (Song 5:14), a thick body, and in O.F. enboeront.—[Rashi]

Redak explains: They have become sleek, for a fat person's skin is shiny and glossy.

This is symbolic of riches, like 'And Jeshurun became fat and kicked' (Deut. 32:15), symbolizing riches. Jonathan, too, renders: they became rich, they acquired property.—[Redak]

they transgressed in deeds of wickedness—*If evil or a sin came into their hand, they did not turn away from it, but transgressed it and committed it.*—[Rashi]

Redak explains: They surpassed the deeds of the wicked. They are not satisfied with their wealth, but they continue to rob and cheat until they surpass the deeds of the wicked.

Jonathan renders: Also, they transgressed the words of the Torah, they committed evil.

Ibn Nachmiash explains: They surpassed all limits in the deeds of the wicked.

they did not plead the cause of the orphan—*in order that they prosper.*—[Rashi]

that they prosper—And nevertheless, they prosper.—[Redak] Ibn Nachmiash explains it as a question: Shall they prosper?

Kara explains: They did not plead the cause of an orphan to bring out a satisfactory verdict that the orphan prosper. He suggests also: They did not plead, but had they pleaded, they would have prospered. This is similar to Jonathan's paraphrase: They do not judge truthfully, but had they judged the case of the orphan, they would prosper.

30. **An appalling . . . thing**—Heb. וְהָיָה מֵפֶה, a wonder.—[Rashi]

and horrible thing—Heb. וְהָיָה מֵפֶה, a disgraceful thing to all, and what is the appalling thing? The prophets prophesy falsely and say, "Rob and plunder," and the priests, who are the judges of the people and their overseers, govern the people on the hands of the prophets, that is to say, after

נִבְּאוּ בַשִּׁקָּר וְהַכְהִימִים יִרְדּוּ עַל־יְדֵיהֶם
וְעָמִי אֶהְיוּ כְּוָמָה תַּעֲשׂוּ לְאַחֲרִיתָהּ:
וְהָעִזּוּ בְּנֵי בְנֵימִן מִקֶּרֶב יְרוּשָׁלַם
וּבְתַקְלָה תִּקְעוּ שׁוֹפָר וְעַל־בֵּית הַכֹּהֵם
שָׂאוּ מִשָּׂאת כִּי רָעָה נִשְׁקָפָה מִצִּפּוֹן
וְשֹׁכֵר גְּדוֹל: יִהְיֶה וְהַמַּעֲנָה דְּמִיתִי
בַת

רש"י

ברר'י קרא

ו' (א) העיוז בני בנימין. ללבוז לערסם לשמור מעליהם:
בית הכהם. שם מקום הוא: שמו משאה. נס
להקבץ ולהלל' על נפשיכם: (ב) הנה והמענה דמית'.
המרבית מירמיה ויהיה לשון ועלמו נלחם השלום (לקמן ב'לה)

חללה כי הוא יואב עליהם יהיה בכה שהוא כואב על אחיהם
והוא היה מענות בארץ בנימין והם היו קרובי בני משפחתו
כמו שאמר לו עליהם כי גם אחיך וביט אביך גם חסה בגורבך
ויהי העיוז נלו: ובתקיע תקעו שופר. תקוע שם מקום הוא
שנאמר וישלח יואב תקיע ואמר דרך צחות ובתקיע תקע לשון
נעל על לשון כמו ותיקן ותיקן ואמר תקעו שופר ליהם והם
אל חזרו: ועל בית הכהם שמו כיאת. מבדל שגנוני בכהם
אחר גבית לשמור כל הכהמים אשר מביאיהם ואחיו נקרא בית
הכהם וכן הוא אומר ויבן מבדל ביהו ואמר שישאו בו משאת
שיארו הרהוקים הלהבות ויגנונו וישאהו כמו שביאן משאות
בכשנות. נשקפת. נראתה ונגלתה עתה תבוא: מצדן. היא
בכל שהיא לצדן: (ג) הנה והמענה דמית' פל יצא כמו
אם היה הנה והמענה דמית' פל יצא כמו
הנה והמענה דמית' פל יצא כמו
הנה והמענה דמית' פל יצא כמו
הנה והמענה דמית' פל יצא כמו

מצודת דוד

כתיב בעל: ירדו. יפשו כלל הנביאים כי הם המעלים: אחרי
כן. להיות הם המעלים: וכן תעשו. כנבוא יאמר לם וזה
מפני כבוד לחיות בדבר הוא נפול המעלים וזי ידעם לליל
החם:

ו' (ד) חזיו. חם בני נתינים הלכסו ללכת מקרב ירושלים כי
כאובי יכנסו ויכנסו מהם: ובתקיע. כפי תקיעתו
שופר לכוסיר את כסם להיות נתינים לנחמה (ונפ' שם הכיר
תקוע למר תקעו שופר: ונפ' על נפול: ועל בית הכהם, דרך
לכנות בית גבוה ועגול כדכס חסד לשמור לו כל כדכסיהם
לכוסיר את כסם. (ונס' שמו משאה הוא לו טעם על לשון)
הוא חסם שכן גדול: (ג) תנחום והמענה דמית' פל יצא כמו

עשו שמו על חזיו: (לא) ירדו על ידיהם. סמכיתם על
ידיהם: ירדו. לשון כפולה כמו כי ירדו דחת כלומר באישים
על העם שישמרו לבניהם השקר:

ו' (א) חזיו. חסב: בית הכהם. אילו ישראל השקר:
הי באבות בית ישראל: שמו משאה. הכריון ולאבות
החזיון די לחם כוח שסניף בכללם והרבים קול לחם ואכר
שיבאו על ישראל: (ב) תנחום והמענה דמית' פל יצא כמו

רש"י

יאומו שלום יהיה לכם ובוהו בסיס העם לדרך רע: נבוא בשקר
והכנהם ירדו על ידיהם. ענין לקחת פן דחת הרבש כלומר
יקחו חשד לעות השפס יקחו אותם על ידיהם כדורה הרבש
בית שהוא סוב וערב ויש מפרשים אותו ענין כפולה כן כי
הוא רודה לא תרחם בו דיל הכנהם הדיו בעם על ידי הנביא
העצום וכסם השפס כדכנס: ועמי אהבו כן. דיל רוצים
ככל זה לפי שהם כיסם להם כעשיהם הרעים: וסם חזיו
לאחריות. כלומר לאחריות שבה העצום שוכר כלומר אם
לאחריות ישר בדינכם עתה סם חזיו לאחריות כי חזיו כי
סדר תהיה באחריות: (ג) חזיו. חסב: כמו שילת חסבוקך אשר
לנו בנימין שחם בירושלם אחם בנימין נטו והניסו את אשר
לכם מקרב ירושלים כל שכן משאר ערכם כי אפילו ירושלים
תלכד וכן שומר העיוז הוא דרך נחמה כי אין להם מקום אנה
יצטו שם אלא כאמר אם יש לכם מקום שחזיונו נטו והניסו
מקרב ירושלים כי גם היא תלכד וירושלים תחת ליהודה ובנימין
חם שומר לבנימין ולא אכר ליהודה כארם שנטה על קרובי

מצודת ציון

מלון סי: (א) ירדו. ענין מפלה כמו כדכ עקב אויבך: (תהלי
ק'): על ידיהם. נעבור כחם על הכהלים:

ו' (ב) חזיו. ענין חסב: כמו ספיו מל חסביו (נפ' ד'):
ובתקיע. שם פקוק נחמ' וישלח יואב תקועה (ש"כ י"ד):
שמו. ענין משאה. קטע לכהן על שם וישלם דוד (ש"כ י"ד):
נשקפת. ענין כסם: ורליהו כמו וישקף (כדלשית כ"ו):
(כ) חזיו. כמו הנחל כלא"ף וכו' סוף ופ' כמו נחל ירושלים
(פ"י): והמענה. מלון פוע ועיון: רשתי. מלון עיון

אבינומיס: שמו משאה. הכריון נלחם על להיות נלחם למחוק
נשקפת. נלחם נלחם כפולה נלחם: שכן גדול. כדכ

war. This is a play on words, Tekoa with *tekiath Shofar*.—[Redak, *Mezudath David*]

2. The comely and the delicate one have I destroyed—Heb. דְּמִיתִי. *Jona-*
than renders it as an expression related to (25:37) *And the dwellings of*

peace shall be destroyed (יְגָדְמָה). 'Also, (47:5) *Ashkelon has been destroyed* (יְגָדְמָה).—[Rashi]

Others render: I have likened the daughter of Zion to a woman dwelling peacefully in her place and is delicate.—[Redak]

have prophesied falsely, and the priests govern after them, and My people love to have it so. Now what shall you do in the end thereof?

6

1. Gather the sons of Benjamin from the midst of Jerusalem, and in Tekoa sound the shofar, and over Beth-hakerem raise a standard, for evil is visible from the north and a great calamity.

2. The comely and the delicate one have I destroyed,

and all the people passed over . . . The expression על-ידו is not found in that verse.]

31. He now elaborates on the appalling and disgraceful thing that came about in the land. The first thing is:

The prophets prophesied falsely—They tell the people that there will be peace, and thereby lead them to evil ways.—[Redak]

priests govern after them—Redak suggests other interpretations: (1) and the priests govern through them, i.e. through the prophets and their orders, and mislead the people to follow them. (2) And the priests take upon their hands; i.e., they take the bribes to pervert justice. *Ibn Nachmiash* elaborates that the priests are not ashamed to take the bribes by themselves. They do not send messengers to take them, but take them on their own hands from the litigants.

and My people love it so—They desire all this since the rulers make it appear attractive.—[Redak]

Now what shall you do in the end thereof?—I.e. at the end of the

appalling and disgraceful thing. If you like this now, what will you do at the end when it will be as bitter as wormwood?—[Redak, *Ibn Nachmiash*]

1. **Gather the sons of Benjamin—**to go to their cities to guard their fortifications.—[Rashi]

Redak explains it as a direct address: Gather, O sons of Benjamin, from the midst of Jerusalem. You, sons of Benjamin, flee and let your belongings flee from Jerusalem, surely from your other cities, for even Jerusalem will be captured. This address is an exaggeration since they would have no place to flee. It is equivalent to saying, "If you have a place to flee, flee with all your belongings from Jerusalem, for that city, too, will fall to the enemy." Although Jerusalem belonged both to Benjamin and Judah, the prophet addresses Benjamin in particular, as one who laments over his kinsmen first, since he feels more pain for them.

and in Tekoa sound the shofar—In the city of Tekoa sound the shofar to arouse the populace to be ready for

* For Rashi's commentary turn to page 222.

O daughter of Zion. 3. Shepherds and their flocks shall come to her, they have pitched tents around her, they feed bare, each one in his place. 4. Prepare war against her, arise and let us go up at noontime; woe is to us for the day has passed, for the shadows of evening are stretched out. 5. Arise and let us go up at night and let us destroy her palaces. 6. For so says the Lord of Hosts: Cut the trees and cast

daughter of Zion—Community of Zion.—[*Targum Jonathan*]

3. Shepherds and their flocks—*Figurative of kings and their armies.*—[*Rashi, Redak from Jonathan*]

Mezudath David explains that the Chaldeans are compared to shepherds because of their coarse manners and their lack of respect for people whom respect is due.

they feed bare—Heb. קָעוּ, *they eat.*—[*Rashi*]

his place—Heb. יָדוֹ, lit. his hand, *his place around him.*—[*Rashi*]

I.e., each king or prince will besiege a city or a number of cities until the entire land has been conquered.—[*Redak*]

4. Prepare—Heb. קָדְשׁוּ.—[*Rashi, Redak from Targum*]

Each shepherd says to his companions, "Prepare war against Zion." Although each one has fed bare in his place, they unite to wage war against Zion.—[*Redak*]

arise and let us go up at noontime—And in the following verse, 'arise and let us go up at night.' These are the two times of day when one is most vulnerable. The psalmist (91:6) too, mentions these times, 'From pestilence that goes about in the darkness, from destruction that

spoils at noontime.' The prophet states that the time chosen by our enemies is good for them but bad for us, for the heat of noontime is very oppressive, and the light, although advantageous, is of little avail to us, for the day has become darkened to us.—[*Redak*]

woe is to us—at the time the day declines.—[*Rashi*]

for the day has declined—*When it declined to eventide, they ignited the Temple.*—[*Rashi from Taanith 29a*]

Others explain this as the plaint of the enemy. They wish to attack at noon, the most auspicious time for battle, but they fear that the day will decline and the shadows of evening will stretch out before they have accomplished their feat. They, therefore, decide to attack at night out of their strong desire to destroy Israel.—[*Kara, Mezudath David*]

5. and let us destroy her palaces—in which the people hope to seek refuge.—[*Abarbanel*]

6. For so says the Lord of Hosts—I.e., all this has come from the Lord, Who wishes to destroy the city and has inspired the enemies to march upon it.—[*Redak*]

Cut the trees—Heb. קָצְאוּ. *This is not a 'mappiq he,' yet it is an expression of a tree (עץ) for the expression*

על־ירושלם סִלְלָהּ הִיא הָעִיר הַפֶּקֶד
בָּלָה עֵשֶׂק בְּקִרְבָּה : בְּהִקְרִי בֹר
מִימֶיהָ בֵּן הַקֶּרֶה רַעְתָּה חֲמֵס וְשָׂד
יִשְׁמַע בָּהּ עַל־פָּנֶי תִּמִּיד חָלִי וּמָכָה :
הַיְּסוּרֵי יְרוּשָׁלַם פִּתְקַע נַפְשִׁי מִמֶּךָ
פָּךְ־אֲשִׁימֶךָ שְׂמִמָּה אֶרֶץ לֹא־נוֹשָׁבָה :
סָבָה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת עֹזֶלָּה יְעוֹזְלָו

ח"א סכקד בור. ברוח סו סוכרי יד: חסס וזור. ככל מילת דף נסח
ביר קרי כנפן
אתבונא ותבונן קמא דסגלכו על שכי נפן לסקספ שארא דישאל יחסיב סחסף עליהן
סדרי קרא
כמו דגה לשון דגים הרבה: העיר הפקד. סבלה פקודתה:
(1) בהקיר. לשון מקור: ביר. נחר: בן הקרה רעהה.
כן נובעת רשתת ממיד מוסיפוס ומחדשים: חלי ומכה:
פ"כ אחתית עלה מרע ומחל: (ח) והסרי: קנלי מוסר:
פון חקע. סן נתת הוקע לשון חיבור כמו הוקע אותם (במדבר כה) ויש לשון הסרת החיבור והרבה חיבות משמעות
כן: (ס) עזרל, (גרסא"ן בלע"י) לאחר שנברו הכרס ונשאריו פוללות והעניים בלויס ועוללים אותם כן יבזו וימורו ויבזו:
מנחה שי

אלנותי. היא העיר הפקד. ח"א היא קרחה דאיתפקדו כה
ורבוא: חספד. לשון פקדון: (1) בהקיר. לשון מקור: ביר. לשון
בור כלומר כאשר יבצע חבור את פליוס שאינו פוסק כך תבצע
רעהבה כפר שספסר והולך חסס ושד יסעם בה וט: (ח) סן
פון חקע. סן נתת הוקע לשון חיבור כמו הוקע אותם (במדבר כה) ויש לשון הסרת החיבור והרבה חיבות משמעות
כן: (ס) עזרל, (גרסא"ן בלע"י) לאחר שנברו הכרס ונשאריו פוללות והעניים בלויס ועוללים אותם כן יבזו וימורו ויבזו:
מנחה שי
רצה להשחיתו והעיר את רחם לבא אליה ובאילו אחר להם
כרתו צצה. צצה ככו על והיא אוננה כלבניו על רוח רפה
אבר כרתו צצים לעשות חסס ריק ולשקר ויחל נבנה שהרבה פולח
הם חאננים שסליכו ברוך וכדומה לו על העיר לנתח ותמותה וכדומה ולרדת וינתן סללה הוא חל נבנה שהרבה פולח
סללה הוא שסליכו צפר וצצים חור החפירות אשר סביב העיר עד שסבלאו אותם ספרו וצצים חל סביב לעיר על מלך
החפירות כדי לעלות חסס לחסור וצצים חור החפירות סללה: העיר הפקד. היא העיר שהקיר צונה אצלי שהאמיר חל הקב"ה לא יאמר
לח ער כי פלח עשק בקרבה בכל העיר יסאם אדם עשק בקרבה כלומר אפילו בחור העיר עושקם אין צורך לומר דעל לעיר
בדברים: (ח) בהקיר ביר. בהקיר סן בקר ביר כמו באר אסר כספ שהבאר מיטת ונבנק חסיד בלי חספסן כן הקרת דעתה וזו
שספסר על פני חסיד ומה שאסר חסיד כלומר שסאני רחא וטשנית לער לא כמו שהם אסריס אין ה' רואה איתנו: חלי ומכה. אסר
חסס ושד חלי ומכה יסעם בח ספסלחם חגניים וכסס אותם כמו שנאסר ופני עניים סתפחו וא פירשו עניש החסס השדיר שסם
צצים אני סביא עליהם חלי ומכה וכן ח"י כנובא דכסיס בדי יונר כבעסוד: (ח) חסרי. סן חקע נפשי ספך. שסם לא חסריס פירד
רצוני ספך שלא ארצת לך חקע נפשי ספך כמו חקע כף ריד יעקב ענין חסרת הדבר ספסכו ושדשו קעז אי יקע: לא נשבע.
כאלו לא נשבעה סעולם כך חתית ספספת ויית כארע דסדסם ולא אחותבת: (ס) כח אה ח' עולל. בקור סן החדת לסמוכע
כי שרשו עלל אסר כמו ספעליון דפסן אחר סבצור אותה שישבו על חסללות הנשארות ויבצור אותם כן יעשו חאריסם
כי שרית ישראל תאם כמו חסללות כנפן ועד פירש ואכר חשכ ריד כבוצר על סלסלות כל אחד סחאריסם יאסר לחביד
חשיב ריד לבח לסללל כמו שחוא ברצו ומססם כסלסלים וכסשיב יד פסם אחר פסם עד שיעולל הגפן כאלה וינתן פירש
חשב ריד דבר רעבא כנפן חאל חתית סתפך עליהן כדקספ על סלסלין. סלסליות. כבו סליס שרשו סלל חודש סלי לאת סלי

סצורת דיר
הפיר לשון תל ספר כסיר ופסיפס כס פליס ופוליס פליס
לסחססל הפיר וכן וספון סוללה (ויחולל ב"ל) חספר כלה:
לכז לומר כספון ססנית. ככל הפיר וספון ספספ ספספ כספס:
(1) בהקיר ביר. כמו ככלר ספספיו וספספיו וספספיו כן נשבע
נובצת וליכס סוסקת: חסס ושד. וספק חסס וזוד נפסם סן
לפר חסד לכן חליס פליס חלי וסכ: (ח) חסרי. קנלי מוסר
סן חסיר נפשי ספך: ארץ לא נשבעה. כלאו לא סיסמחסיכ חסיוס: (ס) עלל יעוללו כנפן. כמו כנפן אחר סגליו מוסר

9. thoroughly glean—(grappiller in French). After the vineyard has been gathered, and gleanings are left, and the poor come and glean them, so will they spoil and return and spoil.— [Rashi]

Others explain that, after Nebuchadnezzar has sent the bulk of the people into exile, he will return to exile the remaining people.—[Mezudath David]

Others explain that after the exile

on Jerusalem a siege mound; that is the city whose sins have been visited upon her, everywhere there is oppression in its midst. 7. As a well lets its water flow, so has she let her evil flow; violence and spoil is heard therein before Me continually; sickness and wounds. 8. Be corrected, O Jerusalem, lest My soul be alienated from you; lest I make you a desolation, a land uninhabited. 9. So says the Lord of Hosts: They shall thoroughly glean

many fish. The intention is: Cut down the trees to erect a siege mound against the city.—[Redak]

It may also be rendered: Cut wood.—[Targum Jonathan]

a siege mound—Earth and wood are cast into the holes around the city to erect mounds upon which to stand in order to scale the wall of the city. This is *Jonathan's* definition. This may also refer to the rocks that are cast from the bulwarks against the walls of the city.—[Redak] See *Rashi*, Isaiah 37:33.

that is the city whose sins have been visited upon her—Although God was patient with her until now, He will no longer be patient, for everywhere there is oppression in her midst.—[Redak]

the city whose sins have been visited upon her—Heb. הַקִּיָּר, *whose visitation has come*.—[Rashi]

there is oppression in its midst—I.e., even within the city there is oppression, surely on the roads.—[Redak]

7. **As ... lets ... flow**—Heb. בְּנִקְיָר, *an expression of a spring*.—[Rashi]

a well—Heb. בֵּיִר, *equivalent to בְּאֵר*.—[Rashi]

so has she let her evil flow—*So does their evil flow, constantly increasing and renewing*.—[Rashi]

before Me continually—I see this constantly, not as they say that 'the Lord does not see us'.—[Redak]

sickness and wounds—*Therefore, I brought upon her sickness and wounds*.—[Rashi from Jonathan]

Redak suggests: They cause sickness and wounds to the poor through their violence and spoil.

8. **Be corrected**—Heb. הִתְקַנֵּי, *accept correction*.—[Rashi]

lest ... be alienated—Heb. תִּקַּע, *lest it be pulled away*. יָקַע is an expression of joining. Comp. 'and hang them up' (וְהִקַּעַ) (Num. 25:4), and it is sometimes an expression of detaching. There are many words that are used in such a manner.—[Rashi] I.e., there are many roots that have two opposite meanings.

I.e., if you do not accept correction, My desire will become detached from you. Comp. 'and the hollow of Jacob's thigh was strained' (וְתִקַּעַ), (Gen. 32:26).—[Redak]

a land uninhabited—I.e. like a land that was never inhabited. *Jonathan* paraphrases: like the land of Sodom, that was not inhabited.—[Redak]

עֲדָנָם מִן הַיָּם וְהַיָּם מִן הַיָּבֵשׁ׃ כִּנְפֵן שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל הִשָּׁב יְהוָה׃
 יִבְכְּלוּ אֲנִי וְהָאָרֶץ וְהַיָּבֵשׁ׃ כִּבְיָצָר עַל סִכְסִלֹתָי׃ יַעֲרֹמֵי אֲדָבָרָה
 אֶפְשָׁשׁ אֲדִקְרֶהָ׃ וְאֶעֱזֹבָהּ׃ וְאֶעֱזֹבָהּ׃ וְאֶעֱזֹבָהּ׃ וְאֶעֱזֹבָהּ׃
 פֶּה־נֶּאֱמָר בְּיָד ה' הָיָה׃ וְיִבְכְּלוּ לְבִקְשֵׁי ה' הָיָה דְּבַר־יְהוָה הִנֵּה
 בָּרוּךְ ה' הָאֵל׃ וְיִבְכְּלוּ לְבִקְשֵׁי ה' הָיָה דְּבַר־יְהוָה הִנֵּה בָרוּךְ ה' הָאֵל׃
 וְיִבְכְּלוּ לְבִקְשֵׁי ה' הָיָה דְּבַר־יְהוָה הִנֵּה בָרוּךְ ה' הָאֵל׃

קסז ב"ק סדר"י קרא

רס"ז

חשב ידך. אלהם שנהל השב ידך לשלל שנית כפול המשיב
 ידו על מלכות המלכות המלכות וכן הית' מסגל'
 את והימים והימים המלכות את ימיה חור לשון שלם חרמי'
 והללו חור לשון שמי' עשרה שנה והללו את זרקהו'
 מלכות (הימים) בלע"ז) מלכות והימים (מלכות)
 כך פירש דוגם וממנו פירש לשון (מלכות) בלע"ז)
 (ו) ואע"פ. לשון המלכות: ערלה. אפומה וכן כל לשון
 עולה: לרפיה. מחרפו לחות: (יא) ואת חמת ה'

מנחה ש

היה ובמלכות נבטלה פן בן פרא הפעל: (י) על מי ואע"פ.
 ענין הזהרה כמו הער בים הער הער בני האיש וכן בשלשון
 ביה כי הבהרה באחד מהויר: בו בפני ערם כד' שלא יחיש
 בו אחי בן: ולא יוכלו להקשיב. הם ערשם עצמם כאילו ערלה חמתי
 חרפה לארם לא ירצה לשמור בן היא להם דבר ח' יטו ואת חמת ה'

סעודה דרך

זשור טולות מורס לוקט בן הטולות בן ויהי שמי' נבטלה
 כי יחזיר לארץ נטלה גם לחם: השב ידך. אלהם לארץ השב
 שנית ידך לקחת נגונה לא נבטלה כמו שבי' השמי' ערלה (י) על מי
 נבטלה נבטלה אלהם נבטלה נבטלה נבטלה נבטלה נבטלה נבטלה
 ארבה. מל על חרמי' ואח"כ השמי' מל: ערלה אונם. כלוא
 אלהם אפומה ולא יוכלו להקשיב חרמי': ערלה נבטלה
 כי יחשב לם נבטלה נבן לא יחטאו בו: (יא) ואת חמת ה'

סעודה דרך

נבטלה בלע"ז מלכות נבטלה כמו (א) חטולו חרמי' (דגים ביד):
 כבדך. ידך קולת חרמי' נבטלה נבטלה נבטלה נבטלה נבטלה נבטלה
 (מב): על: ערלה: מלכות: מלכות: מלכות: מלכות: מלכות: מלכות:
 והימים (מלכות) (י) על מי: (א) על מי: ואע"פ. ענין חרמי'
 והכפלה כי מלכות מלכות מלכות מלכות מלכות מלכות מלכות

רס"ז

like a vine the remnant of Israel; return your hand as a vintager over the branches. 10. To whom shall I speak and warn that they shall hearken? Behold, their ear is clogged, and they cannot listen; behold, the word of the Lord was a disgrace to them, they desire it not.

of the Ten Tribes, Nebuchadnezzar will come and exile the remaining two tribes.—[Abarbanel]

return your hand—*You, the enemy, return your hand to spoil a second time, like a vintager who returns his hand for the search, who looks and searches for the gleanings. And so it was when he exiled Jehoiakim and slew him, and crowned Jeconiah, he returned three months later and exiled him. He returned eleven years later and exiled Zedekiah.*—[Rashi]

the branches—Heb. סִלְסוֹל (reverberations in O.F.). Comp. (Prov. 4:8) *Search for it (סִלְסוֹל) and it will exalt you.* So did Dunash (Teshuvot Dunash p. 21) explain it. Menahem (Machbereth p. 126), however, explains it as an expression of a basket (סל) (paniers in O.F., baskets).—[Rashi] It appears from Rashi that Dunash interprets סִלְסוֹל as 'searchings.' The same appears from Rashi, Prov. 4:8. Close scrutiny in Teshuvot Dunash, however, yields the explanation of 'the branches.' Rabbi Joseph Kara, too, understands it in this manner. It is also curious that Dunash does not refer to the verse in

Proverbs as Rashi states. Kara cites this interpretation in the name of Rabbenu Menahem the Elder, presumably R. Menahem ben Helbo, his uncle. Perhaps this name was inadvertently omitted from our editions of Rashi.

10. **To whom shall I speak**—Lit. upon whom shall I speak.—[Mezudath David]

and warn—Heb. וְנָאֲדָה, an expression of warning.—[Rashi]

clogged—Heb. עֲרָלָה, clogged, and so is every expression of עֲרָלָה.—[Rashi]

and they cannot listen—They pretend that their ears are clogged and they cannot hear.—[Redak]

a disgrace—*They deride it.*—[Rashi] Redak explains that the word of the Lord was disgraceful to them; therefore they would not wish to hear it.

they desire it not—According to Rashi, we explain that they disgrace the word of the Lord since they do not desire to hear it.—[Kara] According to Redak, we explain that since it is disgraceful to them, they do not wish to hear it.

11. Therefore, I am full of the fury of the Lord, I am weary of containing it, to pour it out upon the babes in the street and upon the assembly of young men together, for a man with a woman shall be seized, an old man with one full of days.
 12. And their houses shall be turned over to others, fields and wives together, for I will stretch out My hand over the inhabitants of the land, says the Lord.
 13. For, from their smallest to their greatest, they all commit robbery, and from prophet to priest they all deal falsely.

11. Therefore, I am full of the fury of the Lord—*My heart is full of the prophecy of the coming of the fury of the Lord upon them.*—[Rashi]

containing—Heb. הָכִיל, like לְהָכִיל, to contain (*à/souffrir* in O.F.) to tolerate.—[Rashi]

I am so full of God's fury upon Israel that I am too weary to contain it.—[Redak]

to pour it out upon the babes—to pour it upon the sucklings.—[Rashi]
in the street—in the market.—[Rashi]

I.e., that the enemies will ruthlessly slay the babes in the street.—[Redak]

and upon the assembly of young men—I.e., although they band together with one counsel, they will be unable to defend themselves against the enemy.—[Redak]

a man with a woman—I.e. a husband and a wife.—[Redak]

shall be seized—in the net of God's fury.—[Mezudath David]

one full of days—I.e. one close to death, older than 'an old man.'—[Rashi]

The enemies will have no pity even on the elderly and the dying.—[Redak]

Malbim pictures all these as one family. The babes are the youngest children, the young men are the grown children, the man and woman are the father and mother, the old man is the grandfather, and the one full of days is the great grandfather. The enemy will kill out entire families.

12. And their houses shall be turned over to others—They shall be taken away from them and given to the nations.—[Mezudath David]

fields and wives together—shall be turned over to others.—[Rashi, Redak]

The fact that no survivors will be left will cause their property to be turned over to others.—[Kara]

together—I.e. at one time.—[Mezudath David]

for I will stretch out My hand—I.e., I will stretch out My hand to strike you. This is an anthropomorphism.—[Mezudath David]

13. For, from their smallest to their greatest—Just as all of them sinned, so will all of them be punished.—[Redak]

commit robbery—I.e. they rob money.—[Rashi]

I.e. they are guilty of acquiring

יִירָפְאוּ אֶת-שִׁבְרֵי עַמִּי עַל-נִקְלָהָ
 לֵאמֹר שָׁלוֹם וְשָׁלוֹם וְאִין שָׁלוֹם:
 מִן הַיּוֹשִׁיעַ בִּיתְעֻבָּה עָשׂוּ גַם-בּוֹשׁ
 לֹא-יִבְיֹשׁוּ גַם-הַכֹּהֲלִים לֹא יִדְעוּ לָכֵן
 יִפְלֹו בְנִפְלִים בַּעַת פְּקֻדָּתִים יִפְשְׁלוּ
 אֲמַר יְהוָה: מִכָּה אֲמַר יְהוָה עֲמְדוּ עַל-
 דְּרָכִים וּרְאוּ וּשְׂאֲלוּ לְנִתְבוֹת עוֹלָם
 אֵיזֶה הַדֶּךְ הַטּוֹב וְלִכְרוֹבָה וּמִצָּאוּ

מרגיע

קמח ב"ק

ת"א טו"ב: ט"ז : ואלו: פקידה: לקמן ח' :

ואשכחו

רש"י

(יד) עד נקלה. קל הוא לנבואי השקר להוציא מסיבה ולומר עליהם לנס ולזכור זה מרפאין בדבור' את השבר העתיד לנא עליהן: (טז) הובישו. עליהן למכה: הבלים. כמו בוש לא יבושו. אינם דר"ק

אחם פושטים על שתי הסעיפים א' ה' הוא האלהים לבד ואחריו וכן אמר להם הנבא נבואי האמת אסירים לכם היום חטובי מדרגים הרעים ואל תהנו ביד איוב ונבואי השקר אסירים להם טוב הוא הדרך שאחם אחזין לא חסרו: מסנובה: שהנבואי פשוטים אחכם כי תהנו ביד איוב אל תיראו כי שלום יהיה לכם ותהא תהנו בשלכם איות הוא הדרך הטוב גם שאלו בעבור נתיבות שלום כבו שאמר משה רבינו עליו השלום שאל איבך וינרך כן אמר להם שאלו נתיבות שלום כלומר שאין בעבור הדרגים אשר פושטים כלומר הדרגות שגורמו חטא כי שאחז דרך תאבא בא אל הטוב. וכי שאחז דרך שבידים אחכם נבואי השקר בא אל הרע לפי שאחז בדרך השקר שפשי פנים אלה ותכלו להכיר איות הדרך הטוב ולבד בה או מדרג

מצות ציון

מוכר ביתו טועם בלם (מס' ט"ו): (יד) על. הלא כמו ש: נקלה. מלשון קלן וקיון: (טז) הובישו. מלשון טועם: תועבה דרכי איסור וגמלי: הבלים. מלשון למה: פקידים: פניו וקנין: (טז) לנתיבות

תבע או מכתני הלוים בי גם הם היו רעים: ידו חרפא. נבואי השקר ותכתנים רשאי את שבר עמי: על נקלה. כלומר לא מיהא נקלה שאין בו מסס: לאמר שלום שלום ואין שלום. הם אמרו שלום וזמנו אין שלום כי הנח האויב בא ויש יום: (טז) הובישו. מירוש בתמידי בששוע תעבת הובישו לא רוביש: גם הבלים לא ידעו. מירוש לא תנישו בכליות שובלם אדם על רוד מעשיהם: לכן יפלו בנוסלים. נבואי השקר והנה יפלו יפלו בנת שופלם שאר רגופלים כישראל וזו ידועה בעת פקודתם שאמקד עליהם המסאח והוא יום וירבין תבות העתיד: וכן כת אמר ח' סכרו על דרכים. מירוש עמד ותרמקם על הדרך הטוב ואל הדרך הרע וראו בבתכם ואמר זה כבו שאמר אליהו לטובי הבעל עד חמי

מצות דוד

(יד) וירפאו. הם מרפאים את שבר עמי ורשעים הכתידים לנא ר"ל הם מוציאים תלכם ולמנו הרע כהלא: על נקלה. הם אחרים קלם וטועה לאמר שלום חסיה ולא כזה הרע וזה מהה מרפאים גרםם לכל לא יכיר שלום והם מנחמים: (טז) ויבוישו. ר"ל מ"לם היה לכם להנבואים ובהנבים ליתם נלמים כלשר פשו דבר חוטפה ונפיקה: גם בוש לא יבושו. ר"ל למר פשו החוטפה וגם לא יבושו בעבור: גם הבלים לא ידעו. אינם יודעים מה הלא נלמה וכל הדבר כפ"ל: לכן יפלו בנוסלים. הנבואים והבהנים הם יפלו בשם יפלו כל הטופים פ"ל הלוים: בבת פקידתם יפלו. בשם שאחז פליט פוטם לנכסם מהם והוא בזמן המלך או יכעלו גם מהם: (טז) וראו. מוכרים והבנים ושללו לחתם יד נתיבות טועם או הי דרך היותם מוכ ולבד כה ואלו תעלו ערשם ותנוחה והוא ענין מללם לנתיבות לנכסם וכן ידעו לנא דרך כבוד:

said, "How long are you halting between two opinions? If the Lord is God, follow him, and if Baal, follow him." Here too, Jeremiah confronts the people with this ultimatum. The true prophets tell you to repent of your evil ways and you will not be delivered into the enemy's hands. The false prophets encourage you to continue on the way you are going and to ignore the threats of the true

prophets. They assure you that there will be peace. Jeremiah exhorts the people to test the matter with their intelligence to determine which way is right. He tells them also to ask of the paths of old. Ask of the ways the earlier generations have traversed, and you will find that those who followed the true way prospered and those who followed the way the false prophets encourage you to follow,

14. And they healed the breach of My people easily, saying, "Peace, peace," but there is no peace. 15. They shall be put to shame since they have committed abomination. Neither are they ashamed nor do they know to feel disgrace. They will, therefore, fall among the slain; at the time I have visited upon them, they will stumble, says the Lord. 16. So says the Lord: stand on the roads and see, and ask of the paths of old, which is the good way, and go on it, and find

14. **easily**—*It is easy for the false prophets to pronounce with their mouths and to say, "You shall have peace," and with this thing they heal with their speech the breach destined to come upon them.*—[Rashi]

Redak renders: lightly, i.e. with an intangible word. *Mezudath David* renders: with disgraceful speech. *Jonathan* renders: with their false words.

"Peace, peace," but there is no peace—They say that there will be peace, but there is no peace, for the enemy draws nearer day by day.—[*Redak*]

Daath Sofrim asserts that the leaders did not intentionally mislead the people. They wished to save them from the panic of the impending invasion. They attempted to bribe the surrounding countries so that they should be friendly to Israel and not attack her. This solution, however, although generally acceptable, was, in this case, over simplistic. The prophet castigated them for engaging in these simple solutions instead of repenting.

15. **They should be ashamed**—Heb. הוֹבִישׁוּ, *they should be ashamed.*—[*Rashi* from *Jonathan*]

i.e., the prophets and the priests should, at least, have been ashamed of the abomination they committed as prominent people are ashamed if they are discovered committing an improper act.—[*Mezudath David*]

Redak explains this as a question: Were they not ashamed when they committed abomination?

to feel disgrace—Heb. הִכָּלִים, like לְהִכָּלִים.—[*Rashi*]

Neither are they ashamed—*They are not ashamed of their evil deeds.*—[*Rashi*]

They will, therefore, fall among the slain—The false prophets and the priests of Baal will fall when the other slain of Israel fall in battle. This will be when I visit their sins upon them, on the day of the destruction of the city and the Temple.—[*Redak*]

16. **So says the Lord: Stand on the roads**—i.e., in your speculation, stand on the road of good and on the road of evil, and seek to determine which is, indeed, the good road. In this, Jeremiah resembles Elijah, who told the people to choose between God and Baal, as in I Kings 18:21: And Elijah approached the entire people and

מְרֹנֶע לְנַפְשֵׁכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא נִלְךְ :
וַיִּהְיֶה כַּמֶּתִי עֲלֵיכֶם צָפִים הַקְּשִׁיבוּ לְקוֹל
שׁוֹפֵר וַיֹּאמְרוּ לֹא נִקְשִׁיב : יֵלֶכְן
שְׁמֵעוּ הַגִּי' וְדַעִי עֲדָה אֶת־אֲשֶׁר־בָּם :
יִשְׁמָעִי הָאָרֶץ הִנֵּה אֲנֹכִי מִבִּיא רָעָה
אֶל־הָעָם הַזֶּה פְּרִי מַחֲשַׁבְתָּם כִּי עָלִי
דִּבְרִי לֹא הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמָּאֲסוּ
ה' אֱלֹהֵי כָל־אֲנָשִׁי : קִדְּשִׁין דָּף ח :

תחביון : מנעו (טו) מנעו : מנעו :
(יו) והקמתי עליכם צופים : הוא שמעתי
לנפשי על המגדלים בעת החירום איש נופה וירוחא אס גינס
כא לעיר חוקע כשור ומזרחי אה העס להחלן ולכא על
החומה אף חזי העמדתו נכאליס המשמיעים אהנסם
הפוערענטס הכאליס להודו ונתקן דרמיו : שחנלו חאסר כשור
חקיעות הלופס הקשיבו לקול השופר : הוזהלו וזהקמיתו.
סי' העמדתו להס ככר וכן חירגוס יונתן ואקמיתו : צופים :
(גיט"ש בלע"ו) : (יח) אה אשר בם. אה הכרעה אסר כינס :
(יט) פרי מחשבותם. סכר מחשבות : ותורתו וימאסו
בה : הוזה דוגמת עיו ומרת יהוה ילי לישועה (שמות ט"ו) עזיה לו לומר

השמיע הקבה : סוכה לדורות שהתקינו מעשיהן או לדורות
שעלולו מעשיהן הלא אם יורו אחסס ויאסרו לכס לדורות
שהפירו רביהם הסוכ אה אהם אי זה דרך הסוכ תלכו כה
ומצאו מרנוע לנפשיכם : ומשמאנו ללכת בהם : (יו) והקמיתו
עליכם צופים : הם הנביאים כדכתיב בן אהם צופה נחתך
ואסרתי לכס פתחה וסאלו ואיכנסו רוצין ללכת בדרך הסוכ :
הקשיבו : לרברי רביהם שמיאסר רוצין לשמאסות באין עליכם
כצופה ששופר : להכנול ורואה חרב בא : לעיר והקצ
בשופר והוזהר את העס : ויאסרו לא נקשיב : כלומר לא נפל
פחדם של אסמות עליהם : (יח) לכן שמעו הגוים : הקצבו ובואו
עליהם : ודעו ערה : את כנסת ישראל דע לך את אשר יארע
לכם לישראל : (יט) פרי מחשבותם. שילום מעשיהם. כי על כן :

בה : הוזה דוגמת עיו ומרת יהוה ילי לישועה (שמות ט"ו) עזיה לו לומר

השכל או בדרך הקבלה : ומצאו מרנוע לנפשיכם : וכוה
המצאו מרנוע נפש ונחת רוח בשתי המעשים ובאסמרתו לכס
זח אסמרתם לא נלך ולא נתקד : זה הדרגים כי מה שאנו אוהזין
רוח טוב בעינינו : (יו) והקמיתו : צופים : נביאי אהם שמוחזרים
אחסס ואומרים להם הקשיבו לקול השופר דאו איה ס' מנפיתין
אחסס נביאי השקר על הוזה שואכריכם לכס שלום יהיה לכם
ועתה הקשיבו לקול שופר שחוקקים מבינותיכם בשופר מפני
האויב להגיס העס : ויאסרו לא נקשיב וכן אסרו לא נחש לכל
זח בי אנהנו בירושלם נהיה בשלום ר"ת ואקמית עליהן וגו'
כבעמוד : (יח) לכן שמעו הגוים : שאר העמים שמעו כי אני
מוזהר בכם : ודעו ערה : ואת ערת ישראל דעו : את אשר בם :
ככר שאסר ראי את ענך וזה את אשר בה בענות אש-באנשך
קמסום ועד גדולם : וכן חרנס יונתן ודעו בנישחא דישראל ית

מצורת ציון
ענין סביל ודק : מרנוע : מניח השקט כמו וזהל המנענה (ישעי'
(כ"ה) : (יז) צופים : מניחים במקום גבוה : הקשיבו : עני' האזנו :
למשל לומר הנה כעמדתי נכאליס להודיע : על החשובה כי הלך
(דע) : אהם העמדים שמעו מה שאני מחכה כסס : ודעו ערה : על ערה
שמיני הארץ : אהם יושבי הארץ שמעו מה שאני מחכה כסס : פרי בחשבותם : גמול מהכנסת : על דעו : רברי : כי אהל דברי אסר

are a witness between us. He summons the earth rather than the heavens since the earth will become desolate because of Israel's sins.—[Redak]

Others render: You inhabitants of the earth, hearken to the warning I

give My people Israel.—[Mezudath David]

the fruit of their thoughts—the retribution for their thoughts.—[Rashi]

This would appear to mean that God punishes for thoughts alone,

rest for your soul, and they said, "We will not go." 17. And I have stationed lookouts over you. Hearken to the sound of the shofar, and they said, "We will not hearken." 18. Therefore, hearken, O nations, and know, O congregation, what is within them. 19. Hearken, O earth, behold, I bring evil to this people, the fruit of their thoughts, for they did not hearken to My words, and they rejected My instruction.

met only with disaster. Hence, there are two ways of determining which road to follow, the philosophical approach and the traditional approach.—[Redak]

and find rest for your soul—By deciding this matter, you will find rest for your soul, and you will no longer be plagued by your doubts.—[Redak]

rest—Heb. מנוח.—[Rashi]

and they said, "We will not go"—When I said this to you, you said, "We will not go, and we will not delve into the matter. The way we are following suits us."—[Redak]

17. And I have stationed lookouts over you—*That is that they station men on the towers at the time of strife. A man looks and sees. If a troop is approaching the city, he sounds a shofar and warns the people to arm and to come on the wall. I, too, appointed prophets who inform you about the impending retribution to alert yourselves and to mend your ways, so that you be saved, and that is like the shofar sounded by the lookout. Hearken to the sound of this shofar and arm yourselves.*—[Rashi]

And I have stationed—Heb. וַיִּקְמָתִי. *This means: I have already stationed*

for them. And so did Jonathan render: וַיִּקְמָתִי and I stationed.—[Rashi]
lookouts—(Badetes in O.F.)—[Rashi]

Redak renders צִפִּים as *prophets*. I have appointed true prophets who warn you and announce, "Hearken to the sound of the shofar." See how the false prophets give you futile promises. They say that there will be peace, but now, hearken to the sound of the shofar all around you to warn the people to take refuge. But they said, "We will not hearken." For we in Jerusalem will have peace.—[Redak]

18. Therefore, hearken, O nations—Assemble and march upon them.—[Kara]

Hearken to what I warn Israel.—[Redak, Ibn Nachmiash]

and know, O congregation—And You, O congregation of Israel, know.—[Redak, Kara, Targum] Me-zudath David renders: Each congregation of the gentiles, know.

what is within them—i.e. the evil that is in their hands.—[Rashi]

Know the iniquities of your men, from the smallest to the greatest.—[Redak]

19. Hearken, O earth—for you

* For Rashi's commentary turn to page 223.

בה: כִּלְמַה־יָּהּ לִי לְבוֹנָה מִשְׁבָּא
תָּבוֹא וְקִנְיָה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק
עַל־וְתִיכֶם לֹא לָרָצוֹן וְחִבְיִיכֶם לֹא עֲרֹבוּ
לִי: כֹּא לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶל־
הָעָם הַזֶּה מְכֻשָׁלִים וְכֻשָּׁלוּ בָם אֲבוֹת
וּבָנִים יַחְדָּו שָׁכֵן וְרֵעוֹ יִאָּבְדוּ: כֹּה
אָמַר יְהוָה הִנֵּה עִם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן
וְגוֹי גָּדוֹל יַעֲזֹר מִירְפַת־יֶאֱרֶץ: כִּי קִשַּׁת
וּכְדִּירוֹן יַחְזִיקוּ אֲכֹזְרֵי הוּא וְלֹא יִרְחֲמוּ
קוֹלָם בֵּינָם יִהְיֶה וְעַל־סוֹסִים יִרְכָּבוּ

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי
(ה) יחבדו. וחבדו קרי:

אחברו קרי
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

סחריו קרא
דבריו לא מקשיבו. כמו שגומר לפעולה ואיכדו לא נקישו:
(וכ) וקנה חסוב. לקשר ולפי שיש כנה סוב ורע הוא אכדו
קנה חסוב:

סנחת שי

והורחיקו מאסו כה ודרך המהירות לדבר כן: (ב) למה זה
די לבונה. אשר חסם מקריבו לפני אשר משכב בלה: לא
ערבו. לא נעמו: (בג) יחזיקו. יקחו כמו וישלח ידו

דרכי
אחיה: אלא נס מאסו בה שלא ירצו לקחתה ולשכבה כי ביום
יאשימו כסמצא חלקיהו ספר התורה ויקראו בה היה חידוש
אצלם כי כבר שכחו אותה: (ג) למה זה לי לבנות. וקנה חסוב
בארץ ישראל ושחר סמני הקפדת היו נסצאים בה או זכר השני ודא הרינן אחריה והקפדת היתה באה להבשיר הקרבן
ואם הקרבן אין נרצה לפני ולמה להביא הכשרון: שדוה הקפדות: (גלו) לכן. אבות ובנים. שכן ורעו. וזכר כן להודיע
כי חאב לא יוותר הבן אם ידע וכן אם הבן ידע לא יוותר לאב וכן האיש עם שכנו דל שהוא שוכן אצל ביתו וכן עם רעו שיש
לו משא ומתן או שותפות סמואין אחד מהם מתירא ומתירא את חברו לפיכך יאבדו כולם כי כל אחד ירצה ויחבר חברו: יאבדו.
כתוב ואבדו קרי וחתעין אחד: (גכ) כת אסר ח'. יער. אני הוא המעיר אחתו לבא סבבל אל ירושלם ארץ חתוקה לא ידעת
בלתי חשדה ועוד סבבין מפל: (גכ) קשת וכידון יחזיקו. כל אחד יחזיק בידו כלי ויין: כוסי יחמה. כגלי חים: ועל סוסים

מצודת רוד

ציד כנענים לא הקשיבו וגם אל חורתי שנתתי ביד משה לא
הקשיבו וימלטו כה: (ג) למה זה לי. שפח נחם רוח י' לי בהקפדת
סבבונס אשר חסוב משכב ובהקפד' קנס חסוב הנא מפלן מנחם:
לא לרצון. חוטם לי ללון: לא ערבו לי. לא ינסו לי:
(גכ) מבשלים. דככים המכשילי: ורעו. חזירו כנעני אלגנ:
ואבדו. כולם יאבדו יחד כי כולם סבבונס אל הכים כולם יכשלו

עו ויאבדו: (גכ) כארץ צפון. כוא כגל: יער. יסיה נסור לכא מסוף הלארן ר"ל מפעמח: (גכ) יחזיקו. יאחזו בידם להלחם כהם:

ולא ירחמו. פל סנפלים בידם: בים יחמה. כעו הים אשר חוסה פ"י גלוי ספרטישם כקול: ועל סוסים ירכבו. ויפסחו לגדוף אחרי

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

הם

them to come from Babylon to Jerusalem. No one comes from such a distant land without being aroused.—[Redak]

23. They will grasp—Heb. יִחְזְקוּ, they will take. Comp. (Exodus 4:4) And he stretched out his hand and took it (וַיִּחְזֶק). Comp also (infra

verse 24) trouble grasped us (וַיִּחְזְקֵנוּ) held us.—[Rashi]

Each one will grasp two weapons, a bow and a spear.—[Redak] like the sea—Like the waves of the sea.—[Redak]

This will make them even more ominous.—[Malbim]

20. Why do I need the frankincense that comes from Sheba, and the good cane from a distant country? Your burnt offerings are not acceptable, and your sacrifices are not pleasant to Me. 21. Therefore, so says the Lord: Behold, I give this people stumblingblocks, and both fathers and sons together shall stumble upon them, a neighbor and his companion, and they shall perish. 22. So says the Lord: Behold, a people is coming from the northland, and a great nation will be aroused from the ends of the earth. 23. They will grasp bow and spear, they are cruel and have no compassion; their voice roars like the sea, and they ride on horses,

i.e. if one thought to commit a sin, although he did not, in fact, commit it. According to the Talmud (*Kid-dushin* 40a), however, God does not account an evil thought as a deed. The Rabbis, therefore, interpret this verse to mean that God punishes for the fruit of their thoughts, meaning that if the thoughts produced fruit, i.e. if the deed was accomplished, God punishes for it. Otherwise, He does not punish for it. This is *Redak's* interpretation. Further, he quotes his father who differentiates between one who thinks to commit a sin, but is never afforded the opportunity to commit that sin, and one who thought to commit a sin and refrained from doing so because of fear of God. In the latter case, it is not accounted as a deed. Jonathan renders: the payment for their deeds.

20. **Why do I need frankincense**—that you offer up to Me, that comes from Sheba?—[*Rashi*]

Sheba was located in the southwest of the Arabian peninsula. See I Kings 10:1.—[*Daath Mikra*]

and the good cane—Since some cane is good for incense and other cane is unsuitable, he states: the good cane.—[*Kara*]

These ingredients for the incense were imported from distant lands, not so the other ingredients, which were found in the Holy Land. It is also possible that these two ingredients are merely examples of all the ingredients. The incense served merely to make the sacrifice fit for acceptance. If the sacrifice itself was unacceptable, why go to the trouble to bring the incense?—[*Redak*]

are not pleasant—Heb. עֲרֵבִי.—[*Rashi*]

21. **fathers and sons**—Neither will the fathers warn the sons nor the sons the fathers. Similarly, neighbors and friends will not warn each other. Therefore, they will all stumble and perish.—[*Redak*] This may mean that God will give them the opportunity to stumble upon sins. It may also mean that they will stumble upon disaster.—[*Alshich*]

22. **will be aroused**—I will arouse

איננו פגבר עביר קרבין
עלה פגשהא רציון :
כי שסענא יה שסענה
אתרשלא וקא עקא
אסרהנא הא פקבלין
קלרמה : כי לא הפקון
חמקלא ובאורחא לא
הקבן ארי מרמא
ר פגא א פקמא לא
מספחשין מסחור
מסחור : כי פגשהא רעסי
אקרוסקין וחספ בישכון
קמקמא אקל פחיד
עבירו לבון מספיר
בקרר ארי פקפיו יתה
קונוין עקנא : כי קחיר
יבקהה געסי פקברה

ערוך פאיש למלחמה עליך בת ציון :
כי שמענו את שמעו רפו ידנו צרה
החזקתנו חיל פיולרה : כי אל תצא
השדה ובדרך אל תלכי כי הרב
לאיב מגור מסביב : כי בת עמי תגרי
שק והתפלשי באפר אבל יחיד עשי
לך מספד תמרורים כי פתאם יבא
השודר עלינו : כי בתון נתתיך בעמי

ר"א כה מתי ינחיו כ : תצאו קרי חלבו קרי קמץ במשטא מבצר

מהרי"ק

(כח) כנור . כמו לא תנורו בפני איש : (כו) בתון נתתיך בעמי . מספד . בקרא מסורס הוא והוא כמו בתון מבצר נתתיך בעמי . ופתרון בתון חוק נתתיך בעמי : והנה ובתנת את דרכם . אבל של כי יחיד מי שאין לו אלא כי יחיד ומת : מספד תמרורים . לפי שהוא דנוק נקוד . מספד כפתח ואינו נקוד . מספד בלוי : ערינו . כניכולו עלי ועליך : (כו) בתון נתתיך . לירמיה נאמר חוק נתתיך כנכוס ותעש ובתנת

רד"ק

ירכבו . כי לא יבאו גללים לבד אלא אף ורכבי סוסים יחיו
בהם רבים וכלחמם יותר חוקת : ערוך כאיש ככלחמ . כל
אחר מהם יהיה נרד כליו ויין כפיו עצמו ככלי ויין ונרדו לא יהיו
דברים כל כך מווייניו חת החיל יהיה כל אחד מהם ערוך למלחמת כאיש אחד ועל מי יבאו עליך בת ציון : (כז) שמענו
את שמע . שמע וגוי שוכר הנפטר מן שמעו שומע כולם ודמא ושסענו באמר חנוביא שכולל עצמו עם ישראל הדרוסים
אל דברו : (כח) אל תצא . חלכי . תצא חלכי בחיב בידך ונקבה סדרר בגדר הבנות חלכותא קרי מרבר כנור חרשים
הדניין אחד : חריב . יש לאויב כבדוך להכובכם אם תצאו : מנור . ופתח יש בכל סביבותיכם אם תצאו ויח' מנור מסביב
בכסלא מהכנסתיו מסחור מנור : (כח) בת עמי . והתפלשי באפר . התגוללי בתוך האפר ויח' ויח' רשיון : אבל יחיד . אבל
אדם שיש לו בנו יחיד ושרא אבל קשה : מספד תמרורים . מספד . מסך לשון חור פספס של מירות ובמסדר ג'
פתחין והס' תריאי סבכין לרבותא פירוש תריאי מספד תמרורי' סבכין מספד בית האבל רשיון כמספד תרדיון :
כי פתאם . פתחא התחילו לספד כי לא תרעי עת בואו כי פתאם יבא עלינו : (כז) בתון . אסר לנביא אף על פי אחת

מצורח ציון

הנשים בעלמיה : ערוך כאיש . כ"ל מהם מנור ומוכן כלש נכור
חיל ללכת למלחמת ערוך כח ציון : (כז) את שמעו . נלס נוסר
שמועת נכורו : ופרי ידיו . נפשו קסויס וחלשים : יצח
החוקתו . אתח אוקמו לרה ומיל יולרה : (כח) כי הרב לאויב .
כי כתכר אסר הוא לאויב מנא פחד מסביב : (כז) וגרי שק .
דרך לער ואילנות : והתפלשי באפר . חתנלני כלסר ושעין חלל
כפל כי יחיד ומספד מר : השודר מר : (כז) בתון . ממשר
הנשים בעלמיה : ערוך כאיש . כ"ל מהם מנור ומוכן כלש נכור
חיל ללכת למלחמת ערוך כח ציון : (כז) את שמעו . נלס נוסר
שמועת נכורו : ופרי ידיו . נפשו קסויס וחלשים : יצח
החוקתו . אתח אוקמו לרה ומיל יולרה : (כח) כי הרב לאויב .
כי כתכר אסר הוא לאויב מנא פחד מסביב : (כז) וגרי שק .
דרך לער ואילנות : והתפלשי באפר . חתנלני כלסר ושעין חלל
כפל כי יחיד ומספד מר : השודר מר : (כז) בתון . ממשר

מסודר ומוכן : כאיש . כ"ל כנכור חיל : (כז) רשו . מלשון קסיון :
החוקתו . מנין לחיזק : חיל . חלהלס ורעד : (כח) מנור . מנין
פחד כמו ויגר מואב (כפדרס כ"ז) : (כז) בת עמי . פחד עמי חגרי .
מלשון מנורה ואור : שק . ירעס עמם : והתפלשי . מנין כסיו
והתגלגל כה וכן מסר התפלשי (פסיה ט') : תמרורים . מלי מניחם :
השודר . טעוק : (כז) בתון . מנין מגדל חוק וכן מוסלכותן (ישעי

כפוקס לירמיה הלא נתתיך כעמי מחוק כנגד מלך ולא מירא מהם להוכיח דרכם על מניס : ותדע . וא"כ ידעם ויבנת את דרכם כי

The intention is that the mourning will be very intense as one mourns for his only son.—[Redak]

מקפד a bitter lamentation—Heb. תמרורים, lit. a lamentation of bitter-nesses. Since it is the construct state, it is vowelized מקפד with a 'pattah,' and it is not vowelized with a 'zere.'—[Rashi]

27. I have made you the strong

one—This was said to Jeremiah. I have made you the strong one in their midst, and you shall know and test their way, that he tested them and they will not heed. פחוך is an expression of strength. Comp. (Isa. 32:14) rampart and tower (בָּחוּךְ), also 'ibid. 23:13) they erected its towers (בָּחוּךְ).—[Rashi]

God says to the prophet:

equipped like a man for war, upon you, O daughter of Zion. 24. We have heard his report, our hands have become feeble, trouble has grasped us, and pain, as a woman in travail. 25. Go not forth into the field, and on the road do not go, for the enemy has a sword; there is fear all around. 26. O daughter of My people, gird yourself with sackcloth and roll in ashes; make yourself a mourning [as] for an only child, a bitter lamentation, for suddenly the plunderer will come upon us. 27. I have made you the strong one and the fortress of My people,

equipped like a man for war—Each one will be armed with weapons like a man going alone to wage war. As a rule, armies were not that well equipped. In this case, however, each soldier will be equipped as though he himself were going to wage a battle with his opponent.—[Redak]

Malbim explains this as connected with 'they ride on horses.' I.e., each horse will be equipped like a man for war. A horse will not attack by accident, but will come upon you intentionally, O Daughter of Zion.

24. We have heard his report—The prophet includes himself among Israel, who listens to his words.—[Redak]

our hands have become feeble—We have despaired of doing anything.—[Malbim]

trouble has grasped us—at the time of the siege.—[Malbim]

and pain as a woman in travail—at the time the wall was broken. This is like the woman whose womb opens up, releasing its contents, for then the king and his soldiers fled at night.—[Malbim]

25. Go not forth into the field—I warn you not to go forth into the field.—[Malbim]

and on the road do not go—I.e., do not go on the road within the city. Instead, hide in the nooks and crannies.—[Malbim]

for the enemy has a sword—outside the city, to slay you if you go forth.—[Redak, Malbim]

there is fear—Heb. *מִיָּדָה*.—[Rashi] There is fear all around if you go forth.—[Redak] *Malbim* explains: There is fear all around your dwelling for the city is ready to be broken into.

Another explanation: An expression of gathering. Comp. '(Ezekiel 21:17) Gathered (מִגִּדּוּר) to the sword.' And in this manner Jonathan renders it.—[Rashi] Jonathan renders: For the sword of the enemy slays those gathered around.

26. and roll—Heb. *וַתִּפְּלֵשׁ*.—[Rashi, Redak] *Jonathan* renders: cover your head.

a mourning [as] for an only child—*A mourning for an only son; one who has only one son and he dies.*—[Rashi]

* For Rashi's commentary turn to page 223.

מִבְּצֵר וְיִתְדַע וּבַחֲנֹת אֶת־דִּרְכָם׃
כִּי כָל־סֶרֶס סוֹרִים הִלְכִי רַב־נֶחֱשֶׁת
וּבְרֹזֶל כָּל־מַשְׁחִיתָם הִמָּה׃ כִּי נָחַר
מִפֶּחַ מְאֹשֶׁתָם עִפְרַת לְשׂוֹא צִרְפָּצְרוֹף

זרעים

מאש תם קרי

דסתתגבן? דזין תובו לאוריקא ולא תבי ונאכרא דסתקסי קנו כידא פן תנא קסילין

סדר"י קרא

[illegible]

כמו ויחנכלו אותם ליהמיתו (כרא' לו) : (כמ) נחר ספח .
תוך הכור ומשיל לזרוק אבל אתם בחתי לזרוק אתכם
רה חסי (חיוב ב"נ) ועלמי חרה מני חורב (שם ל') (אשר"ש
מנחת שני

[illegible]

גם הברול לעשות בו כפי אסמטו כי לא יתעד הברול לבד
במסמך שסדרב לעין חוק ו"ח כל רכריכויו מרדיו וע'
שקפות אותם הנפה כל כי ידיו חשיל' ע"כ למכא'
לעמוד חש' ורדונו נוח במכסח כחש' לעד' חק המכסח'
ע"ז אשר כי המכס' נשר' מוכ' התמדת' תנז' בו ודבר'
וחם למכא' תרע"ם שסדרב אליהם תביא חשכ' וחש' חסד'
לכ' למעשה ותשקולות ותתחדד' כרבר' חש' וכליז'.

מצודת ציף

(י"ב): ובתת. מלאן בחינה: (כח) מרי סוררים. מין מות
 וסוקס חמר סורר ומורס (נדרים כ"ט): חלכי רביל. מין לס"ר
 לא חלך רביל (ויקרא י"ט): (כס) נטר. מין יובס כמו מרס
 מין מורס (סו"ב י"ג): מחד. סס סס מסימין כס לכסר חס:
 מין נטר וסלס: שפוט. מין מחס: דרפ דרופ. מין

ועשמיד על האש וניסח בשפות עד יוחר כספ וספוסרת ונשרף
האש וגם הסופרת דבר חס ושלם כי נשרף הכל אבל בהנש לרף

ספקו והתדע והסוי
להתן ית אדמתהו :
בה כל בקריהו קריו
המלכין בקיילו קמ
העבר נחש עם שחל
בוליהו סמלין אינו :
הא כמשב נחין
במריה גנאה רעא פן
השא קלהו רגביא
דסתנן להו תובו ?
רשי

אחת דרכם הבוהים והם לא
פוטל ובחן (ישעיה ל"ב) הקיבו
סורדים. קרים מן הדך;
והכרול מטילי איניה בן שני
יחיד כך שמעתי. ואני אומר ה
וכרול להחזיק כזביהם, וי"ל
בכיליו כמח דמערב נחש סס
משל הוא כשורפים כסף נופח
במטוס נמר ונחמד מכה הא
רר

המאמר הזה נכתב על ידי ד"ר חיים שוורץ, מנהל מחלקת המחקר והפיתוח של משרד החינוך, וד"ר חיים שוורץ, מנהל מחלקת המחקר והפיתוח של משרד החינוך. המאמר מפרט על תוכנית הלימודים החדשה, ומדגיש את חשיבותה של תוכנית הלימודים החדשה. המאמר מפרט על תוכנית הלימודים החדשה, ומדגיש את חשיבותה של תוכנית הלימודים החדשה.

מצודה דוד

[illegible]

fire with a bellows in order to refine the silver. The bellows symbolizes the prophet. The blower is the prophet, and the bellows is his mouth and his throat. He says that the bellows becomes burned from its constant use. The prophet's speech

is the blowing. The lead has been consumed, yet the impure silver has not yet been refined. I.e. the wicked of Israel, to whom the prophet speaks constantly, morning and evening. The lead is symbolic of the prophet's efforts to admonish the

and you shall know and test their way. 28. They are all extremely perverse, going tale bearing [like] copper and iron; they are all destructive. 29. The bellows is heated from the fire, the lead is consumed; in vain does the foundry refine,

Although you speak harshly to them and prophesy their doom, fear them not for I have made you a tower and a fortress among them. This is reminiscent of '(1:18) And I, behold I have made you today into a fortified city and an iron pillar, and into copper walls.' Therefore, fear them not and search their ways. He uses the word *וּבְחַנְתָּ*, 'and you shall test,' as a play on words with *בְּחֹזֶק*, a strong one. Jonathan renders: I have made you a chosen one in My people, like a fortress.—[Redak]

28. extremely perverse—Turning away from the road.—[Rashi]

The repetition denotes the most perverse.—[Mezudath David] I.e., even the perverse consider them perverse.—[Ibn Nachmiash]

Jonathan renders *שָׂרִי* as *שָׂרֵי*, princes, yielding: princes of perverse ones. The servants are perverse, and the princes are likewise perverse.—[Redak]

going tale bearing—between copper and iron. They introduce hatred between two princes who have the power to provoke one another. That is what I heard. But I say, they are tale bearers, and they are as strong as copper and iron to maintain their falsehood. Jonathan, however, renders this word *רָבִיל* as an expression of guile (נִזְלָה). They go with guile as one mixes copper with iron. *נִזְלָה* is an expression of plot. Comp. '(Gen. 37:18) And they plotted (וַתִּזְכְּלוּ) against him to slay him.'—[Rashi]

Redak explains that the servants bear tales to their masters in order to harm the poor. The servants and their masters are compared to *נְחֹשֶׁת וּבְרֹזֶל*, which, in this case, means 'steel and iron.' When they merge, they do their work as one. As mentioned, *נְחֹשֶׁת*, in this case, means steel, mixed with the iron to make it harder, and to give it the power to cut better. In all cases, *נְחֹשֶׁת וּבְרֹזֶל* denote strength.—[Redak from his father]

they are all destructive—They kill each other.—[Mezudath David]

Others explain: Both copper and iron are destructive.—[Malbim, Ibn Nachmiash]

***29. The bellows is heated**—This is an allegory. When they refine silver, they blow with a bellows, and they always put lead into the crucible, which helps for the refining. But you—I have come to refine you. The bellows is heated and parched because of the fire, and the lead is completely consumed. *נָחַר* is an expression related to '(Job 42:7) My wrath has been kindled (נָחַר),' (ibid. 30:30) And my bones are burned (נָחַר) with heat,' (esrast in O.F.).—[Rashi]

Since he compared them to copper and iron, with which the smith creates a utensil through fire, he compares them further to the craft of the refiner. When he refines silver, he places lead with the silver in order that the fire should not consume it, and the refiner blows the

* For Rashi's commentary turn to page 223.

and the wicked ones have not been separated. 30. Refuse silver have men called them, for the Lord has rejected them.

7

1. The word that came to Jeremiah from the Lord, saying:
2. Stand in the gate of the house of the Lord, and proclaim there this word, and say: Hearken to the word of the Lord, all Judah who come into these gates to prostrate yourselves before the Lord. 3. So said the Lord of Hosts, the God of Israel: Improve your ways and your deeds, I will allow you to dwell in this place. 4. Do not rely

people with allegories and figures to bring them back to improve their ways.

and the wicked ones have not been separated—*from their evil way. That is to say that the prophets toiled to reprove, but it did not avail them.* **Separated**—Heb. נָקַד (furent de . . . in O.F.). (Another version:) *and the wicked ones. This is like נָקַד.* (In other versions, this is omitted).—[Rashi]

30. **Refuse silver**—*which cannot be refined with any toil.*—[Rashi]

Since they have not been separated from their evil ways, they are like refuse silver, and those who know of their evil, indeed call them that, for the Lord has rejected them because of their failure to improve their ways.—[Redak]

1. **The word that came to Jeremiah**—This expression was not used

in the previous prophecies. It is used here to tell us that Jeremiah's standing in the gate of the Temple was in compliance to a divine command.—[Redak]

2. **Stand in the gate of the house of the Lord**—That is the Eastern Gate, the main one.—[Redak]

who come into these gates—There were seven gates in the forecourt, three on the north, three on the south, and one on the east.—[Redak from Middoth 1:4].

to prostrate yourselves—I.e., do not think that with your coming here to prostrate yourselves your sins will be forgiven, for it is not so.—[Abarbanel]

3. **and I will allow you to dwell**—I will allow you to remain dwelling in this place and you will not be exiled therefrom.—[Redak]

4. **Do not rely on false words**—On

מחל

La

ר.ר.ב.

וְאִיכָּזָב הַלְלוּ וְהַלְלֵה אֶת
הַלְלוּ אֶת הַלְלוּ אֶת הַלְלוּ אֶת

משה כהן טעף, יהודה שמש
י. טעף, יוסף סיבסו, יצחק
גאון לא לוסט, יצחק;
יהודה בברור וזל

מצודת דוד

במחנה הדיור, שבו נמצאים כ-1000 תלמידי תיכון, נערכות שיעורי חינוך ופיקוד.

on false words, saying: The Temple of the Lord, the Temple of the Lord, the Temple of the Lord are they. 5. For if you improve your ways and your deeds, if you perform judgment between one man and his fellowman, 6. [if] you do not oppress a stranger, an orphan, or a widow, and you do not shed innocent blood in this place, and you do not follow other gods for your detriment, 7. I will allow you to dwell in this place, in the land that I gave your forefathers from days of yore to eternity.

8. Behold, you rely on false words,

words of no substance, for they say, "Is not the Temple of the Lord in our midst? God will never destroy His Temple because of the sins of the people, neither will He destroy His city. The expression, 'the Temple of the Lord' is mentioned three times, denoting the porch, the Temple, and the inner sanctum. Possibly, it is repeated for emphasis.—[Redak]

The Temple of the Lord, the Temple of the Lord etc.—*Three times a year you appear before Me.*—[Rashi from Jonathan] Rashi appears to quote Jonathan as explaining the three mentions of the Temple of the Lord as symbolic of the three appearances in the Temple. Our editions of Jonathan, however, read: Rely not on the words of the false prophets who say: You worship before the Temple of the Lord, you sacrifice before the Temple of the Lord, three times a year you appear before Him

5. **For if you improve your ways—**

This denotes the observance of the positive commandments.—[Abarbanel]

6. **[if] you do not oppress**—I.e. if you observe the negative commandments.—[Abarbanel]

a stranger, an orphan—I.e. a stranger or an orphan. The same applies to others who are oppressed because of their weakness.—[Redak]

in this place—These are grave sins no matter where they are committed, but in this place they are still graver since here is the place of the Shechinah.—[Redak] Ibn Nachmish words it as follows: There is no comparison between one who provokes the king in his palace and one who provokes him outside his palace.

for your detriment—Following the idols is for your harm, for when you commit idolatry, you will fall before your enemies.—[Redak]

7. **from days of yore to eternity**—When I gave it to you in Abraham's

הַשָּׂקָר לְבַלְתִּי הוֹעִיר: הַגִּנֹּב וְרָצָח
וְנָאֵף וְהַשֹּׁבֵעַ לַשָּׂקָר וְקָמָר לְבַעַל
וְהַלֹּךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא
יֵדְעָתֶם: וּבִאתֶם וַעֲמַדְתֶּם לְפָנַי בְּבֵית
הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו וַאֲמַרְתֶּם
נִצַּלְנוּ לְמַעַן עֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַתּוֹעֲבוֹת
הָאֵלֶּה: הַמַּעֲרַת פְּרִצִּים הִיא הַבֵּית
הַזֶּה אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי־עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם
גַּם אֲנִי הִנֵּה רֹאֲתִי נְאֻם־יְהוָה:

וְהַגִּנֹּב רָצָח. לאחר שאחם שברין כל עבירות הללו ובאתם
וצמרתם לפני בבית הוה ואסרתם נצלתו מעבירות שבידיו
שבואתו בסקדש מנין עליו מן העבירות נמצא שכל בואתכם
לפני בסקדש אינו אלא לעשות את כל התועבות האלה:
(יא) המערת פריצים הית הבית הוה, שם עתה שם מערת אחת היתה
בצורה והיו נכנסין שם אנשי מסמר בשעה שהתמיד קרב
ומתפללין על קרבן אחיהם שירצה ובסקלקלו הירוות הכניסו
רד"ק

(ט) הגנוב, וזו' אחר מין הפסל: ונאף, נא'ם
כח'ו' נפיל: (י) כסופת, כספת פריס מלך דמלך אפס פ"פ כסופת
דמלך פריס אחר פוס נכין לית חסר וז'ו' פניאל: (יא) כספת, כסופ
נצלתו ופיר אחם ואסרים נצלתו בעבור שתשובו לעשות את כל
התועבות האלה: (יז) ובאתם, בשרש הוא: יז'ו' הכספת
פריצים, וכי תחשבו הבית הוה כסו פערת פריצים וכן הוא
הוא כסל עונכם שתעו פריצים לבא אלי אחר עשיתם מה שפנעתי לעשות
אין זה אלא פריצות וצווח כצח וקצי לב
שעשיתם הפך צרתי וחבאי לפני זה כדך גדול והכנסת: גם אנכי חנת ראיתי, לא תחשבו כי אני לא אראה מפשעיהם והרעת
מצורת ציון

(ח) לבלתי, פניו כזו לא: דעיל, מל' סופת: (י) נצלתו,
מנשן האל: (יא) המערת, מין מפיר בקרקע:
מפסעים האלם ותהיה ציח' כי מפיר ופזר לפסות המופעות במוחמס צו: (יא) המערת, האלם תחנח שיהיה הכי הוה וז'ו' בעיניכם

see, therefore, that, when you come to Me, you do not come with sincerity, but you intend to continue with your sins. The analogy is to a cave where the robbers seek refuge outside the city, to avoid being apprehended.—[Redak]

Alshich explains this as an allusion to the generation of Josiah, whose repentance was insincere, and, as mentioned above (3:10), they

would engrave pagan images behind their doors to conceal them from the king and his inspectors. Then they would go to the Temple to appear before God with the belief that he would take cognizance only of their appearance in the Temple. The prophet castigates them by saying that they make God's house a refuge from punishment as the robbers do by hiding in their cave.

of no avail. 9. Will you steal, murder, commit adultery, swear falsely, offer up to Baal, and follow other gods that you know not, 10. And will you not and stand before Me in this house, upon which My name is called, and say, "We are saved," in order to commit all these abominations? 11. Has this house upon which My name is called, become a cave of profligate men in your eyes? I, too, behold I have seen it, says the Lord.

days, I gave it to you to eternity on the condition that your children follow My ways.—[Redak]

8. **of no avail**—For you see that these words are of no use.—[Redak]

9. **Will you steal, murder, etc.**—*This is a question. Will you do all these, and should the Temple of the Lord avail for you?*—[Rashi]

Do you think that you can commit evil deeds and be saved from punishment because you come and stand before Me in this house as you say after you have committed all these abominations, and you come into this house and say, "We are saved." I.e., you say, "We are saved," in order to repeat these abominations.—[Redak]

The result is that the Temple is the cause of your sins.—[Kara, *Mezudath David*]

These words do not appear in the plural but as infinitives to indicate that the majority of the people were not guilty of these sins. The community was held responsible for the guilty individuals, however.—[Daath Sofrim] He illustrates from this verse, that, despite the sins of the people, they believed wholeheartedly in the efficacy of the Holy Temple, to the extent of believing that their appearance there and their

worship there would expiate their sins.

Alshich conjectures that 'murder' alludes to the assassination of the prophet Zechariah, whose blood was still seething.

11. **Has . . . a cave of profligate men?**—*Was this house in your eyes? This is a question.*—[Rashi]

Rashi's intention is not clear. Perhaps he wishes to indicate that the clause, "upon which My name is called," is parenthetical, thus connecting, "this house" with "in your eyes." Perhaps also he wishes to tell us that the sentence is a question.

Do you think that this house is like a cave of profligate men? It, indeed, seems so since you believe that you will be saved by entering it. This, in fact, compounds your sin, since you have the audacity to come to My house after transgressing My commands. This is nothing but profligacy, brazenness, and obstinacy, that you disobey My wishes and then come before Me. This is rebellion and provocation.—[Redak]

behold I have seen—*that it is so in your eyes.*—[Rashi]

Do not think that I am unaware of your evil thoughts, for I am not like a human being, who can be deceived by outward appearances. I

12. For go now to My place that is in Shiloh, where I caused My name to rest at first, and see what I did to it because of the wickedness of My people Israel. 13. And now, because you have committed all these acts, says the Lord, and I spoke to you, going early and speaking, but you did not hearken, and I called you, but you did not respond. 14. And I will do to the house upon which My name is called, upon which you rely, and to the place

12. **For go now to My place that is in Shiloh**—Your belief that Jerusalem will not be destroyed because of the presence of the Temple is a false idea, for go now to My place that is in Shiloh, where Israel appeared before Me three times a year. Yet I did not favor them but destroyed the sanctuary because of the wickedness of My people Israel.—[Kara]

I.e. think about My place that was in Shiloh.—[Mezudath David]

at first—I.e. before I caused it to rest in Jerusalem.—[Mezudath David]

what I did to it—that I destroyed it and removed My Shechinah from there, and allowed the ark to be captured and stay with the Philistines. I did not have pity on My honor, since they defiled it. I will do the same to the Temple. Therefore, do not rely on words of falsehood, without substance.—[Redak]

13. **And now**—that your sin is

greater than that of Shiloh because you should have learned a lesson from Shiloh.—[Malbim]

because you have committed all these acts—such as stealing and murdering, acts that were not committed in Shiloh.—[Malbim]

and I spoke to you going early and speaking—This too was not done in Shiloh.—[Malbim]

14. **And I will do**—Therefore, I will do to the house etc.—[Malbim]

upon which you rely—Since you rely on this house to sin.—[Malbim]

Although the sanctity of the Temple in Jerusalem is greater than that of the Tabernacle and it is situated opposite the Heavenly Temple, I will, nevertheless, not refrain from destroying it because of your sins.—[Alshich]

and to the place—I.e. to Jerusalem.—[Mezudath David]

Malbim explains: To the entire Eretz Israel.

לָכֵן וְלֹא־תִּהְיוּ כְּמֵה
בְּעִבְרִית לְשִׁילֹו :
סוֹאֲלֵי יִהְיוּ מֵאֲרָעָא
בֵּית שְׁכֵנֵי קָמָא
רְאִינֵהוּ יֵה קֵל אֲחִיבֹן
יֵה קֵל יִרְעָא דְיִשְׂרָאֵל :
סוֹ וְאֵת לֹא תִצְלִי עַל
עָמָא דְרִין וְלֹא תִתְחַסֵּן
עֲלֵיהוֹן בְּכֻזָּו וְצִלוֹ וְלֹא
תִּכְבֵּי מִן קִדְמֵי אֲבִי קָמָא
הַעֲמָא קִדְמֵי ? קִדְמֵי
עֲלֹוֹתָהּ : יי הִלִּית אֵת
הָי קָמָא דְרִין עֲבָדִין
בְּקִרְנֵא דְבֵית יְהוּדָה
וּבְשִׁנְיֹו יְרוּשָׁלַם :
יֵה בְּנֵי מִלְכִּין אֲמָא
וְאִתְקִיא מִדְּלָקִין יֵה
נִרְמָא וְנִשְׁנֵי לִישָׁן לִישָׁא
לְמַעַד בְּרִי דְרִדּוּסִין
לְכֻכְכָּב שְׁמִיָּא וְלִנְקָמָא

ת"א ואלה לא תהיו
תפילות מן סודותיו י"ה
כוסה ח' יד :

רש"י

בעיניכם : (יד) כאשר עשיתי רשילו . כימי עלי :
(טו) באשר השלכתיו וגו' . עשרת השכנים : (יח) לעשות
כוונים . דפוס הכוכב : למלכת השמים . כוכב הגדול היו קורין מלכת השמים לשון מלכה וכן ח"י לכוכבת שמיא :

מהר"י קרא

זוהרים כל הכוכבות הנזכרים . לבעלה כאשר עשיתי לשילו :
יח כוונים . אובולח"ש בלעז : למלכת השמים . ח"י לכוכבת
כוונים . דפוס הכוכב : למלכת השמים . כוכב הגדול היו קורין

רד"ק

בכנו והיה עם מלכותם ולא חששתי לכבודי אחר שהיו
הם סבבים אותי כן אעשה בבית הוה לסיפר אל מבחתי
אל דרבי שרר כאלו . ושלשת המפוסקים הבאים אחר
זה המסך מבוארים כאלו : (טו) את כל דע אפרים . עשרת
השבבים שגלו ונבנה אותם לאפרים לפי שהבביות היתה לאפרים
ביום שנחלקה המלכות ושם ואילך נקראו עשרת השבבים
בשם אפרים : (טז) ואחת . ואל תשא . ענין תנבאת תקול כמו

מצורה ציון

(טז) ואל תשא . ענין המע קול : בעדם . בעמכם :
רנה . הוא ענין לשון חסד : הנשע . ענין בקשה וכן שגנוני ל' (כלל)
ל'ג) : (יז) האניך . האין מהו וכן ח'ק' ידע ח'זה יכ' (קבלת
יח) : ובחציות . בשקין : (יח) בלשונם . מל' נקיש : כבערים .
מהזיקים : בלש . מלשון ליש והוא נגלוט העולם : בצק . עיסה
כמו מנוב בלש עד חמיו (השעו ו') ואחר בלש כ'סיו וכן אש'י
על חמיו לזה וכסיה מ'ד) : כוונים . מין מלכין ויח'סן שנקראו על
פי שמאם : כוונת הלב בחקוקן רב וכן שגנוני על נוסים להעבירה

Redak defines them as a kind of food made to offer up to the stars. They are called כְּנִינִים, since they are made with special devotion (כְּנִינָה). Jonathan renders: פְּרִדּוּסִין, a special form. Daath Mikra states that the word originates from the Assyrian, meaning 'cakes.' These were eight-pointed star cakes or cakes made in the shape of a young woman.

Marcus describes them as half-moons.—[Barzilai]

to the queen of heaven—The largest star they would call מְלָכָה, an expression of a queen (מְלָכָה), and so did Jonathan render it: לְכוּכְבָּב שְׁמִיָּא, the female star of heaven.—[Rashi] Redak defines it as מְלָכָה, the work of heaven, meaning the stars. Daath Mikra

that I gave you and your forefathers, as I did to Shiloh. 15. And I will cast you away from My presence, as I cast all your brothers, all the seed of Ephraim. 16. And you, pray not on behalf of this people, neither lift up cry nor prayer, and entreat Me not for I will not hear you. 17. Do you not see what they are doing in the cities of Judah and in the streets of Jerusalem? 18. The sons are gathering wood, the fathers are kindling fire, and the women are kneading dough to make star-shaped cakes for the queen of

Alshich explains it as the temple site, holy from the time of the binding of Isaac. I will, nevertheless, destroy it.

as I did to Shiloh—*in the days of Eli.*—[*Rashi*] As mentioned above, the Tabernacle of Shiloh was destroyed on the day the ark was captured by the Philistines. See I Sam. 4, 5.

15. And I will cast you—I will exile you.—[*Targum*]

as I cast etc.—*the ten tribes.*—[*Rashi*]

all the seed of Ephraim—The ten tribes that were exiled. He calls them Ephraim because the throne was occupied by Ephraim when the kingdom was founded. From then on, the ten tribes were known as Ephraim.—[*Redak*]

I.e., the king, Jeroboam son of Nebat, who assumed the throne when the kingdom was divided, was an Ephraimite.—[*Ibn Nachmiash, Mezudath David*]

16. And you—God addresses the prophet.—[*Mezudath David*]

neither lift up—An expression of raising the voice.—[*Redak*]

I commanded you merely to stand

in the gate of the temple and to reprove the people, not to pray for them.—[*Malbin*]

cry nor prayer—Not only shall you not pray on their behalf, but you shall not act as a cantor, uttering the prayers to which they respond.—[*Malbin*]

and entreat Me not—that I relent in your merit.—[*Malbin*]

for I will not hear you—I.e. I will not accept your prayers in any case.—[*Malbin*]

17. Do you not see—How can you pray for them? Do you not see what they are doing?—[*Malbin*]

what they are doing—I.e. the act itself.—[*Malbin*]

in the cities of Judah and in the streets of Jerusalem—They are committing these sins flagrantly.—[*Malbin*] They are not ashamed to provoke Me in public places.—[*Redak*]

18. The sons are gathering wood—All the members of the household are engaged in this worship for the reward they expect for it.—[*Redak*]

18. star-shaped cakes—Heb. כִּכְלִים, *the shape of a star.*—[*Rashi*]

נִסְכֵּן לְפָנַי פּוֹכְבָּא
בְּדִיר לְאַנְטוֹנִי קְרִיסִי
יֵם הַבְּדִיר יוֹ קְרִיסִי
אֵינוֹן סְרִנְיוֹן אֶחָד
הָלֵא לְאֶבְרָהָם הָרוֹן
בְּדִיר לְאֶבְרָהָם
בְּעֹבְדֵיהֶן : יֵם בְּבֹן בְּנֵן
אֶחָד יֵם אֶלְיוֹס הָאֶרְוִי
נִסְכְּחִי הָלֵא בְּהֶרָא
הָרוֹן עַל אֶבְרָהָם
בְּדִיר אֶחָד חֶלְקָא
וְעַל אֶבְרָהָם יֵשׁוּעִי
וְעַל יְהוֹיָחָן : כִּי בְּנֵן
אֶחָד יֵם עֲבָדֵי אֶלְהָא
דִּישְׁרָא עֲלֻתְהוֹן
אֶסְפִּי עַל נִסְכֵּי
קוֹדֶשׁ יִכּוֹן וְאֶכְלוּ

ד-ש"י

(כ) נחכה . יורדה ומנעת כמו ומטר לא נחך ארצה (שמו' ט) לא מטא : (כא) עוֹדְרוּיָכֶם . שאתם מקריבים כליל וזוחלנו הכשר שהרי אינם מהובלות לפני ולמה חפסידים :

—"ק

[illegible]

מצודה דוד

השמש ונאלו חולק על כלם: והדך, ונשך או נכסים וגו' למשכן
הבעיטני, ר"ל יודעים הם שאין חושלת בעידיהם אבל כל מעשיהם
הנכספים: (י"ט) האמרי, ר"ל ובי העם הוה עמבדו' לנמר ובי
מעשיהם מוצאם לי הלא העם יזיק להם כי יהיה להם לבוש
לנולמים: (כ) נחבת, הריב נשפתה לו המקום הזה והיו וסמך
(כא) עולותיהם ספו וגו', העולות שהם עונותיהם שמה נזכר כליל

It was customary for them to offer up burnt offerings, which were completely consumed by the fire, and peace-offerings, which were eaten by the owners, with the exception of the blood and fat that were offered up on the altar and the

the heaven and to pour libations to other gods, in order to provoke Me. 19. Are they provoking Me? says the Lord. Are [they] not [provoking] themselves for the shame of their faces? 20. Therefore, so says the Lord God: Behold, My wrath and My fury reaches this place, upon man and upon beast, upon the trees of the field and upon the produce of the soil, and it shall burn and not be quenched. 21. So says the Lord of Hosts, the God of Israel: Add your burnt offerings upon your sacrifices

identifies it with Ishtar, the chief goddess of the Assyrians and the Chaldeans. She was believed to be the planet Venus. Rather than ascribe queenship to this goddess, Scripture alters the word מַלְכָּה to מַלְכָּה, to denote work or subservience, just as מַלְכָּה is altered to מַלְכָּה.

in order to provoke Me—The participation of the entire family in a project that one person could do is for no other reason than to provoke Me.—[*Malbim*]

They know that there is no use in their worship. They perform it only to provoke Me.—[*Mezudath David*]

19. **Are they provoking Me?**—Are they doing this to make Me angry? Do they really think that they can anger Me? For the trait of anger does not apply to Me, only to them, as do other character traits. Thus, the anger will fall upon them.—[*Redak*]

for the shame of their faces—that they be ashamed of their evil deeds, for it is not fitting that I become provoked from their deeds even if I were, indeed, affected by character traits. The truth is that nothing affects Me; neither do they anger Me with their evil deeds nor do they do

good to Me with their good deeds. This is reminiscent of Elihu (Job 35:6ff), who reproved Job by saying, "If you sinned, what do you do to Him, and if your transgressions are many, what do you do to Him? If you have dealt righteously, what do you give Him, or what does He take from your hand? To a man like you is your wickedness, and to the son of man your righteousness." Although the Torah states (Deut. 32:21): They provoked Me with their futilities, this is an anthropomorphism.—[*Redak*]

reaches—Heb. נִגְחָה, *falls and reaches*. *Comp.* '(Exodus 9:33) and rain did not reach (נִגְחָה) the earth,' did not reach.—[*Rashi*] Others render: is poured upon this place.—[*Mezudath*]

Through My anger, this place will be destroyed, wherever a man, beast, or plant is found.—[*Malbim*]

and it shall burn and not be quenched—Although illnesses are remedied by various foods and medications, when God's wrath is upon the vegetables as well as the animals, there is no remedy.—[*Malbim*]

21. **your burnt offerings**—that you

and eat flesh. 22. For neither did I speak with your forefathers nor did I command them on the day I brought them out of the land of Egypt, concerning a burnt offering or a sacrifice. 23. But this thing did I command them, saying: Obey Me so that I am your God and you are My people, and you walk in all the ways that I command you, so that it may be well with you. 24. But they did not obey nor did they incline their ear, but walked according to [their] own counsels

breast and the leg that were awarded to the priests. They did not bring sin-offerings and guilt-offerings, since these are brought only if one repents of his sins and confesses them. Moreover, they are brought only for unintentional sins, not for intentional ones. They would, therefore, offer up only burnt offerings and peace-offerings, the burnt offerings to illustrate that they are faithful servants of the Lord, and the peace-offerings to benefit from the flesh at the same time. The prophet exhorts them to abandon the practice of bringing burnt offerings since they are not acceptable. It is better for them to bring only peace-offerings so that, at least, they would have some benefit from them.

Others explain this to mean: Do whatever you wish; it will be of no use.—[Redak]

22. on the day I brought them forth—*The beginning of the condition was only* (Exodus 19:5): 'If you hearken to My voice and keep My covenant, you shall be a peculiar treasure to Me.'—[Rashi] This verse presents some difficulty. It seems that the prophet opposes the practice of animal sacrifice, as the Bible critics would have us believe. It is,

however, absurd to think that Jeremiah would negate many portions of the Pentateuch. *Rashi*, therefore, takes this verse literally, to mean that on the day God brought them out of Egypt, He did not command them concerning sacrifices, but concerning obedience. Indeed, verse 23 matches Exodus 19:5 very closely. This is, therefore, the intention of the verse, that the first and primary command was to obey God and to keep His covenant.

Redak, too, suggests this explanation. He suggests also that the prophet alludes to the first commandments given in Marah (Exodus 15:25): 'There he gave them an ordinance and a statute, and there He tested them.' Concerning this verse, the Rabbis comment (*San. 56b*): The Sabbath and jurisprudence were ordained in Marah. Then He did not command them concerning burnt offerings or peace-offerings. To elaborate on *Rashi's* explanation, he points out that in the Decalogue there is no mention of sacrifices. Even when the Torah does speak of sacrifices, it speaks of private sacrifices as voluntary, unlike the performance of justice, which is incumbent upon each indi-

וַתִּחְזְרוּ בְּפִלְחֵי קֹדֶשׁ
וְלֹא שִׁירָאוּ דְמִלְחֵי
לְקַבֵּל אֶפְרָיִם יְהִי לָסֵן
יִסָּא דַּקְקָא אֶבְרֵהֶבֶן
סִבְרָעָא דְסִבְרָא שֶׁ
יִבְרָא דְבִן וְשִׁלְחֵי
לְהֵבֶן יֵת בֶּל עֲבָדִי
נִבְרָא יוֹם סְמָרִים
וְסוֹשְׁלַח יוֹ יוֹלָא קִבְרִי
לְסִבְרָא וְלֹא אֶרְכִּי יֵת
וְאֶרְכִּי וְנִקְשָׁאוּ יֵת
קֹדֶשׁ הוּא אֶבְרָאִישׁ
סִבְרֵהֶבֶן יוֹ יוֹתִמְלִיל
עֲסָקְתָּ יֵת בֶּל פִּתְגָמָא
הִלְצִין וְלֹא נִקְבְּלוּ סִבְרָא
וְהִתְנַבֵּן לְהוּן וְלֹא
יִתְיַבְּחֵהּ כִּי וְנִסְיָר לְהוּן
בֵּין עֲמָא דִּי אֶבְרָאִישׁ
לְמִסְרָא

רשי

מְנוּלָה (כֶּסֶף י"ט) : (כֶּד) כְּשִׁירֵרוֹת לָבֶם. נִמְרָאָה לָנֶס ל' אֲשִׁירֵנוּ (נִמְדָנֶר כ"ד) : (כָּה) יוֹם הַשָּׁבֶם וּשְׁלֹחַ . מִיִּדִּי

דר"ק

על אנשי רמה שלכם פה אליו ויש משרדים תוקן לכן
ברבי ריון התורה בלדן: ויהיו
אחריו. ובה ויתר עונשם שיהיו לאחר ולפנים כלומר שיהיו
לכן כבכדור: (נה) לכן היום. כי בכל ריון דורו היה בהם
סודותיהם חביר על ידו תבאיים: יום. כלומר יום: ויהיו:
קודם שילך אדם למבואתו ויהיו הייתי שולח ההשכחה
לכל דור דורו הרעו באותם כלי בנש ואבן שחורו
ישמע. ויהיו כי לא ישמע אליך ואיפילו לא ישמחו אחריו
לכן שמואל וכו' ויהיו ויהיו ויהיו: (נה) ואחרת
לכן שמואל וכו' ויהיו ויהיו ויהיו: (נה) ואחרת
לכן שמואל וכו' ויהיו ויהיו ויהיו: (נה) ואחרת

מצודת דוד

[illegible]

28. **Then say to them**—Then you shall say to them that this nation is not of the children of Israel who heard the voice of the Lord their God on Mount Sinai, but they are like another nation, who did not

and in the view of their evil heart, and they went backwards and not forwards. 25. Since the day that your fathers came forth out of the land of Egypt until this day, I sent you all My servants the prophets, sending them day [after day] with every fresh morn. 26. Yet they hearkened not to Me nor did they incline their ear, but stiffened their necks; they did worse than their fathers. 27. And when you will speak all of these words to them and they will not hearken to you, and you call to them and they will not answer you, 28. Then say to them: This is the nation

golden calf, which the people built when they saw that Moses did not return from Mt. Sinai at the time he was expected.

They followed their own counsels, not Mine.—[Redak]

in the view—Heb. בְּשֵׁרוֹת, *in the view of their heart, an expression related to* '(Num. 24:17) *I see him* (אֲשִׁירוֹ)'.—[Rashi]

Others render: in the stubbornness of their heart, derived from the Rabbinic formula שְׁרִיר וְקָיִם, *valid and permanent*. Jonathan renders: the thought of their heart.—[Redak]

and they went backwards and not forwards—Their punishment was that they went backwards instead of forwards, that there was a curse in their work rather than a blessing. Jonathan renders: And they turned their back to My worship and did not put My fear before their faces.—[Redak]

Others render: They went backwards in their worship of God instead of going forward.—[Mezudath David]

Abarbanel explains this verse as referring to the worship of the calf,

as mentioned above. You followed the stubbornness of your evil heart, the idolatrous thoughts you learned in Egypt, and therefore you were punished. That is the implication of 'backward and not forward.' Then the sacrifices were ordained to expiate their sins. In later generations, however, the sacrifices did not suffice since the sins became more and more serious. It was, therefore, necessary to send prophets daily to reprove them.

25. Since the day—For in every generation there were transgressors, in fact, many transgressors, although I warned them constantly through My prophets.—[Redak]

sending them day [after day] every fresh morn—*Every day sending them early*.—[Rashi]

He sent His prophets early in the morning, for most warnings were in the morning before the men went to work.—[Redak]

The Rabbis tell us that God sent two prophets daily, one in the morning and one in the evening. Others state that God would send a new prophet every day. He would appear

מִיִּמְרָא דְּבִי אֲלֵהֶן
וְלֹא קִבְּלוּ אוֹרְפִּינָא
הִיִּמְרָא וְאֵהֱסֵנָה
מִפּוֹמֶהֶן: כִּם הִלְשִׁי עַל
בְּרִיכְדִּין דְּגִלְדִּין וְסוֹלִי
עַל נִגְרִין אֲלֵהֶן אֲרִי
דְּחִיק וְיִנְשִׁישׁ יֵה רָא
דְּגִבְרִי עַל מִסְרִיה: ל
אֲרִי עֲבָדוּ כְּנִי יְהוּדָה
דְּכִישׁ דְּקִרְמִי אֲמַר יִי
שׁוּיֵא שְׁקֻצִּיהוֹן בְּבִיחָא
דְּרִתְקִרִי שְׂמִי עֲלוּהִי
לְמִאֲבֹתֵיה: יֵא וּבְנֵי
בְּמַת תּוֹפֵת דִּי בְּחִילָה
בְּר הַנּוֹס? אֲזִיקְרָא יֵה
בְּגִידוֹן יֵה בְּגִידוֹן
ת"א אֲלֵהֶן אֲלֵהֶן: כִּם הִלְשִׁי
עַל נִגְרִין אֲלֵהֶן: כִּם הִלְשִׁי
עַל נִגְרִין אֲלֵהֶן: כִּם הִלְשִׁי

אֲשֶׁר לֹא - שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיו
וְלֹא לָקְחוּ מוֹסֵר אֲבֵרָה הָאֲמוּנָה
וְנִכְרְתָה מִפִּידֵם: בִּגְזִי נִזְרָךְ וְהַשְׁלִיכִי
וּשְׂאִי עַל-שָׁפִים קִינָה בִּי מֵאִם יְהוָה
וַיִּשְׁאֲתֵהוּ עֲבָרְתוֹ: יִפְיַעֲשׂוּ בְנֵי-
יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי נֹאֵם-יְהוָה שְׁמוֹ
שְׁקֻצִּיהֶם בְּבֵית אֲשֶׁר-נִקְרָא שְׁמִי
עָלָיו לְמִמָּאוּ: יֵא וּבְנֵי בְּמֹת הַתֶּפֶת
אֲשֶׁר בָּגִיָּא בְּיָהֳלָם לְשָׂרָף אֶת-בְּנֵיהֶם

מהרי קרא

ערבם גם לדור הזה ודברת אליהם את כל הרבובים האלה ולא ישיבו אליך: (כס) גוי נזרך, תלשי כמו גווי כבסן: גויך, שגירך כמו זכו גויריה וששש. דרכים: (לא) התופת, כסרסה לי שהיא לשון שחת ושאל כמו כי עורך סאתכול תפתה וכן כספתה שיש שם גוסא אחת בירושלים צר מלכעלה ורחב מלכפה ולא כוצק פתחיה ואם יהיו מוסלכין שם כל עברי רשעי הדורות היא סבכלתן בסר שאמר למסה וקברו תופת כאין כסוק ובנ שם כבת וסוריה את בניהם לע"י: אשר לא צויתי, בהיותי לעוברי שקירוב אדם את בנו לפני כי אם כן

מנחת שי

נפסחא דרשע עור מלך של חלום דרשיה מלואים מ"ד: (כס) גוי נזרך, גוינל: כחן חסוק פסג נגוסה ה"ך כמו רבי וסמיה וינין מ"ד: כסרסה נפסחא חלום חלום חלום חלום: וכללי, כסרסה מדויקים חלום נפסחא:

לפאר גוי אוהו והשליכי בעשר לאבך ואמר לשון נקבה על הכנסה ח"ת הלשי על רביכך ריגולין: את דור עבדת, חזר חזר ששפך בליום עברתו וחסתו וית ית דרא די עברו על סימיה: ול כי עשו, שבו שקציהם: אחו ובנסה עסר ות כמו שכתוב ובני יוירח עסרם: (ולל ובנו, אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי, לא היה דעוני ביה ולא צויתי להם שישרם לי בניהם ובנותיהם ואם צויתי על בשר בהמה לשורף לפני לא צויתי להם שישרם: בניהם ובנותיהם והם שורפים אותם לאל

מצודת ציון

(כס) לקחו, ענין למוד: ונכרתה, ר"ל נפסקה: (כס) גוי, ענין פושע כמו קניי וגוי (סוכה א'): גורך, גדול השער יקרא כז כמו גור חלוי על ראשו (נפסד ב'): ושא, ענין האכה: ששם, כן קראו מקומות הנבזים: ויפיש, ענין טרסה כמו ויטוש משכן של חלילי מ"ח: עבדת, מלשון עבדס וסס: (ל) שקוציהם, מלשון חן וסועס: (ל) במות, מלשון חסס: כעסך:

אם בניהם וגו' וילשי שיו מקיטין כסופים וכל יתסם האכ כניעיהם הכן

רש"י

יוס כיום השכם וכלום: (כס) גוי נזרך, תלשי שערך כמו ויגו שלום (סס עי) ויגו לאש (פויב א) ל"א מורך כחך לשון גדולה וכן חרנס ויגון דרביך וכן חכמו מנהגיו ואש, ויעזוב: (לא) במות התופת, הוא המולך שהיה על תפסת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות ומסיקות ומותנין את הילד על ידיו והוא נכבד וטובם והכומרים מקיטין כתיבים שלא ישמע האכ קול הכן ויכמרו רמזיו, תופת על כס

רריק

אמת בלכבו אבל אלה אפילו בפייהם אין אמת: (כס) גוי נזרך, גדול השער נקרא נזר לפי שגדול היה בגדל שערו וענין גוי נזרך כענין קרבו וגוי על בני חצונותיו והשליכי הנזר שהיה לך נזרך על הכנסה ח"ת הלשי על רביכך ריגולין: את דור עבדת, חזר חזר ששפך בליום עברתו וחסתו וית ית דרא די עברו על סימיה: ול כי עשו, שבו שקציהם: אחו ובנסה עסר ות כמו שכתוב ובני יוירח עסרם: (ולל ובנו, אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי, לא היה דעוני ביה ולא צויתי להם שישרם לי בניהם ובנותיהם ואם צויתי על בשר בהמה לשורף לפני לא צויתי להם שישרם: בניהם ובנותיהם והם שורפים אותם לאל

מצודת דור

לא שמו כקול כי וכלום לא לעזו מוטל מוסר: אברה האבהי, אמונת חלל אברה מלכות וגם נכרתה מוסרם וכל יזכרו כז: (כס) גוי נזרך, לכן מלשן שער כלכן והסך חוסם והוא דרך לבד ואכנס: ושא, דרשי קול קיה על תקומה הנבזים היות לבנת לעהרין: ויפיש, טוד את הדור שסך עליו עכריו: (ל) שבו שקוציהם, ענין הכחוס שבו ככהנ"ך לשל חסו: (ל) ביות הרופות, כמות של חסוס לשר טעור עילן כן הוס לשורף על הכסות כסואו נשקף ויכמרו רמזיו קלחו ביה כממות חוסס על כס

moni on our verse, Aruch. Also found in the addenda to *Tanhuma Buber, Va'ethhannan*, 2.]

The Midrash, in its entirety, reads as follows: Although all the pagan shrines were in Jerusalem, the Molech was outside Jerusalem. It was made as a hollow idol within seven rooms. If one would sacrifice fine flour, they would open one

room for him. If he would sacrifice turtledoves or young pigeons, they would open two rooms for him. If he would sacrifice a lamb, they would open three rooms for him. If he would sacrifice a ram, they would open four rooms for him. If he would sacrifice a calf, they would open five rooms for him. If he would sacrifice an ox, they would open six

that did not hear the voice of the Lord their God and has not received correction; out of their mouth faithfulness has disappeared, yea rooted out! 29. So tear off your diadem and cast it off, and let lamentation sound out over the hillocks, for the Lord has rejected and abandoned the generation of His wrath. 30. For the sons of Judah have done what is evil in My eyes, says the Lord; they placed their abominations in the house upon which My name is called, to pollute it. 31. And they have built the high places of Topheth which are in the valley of Ben-Hinnom, to burn their sons

hear His voice on Sinai and who has not received correction.—[Abarbanel, *Mezudath David*]

out of their mouth faithfulness has disappeared, yea rooted out!—They do not even speak the truth with their mouth, surely they do not feel it in their heart. Many people speak as though they are honest and faithful, although in their heart they are not. These people, however, do not even feign faithfulness with their mouth.—[Redak]

29. **So tear off your diadem**—Heb. *נָזַי בְּנִדָּךְ*, *tear out your hair*. Comp. (Num. 11:31) *And He caused quails to fly* (נָזַי), also (Job 1:20) *And he shaved* (נָזַי) *his head*. Another explanation is that *נִדָּךְ* means 'your diadem,' an expression of greatness, and so did Jonathan render: *נִדָּךְ, your great ones, and so did Menahem classify it* (p. 83).—[Rashi]

According to the first interpretation, *נִדָּךְ* is derived from *נָזַי*, a *nazirite*, who lets his hair grow long. The prophet exhorts the people to tear out their hair in mourning.—[Redak, *Mezudath David*]

and abandoned—Heb. *וַיַּטֵּשׁ*.—[Rashi]

the generation of His wrath—This generation, upon whom He has poured His anger and His wrath. Jonathan renders: the generation that transgressed His word.—[Redak] Jonathan, apparently, understands *עֲבָרָתוֹ* as derived from *עָבַר*, *sin*, or *transgression*.

30. **they placed their abominations**—Ahaz and Manasseh did this, as it is written, (II Kings 21:4f., 23:12) 'and the sons of Judah followed them.'—[Redak]

31. **the high places of Topheth**—That is Molech, which was of copper, and they would heat it up from underneath it with its hands spread out and heated. And they would place the child on his hands, and he would be burnt and moan, and the priests would beat drums so that the father should not hear his son's voice and take pity. It is called Topheth because of the drum (תוף), Hinnom because of the child's moaning (נִהְיָה).—[Rashi from *Yelam'denu*, a lost Midrash, quoted by Redak, Abarbanel, *Mezudath David*, II Kings 23:10, *Yalkut Shi-*

וְאֵת פְּנִיתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי
וְלֹא עָלְתָה עַל לְבָבִי: י' לָכֵן הִנֵּה יָמִים
בָּאִים נֹאֵם - יְהוָה וְלֹא יֵאמַר עוֹד
הַתַּפֶּת וְגִיא בֶן-הַנֶּם כִּי אִם-גִּיא
הַהֲרֵגָה וְקִבְּרוּ בַתַּפֶּת מֵאֵין מָקוֹם:
י"י וְהִיטָה נְבִלַת הָעַם הַזֶּה לְמֹאכֶל
לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין
מִחְרִיד: י"י וְהִשְׁבֵּתִי מִעֲרֵי יְהוּדָה
וּמִהַצּוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שִׁשׁוֹן וְקוֹל

בְּנוֹתָא דְלֵא פִקְרִי
בְּאוּרְתֵי וְלֵא בְּנוֹ
דְּקִרְיִי : לֵב כְּבֹן הָיִסְרָא
אַחֵר אִסְרִי : וְלֵא יִהְיֶה
עוֹר הַתּוֹפֵה וְחִילָת בֵּר
הַנּוֹס אֶלְהִין חִילָת
סְבִילֵי וְאִיִּרְיֵן בְּהוֹפֵה
קְבִילֵי אֶחָר : וְהִתִּי
גְּדִילֵהָ דְעִמָּא דְהִין
כְּשֶׁנָּא דְמִיבֵל לְעוֹסָא
דְּשִׁמְיָא וְלֵב עִירָא
דְּרִעָא וְזִיל דְּקִרְיִי :
לֵר וְאִבְטִיל מִקְרִי
דְּגִרִית יִהְיֶה וְשִׁשְׁנִי
יִהְיֶשֶׁם קֵל בִּיעַ וְקֵל
חֲרוֹא

מדר"י קרא

הבהמה כן הבקר וסן הצאן: (לנ) ואין כתריר. לקוברו:
 מדברתי לאברה' לשחוט את בנו לא עלתה על לבי שישחוט
 את העופות מעל הפגרים:

ההחוק: הגם. על פס נהמח הבן: דא צוית, במחמ
שיקריבו בניהם לקרבן ולא דברתי לאחד מן הנביאים
אלא להודיע לדהו: (לג) ואין ספק

כנחת שי

(ג) ויחזה נבלה. כש"ס הוא"ו בנשיא וכן הוא בחילוסים (כן אשר :
(ד) ומחלות. כדונ ספרים ל"י פרוייקט בחיל"ס בשלש נקודות.

ד"ר

אחרי ואיום כרחבים עליהם לרוב אהבתם העצום ויית' רלא
מקדית באוריה ולא רעוא קרבי ורול פירשו אשר לא ציתי
זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שנאמר ויקח
את בנו הבכור ויעלהו לעולה ורעתם שהעלהו לשמים: (ולו) לכן
(ולו) ודויה. איתם שלא יכלו לקבור מאין בקום או שילאו את
מצורה בוך

מצורה ציון

(ג) גבלה : כך נקרא גוף הכנסה : מחירי : משכון חדרה ושחד :
(ד) והשבתי : טנין כסול כמו שבת יונת (ישעי' י"ד) : ולחריבת.
משכון חורבן :

[illegible]

that it did not enter My mind to ordain an abominable worship of this sort.

32. it shall no longer be called—In those days, it will no longer be called Topheth or the Valley of the son of Hinnom, but the Valley of Slaughter since many people will fall there.—*[Mezudath David]*

for lack of room—For this was not used as a burial place prior to this time.—[Redak]

Redak, apparently, explains that this place will be used for burial for lack of room in other burial places. *Aharhanel* and *Mezudath David*.

however, explain that it will be used as a burial place until it will be full and there will be no more room.

33. **and no one will frighten them**—I.e. no one will frighten *the fowl from the carcasses*.—[Rashi]

This is an example of punishment in kind. They devoted this valley for slaying their children. Therefore, fathers and sons will be slain there. Where they played music in honor of the sacrifice, there will be, instead, great mourning.—[*Abraham!*]

34. for the land shall be desolate
—and instead of joyous sounds,

and daughters with fire, which I did not ordain, neither did it enter My mind. 32. Therefore, behold days are coming, says the Lord, that it shall no longer be called Topheth or the Valley of the son of Hinnom, but the Valley of Slaughter, and they shall bury in Topheth for lack of room. 33. And the carcasses of this people shall be for food for the fowl of the heaven and for the beasts of the earth, and no one will frighten them. 34. And I will stop from the cities of Judah and from the streets of Jerusalem the sound of mirth and the sound of

rooms for him. If he sacrificed his son, they would open all seven rooms for him. Its face was like that of a calf. Its hands were extended as one does to receive something from his friend. They would heat it with fire. Then the priests would take the child and place him in the hands of the Molech, where he would let out his soul. Why was it called Topheth and Hinnom? Topheth, because . . . and have pity on him and renege. Hinnom, because the child would moan (*nohem*), and his moans would ascend.

Ralbag and *Abarbanel* (II Kings 23:10) describe this as two fires between which the priests would pass the child.

According to the simple explanation, this valley belonged to a man named Hinnom, who left it to his sons or to one of them.—[*Redak* *ibid.*]

Rabbi Joseph Kara conjectures that Topheth is an expression denoting a pit. He reports that he heard that in Jerusalem there was a bottomless pit, narrow on top and wide at the bottom, into which the bodies of all the wicked of all generations

would fit if they were cast therein. On that site, a high place was erected where people would burn their children as sacrifices to pagan deities.

Daath Mikra points out that Ahaz son of Jotham inaugurated this worship by passing his son through the fire (II Kings 16:3), and Hezekiah his son abolished it (II Chron. 31:1). Later, Manasseh his son reinstated it (II Kings 21:3, 6), and Josiah son of Amon abolished it (*ibid.* 23:10). It was probably reinstated after his death.

which I did not ordain—with commandments that they offer up their children as sacrifices, and I did not speak to any of the prophets, and when I did speak to Abraham to slaughter his son, it did not enter My mind that he slaughter, but only to make his righteousness known.—[*Rashi*]

Malbim explains: **which I did not ordain**—that such sacrifices be made to Me. Lest you think that I did not ordain it because I thought that no one would heed My command, but if I knew that they would obey, I would have ordained it, I tell you

gladness, the voice of the bridegroom and the voice of the bride,
for the land shall be desolate.

8

1. At that time, says the Lord, they will take out the bones of the kings of Judah and the bones of his princes and the bones of the priests and the bones of the prophets and the bones of the inhabitants of Jerusalem, from their graves. 2. And spread them before the sun and before the moon and before the entire host of the heavens, which they loved and which they worshipped and which they followed, and which they sought and to which they prostrated themselves; they shall neither be gathered nor

there will be cries and wailing.—
[Redak]

Others explain that there will be no joyous sounds since no one will remain in the land.—[Mezudath David]

1. **they will take out**—This illustrates that God visits retribution on the wicked during their lifetime and after their death for the sin of idolatry.—[Kara]

the bones of the priests—the priests of Baal.—[Mezudath David]

the bones of the prophets—The false prophets.—[Jonathan]

Although this incident is not related in the narrative of the destruction in the Book of Kings, that the Chaldeans took the bones of the kings, the princes, the priests, the prophets, and the inhabitants of Jerusalem from their graves, since the prophet prophesied it, we know that it transpired, and that this was the punishment of the wicked after

their death.—[Redak. See on following verse. Moreover, the fulfillment of this prophecy is mentioned in the Apocrypha (Baruch 2:21 f).]

2. **And spread them before the sun—and the Chaldeans shall dwell when they besiege the city, in the graves of the princes, that were as beautiful as palaces.**—[Rashi]

Rashi alludes to the Talmudic narrative that the Moabites and the Ammonites, upon hearing the prophecy of the destruction of Jerusalem, encouraged Nebuchadnezzar to attack. When he replied that there would be no place for him and his armies to encamp outside Jerusalem, they replied, "Their graves are better than your palaces (San. 96b)." Thereupon, Nebuchadnezzar marched upon Jerusalem and stationed himself and his army in the graveyard and took out all the corpses.—[Ibn Nachmiash]

which they loved and which they

ת"א ונחזר וגו'. שם : מדוע וגו'.
סנהדרין יא קה:

ש"ס

דור

יום . י

Jerusalem, slid back a perpetual backsliding? I.e., why do they grasp tenaciously to their evil deeds and refuse to repent? Did they ever fall into the punishment for their deeds and not rise afterward? Although Israel fell many times, they rose by repenting. Do they think that if they repent, God will not return from His anger?

be buried; they shall be for dung on the surface of the earth.
 3. And death shall be preferable to life for all the residue that remain of this evil family, which remain in all the places whither I have cast them out, says the Lord of Hosts. 4. And you shall say to them: So says the Lord: Shall they fall and not rise, if he repents, will He not return?

but if it is for the living, and because of their sins the dead will be dug up, why should death be chosen rather than life? Thereupon, the Sages reply that death is better for the wicked since they do not have the opportunity to sin and fall into Gehinnom.—[Redak]

Malbim explains the various types of worship denoted by the various synonyms used in this verse. There were some gods whom the people loved, for they attributed to them all types of plenty and bounty. There were others that they feared, attributing to them all types of illnesses and destruction. These two are depicted by: which they loved and which they worshipped, i.e. which they loved for the bounty they would bring and which they worshipped out of fear of illness and destruction. To appease these deities, they offered them both animal and human sacrifices. There were some whom they would seek as oracles, to learn of future events and of unknown facts and secrets, and others to whom they would prostrate themselves as a token of honor and exaltation. Still others they would follow to emulate their traits.

nor buried—They will not be buried at all.—[*Malbim*]

for dung—For fertilizer.—[*Rashi*]

Since they will never be buried, they will decay and fertilize the soil.—[*Redak*]

3. And death shall be preferable to life—*Although they see the dead being subjected to disgrace, the distress of the living is worse than that, and they will choose death.*—[*Rashi*]

The dead will be punished by being dug up from their graves, and the living, i.e. the survivors who will not be slain but who will be driven into exile, will choose death in exile to life, for they will be subjected to a cruel nation, to people who will show them no compassion. Consequently, death will be preferable to life.—[*Redak*]

of this evil family—I.e. those who worshipped Baal.—[*Mezudath David*]

which remain in all the places—In the Hebrew, the word order is inverted. This is not unusual in Scriptures.—[*Redak*]

This includes those remaining both in the Holy Land and in the Diaspora.—[*Malbim*]

4. Shall they fall and not rise—*Is it good for them to cast themselves into a fall from which there is no rising?*—[*Rashi*]

if he repents, will He not return?—*If they wish to repent of their wickedness, will the Holy One,*

5. Why has this people, Jerusalem, slid back a perpetual backsliding? They have held on to deceit, they refuse to repent. 6. I hearkened and heard, they do not speak properly; no man regrets his wickedness, saying, "What have I done?" Each one turns away in his course, as a frightening horse into battle. 7. Even the stork in the heaven knows her seasons, and the turtledoves and the crane and the swallow await

5. Why has this people slid back—Heb. שׁוֹבְבָה, the feminine form, referring to בָּנִית, the people.—[Redak]

this people, Jerusalem—Jonathan renders: this people, the inhabitants of Jerusalem. Redak renders: this people, the people of Jerusalem.

a perpetual backsliding—Heb. מְשַׁבָּה נֶצְחָה, a perpetual backsliding, like נֶצְחָה, perpetual.—[Rashi]

They have held—Heb. הִתְחַזְּקוּ.—[Rashi]

to deceit—Heb. בְּתַרְמִית.—[Rashi]

they refuse to repent—It is as though they wish to hold onto deceit forever and not to repent.—[Redak]

This nation is like an adulterous woman who plays the harlot. When her husband seeks to bring her back to the proper way, she turns her shoulder to him.—[Kara]

6. I hearkened and heard—When I go among the people, I hearken to hear whether any of them speaks properly.—[Redak]

not . . . properly—Heb. לֹא כֵן, not right Cf. (Num. 27:17) *The daughters of Zelaphhad speak properly* (כֵּן).—[Rashi]

"What have I done?"—This is the first essential of repentance, for the sinner to realize the evil of his way

and to regret his sins.—[Sha'arei Teshubah 1:1]

Each one turns away in his course—lit. in their course. In the first way. They sin and repeatedly sin. מְרַצְחִים is korse in O.F.—[Rashi]

like a frightening—effaye in French.—[Rashi]

Others render: like a fast running horse. Since he runs so fast, he is compared to a running stream (נָחַל שׁוֹטֵף).—[Redak]

Jonathan renders this verse as the words of God: I hearkened, and it is revealed before Me.—[Redak]

***7. Even the stork**—(Cigogne in French).—[Rashi]

her seasons—The time they pass to the islands of the sea because of the cold, and the time of their return.—[Rashi]

Even birds who have no intelligence, know by instinct that they must stay away from harm and stay near things that will benefit them. They keep their custom and pursue the way they were raised. Yet, My people, who have intelligence, do not know God's ordinance, which they should have known by their intelligence. They should also have kept it as the teachers of the Torah have led them. This is reminiscent of

* For Rashi's commentary turn to page 224.

[illegible][illegible]

that their wisdom will be of no avail to them. Then they will be ashamed and realize that if they had occupied themselves with the study of the Torah and the observance of its commandments, it would help extricate them from their distress. Now, however, since they rejected the word of the Lord and did not wish to learn the Torah and observe its commandments, their wisdom will be of no avail to them.—[Redak]

10. to others—i.e. to another people.—[Mazudath David]
their fields to those who possess them—When they go in exile, others

the time of their coming, but My people do not know the ordinance of the Lord. 8. How do you say, "We are wise, and the Law of the Lord is with us"? Verily, behold it is in vain, he made a false scribes' pen. 9. Wise men were ashamed, they were broken and caught; behold they rejected the word of the Lord, now what wisdom have they? 10. Therefore, I will give their wives to others, their fields to those who possess them for from the smallest to the greatest, they all commit robbery, from prophet to priest, they all deal falsely.

heavens.' Also, '(Prov. 30:19) The way of the eagle in the heavens.' The stork is a migratory bird, that sojourns in the winter in one place and in the summer in another. That is the meaning of 'her seasons.' She does not change her habits, but My people change God's ordinance, which they know through their intelligence and which they know through the tradition they received from their parents.—[Redak]

8. **How do you say, "We are wise, and the Law of the Lord is with us"?**—How do you say, "We are erudite in secular knowledge and the Lord's Torah is written with us"?—[Redak]

Verily, behold it is in vain—*Behold your wisdom is in vain within you to heal you lightly.*—[Rashi]

he made a false scribes' pen—I.e. *your prophet.*—[Rashi]

Rashi explains that the people claim to be wise and to possess God's Torah. To this, the prophet retorts that the wisdom is of no use; it but heals their woes lightly, and that the Torah they claim to possess is forged by their prophet.

Redak explains that the prophet retorts: Verily, behold in vain he made a pen, also the scribes are in vain. You claim to have the Torah. The truth is that the one who made the pen did so in vain. Also, the scribes who wrote the Torah did so in vain. Since you do not keep the Torah, it is as though it was not written, and its writing is of no use.

Kara explains that the entire verse is the statement of the people. How do you say, "We are wise, and the instruction of the Lord is with us. Verily, behold he dealt falsely, the pen of the scribes is false"? The people claim that they are wise and that they keep the Torah. They claim that every prophet who wrote reproof against them dealt falsely, and that the pen of the scribes that wrote against them is false. The prophet questions how they can make such a statement.

9. **Wise men were ashamed**—I.e. *wise men like you. And what is the shame? Behold, they rejected the word of the Lord, now what wisdom have they?*—[Rashi]

They are ashamed when they see

[illegible]

20

[illegible][illegible][illegible]

מצורף דור

[illegible][illegible]

11. And they healed the breach of My people easily, saying, "Peace, peace," but there is no peace. 12. They shall be put to shame since they have committed abomination. Neither are they ashamed nor do they know to feel disgrace. They will, therefore, fall among the slain; at the time I have visited upon them, they will stumble, says the Lord. 13. I will utterly consume them, says the Lord. There shall be no grapes on the vine, nor figs on the fig tree;

will take possession of their fields as though they were the rightful heirs.—[Redak]

11. **And they healed**—Heb. נִרְפּוּ, similar to נִרְפָּא.—[Rashi] Indeed, that is the reading above 6:14. There it is conjugated as a verb ending with 'aleph,' and here it is conjugated as a verb ending with 'he.'—[Redak]

12. **They shall be put to shame**—*Shame and embarrassment shall come upon them.*—[Rashi]

Neither are they ashamed—*They are not ashamed of their evil deeds to take heart to repent.*—[Rashi]

Redak explains this verse as a question: Were they ashamed since they committed abomination?

Neither were they ashamed nor did they know to feel disgrace.

13. **I will utterly consume them**—*This is an expression of destruction. Comp. '(Zeph. 1:2) I will utterly consume (אֶחָד אֶחָד) everything from upon the face of the earth.'*—[Rashi]

There shall be no grapes on the vine—*Nothing will be left over.*—[Rashi]

I.e., I will utterly destroy them to the extent that there will be no grapes on the vine nor any figs on the fig tree. He mentions these fruits in particular since they were the major fruits, and most people accumulated large quantities of them, more than of other fruits. Compare the expression, 'each man under his

וַיַּעֲלֶה נָבִל וְאַתָּן לָהֶם יַעֲבְרוּם׃ יִעֲלֶ־
מָה אֲנִי וְיִשְׁבִּים הָאִסְפוּ וְנִבְּאוּ אֵלַי־
עָרֵי הַמִּבְצָר וְנִדְמָה שָׁם כִּי יִהְיֶה
אֱלֹהֵינוּ הַדֹּפֵנוּ וַיִּשְׁקְנוּ מִי־רֹאשׁ כִּי
חָטְאוּנוּ לַיהוָה׃ ^{טו} כִּוָּה לְשָׁלוֹם וְאִין
טוֹב לַעֲת מִרְפָּה וְהִנֵּה בַעֲתָה׃ ^{טז} מִדֶּן
נִשְׁמַע נִחְרַת סוּסֵי מִקּוֹל מִצְהָלוֹת
אֲבִירָיו רַעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וַיִּבְּאוּ

[illegible]

ת"ס מדן נכס. סוכרמן יא' :

[illegible]

ואחן להם יעברום. כל זא
הוקים ועברו עליהם: (יד)
שם דומים ואכלים: מי רא
ראש פהניס הוא ארס שני
דפלוה לעלא דקן: נחרר
מצהלות אביריו. להלום מ

דר"ק

בספרים מדויקים: (יד) פי ראה. בלחץ ובנוכחים עם פירוש כ"ה נוס
 סמל ל"י נסור רוב בואו וסמלוא הוא דלא אהבה טוה"ק. נמשכו סוני
 רוב נחנוד להאניו: (סו) קוד לאונו. ט"ו פיה שאלחמו בשמן. נוס
 נסוקו נסור לה: (סו) פיה נחמה. נס"ס ט"ו פיה מחירן האה"ס

הפזק כן סיצאה אשניגן אס
אנהו יושבים, בכפרים ובערי
יש לנו ונודסה, ענין שהיה
לם כה נאה עמית הצדה כי
ונכרה שרשו דמי ויהא כן ה
דכס ככנין הפעל ויהא כשוא
פניו לגרור או ירדו ענין כרייה
כס ויגינו כתרומה ואשקנא כס
ואם נקול לשלום כהרואי ווא
הצרות: והנה בעתה, צרות
דאח נפשי וכל האחי לך: נח
יסק עליהן וכל יהתקן: נח
מכיריו, וכל המסכים אכר אכר

כצור

יבול (חבלים א'): יעברום. ענין העברה מן הסוג: (יד) וגרסה.
ההרכבו. ענין כריחה כמו אל חמוס בטונה (קמן נ"א): ראש. שם
שעשכ מר וכן שושכ סופר ראש ולטסה (דברים י"ט): (טו) דרומא.
מל' רסואה ועם היא כה"א: בשתה. כל' בטח וחדרה: (טז) גחרת,
הקבל הוילא מנחיריו. שם נקבי אחא וכן סוד נחמי טיש (אחי) (ל'ט)
השחלות. ענין הרמת קול גדול כמו אל אשת חמיס יתלכו (ל'ט)
ל'ט

[illegible]

good came—The peace, which is good, did not come.—[Redak]

for a time of healing—If we hoped for a time of healing of the pains of our distress.—[Redak]

but behold, terror—Grave troubles that cause us pain and anger. *Jonathan* renders: And [we hope] for the forgiveness of sins, but

there is retribution for sins. This is similar to '(Psalms 41:5) Heal my soul for I have sinned against You.'—[Redak]

*16. **From Dan is heard**—*Because they worshipped the calf that was in Dan.*—[Rashi from Targum Jonathan] I.e. because they worshipped ... the king with his camp will

* For Rashi's commentary turn to page 225.

even the leaves will be withered, for what I gave them they transgressed. 14. Why do we sit still? Gather together, and let us go to the fortified cities, and there let us sit in silence, for the Lord our God has silenced us, and has given us poisoned water to drink because we have sinned against the Lord. 15. We hoped for peace, but no good came; for a time of healing, but behold, terror. 16. From Dan is heard the snorting of their horses, at the sound of the neighing of their stallions the whole land quakes; they come

vine and each man under his fig tree.—[Redak]

even the leaves will be withered— Heb. נָבֵל, *an expression of withering (fletrit in French). Comp. 'Isa. 34:4) and as a withered fig (נֶבֶלֶת) from a fig tree.' Also, '(ibid 1:30) like an elm whose leaves are wilting (נֶבֶלֶת).'*—[Rashi]

Even the leaves will wither before their time. This will be to increase the evil that will befall them.—[Redak]

for what I gave them they transgressed—*All this shall befall them because I gave them statutes and they transgressed them.*—[Rashi]

This follows Jonathan. Redak, however, renders: and what I gave them shall pass away from them. I.e., all the produce that I gave them and that I blessed them with will pass away from them; the enemies will devour them.

Malbim explains that the prophet puts his words into the mouths of different speakers. He debates with the people, and God enters the conversation. God says: (יְהוָה) I will cause them to gather, to take counsel, and the purpose will be (אֲנִי) to utterly consume them.

The people reply: There are no grapes on the vine, and there are no figs on the fig tree. There is no food with which to refresh ourselves.

God replies: For what I gave them they transgressed. How can I give them grapes and figs? They transgressed what I gave them, viz. the Torah and the commandments.

14. Why do we sit still?—I.e., why do we sit still in the villages and in the towns of the plains as though we were secure? What help have we?—[Redak]

and there let us sit in silence—*And let us be silent there. Let us sit there silent and mournful.*—[Rashi]

Redak explains: Let us be silent; i.e., we have no right to complain to God for the trouble that has come upon us, for the Lord our God has silenced us, i.e. He has not given us the right to complain, and he has given us poisoned water because we have sinned against the Lord.—[Redak]

Others render: and there let us meet our doom! For the Lord our God has doomed us (to death) because we have sinned against the Lord.—[Rabbi Joseph Kimchi]

15. We hoped for peace, but no

וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאֶה עִיר וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ :
 כִּי הִנְנִי מְשַׁלְּחָה בְּכֶם נְחָשִׁים צִפְעָנִים
 אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לֶחֶשׁ וְנִשְׁכּוּ אֶתְכֶם
 נֹאסִיָּהוּהָ : כִּי מְבַלְיָתִי עָלַי יָגוֹן עָלַי
 לָבִי דָוִי : יִהְיֶה־קוֹל שׁוֹעֵת בַּת־עַמִּי
 מֵאֶרֶץ מִרְחָקִים יִהְיֶה־אֵין בְּצִיּוֹן אִם־
 מִלִּפְנֵי אֵין בָּהּ מִדּוֹעַ הַכְּעִסָּנוּ
 מֵאֲמָרָה רַחֲמָא נִבְיָא אוֹבֵחַ יִתְּרוֹ הַשְׁכִּינָהָ דָּוִי לִית בְּצִיּוֹן אִם מִלִּפְנֵי
 דְּרִשִׁי

הוא קול שאין (יו) כי הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין להם לחש. ה"י עבדין קטלין בחו"י חורבנין דלית להון לחישא שמיין לחישת הארץ פועיל להם שכשיגשש מוקין ונשחא צפענין אוֹבֵס אֲנוּ שלא ישמע לחישת בני ארם וכן כתי' ובתמן חרש יאסם אנו: (יח) מבליגתו. לשון חזק והביא אחת היא כמו הבליג שור על דו ושתרנו כשאני בא לחזק את עצמי על יגון אין לבי נתן להבליג את עצמי עליו מסני שעלי: לבי דוי. כל סאני שוכי: (יט) קול שועת בת עמי מארץ מרחקים. ושתרנן על כדחתו של הקב"ה ואובדים התי' אין בציון אם הנכוח: (יט) הנגה קול שועת בת עמי. אני שומע מנחת שי

בשם לבד ומחבר פיר' נחתי חישא (ליג' יט) פרחקום. פ"ס נפחין וכן חלחלין ארץ מרחקים (שפ"ט יג). היסוד. האלף נחתי וכן נפחתי על לשון חלחל ע"ש פ"ס פ"ס פ"ס פ"ס פ"ס פ"ס עני' ההחזקה כמו ואבליגה פסג יורי יונה פירש הספלה הואת מבליגתו. הורכבה הספלה מן שורבתי אגשים אמר הגביא אנשים עליו לבי דוי ר"י אחי רבי משה פירש החלחל שם מבליגתו בשקל מרבות שריה בהשלות מרבותיו ובשפסקו מבליגתו אמר הגביא התחזק על יגון כלומר שארצא להתחזק על יגוני לא אוכל כי עלי לבי דוי ומה שאמר עלי לבי דוי יש צדית בוסק על צדית ישראל שחגי' מוכיחם ולא ישכעו לי יהושע ואמר עלי: (יט) הנגה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים. צועקים. שפחד האויב הכא מארץ מרחקים ואומרים השם אין בציון אם מלכה אין בה אם כן איך יבא עלינו הלא הי' שוכנינו בציון ומלך יש בציון ואיך ישלם בה האויב והאל משיבה מדוע תכעיסני איך תחשבו להנצל בהיותי בציון והם הכעיסוני במסיליהם בהבליג נבר רוצה לומר בהבליג אל נבר. מרחקים. ה"ס כפתח: ה"י. האלף נחתי וי"ת השם אין בציון נביא אוֹבֵחַ יִתְּרוֹ וגר מצודת ציון

(פ') אבירי. מלשון אביר וחזק: (יז) משלה. ענין גרוי והשפס כמו וכן כהנא חלחל כס (דברים י"ג) צפענים. מין נחש רע: תשבו. מלשון שוכים וכן א"י מין הנחש כלל לחש (קהלת י'): (יח) מבליגתו. ענין החזקה כמו ופליגה מטע (אויב י'): דוי. מלשון מדוע וחולי: (יט) שועת. נשקם:

נבר נשמה וכלו את שומע קול נשקם כה עמי מלחן מרחקים אשר

from a distant land, and they say, "Is the Lord not in Zion? Is not her King therein? If so, how can he come upon you? Is not God's Presence in Zion, and is He not the

King there? How, then, can the enemy rule over it?" God replies: "Why have they provoked Me with their graven images, with their strange vanities?"

and devour the land and its produce, the city and those that dwell therein. 17. For behold, I am sending you serpents, adders which cannot be charmed, and they shall bite you, says the Lord. 18. Were I to suppress my grief, my heart is sick within me. 19. Hark the voice from a distant land, the cry of the daughter of My people; is the Lord not in Zion? Is not her King therein? Why have they provoked Me

ascend upon them and exile them.—[*Targum Jonathan*, quoted by *Redak*]

The simple explanation is that from Dan, the border of Eretz Israel, is already heard the snorting of the enemies' horses.—[*Redak, Kara*]

17. serpents, adders—*After seventy years, the snake becomes a נָחָא, which shuts its ear so that it will not hear the voice of the charmer who charms him, as it is stated: (Psalms 58:5) Like a deaf asp that shuts up its ear. That is the meaning of 'that cannot be charmed.'*—[*Rashi*]

Jonathan paraphrases it as figurative of the nations that will attack them: For behold, I incite against you peoples that kill like destructive serpents that cannot be charmed, and they will kill you, says the Lord.—[*Redak*] These enemies cannot be appeased.—[*Mezudath David*]

Malbim explains this verse as God's reply to the people: What you think that Dan is like a serpent is now the very opposite; I send adders against you, which are worse than serpents, and they will bite you yourselves, not your horses.

18. Were I to suppress my grief—Heb. כִּלְיִיתִי, *my suppression, and it*

is a noun, (mes estenimenc in O.F.). That is to say, if I said, "I will suppress and keep in my grief."—[*Rashi*]

my heart is sick within me—*From the voice of the prophecies that are revealed to me of the coming retributions.*—[*Rashi*]

Rabbi Jonah explains כִּלְיִיתִי as a combination of masculine and feminine. The meaning is: Those men and women who seek to strengthen me—I say to them that I cannot be strengthened for my heart is sick within me.—[*Redak from Sepher Haschoraschim*]

Others explain: Were I to suppress my grief, I would be unable, for upon me my heart is sick. I.e., in addition to the troubles of the people, my heart is sick with my own troubles, that I reprove the people and they do not heed my reproof.—[*R. Moses Kimchi*, quoted by *Kara*]

19. Hark the voice . . . the cry of the daughter of My people—*I hear that eventually they will cry from a distant land, but why is all this necessary? Is not the Lord in Zion? If they return to Him, He will allow Himself to be found by them.*—[*Rashi*]

Redak explains that they cry from the fear of the enemy who comes

with their graven images, with their strange vanities? 20. The harvest is past, the summer is ended; and we are not saved. 21. For the wound of the daughter of my people, I am wounded (with grief); I mourn, (and) dismay has taken hold of me. 22. Is there no balm in Gilead? Is there no physician there? Why then, has the health of the daughter of my people not been restored? 23. O that my head were (full of) waters

20. The harvest is past, the summer is ended—*We looked forward to the aid of Egypt, but it did not come. We said, "Let the harvest pass, and they will be free, and they will come." Now behold, the time of harvest has passed in Iyar, and the summer season in Tammuz, and they have not come.*—[Rashi]

Redak explains that the harvest season is a joyous time when people expect to be saved from hunger, as is the summer season, when people rejoice with the summer fruits. The people say: These joyous times have passed, when we expected to be saved, but we were not saved.

21. For the wound of the daughter of my people—Lit. for the breach. For the impending doom destined to come upon my people, I, too, am wounded with grief.—[*Mezudath David*] This follows *Redak*, who explains this as Jeremiah's statement. *Jonathan*, however, paraphrases: Said Jerusalem: For the breach of the congregation of my people, I am startled.

I mourn—Lit. I am darkened, *an expression of blackness and darkness.*—[Rashi]

My countenance has become darkened, and dismay has taken hold of me.—[*Mezudath David*] *Jonathan* renders: My face was covered; it became black as a pot.

dismay—Heb. נִפְּשׁ, *wonder.*—[Rashi]

has taken hold of me—*Has held me.*—[Rashi]

22. Is there no balm in Gilead—*For balm comes from there, as it is said: '(infra 46:11) Go up to Gilead and take balm.' That is to say, "Did they not have any righteous men from whom to learn so that they should improve their ways?"*—[Rashi]

Is there no righteous man in whose merit God should forgive them?—[*Redak*]

the health of—lit. *the cure of, (emplâtre in O.F.), plaster, dressing.*—[Rashi]

Jonathan paraphrases: Said Jeremiah the prophet, "Have I no good deeds that I should be able to supplicate for the house of Israel? Did I not covet the teachings of Elijah the prophet who was from Gilead, and whose words were a cure? Surely, because they did not repent, there was no cure for the wound of the congregation of my people

Kara explains the symbol of balm and physicians in Gilead. It is known that where there are medicines, but no physician to apply them, the medicines are useless. Likewise, where there are physicians but no medicines, the physicians can accomplish nothing. Where there are both, however, as in Gilead,

and my eyes a fountain of tears, that I might weep day and night for the slain of the daughter of my people.

9

1. O that I had in the desert a wayfarers' lodging-place, that I might leave my people and go away from them! For they are all adulterers, a company of traitors! 2. They have directed their tongue treacherously (as) their bows, and they have grown strong in the land not for the sake of truth; for

through my eyes as tears, and that my eyes be a fountain of tears that does not run dry.—[Redak]

Jonathan paraphrases: O that my head be like a stream of water and my eyes like a flowing fountain.

Kara sees this as the plea of Israel in exile, who will complain to the Almighty. He will reply to them: O that I had in the desert . . . for they are all adulterers, a company of traitors!

1. **O that I had in the desert a wayfarers' lodging-place**—A lodging-place where travelers can stay overnight. The prophet states that he would desire to live in such an inn, so as not to see Israel any longer, for he cannot bear to see their wickedness.—[Redak]

a company of traitors—Companies of traitors.—[Rashi] I.e. people who join together to speak treachery and falsehood. This follows *Jonathan*. Rabbi Joseph Kimchi, explains: a government of traitors.

Kara interprets this as God's reply to the people. They complain, "Is the Lord not in Zion? Is not her King therein." They mourn, "O that

my head were full of water and my eyes a fountain of tears." And I reply, "O that I had not caused My Name to rest in Zion among you, because of your wickedness! It would have been better for Me had I dwelt in the desert and I would leave My people and go away from them, rather than to dwell in Zion among you when you provoke Me," as he continues in the following verses. This follows R. Eleazar Hakalir in *Kinot for the Ninth of Av*, (Not found in our editions. See *Kinot for the Ninth of Av*, p. 94.).

2. **They have directed**—Lit. trodden. This expression is appropriate for the preparation of the bow to shoot an arrow, and a bow (נשק) is (arbalette in French), and they tread it with their feet. Therefore, he calls it treading, and the prophet compared their tongue to a treacherous bow, for they directed their tongue like a treacherous bow.—[Rashi]

Redak renders: They prepared their tongue—it is like a trodden bow—and their arrows are words of falsehood and bitterness.

Alshich explains that God wishes to differentiate between Jeremiah's

מַרְעָה אֶל־רָעָה וַיֵּצְאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדְעוּ
נֹאמְרֵיהֶם: **נֹאִישׁ מַרְעֵהוּ הַשְּׁמִרוֹעַל־**
כָּל־אִחַ אֶל־תִּבְטְחוּ בִּי כֹל־אִחַ עֲקוֹב
יַעֲקֹב וְכָל־רֵעַ רֵכִיל יִהְיֶה: י וְאִישׁ
בְּרָעוֹהוּ יִהְיֶה לֹו וְאִמַּת לֹא יִדְבְּרוּ לְמִדּוֹ
לְשׁוֹנָם דְּבַר־שֹׁקֶר הָעוֹה נִלְאוּ:
ה שִׁבְתֶּךָ בְּתוֹךְ מַרְמָה בְּמַרְמָה מֵאֲנִי
דַּעַת־אוֹתִי נֹאמְרֵיהֶם: י לָכֵן פֹּה אֹמֵר
יְהוָה צְבָאוֹת הֲגִנִי צוֹרֶפֶם וּבְחַנְתִּים

מקיפו כארעא ארי
סבישקא לכישקא אפסו
וסידע דחלה לא אפסו
אפסו: י גבר סחכיה
אפסו: י גבר סחכיה
לא הרקצו ארי כי
אחא סקסן קסן וכל
רחים בנכילו סחלך:
י גבר סחכיה
שקקין וקושקא לא
סחללן אליפו לישקו
פחמי שגר אישקו
סעו: ה יחבין כבית
בנשקו וסחלך על
עניהו בנכילו סחכין
למינע סחלמי אסר:
י גבן כדן אסר:
צבאות לא אגא מית:
עליהו עקא וצריך

ה"א ופסו לבוס: סוכה פו יכחז פנ:

קסן כחביר קסן כחרא

כי

ספר"י הרא

בה הדורן וכשהוא רובת היא נשברת ביר כלהת
הם בפיו שבוט אר רבו ירבו וקברו ישים ארבו כסו
שפשיש ורלך אוס ספרו השבוט וכל הענין: (ו) הנני
צורפם, על ידי האופות: ובחננים, על ידי גלות:

בסכיל המרמה: (ו) הנני צורפם, כיסרין: ספני בה
מנחת שי

ט (ז) ואלי לא ידעו, בפסחים מדויקים סח"א ולי' חסר סח"א נה לא ידעו
בספרות ככלל סח"א: לא ידעו, סח"א סח"א סח"א סח"א סח"א
לפסחים י' לס פין הספס ספס ספס ספס ספס ספס ספס ספס
בזול סח"א לא ידעו ספס ספס ספס ספס ספס ספס ספס ספס
בספרות: (ג) אוס ספסו ספסו, סח"א סח"א סח"א סח"א
לפסחים ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו

בספרה, כל כך גדלו בספרה עד שבאנו לדעת אותי לא יוכלו
לדעת אותי וספרה ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו

מצודת ציון

סל הקסח למחור סוכה לכות נחמק: (ג) עקוב יעקב, ספין
ספסו וספסו וספסו וספסו וספסו וספסו וספסו וספסו וספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו

בתוך ספרה, כ"ל המדה מקסח סוכה ספסו וספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו

בספר: סרעה אל רעה, מעכירה אל עכירה: (ג) עקוב
יעקב, ארוב יחבין: (ר) העוה נלאו, ינשו וספרו לנשות
אל דרסס, העוה כמו הכבד אל לבו (סמות ח') להעוה:
(ה) שבתך בחור ספרה, כסחן וסכין סחכין סחכין
מחמם ובספרה סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין

רשי

לבס לשוב ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
עקוב יעקב, ענין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין
יעקב ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו

מצודת דוד

ספרה גר, כי יחבין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין
לכ לדעת אותי וספרה ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
לכל סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין סחכין
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו
ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו ספסו

Redak explains that God addresses the prophet: Of what use is your habitation among a deceitful people, since you cannot bring them back to you?

in deceit—Since they have grown into deceit to the extent that they refuse to know Me and they cannot abandon their evil way. *Jonathan*

paraphrases: They sit in their synagogue and discuss their sins deceitfully. With deceit, they refuse to know My fear, says the Lord.—[*Redak*]

6. I will refine them—with torments.—[*Rashi*]

With the troubles I will bring upon them, I will see whether dross

they proceed from evil to evil, and they do not know Me, says the Lord. 3. Let each one beware of his neighbor, and do not trust any brother; for each brother forges plans, and every neighbor spreads slander. 4. Indeed, they deceive one another and do not speak the truth; they have taught their tongue to speak lies, they commit iniquity (until) they are weary. 5. Your habitation is in the midst of deceit; because of deceit they refuse to know Me, says the Lord. 6. Therefore, thus says the Lord of Hosts, I will refine them and test them,

however, possessed only two of these admirable traits, viz. they did not change their names and they did not change their language. As regards adultery, however, although Moses' generation also committed adultery in Shittim, in Jeremiah's time they were all adulterers. As regards talebearing, too, they were a company of traitors. No one could trust the other. Then he goes on to elaborate that 'they have directed their tongue treacherously.'

from evil to evil—*From sin to sin.*—[*Rashi*]

I.e., all their lives they engage first in one evil deed and then in another, and with all this, they do not take out any time to know the Lord. It is also possible to explain that because of their sins they proceed from the evil inflicted by one enemy to the evil inflicted by another one, or that one year they are punished with blast and one year with yellowing or locusts, and, in spite of this, they do not set their heart on repenting of their evil deeds.—[*Redak*]

3. Let each one beware of his neighbor—Let them beware of

revealing their secrets to their neighbors.—[*Mezudath David*]

forges plans—*He lays traps.*—[*Rashi*] He disregards his brotherhood and plans to trap his brother.—[*Abarbanel*]

and every neighbor spreads slander—I.e., he spreads slander against his own neighbor.—[*Mezudath David*]

4. Indeed, they deceive one another—This follows *Targum Jonathan*. *Mezudath David* explains that each one mocks the other.

they have taught their tongue—I.e., they have accustomed their tongue. —[*Redak*]

they commit iniquity (until) they are weary—*They wearied themselves and toiled to pervert their way.* הָעֵוָה *is like* (Exod. 8:11) *and making heavy (וְהִכָּבֵד) his heart, to commit iniquity.* —[*Rashi*]

5. Your habitation is in the midst of deceit—*When they sit, they devise plans of deceit, and with deceit they have exchanged fear of Me and refused to know Me.*—[*Rashi*]

because of deceit—Heb. בְּמִדְמָה.—[*Rashi*]

for what else can I do because of (the wickedness of) the daughter of My people? 7. Their tongue is a deadly arrow, it speaks deceit; each one speaks peaceably with his mouth to his neighbor, but in his heart he lays a trap for him. 8. Shall I not punish them for these things, says the Lord, shall I not avenge Myself on a nation such as this? 9. I will take up weeping and wailing for the mountains, and a lamentation for the dwellings of the wilderness, because they are withered and without any one passing through,

will remain or whether they will become as pure silver because of the troubles.—[Redak]

because of the daughter of My people—*Because of the sins of the congregation of Israel.*—[Rashi from Jonathan] How can I refrain from refining them? Since they are My people, I cannot allow them to remain in their evil state.—[Redak]

7. Their tongue is a deadly arrow—Heb. שֶׁחוּט, drawn. Comp. '(1 Kings 10:16) malleable gold (שֶׁחוּט)' Also, '(Hos. 5:2) And the extent of their turning away (שֶׁחַחֵת)' (*tirer in French*), pulling. Another explanation is that it is actually an expression of slaughter (*tranchant in French*, cutting). In this manner Menahem classified it (*Machbereth Menahem* p. 172), and in this manner Jonathan rendered it: כְּנִיז דִּי קְחָרָךְ, like a sharpened arrow.—[Rashi] Redak differentiates between the *keri* and the *kethib*. According to the *keri* שֶׁחוּט, the word is passive, meaning 'drawn,' i.e. an arrow drawn over the grindstone to sharpen it. Hence, a sharpened arrow, as Jonathan renders it. According to the *kethib*, שֶׁחַחֵת, the word is active, a slaught-

ering arrow, or a deadly arrow. Rabbi Joseph Kimchi explains the *keri* also as being active since we find the קָצַל form sometimes substituted for the שֶׁחַחֵת, giving it the active sense.—[Redak] Rabbi Joseph Kimchi apparently agrees with Menahem. Jonathan, however, appears to explain the word like Redak, drawn. This may be Rashi's interpretation, although it is possible that Rashi means that the arrow is placed in the bow and drawn to be shot. Rashi's association of Jonathan with Menahem, however, is very difficult. See Lexicon Chaldaicum Authore Ellia Levita. Shem Ephraim explains that it is the sharpened arrow that slaughters.

it speaks deceit—i.e., each one speaks deceitfully, as Scripture proceeds to explain.—[Redak]

but in his heart—lit. in his midst. Jonathan renders: in his innards.—[Rashi]

9. for the mountains—i.e. for the destruction of the mountains.—[Rashi]

for the dwellings of the wilderness—The dwelling of the shepherds in the wilderness. נְאוֹת is an expres-

* For Rashi's commentary turn to page 225.

וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מְקַנְהָה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם
וְעַד-בְּהֵמָה נִדְדוּ הָלְכוּ: 'וַנִּתְּתִי אֶת-
יְרוּשָׁלַם לְגִלְגִּים מֵעוֹן תַּנִּים וְאֶת-עָרֵי
יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב:
יֵאֱמְרָה אִישׁ הַחֹסֶם וַיִּבֶן אֶת-זֹאת וְאֵשֶׁר
דָּבַר פִּי-יְהוָה אֱלֹוֵי וַיַּגִּדָה עַל-מָה
אֲבָדָה הָאָרֶץ נִצְתָה כַּמּוֹדָבָר מִבְּלִי
עֹבֵר: יֵאֱמָר יְהוָה עַל-עֲוֹנָם אֶת-

הַשָּׁמַיִם וְעַד גְּעִירֵי
אֶסְתָּקְלוּ גִלְגִּים: יִנְדְּדוּ
זֶה וְיִשְׁלַח לִנְדְּדוֹ
סָדוֹר יִדְרִין וְיִתְּן קִרְיָא
דְּבֵית יְהוּדָה אֶסְתָּקְלוּ
מִבְּלִי יוֹשֵׁב: יֵאֱמָר
דְּחָסִים וְיִסְתַּד יֵת דָּא
וְיִתְּמַסְלַל מִן יִתְמָם:
עֲמִיָּה וְיִתְיִימָה עַל מִן
הָרֹבֹת אֶרְעָא צְרִיאת
כְּסִדְרָא מִבְּלִי יוֹשֵׁב:
יֵאֱמָר יְיָ עַל דִּי שְׁקִדוּ
זֶה אֲרִיזִי רִיקִיָּה
קִרְמִיָּהוּן

ח"א ופד כספס. (חמית נב) :
פ' ה'א'א' נדדו פל ג'ל'ס פל:

חץ מחודר והוא כנור דוב שכול ששחרונו משכל: (י) לגלים.
לשון גל: (יא) ויבן את זאת. לאחרים כלומר אם ישב אדם
משחוס על כך על מה עשת ה' ככה לארץ הואת שנדרה כלם
משחוס השמים ועד בהמה אם נצחה הארץ ככלי איש עובר ולא
שמש קול סקנה. זה היא נדרה שבשולם שוארם גולת סבקינן
ובולין בשבית את סקניהו עמי. אבל כן בה חרי האף
הגדול שמשחוס השמים ובר בהמה נדרה חלבו דבר זה אין לך
חכם בעולם שיולד לידע ולבין לאחרים סתו הדבר אלא יבין:
אשר דבר פי ה' אלו. ויגידה לכל החמיון על כך וכן יאמר
דצונך לידע: על מה אבדה הארץ. כל כך שנצחה במדבר סכל עובר: (יב) ויאמר ה' על עונם את הוריה. והוקם
שראיתו בחיבת ויבן את זאת: ה' של ואשר דבר פי ה' אלו נכסלי שעמדתי על פתרון זה שהוקם ספסר את החיבת לבד
וספסרה כחיבתה ונרשה אותה סוף פלה וחו' שבהיבת ואשר

רש"י
נמה: נדרה הלכו. סופן לילך. חמשים ושתים שנה לא עבר
אז כי הורה מלכות לנרקה על פקודת כורש מלך פרס
חמשים ושתים שנה היו ורמו לדבר ועד כמה חשכונה
בנימטריא ל"ב והחשכון מכון כמסת מנילה [ג'] וימא ה'
נד: (י) לגלים. נדורין: (יא) מי האיש החכם שיעין
ואת ומי הנביא אשר דבר פי ה' אלו ויגידה. ומי יגיד על

(י) ונתתי. לגלים. גלי אבנים כהבתים והחכות שנהרשו:
ספון תנים. שכן התנים וכענין תני תני וירדו: (יב) מי
האיש החכם ויבן את זאת. יבין סדעמו ונבניא יגיד התשובה
והשאלה כבו שנאמר ספי ה': (יג) ויאמר ה'. לענינה. לא

וכבר ידע ה' יהודה אוסר חמשים ושתים שנה לא עבר איש
בידעה שנאמר על החרים ובר פסח השמים ובר בהמת נדרה
הלכו בהמה בנימטריא ג'ל רעו ד' יום אובר שבוע שנים
יתקיים בה נפרות שנאמר נפרות וכל שרפה כל ארצה:

מצורת ציון
במדבר (ט"א"י): נצחו. משוון ליה וסמחה: (י) לגלים. ספון
חל ולעור כמו עד גל סוס (כדלש"ת ל"ב): ספון. שדור. משוון
למשוון קדשו (ד"ב כ' ל'): תנים. מין נחש: (יא) נצחה. משוון
במדבר (ט"א"י): נצחו. משוון ליה וסמחה: (י) לגלים. ספון
חל ולעור כמו עד גל סוס (כדלש"ת ל"ב): ספון. שדור. משוון
למשוון קדשו (ד"ב כ' ל'): תנים. מין נחש: (יא) נצחה. משוון

מצורת דוד
שמה ואין איש עובר סס ולא נכאז קול מקנה כי האויב שלל
לגלמו: נדרה הלכו. נדרה מתקומם והלכו נהם כי רוב השובה
יטעו במקום מוסים כי שם ימלכו סוכות וסרחי אילנות והימים
למחלם וכאשר יהיה שמה ילכו לסס והכחמות יתקם האויב:
(י) לגלים. כי יתמלו הכחים ויביו גלי אבנים ויביו מדור לחמים
(יא) ויבן את זאת. החלום למסע מה חסרה ונו': ואשר דבר. ר"ל ומי האיש אשר כי דבר פי ה' הוא הנביא: ויגידה. ויגיד מדסחי
עכסור מה חסרה חלון ונעסר שמה במדבר עבלי. מי עובר שמה ר"ל מבו המדבר העיקר בדבר החלום וכלומר אין מי כסס עיר זאת:
(יג) ויאמר ה'. המקום נעלמו אחר סכטיק הוא על ארץ עובי את חורתי ונו' ר"ל סלל פדו את חסרה וכן לא שמשו כקולו ככל
הדברים ולא הלכו בדרך החסרה לקיים מלחמה כי אם עסקו בדמיה היה האלור שכה עמיון חוסם למוסק אלל עכסור סלל עסקין כס

will understand this, and who is the prophet to whom the mouth of the Lord has spoken, that he may declare it? And who will declare why the land is ruined and all this retribution has come?—[Rashi]

I.e., who is the man so wise to understand this through his own intelligence and who is the prophet who knows the answer because the Lord has revealed it to him?—[Redak]

12. And the Lord said:—I.e. the Lord said to them, for the Torah is neither in heaven nor on the other side of the sea.—[Redak]

because they have forsaken—They did not learn the Torah, and, therefore, they have not hearkened to My voice, in all that I commanded them, nor have they walked in the way of the Torah to keep its commandments. Had they studied the Torah, its light would have caused them to

and the lowing of the cattle is not heard; both the fowl of the heavens and the beast have fled and are gone. 10. And I will make Jerusalem heaps (of ruin), a lair of jackals; and I will make the cities of Judah a desolation, without inhabitant. 11. Who is the man so wise that he can understand this? And who is he to whom the mouth of the Lord has spoken, that he may declare it? Why is the land ruined (and) withered like a wilderness, without anyone passing through? 12. And the Lord said: (It is) because they have forsaken

the land, and the lowing of the cattle is not heard; both the fowl of the heavens and the beast have fled and are gone. 10. And I will make Jerusalem heaps (of ruin), a lair of jackals; and I will make the cities of Judah a desolation, without inhabitant. 11. Who is the man so wise that he can understand this? And who is he to whom the mouth of the Lord has spoken, that he may declare it? Why is the land ruined (and) withered like a wilderness, without anyone passing through? 12. And the Lord said: (It is) because they have forsaken

timed desolation of the pastureland, announces that he will take up weeping and wailing in the place of pasture, for they will become withered and without anyone passing through. Not only will there be no tents pitched there, but there will not even be any one passing through to graze cattle, and the lowing of the cattle will not be heard since all will have been driven into exile.—[Redak]

both the fowl of the heavens—This may be interpreted as an exaggeration to illustrate the extent of the desolation, or it may be interpreted literally, since most fowl do not live in desolate places, but where they can find seeds, fruits and blossoms of trees.—[Redak]

have fled and are gone—I.e. they are destined to go. For fifty-two years no one passed through Judah; from the exile of Zedekiah until the order of Cyrus, king of Persia, were fifty-two years. An allusion to the matter 'and the beast (בְּהֵמָה)' amounts to fifty-two, and the computation is exact, in Tractate Megillah [should read: Yoma 54a].—[Rashi]

Perhaps Rashi means that the

computation of the years is consistent with the chronology delineated in Tractate Megillah 11b, that the exile of Zedekiah was eighteen years after the vanquishing of Jehoiakim, which was seventy years prior to Cyrus' proclamation.

2 = כ

5 = ה

40 = מ

5 = ה

52

Rabbi Yose says: For seven years, the verse '(Deut. 29:22) Brimstone and salt, all her land was burnt,' was fulfilled in Israel (ibid.).—[Redak]

10. **heaps**—Jonathan renders גְּזֵרִין, *heaps*.—[Rashi] Our editions read: גְּזֵרִין.

I.e., heaps of stones from the houses and the walls that were demolished.—[Redak]

a lair of jackals—For the house will be demolished, and become heaps of ruins, where jackals will make their lair.—[Mezudath David]

Some explain תַּנִּים as a type of snake.—[Mezudath Zion]

11. **Who is the man so wise**—who

תִּדְרֹתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ
בְּקוֹלִי וְלֹא הִלְכוּ בִּה: י וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי
שָׂרֵרוֹת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר
לְמִדּוֹם אֲבוֹתָם: י לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵאַכִּילֶם
אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהַשְׁקִיתִים מִי־
רֹאשׁ: יו וְהַפִּיצוֹתִים בְּגוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
יָדְעוּ הַמָּה וְאַבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם
אֶת־הַחֶרֶב עַד כְּלוֹתִי אוֹתָם: יא כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַתְּבוֹנְנִי וְקִרְאִי

מִהָרִ"י קרא שני בני אדם הן וסבה שחמיה החכיסנדי לו הנביא (יד) לענה. אשניץ רוספוריא בלעיו (סו) תחבוננו וקראו למקנתות, יכה תאסרו להם פחרות וחשונות עלינו נח כרי שחרונת עינינו רמעה. שאפילו שאין ברעשו של אדם לבנות כששופע מנחת שו

(יד) מי ראש. חלוקה כפול (פסל טיפוח) (סו) והנחיות. מנחת פסחים שנייה וסודי סודי יד אחר מלא ונפטר מלא ונח ודח מלא מלא. ופנין מלא ונחיתול יד אחר מלא. לא ידעו. כן כדור ולא תפסו ונחיתול יד אחר מלא. הרשעים שנעברו: (יד) לכן. מאכילם. בא חכמי קורם היריעת שחיות את העם חוזר כמו ותרואו את חילד אשר לא יעברו אותו את נבוכדנצר והרומים להם שכתבנו בספר מכלול בחלק חקדוק סמנו וחמשייל הצרות ללענת ורוש חסם חמות ובאכרו מי רוש לפי שחיות מי חמות העשב שקורין רוש גם יש שחיות מראש חפון ואסרו כי לפיכך נקרא ראש כי בורכ עושין אותו מראש חפון: (סו) והפציותם. ער כלותי אותם. רובם: (סו) כח אסר. התבוננו. בשרונות הקרוב לבא ומעתה מצורת ציון

אם ונפחה: (יג) שרירות. ענין רחיה כמו אש: שוכרו אכילם (אחכ ליו): למרום. ענין הנגל כמו פרה למיד נדבר (נציו ב'): (יד) לענה. שם פשט מר: מי ראש. מי חמית: חלש וזה חס פשט מר: (סו) והפציותם. ענין שוכר: כלותי. מלשון כלת: סנה וסנה שמש אשלח את חרב האויב עד אכלה אותי: (סו) התבוננו. חנו נל לבין כהכסה סוואת המעוזה לבא ונפחה קרלו למקנות

14. with wormwood—*Bitter grass*.—[Rashi]
poisonous water—*Snake venom*.—[Rashi]

It is also possible that both of these are poisonous plants. If רש is

snake venom, it is called רש because it is extracted from the head (ראש) of the snake.—[Redak]

15. until I have consumed them—*i.e.*, until I have consumed the majority of them.—[Redak]

My Law, which I set before them, and have not hearkened to My voice, nor walked by it. 13. But they have followed the view of their own heart, and after the Baalim, which their fathers taught them (to worship). 14. Therefore, so thus said the Lord of Hosts, the God of Israel: Behold, I will feed them—this people—with wormwood, and will give them poisonous water to drink. 15. I will scatter them among the nations, whom neither they nor their fathers have known; and I will send the sword after them, until I have consumed them.

16. Thus said the Lord of Hosts: Consider and call

repent, but since they did not study the Torah, they came to all their sins, causing the land to be desolate.—[*Mezudath David*]

The Rabbis (*Nedarim* 81a, *Baba Mezia* 85b) explain this as follows: This matter was asked of the sages, the prophets, and the ministering angels, and they did not explain it, until the Holy One, blessed be He, explained it Himself, as it is stated: Because they have forsaken My Torah etc. That is apparently synonymous with 'and have not hearkened to My voice.' This is also synonymous with 'nor walked by it.' Said Rav Yehudah in the name of Rav: This comes to say that they did not recite a blessing on the Torah at the beginning. *Ran* explains that the Talmud deviates from the simple explanation since, were it so that no one studied the Torah, it would have been obvious, and it would not be hidden from the sages and the prophets. The Talmud, therefore, deduces that they indeed studied the Torah, but they did not study it for its own sake but for their own

interests. Consequently, they did not consider it important enough to warrant the recitation of a blessing. This is the meaning of 'nor walked by it.' I.e., they did not proceed with the Torah according to its proper intention and devotion.—[*Ran*, quoting *Rabbenu Yonah* in *Megillath Setharim*]

Rashi explains that the words, 'which I set before them,' allude to the formula of the blessing, 'and gave us His Torah,' which we recite every morning. This intimates that they did not recite this blessing.

Apparently, the intention is that their lack of devotion in their studies led them to follow the view of their hearts and eventually to follow the Baalim. Had they learned the Torah for its sake, they would never have come to that state.

13. **which their father taught them**—I.e., to which their fathers accustomed them. They witnessed their fathers worshipping these idols and emulated them. The fathers were the wicked generations that were before them.—[*Redak*]

[illegible]

חסר א' קמן ב'ק

דעם

רד"ק מנחה שי

דד"ק

קרא לסקונות בזה חלם'ר'ל הבקונות חידועות : ואל
המברות שבו חלם'ר'ל בדבר המסדומים : ומכאן : חלם'ר'ל

במסגרת האל"ף בסגול וחשני ותבואה בחלם האל"ף בתעודת

[illegible]

זודת ציון

הה הנשים הידועות לסאד ולקוק על כפמים: הברואינה, אליס
נעור קינח ויללוח: ואל החכבות. כן הכקיאוח לפהר לסדר מרי
סלכין רוח ויגין להדליכ נשאו' כשופמים: (ח) ותסחרנת. כן
מזהרנה להרים כעכורינו קול יללה לממן יסמוררו לננינו: ותדרנת

ענינו דמעה, יולד בים. י'סיו מ' דמעה הכי ונפל הדבר במ"ט:
(יח) בי קול. כי מליץ נשפט קול יללה שאומרים איך שדדו ויבשנו
די כשליבו משנחמיו אח השוכנים בהם חולה וכמעין שנאמר ולא
ח'. שאזר השפורעניות מעוהדות לנא: ותקח תו', כלל סדכר

dwelling. Therefore, we are very much ashamed.—[Redak]

19. the word of the Lord—that the retribution is destined to befall you.—[*Mezudath David*]

and teach your daughters a lamentation—As above, the women

for the (hired) women mourners that they may come; and send for the skillful women, and let them come. 17. O let them make haste and raise a wailing over us, so that our eyes may shed tears, and our eyelids gush with water. 18. For a sound of wailing is heard from Zion: 'O how we are ruined! We are very much ashamed, because we have left the land, because they have cast down our dwellings!' 19. Indeed hear, O women, the word of the Lord, and let your ear receive the word of His mouth; teach your daughters a lamentation,

for the (hired) women mourners—Heb. לִקְוֹנֹת. The *pattah* under the *lammed* takes the place of the definite object, indicating that these women were well-known.—[Redak]

Since women are more emotional than men, they are chosen for this profession.—[Ibn Nachmiash]

for the skillful women—I.e. for the women who are skillful in eulogy and lamentation.—[Redak]

Malbim explains that the skillful women are those who know how to keep the living from dying in the calamity.

17. over us—The prophet includes himself with the people.—[Redak]

so that our eyes may shed tears—lit. and our eyes shall come down with tears. It will be as though our eyes are dissolving and running down in tears. At the sound of the mourning women, we will burst into tears and our eyelids will gush with water.—[Redak]

and our eyelids—Heb. וְעֵפְפֵינוּ. This is the usual translation, following *Ibn Ganach* (*Sepher Haschoras-*

chim). *Targum Jonathan* and *Redak*, however, interpret it as the pupil of the eye.

18. For a sound of wailing is heard from Zion—The wailing is heard from other places as well, but before Zion was conquered, the people expected to take refuge there, for if Zion and Jerusalem were left, they would be able to rebuild the other cities that were already conquered and resettle them, as they did in the time of Sennacherib, who conquered the entire land except Jerusalem. Since Jerusalem was left, everyone remained and they did not go into exile. In this case, however, since Jerusalem was conquered, there was no more hope. Then there was a cry from Zion, "O how we are ruined!"—[Redak]

they have cast down our dwellings—Heb. הִשְׁלִיכוּ קִשְׁקֻנוֹתֵינוּ. Our dwellings have cast out their inhabitants. We can also explain: For the enemies have cast our dwellings to the ground.—[Rashi]

Kara follows the second interpretation. *Jonathan*, *Redak*, and *Mezu-*

and each to her neighbor a dirge. 20. For death has penetrated our windows, it has entered our palaces; to cut off the infants from the streets, and the young men from the squares. 21. Speak: Thus says the Lord: Indeed, the carcasses of men shall fall like dung on the open field, and like sheaves after the reaper, with none to gather them! 22. Thus says the Lord: Let not the wise man boast of his wisdom, nor the strong man boast of his strength, nor

were taught to recite lamentations since they are more emotional than men.—[Redak]

and each to her neighbor a dirge—So that they should be prepared to lament when the time comes.—[Kara]

20. For death has penetrated our windows—A palace is a tall edifice which cannot be entered, once the portals are closed, except by climbing through the windows. This, however, is very rare since the windows are high above the ground. They are, therefore, seldom shut. The prophet states allegorically, that 'death has penetrated our windows, it has entered our palaces.' I.e., it has taken us by surprise, for we did not beware of it. Although the true prophets constantly warned us, we paid them no heed and it did not enter our mind that the invasion would take place, and even if it would take place, we did not expect it to reach such proportions.—[Redak]

from the streets—Heb. *ḥayyot*, from the street. Comp. '(I Kings 20:34) And you shall make yourself streets in Damascus.'—[Rashi]

and the young men from the squares—It is customary for the

children to play in the streets and for the young men to frequent the squares.—[Redak]

21. Speak: Thus says the Lord—God commands the prophet to speak and to tell the people, "Thus says the Lord, etc."—[Mezudath David]

and like sheaves after the reaper—Like sheaves that the reaper forgot, and they remained behind him, with no one to pick them up and gather them in, so will your carcasses be left forgotten in the fields with no one to bury them.—[Redak]

Kara renders: like a sheaf that the reaper cast behind him.

22. Let not the wise man boast—*Do not boast, saying, "We are wise." Behold, you have rejected My words, so what wisdom do you have? If you understand and know Me, then you can boast of your wisdom.*—[Rashi]

Above (8:8), he stated, "How do you say, 'We are wise, and the Law of the Lord is with us?'" This indicates that the people boasted of their wisdom although they did not practice its teachings, as the prophet taunts them, (8:9), "Behold they rejected the word of the Lord; now what wisdom have they?" Here the prophet concludes this matter and

the rich man boast of his riches. 23. But let him that boasts exult in this, that he understands and knows me, for I am the Lord Who practices kindness, justice and righteousness on the earth; for in these things I delight, says the Lord. 24. Behold, days are coming, says the Lord, when I will punish

23. But let him that boasts exult in this, that he understands and knows Me—He who learns understanding and wisdom with the intention of knowing Me, for in this there is reward, as the prophet proceeds to elaborate.—[Kara]

that he understands—lit. understanding, Heb. תִּשְׁכִּיל, *like* (Exod. 8:11) 'making heavy' (תִּכְבֵּד), (*Entelliant in O.F.*).—[Rashi]

Redak renders: By understanding and knowing Me. Understanding God consists of knowing that He has always existed, that He is incorporeal, that He created everything, guides everything, and leads the entire world, both heavenly and earthly beings, with His wisdom. Knowing God consists of going in His ways, to practice kindness, justice, and righteousness on the earth, i.e. with the inhabitants of the earth. One who follows His ways is said to know Him. We find a similar verse below (22:16): 'Did not your father eat and drink and practice justice and righteousness? Then it was good for him. He pleaded the cause of the poor and the impoverished, then it was good. Is that not knowledge of Me?' said the Lord.' This illustrates that practicing kindness, justice, and righteousness constitutes knowledge of the Lord. Through this, Daniel and his companions, who were exiled with the exile of Judah, were

saved from the disgrace that befell the other captives, and they were highly esteemed in the land of their captivity since they were righteous and pious. They had no way of being spared exile, because it was impossible for three, four, or even ten people to remain alone in Eretz Israel.—[Redak]

exult in this—I.e., let him exult in this character, to understand and to know Me.—[Redak]

that I am the Lord Who practices kindness, justice, and righteousness—This is the explanation of 'knows Me,' for knowing the Lord consists of practicing kindness, justice, and righteousness. He, therefore, elaborates on the matter and states, 'for I am the Lord, Who practices kindness, justice, and righteousness, for these are My ways and My traits, with which I deport Myself in My world.—[Redak]

for in these things I delight—that a man practice them and live with them. He states that He performs kindness, justice, and righteousness on earth, although He performs kindness in the heaven as well, as is stated: '(Psalms 36:6) O Lord, Your kindness is in the heavens,' he states here only that God practices kindness on the earth since that is manifest to human beings. His kindness in heaven, however, is known only to the wise.—[Redak]

כַּלְכ־מוֹצֵץ בַּעֲרֹלָה: כִּי עַל־מִצְרִים וְעַל־
יְהוּדָה וְעַל־אֲרָם וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־
מִאֲבָב וְעַל כָּל־הַגּוֹיִם עָרְלִים וְכָל־בָּיִת
בַּמִּדְבָּר פִּי כַל־הַגּוֹיִם עָרְלִים וְכָל־בָּיִת
יִשְׂרָאֵל עָרְלִי־רָב: יֵאֱשָׁמְעוּ אֲחֵי־
הַבָּכָר אֲשֶׁר הִכָּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית
יִשְׂרָאֵל: בִּכְהֹוֹ אֲמַר יְהוָה אֶל־דָּרֶךְ־
הַגּוֹיִם אֶל־תִּלְכְּמוּ וּמֵאֲחֻזּוֹת הַנְּשָׁמִים
יִסְאֶהוּן לְשִׁשְׁטֵי

ח"א פלי"ג. ג'ד"ס: א: א: ח"א: ש"ס י"ג פלי"ג ע"ד א: :

רשי

עלה ל"ב פלי"ג טל הע"ס: (כח) על מצרים וגו' שני
א"ר יסא"ל היו ולקו לחמיהם כסוד ל"ב כמ"ל (בזכרון
ל"ח) וחס' כמ"ל: קצוצי פאה. לשון קול התקלח
כח"ס מלכ:

קמץ ב"ק

(כח) על כל קצוצי פאה. קצוצי לשון קצרה

(כח) וחס' כמ"ל: קצוצי פאה. לשון קול התקלח
כח"ס מלכ:

י (ב) א"ר דרך הגוים אל הלמדו. ואל מחלוקת הקמים אל החור מחמת חסד ורחמים וכו' :

והוא חסד ורחמים וכו' ואל מחלוקת הקמים אל החור מחמת חסד ורחמים וכו' :

והוא חסד ורחמים וכו' ואל מחלוקת הקמים אל החור מחמת חסד ורחמים וכו' :

מגלות דוד

(כח) על מצרים. חסד ורחמים וכו' ואל מחלוקת הקמים אל החור מחמת חסד ורחמים וכו' :

י (ב) א"ר דרך הגוים אל הלמדו. ואל מחלוקת הקמים אל החור מחמת חסד ורחמים וכו' :

you worship the master, you will not need the servants, but if you worship the servant, the master will become

incensed and send a blight upon your grain, contrary to your thoughts.—[Redak]

incensed and send a blight upon your grain, contrary to your thoughts.—[Redak]

every circumcised one with his uncircumcision. 25. Egypt, Judah, Edom, the children of Ammon, Moab, and all those cast off to the corners, who dwell in the desert, for all the nations are uncircumcised, and all the house of Israel are of uncircumcised hearts.

10

1. Harken to the word that the Lord spoke about you, O house of Israel. 2. So says the Lord: Of the way of the nations you shall not learn, and from the signs of the heaven

zar, and later, he and his seed were punished because they were too harsh to Israel.—[Redak]

every circumcised one for his uncircumcision—*Every circumcised one who has a foreskin, even an uncircumcised heart, and surely I will punish the heathens.*—[Rashi]

Redak renders: Every circumcised one and everyone who has a foreskin. This refers to the Jews and the gentiles. The circumcised ones are the Jews, and those who have a foreskin are the gentiles, mentioned in the following verse.

25. **Egypt etc.**—*These were the neighbors of Eretz Israel, and they were punished shortly after her, as it is written in Ezekiel (29), and explained in Seder Olam (ch. 26).*—[Rashi]

Judah—Since Israel, the kingdom of Ephraim, was already destroyed by the king of Assyria, and Judah and all the nations mentioned were destroyed by Nebuchadnezzar.—[Redak]

cast off to the corners—Heb. *קצות*, *an expression of an end, those cast off to the corner of the desert.*—[Rashi]

2. Of the way of the nations you shall not learn—This follows the Targum. Redak renders: The way of the nations you shall not learn.

Rashi comments: Of the way of the nations you shall not learn—and then, from the signs of the heavens you will not be dismayed, from the eclipse of the sun or the eclipse of the luminaries.—[Rashi]

Since you are circumcised as a sign between Me and you, observe My ways and not the ways of the nations.—[Redak]

and from the signs of the heavens be not dismayed—If you say, "Let us worship the stars as the heathens do, for they rule the earth, and their signs appear to do good and to do harm, as the sun, which has control over the earth as regards the grain and the produce . . . If we worship it, our grain will increase, and if we do not worship it, it will harm us and we will suffer a shortage of grain. We must also fear the eclipse of the sun, which is an evil omen for the world," do not fear the sun or the other stars, for they are My servants, who execute My word. If

אֶל־תִּתְּנוּ בִּי־יָחֲתוּ הַגּוֹיִם מִהֶמָּה :
 בִּיַּחֲקוֹת הָעַמִּים הַבֵּל הוּא בִּי־עֵץ
 מִיַּעַר בָּרְתוּ מַעֲשֵׂה יְדִי־חֲרָשׁ בַּמַּעֲצָד:
 בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יִיפְּחוּ בַּמַּסְמְרוֹת
 וּבַמִּקְבוֹת יַחֲזִקוּם וְלֹא יִפֹּק: הַבְּתָמָר
 מִקְנָשָׁה הִמָּה וְלֹא יִדְבְּרוּ נִשְׂוֹא וְנִשְׂוֹא
 בִּי־לֹא יַעֲדוּ אֶל־תִּירָאוּ מֶהֶם כִּי־

בשמיא לא התקדו אבי
 ספקרין עסקא סנהון:
 ג ארי גזירה עסקא
 קסא אינון ארי אגא
 סחורשא קנז ליה עובר
 נרי נגר בחציקא:
 ד בקסא ובהקא הפי
 ליה בקקקין ובקמקין
 סתקוף ליה דלא יצטלי
 ה עובר גגיר וקפין
 אינון וקא סמללי
 אהנשקון וקתשקון ארי
 לית בהן רוחא להקא
 לא תתלחון סנהון ארי

רש"י

(ג) חרש: אומן; מעצד: דולדור; "נלע" ויור: במסמרות.
 קנ"ש נלע"ו: ובמקבות: קורנם מרטי"ל נלע"ו: יפיק: יפיק
 יפיק כרכיו לטון עוקה (שמואל ב' כ"ה) ופיק כרכים (נחום
 ב'): (ה) הבורח מקשה: מקיש אומן קורנם עד שזוקק
 לו קוהה כדלג: אל תיראו מהם. אל תפחדו מהם כי נל

רד"ק

הכוכבים וגם הצמחים לא תועילם עבודתם להם כי תאיון ראה
 ליעבר לא תעבר לפיכך לא תצויע עבודתם אית' מנוקס: (ג) כי
 תועלת הפסים. ראו אל מה הביאם עזרתו זו כי בעבודת הכוכבים באו אל עבודת אלילים כי יאסרו להם כנניהם צלם
 חוזה נעשה בבקום השמש ולבדור נעשה והעובר כאילו עובר השמש כמו צלם הוזהב שצוה נביכדנצר לשמש וכן יעשו
 והצבים לשאר הכוכבים ואילו הם חזקות ששמו להם לחק כהני העלמים והרגילו אותם בזה הרעיה עד שארכיו השני' בזה חרעת
 עד שהצבים תחתיו כי זה אליל סמבס וסמבס זה הוא אליל הבר שאין בו סמבס כי האליל חוזה עץ הוא וסמבס כרת העושה אותו
 הואו מפשה ידי הרש שהקני במעצד הואו שקורין אותו דולדוריא' בלע"ו וזה אליל אין לו פועלה בעצמו ואין ייסיב
 ואין ריע כשאש יאשבו אלה הסבלים וזה אליל שאין כסותו: (ד) הכסף וזהב ייפדו: לפי סתיו עץ חומת אותו בכסף וזהב
 כדו שתייה יפה ונחמה בעיני הראוי' ויכנס בללם לעבדו: יחזקום: סבי הכסף וזהב יחזקו אותם על העץ בכסמרות והקביות שיבי
 בהם עליהם עד שלא יפיק כלומר שלא יצא מתכונתו ולא יכשל מענין ופיק ברכי' ויש להפריש מענין ותפק לרעב הדורה זה על
 עומד רוצה לומר שלא יצא מסמכותו: (ה) כחמר בקשה: כמו החמר שהיו איון בניסוי עוזה כי עושהו הם לבלעל וכל
 גושו שוח וכן משה בקשה שוח: כן הדל עומד וקוף שוח בברכות אדם ולא ידברו כי אין בברכה רוח מנועה כל שכן
 מדרבתי וזהו שאמר נשא נשוא אם יסעם ספקי לסקי נשוא כי הם לא יעצדו ברבליהם ואחר שהם כך אל תבטחו בהם ואל
 תיראו מהם כי לא ירעו: וגם היסב אין אותם. אין כעם כח להסיב: הוסיב כמו חסר וכן בא בנחלים והוא יושבת תחת

מצורת ציון

מיומדים להשגחת המקום כיה ונמ"ש חקר מעל וגו' לכל הפמים
 וגו' ותכנס לפח' וגו' (דברים ד'): (ג) כי חקות: אשר חקות
 הפמים הכל הם הם לפנול כמה עשויים לורה ללכל הפמים והלוי
 יפסדו: כי עץ. ר"ל אף אם היה הכח ביד לכל הפמים להפך הכסה
 לקונה פ' סבורה להם מ"מ הכל הוא לעבוד את הבורה כי הלא
 הוא פ' ענפלה הנכרת מן היסוד והוא מפשה ידי אומן ככלי המפלה:
 (ד) ייפשו: מייפשה את הבורה כחסי בקסף וזהו ומחזיק עליו
 חסממנות ובהלכות המקבות: ולא יפיק: לשמן לא
 יהיה כעס ר"ל שלא תתקלקל להפך הלוי מעט: (ה) כחומר בקשה הסה: ר"ל אין הפסק בין אלה הבורות וכן לורה חקר
 כפשה בקשה הקרובה מתחת כי גם ככה נשואו ולא יוכלו לדבר כמותי: נשא נשואו: מהלך לשלוח כל חקר כי לא יעצדו חקר
 א"כ הוליו וכן אין לך הכל גדול מה: אל תיראו מהם. ר"ל ואם יבא אל חירול חף מפלה הפמים מפלם כי אין כידם לפשות להם

סחור"ר קרא
 אותה אלהית אחם אל תיראו מהו ולא תתרו כחם: (ג) במעצד:
 בררא' בלע"ו: (ד) יחזקום ולא יפיק: יחזקום שלא יפסדו:
 (ה) כחומר: [פירש"ר] מכלל ב"ר חל ב"ו כחומר פצויר צורת
 אדם ששוקן להפחד העוה"ש שלא יאכלו הדור: וכסמ"ס
 בלע"ו כמו בקשת חפשה המנורה: אל תיראו מהם כי לא ירעו:
 ואם תאמר אצ"ע שאין סמיעה יש בהם כח להפשיב להרגי

סנהת שי

י (ה) הוא יפשיב: כל ג' א' ספקיא חסר וז"ל הין נלמוד מל:

אזהר אלהית אחם אל תיראו מהו ולא תתרו כחם: (ג) במעצד:
 בררא' בלע"ו: (ד) יחזקום ולא יפיק: יחזקום שלא יפסדו:
 (ה) כחומר: [פירש"ר] מכלל ב"ר חל ב"ו כחומר פצויר צורת
 אדם ששוקן להפחד העוה"ש שלא יאכלו הדור: וכסמ"ס
 בלע"ו כמו בקשת חפשה המנורה: אל תיראו מהם כי לא ירעו:
 ואם תאמר אצ"ע שאין סמיעה יש בהם כח להפשיב להרגי

ב' אש: חקות. מנין דבר קיום: חרש. אומן פן:
 במעצד. שם כל גדול פשו לחנוך גו וכן חרש כדל מפלד וישיה
 מ"ד: (ד) במסמרות. כידות וכן ויכול לרוב למפשים (דס"א
 כ"ג): ובמקבות. הוא הפסים כמו ותחס המקבת כידה (שפטים
 ד') ויקרל פן פ"ש שרלשו אחד דל נקובו גו האכנים: ופיק. מנין
 כשלון וכן ופיק כרכים (נחום ב'): (ה) בקשה. מנין הקשת
 כקורנם וכן מקשה אחת (שמות כ"ה): נשוא נשוא. משלון פשה

'(פוקה) *a stumblingblock* (Sam. 25:31) of
 the knees.'—[Rashi]

Redak explains: that it should not
 lose its shape. He suggests also: that
 it should not slip from its place.

5. Like a palm tree they are
 beaten—He hammers them with a
 hammer until it has an upright stature
 like a palm tree.—[Rashi]

* For Rashi's commentary turn to page 227.

As a palm is even—there are no
 uneven parts on its trunk for its
 branches are above—so is a beaten
 article even, and the idol
 stand upright like the images of a
 man, but they do not speak.—
 [Redak]

they are carried for they do not
 step—They have no power to move,
 surely they cannot speak. Conse-

be not dismayed, for the nations are dismayed from them. 3. For the statutes of the peoples are vanity, for it is but a stock that one cut from the forest, the handiwork of a carpenter with a small axe. 4. With silver and gold he beautifies it, with nails and with sledge hammers they strengthen them so that it does not bend. 5. Like a palm tree they are beaten, and they do not speak; they are carried for they do not step; fear them not for

for the nations are dismayed by them—Although the nations are dismayed by them, you shall not be dismayed, for if you worship Me, they have no right to harm you, neither will their eclipse harm you. Although sometimes they do harm individuals, that applies only to other nations, but if you worship God wholeheartedly, He will save you from the harm caused by the heavenly bodies. Even the nations will find that worshipping the heavenly bodies is of no avail, for it is proper to worship the master rather than the servant.—[Redak]

3. **For the statutes of the peoples**—See what the worship of the heavenly bodies led to, for the worship of the stars brought them to worship idols, for their priests taught them that a certain idol represented the sun and that it was made in his honor, and that he who worships the idol is accounted as worshipping the sun. We find an instance of this in Daniel 3, that Nebuchadnezzar erected a golden idol to represent the sun. Similarly, they would erect idols to represent other stars. These are the statutes that the pagan priests instituted for them. They became so accustomed

to this belief that the populace finally believed that the idols had power to do good or harm. This was obviously vanity, a thing without substance, for the idols were but stocks cut from the forest, the handiwork of a carpenter with a small axe. Since this idol cannot move by himself, how can he benefit or harm?—[Redak]

a carpenter—Heb. שָׂרָן, *a craftsman*.—[Rashi]

a small axe—*Dolodojire in O.F.*—[Rashi, Redak] Jonathan, too, renders מֵזֻדָּה, an axe. *Mezudath Zion* defines it as a large axe.

4. **With silver and gold he beautifies it**—Since it is made of wood, he plates it with silver that it should appear beautiful and attract worshippers.—[Redak]

with nails—*clous in French*.—[Rashi]

and with sledge hammers—*A hammer, marteau in French*.—[Rashi]

they strengthen them—They strengthen the silver and gold plates on the wood with nails and sledge hammers, with which they fasten them onto the wood.—[Redak]

it does not bend—Heb. קִיפָה, *it does not kneel with its knees*. *Comp.* 'I

they will do no harm, neither is it in them to do good. 6. There is none like You, O Lord; You are great, and Your name is great with might. 7. Who will not fear You, O King of the nations, for it befits You, for among all the wise men of the nations and among all their kingdom there is none like You. 8. But with one thing they are brutish and foolish, the vanities for which they will be punished are but wood. 9. Silver beaten into plates is brought from Tarshish, and gold from Uphaz,

quently, do not trust in them, neither shall you fear them, for they will neither harm you nor benefit you.—[Redak]

Kara renders: like a beaten scarecrow. *Daath Mikra*: like a scarecrow in a cucumber garden.

neither is it in them to do good—if you worship them. הַיִּשִּׁיב *is like להִשִּׁיב, to do good.*—[Rashi]

6. **There is none like You**—This follows *Targum Jonathan*. *Redak* renders: From [what we see that] there is none like You, O Lord, [neither among the heavenly creatures nor among the earthly creatures, we know that] You are great, and that Your name is great with might.

and Your name is great with might—I.e., You have the power to harm those who transgress Your commandments and to benefit those who keep Your commandments.—[*Kara*]

The expressions, 'You' and 'Your name' are interchangeable, indicating that God and His name are synonymous.—[Redak]

7. **Who will not fear You**—Since he stated above, 'fear them not,' he proceeds to state that only the idols should not be feared, but God

should be feared even by the heathens, since He is the King over them.—[Redak]

for it befits You—*It is proper for you.*—[Rashi]

I.e., the kingship befits you, and it is to be attributed to You and to no other, for among all the wise men of the nations and in their entire kingdom, all state that there is none like You, and they worship the stars only as intermediaries. He mentions the wise men of the nations since they know that the idols are meaningless, and if they do worship the stars, they worship them only as God's servants who serve as intermediaries. Nonetheless, they sin, for there is no necessity of an intermediary between God and man, for the Lord is high, and he sees the lowly. The populace, however, believed that the idols themselves had power to do good or bad, since they had become accustomed to worshipping them. He mentions 'and in their entire kingdom,' since the kings were unusually wise men and they had wise men to advise them. They, therefore, know that man's kingdom is transient, and that the only everlasting kingdom is God's.—[Redak]

Kara explains: fear befits You.

the work of a craftsman and the hands of a smith; their raiment is blue and purple, all of them the work of experts. 10. But the Lord God is true; He is a living God and the King of the world; from His anger the earth quakes, and the nations cannot contain His fury. 11. So shall you say to them, "The gods who did not make the heavens and the earth,

they dress the idols with blue and purple, embroidered by experts. They do all this to show the people how beautiful the idols are and to encourage them to worship them and to believe in them.—[Redak]

the work of a craftsman and the hands of a smith—The entire idol was manufactured by a craftsman and the hands of a smith. The wooden idol itself was made by a carpenter, and the silver and gold plate that decked it was made by a smith.—[Mezudath David]

all of them the work of experts—All the raiment of the idol was the work of experts. Now, how can people with such talents engage in such foolish things?—[Mezudath David]

10. But the Lord God is true—*Why? Because He is a living God and the King of the world. Therefore, He can make His words come true. A flesh and blood person, however, plans to do something and dies or becomes weak or loses his property, and has no ability to execute his plans.*—[Rashi]

These gods that the pagans make for their worship are false, and they are dead, for they are not gods and they have no ability. But the Lord God is true, for He is the Lord over all the gods, i.e. over the stars, He

alone is the true God, has power over everything, and judges all. The others, even though they can be called gods, are not true, since their power comes from Him, and He is the All-powerful and the true Judge, for His power and His guidance are not dependent on another.—[Redak]

He is a living God—He is the true live one since His existence is independent of others, for His life is from Him, and the life of all others is also from Him. The plural form is used here as a form of honor, similar to the plural of majesty.—[Redak]

from His anger the earth quaked—You will recognize this since the earth will quake from His anger, and the nations will not be able to contain His fury. This may be figurative of the destruction of any land. This will be obviously His doings since He notified the nation of their impending doom through His prophets. It may also be interpreted literally, that a city with its inhabitants sinks into the ground when the earth quakes.—[Redak]

11. So shall you say to them—*This is a letter that Jeremiah sent to Jeconiah and those exiled with him in exile, to reply to the Chaldees in Aramaic, a reply if they tell them to worship idols.*—[Rashi]

shall perish from the earth and from beneath these heavens.

12. Who made the earth with His strength, He prepared the world by His wisdom, and with His understanding He stretched out the heavens. 13. At the sound of His giving a multitude of waters in the heaven, and He brought up clouds from the end of the earth, He made lightning for the rain,

house of Israel," so shall you reply and so shall you say to them: The deities you worship are deities that have no power. They cannot bring down rain from the heavens, neither can they cause produce to grow from the earth. They and their worshippers will perish from the earth and will be destroyed from beneath these heavens.

Although this reply continues until the end of verse 16, Scripture did not wish to include a long Aramaic section and continued the reply in Hebrew. The Jews would understand the reply in Hebrew and translate it to the Chaldees.—[*Redak*]

earth—Heb. אֶרֶץ. This is synonymous with אָרֶץ. The Rabbis account for the four names of the earth: אֶרֶץ, אֶרֶץ, אֶרֶץ, אֶרֶץ, as corresponding to the four seasons.—[*Redak* from *Gen. Rabbah* 13:12]

12. **Who made the earth with His strength**—*Jonathan* paraphrases: And so shall you say to them: We worship Him Who made the earth with His strength, completed the world with His wisdom, and with His understanding hung up the heavens. Accordingly, this is a continuation of the reply they are to give the Chaldeans. Indeed, we do not find that the Jews in Babylonian exile worshipped idols. The only

time they worshipped idols was when Nebuchadnezzar erected his golden idol and coerced everyone to prostrate himself before it. Although they were coerced to worship it, they were, nevertheless, threatened with annihilation during the time of Haman, only that God showed compassion on them and spared them (*Megillah* 12a).—[*Redak*]

Redak goes on to explain that the matter of making the earth with His strength alludes to the power of gravity by which the earth hangs suspended in space and does not deviate from its orbit.

he prepared the world with His wisdom—I.e., He prepared places for settlement in the world by preparing rivers and streams without which the world would be unable to exist. He prepared all vegetables and fruit trees required for consumption by man and beast. All this He did with His infinite wisdom.—[*Redak*]

Others explain this verse as a continuation of verse 10. Verse 11, comprising the reply to the Chaldeans is an interpolation.—[*Mezudath David*]

He stretched out—*Tendre* in French.—[*Rashi*]

He stretched them out like a tent under which to dwell, as in Isaiah 40:22: 'And He spread them out like

עֲשֵׂה וְיֵוצֵא רוּחַ מֵאֲצֻרֹתָיו: י נִבְעַר
כָּל-אָדָם מִדַּעַת הַבִּישׁ כָּל-צוּרָה
מִפֶּסֶל בִּי שֶׁקֶר נִסְכּוּ וְלֹא-רוּחַ בָּם:
הַבֵּל הִמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים בַּעַת
פְּקֻדָּתָם יֹאבְדוּ: מֵלֹא-כֹאֵלָה הֵלֶךְ
יַעֲקֹב בִּי־יִיזָר הַבֵּל הוּא וְיִשְׂרָאֵל

וּסְמִיק עֲגִינוּ סִסְמִי
אֶקְרָא פְקִינוּ לִסְן
סִסְרָא עֲכָר וּסְפִיק
רוּחִין סְבִית גִּנְוֹחִי:
יֵאֱסָקוּ כָל פִּלְמִי
כּוֹכְבֵי סִלְכֵידַע חֲקִמָא
כִּהִית כָּל קִינֵי סִלְמַעֲכָד
עָלִם אֶרִי שֶׁקְרָא אֶקְבִּינוּ
וְלֹא רוּחָא כְּהִינֵי מִי לִקְרָא
אִינוּ עוֹכֵד הִלְקִמָא
בְּעָדוּ דְרַעֲכָד עֲלִירוּ
חֻבְרִיָה יִבְרִין: מִי לֹא
כָאֲלִין חֻלְקִיָה דִּיעֲקֵב

ת"א כל הסם, פסית ה, סוכרין זכ ויזכר נילאים: בעת פקודתם, סוכרין ק: רש"י

מהר"י קרא
את הנשמו' לארץ: (יד) נבער כל אדם כדעת למעלה גאס' שח
ארץ בכחו וגו' ויברד זה נבער כל אדם כדעת מלעשות ארץ
בכחו ומלכיון חבל בחכסו ולנפות ולנפות בחכסו: והביש
כל צורה פסל, כל צורה כעושה פסל משנושאת אותו יכול
להתבייש לפי שאינו יכול להפיל בו רוח ונשבת כשם כשפוסד
פירוש שיפקיד הקב"ה על עושהו יאבדו עושהו: (פו) לא

פננים: ברקים, (פלנדרו"ס כל"ז): (יד) נבער, לשון
איש עבר (תהלים זכ) וכן נעברו הרועים, אלן: נסכו, כ'
מסכה: (פו) בעת פקודתם, כשאפקד עליהם:

מנחת שי
(פו) פסח פסחיים, יז פסחים, שמונה כסם פסחיים מלא וז' ופסחים כס
כי כס שנים פסחים כמנחת וז' ופסחים י"א:

הולך כי שך נסכו ולא רוח בם: (פו) בעת פקודתם יאבדו, רש"י
רוחם מאצרותיו, זכר הספר וזכר הרוח כי בסבת הנשיאים
שפעלים בן הארץ יהיה הכסר והיה הרוח כי שני ידיו הם
שעולים בן הארץ שקרא אותם ושיאים לנשואהם סעל הארץ
יהיה הרוח והוא הנקרא קיסור ובה שאמר באצרותיו לפי שהיה
אדם מדעת, כדעת חכמתו שעושה הדברים בחכבה: והביש כל צורה פסל, וכל צורה יכול להפיל אדם ויכול לעשות וז
קורא אותו אלתיש לו להביש כי שך נסכו לשקר חמה אותו כותב כי לא יועיל כלום אלא להפשות העם והוא שך: ולא
רוח בם, באיליים והוא נסך ויחש אותם כוחם ובכסף ללא צורך: נסכו, ענין כסוי וחשי כמו הפסכה הנסוכת ואת קשית
הנפך: (טו) הבל, בעת פקודתם יאבדו, כס"ס למעלה יאבדו בארץ ופקודתם היא מקודת בבל ששקר האל עליה עונת
התורה ובה וזרם ואו בא פקודת האיליים כ"כ שאבדו מאלהותם וסעבודתם כמו שאמר כרע בל קודם גבו חזי עצבות'
לדח להברתה וגו' כלומר ששברו אותם ונשאו על חבהמות ר"ל הכנף והותב שבהם: (טו) לא כאלה הלק יעקב, לא כסו
אלה האיליים שהם חקים אין חלק יעקב כאלה כי יוצר הבל הוא וישראל שכם נחלתו ואנחנו לא נגבור בלתי כל רוא יוצר
הבל ואין חולתו טרד ונברא יברא ישראל לנחלה שיבדוהו והיה הוא חלקם והם נחלתו וחלקי האילים ששלטו לא עונתו

מנחת ציון
(יד) נבער, מלשון כפר וטו: כדעת, פסחים: דעתו ויפתלך
ממך (ש"ל ט"ו) וי"ל פסחים מלך: והביש, מלשון כושט' נסכו,
הסכל כעטש בליקת הממח וכן אלתי (שמות י"ד):
(ט) תתעושים, מ"י מוסס: פקודתם, מנין הפסחים:

מנחת דוד
כפסח מכבה לוחם: ויוצא, הוא מוליך אל הכוח מנקום אליו:
(יד) נבער, כל אדם כסוד הפסל הוא נבער מהיותו כי דעת וכל
לוקח כטובת הפסל יקבל כוסה מן הפסל כדלוחו כי כק המסכה
שכס' וזן אלהת מסר רוח כחינו: (טז) בעתת התעושים, כסס
פסטי י"י הרושים מדרך הפסל: בעת פקודתם, בעת ישינת הפקוס
להפיש מסר מן אבדו מלני תחום: (טז) לא כאלה, לא כהפסל'
כספיים כהם משני יד' לרס כי תוק יעקב הוא הילול כל ככל: וישראל, ולא ישראל צמר לריות כ"ל משעשעי שכם מלחם: ח'

He chose Israel as His inheritance to worship Him and that He be their portion and they His inheritance and His portion. Although we have gone into exile, we have not forsaken Him. Because we forsook Him in our land, we were exiled from it. Now we recognize and

acknowledge Him, that He is the Lord of Hosts, the Lord of both the heavenly and the earthly hosts. It is fitting to worship the Lord, rather than His hosts, the heavenly bodies. Jeremiah sent all this to the elders of the exile, who went with Jeconiah to Babylon, that they should reply to

and He took wind out of His treasures. 14. Every man is brutish without knowledge; every smith is put to shame by his graven image, for his molten images are false, without spirit in them. 15. They are vanity, a work of delusion; at the time of their visitation they shall perish. 16. Not like these is Jacob's portion, for He is the One Who formed everything, and Israel is

upper atmosphere called *שָׁמַיִם*, for we know that He gives the rain, not the pagan deities. We know that He brings the rain up to the heavens since there is no water there. He brings it up into the clouds.—[Redak]

14. **brutish**—Heb. נֶבֶלִי. *Comp.* '(Psalms 92:7) a brutish (נֶבֶלִי) man'; also, '(infra 10:21) the shepherds have become brutish (נֶבֶלִי), here.—[Rashi]

Every man is brutish, unable to grasp God's knowledge and wisdom with which He performs all these wonders.—[Redak]

Others explain: Every man is brutish, not possessing the knowledge to perform such wonders.—[Kara]

Still others explain: Every man who worships idols is brutish without knowledge.—[Mezudath David]

every smith is put to shame—Every smith is put to shame by his graven image, which cannot perform these wonders, yet he calls it a god.—[Redak]

his molten images—Heb. נִסְכָּיו, *an expression of* מִסְכָּה, *a molten image.*—[Rashi]

Others interpret it as 'a covering.' His covering is false. He covered it with gold for nought, for it is of no avail. It was covered with gold to mislead the people.—[Redak]

and there is no spirit in them—I.e., there is no spirit of life in the idols. Therefore, their gold covering is of no use.—[Redak]

15. **a work of delusion**—They are the work of those straying from common sense.—[Mezudath David]
at the time of their visitation—*When I will visit retribution upon them.*—[Rashi]

This is a repetition of v. 11, 'shall perish from the earth and from beneath these heavens.' Their visitation is the visitation of Babylon, when Persia and Media destroyed it. Then the Babylonian deities were destroyed, and their worship was discontinued. See Isaiah 46:1: 'Bel squats; Nebo soils himself; their idols were to the beasts and to the cattle; what you carry is made a load, a burden for the weary.' The intention is that the Persians broke the idols into pieces and carried the silver and gold on their beasts of burden.—[Redak]

Kara explains: When God will visit retribution on their worshippers, the worshippers will perish.

16. **Not like these is Jacob's portion**—Not like these idols, who are the portion of the heathens, is Jacob's portion, for He is the One Who formed no one but Him, for He formed everything, and without Him nothing was created or formed.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

1. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 2. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 3. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 4. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 5. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 6. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 7. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 8. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 9. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.
 10. **התאחדות** (Union) - ארגון של אנשים או קבוצות המיועדות לטובתם המשותפת.

[Redak] **grievous**—Heb. **הָרָחֵק**, *an expression of sickness* (רָחֵק). —[*Rashi*]
 and **I will bear it**—Heb. **אֶנְשֵׁי**
Jonathan renders: And I will bear it
 (*ʾāšoufir lui in O.F.*), to tolerate
 it.—[*Rashi*]
 The wound that will come upon

The wound that will come upon

the tribe of His inheritance; the Lord of Hosts is His name.”
 17. Gather in from the land your merchandise, you who sit in the fortified cities. 18. For, so says the Lord: Behold, I will sling the inhabitants of the land this time, and I will bring troubles to them that they may find. 19. Woe is to me for my hurt, my wound is grievous, and I said, “This is but an illness, and I will bear it.”

the Chaldeans if they attempt to seduce them to worship pagan deities. The *Khuzari* explains: **At the time of their test, they shall perish.** If you put them to the test and examine them, they will become nought, like a forged document, which, if tested, will be discovered to be counterfeit (*Khuzari*, conclusion).—[*Redak*]

17. Gather in from the land your merchandise—Heb. *קִנְיָתָךְ*. *Hide, gather in from the land your merchandise. Comp. (Hos. 12:8) The trafficker (קִנְיָן) in his hand are deceitful scales.* *Menahem explains קִנְיָתָךְ as an expression of humility (הִכָּנְיָה) and lowliness. And אֶסְפִּי is an expression of bending down. Bend down and humble yourself more than the lowliness of the earth, you Jerusalem, that dwells now in a fortified city (Machbereth p. 107).*—[*Rashi*]

According to the first interpretation, the prophet is addressing Jerusalem also. He exhorts them to bring in their merchandise from the land into the fortified city to prevent the enemy from spoiling it. He is speaking to them sarcastically, as though asking them, “Do you think you will be able to save yourselves by hiding in the fortified city?”—[*Mezudath David*]

18. sling—as one slings a stone with a slingshot.—[*Rashi*]

As one slings a stone with a slingshot, so will all the nations be exiled from their places, not only Israel. Therefore, Babylon, do not open your mouth wide against them. So did Jeremiah prophesy about Edom, Moab, and other nations, who were destined to be conquered by Nebuchadnezzar, and finally, during the reign of his grandson, Belshazzar, Babylon would be vanquished.—[*Redak*] Note that this follows *Redak*’s explanation of the previous verse, that the prophet is addressing Babylon. According to *Rashi*, however, he is addressing Jerusalem, and telling them that, lest they expect to be saved within the fortifications of Jerusalem as they were during the siege of Sennacherib, they should know that God will sling them at this time, and they will not find refuge in Jerusalem.—[*Mezudath David*]

that—they may find their just deserts.—[*Rashi*]

19. Woe is to me for my hurt—The prophet, complaining over the troubles of Israel, says, “Woe is to me for my hurt.”—[*Mezudath David*]

Although all the nations are des-

וַאֲשַׁאֲנוּ: כִּי אֶהְיֶה שָׂדֶד וְכָל־מִיתָרִי
נִתְקַן בְּנִי יֵצְאֵנִי וַיֵּאֲנִם אֵין־נִטָּה עוֹד
אֶהְיֶה וּמָקִים יִרְעוּתִי: כִּי־פִי נִבְעָרוּ
הָרָעִים וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרְשׁוּ עַל־כֵּן
לֹא הִשְׁבִּירוּ וְכָל־מְרַעֲיָתָם נִפְוצָה:
כִּי קוֹל שְׂמוּעָה הִנֵּה בָאָה וְרַעַשׁ
גָּדוֹל מֵאֶרֶץ צָפוֹן לָשׁוֹם אֶת־עָרֵי
יְהוּדָה שְׂמָמָה מְעוֹן תָּנִים: כִּי יִדְעָתִי

בִּי אֲשֶׁר־יִרְכֹּב וְלִי קָנִי
אֶתְבָּוִיָּא עִמִּי נָלוּ
וְלִי־יִנְיֹן לִית־קִסְמִי עוֹד
סִפְנִי וּקְסִי־יִרְעוּתִי:
כִּי אֲרִי אֶסְפְּסוּ סִלְכִיָּא
וְאִילָפִן סֵן קָרָם וְיִי לֹא
תִקְעוּ עַל כֵּן לֹא יִצְלַח־ן
וְכִי עֲקֹהוּ יִתְפָּרְדוּ:
כִּי־כָל בְּשׁוּרֵהָ־אֶתְבָּוִיָּא
יִתְקָרָא כְּמָא סִפְנֵהָ
צִפְנִיָּא לְשִׁנְאָה־יִת־קָרָא
דְּבֵית־יְהוּדָה לְעָדוּ סְדוּר
יְדוּדִין: כִּי יִדְעָנָא וְיִי אֲרִי
לֹא לְאֶנְשָׁא אֲוִרְחִיָּה וְלֹא
נִגְבֵּר

סדר"ה קרא
ציון ששך כשחם חסות: (כ) וכל מיתרי נהקו, הם נלות
יהויקים ואנשי כנסת הנדולה תלות: כינה שני"ה שנה עד
שלא חרב הבית ונסעו ששורר האוהל: בני יצאני ואינם
יצאו ממני: אין נטה עוד אחלי, שמנולת דקדור לא הקמידו
סלך עד היום: (כא) כי נבערו הרעים, הם סלכי ישראל ומלכי
סדחת שי
קל"ג: (ג) יאלי ילום, יס פסיר סה"ל נפיל

רש"י
ח"י ואסכריניה (אסכרינו"ל נלו"ל): (כ) יצאני, יאלו
ממני ירושלים אומרת כן: (כא) הרועים, המלכים: לא
השכילו, לא הללוהו בתלכותם כמו בכל אשר יפנה ויכיל
יחזרה שהדירו את ישראל מאחרי ה': על כן לא השכילו, פה'
רד"ק

אחר ולא אוכל כי אחלי שדר: (כ) אחלי, המשול ירושלים לאחל
תרי יהודה כמיתרים לאחל: בני יצאני, כי הם בנימין לנביא
שפיסר אותם כאב הסיס את בנו אם ישמע אליו: יצאני,
סמני: אין נטה עוד אחלי, אם אמר עד יהיה סלך שיפח האהל ששדר דאית' כי יצאני ואין מקום ירעות האהל שנפלו
כי האהל עשוי כיריעות: (כא) כי נבערו הרעים, לפיכך אין נטה עוד האהל הרעים הם ירמיהו וצדקיהו שהיו מלכים
השלך קרא רועה וכן תרגם יונתן ארי אספסו מלכיה: לא השכילו, לא הצליחו כסו היה דוד לכל דרכיו משכיל הרעים
לו היה יכין וצדקיהו בעבור שלא דרשו את ה' כפי יאשרו על כן לא הצליחו במלכות כסו שהצליח הוא במש' עליהם ועל
סרעית' נפוצה הצאן שהיו רועים והם ישראל נפוצו בנלות: (כג) קול שמועה, הקול שאנחנו שומעים ורעש נחל בשמיעה
סבחיית' כסו הרעש כמאמר צפון בלומר ששפסנו ששע נבוכדנצר מסקמו זה היה הקול אבל לא היו מסקמים לאיה
סקים יבא ואמר תבניה ישרא' בנבואה כי יבא לשום את ערי יהודה שספה: (גמ) ירעתי ה', פירושו כסו שפי' אודתי אני
ידי כי על נבוכדנצר נאמר שהיה רעתי על בני עמון כסו שאמר כי עמד סלך בכל על אם הדרך כי הוא היה רעתי על
בני עמון בנסעו מסקמו ובאשר היה על אם הדרך והיה לשני דרכים האחת לעמון והאחר לירושלם עמר ברעתי באלי
חזר בו מרעתי שהיה בתחילה והאל תחליף רוחו ושמע את קסמי לבא אל ירושלם בעבור דקדור שעבר על שבטות חלל

סצודת ציון
חולי: ואשאו, מלשון שש' וסל: (כ) שדר, מין מושק:
מיתרי, חלי סהול וכן ימרים לחים (שפסיר ס"ה): נהקו,
נפיקו מתקופם: וסקים, מלשון סקס: ירעתי, מין וילון:
(כא) נבערו, מלשון כער ושפס: השכילו, מין סלחם וכן יסי דוד
לכל דרכיו משכיל (ש"ה יח'): מרעיתם, מלשון פספס ור"ל אסף
מרעיתם: נפוצה, מין פוצר: (כג) ורעש, מין מוסס וסגס:

צפון, סל ככל: עמון תגים, לכית פדור לחים כסוכים נפיק'
ירעתי כי לא סיס ללום פלל בני יבוס חל סדר סלוי לו

הסתי: סלך א חלי בנפלה וסלל נכחם וסלל וסלל' חלל לא כן
סל וקל דבר הפועל: (כ) וכל מיתרי נהקו, כל חלי סהול
נפיקו מתקופם וסל פל מורכב ירושלים וספס"ק: בני יצאני,
כני ילוי ממני וסל'
סלח: (כא) כי נבערו הרעים, כני ססס סקס: לא השכילו,
כל סלחיו על כני סלחית כסלל ששע דכיו כסלל: וכל מרעיתם,
כל סלח מרעיתם סולו ססל ססל, כ"ל בני ססס ססל ססל וסל
דכיו סלל ככר ססס כי כן סלל ססל ססל ססל: (כג) מורכב
סססון: (גמ) ירעתי ה', זכר ססס כני יבוס סלסל סלח' ס

22. **Hark!** a report—The sound of the report that we hear and the great tumult that is reported, frightened

us. We heard that Nebuchadnezzar had left his place. This was the report. But we did not hear where he

20. My tent has been spoiled, and all my cords have been broken; my children have left me and they are not here. No one pitches my tent anymore, or sets up my curtains. 21. For the shepherds have become brutish, and they did not seek the Lord; therefore, they have not prospered, and all their flocks have been scattered. 22. Hark! A report, behold it comes, and a great tumult from the northland, to make the cities of Judah a desolation, a lair of jackals. 23. I know,

me is very grievous, whereas, in the beginning, I thought it was a minor ailment.—[*Mezudath David*]

20. **My tent has been spoiled**—He likens Jerusalem to a tent and the cities of Judah to the cords of the tent.—[*Redak*]

They are the exile of Jehoiakim and the Men of the Great Assembly, and the exile of Jeconiah who went into exile eleven years before the destruction of the Temple, and from the time that the tent was spoiled . . .—[*Kara*]

have left me—Heb. *וָאֵלֵךְ*, *have left me*, lit. have gone out from me. The suffix *י* is not the direct object, me, but the adverbial phrase, from me. *Jerusalem says this*.—[*Rashi*]

This is the exile of Jeconiah.—[*Redak*]

Others explain that the prophet refers to the people as his children since he instructed them as a father instructs his son.—[*Redak*]

No one pitches my tent anymore—If I say that there will be another king who will pitch my tent that has been spoiled, I see that there is none.

and no one sets up the curtains of my tent.—[*Redak*] Since Zedekiah,

Israel has had no king to this very day.—[*Kara*]

21. **For the shepherds—The kings**.—[*Rashi*]

This refers to Jehoiachin and Zedekiah, who were kings, and the kings are referred to as shepherds.—[*Redak*]

Kara explains that these are the kings of Israel and Judah who misled the people from following God.

Mezudath David takes it as a reference to the princes of Israel.

they have not prospered—Heb. *לֹא הִשְׁתַּבְּחוּ*, *they have not prospered in their kingdom*. *Comp.* '(Prov. 17:8) *To all that he turns, he will prosper* (*וְכָל אֲשֶׁר יִשְׁתַּבֵּחַ*).—[*Rashi*]

Jehoiachin and Zedekiah, since they did not seek the Lord as Josiah had done, did not prosper in their reigns as he had prospered. Instead, all their flocks are scattered, i.e., all Israel has been exiled.—[*Redak*]

and they did not seek the Lord—*Jonathan* paraphrases: They did not seek instruction from the Lord.

their flocks—Heb. *בָּקְרֵיהֶם*, lit. their pasture, *the flocks of their pasture*.—[*Rashi*]

לְבַר רְאוּיָה וְסִתְקִין יֵה
פְּסִיעֵיהֶּ: כִּי אֵתִי
עֲלִיהֶן יִסְרִין: כִּי
רְדִין מִשְׁלֹף לֹא יִחַמֵּךְ
רוּגֶךְ כְּהֶן רִלְסָא
יִזְעֲרוּ: כִּי שְׁפֹרֵךְ מִיִּסְרֵךְ
עַל עֲקֻמָּא רְלָא אֵלִיפִי
לְמִידֵּךְ דְּמִלְקָה וְעַל
נִרְעִיתָא דְּבִשְׂרָאִי דִּי
כְּפֻלְמֵן שְׂשָׁךְ לֹא תִבְדֵּי
אֲרִי שְׁלִיטֵי בְּבִית
יַעֲקֹב וְכֹזֵב וְנִסְרֹן
וְשִׁיזְיוֹנִי וְנִתְּ מִדְּרוֹן
אֲצִיזָא: פְּתָנָא כְּבֹאֵה

יְהוָה כִּי לֹא לְאָדָם דְּרָבֹו לֹא לְאִישׁ
הַלֵּךְ וְהָכִין אֶת־צַעְדֹו: כִּי־יִסְרְנִי יְהוָה
אֶךְ בְּמִשְׁפָּט אֶל־בְּאִפְךָ פֶּן־תִּמְעַטְנִי:
כִּי שִׁפְךָ חֲמָתְךָ עַל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּךָ וְעַל־מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ
לֹא־קִרְאוּ כִּי־אָכְלוּ אֶת־יַעֲקֹב וְאָכְלֵהוּ
וַיִּכְלֵהוּ וְאֶת־נִוְהוּ הַשָּׁמַיִם: יֵאֵא הַדְּבָר

רש"י

(משנ' י"ז): מרעיהם לאן פלגיהם: (כנ) לא לאדם דרכו. כי ילך הרע שבראש כח מטהו מן הדרך. דבר אחר ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו אין ביד כל חכם כח להגלות דרכו ואם לא על סוף חן כח ביד חזוי להחריב ביתך: (כר) אך במשפט. ביסורים: במשפט. (ויקטיל"א בלע"ז): אך במשפט. ח"ל כרס דין חסד: אל באפך. סן מהל כלליה: (כר) אכלו. (דיווירט"ט בלע"ז) וכן ואכלוהו:

(משנ' י"ז): מרעיהם לאן פלגיהם: (כנ) לא לאדם דרכו. כי ילך הרע שבראש כח מטהו מן הדרך. דבר אחר ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו אין ביד כל חכם כח להגלות דרכו ואם לא על סוף חן כח ביד חזוי להחריב ביתך: (כר) אך במשפט. ביסורים: במשפט. (ויקטיל"א בלע"ז): אך במשפט. ח"ל כרס דין חסד: אל באפך. סן מהל כלליה: (כר) אכלו. (דיווירט"ט בלע"ז) וכן ואכלוהו:

אל הגוים אשר לא ידעך ועל משפחות הממלכות אשר בשמר לא קראו כי ישראל את מי שפחחו למפניך לא יפחחו מלחמת רשות מכל וכל ולא תחברו עם עם אחר אלא הם גברלים מכל הצדדים ומתוקנים בזה המצור וקראים בשמר ומתפללים למפניך ואפי' שנין לבם נכון ישובו עוד בחשובה כי לא אכר חתקת מהם ועוד הם יש בהם חסידים: משפחות. בבס גוים כי האמת הקרא משפחה כמו ואם משפחת הצדק לא תחלל: כי אכלו. ואף על פי שהם שבם אפך על ישראל אתה קצצת מעם והם עזרו לרעה וראויין הם ליגש עליהם שפוך חמך: ואת נווה השמר. כחננומר וית מדריוהו אצרוהו ויתכן לפרש כי על בית הבקדש אשר ורבר על העתיד: (גל) הרבר. לאמר שיאמריו איהו לאיש יהודה ויהו חרבר שיאמריו שפעו את דבריו הבית הואך ורבריו הביתים כתיב:

מצורת רור

להלן בו: לא לאיש. לא ימלא כיוני חס שיהיה בולך ומכין את למדו לנחם בדרך הישר אלם הלו כפי הסודות ויכרי: (כר) יסירי ה' חנן מני יסירי ה': אלך במשפט. ר"ל שיהי היסורין בדרך משפט ויסורין לבד הכלים לגלות מלחמ' אלם מני חסיד: בלחם בדרך מתמקם סן חסיד מתמקם וכולך עד לא ימלא מני חסיד: (כר) שפך. על כל המומות הוא יכחילו לשפוך עליהם חמך לעשות

כס נקם: אשר לא ידעך. לים נואים לעזת אורן ולקלחות כמך: כי אכלו את יעקב ואת יעקב אכלוהו: ר"ל פסס מלח ססס: ויכללוהו ואת נורו השמר. וכן כלו מלח נס השמו אל טוס זה ככח"ק:

סארי קרא

(כנ) ידעתי ח' כי לא לאדם דרכו. אחר הגוים רבנו של עולם ידע אני שלא ימלא ללב אדם לתת דרכו ולהחריב את ישראלים אם לא שפך שמואלך נחיה הרב: ולא לאיש הולך והכין את צדקו. פת' אין לך מלך ובמלך בעולם שיתן אל לנו ללכת להכין את צדק לבא ולהחריב את ישראלים כי מי הוא זה ערב את לבו להחריב את נחיה של הכה"ת אם לא שמואל קורא להם ומצוה אתה להחריב: כענין שמואל בתחילת הספר כי הגני קרא לכל משפחות ממלכות צפנת נואים ח': (כר) יסירי ה' אך במשפט אל באפך סן תמסעני. כראת דרכיך שהקב"ח כפריו לאומות לבוא וירשלים להחריב נורו ולהפיק את ישראל בארצות ואין כל תוכחת חסיד תוכחת גלות. תחילת לבקש מלפניו על פמר. אסר לפניו רבשע בבקשה מסך יסירי בכל מיות של משפט שמואל רבנו ובלבד שלא תייסרני על ידי האומות שהיא תוכחת של אלו כלומר עשה לנו בכל הסובב בעיניך אך בבכח של אומות אל תרדה אותנו בח' לפי שהיא רדיו של אף חוד הוא אל באפך סן תמסעני כששמואל מסורין ביד האומות. האומות ממשפחין אותן כענין שמואל ואכלה אותם אורן איביכם. על מי תשפך אפך וזמחך על הגוים אשר לא ידעוך: (כר) כי אכלו את יעקב ואכלוהו ויכללו. לא כוח שאוכל ומותר אלא כוח שאוכל ומתיר את הכל ואינו שואר כלום:

רש"י

את השם אסר תגביא ידעתי ח' כי לא לאדם בקסן הלכ"ד יסירני לאיש חרוד ויורה ויבכרנר: לא לאדם דרכו. כלומר אוני בשרוהו כי אחת חשבת רעוני: לא לאיש הולך. וכן לא לאיש הולך בעולם שיתן אל לנו ללכת להכין את צדק לבא ולהחריב את נחיה של הכה"ת אם לא שמואל קורא להם ומצוה אתה להחריב: כענין שמואל בתחילת הספר כי הגני קרא לכל משפחות ממלכות צפנת נואים ח': (כר) יסירי ה' אך במשפט אל באפך סן תמסעני. כראת דרכיך שהקב"ח כפריו לאומות לבוא וירשלים להחריב נורו ולהפיק את ישראל בארצות ואין כל תוכחת חסיד תוכחת גלות. תחילת לבקש מלפניו על פמר. אסר לפניו רבשע בבקשה מסך יסירי בכל מיות של משפט שמואל רבנו ובלבד שלא תייסרני על ידי האומות שהיא תוכחת של אלו כלומר עשה לנו בכל הסובב בעיניך אך בבכח של אומות אל תרדה אותנו בח' לפי שהיא רדיו של אף חוד הוא אל באפך סן תמסעני כששמואל מסורין ביד האומות. האומות ממשפחין אותן כענין שמואל ואכלה אותם אורן איביכם. על מי תשפך אפך וזמחך על הגוים אשר לא ידעוך: (כר) כי אכלו את יעקב ואכלוהו ויכללו. לא כוח שאוכל ומותר אלא כוח שאוכל ומתיר את הכל ואינו שואר כלום:

מצורת ציון

פער. מדור: חנוס. מין נחם: (כנ) צדור. מנין סמיכות והלך מנין ויבי כי למדו (ס"ז) (כר) במשפט. ר"ל משפטס האלו לגלות מלחמ' ויחבר וכן וימחקין (נחמן ל') (כר) אכלו ואכלוהו. מנין מלחמ' ויכללו. מלחמ' כללן: נורו. מנין מדור כמו ויורק על טוס (ליזכר) חספס. מלחמ' שממון:

כס נקם: אשר לא ידעך. לים נואים לעזת אורן ולקלחות כמך: כי אכלו את יעקב ואת יעקב אכלוהו: ר"ל פסס מלח ססס: ויכללוהו ואת נורו השמר. וכן כלו מלח נס השמו אל טוס זה ככח"ק:

completely destroy you.'—[Redak] According to Rabbi Jonah Ibn Ganah and Redak, the concept of justice denotes 'with a measure,' not with intolerable severity. The prophet surely does not supplicate God not to chastise the people more

severely than they deserve. He supplicates Him to chastise them with a measure, not with the complete severity of His wrath, lest they be diminished from nationhood. Rashi, too, explains in a similar manner:

25. Pour out Your wrath—If You

* For Rashi's commentary turn to page 228.

O Lord, that man's way is not his; neither has the man who goes, to prepare his step. 24. Chasten me, O Lord, but with a measure, not with Your wrath, lest You diminish me. 25. Pour out Your wrath upon the nations that do not know You and upon the families that have not called in Your name, for they have devoured Jacob and consumed him and destroyed him, and have wasted his dwelling.

was going. Then the prophet told us that he was coming to make the cities of Judah desolate.—[Redak]

23. man's way is not his—*For the evil inclination that You created in him leads him astray from the way. Another explanation is: I know, O Lord, that man's way is not his; not every man has the power to make his way prosper, and if it were not for Your command, the enemy would have no power to destroy Your Temple.*—[Rashi]

Rabbi Joseph Kimchi interprets this verse as an allusion to Nebuchadnezzar, who had intended to march against Ammon. As Ezekiel states (21:26): 'For the king of Babylon stands at the parting of the way,' for his intention was to march on Ammon when he left his place, but when he came to the parting of the way, and there were two roads, one to Ammon and one to Jerusalem, God changed his mind and his divination so that he should march on Jerusalem in order to punish Zedekiah for transgressing his oath and profaning God's name. Concerning this, the prophet states: I know, O Lord, that *the* man's way is not his. Since the *lammed* is vowelized with a *kamatz*, the definite article is meant. *The man* refers to Nebuchadnezzar.

I know that the man's way is not under his control, for You will change his intention.—[Redak]

neither has the man who goes to prepare his step—The man who goes on his way does not have control over his own way to prepare his step, for he does not know what will befall him. This is reminiscent of King David's statement (Psalms 37:23): 'From the Lord are man's steps planned,' and He desires his way.—[Redak]

24. Chasten me—Rabbi Jonah (*Sepher Haschoraschim* p. 528) explains that the prophet speaks for the people in the singular as for one person. When he sees that Nebuchadnezzar is coming to the land of Judah to make the land a waste, he supplicates God saying, "I know that this is the chastening that You are chastening us. It is good that You chasten us, but with a measure, as much as we can tolerate, not with Your wrath, lest You diminish me, for if You chasten me with Your wrath, You will diminish me from being a nation. *Jonathan*, too, renders: Bring upon them chastisements, but with mild judgment. The prophet expresses the same idea below (46:28:) 'And I will chastise you with a measure, and I will not

* For Rashi's commentary turn to page 228.

אֲשֶׁר-הָיָה אֶל-יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה
לֵאמֹר: בְּשִׁמְעוֹ אֶת-דְּבָרֵי הַכְּהֵנִית
הַזֹּאת וּדְבַרְתֶּם אֶל-אִישׁ יְהוּדָה וְעַל-
יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: וְאָמַרְתֶּם אֲלֵיהֶם כֹּה
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָרוּר הָאִישׁ
אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶת-דְּבָרֵי הַכְּהֵנִית
הַזֹּאת: י אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם
בַּיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר הִנֵּנִי אֲנִי מֵצֵרִים
מִכּוֹר הַכְּהֵנִית לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי

דבונה עם ידקה פן
קדם " לסיסר :
ב קבילו ית פתחני
קוסא הבין ופתלפון עם
אגש יהודה ועל יתבי
ישלם : נ וסיסר קרון
פרון אסר " אלהא
דישראל ליטגראד קלא
נקביל ית פתחני קוסא
הבין : ר דפקבית ית
א ב ה כ ון קיוא
ראשקית יהרון מערעא
סצנים ספוקא דפרולא
קסיסר קבילו מימיר
ומעברון יהרון קל
ראפוקר

מִדְרָשׁ קָרָא

לחשיבתכם אינם דברי חברית הדרגת שיחא ברעתי ענשית
לכבוד עמכם ביות חדשת אלא דברי חברית שאני כשבת
עליכם לשומעם. הם דברי חברית אשר צויתי את אבותיכם
ביום הוציאי אתם מארץ מצרים. הם דברי תוכחה ואמרים
בפרשת היות כי תשוב שכן הוא אומר בסוף הפעוץ אלה
דברי חברית אשר צוה ה' את משה ושם היה צויתו

יא (ג) **לארור האיש אשר לא ישמע צור**, והנביא שנה אחריו אכן יאמרו שכתב סקרא זה ואען ואומר אכן ה' בסוף הענין קבלת שבויה היא לארור האיש אשר לא ישמע דברי הברית הזאת שהקב"ה השביע בארור האיש אשר לא ישמע את דברי הכהנים הזאת האמור בענין הנביא עונה אחריי אכן (ד) אשר צויתו אבותיכם, וזו פתרונו דברי הכהנים שאני מבקש

פגתה שי

[illegible]

רד"ק
בתורת משה ברכות וקללות אם תשבעו אם לא תשבעו וכתב
בסוף אל דברי הבית אשר צוה את משה לכתוב את בני
ישראל בארץ מוא סלבד חרבה אשר כרת אתם בחרוב
וזכורבז אשר יוקח ספר חבית ויקרא באזני העם ויאמרו כל

[illegible][illegible]

מצודת ציון

י"א (כ) שבעו, מין כגס: איש יתרח. אגסי יכודם וכן ואים
ישראל ראו (ע"א י'): ועל יושבי ירושלים. ואל יושבי ירושלים:
(ג) אחד. מנין כללם: (ד) מכור. סוף כלי שטרפין בו סוס

מצודת דוד
א (ג) שמש. אחת ושאר הניבים שמש ר"ל חנו לכ להנין את
דברי הכתוב הווא כנותר הכתוב היום המוזכר בחזרה
הכבוד והקללות שנקברות שח"א אשר כרח מליס כרים כמ"ל
שם חלם דברי הכתוב וכו' (דברים ע"א) ודברתם. אחת הניבים
שמוכר דברי הכתוב אל אפי יסודם ואל יושבי יושלים (ג) א"ש

who renders: And you shall speak *them*, meaning the words of the covenant. He deduces that Jonathan's reading was: **וְהִנָּחֵם**, unlike our editions. We do not find that reading in *Targum Jonathan*.—
[*Minchath Shai*]

3. And you shall say to them—
You shall further tell them the

things with a curse just as the covenant was given at Sinai and in the plains of Moab, perhaps they will be frightened and repent.—[Redak]

who will not hearken—i.e. who will not wish to hearken.—[Mezudath David]

4. Which I have commanded your forefathers—The covenant I am tell-

1. The word that came to Jeremiah from the Lord, to say:
2. Hearken to the words of this covenant, and you shall speak to the men of Judah and to the inhabitants of Jerusalem.
3. And you shall say to them, So said the Lord God of Israel: Cursed be the man who will not hearken to the words of this covenant,
4. Which I commanded your forefathers on the day I took them out of the land of Egypt, out of the iron furnace, saying: Hearken to My voice

have wrath and fury, pour it out upon the nations that do not know You and upon the families that did not call in Your name, for Israel, although having sinned before You, have not left Your jurisdiction completely, and they have not become assimilated with any other nation. They are still a distinct nation, adhering to most of the commandments, calling in Your name and praying to You. Although they are not wholeheartedly with You, there is still hope that they will repent, and even today, there are many pious people among them.—*[Redak]*

1. **The word that came to Jeremiah**—*Abarbanel* interprets this as a prophecy that came to Jeremiah from God through intermediaries, unlike Moses' prophecy, which came to him directly from God. Although Jeremiah resembled Moses in many ways, e.g. the length of his prophetic career, his designation before birth, and his refusal to accept his calling, he, nevertheless, did not attain the level of prophecy attained by Moses. His prophecy, therefore, reached him through intermediaries.

2. **Hearken to the words of this covenant**—As explained above, these were the words the prophet was instructed to say to the people. *Abarbanel* explains that the prophet was instructed to call to the people to hear the words of 'this covenant.' They would think that he meant a new covenant and would come to listen attentively. Then he would tell them that he meant the covenant of the Torah. *Mezudath David* explains that the prophets, Jeremiah, Zephaniah, and their colleagues, should hearken to the words of the covenant, i.e. they should set their hearts to understand the words of the covenant of the Torah, the blessings and the curses.

and you shall speak—You and the other true prophets with you, for Zephaniah prophesied during Josiah's reign, and perhaps there were other prophets at that time (cf. 7:25, Commentary Digest). A covenant is an agreement even between people; if they make stipulations, they make a pact to make them binding. It is surely fitting to do so between God and men.—*[Redak]*

Redak quotes *Targum Jonathan*,

and do them, according to all that I will command you, and you shall be to Me for a people, and I will be to you for a God. 5. In order to establish the oath that I swore to your forefathers to give them a land flowing with milk and honey as of this day. And I replied and said, "Amen, O Lord." 6. And the Lord said to me: Proclaim all these words in the cities of Judah and in the streets of Jerusalem, saying: Hearken to the words of this covenant and you shall do them. 7. For I warned your forefathers on the day I brought them up from the land of Egypt until this day, warning early every morning,

ing you about is not a new covenant that I intend to make with you now, but the covenant I made with your forefathers when I took them out of Egypt.—[Kara]

and do them—i.e. perform the commandments.—[Redak]

This was the aim of the covenant, viz. that you hearken to My voice and perform My commandments.—[Mezudath David]

5. **"Amen, O Lord"**—*that he be cursed.*—[Rashi]

'Amen' means, 'it shall be true,' in this case, that he who does not hearken to the words of the covenant shall be cursed.—[Redak]

Jeremiah's response is to the curse in verse 3, although the explanation of the covenant follows it.—[Kara]

6. **And the Lord said to me**—God continues to exhort the prophet to proclaim all these words and that he shall not wait until he comes to Jerusalem, but he shall proclaim it in the cities of Judah, and when he arrives in Jerusalem, he shall proclaim it in the streets, in public. He shall announce the curse and warn them, perhaps they will repent.—[Redak]

7. **For I warned**—Heb. *וְהִנֵּחְתִּי*, *an expression of warning.*—[Rashi]

Rashi's intention is that it is an expression of warning rather than an expression of testimony as the root usually denotes.

I warned your forefathers when I brought them up out of Egypt, and so throughout every generation until

וְהָעֵד לֵאמֹר שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: ^ח וְלֹא
שָׁמְעוּ וְלֹא הָיוּ אֶת־אֲזָנֵם וַיִּלְכּוּ אִישׁ
בְּשִׁרְיֹתָ לָבָם הָרַע וַאֲבִיא עֲלֵיהֶם
אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַבְּרִית־הַזֹּאת אֲשֶׁר־
צִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשׂוּ: ^ט וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה
אֵלַי נִמְצָא־קֶשֶׁר בְּאִישׁ יְהוּדָה
וּבְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: ^י שָׁבוּ עַל־עֲוֹנוֹת
אֲבוֹתָם הָרָאשִׁים אֲשֶׁר מֵאֲנִי
לִשְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרֵי וְהִמָּה הִלְכּוּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לַעֲבֹדָם הִפְרוּ בֵּית־
יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר

75-

התראה : (ח) ואביא עליהם את כל דברי הברית. האלות האמורות נכרות על הדברים אשר נזכרו בדברי הברית הזאת אף אתם איש יעדה ויחשי ירושלים ששבת רד"ק

דד'ק

(נח) ולא שבעת את כל דברי הברית. הקבלת שחן תנאי חברות
ואם לא ישיבנו זהו שבער אש צייתי לעשות לא על פני צייתי
ולתתם לקיום דברי הברית ולא קיום בכלל קיום הברית עשה
עולא תעשה וקיום הברית קורא משה: (ס) ויאמר ה' אלי נמצא
קשר, ויאהן קל הדומה בן בנאוח ונאמר כימי ודיקוסן וקשר
שבער נמצא קשר כלומר פירוש בן אהרן שבינו אשתו
התחל המטקין עד מה ליריד מכתוהו: (פ) והלכו עיר ויחד
ותחל וישינונו למעלה ולמעלה אמר כי איני שום חרוב
הם ויכוראו ולא אשפת אליהם אלא אנכם מהם כל חרוב לו
היה

מצודת דור

השכם והעד, אני משכים ומתרה ע"י הגדילים לאחר שמתו בקו"ל (ח) ולא ששמו. והם ימים שומשים: ואילו שם, כ"א הולך עם שבו ברע מראה אותו ומתחלה לה: ואביא. וכן אנשי פניהם הם בדברי יצירתם והם הקללות כסודות בדברים: ואנשי ציוני לעשות. יתר אשר לויית אותם לעשות מלות: והם לא פשו חזרו על טעות אבות וגו' כי אלהו בדרך כוח: והמה. וסוד הימים

saying: Harken to My voice. 8. But they did not hearken, neither did they bend their ears, and they went, each man according to the view of his evil heart, and I brought upon them all the words of this covenant that I commanded to do, and they did not do. 9. And the Lord said to me: A conspiracy has been found among the men of Judah, and among the inhabitants of Jerusalem. 10. They have returned to the iniquities of their first forefathers, who refused to hearken to My words, and they followed other gods to worship them; the house of Israel and the house of Judah broke My covenant that

this day, constantly sending prophets every morning to warn them.—[Redak]

8. **But they did not hearken**—They do not hearken.—[Mezudath David]

He apparently explains this as a present tense. Others, however, explain it in its simple sense, as a past tense, referring to all the past generations.—[Abarbanel, Mezudath David]

and I brought upon them—This is the prophetic past, since the curses had not yet been brought upon them.—[Abarbanel, Mezudath David]

And I brought upon them all the words of this covenant—The curses stated in the covenant for the things

that I commanded to do and they did not do.—[Rashi]

that I commanded to do—I.e., that I commanded to fulfill. The fulfillment of the covenant includes both mandatory and prohibitory commandments. This fulfillment is considered a deed.—[Redak]

9. **A conspiracy has been found**—It appears that this prophecy came to him during Jehoiakim's reign. God, therefore, tells him that a conspiracy has been found; i.e., the people have rebelled against God after having repented during Josiah's reign.—[Redak]

10. **They have returned to the iniquities of their first forefathers**—I.e.

כָּרַחְנִי אֶת-אֲבוֹתָם: "לָכֵן כֹּה אָמַר
יְהוָה הֵגֵנִי כִבְיָא אֶצִּידֵם לָעֹד אֲנֹשֶׁר
לֹא-יִזְכְּלוּ לָצִיא כִפְנֹה וְעַקְוִי אֲלֵי
יָרְאֵה אֲשַׁמְעֵה אֲצִידֵם: "יִדְחֻכּוּ אֲדָרִי
יִהְיֶה וְיִשְׁכְּבוּ יְהוֹשְׁלֵם וְעַקְוִי אֲלֵי-
הָאֲלֹהִים אֲשֶׁר הֵם כִּבְרֹתֵם לָהֶם
וְהִשְׁמַע לֹא-יִשְׁמָעוּ לָהֶם כְּעֶרְתִּי הָעֹתָם:
יִכִּי מִכְפָּר עֲדִידִי הִנֵּה אֶצִּידֵהוּ יִהְיֶה
וּמִכְפָּר הַצִּוֹת יִהְיֶה לָהֶם שְׁמֹתָם מִכִּבְחוֹת
לְכַשֵּׁת מִכִּבְחוֹת לְכַשֵּׁר לְכַעַר:
יִהְיֶה אֶת-הַתְּפֹלֶל כְּעֶדֶר-הָעֵם הַזֶּה
וְאֶרְחֹשָׁה כְּעֶדֶם הַנֶּה וְהַתְּפִלָּה כִּי
אֵינִי שֹׁמֵעַ כְּעֶת קִרְאָם אֲלֵי כְּעֶד
כְּעִיר

ח"א י"א עמוד: יבמות טז:

רש"י

מדר"י קרא

כן חזרתם בית ישראל ובית יהודה את בריות אשר בריתי
אח אבותיכם: (יא) לכן כן אמר ה' חנני כבוא עליהם. על בית
ישראל ועל בית יהודה. דעת אשר לא יוכלו לעצת כפנות. או ילכו:
הם מקפירים להם: (יג) כי מספר עירי היו אלוהים יהודה. כביכול
הם מקפירים להם: (יד) כי מספר עירי היו אלוהים יהודה. כביכול
הם מקפירים להם: (יז) כי מספר עירי היו אלוהים יהודה. כביכול
הם מקפירים להם: (יז) כי מספר עירי היו אלוהים יהודה. כביכול
הם מקפירים להם: (יז) כי מספר עירי היו אלוהים יהודה. כביכול

(יז) יהוה מרומה. ילכו עמי נפיש נפיש:

מנחת שני

מצודת ציון

(יז) בעד. בעבור. ושמא. מניחם וכו'. רבה. הוא פניו חסלה. ככרות כמו בית ישראל. כי בית יהודה: (יז) אשר לא יוכלו. ככח
הודו. וקצת מלי. לנפיש כמו: (יז) צר יהודה. לנפיש מני
הודו. וקצת מלי. לנפיש כמו: (יז) צר יהודה. לנפיש מני

מצודת דוד

ככרות כמו בית ישראל. כי בית יהודה: (יז) אשר לא יוכלו. ככח
הודו. וקצת מלי. לנפיש כמו: (יז) צר יהודה. לנפיש מני
הודו. וקצת מלי. לנפיש כמו: (יז) צר יהודה. לנפיש מני

I made with their forefathers. 11. Therefore, so says the Lord: Behold, I bring upon them evil which they shall be unable to escape, and, although they shall cry out to Me, I will not heed them. 12. And they shall go [from] the cities of Judah and the inhabitants of Jerusalem and cry out to the gods to whom they burn incense, and they shall not save them at the time of their misfortune. 13. For as many as your cities were your gods, O Judah, and as many as the streets of Jerusalem you have made altars for the shameful thing, altars to burn incense for the Baal. 14. And you, do not pray for this people, neither shall you lift up cry nor prayer, for I do not hearken at the time they call out to Me because of their misfortune.

to the iniquities of the generations of Amon, Manasseh, and Ahaz.—
[Redak]

11. **upon them**—I.e. upon the house of Israel and the house of Judah.—[Kara]

which they shall be unable to escape—I.e. with physical strength.—[Mezudath David]

12. **And they shall go the cities of Judah**—*From the cities of Judah.*—
[Rashi]

Redak renders: And the inhabitants of the cities of Judah shall go.

Jonathan: And the people of the cities of Judah.

13. **For as many as your cities were your gods**—So to speak, like a person mocking his companion who believes in a thing that has no substance. He mocks him and says, "Cry out loud, for he is a God." Here, too, since your gods are so many, if they are gods, let them help you.—[Kara]

for the shameful thing—This is a pejorative for the idols. See above 3:24.

קִיעֵנוּ בִישְׁתֵּהוּן : מוּ הַ
לְעֹמֵד דְּהֵנָּה חֲבִיב
לְקַדְּשֵׁי שְׁבָקוּ פִּלְתָּהּ בֵּית
מִקְדָּשִׁי עָבְדוּ עֲזָה
לְחֹמְסֵי אֲנִי אֵין מִשְׁבָּחִין
בְּשֵׁר שְׁקוּצִין עִם בְּשֵׁר
קֹדֶשׁ אֵין מְנִיחַ סֵן
לְקַדְּשֵׁי בִישְׁתֵּהוּ דְּכֵן
בְּיִתָּהּ מִקְדָּשׁ : מוּ הַ
בְּאֵיזֵן יִזְכָּא דְּשִׁפּוּר

ת"א פה לידידי, פונחום נג: : 42 רענן, ברעות נז פונחום נג:

בא'לן ניקא דשפיר קרנייה ויאי קתנייה וסוכיה מסלן בא'לניא פן רפי יי שמיך

מהר"י קרא

והספלה נכנעו וכללו (טו) מה לירידי בביתו. מה
לעם מנחלי לנא עוד נכניו: עשוהו שמוחה. עשות
לנא מוחות עלת הנאים שלה: הרבים, הזנים ובשר
קודש יעבור מעליך. אף המילה נעלו מכשרם שעל ידה
ה' מקדישים לי: כי רעהבי או תעלויו. כשאת מוכרין
פרי תאר קרא ח' שפן, לשבר כשהייתם מקיפין את התורה

דד'ק

רבים: (קו) מה לירידי בביתי, אמר הנביא מה לירידי בביתי קרא האל יירידי לפי שחוא היה מאהבי האל אמר מה לו עוד רבנות כל רבים המהרשם בלומר להשקות שריטון שם:

[illegible]

וידת ה

[illegible]

remember the covenant of the circumcision." He replied, "The holy flesh they remove from you." He asked Him, "Perhaps if You had waited for them, they would have repented." He replied, "For with evil, then you rejoice." He replied, "Perhaps, God forbid, there is no hope for them?" He replied, "A leafy olive tree fair with goodly fruit . . ."—[Redak and Yalkut Shimoni from Men. 53b]

16. A leafy olive tree—He com-

15. What has My beloved to do in My house, [seeing that] the many perform evil design, and the holy flesh they remove from you, for [with] your evil then you rejoice. 16. A leafy olive-tree fair with goodly fruit, has the Lord called your name;

15. What has my beloved to do in My house—*What reason has My treasured people to come anymore into My house?—[Rashi]*

[seeing that] ... perform evil design—*That she does the evil design of her sinful plans.—[Rashi]*

the many—of them.—[Rashi]

and the holy flesh they remove from you—*Even the circumcision through which they were hallowed to Me, they have abolished from their flesh.—[Rashi]*

for [with] your evil, then you rejoice—*When you commit a transgression, you rejoice.—[Rashi]*

To simplify the matter, *Rashi* explains the verse as the words of God. He asks, "What has My people, who were beloved to Me, to do in My house, seeing that many of them perform evil design and sin intentionally? Also, they have ceased to perform the precept of circumcision, and they rejoice in all their evil deeds.

Mezudath David explains the verse similarly. However, he interprets, 'the holy flesh' as the flesh of the sacrifices. The holy flesh that you sacrifice there will be removed from you, since I do not accept it.

Rabbi Joseph Kara explains that God is addressing the prophet. He says: What has any beloved of Mine to do in My house, praying for this people? They plan evil designs and execute them. They have abolished the covenant of circumcision, and

they rejoice at their companions' misfortune.

Redak explains that the prophet is addressing God. He says: What has my Beloved to do in my house? What does God have to do any longer in the Temple, to cause His presence to rest there? Since the congregation of Israel commits abominations with many strange deities, as is mentioned above, that they had as many deities as they had cities. Since they worshipped many gods, what does my Beloved have to do in my house? He calls the Temple, 'my house,' since God is his Beloved, not the Beloved of the people, and the Temple is his house, not the house of the people.

and the holy flesh they remove from you—God turns now to Israel and addresses them. You offer up flesh to many gods, but the holy flesh that is on My altar you neglect to offer up. You have neglected the sacrificial service as though it is not incumbent upon you.

for [with] your evil, then you rejoice—You have no shame or remorse from your sins, but when you commit the evils, you rejoice. Others explain: And holy people pass away from you. I.e., the righteous and the pious are no longer with you; therefore, you commit these sins.

The Midrash explains in the following manner: When the Holy One, blessed be He, destroyed the

to the sound of a great tumult, He has kindled fire upon it, and they have broken its branches. 17. And the Lord of Hosts Who planted you spoke evil concerning you, about the evil of the house of Israel and the house of Judah, which they did to them to provoke Me, to burn sacrifices to Baal. 18. And the Lord

compares them to an olive tree, since it is always leafy and its leaves are green throughout the year.—[Redak]

to the sound of a great tumult—

And now, because of your sins, many nations will come upon you, and a great tumult will be heard. Through them, fire will be kindled upon 'it.' The intention is 'He has kindled upon you,' but it is not unusual for Scripture to change from second to third person.—[Redak]

to the sound of a great tumult—

Heb. הַמְנוּלָה, *an expression of the tumult of a large multitude that will come upon them.*—[Rashi]

and they have broken its branches

—Heb. וַיִּשְׁבְּרוּ אֶת־עֲנָנָיו. —[Rashi]

Those nations shall break the branches of the olive tree to which Israel is compared.—[Redak]

Rabbi Joseph Kimchi renders: And He shall kindle fire with its leaves, meaning the leaves of the olive tree.

and they have broken its branches

—Heb. וַיִּשְׁבְּרוּ אֶת־עֲנָנָיו, the high, raised up branches, symbolic of Jerusalem and the Temple.—[Redak]

Jonathan renders: Like an olive tree, beautiful in form and beautiful in appearance, whose branches give shade among the trees, so did the

Lord exalt your name among the peoples, but when you transgressed the Torah, a camp of peoples, strong as fire, will come upon you, and a mingling of nations shall join them.

17. **Who planted you**—Since he compares them to an olive tree, he continues the metaphor with the expression of planting. I.e., just as the Lord established you in the good land when you did good, so did He speak concerning you to the prophets, that evil is destined to befall you because of the evil deeds of the house of Israel and the house of Judah. He predicted evil to the house of Israel and it has already befallen them. Now He predicts evil to the house of Judah, and it will befall them.—[Redak]

18. **And the Lord let me know**—*So said the prophet, "The Holy One, blessed be He, let me know their retribution."*—[Rashi]

Rabbi Joseph Kimchi explains: He let me know that they were plotting to poison me, as is mentioned in the following verse. He says: He let me know, and I knew." Then I knew, for I did not know before this, since it did not enter my mind. I did no evil to them. I castigate them for their own benefit.—[Redak]

הוֹדִיעֵנִי וְאֶדְעָה אֲזַן הָרְאִיתִנִּי
מַעֲלֵלֵיהֶם: יִשְׂרָאֵל כִּבְבֵּשׁ אֶלֶף יוֹבֵל
לְמַבּוֹחַ וְלֹא יִדְעָתִי כִּי־עָלִי וְחִשְׁבוּ
מַחֲשָׁבוֹת נִשְׁחִיתָה עֵץ בְּלֶחֶמוֹ
וְנִכְרְתָנוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וְשָׁמוֹ לֹא יִזְכָּר
עוֹד: כִּי־יִהְיֶה צָבָאוֹת שֹׁפֵט צֶדֶק בְּתֹךְ
בְּלָיוֹת וְלֹב אֶרְאֶה נִקְמָתָךְ מֵהֶם כִּי

תִּלְפִּית כָּן אֶתִּיבְיָ
עוֹבְדֵיהֶן: יִשְׂרָאֵל
כִּי אִם רָחִיר
דִּלְנִקְסָתָא כְּחוֹבֵל וְלֹא
יִרְעִית אֲבִי עַל־חִשְׁבוֹ
עֲשֵׂהוֹנִין בִּישׁן אֶמְרִין
נִרְמִי סָמָא דְּמִרְמָא
בְּמִיכָלִיה וְנִשְׁחִיבִיה
כְּמִרְמָא דְּיִשְׂרָאֵל וְשִׁמְיָה
לֹא יִדְכָר עוֹד: כִּי וְיִן
צָבָאוֹת דְּרִין קְשׁוּמִי
קְרָמְוִיה בּוֹלִין וְלֹב אֶחָזִי
פִּירְעֻנָה דְּרִין מִקְדִּין

ח"א נכבש אלף. פקדים ח"ד טו"ו

ספר ירמיה קרא

רש"י

מְשִׁירֵת שְׂחִיטָה רוצה להקריב [באחת מה הוריעני מפני מה
הוא רוצה לעוקר] כִּסּם שְׂחִיטָה כְּפִירֵשׁ בַּעֲנִין בְּנִלֵל רַעַת בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְבֵית יִהוֹנָדָה הָיוּ: או חֲדָאִיתִי מַעֲלֵלֵיהֶם, וְכֵן
כִּי שְׂחִיטָה אֵרִיב כְּנֵגַד מִרְחַת דְּרִין: (י"ט) ואֵנִי כִבְבֵּשׁ אֶלֶף
בִּן כִּסּם כִבְבֵּשׁ מִלִּפְנֵי הַיְּבוֹלִיבֹתִים הַמִּסְבִּיחִים וְחִירָא אֶלֶף
לְשׁוֹן לְבוֹד כִּסּם מֵאֶלֶף מִלִּפְנֵי הַיְּבוֹלִיבֹתִים הַמִּסְבִּיחִים הֵיוּ וְרָאִיתִי
מִסְבִּיחַ שִׁילֵרֵשׁ אִישׁ שׁוֹרֵד וְאִישׁ שִׁירָא לִיכָר לְבֵית הַמִּסְבִּיחִים אִלָּא
פֶּתִי אֶלֶף לְשׁוֹן שׁוֹר כִּסּם שֶׁנֶּר אֶלְפִירֵשׁ אִם הָאֵם כִּן הִיא
לְקִרְאָה לְבוֹד וְאֵנִי כִבְבֵּשׁ וְאֶלֶף יֵשׁ לִךְ הִרְבָּה הַיּוֹבִיט בְּמִקְרָא
שְׂחִירִין וְחִתְרֵנוּ כִּמְלִי כְּרִיבִין ו' כִּסּם כִּסּם עֲנִין כִּן אֶצְעָקָה
שְׂחִירֵנוּ כִּסּם וְעֲנִין וְרִיבִים כִּיּוֹצֵא בּוֹ בְּקִרְאָה, וְכֵן אֶמֶר יִרְמִיָּה
אֲנִי בְּרִחִי הִלַּכְתִּי כִבְבֵּשׁ וְשׁוֹרֵד הִיא שְׂחִיבִיכִין אֲחִיל לִשְׂחִיטָה הִיא
אֲנִי כִבִּיר שִׁלְמָחָה הִיא יוֹבֵל שֶׁם כִּן לֹא יִדְעִיתִי שֶׁנֶּר עָלִי חֲשָׁבוֹ מַחֲשָׁבוֹת: נִשְׁחִיתָה עֵץ בְּלֶחֶמוֹ, ח"א אֶמְרִין אֲחִיל וְנִרְמָא סָמָא
דְּמִרְמָא בְּמִיכָלִיה:

רד"ק

כְּשִׁלְיִיכִין אֲחִיל אֲנִי יוֹדֵעַ כִּי לִשְׂחִיטָה מוֹלִיכִין אֲחִיל כִּן אֲנִי
הִיו מוֹלִיכִין אֲחִיל קְרִיבוּ וּפְרִיעוּרָא לִכְלֹל עֲכָהֵם לֹא הִיטִיתִי יוֹדֵעַ כִּי
לְחִיטֵנִי מוֹלִיכִין אֲחִיל וְעַתָּה אֵל לֹא הִדְרִיעֵנִי הָאֵל הֵיו כְּבִיתִים
אֲחִיל וְעַתָּה הֵיו חֲרֻשִׁים לִי וְאֶמְרִין מַחֲשָׁבוֹת עֵץ בְּלֶחֶמוֹ וְחִירָא
כְּתֻרָנִים נִרְמִי סָמָא דְּמִרְמָא בְּמִיכָלִיה וְאֶמֶר נִשְׁחִיתָה כִּסּם
נִשְׁחִיטָה כִּי הַחֲשִׁבִיחַ וְאֲחִיל חִתָּה חֲשִׁבִיחָה, וְעַתָּה כִּן אֶצְעָקָה
כְּלוֹכֵר עֵץ שְׂחִיטָה כִּסּם הַמִּסְבִּיחִים וְכֵן יוֹדֵעִיתִי ח"א עֵץ אֶמֶר שְׂחִיטָה עֵץ
מִרְמָא חֲרִיב וְכִסּם בְּתֹךְ נֶם: בְּמִסְבִּיחֵי כִלְלֵי לֵלֵל בְּמִסְבִּיחֵי
מִרְמָא חֲרִיב, כִּן חֲתִירָא וְחִירָא מִרְמָא יִשְׂרָאֵל לֹא יוֹדֵעַ עוֹד,
פִּירֵשׁ בְּחַיִּים וְכִסּם חֲעִינִי כִסּם: (י"ז) צָבָאוֹת שֹׁפֵט צֶדֶק,
שְׂחִיטָה כִּסּם בִּי אֲחִיל שֹׁפֵט צֶדֶק: בְּתֹךְ בְּלָיוֹת וְלֹב, כִּי אֲחִיל
בְּחַתָּה לֵכֵם וְכִלְיֹתִי וְחִרְתִּנִּי מַחֲשָׁבוֹתֵיכֶם כִּי שְׂאֲשֻׁבֵר כִּסּם:

מצורת ציון

כִּסּם כִּי בְּנִלֵל הִדְכָר הִוא (דְּכִרִים טו') (י"ח) מַעֲלֵלֵיהֶם, מַעֲשִׂיהֶם:
(י"ט) אֶלֶף, כִּסּם וְאֶלֶף וְחִתְרֵנוּ הִיוּ וְכֵן הִסֵּר כִּסּם שֶׁנֶּר אֶלֶף
(דְּכִרִים י') יוֹבֵל, יוֹבֵל כִּסּם יוֹבֵל שֶׁ (שְׂעִיף י"ז) לְמַבּוֹחַ,
לְשִׁמְחָה: עֵץ בְּלֶחֶמוֹ, כִּסּם כִּסּם מִלִּפְנֵי הַיְּבוֹלִיבֹתִים הַמִּסְבִּיחִים
וְעַתָּה לִמְרָא יוֹדֵעִיתִי כִּן (מַחֲשָׁבוֹת ט"ו) הִוא כִּסּם כִּסּם
חִירָא: בְּלֶחֶמוֹ, כִּל מִן מִלְלָה קְרִיב כִּסּם לֵכֵם: (כ) בְּלָיוֹת, מִן
בְּחִיטָה וְנִסְפִין בְּלִיטָה, כִּסּם מִקְסָה: גִּלְתִּי, מִן גִּלְתִּי:

no longer be remembered—i.e., let
him no longer be remembered
among the living.—[Redak]

20. And the Lord of Hosts is a just
Judge—Plead my cause that I have
against them because You are a just
Judge.—[Redak]

Who searches the kidneys and the
heart—For You searched their heart

and kidneys and informed me of
their plot, so that I should beware of
them.—[Redak]

Let me see Your vengeance against
them—He cursed the people of
Anathoth.—[Rashi]

I supplicate You that I remain
alive until after You have wrought
vengeance upon them.—[Redak]

גִּלְתִּי לִי מַעֲשִׂיהֶם אֲשֶׁר לֹא טוֹבִים וְנִגְמָלוֹת חֲסֵד הִרְעִיתִי: (י"ט) וְאֵנִי,
כִּי לֹא מַדְעִיתִי אֵל הַקֹּדֶשׁ לְנִכְלָאוֹת עֲלֵיהֶם הִרְעִיתִי כִּי יֵדִי בְּיָמֶיךָ חֲזָקָה
כִּי לִנְלֹחַ לְחֵיטָה וְלִנְכָחוֹת וְאֵנִי כִבְבֵּשׁ אֶלֶף לֵכֵם כִּל אֲחִיל מִכּסּ וְנִלֵּל
לְשִׁמְחָה אֵלֶּה מִדְּלִינִי כִּי אֵלֶּה חֲסִי לְנִכְלָאוֹת עֲלֵיהֶם רַעַת: וְלֹא יִדְעִיתִי,
וְלֹא אֶדְעָה מַה עֲשִׂיתָ הִוא הִדְכָר הִוא מַחֲשָׁבוֹת רַעוֹת וְחִתְרֵנוּ
בְּחִיטָה מִלְלָה כִּסּם כְּעִתִּית ר"ל כִּסּם כִּסּם הִוא מַחֲשָׁבוֹת וְנִכְלָאוֹת נִכְלָאוֹת
אֲחִיל מִלְלָה חֲרִיב כִּי יִמְנוֹת וְיִמְנוֹתֵינוּ יִדְכָר עוֹד שְׂחִיטָה: (כ) צָבָאוֹת,

let me know, and I knew, then You showed me their deeds.
 19. And I was like a lamb and a bull, [that is] brought to the slaughter, and I did not know that they had devised plans about me, "Let us destroy his food with wood, and let us cut him off from the land of the living, and let his name no longer be remembered." 20. And the Lord of Hosts is a just Judge, Who searches the kidneys and the heart, "Let me see Your vengeance against them, for

19. And I was like a lamb [and] a bull—*that will be brought to the slaughter.*—[Rashi]

brought—Heb. יִכָּל. *Since I let them know of the evil, they plan to kill me.*—[Rashi]

like a lamb [and] a bull—Heb. כִּכְבֵּשׂ אֵלֶיךָ. *Dunash and Judah son of Kudish (Karish) interpreted it 'as a lamb and a bull, brought to the slaughter. And אֵלֶיךָ is like '(Deut. 28:4) the offspring of your cattle (אֶלְפִיד).* Although it was not stated וְאֵלֶיךָ, we find similar cases, e.g. '(Habukkuk 3:11) The sun [and] the moon (יָרֵחַ) stood on high,' '(Isaiah 38:14) Like a crane [and] a swallow (צִנְנָר) so I chirp.' And Menahem interpreted כִּכְבֵּשׂ אֵלֶיךָ: a large lamb (see Psalms 58:9, Rashi ad loc.), and Jonathan supports him, since he renders like a choice lamb.—[Rashi from Machbereth Menahem p. 26, Teshuvot Dunash pp. 46,47] The intention is that he was like a choice lamb, designated for slaughter; not like a lean lamb, which is not used for slaughtering.—[Rabbenu Tam]

The prophet says: Before God informed me of their plot, I was like an innocent lamb, led to the slaughter. Just as the lamb or the

bull knows nothing of his master's plans when he leads him to the slaughterhouse, so was I unaware of the plans of my friends and my kinsmen when they called me to eat with them.—[Redak]

Let us destroy his food with wood—*Let us put poison into his food.*—[Rashi from Jonathan]

The intention is that they would put poisonous wood into his food. This resembles the episode of Marah (Exodus 15:25) when Moses cast a stick of poisonous wood into the water and, by a miracle, the water became sweet.—[Redak]

his food—Heb. לֶחֶמוֹ, lit. his bread. This term is often used to denote all food.—[Redak, Mezudath Zion]

It may also be rendered: Let us put poisonous wood into his food, rendering נִשְׁחִיתָה like נִשְׁתָּה. It may also mean: Let us sink poison into his food, deriving נִשְׁחִיתָה from שָׁחַת, a pit, for one who wishes to poison someone sinks the poison deeply into the food lest it be detected by the intended victim.—[Ibn Nachmiash]

from the land of the living—From this world. Jonathan renders: From Eretz Israel.—[Redak]

אֶלְיָךְ גָּלִיתִי אֶת־רִיבִי: כִּי לָכֵן כָּה־
אָמַר יְהוָה עַל־אֲנָשֵׁי עֲנֹתוֹת
הַמִּבְקָשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ לֵאמֹר לֹא
תִנָּבֵא בְשֵׁם יְהוָה וְלֹא תָמוּת בְּיָדוֹ:
כִּי לָכֵן כָּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנְּנִי
פֶקֶד עֲלֵיהֶם הַבְּחוּרִים יָמוּתוּ בַחֶרֶב
בְּנֵיהֶם וּבְנֵתֵיהֶם יָמָתוּ בַרְעֵב:
כִּי וַשְׂאֵלִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם כִּי־אֲבִיא
רָעָה אֶל־אֲנָשֵׁי עֲנֹתוֹת שְׁנַת פִּקְדָתָם:

רש"י

לח אנשי ענתות היה מקלל: (בג) אל אנשי ענתות. כמו על אנשי ענתות:

רד"ק

מנחת שי

(כג) ונזכרים. סתמם חסר ואלו' בה' ואל':

רִיבִי כִי חָס חֲשָׁבו לְחַסְתִּי: אֵלֶיךְ גָּלִיתִי אֶת־רִיבִי, וְאַתָּה חָקַק מִשְׁפָּטִי מִדָּם, וְכַאֲסִיר גָּלִיתִי דְּבַרְהָ תוֹרַת כְּלִשָּׁן בְּנֵי אֹהֶם כִּי גָלִי יוֹדֵעַ דַּמְנִי וְכַתְּבִי גָלִיתִי אֶסְפִּיתִי: (וְכֵן לָכֵן, וְלֹא תָמוּת בְּיָדוֹ, וְאִיךְ אִסְרִי וְיִסְרִיתִי הַדְרִיעִנִי וְהִרִי חַיִּי וְאִסְרִים לִי עַל פְּנֵי כִי־יִסְתַּחֲוּ אֶת־יָנֶבֶם אֵלֶּם שִׁירְפִיתִי לֹא חֵיהַ תִּשָּׁשׁ לִמַּת שְׁדֵי וְאִסְרִי, וְכַאֲסִיר גָּלִיתִי דְּבַרְהָ תוֹרַת כְּלִשָּׁן בְּנֵי אֹהֶם כִּי יִתְּנִי שִׁמְתֹתִי, בְּגִלְיִי וְלֹא חֵיהַ מִסְחָר מוֹהַ אֶל שִׁבְתוֹתָיו בְּסִתֵּי עַל יָדִי סָם זֶה חֵיהַ כִּי־לִמּוֹתִי כִי חֵיהַ דְּבַר שְׁלֹם חֵיהַ נִדְרֵעַ כִּי יֵשׁ סָם שִׁמְכִיל וְחֵיהַ שְׁלֹם יָמוּת סִיר אֵלֶם עַל שְׁמִנָּה אִי עֲשֵׂה יָסִים וְאִם יָמוּת עַל תַּרְדֵּךְ הוּא לֹא חֵיהַ וְאִסְרִים כִּי עַל יָדִי סָם חֲסוֹת סָם: (וְכֵן לָכֵן כָּה אָמַר ה'), הַבְּחוּרִים יָמוּתוּ בַחֶרֶב, הַבְּחוּרִים שִׁבְכִסּוֹד בְּנֵיהֶם יִצְאוּ לַחֲלָם יָמוּתוּ בַחֶרֶב: בְּנֵיהֶם וּבְנֵתֵיהֶם יָמוּתוּ בַרְעֵב, בְּעִיר חֲזֵק וְחֲבִיטִים וְלֹא חֲבִיטִים כִּי חֲבִיטִים אֵלֶּם יִשְׁכְּנוּ דְּבַר מִאֲכָל יִאֲכְלוּ הֵם כִּי חֵיהֶם קוֹרֵם לְחֵי בְּנֵיהֶם לֹא עוֹר אֵלֶם שִׁיאֲכְלוּ בָשָׂר בְּנֵיהֶם וּבְנֵתֵיהֶם סָפְנִי חֲרֵב: (בג) וְשִׂאֲרִית, אֲנָשֵׁי עֲנֹתוֹת, יִלְקֻוּ יוֹתֵר מִשְׂאָר יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי שְׂחִית לָהֶם לְחַתּוּק יָד יִסְרִית שְׁחָם קִרְבּוֹ וְכֵן עִיר וְחָם חֵיהַ וְאִסְרִי לְחַתּוּק אֵם יִנָּבֵם בֶּשֶׁם ח': שְׁנַת עֲקֵרָתָם, שְׁנַת הַחֲרִיבִין שְׁחִית שְׁנַת תַּשַּׁע עֲשָׂרָה לְנִבְכֻרְנָאֶצֶר שְׁפָקֵךְ חָלַל עֲלֵיהֶם אֶת עֲנַם וְחֲרִיבִין חֲרָק וְגִלְיָה שְׂאֲרִית סָן הַחֲרִיב וְסָן חֲרֵב וְאִסְרִי כִי אֲנָשִׁי נִתְּחַת לֹא חֵיהַ לָהֶם שִׂאֲרִית וְאֵל עַל פִּי שְׁנִנּוּתָה עֲלֵיהֶם נִרְחַם שְׁלֹם תַּחֲחִי לָהֶם שִׂאֲרִית בְּעַת שְׁחִית עֲלֵיהֶם הַנּוֹרָה לְכַזֵּר הַאֲבִיבִי אֶת חֲעִיר עֲשֵׂי תִשׁוּבָה וְחֵיהַ לָהֶם שִׂאֲרִית וְכֵן אֲדִוֵּל וְכֵן כְּצִאֲנִי בְּשׁוֹב גָּלוּת בְּכָל אֲנָשִׁי עֲנֹתוֹת מִאֵה וְעֲשִׂירִים

סצורת דוד

סצורת ציון

(כג) חוקר, טנין וזכרון: (בג) ושארית, טנין טיור:

לִכְן אֵלֶּם הִנֵּמָה שְׁחָקָה מִדָּם: כִּי אֵלֶיךְ, לְכָד אֵלֶיךְ אֲנִי מְגַלֵּה אֶת הַכִּיב שֶׁ־לִּי עֲתִידָה אֲנִי לֹא סוֹכְחִים ס"ו לְהוֹדִיעַךְ שְׁלֵמִי יוֹדֵם מִשְׁמִנּוֹת: (כָּה) חֲמִבְקָשִׁים, אֵלֶּם הֵם תִּקְדָּשִׁים לְקַחַת אֶת נַפְשְׁךָ: לְאִסְרִי, אֲשֶׁר אֲמוֹמִים לֹךְ לֹא תִנָּבֵא כֶּסֶם ח' וְאֵל לֹא תָמוּת כִּדְרִי: (כג) חוקר, אֲדוֹר עֲלֵיהֶם מוֹסֵם לְהַכִּיב נִמּוֹל: הַבְּחוּרִים, סְהוּכִי, כְּמִלְחָמָה: בְּנֵיהֶם, קִפְפִּים: (בג) שְׁנַת עֲקֵרָתָם, סְהוּכָה אֲשֶׁר אֲדוֹר עֲלֵיהֶם מוֹסֵם לְהַכִּיב נִמּוֹל:

when the enemy captured the city, the Rabbis tell us that the men of Anathoth repented, and they did have a remnant. Indeed, we find that when they returned from Baby-

lonian exile, the men of Anathoth were one hundred and twenty-eight (Ezra 2:23).—[Redak and Yalkut Shimoni from Pesikta d' Rav Kahana, pp. 160f.]

to You, I have revealed my cause. 21. Therefore, so says the Lord of Hosts concerning the men of Anathoth, who seek your life, saying, "You shall not prophesy in the name of the Lord, and you shall not die by our hand." 22. Therefore, so says the Lord of Hosts: Behold, I will visit retribution upon them; the young men shall die by the sword: their sons and daughters shall die through hunger. 23. And they shall have no remnant, for I will bring misfortune upon the men of Anathoth in the year of their remembrance.

to You I have revealed my cause—I have no kinsmen to whom to reveal my cause for they have plotted to kill me. I have, therefore, revealed my cause to You, and You execute judgment against them. The expression of revealing his cause to God is anthropomorphic, for God knows everything. *Jonathan*, in fact, renders: I said.—[Redak]

21. and you shall not die by our hand—Now, how did Jeremiah state that God informed him of the plot if the people of Anathoth openly threatened him with death if he continue to prophesy in the name of God? The answer is that he considered it a mere threat that they would kill him in public, and he had no fear of that. That they should poison him was still possible, but he was completely unaware of such a plot.—[Redak]

22. the young men shall die by the sword—The young men, who rely on their strength, and will go forth to wage war, will die by the sword.—[Redak]

their sons and daughters—who will remain within the city, will die from hunger. He does not mention the

fathers, since they will be the ones to eat any food obtainable, according to the Rabbinic maxim: Your life comes before your fellow's. Moreover, they will eat the flesh of their children because of the famine.—[Redak]

23. And they shall have no remnant—The men of Anathoth shall be punished more severely than the rest of Israel since they should have supported Jeremiah, being his neighbors and his kin. Instead, they threatened to kill him if he would prophesy in God's name.—[Redak]

upon the men of Anathoth—Heb. *עַל-אֲנָשֵׁי אֲנָתוֹת*, lit. to the men of Anathoth. Like *עַל-אֲנָשֵׁי אֲנָתוֹת*, upon the men of Anathoth.—[Rashi]

in the year of their visitation—The year of the destruction, which was the nineteenth year of Nebuchadnezzar's reign, when God visited upon them their punishment for their iniquity, the land was devastated, and the survivors went into exile. The prophet states that the men of Anathoth will have no survivors. Although this was decreed upon them, when the time came for the decree to be executed.

חוביהו: * ובאי את
ה סליטו גגבר
פגנסר גרם שאלת
דגין אמא שאל סו
גרסר סו דין אורחת
קשעיא סעלחא שכו
שלוט גל סשכרי שגרי
ג בקהיתון אף סקפו
עגרו אף קנו נכסין
קריבין פתגמי אולתך
גפוסהו
גלמך ספולתהו:
ג נאח * כולא דיעו וגלי

ה"א נדיק אהב' . סוכורין לו פקדה בפר לי פקרים ס"ד פס"ו :

הראני

רע"י

יב (א) צדיק אתה ה' כי אריב אריך. כשאחוכה
עמך ידעתי כי תולד בדברכיך אך חסן אני לדבר
משפטים אומר להודיעני דרכך: סמוע דרך רשעים
שנתחננו לה' הרשע ותלתימו להחריב ביתך.
דבר אחר על אשפי עמחתי וקול אשפי חנני: שלח
ל' שלח (ג) ואתה יני ידעתי. יני על אשפי העמחתי

מכיליתרען : (ג) ואתה ה' ידעתי. פתרוני אתה יודע כה הם
רד"ק

תשובה: (א) דעוך אהה' כי ארוב אריך, שארוב אריך כלומר
אם אומר שארוב אריך, לא יתכן שאתה דעוך ואני לא להלכו
גמח: (ב) כמסמך' ארוב אהך, ארוב שפך כנרת נעשה
דוך רשע' עלתה, כי זהו בישראל ארוב' מעליהן ובתי'
העלתם, שהיו קיסם' תולעת וגדלה ופשוט נפתחם ברה"ק
[כן] אכן כתרזה, וקיסם' לשונאיו, אל אפי' להאדירי' בתנחום:
אמר ונעם: קרוב אחת בניהם, אם יקראוך בהפלה או יוכיח
יבדך שיתם ושאתה הכניסו חרש' קריבין' פתגמי'
מצווה דוד

יב (ט) צדיק. אפר הגי' ידועי ה' ש'אחז לדיק כדנר אשר ארי
אלין אן אדנר פמן דכרי ויכוח וכלומר מ"ו אמונה

[illegible]

children and grandchildren who succeeded him on the throne. This is symbolized as taking root and producing fruit. The prophet asks God why they merited this success, since they are not of the pious of the nations, for 'You are near in their mouths, but far from their thoughts.'

3. But You, O Lord, have known

1. You are right, O Lord, when I contend with You, but I will argue with You. Why has the way of the wicked prospered, all who deal with treachery have peace? 2. You have planted them, they have even taken root, they have even produced fruit. You are near in their mouths but far from their thoughts.

3. But You, O Lord, have known me,

1. **You are right, O Lord, when I contend with You**—*When I debate with You, I know that you will be right in Your words, but I wish to argue with You so that You will let me know Your way.*—[Rashi]

Redak explains: To contend with You is impossible, for You are just, and I cannot disagree on this point, but I will speak with You like a person who debates with his friend, who discusses the arguments on both sides of the question for I am perplexed in this matter.

Why has the way of the wicked prospered?—*That You have given greatness to Nebuchadnezzar the wicked, and you have made him succeed in destroying Your house? Another explanation is that he was crying and complaining about the men of Anathoth.*—[Rashi] *Metsudath David* follows the first explanation, and *Rabbi Joseph Kara* follows the second one. *Redak* explains simply that among the Jews there were wicked men who were prosperous.

have peace—Heb. שָׁלוֹם, *an expression of שָׁלוֹם, peace.*—[Rashi]

5. **You have planted them**—This symbolizes their prosperity, which is stable and becomes progressively

greater and greater. This word indicates that they have not gained prosperity by chance, but that God Himself has given it to them.—[*Redak*]

You are near in their mouths—If they call upon You in prayer or mention You in an oath, it is false, for You are far from their thoughts, and they do not think that their success is in Your hand, and that it is You Who brings success or misfortune upon them. *Jonathan* renders: The words of Your Torah are close to their mouths, but fear of You is far from their thoughts.—[*Redak*]

Although they appear outwardly to fear You, that is merely lip service, but You are far from their thoughts, and they do not believe in You wholeheartedly.—[*Mezudath David*]

Malbim explains that Jeremiah contends with God that it is unfair that the wicked have children, and these children remain alive. You cannot say that God waits for them to repent, for a wicked man can be expected to repent only if he believes in Divine retribution, but cannot control his desires. In this case, however, since God is far from their

You see me, and You try my heart with You. Draw them out like sheep to the slaughter, and prepare them for the day of slaughter. 4. How long will the land mourn and the grass of all the field dry out?" Because of the evil of its inhabitants, beasts and fowl are ended, for they said, "He will not see our end."

5. For if you have run with footmen

me—Also, concerning the men of Anathoth You have aided me, for You have known me.—[Rashi]

Draw them out like sheep to the slaughter—Draw them out of life to death (*détache les in French*, separate them, cut them off). Comp. '(Joshua 8:6) until we have drawn (החיקנו) them from the city.'—[Rashi]

and prepare them—Heb. וַיְקַדְּשׁוּם, prepare them.—[Rashi] This is not related to hallowing as one may think. This root is often used in the sense of preparing. *Jonathan*, too, interprets the word in this manner, followed by *Redak* and *Mezudoth*.

4. How long will the land mourn and the grass of all the field dry out?—Up to here are the prophet's words, and the Holy Spirit replies to him, "Because of the evil of its inhabitants, beasts and fowl are ended.—[Rashi]

will ... mourn—Be waste.—[Rashi]

ended—(*finira in French*, will terminate).—[Rashi]

for they said—I.e., the inhabitants of this land have said.—[Rashi]

"He will not see our end."—It is not revealed to Him what will be at our end.—[Rashi]

This follows *Rashi's* first interpretation, that Jeremiah's question is about the success of Nebuchadnezzar.

He prays that the enemy will be drawn to death like sheep to the slaughter. He asks how long the land will be desolate and the grass will be dry. God replies that all this is because the Israelites have denied God's knowledge of their end. He continues to elaborate upon the wickedness of the people of Judah, pointing out to the prophet that even his own kinsmen dealt treacherously with him, surely the princes of Judah. For this reason, Nebuchadnezzar was sent to conquer the land. This will be explained further in the following verses.

Mezudath David, following *Abarbanel*, likewise explains that the prophet questions God's reason for making Nebuchadnezzar prosper. God replies: How long will the land mourn and the grass of all the field dry out; because of the evil of its inhabitants, beasts and fowls are ended, for they said, "He will not see our end"? Should the land remain desolate forever, and shall all the beasts and fowls end because of the sins of the inhabitants of the land, who say, "God does not know what our end will be"? Rather, let Nebuchadnezzar conquer the land and exile its inhabitants in order to expiate their sins, and then let them return to the land. According to this

וַיֹּאמֶר וְאַיִךְ תִּתְחַרְרָה אֶת־הַפּוֹסִים
וּבְאַרְצָן שָׁלוֹם אַתָּה בּוֹטֵחַ וְאַיִךְ
תַּעֲשֶׂה בְּגֵאוֹן הַיָּרֵדִין: י כִּי גַם־אַחֶיךָ
וּבֵית־אֲבִיךָ גַם־הֵמָּה בִּגְדוּ כָךְ גַּם־

המה

בדנאצער סלקא דקבר רגלאה נבא אה תני
גבר לא ביההד צריקא רמן עלקא דרהשו
יית להון רחמי על בניהון בקון וחסון הא כסניא
מן חסין ארי ית אחד ובית אביר אף אינן

מהר"י קרא

[illegible]

בנאון. שרי יהודה. ונאח הירדן משל הוא לפי שהוא מקום
 יוכיזין את מדמי למעבד לקבל חיות ברא די ברוס ירדנא
 במקומו' כאריא דסליק מרוס ירדנא: (ו) קראו אחריך
 י"ק

המחשבה והתורה של "שליחותנו בלא כבוד" והורף לו של אסא
ובמאן שלום יצאה תבוסה פ"א. אותה בואו של נחמיה נחמיה
ראוי שחוריה לך ארץ שלום יהיה לך לכבוד בהם שיעזרו סד
המבשרים. לרע על פי חתוביו ובני עיר וחרון תגמול
הקוביניו וכל עיר אחת שתגמולו ביוצר וסדן וכל על
האחיבהו האחד על חברו ע"ש שיתספרספה על אחיבה
קורבניהם ואתה על תכל נעשותה וכל בה כסריהם אליך
להתקשר: ואין תעשה נאון ארץ. כלכל כמסך שמחנני
כל הירק האדל כשל על יד הירק ויושלים ויושלים לאון
הירקל שלה הגה לשפר ארץ ישראל כי שרת בנכל
ארץ ישראל והאד ויחבל ויחבל על בנבונתהו שחיהו התכסיד
חיילותיו בארץ ישראל מעבר לירדן ואמר לו ליוסיהו ואם
מספחת בהם שום כספי ארץ תעשה כם. שרואה הוא לאון
הירק ויחול נאון כן פי הפסול של תשובתו האלה כמישל על
הענין כולו תגמולו נאון ויחובתא לירביה: (א) כמכר: (ב) על
נער נר. כי הית ביה נאון ויחובתא להאניכל כל הסות:

מצודה ציון

רילה ורדיפת ההליכה: וילאוך. ענין עייפות כמו ומה הלאחר
(מיכה ב'): תתחרה. ענין הדמות וההערב כמו אל תתחר
בצרעים (תהלים ל"ו): בגאון. ענין גבהות ורוממות וכלה לומר
דבר המעולה הסמוך לירדן שם היה מקום האריות כמו שנאמר

הוא להמשיך את כ"נ לבוא עליהם ולהשחית: ובארץ שלום, פחה
חכה כועה בהם שלא יעשו עמך רעה ואיך א"כ תעשה כסחון. גמלון
(ו) בגדרו בך. והמה לך לאויבים: קראו וגו'. אהבו קבולת אנשים

בְּעוֹתֶיהָ נָבִיא אֶת דָּמִי
לְנִכְרָא וְרַחֵם עָם
בְּנֵלְאָה וְלֹאִי וְאִיכָרִין
אֶת קְדָמִי לְמִדְרֵם קָל
קָבִיר סוֹסֶתָא בְּקִקְעָתָא
וּבְאַרְעָא שְׁלָמָא אֶת
סִתְקֻסְח וְנִפִּיל וְאִיכָרִין
אֶת קְדָמִי לְמַעֲכַר קָל
קָבִיר חֵינֹת קָרָא וְיִ

כְּרוֹם יִדְנָא וְאִם עַל טַבְּנָא
וּמִתְמִיָּה וּמִן פֻּן דְּאַחֲוִינָא
כְּסוּסִין וְתָא לְמַעַבְדַּ עוֹבְדִין
דְּנִתְחִין שְׂטוֹף לִיִּדְנָא : וְיִדְנָא
רש"י

[illegible]

ובארץ שלום אהה בוטח. עס הלאוך: ואיך העש
אזרח וגמרים וכן למדנו יונתן בהרבה מקומות וכלן תירגם
והנה כחריה יעלה מגאון הירדן (לקמן ע') ת"י כשתי
ר

אמר ליה ארז חרות הקהל' אפר יכלי אש ושלחני את
משכיתו וזה המשל כי אני הרהרתי שרצת עם גרליני אכיל
ותלאתו כי ברצו את חספי אכל הדין ביחול להשיגם והלאו
בביתם להשיגם: אמר את תחזיק את המוסים, אמר את תחזיק
עם המוסים ורצו פסוקם וזה: 'המשל רבה אתה כי בני אדם
בשוק ואנך יודע פסוקם וסודות' אמר אפר יכלי את המוס
אמר ידעת ולא ידעוהו בהם אם לא ידעוהו ואתה איך הרצת
לדעת דתו' ויבדוקו בהנחת העולם בהנחת ההשעם דתו'
ועצמקם עמ'ו' למפך שהיו לא ההרהר את חרותו והפסוק
על עוד לא ידעו לא לומר לו על הענין עצמו וכלו כי מראש
והפסוק ענין עצמו ואכיל וכו' אני רואה אותך חלוש ונא
גדליהם ודברך שתחוק עמך ולבך כי אני רואה כי רצת את
גדליהם כמחזקת והם נאש עניתי שם בני משחקתי ומהרבה
אחת חכך לענין גורלו והם הלאו ותחזיקו ויהיו ויך
תחזקת את גורלו' בשחקי הירושל' שם: שרם ידעו' וזה
שהלך שם איך התנגד כעב צריך אתה שתחזק שלא חזר
מפלות רצו

בשם כללואי די נשמות ית' ויגמ לרין בשוה לזס: איך תחרדה
 איך תחריב די נשמות ית' מיט די כוונות זינס ויזיל בלא זאגן
 שפחתה חלל קרובין ובעה מערבעטע עמ קען דו תשפוט תפאס
 ומופס חסד מלאך של תחבובס פאר אגני ירושלים ושרביס יא חזיר
 דשכסם בעליס חזני עמיות וכלומר זעל יא גלה רפסם שאלור
 דלפרט תתבל ואתר ביהוקן בלרן של עשיתוס חס קרובין וי
 בירדן בלזס עמין אריות זעל יא חס תעמוד מול אגני ירושלים ושרביס

'the enemies of' Israel. [This is a euphemism for Israel.]

will you compete—(*aastir in O.F.*).—[*Rashi*]

6. **have dealt treacherously with you**—For you trusted them, and they plotted to poison you.—*[Redak]*

and they wearied you, how will you compete with horses, and in the peaceful land which you trust, how will you do in the heights of the Jordan? 6. For, even your brethren, and your father's household, they too have dealt treacherously with you,

how will you compete with horses—to run with the horses. *That is to say, if even your brethren the priests come to kill you, surely the princes of Judah will rise up against you to kill you. This is the reason for My anger against them, and this is the reason for the success of the enemy. And so did Jonathan render: This is the reply etc. And, according to the Midrash of our Rabbis (Sanhedrin 96a): If you are amazed about the reward for the three steps that Nebuchadnezzar ran in My honor in the days of Merodach-baladan, why I gave him so much greatness, how much more will you be amazed when you see the payment of reward that I will pay the righteous who ran before Me like horses!—[Rashi] Jonathan's paraphrase of this verse matches the Talmudic explanation, rather than Rashi's. It is, therefore, possible that the words, 'And so did Jonathan render: This is the reply etc.' should follow the Talmudic explanation. The story of the three steps Nebuchadnezzar ran in God's honor, is told by the Talmud (ad loc.). In II Kings 20:12, it is stated: 'At that time, Berodach-baladan the son of Baladan, the king of Babylonia, sent letters and a gift to Hezekiah for he heard that Hezekiah had been ill.' Because Hezekiah was ill and recovered should he send him letters and a gift? Yes, (II. Chron. 32:31) To enquire of the wonder that was in*

the land,' for Rabbi Jonathan said: That day that Ahaz died was only two hours, and when Hezekiah became ill and recovered, the Holy One, blessed be He, restored those ten hours to the day, as it is written: '(Isaiah 38:8) Behold I return the shade of the steps that it went down on the steps of Ahaz by the sun backwards ten steps, and the sun returned ten steps on the steps that it had descended.' He said to them, "What is this?" They replied, "Hezekiah was ill and recovered." He said, "Is there such a man, and I should not want to send him a greeting? Write to him, 'Greetings to King Hezekiah, greetings to the city of Jerusalem, greetings to the great God.'" Nebuchadnezzar was Baladan's secretary. He was not there at the time. When he came, he said, "How did you write?" They replied, "This is how we wrote." He said to them, "You call Him the great God and you write to Him at the end?" He proceeded, "Write in this manner, 'Greetings to the great God, greetings to the city of Jerusalem, greetings to King Hezekiah.'" They said to him, "He who reads the letter shall be the messenger." He ran after him. When he had run three steps (in our editions of the Talmud, *four*), Gabriel came and stopped him. Said Rabbi Johanan: Had Gabriel not come and stopped him, there would have been no hope for

שקרי בדף אף אינו אָמרו
עלך סידין בישין לא
תביסן דהון אבי ימיו
עלך פתנסין פקנין :
שקבי ית בית
סקרשי וטשית ית
אחסנתי וקסבית ית
שאר דמהו סביב קרמי
קיר סנאוהי : ח הנות
קרמי אחסנתי קארני
בחרשא קליבת עלי
אחרנגשקה על פן
דמיקתה : ט קעופא
דמקדר פן אחקררת
אחסנתי קרמי וקעופא

הִמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיהָ מֵלֵא אֶל-תְּאֵמָן
בָּם כִּי יִדְבְּרוּ אֵלַי טוֹבוֹת : י עֲזַבְתִּי
אֶת-בֵּיתִי נְטִישְׁתִּי אֶת-נַחֲלָתִי נָתַתִּי
אֶת-יְדֹדוֹת נַפְשִׁי בְּכַף אִיבִיהָ :
הִיִּתְהַלֵּי נַחֲלָתִי בְּאַרְצָהּ בִּיעַר נָתַתִּהּ
עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל-כֵּן שָׁנְאֵתִיהָ : ט הָעֵיט
צָבֹועַ נַחֲלָתִי לִי הָעֵיט סָבִיב עָלֶיהָ

ח"א ירדיוש נפשי : מנחם לבי : נחלי כהריה : חעניט טו זכמים קרמי (מנחם פ"ג) : נחמט פלי : (פסית לבי) :

מדר"י קרא

קראו אחריך . וחרפוך בפח מלא : (י) עזבתי את ביתי וגו' . פנוניתו נרמז לי את כל זה לפי שהחליני לי נחלתי : (ח) כאריה ביער . כאריה בבחמות יער שמשכיל את הכל : נתנה עלי בקול . רבים עשוקין חזיקה עלי שצעת העשוקים שהם עשוקים באה עלי על כן שנאתיה : (ט) העיט צבוע נחלתי לי העיט סביב עליה . פח' נחלתי ישראל נרמז בעונם שרוסין לי נאספסם עליו לאוכלו אשנאיהם אותו : העיט סביב עליה .

רד"ק

נתחתי בכף איוביה : (ח) חיתה . כאריה ביער . כשנאז חזרתי ביער גונתי קולי וישמע העוברים ושבים חתול עיבור דרך חיצו או הסמוך לו . כן עזבתי אני את נחלתי כי חיות לי כמו האריה ביער השואל בליל ונתנת קול וישנאיה חיות צעת העשוקי כפי החסם או נתנת קול עזרי עינים בבתי חלילי' כמ"ש בסעשה אליהם עם אהבם ויארקו בשם העל סתקרו וער הצערים לאמר הבענו עוננו ויקראו ויקראו בקול גדול : על כן שנאתי' . נתחתי' : כי נלחתי נשאו עור משרי הרעי' : (ט) העיט . שניה' ההיא נפתח כי היא לשאלי' וי' א"א זיל הפ' כן העיט צבוע בדם חלילי' חיי' סביב על נחלתי נכחחתי לי ואחר שישבע העיט יבאו כל חיות חשרי' לאכול כמו שנאמר לכו אספו כל חית השד' תהיו לנאכל אכר לנאפות אחר שתשבעו אחם לכו אספו כל חית השד' בעצמו כי כן מנהג העופות יבאו על החללים החי' כי הם יראו בעופ' כמו

מצודת דוד

לדוד אחריך : אל תאמן בם . שהם אלוהים חורק טס שמדכים עמן דברים טובים ורבים ומהם חתק רבים לנשטם כל הטם כזה ומכס למעלה למר צעור כי לחי הטם כיר ל"ל להיות מסב זעמי : (י) עזבתי' : לכן עזבתי את בית המקדש : נחלתי . היסגראל כמ"ש יעקב חלל נחלתי (דברים י"ב) : את ירדיוש נפשי . חק

יסגראל שהיו אלוהים לפני משתדלים ביד אלוהי ובכל הדרכ כמ"ש : (ח) כאריה ביער . שח' יסגראל היו לפני כהריה ידער העוף כל כשי' כי כן נחמט עינים ומתכרז זה חת' עלי . מדכרת נמלי בקול רם וכמדת רוח : (ט) העיט צבוע . וי' יסגראל כל לפי טעם הכנס עגלת גוויס שטולה לכל העופ' וקולות העופות הדורסים חללה סביב עליה לנכלה ועור ופוסו לורז זה חת זס

הנה כהריה יטלה מנחם הירדן (לקמן מ"ט) : (י) מלא . ענין קבץ כמו קראו מלאו (לעיל ד') : (י) נמשחי . ענין עוינה : ירדיוש . ענין להכס : (ט) העיט . הוא טס טוף הדורס וכן וכן עליו הטעם (שערי ירח) : צבוע . ר"ל טעל גוויס ונללה כללוע :

מצודת ציון

הנה כהריה יטלה מנחם הירדן (לקמן מ"ט) : (י) מלא . ענין קבץ כמו קראו מלאו (לעיל ד') : (י) נמשחי . ענין עוינה : ירדיוש . ענין להכס : (ט) העיט . הוא טס טוף הדורס וכן וכן עליו הטעם (שערי ירח) : צבוע . ר"ל טעל גוויס ונללה כללוע :

around it to eat it because they hate it.—[Rashi]

Are there birds of prey around her?—Are these armies fowl of the heavens, the swift troops that are around her?—[Rashi]

Redak explains: Are there birds of

gative. Therefore, it is vowelized with a 'pattah.' Are they like a speckled bird of prey, stained with blood, around which other birds gather? Another explanation: Is . . . a speckled bird of prey—One bird is speckled, and all the birds gather

they too have called a gang after you; do not believe them although they speak cordially to you. 7. I have abandoned My House, I have forsaken My inheritance; I have delivered My soul's beloved into the hand of her enemies. 8. My inheritance was to Me like a lion in the forest; she raised her voice against Me; therefore, I hated her. 9. Is My inheritance to Me a speckled bird of prey? Are there birds of prey around her?

have called a gang after you—Heb. נָקָלָא, *a group of men*.—[Rashi]

I.e., they have gathered after you to frighten you if you prophesy against them.—[Redak]

Others explain: they too have called after you and have reviled you aloud.—[Kara, Isaiah da Trani]

Others render: They too have called, "Fearless!" after you. Since you show no fear and continue to prophesy, they say about you, in your absence, that you are fearless.—[Rabbi Joseph Kimchi]

Rav Hai explains it as a pejorative, to be explained in the opposite sense of the word. Whereas נָקָלָא means 'full,' they use it in the sense of 'lacking,' i.e., imperfect in all ways. *Ibn Nachmias* suggests: full of foolishness, full of stupidity.

do not believe them—If they are friendly with you and speak cordially to you, do not believe them, for they are lying. They intend to befriend you so that you will eat in their house and they will poison you.—[Redak]

7. I have abandoned My House—God says this like a person lamenting a loss.—[Redak]

My inheritance—Israel.—[Redak, *Mezudath David*]

My soul's beloved—*My treasured people*.—[Rashi]

I loved her deeply, and now, because of her iniquities, I have delivered her into the hand of her enemies.—[Redak]

8. she raised her voice against Me—*The cry of her violent deeds has ascended before Me*.—[Rashi]

When a lion roars in the forest, and the passersby hear his voice, they leave the road of the forest and even the road near the forest. So have I forsaken My inheritance, for they were like a lion in the forest that roars at night. The raising of the voice is figurative of the cries of the oppressed or the shouts of the idolaters in the pagan temples, as we find in the episode of Elijah with Ahab, (I Kings 18:26) And they called in the name of Baal from morning to noon, saying, "O Baal, answer us!" And in verse 28, 'And they called aloud.'

therefore, I hated her—and uprooted her, for I am weary of bearing her evil deeds any longer.—[Redak]

Jonathan renders: I have rejected her.

9. Is . . . a speckled bird of prey?—*The 'he' is that of the interro-*

לָכֹן אֶסְפּוּ כָל־חַיֵּי הַשָּׂדֶה הַתִּי
לְאַכְלָהּ: יָרֵעִים רַבִּים שַׁחְתּוּ כְרָמִי
בְּסֶסוֹ אֶת־חֻלְקָתִי נָתַנּוּ אֶת־חֻלְקַת
חֲמֻדָּתִי לְמִדְבָּר שְׂמִמָּה: יָי שְׂמָה
לְשִׁמְמָה אֲבֵלָה עָלִי שְׂמִמָּה נִשְׂמָה
כָּל־הָאָרֶץ כִּי אֵין אִישׁ שֵׁם עַל־רֹב:
יַעַל־כָּל־שָׂפִים בְּמִדְבָּר בָּאוּ שְׂדָדִים
כִּי תָרַב לִיהוֹה אֲכָלָה מִקְצֵה אֶרֶץ
וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ אֵין שָׁלוֹם לְכָל־בָּשָׂר:

רמשיקני כן יהפסון
עלה קמלין בקמא
מסחור סחור מלכי
עקסמא ומשקמיהון
ייהו עליה למכנה:
י סלכין סגיאין קסמו
עמידושישיות אחסמתי
יהבין ית אחסנת
המרה למדבר צרו:
י שויהא קצרו
אהאבלת קרמי תרובת
צדיאת כל ארעא אבי
לית אנש דמשי דמלתי
על לבא: יי על כל
נגרין במדברא אהו
בזוין אר מרמא קרם
מקמלא מקמי ארעא
נעד קמי ארעא לית

ספר ירמיה קרא

לעיס לעוף שסתגול בדם הנבילה ובספורין שאר עופות שראו
עצב נכלה ומתקבצין עליו לאוכלו וכן נחלתי לפי שנאמרו
ברם נקי ששפכו: לפיכך: לבו אספו כל חית חשרה אחי
לאכלה, כלומר אתם הנביאים אספו את האומות והכריזו להם
שיבואו לאכול את ישראל: (י) רעים רבים: עמים רבים: חלקת
חסרתי, שדה חסרתי: (יא) שמה לשמה אבלת עלי שסמתי.
כל הדברים הללו תלויין בדבר זה: כי אין איש שם על לב.

רש"י

סביבי: טווא: (י) רעים רבים. ראש גייסות
של היל י"ג כמ"ס למעלה אליה יבואו רעים ועדריהם
(לעילוי): בוססו, ל' מרמסון והיו כנבזים כוסים כעיס
חיות (וכריהי): חלקת. (קסמ"ח בלע"י): (יא) אבלת
שסתאבין עלי כשתם בנלות כדו שאשיעם: נשמה כל הארץ.

רמק

על שסמתי: לאמר שאני השיבתי: כי אין איש שם על לב.
לפת התרוב כי אין איש כהם שם על לב דבריו ותוכחתו שהייתי
מוכיח אותם על הנביאים ולא שמו על לבם ולא שמעו אליהם
ויהי חרי לית אנש דמשי דחלתי על לבא: (י) על כל שפס
במדבר, מקי מרעה תבסמות וקרא מדבר כמז שפס ושפס
הם חסוקות תבסות: כמו חרסין ונבזות גם לשם שחיו כן
הישוב בא שרדי: חרב לתי אבלת, כמו אוכלת אכר בות וכות
כמו אש אבלת, אבל ברוב יאמר על ששקל פעלת תהנה הוא
אכילת תחרב כמו תרבי תאכל בשר בות וכות תאכל חרב:
מקצה ארץ ועד קצה ארץ, כי גם בשאר חסוקות תחיה כי
בלל שפסתי יד יצ' תהיה הוא לה: כי תהיה העיר את תרבי עליה:

מצורת ציון

חתי, סנין יבסל כמו שזכר חתי (סס ל"ב): (י) בוססו, סנין
רמיסה כמו בוססו מקדש (סס מ"ג): חלקת, סנין לחנות שדה
כמו ולכלה לת חלק (סס מ"ד): (יא) עלי, ר"ל לפני: נשמה,
מלשון שפסון: (יב) שפס, מקומות הנבזים: אבלת, סנין הכת

שאמר באשר חללי שם הוא והחיות ראות העופות צבועי
ברם החללים וסורו מסקום: החי, הריא תמורת אלף אחיו
אקח"י יין שובו אחיו וענינו כמו באו והחיות הן משל על האמות
שבאו עם נבוכדנאצר להחרוב לירשלי' כאילו עשו להם אות
והריבו להם גם שיבאו והוא משל תעיס הצבוע לחיות והוא דבר
הנבואה: (י) רעים רבים, סלכי גויים שבאו עם נבוכדנאצר
והבלק כדו בנזיה לצאן וכת"י סלכין סגיאין קסמו: (יב) כרמי,
ישראל כמו שסמתי כי כרם ה' צבאות בית ישראל: בססו,
רססו: (יא) שמה, נבוכדנאצר ואף על פי שלא זכרו חרי וזכר
רעים רבים והוא היה בראש והוא שם החלקת לשבסח: אבלת
עלי שסמ', שם הארץ נשמה ישראל שיהא שבתה התאבלת עלי

מצורת דוד

לומר חסכו החיות אשר יבואו גם הםה ללכלה כי כן כל האומות
שזכרם את ישראל ומזכרים חלה ללחם וללחם: (י) רעים רבים,
עכשיו יקום חמיו ויאמר רעים וגו' ר"ל מלכי האומות משמיתים
את ישראל: בוססו, יתמו חלקת שדי ר"ל המכריז ארצי: נתנו וגו',
לח חלקת החמיה לני שמו לרעות מדבר שמה: (יא) שמה, יג'
המחריב שם ארץ חללי וסמ' חלקת וסמ' חלקת מתחלת לפני
שם על נבזיהם שמוט נבזי חלי: (יב) על כל שפס, על כל המקומות הנבזים שנכדמו בלו עודדי: כי תרבי לה, מרמ' מתלמ'

11. He has made it—The antecedent is Nebuchadnezzar; although he was not mentioned before, Scripture does mention many shepherds, of whom he was the head, and he made the field into a waste.—[Redak]

12. On all rivulets—Heb. שְׂפִיִּים. This translation follows Targum Jonathan.

Redak renders: On all the high places in the pastureland; i.e. on the hills and the mountains. Although this region is settled, the plunderers will come there.—[Redak]

from one end of the land to the other end of the land—Nebuchadnezzar's armies spread to other countries as well as Judah, and his sword was the sword of the Lord,

Go, gather all the beasts of the field; come to eat. 10. Many shepherds have destroyed My vineyard, they have trampled My field; they have made My delightful field into a desert waste. 11. He has made it a waste; the wasted one mourns before Me; the entire land is waste because no one lays it to his heart. 12. On all the rivulets in the pastureland have plunderers come, for the sword of the Lord consumes from one end of the land to the other end of the land; there is no peace for any flesh.

prey speckled with the blood of carcasses around My inheritance that I chose for Myself?

Go, gather all the beasts of the field—After the birds of prey have gorged themselves, all the beasts of the field come to devour the remains. Accordingly, he says to the fowl, "After you are sated, go, gather all the beasts of the field." The birds usually are the first to spot the carcasses since they see them from above. When the beasts see the birds speckled with the blood of the carcasses, they leave their lairs to partake of the feast.—[Redak]

come—Heb. **הָיָה**.—[Rashi] The 'he' is instead of an 'alef,' like in the word **הָיָה**. The beasts represent the nations that accompanied Nebuchadnezzar in his destruction of Jerusalem. It is as though they signaled them and raised a standard that they should come. This is symbolized by the speckled birds of prey attracting the beasts. It is a prophecy.—[Redak]

Rabbi Joseph Kara explains that God's inheritance, Israel, is like a speckled bird of prey because of their sins. The bird of prey wallows in the blood of a carcass, and the

other birds mistake him for a carcass and gather around him to devour him. So is My inheritance; they have become stained with the innocent blood that they have shed.

Therefore, Go, gather all the beasts of the field; come to eat—You prophets, gather the nations and announce to them that they come and consume Israel.

10. **Many shepherds**—*The commanders of the troops of Nebuchadnezzar's army, as it is stated above (6:3): 'Shepherds and their flocks shall come to her.'*—[Rashi]

Redak identifies them as the kings of the nations allied with Nebuchadnezzar, for the king is to his nation as the shepherd is to his flock. *Jonathan*, too, renders: Many kings have slain My people.

My vineyard—This refers to Israel. Cf. Isaiah 5:7: For the vineyard of the Lord of Hosts is the House of Israel.—[Redak]

they have trampled—Heb. **בָּסְטוּ**, *an expression of trampling. Cf. (Zech. 10:5) 'And they shall be like mighty men trampling (בֹּסְטִים) the mire of the streets.'*—[Rashi]

My field—Heb. **הַלְקָהּ**, (*campagne in French*), *countryside*.—[Rashi]

13. They sowed wheat, but they reaped thorns; they have become ill to no avail. Be ashamed of your increase, because of the fierce anger of the Lord. 14. So says the Lord: Concerning all My wicked neighbors who touch the inheritance that I have given My nation, Israel, to inherit, behold I uproot them from upon their land, and the house of Judah I will uproot from their midst. 15. And it shall come to pass, that after I uproot them,

for He inspired the sword to attack them, and the prophet prophesies concerning each one of these nations further on in this Book. In this way, there will be no peace for any flesh.—[Redak]

13. **They sowed wheat, but they reaped thorns**—*They prayed, but their prayer was not accepted. Why? Because they did not plow for themselves a furrow of repentance and good deeds. Therefore, they sowed seeds resulting in thorns. A book in which ורעו is vowelized with a 'chirik' under the 'zayin,' is erroneous.*—[Rashi] If it is written ורעו, the meaning is 'sow,' the imperative form. This is not appropriate here.

they have become ill—Heb. נָחְלוּ, *an expression of illness. They have become ill with their pain and their cry before Me, but they did not avail.*—[Rashi]

of your increase—*Of your deeds.*—[Rashi]

Other exegetes interpret this verse literally. I will decree a famine upon you. You will sow wheat, but thorns will grow. You will become ill from hunger, but no remedy will avail you. Be ashamed of the curse in your grain since it is obvious that it is due to God's fierce anger upon you.—[Kara, Mezudath David, Abarbanel]

Redak explains that God refers to the prophets. The prophets have sown in Israel, God's field, words of prophecy, likened to wheat, but the result was only that the people committed evil deeds, compared to thorns.

they have become ill because they did not avail—The prophets became ill because their efforts did not avail.—[Redak]

they were ashamed of your increase—The prophets suffered shame from your increase, from the results of their efforts, that they hoped to reap wheat and, instead, reaped thorns, and the prophets became ill because of fear of the fierce anger of the Lord that is destined to come upon you because of your deeds. Jeremiah expressed this prophecy in the form of an allegory of a field, similar to Isaiah's allegory of the vineyard, wherein he states: '(Isaiah 5:2) And he planted it with the choicest vines . . . and he hoped to produce grapes, but it produced wild berries.' Israel is called both the vineyard of the Lord and the field of the Lord.—[Redak]

Redak proceeds to quote his father, Rabbi Joseph Kimchi, who explains the passage as an allusion to the vast tribute that Israel was

אָשׁוּב וְרַחֲמָתִים וְהַשִּׁיבֹתִים אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ וְאִישׁ לְאֶרְצוֹ: מִי הָיָה אִם־
לְמַד יִלְמְדוּ אֶת־דַּרְכֵי עַמִּי לְהַשְׁבֵּעַ
בְּשָׁמִי חִי־יְהוָה כְּאֲשֶׁר לְמַדוּ אֶת־עַמִּי
לְהַשְׁבֵּעַ בְּבָעַל וְנִבְנֵנוּ בַּתּוֹךְ עַמִּי:
וְיָאֵם לֹא יִשְׁמָעוּ וְנִתְּשָׁתִי אֶת־הַגּוֹי
הַהוּא נָתוּשׁ וְאֶבֶד נָאֵם יְהוָה:
יֵגֶא כֹה־אָמַר יְהוָה אֵלֵי הַלּוֹךְ וְקִנְיָת

לְאַחֲסֵנָהּ כִּי־יִבְרָא
לְאַרְצָהּ: מִי יִדְבֹר אִם־
מִלֶּכָּה יִלְכּוּן. כְּאֹהֲרָהָ
כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי לְקִנְיָתָא
בְּשָׁמִי קִנְיָתָא הָיָה
דְּאֵלִיפֻי יְתַעֲמִי לְקִנְיָתָא
כְּשׁוֹם עֲקֻנְיָתָא וְיִתְקַנְיָתָא
כְּנֻ עַמִּי: וְיָאֵם לֹא
יִקְרְלֵן אֲוִקְפֵן וְאִסְתְּמֵל
יִתַּעֲמֵא דְרֵין מִכְּבֹּל
דְּאֶקְדֹן אָמַר יְיָ: כְּדִנְן
אָמַר יְיָ לִי אֲנִי וְהַיְוִנִין
לְךָ

מדר"י כרא

וזה אחרי נתיני אותם את האומות כמדת עצמן אשכנז וירושלים. וכן רכבו של הקב"ה כשנחת את האומות איש בארצו ואיש בנחלתו לאחר זמן יפקדם ושכבותם. כענין שנאמר בישעיה בחזקיה היום ישבתי את שבות בני עמון וכן ושבתי את שבות סוּבָא, אף כן הוא אחרי נתיני את האומות אשכנז וירושלים ואחר כך להשיבותם איש לנחלתו ואיש אשכנז וירושלים. שיתגוררו בשבי עמון: כאשר למדו את עמי להשבע בבצל. כענין שאמר ישעיה ונחל דגד עליהם ונספח על בית יעקב וכן וזכירה הוא אומר ונלוו גוים רבים אל ה' כיום והוא יהי לי לעם: את הגוי הדוא:

רש"י

ולו ילדו שהיושבעו יתקנו ויחל וימקומו לחם: (טו) אשוב ורחמי. כלן לקו סמך לתורנן בית ונכולם נחמר ונשכתי את שבות כספר זה: (טז) אם למדו ילמדו. אם יתגוררו: ונבנו. לשון בנין:

לארצו: (טז) והיה אם למדו ילמדו. האומות: את דרכי עמי להשבע בבצל. כעור שהיו עמי בינום: ונבנו בתוך עמי. כענין שאמר ישעיה ונחל דגד עליהם ונספח על בית יעקב וכן וזכירה הוא אומר ונלוו גוים רבים אל ה' כיום והוא יהי לי לעם: את הגוי הדוא:

רד"ק

אשוב ורחמי. כפי "נבא ירמיה" רמיה כשבא על גבא נ"ב על שובי" במש"ה ושכרה את שבות סוּבָא ואחר כך אשכנז את שבות בני עמון ואמר כי כששבו ידורה ונתינין מנולות כבלי שבי גם הם: (טו) וזה. את דרכי עמי. הדליף סמכות כנעיה והספדה לית נתיני: בשבי חי ה'. כי מלת ששבו ישראל לא למדו לעבוד ע"כ"ל. כי אם ששכניהם: ונבנו בתוך עמי. כי הריכה נתגוררו בהם בשבי. מנולות ושכנו בתוך בני ישראל. ונבנו. יהיה להם בנין ביניהם כלומר עמידה וקיום וכן ח"י ויחזקו: (יז) ואם. שלא ישובו עוד לארצם וס"ש בנבואת בני עמון ואחר כך אשכנז את שבות בני עמון אית' שלכדו דרכי ישראל או עשרה לא שבו בדבריו רבי הושע במחלקתו של רבן נפלאי בנכריות: (ל) כה אמר ה'. ענין האורד אשכנז שמיה שם ונעשה כן ירמיהו סבי שצורו חלל התחכם הגדול סורה צדק רמז"ם כתב כי בחלו של נבואה היה כל הספדה הזה וזה שאמר לו ובסי' אל תביאנו לא ארע כי פעם עדין ואם ר"ל שלא יבכסרו אחר שנתנו ימים אלא יתגוררו עם הזויעת לפה לא אמר אל תבכסרו ושאר הענין ספירש ופירש בנקיף הסלע בחור הסלע וי"ת כשעיעת כף גלי ומה שאמר שילך להר שרת לשכנו שם לפי שרוא נחל

מצודת רוד

יחזרה. וגם היה יחזרה חזקו ממוכס ולפי שהאומות הסס שוכנים סביבות ה' לכן לאר לחוס ממוכס: (טז) אשוב ורחמי. חל כה הכתוב חל מן הכותים: (טז) אם למדו ילמדו. אם האומות ילמדו דרכי עמי ולאשכנז כי לומר כשנשפח ח"י' לאשכנז כחלל נאזר חס. חל עמי ולאשכנז כשכל: ונבנו. לא יבנו נתיני ופוקדונים: בתוך עמי. כלל דומים ואיום (למני): וזה ואם לא ישימש. ללמוד מעמי מלומי חס: ונתשתי. לא אלקי שוכ חל הכתוב ססוס: נחשו ואמר. יסיה נפקי ואלמדו פד עולם:

מנחת שי

עבר יוסף (ספסו ו) ופיון ח' פ' נפסו חס: (טו) חל דני. דה"ל עשדס נפיה ופספסות פליו לים נפיה דר"ק נפיהם ונפיהם ונפיהם ונפיהם:

מנולות כבלי שבי גם הם: (טו) וזה. את דרכי עמי. הדליף סמכות כנעיה והספדה לית נתיני: בשבי חי ה'. כי מלת ששבו ישראל לא למדו לעבוד ע"כ"ל. כי אם ששכניהם: ונבנו בתוך עמי. כי הריכה נתגוררו בהם בשבי. מנולות ושכנו בתוך בני ישראל. ונבנו. יהיה להם בנין ביניהם כלומר עמידה וקיום וכן ח"י ויחזקו: (יז) ואם. שלא ישובו עוד לארצם וס"ש בנבואת בני עמון ואחר כך אשכנז את שבות בני עמון אית' שלכדו דרכי ישראל או עשרה לא שבו בדבריו רבי הושע במחלקתו של רבן נפלאי בנכריות: (ל) כה אמר ה'. ענין האורד אשכנז שמיה שם ונעשה כן ירמיהו סבי שצורו חלל התחכם הגדול סורה צדק רמז"ם כתב כי בחלו של נבואה היה כל הספדה הזה וזה שאמר לו ובסי' אל תביאנו לא ארע כי פעם עדין ואם ר"ל שלא יבכסרו אחר שנתנו ימים אלא יתגוררו עם הזויעת לפה לא אמר אל תבכסרו ושאר הענין ספירש ופירש בנקיף הסלע בחור הסלע וי"ת כשעיעת כף גלי ומה שאמר שילך להר שרת לשכנו שם לפי שרוא נחל

מצודת ציון

לגסו ונלחמן (לפ"ל ח'): (טז) ונבנו. מלשון בנין: מצודת רוד יחזרה. וגם היה יחזרה חזקו ממוכס ולפי שהאומות הסס שוכנים סביבות ה' לכן לאר לחוס ממוכס: (טז) אשוב ורחמי. חל כה הכתוב חל מן הכותים: (טז) אם למדו ילמדו. אם האומות ילמדו דרכי עמי ולאשכנז כי לומר כשנשפח ח"י' לאשכנז כחלל נאזר חס. חל עמי ולאשכנז כשכל: ונבנו. לא יבנו נתיני ופוקדונים: בתוך עמי. כלל דומים ואיום (למני): וזה ואם לא ישימש. ללמוד מעמי מלומי חס: ונתשתי. לא אלקי שוכ חל הכתוב ססוס: נחשו ואמר. יסיה נפקי ואלמדו פד עולם:

returned from exile, but they will return when the Messiah comes and the Jews will return from exile.—[Redak, Ibn Nachmiash]

1. So said the Lord—This entire episode concerning the girdle may

be understood to have actually occurred, that Jeremiah did as God had commanded him. Maimonides, however, interprets it as a prophetic vision (*Guide to the Perplexed*, vol. 2, ch. 45a).—[Redak]

I will return and have pity on them, and I will restore them, each one to his inheritance and each one to his land. 16. And it shall be, if they learn the ways of My people to swear by My name, "As the Lord lives," as they taught My people to swear by Baal, they shall be built up in the midst of My people. 17. And if they do not heed, I shall uproot that nation, uprooting and destroying, says the Lord.

13

1. So said the Lord to me: Go and buy

49:7-22. God calls them 'My neighbors,' because Israel is His field and His vineyard. Therefore, they are 'His neighbors.'—[Redak]

15. I will return and have pity on them—*They all suffered close to the destruction of the Temple, and concerning each one it is stated in this Book, "I will return the exile of..."*—[Rashi]

Just as Jeremiah prophesied concerning their exile, so did he prophecy concerning their return. Cf. 48:47, 49:6. He says that when Judah and Benjamin returned from Babylonian exile, they too returned from exile.—[Redak]

It is usual that God restores the nations He uproots, as we find in the Book of Isaiah, that, at the end of days, He will restore the captivity of Ammon and the captivity of Moab. Here too, He will have pity on the nations and restore them, each one to his inheritance and each one to his land.—[Kara]

16. if they learn—*If they proselytize.*—[Rashi]

If the nations learn the ways of My people to believe in God and to

swear by Him, saying, "As the Lord lives," in their oath, as they previously taught My people to swear by Baal.—[Mezudath David]

Since Israel returned from the Babylonian exile, they did not worship idols and they did not swear by Baal. Now, if the neighboring nations learn these two things from them, that means the abolition of idolatry.—[Redak]

as they taught My people—For Israel learned idolatry only from her neighbors.—[Redak]

they shall be built up in the midst of My people—For many of them proselytized when they returned from exile and dwelt among the Jews. The intention of 'being built up' is that they will remain permanently among the Jews.—[Redak]

17. uprooting and destroying—I.e., they will never again return to their land. The later prophecies of the return of Ammon and Moab refer only to those who will learn the ways of Israel. According to Rabbi Joshua (Ber. 28a) who disagreed with Rabban Gamliel, the Ammonites and the Moabites have not yet

לָךְ וְכוּ דָּבַרְנָה וְהַשְׁמִיעָה
עַל חֲרָצָה וּבְמִנָּה לֹא
תַעֲלִיעִינָהּ: בְּזִכְיָנָה יֵת
וְהָיָה בְּפִתְחָהּ דִּי
וְשִׁוּתִיהָ עַל חֲרָצָה:
י וְהָיָה פִתְחָהּ בְּכֹוֹהַ
מִן־קֶדֶם וְעַמִּי תִּתְּנִית
לְמִקְרָא: י כִּי יֵת וְהָיָה
דִּי וְכִינְתָּהּ דִּי עַל חֲרָצָה
וְקוֹסְמִינִי לְפָרְתָהּ וּמִסְכְּנִיהָ
הָיָה בְּשִׁיעֵינָהּ כִּינְיָ:
ה וְאֶזְלָתָהּ וּמִסְכְּנִיהָ
בְּפָרְתָהּ כְּמָה דִּי פִקְדִי וְ
יֵת: י וְהָיָה מִסּוּף וּמִינִי
מִנְיָאִין וְאֶמַר יְיָ לִי
קוֹס
אֲנִי לְפָרְתָהּ וְכִי מִסְכֵּן
יֵת וְהָיָה דִּי פִקְדִי
לְמִסְכְּנִיהָ מִסְכֵּן:
י וְאֶזְלָתָהּ לְפָרְתָהּ וּמִסְכְּנִיהָ
וְנִסְכְּנִיהָ יֵת וְהָיָה מִן
אֶחָדָה דְּמִסְכְּנִיהָ הָיָה
וְהָיָה אֶחָדָה וְהָיָה
לִית בֵּיהּ צִוּיָהּ לְכִי
מִדְּעָם: י וְהָיָה פִתְחָהּ
בְּכֹוֹהַ

ר"א שית לחם . עזק שם שם:

רש"י

יג (א) אזור, (פורטול"ט כל"י): ובמסילא תביאורו.
לכנסו כשיהא מלא זיעה כדי שיהיה לירקב(ז) לא יציל

רד"ק

ארץ ישראל. ד"ל כי כשיצאו מארץ ישראל לבבל ישחת גאון:
(ז) לא יציל לבד, לשון דבר כמו כל בלאכה לא תעשו שום

מצודת דוד

יג (ב) אזור . מנורה של ששון: ושכחתי על מתניך . למען ימלא
זישה ויעזב להקריב: ובמים לא תביאורו . לא תכנסו
לנקות מן סויעה: (ג) שנית: בדבר חלום: (ד) פרתה . לנסך
סחל: ושכחתי שם . מלשון שם שכן הסלע: (ה) בפרת . מלל נה
תקלקל ונקרע: לא יציל לבד, לא היה ראוי שום דבר:

לָךְ אֲזוֹר פְּשִׁלִּים וְשִׁמְתוֹ עַל־מִתְנֶיךָ
וּבְמִים לֹא תִבְאֶהוּ: י וְאֶקְנֶה אֶת־
הָאֲזוֹר כְּדָבָר יְהוָה וְאִשָּׁם עַל־מִתְנֵי:
י וְיֵהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שְׁנִית לֹא־מֹר:
י קָח אֶת־הָאֲזוֹר אֲשֶׁר קָנִיתָ אֲשֶׁר עַל־
מִתְנֶיךָ וְקוֹם לָךְ פָּרְתָהּ וְטָמְנָהּ שָׁם
בְּנִקְיָהּ הַסֹּלַע: י וְאֶלְךָ וְאִטְמַנְהוּ בְּפָרְתָהּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אוֹתִי: י וְיֵהִי מִקְנִי
יָמִים רַבִּים וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוֹם לָךְ
פָּרְתָהּ וְקַח מִשָּׁם אֶת־הָאֲזוֹר אֲשֶׁר
צִוִּיתִיךָ לְטָמְנוּ שָׁם: י וְאֶלְךָ פָּרְתָהּ
וְאַחֲפָר וְאֶקַּח אֶת־הָאֲזוֹר מִן־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר טָמְנִיתוֹ שָׁמָּה וְהָיָה נִשְׁחָת
הָאֲזוֹר לֹא יִצְלַח לָכֵל: י וְיֵהִי דְבַר־

בדבר"י קרא

יג (א) ושכחתי על מתניך . וכשיהיה רבוק על מתניך כל כך
שקלם ויעזב אל תביאורו במים לכבסו מן הזיעה ולא קחנו
בעור שיש בו הזיעה וטמנינו בנזיק הסלע: (ז) והנה נשחת

מנחת שי

יג (ז) לא יציל לבד . מה שזכור במקרא כי כספר פונה ליל שכן חזי
(ז) לא יציל לבד:

מצודת ציון

יג (א) אזור . מנורה: מתניך: (ד) ושכחתי שם
המנורה: בנזיק הסלע . כשן הסלע כחלום וכן ונזיקי
הסלע(י"ט"ז): (ז) בנזיק: (ז) ואחפור . מלשון

פחם: (ז) ואחפור . כי כספר כספר ממלל נשחת .

or that they were corrupted by the idol worship of the Assyrians and the Babylonians from the land bounded by the Euphrates.—[*Daath Mikra*]

in the cleft of a rock—*Daath Mikra* explains that the intention is to hide it in a small cave in the

mountain, large enough for a person or persons to enter. It was probably the cave near the spring of Al-farah, which is always moist, and which would promote the decay of the linen girdle. Isaiah da Trani, too, notes that he put it in a moist place to hasten its decay.

yourself a linen girdle and put it on your loins, and do not put it in water. 2. And I bought the girdle according to the word of the Lord, and I put [it] on my loins. 3. And the word of the Lord came to me a second time, saying: 4. Take the girdle that you bought and rise, go to Perath and hide it there in the cleft of a rock. 5. And I went and hid it in Perath, as the Lord had commanded me. 6. And it came to pass at the end of many days, that the Lord said to me: Arise, go to Perath and take from there the girdle which I commanded you to hide there. 7. And I went to Perath, and I dug and took the girdle from the place where I had hidden it, and behold, the girdle was rotten; it was of no use for anything. 8. And the word of the Lord came

a girdle—(*pourceint in O.F.*)—*[Rashi]*

and put it on your loins—so that it become full of sweat and hasten to decay.—*[Mezudath David]*

and do not put it in water—*to wash it when it will be soaked with sweat, in order that it hasten to decay.*—*[Rashi]*

Abarbanel adds that water strengthens linen, thereby retarding its decay from the sweat with which it is soaked. Although *Abarbanel* identifies his commentary with *Rashi's*, it is difficult to reconcile these two explanations. *Rashi*, apparently, explains that the girdle was not to be washed, lest it be cleansed of the sweat and fail to decay but God did not forbid its being dipped in water. According to *Abarbanel*, however, wetting it in any way was forbidden, since this would strengthen the fibers.

3. **a second time**—I.e. a second time concerning the matter of the girdle.—*[Mezudath David]*

4. **to Perath**—All classical commentators identify this with the Euphrates River. This symbolizes that when the Jews would be exiled from their borders and cross the Euphrates into Babylon, their pride would be destroyed.—*[Redak, Abarbanel]*

Modern exegetes, however, question God's commanding the prophet to go such a long distance to the Euphrates, also the description of the rocky terrain, which does not fit most of the banks of the Euphrates. They identify Perath with the town Haparath, mentioned in Joshua 18:23. This is known today as 'En-al-farah, approximately five kilometers from Anathoth and approximately nine kilometers northeast of Jerusalem. Perhaps this location was chosen because of the similarity of its name to Perath, the Euphrates. This indicated that the Jews who were corrupted would eventually be exiled to Babylon, which is bounded by the Euphrates.

יְהוָה אֱלֹהֵי לְאֻמֵּי : כֹּה אָמַר יְהוָה
כָּכָה אֲשַׁחֲיֶת אֶת־גֵּאוֹן יְהוּדָה וְאֶת־
גֵּאוֹן יְרוּשָׁלַם הָרַב : יְהֶעֱם הַזֶּה הָרַע
הַמֵּאֲנִים | לְשַׁמֵּעַ אֶת־דִּבְרֵי הַהֲלָכִים
בְּשִׁרְרוֹת לִבָּם וַיִּלְכּוּ אֶתְרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים לַעֲבֹדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם וַיְהִי
כְּאֹזֶר הַזֶּה אֲשֶׁר לֹא־יִצְלַח לָכֵל : יֵאָכְלִי
כְּאֲשֶׁר יִדְבֹק הָאֹזֶר אֶל־מִתְּנֵי אִישׁ
בֵּן הַדְּבֻקָּתִי אֱלֹהֵי אֶת־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־כָּל־בֵּית יְהוּדָה גַּם־יְהוָה לַהֲלוֹת
לִי לָעֵם וּלְשָׂם וּלְתַהֲלָה וּלְתַפְאֶרֶת וּלְאֵל
שְׁמֵעִי : יְיָ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־הַדְּבָר

נבואה מן קדש יי עמי
למסר : מ ברגן אסר יי
בני אסר יי הקוף
אש יהודה יי הקוף
תני ירושלם בנה
סני : י עמא תני
ד עובדי הון גישין
דקריבו לקקלא יי
פנהקא דאלין בהר
היהודי לבנה וסעו בהר
סעו פלמי פוקבא
למסר יהודי וקמסני
להון ויהון קנא תני
דלית בהון צורה קל
סדעס : יי אבי קמא
דמרבק ורמא כמרבא
דנקרא בן גרבי
לפולחני יי קל בית
ישראל ונת קל בית
יהודה אסר יי קמא
קדמי לעם ולשום
ולחושקא ולרבו וקא
קבילו : יי ותימר להון
נת פנהקא תני פרגן

מחריץ קרא

האזר . סכבת שלא טובה בן חיות : (י) להיות לי לעם . ובה

רש"י

לכל . חינו ראוי ללעם : (י) ויהי כאזר הזה . גלוס

רד"ק

בכרים האחד כי כמו שהגבל יסא יין וכי כלומר ובלא תבוכו
ושהוא בגלע בדפניו בן יתיר סלאי שכוון בכל צד והשכרין
הוא בשל לרב הצרות כי כמו שהשכר שאין בו דעת לא ידע
מה יעשה כי מי שתבוכו הצרות הוא נבהל ונרח' ולא ידע
מה יעשה והרבר השני שנמשלו בגבל כי כשיכ' אדם בגבל

מצודת ציון

חסירה וכרים : לכל . כ"ל נשום דבר וכן לא חספה כל מלאכה
(סמות כ') וכל נשום מלאכה : (ס) גאון . מלשון גאון ויומנות :

(י) המאנים . מל' מלאון וסרוב : בשריות . כמלא' : (י) ולתחלת .

ולכיות להם הדבר הזה נשום סמונו' : ולא שמעו . וכן לא שמעו
כל דברי וכן יסו שמעיס כלומר הוה : (י) את הרבר הזה . וסא

פלאכה כי חלל וכל דם שום חלב ושום דם : (י) המאנים . שם
תאר האחד כגון בצרץ לפיכך הוא בקבוץ האלוף בשו"א
ועתה : ויהי כאזר . ופ"י ויהיה נאני' שוכר את גאון יהודה
ואם גאון ירושלם : (י) ואסרת . כל נכל סלא יין . אסר להם
גב' זה המסל והגבל הוא בלי חרש והגבל היה להם כשל לשני

מצודת דוד

(ט) ככה . כמו כשחמת האזר כן אסחית את גאון ונ' וחרב . המצודה
פאל : (י) העם הזה . כל לפי שטעם טוב כדע הם המלאכים נשום
דכ' : בשריות לבם . מהם שנים מלאכה להם ומחלוקים להם ויהי
לכן יסו העם כזה כאזר כזה : (י) כי כאשר ידבק . כ"ל לזה
סמלת' לאזר . כי כמו האזר דכין הוא למתי אים קן ונ' : ולשם . וסא
כל דברי וכן יסו שמעיס כלומר הוה : (י) את הרבר הזה . וסא

Although all the details were sym-
bolic, God explained only two of
them, the meaning of the girdle and
the meaning of its decay.—[Abar-
banel]

12. And you shall say this word to
them—When the Judeans saw Jerem-
iah's deeds or his words, how he

bought the girdle and hid it, and
how it rotted away, they ridiculed
him, saying that he was drunk.
Therefore, immediately following
the episode of the girdle, God
commanded him to tell them that
every bottle would be filled with
wine and that they be the drunk

to me, saying: 9. So said the Lord: So will I destroy the pride of Judah and the great pride of Jerusalem. 10. This evil people, who refuse to hearken to My words, who follow the view of their heart, and they followed other gods to worship them and to prostrate themselves to them; and it shall be like this girdle, which is of no use for anything. 11. For, just as the girdle clings to a man's loins, so have I caused the entire house of Israel and the entire house of Judah to cling to Me, says the Lord, to be My people, and for a name and for praise and for glory, but they did not hearken. 12. And you shall say this word to them:

9. **So will I destroy**—I.e., just as the girdle has been destroyed, so will I destroy the pride of Judah etc.—*[Mezudath David]*

the pride of Judah—The might of the people of Judah.—*[Targum Jonathan]*

Pride and might are often compared to a girdle. See Psalms 18:40, 65:7.—*[Isaiah da Trani]*

10. **and it shall be like this girdle**—*Their pride shall be like this rotten girdle.*—*[Rashi, Redak]*

who refuse—lit. the refusers.—*[Redak]*

11. **For, just as the girdle clings**—In this respect, I have likened them to a girdle, for just as the girdle clings etc.—*[Mezudath David]*

and for a name—I.e., that this thing shall be to them for a good name.—*[Mezudath David]*

The details of the allegory may be interpreted as follows: The girdle represents the Jewish people, which clung to God as a girdle clings to the loins of its wearer. Moreover, just as a girdle is a garment indicating importance, so was Israel caused to

cling to the Almighty 'for a name and for praise and for glory.' God commanded the prophet to buy the girdle symbolizing that Israel is one of God's possessions, as in *Avoth* 6:10. It was to be made of linen, *מִלְּבָשִׁים* in Hebrew, to indicate that, although they were downtrodden and humbled in Egypt, they were, nevertheless, destined to expand (*פֶּשֶׁה*) in the Promised Land. He commanded him to put the girdle on his loins since the girdle symbolized the Jewish people and the prophet the Almighty, and just as the Almighty acquired the Jewish people and caused them to cling to Him, so did the prophet purchase the girdle and put it on his loins so that it should cling to him. The command not to put the girdle in water symbolized the splitting of the Red Sea, when the Israelites were led through the sea without touching the water. He symbolized further that, when they left their land, their clinging to God ceased. He did this by removing the girdle and taking it to the Euphrates, where it decayed.

אמר יי אלהי ישראל
כל נבב יהמלי חסר
וימרו לך המידע לא
הניא ודעין אבי כל
נבב יהמלי חסר :
ג יהימר להון פדנ
אמר יי הא אגא מסלי
ית כל יחבי ארעא הקא
ות סלקא דיהבין לדוד
על פורסותי ות פהניא
ות גבניא דשקרא ות
כל יחבי דיושלם שקא
ויהון דסן דרנא :
יד ואנהינן גבר באחיה
ואקהו ויגנין פחרא
אמר יי לא אהסור ולא
אחוס ולא אהסם
מלכיה דיהון : סקביל
ואחיות לא תהרבון
ארי

ת"א שפסו ופאנינו : כוסה ה פדנ
דכס פ' רחא :

הזה כה אמר יהוה אלהי ישראל כל-
נבב ימלא יין ואמרו אליך הידע לא
ידע כי כל-נבב ימלא יין : י ואמרת
אלהם כה אמר יהוה הנני ממלא את-
כל יישיבי הארץ הזאת ואת המלכים
הישיבים לדוד על כסאו ואת הפהנים
ואת הנביאים ואת כל יישיבי ירושלם
שפרון : י ונפצתים איש אל-אחיו
והאבות והבנים יחדו נאם יהוה לא-
אחמור ולא אחוס ולא ארחם
מהשחיתם : טו שמעו והאזינו אל-

רש"י

יהיה כלומר הזה הנרקב : (יב) נבל . כלי חרס הוא
ועשוי להכניס בו יין : (יד) ונפצתים איש אל
אחיו . אכה זה על עד ששברו לחתיכות דקות
קל"ו) וכן כל נפוצ שמקרא : והאבות והבנים . אפן
רד"ק

נפצו שבריו וכן כתוב לי נפוצ גבולי כמ"ש וגבוליהם נפצו
כן יהיה כרוביה בנייה על רוב צרותיה' אחי האבות עם הבני
ינופצו איש באחיו והנה ישתחו על ידי האויבים ועל ידי עצמם :
(טו) שבעה אל תנבה . לא תתנאו ותחשבו עצמכם כי המוסר
והתכבה עכשם ואינכם צריכים לשמוע מוסר האל על ידי
מצודת דוד

אלין וכן אלי נדע אשר כל נבב דרכו למלכותו יין : (יג) הנני ממלא
וגי' . ר"ל דכני המה למשל למור כמו הנל על כסאו כליו יין
דרכו למלכותו יין כן אמלא את כל יושבי ארץ יהודה וגו' שברון ר"ל
יהיו מנוכלים מהלכות כמו השבור המנוכל ביוני כי כל כליו
להם וכן יהיו : היושבים לדוד . ר"ל זעזע דוד היושבים על כסא
המלוכה : הכהנים . כהני הכסל : הנביאים . נבליה : השקר :
(יד) תפצתים . אשר חוס זה אמר וזו כפמון לו : (טו) אל תנבהו . אל תסיו נבחי לנ כללי כנענ למקום : כי ה' דבר . שאל

סדר"י קרא

שוהיה לי לעם יהיה לי לשם ולחלה : (יב) כל נבל ימלא
יין . סתם כל נבל ללאותו יין הוא עשוי : (יג) שברון .
זה הוא כוס התרעלה : (יד) ותפצתים איש אל אחיו .

כמו ככלי יוצר תפסם (תהלים כ') ונפץ את עוללך (שם)
מנחת שי

(יב) הידע לא נדע . חילוף סתור חיי רחא ויהא חילוף המסור הידע כי
פלא ו' חסר ויטמן הידע נדע דמקו' ודיו' דכסא ואידך הידע כי הידע
כי כפלים מלך ככלי סיסוף סימן מ' ואיכא דמכסי כ' חסר ו' חסר
וחסר' מסתכל לא חסר' כי ניהו המלך וחסר' ויחל' לי (אשר דמסר'
מחייא ספי' פדיתא דמחי דיו' קטני כוסא דלוריתא מלך כמ"ס שם וירדפיס
חסרים : (יג) ואת הנביאים . יאם חסר וי' קדמלא : שברון . כל"ף :

מצודת ציון

פלי הללו ושכח : (יב) נבל . נלד היין וכן ונבל יין (שמואל א' ח') :
(יד) ותפצתים . ענין השבור עם הרליון וכן ונפון הנכים (שופטים
א') : איש אל אחיו . ר"ל זה אל זה וכן ואת כל מלכי המסון וגו'
איש אל אחיו (לקמן כ"ה) : אחוס . ענין תמהל כמו יחוס טל דל
(תהלים ט"ז) ונבל הדבר מלוח שונות : (טו) והאזינו . הטו

(יד) תפצתים . אשר חוס זה אמר וזו כפמון לו : (טו) אל תנבהו . אל תסיו נבחי לנ כללי כנענ למקום : כי ה' דבר . שאל

15. Do not be proud—and think highly of yourselves that you do not need to hearken to God's reproof through His prophets. You shall not do that.—[Redak]

Do not be haughty, but humble

yourselves before God.—[Mezudath David]

Therefore, you the kings and princes of Judah, the priests and the prophets, hearken to the word of the Lord and be not proud.—[Abarbanel]

So said the Lord God of Israel: Every bottle will be filled with wine. And they will say to you, "Do we not know that every bottle is filled with wine?" 13. And you shall say to them: So said the Lord: Behold, I will fill all the inhabitants of this land and the kings who sit upon David's throne, and the priests and the prophets, and all the inhabitants of Jerusalem with drunkenness. 14. And I will dash them one against the other, and the fathers and the sons together, says the Lord. I will neither pity, nor will I spare, nor will I have compassion not to destroy them. 15. Hearken and give ear, do not

ones, for they would be intoxicated with their troubles, not the prophet. —[Abarbanel]

12. **bottle**—Heb. גַּלְגַּל. *This is an earthenware vessel, and it is used to hold wine.*—[Rashi]

And they will say to you—I.e., and when they say to you, "Do we not know that every bottle will be filled with wine?" . . . —[Mezudath David]

13. **Behold, I will fill etc.**—My words are a parable, meaning that, just as a bottle is destined to be filled with wine, so will I fill all the inhabitants of the land of Judah etc. with drunkenness. They will be confused by the troubles that befall them, even as the drunkard is confused by his wine, for so is befitting for them, and so will it be.—[Mezudath David]

who sit on David's throne—I.e. David's descendants who occupy the royal throne.—[Mezudath David]

the priests—I.e. the priests of Baal.—[Mezudath David]

the prophets—I.e. the false prophets.—[Jonathan, Mezudath David]

14. **And I will dash them one against the other**—*I will dash one against the other until they break into small pieces.* Cf. "(Psalms 2:9) *Like a potter's vessel shall you shatter them* (תִּפְּצֵם)," (ibid. 137:9) *And dash* (תִּפְּצֵם) *your babes;* and so is every expression of תִּפְּצֵם in Scripture.—[Rashi]

and the fathers and the sons—*I will dash one against the other.*—[Rashi]

Redak explains that the bottle becomes filled with wine, and its walls, too, absorb much wine. This symbolizes that the people will be permeated from all sides with drunkenness. Just as the drunkard is confused and perplexed, so will the people be confused and perplexed by the multitude of troubles that befall them. Also, just as the wine bottles, when dashed one against the other, are shattered into tiny pieces, so will the people of Judah be dashed against each other. I.e., the many troubles will bring about discord and strife among them, even between fathers and sons. Hence, they will be destroyed both by the enemies and by one another.

אֲבִי קִסְיָרָא דִּי גִיזָרָאן:
 מִי הָבִי קָרָם וְאֶלְהִיכוֹן
 יִקְרָא עַד לֹא מִימִי
 עֲלִיכוֹן עֲקָא וְתַרְחָן
 דִּסִּין דְּרָם לְבִין
 קִדְקִדְקָא וְעַד לֹא
 יִהְיֶנְפוּן תְּגִלְכוֹן עַל
 סוּרִי קִדְקִדְקָא וְתַקְבְּרוֹן
 קִהוּר וְיָדִי עֲלִיכוֹן
 חֲשׂוֹף קִיּוּדוֹר וְהָא
 קִדְקִדְקָא הִתְקַדְּקִינִי
 אֲמִין: י וְאֵם לֹא
 תִמְקְרִין אִילָפִן כִּר

קסתיא תבשי מן קרם העידי מבינו וקרבן ומדמם הקדש והשגר עיני דמיין

וה אלל זה: (מו) יתגנפו. יכשלו (אלופי"ר כלעו"): **רשי"י**
 ודרי נשף. הרי חפץ כלכתם גנולה: וישית לערפל. **רש"י**
 כמו ולסית את האור לערפל: (יו) מפני גוה. מפני
 גדולה שלכם שחבטל. ד"ל מפני גלוותה של מלכות שמים
 ועל הברקנים אף כאן אמר להם לישראל בעור שהיה ירושלים
 בפרס ויחשיך עליהם על הפלכיות. ובפרס יתגנפו רגליכם על הרי נשף. פת' בפרס תהיו גולין שהן דופין להרי חושך
 שהחולץ בהם נוקף רגליו וכן ובכריה היא אומר והנה ארבע סרכבות יוצאות מבין שני הרים וההרים הרי נחשת: יתגנפו.
 לשון גנף כמו מן. תגוף באבן רגליך. וכן ולאבן גנף ואם תאמר סרכבה את המלכות את המלכות חושך אין לו חושך שאין לו קץ
 ואין לך יום קרוב לו לבן נאמר וקויותם לאור ושמה לצלמות וישית לערפל: (יו) ואם לא תאמרו תבכה נשף. אני
 רד"ק

נביא ואי תעשו זה: (טז) תנו לה' אלהיכם כבוד. ואל תבזו
 שלא לשמוע דבריו אלא תנו לו כבוד: בפרס חושך. יחשיך
 עליכם השמש כווסר שירפה לכם היום כלילת חורב: הצרות
 ובפרס יתגנפו רגליכם על הרי נשף. על הרי חושך. נשף מ'
 לילה ואמר הרי כשחשבו להשגב כארם השגב בהרים כן
 כמו שחולץ בחשך שחנף רגלו באבן כמו שנבא עליהם ישיעיהו משא בהמות נגב כמו שפירשנו: וקויותם לאור. על ידי מצוי:
 ושבת לצלמות. האל ישית אותה התקיה לצלמות: וישית לערפל. כל' ענין במ"ש ישית כתיב פירש שית כולו ישית וקרי
 וישית ויהי סקר וחננין אתר: (יז) ואם לא תשבעו. אפר הנביא אם לא תשבעו ואת חנוכוהו שני אוהי לכם משא חאל
 יתברך במסחתי תבכה נשף כי אני רואה אתריתכם בבסחתי הנפש בבסחתי את חננה: מפני גוה. כפני גוה: ואין
 אתם רוצים להשמיץ עצמכם לשמוע דבר ה' כמו שנאמר להם ואל תבנהו: גוה. כמו נאה ויהי מן קרם דיערי מנכן ויקרבן:
מצודה דוד

תנשו: (סז) תנו וגו'. הכדור לה' והכניסו עמליכם לפניו: בפרס
 יחשיך. עד לא יחשיך עליכם מלוד היום בעבור מכירת מלכות:
 יתגנפו רגליכם. יוכו רגליכם בלחמי מכלול כשתלכו גולה על הרי
 חושך: וקויותם לאור. כמלש תהיו שיהיה לכם הכוחה מה אויביכם
 אותה המקום ללגזתי ויסיה מושע לערפל וכפל הדבר במל' שו':
 (יז) ואם לא תשבעו. אם לא תקבלו אמרי הנה תבכה נשף
 במסחתיכם במקום שהיו צדדי הנה: כי רואה אני הכעס המתולתל

that the Almighty Himself, so to speak, weeps in a hidden place called קסתיא, because of the pride of Israel or the pride of the kingdom of Heaven, as above. Kara contends that the expression 'the Lord's flock' at the end of the verse indicates that

Jeremiah is the speaker. Otherwise, it would say, 'My flock.' See *Sefer Ha-ikarim*, Section 4: Chapter 23.

and my eye shall weep sore and run down with tears—My soul weeps in secret, but my eye weeps openly, for I see that the Lord's flock has been

be proud, for the Lord has spoken. 16. Give the Lord your God honor before it becomes dark, and before your feet stumble on the dark mountains, and you shall hope for light, but He will make it into darkness, and making it into a thick cloud. 17. And if you do not hearken to it, in secret my soul will weep because of your pride and my eye shall weep sore and

for the Lord has spoken—that you shall not be proud.—[*Mezudath David*]

16. Give the Lord your God honor—and do not despise Him by disregarding His words, but give Him honor.—[*Redak*]

Give Him honor by repenting of your sins.—[*Kara*]

before it becomes dark—Lit. before He makes it dark; i.e. before He darkens the sun, before the troubles befall you that will make the day appear dark as night.—[*Redak*]

and before your feet stumble—Heb. תִּתְנַפֵּס, (*achopper in French*), to stumble.—[*Rashi*]

Others render: before your feet are bruised.—[*Mezudath Zion; Redak, Shorashim*]

the dark mountains—Heb. הַרֵּי הַחֹשֶׁךְ, the dark mountains when they go into exile.—[*Rashi*]

I.e., repent before you go into exile and the enemies lead you barefoot on the mountains that will appear to you as mountains of darkness.—[*Ibn Nachmiash*]

Redak explains this as symbolic of the aid they expected to receive from Egypt. Just as one hopes to gain refuge in the mountains, so do you think to gain refuge with the aid of Egypt. Then you will bruise your

feet on these very mountains, as one who walks at night bruises his feet on stones.

and you will hope for light—through Egypt.—[*Redak*]

and He will make it into darkness—I.e., God will make your hope into darkness.—[*Redak*] Heb. וַיַּלְכֵם. See above 2:6 for derivation.

and making it into a thick cloud—Heb. וַיַּשְׁחֵךְ, like וַיַּשְׁחֵךְ, and to make the light into a thick cloud.—[*Rashi*] The *Kethib* is וַיַּשְׁחֵךְ, He shall make it into a thick cloud.—[*Redak*]

17. And if you do not hearken to it—The prophet says: If you do not hearken to this prophecy, which I am telling you in the name of God, my soul will weep in secret for I see your end. Weeping in secret denotes worry.—[*Redak*]

because of your pride—Because of your greatness which will be curtailed. Another explanation: Because of the pride of the kingdom of Heaven that will be given over to the idols of Babylon.—[*Rashi* from *Hagigah* 5b]

The first explanation follows *Jonathan*. Others explain: Because of your pride, that you refuse to humble yourselves to obey the word of the Lord, as he said above: Do not be proud.—[*Redak, Kara, Mezudath David*]

The Rabbis (*Hagigah* 5b) explain

עֲיִנִי רַמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֶדְרָה יְהוָה : אֲבִי אֶשְׁקֵבִי עִמָּךְ דִּינָה
 יָה אֲסֹר לְסִלְכָּךְ וְלִנְבִירָה הַשְּׁפִירוּ שְׁבוּ
 אֲבִי גִלְגַּל יִקְרְכוּן מִכְּבוֹן
 נִפְלָא בְּלִיל הַיִּשְׁבָּח חֲתוּבוֹ:
 יִסְרְיִי קְרוֹסָא
 אֶתְחַדִּירוּ וְלִית
 דְּפִתְחָא לְדִרְבִּית יְהוּדָה
 בּוֹרְחוֹן גִּלְגַּל שְׁלִימָא
 אֶתְחַדִּירוּ הַיִּשְׁבִּימָת

רמיה

מהר"י קרא

שתתן לללילים של כשדים : (יח) למלך ולנבירה .
 יחיוכין ואמו: ירד מראשוהיבם, (וישקיהו"ל) כל"ס)
 עלייתם כמו שנאמר (מלכים ב' כ"ה) וילא אליו יחיוכין
 הוא ואמו ועבדיו וכוונם הולכים בגולה : (יט) ערי הנגב
 סונור, לפני הכאים עליהם מן השנים ערי ארץ ישראל
 סנורות מאימת נוכדננר: הגלת שלומים, לא ילהם
 יחיוכין כי לשלום ולא ונגלה, "לא שלומים (גרדנאמינ"ץ

אמרתי לנו שכעני והאויני אל תנבחו את חשמונה מוסב ואם
 לא חשמונה בכסתריו הכבה נפשי לפני נאונם חנורם לכם
 שאם כנאונם לשכונם את דברי כשם שאמר לבכלת כך אסחית
 את נאון יהודה ואת נאון ירושלים הרב חסם חוזק הרע המאנים
 לשכונם את רבני וכן הוא אובר בות חננין שסענו והאויני אל
 תנבחו, ותרע שירכיה על עצבו אמר (מקרא וח) בכסתריו
 תנבחו נפשי שכן בסוף המקרא הוא אמר כי נשבת עיר ה'
 ואם הקב"ה אמר כיכיל שיש בבית לפניו תיה למקרא לומר כי
 נשבת עירי: (יח) אמר למלך ולנבירה השפילו שטח, הוא יחיוכין
 חסר כענין שגא' ככלבים ויצא יחיוכין מלך יהודה אל כל בבל
 הוא ואמו ושריו: כי ירד מראשוהיב: (כ) ר"ל (ירד) מראשוהיב: ותי
 יבנים חושבין בדרום של ארץ ישראל, סונור ואין פותח, פתחו כאין וצא ובא ככו שנאמר בצור משא צור הללו אניות
 הרשיע כי שרם ביות כבדא, שפח' שורר צור כיהננס עור ארם, אף כאן סונור ואין פותח, נשכו סענבר שוב, ואע"פ
 שנשכו הערים סענבר ושב, עשת הקב"ה ברחמי שנגלה יהודה כלת: הגלת שלומים, והגלת יבניה שהגלת הוא ואמו
 מנחת שי

נללי עיני פ"ל ואין כן בפסוק: (יח) הגלת שלומים, כדור הסנוריים
 כי לא שכעני והאויני ביד שובים: והרד, כל כך תרסע עיני דר שחר ברסע : (יח) אמר לנביר: זה הציוני אינו
 לאדם כיוחר אלא כלל כי שויה וכן ראת רוח בני קול אמר קרא אמריו לנבירי: להם והמלך והנבירה הם יחיוכין
 ואמו שהם גלו ראשונים עם הנבירי והחוש והסנור: השפילו שבו, כאילו אמר שבו בשפל, כי השפילו פעל עוסר כמו כי
 השפילו ויחאסר נוח או יהיה פעל יוצא ויורשו השפילו בסאכ' ושבו על הקרקע: כי ירד מראשוהיבם, בשלם ככלכותה
 האחר מאשר בשלם ככלכה והוא שם לרשות ולכלכלה ואמר ירד ואמר מראשוהיב' כי רבים ר"ל שום רשות לא נשאו לכם
 אלא הכל ירד כי אף בגלות' לא נהנו בהם כנחם מלכים שהרי נחמו יחיוכין בית הכלל באחר הגם: עשרת חסותהם, כפל
 הענין כפ"ש ואמר ירד' וזכר ויבאשוהיבם ויפחיתו ל' נבחר ר"ל דבר מראשוהיבם וכן כי יהיה נבחר ישיש כלאהת, כפל
 כסותו לא נהנתו והרסוים לו וזהו נולל ליהן גם ל' רבו אבל ענין פוטב בה שכתבו בו: (יט) עיר הנגב, ח"ל קריי ורומא
 כעני עיר יהודה אומר כי חלק יהודה היה בדרו ארץ ישראל כפ"ש וזכר בות הלי' כפ"ש אחר: אחריו שוכר צפון הבאים
 מצפון כי תחמור' והבנלים יבאו כצפון: סנור ואין פותח, ר"ל הרבו כי העיר ההרבה אין יוצא ואין בא אין סנור ואין פותח
 ובאמרו סנור ר"ל שאל יכנס אדם שם וכן אמר בות הלי' כדברן הארץ כנבואה ישעיהו סנור כל בית כבא: הגלת יהודה כלת,
 מצורת ציון

מקום: ודמוע תרסע, מלכד ככיה הנסע עוד דמוע דמוע ומור
 ופי' וזכר עיני דמוע כענין שנכזה עוד כי הם ישאלו עם מרעיתו
 וללן ידו: (יח) אמר, ה' אמר אל כניחא חמור למלך ולמלכה
 אשמו בשפילו שבו ר"ל שבו במקום שפל מוסס לארץ וללחשנו של
 כסאות: כי ירד מראשוהיבם, ר"ל נדולתם וזכר ויפסיע עטרת חסותהם: (יט) עיר הנגב, ה' כעני יהודה שמה כדיום א"י:
 סונור ואין פותח, ר"ל כלת הם חסותם וזכר סונור ואין מי פותח כי הואיל ואין שם אדם מי יפתח שער' העיר: הגלת יהודה כלת,

נללי עיני פ"ל ואין כן בפסוק: (יח) הגלת שלומים, כדור הסנוריים
 כי לא שכעני והאויני ביד שובים: והרד, כל כך תרסע עיני דר שחר ברסע : (יח) אמר לנביר: זה הציוני אינו
 לאדם כיוחר אלא כלל כי שויה וכן ראת רוח בני קול אמר קרא אמריו לנבירי: להם והמלך והנבירה הם יחיוכין
 ואמו שהם גלו ראשונים עם הנבירי והחוש והסנור: השפילו שבו, כאילו אמר שבו בשפל, כי השפילו פעל עוסר כמו כי
 השפילו ויחאסר נוח או יהיה פעל יוצא ויורשו השפילו בסאכ' ושבו על הקרקע: כי ירד מראשוהיבם, בשלם ככלכותה
 האחר מאשר בשלם ככלכה והוא שם לרשות ולכלכלה ואמר ירד ואמר מראשוהיב' כי רבים ר"ל שום רשות לא נשאו לכם
 אלא הכל ירד כי אף בגלות' לא נהנו בהם כנחם מלכים שהרי נחמו יחיוכין בית הכלל באחר הגם: עשרת חסותהם, כפל
 הענין כפ"ש ואמר ירד' וזכר ויבאשוהיבם ויפחיתו ל' נבחר ר"ל דבר מראשוהיבם וכן כי יהיה נבחר ישיש כלאהת, כפל
 כסותו לא נהנתו והרסוים לו וזהו נולל ליהן גם ל' רבו אבל ענין פוטב בה שכתבו בו: (יט) עיר הנגב, ח"ל קריי ורומא
 כעני עיר יהודה אומר כי חלק יהודה היה בדרו ארץ ישראל כפ"ש וזכר בות הלי' כפ"ש אחר: אחריו שוכר צפון הבאים
 מצפון כי תחמור' והבנלים יבאו כצפון: סנור ואין פותח, ר"ל הרבו כי העיר ההרבה אין יוצא ואין בא אין סנור ואין פותח
 ובאמרו סנור ר"ל שאל יכנס אדם שם וכן אמר בות הלי' כדברן הארץ כנבואה ישעיהו סנור כל בית כבא: הגלת יהודה כלת,
 מצורת ציון

מקום: ודמוע תרסע, מלכד ככיה הנסע עוד דמוע דמוע ומור
 ופי' וזכר עיני דמוע כענין שנכזה עוד כי הם ישאלו עם מרעיתו
 וללן ידו: (יח) אמר, ה' אמר אל כניחא חמור למלך ולמלכה
 אשמו בשפילו שבו ר"ל שבו במקום שפל מוסס לארץ וללחשנו של
 כסאות: כי ירד מראשוהיבם, ר"ל נדולתם וזכר ויפסיע עטרת חסותהם: (יט) עיר הנגב, ה' כעני יהודה שמה כדיום א"י:
 סונור ואין פותח, ר"ל כלת הם חסותם וזכר סונור ואין מי פותח כי הואיל ואין שם אדם מי יפתח שער' העיר: הגלת יהודה כלת,

Also, because the prominent citizens
 were exiled with Jehoiachin, and the
 entire nation was destined to be
 exiled shortly afterward.—[Redak]
 she was exiled peacefully—
 Jehoiachin will not wage war, but he
 will come out peacefully, and he will
 exile them. Another interpretation:
 שְׁלֹמִים (gueredon in O.F.), reprisal.
 That is to say: she was exiled as the
 recompense for their iniquity. And

Jonathan rendered in this manner: the
 recompense of their sins was re-
 ceived.—[Rashi]

Kara explains like Rashi's first
 interpretation. He points out that
 Scripture contrasts the exile of
 Jeconiah with the exile of Zedekiah.
 The exile of Jeconiah was peaceful,
 whereas the exile of Zedekiah was
 involved with much fighting and
 bloodshed.

run down with tears, for the Lord's flock has been captured.

18. Say to the king and to the queen-mother, "Sit in a low place, for your greatness has come down, the crown of your glory." 19. The cities of the South are shut up and there is none to open [them]; all of Judah has been exiled, she was exiled

captured. God was their Shepherd, but now He has forsaken them since they did not obey Him, and he has delivered them into the hands of their captors.—[Redak]

the Lord's flock—*Jonathan* renders: The Lord's people.

18. **Say to the king etc.**—This is not a command to any particular individual, but for anyone it may be.—[Redak]

to the king and to the queen-mother—*Jehoiachin and his mother.*—[Rashi]

They were the first to be exiled with the mighty warriors and the craftsmen and the sentries of the gates. See II Kings 24:14–16.—[Redak] *Jehoiachin's mother was named Nehushta the daughter of Elnathan of Jerusalem (II Kings 24:8).*

Jonathan renders: Say to the king and the queen. *Abarbanel* takes this to mean Zedekiah and his wife, the queen. This appears to be *Mezudath David's* interpretation as well.

Sit in a low place—Put away your thrones and sit on the ground.—[Redak, *Mezudath David*]

your greatness has come down—Heb. *מִרְאֲשֵׁיךָ* (*Vostremijjevec in O.F.*), *your ascent, as it is stated: (II Kings 24:12) And Jehoiachin . . . came out to him (sic), he and his mother and his servants; and he led all of them in exile.*—[Rashi]

The word is derived from *ראש*, a head. It is a term used for any governing position. It appears in the plural form, denoting that they will be left with no governing position whatever, for *Jehoiachin* was imprisoned like the humblest of the populace.—[Redak]

19. **The cities of the South are shut up**—*before those coming upon them from the north. I.e., the cities of Eretz Israel are shut up because of fear of Nebuchadnezzar.*—[Rashi]

Also, Judah was the southern part of Eretz Israel; hence, the cities of the South were the cities of Judah. They are called 'cities of the South' in contrast to 'those coming from the north,' mentioned in the following verse.—[Redak, *Mezudath David*]

Archaeological discoveries in Arad indicate that the Chaldeans besieged even the southernmost cities of Judah, the cities of the Negev.—[*Daath Mikra*]

are shut and there is none to open them—This is equivalent to 'no one leaves and no one comes.' They are desolate; therefore, no one opens them and no one closes them.—[Kara, Redak, *Mezudath David*]

all of Judah has been exiled—Although not all of them were exiled until the exile of Zedekiah, since the king was exiled, it was counted as though the entire nation was exiled.

peacefully. 20. Lift your eyes and see those coming from the North. Where is the flock that was given you, the sheep of your glory? 21. What will you say when He visits upon you, when you accustomed them to be princes over you at your head? Will not pangs seize you like a woman in confinement? 22. And if you say in your heart, "Why

Others render: She was exiled completely.—[Redak, *Mezudath David*]

20. **Lift your eyes and see—those coming upon you from the North.**—[Rashi]

The 'kethib' is in the feminine singular, referring to the nation; the 'keri' is in the masculine plural, referring to the individuals. I feel that the plural form is addressed to the king and the queen-mother, mentioned above, for the flock was given to them, they being the shepherds. The 'kethib' is addressed to the gathering of the great princes who were exiled with Jeconiah and the craftsmen and the sentries of the gate, for the 'flock was given to them,' and they were included among the shepherds.—[Redak]

Kara explains: See, you generation of Zedekiah. Lift your eyes and see the army of Chaldees coming upon you from the North to cut off from you both man and beast, and when they come upon you, O Zedekiah, and they will not leave over any remnant among your entire army, then they will be able to say to you, "Where is the flock that was given you?"

Where is the flock that was given you—After they are exiled, this will be said to Jerusalem.—[Rashi]

As mentioned above, according to

Redak, this will be said to Jehoia-chin and his mother, or to the officers and the craftsmen and gate sentries, and according to Kara, to Zedekiah.

21. **What will you say when He visits—**i.e., *when the Holy One, blessed be He visits upon you?*—[Rashi]

when you accustomed them to be princes at your head—*You sent emissaries to the Chaldees to bring their idols from there to worship them, as it is written in Ezekiel (23:16): 'And she lusted for them to the sight of her eyes, and she sent emissaries to them, to the Chaldees.' Another explanation of 'you accustomed them to be princes over you': Hezekiah who showed the emissaries of Merodach-baladan his entire treasure-house (Isaiah 39:2, II Kings 20:13).*—[Rashi]

Redak explains: What will you do when he, the enemy, visits upon you; i.e., when he comes to exile you and to destroy your land, what will you say? For you accustomed them to be princes over you at your head. 'Ahaz sent messengers to Tiglath-pileser the king of Assyria, saying, "I am your servant and your son. Come up and save me from the hand of the king of Aram and from the hand of the king of Israel who have risen up against me (II Kings 16:7).'

קא דין ערעני דל אלן
על ד סגיא חובך
אתגליא את
אתגלי קלני :
כנ האפ שר דישני
הנדואה טשיכיה ונקרא
שליךקתיה אף אתון
תיכרין לאוטבא
דמיתיון סלפין לסעבר
בישין : כר נאכדינג
דבאשא דעדי סן קרם
רוחא למדברא : כה דין
עקבך וחילק אהנהיה

קראני אלה ברב עינה נגלו שולך
נחמסו עקבך : כה יהיפך כושי עורו
ונמר חברברתיו גם אתם תוכלו
להיטיב למדי הרע : כה ואפיצם בקש
עובר לרוח מדבר : כה זה גורלך מנת
מדיך מאתי נאסיהיה אשר שכתה

ת"א סיכור כושי : שם כ"ז :

אותי

רש"י

מלכאים אליהם כשדימה . ד"ל למדת חוסם עליך גלוים
חוקיהם שהיה לשמוי מרוד כללדו את כל בית נבואה
(ישעיה "טע") : (כב) שולך . שוליו הנגדים (ט"ז)
חורל"ש כע"ז) שמטשטיון את האשה דרך כיוון מהפכין
חלוקה מלמטה למעלה : נחמסו עקבך . נגורו דרכך
נחמסו . כמו ויחמם כנן שוכו (ליכה כ') : עקבך . שם
(טרי"ז כע"ז) מסקו עובדי דרכים : (כג) כושי . שם
הנמר ממומר הוא והם ההברורות
(טק"ש כע"ז) ולי אפסר שיהפכו : הרע . כמו להרע : (כה) מנת מדיך . חלק מדומיך מדה כנגד מדה :

מהר"י קרא

מלכאים אליהם כשדימה נר : (כב) ברוב עתך . נגלו שולי
בגדיך ונגלה ערוותך : נחמסו עקבך . לשון גילוי . כמו ויחמם
כנן שוכו : (כג) חילוקין כושי עורו . וכלומר בשם שאי אפשר
לכושי לחשוך טורן שורא שחור ללבן ולא לבנר לשנת
חברבורותיו לחישות כולו (בניין אחר) גם אתם אי אפשר לכם
שחוללו לחיטיב לאחר שלמדתם הרע ללכת ברכי האופות :
הרע . כמו מדיך . בעון זה : (כד) ואפיצם בקש עובר : (כה) זה
גורלך מנת מדיך . שבר זה הפעלה זו יען שכתה אתי . וחבשוני

אדם שחור וקורין (תח"ר כע"ז) : ונמר . (ליאסר"ס כע"ז)
(טק"ש כע"ז) ולי אפסר שיהפכו : הרע . כמו להרע : (כה) מנת מדיך .

רדק

חריש . ח"ת כושי ונדואה : חברבורותיו . כתביו וי"ת שלי
רקפתיה : (נד) ואפיצם . לפיכך אפיץ מהרה סהרה בקלות בקש
עובר לרוח מדבר פי' בקש שורא עובר מהרה בעבור הרוח
שעשבת בו כן אפיץ במדבר כלומר אוציאם מיהיה לפסוק
דחש כמו חסברד גם יש סמבר בין ירושלם ובלל : (נד) :
גורלך מנת מדיך . כמו מדידתך או יחיה מרת סחבור בלשון
זכרים ובלל עקבת כסר ארבע פנותיו יוקובן בלשון זכרים כד
שער הגנים כן יאמר כן מרת סחור ויאמר מרים וימטו כד
ופי' בסרה שסורתי מדתיך דל את שכתה אתי וזו שכתה
אותך פניה אלי ערף ולא פני' ואני הסהרתי פני ספר חיות

למעלה הנה חם נגלי וחלובש נגלה וכן אמר תלתי שולך על
פניך ונהג אחר שיהפכו השולים העקבים נגלי' : נחמסו . כמו
נמר וכן ויחמסו כנן שוכת וינגלה וזה הוא ששל על נכסת ישראל
שהיתה נסתר תחת כנפי חאל ונכברת בארצת ועתה היא
גולה חופר פתח בליה ותנת חאל גליות ונגלה קלות לעין
כל בארצות נבד' : (כג) חילוקין . כיון דבר פועי הוא ההברורות
בכשי ואינו דבר מקרה ולא יפור ספנו שלום וכן החברבורות
בנמר כן יורש לא יוכל לומר מכס נבאלי הוא פועי בכס כ"כ
למדתו והרעלם עובדכם במעשה חרע עד ששכ אצליכם דבר
פועי : למדי . כמו למדו כדבר מודגל הרע . סקר כמו חמ הרע

מצורת דור

חמרי . וזי תוכל להכיר כלבך מדוע קרה לי היום האלה אל
עצור רוב סוק דל דין גיון דל כלמה וזם שמטשין חלוקה
ומהפכין מלמטה למעלה דרך גיון ומגלי שולי החלוקה להכנה
כלמי מעלה : נחמסו עקבך . קבי גלך נחמלו ויחוסו ען הכמות
שעליה ר"ל קבלת גיון הכנה ולפי שהמשלה לזכר למר ל' הסל
כוז' שמטשין חלוקה ומגליין חלוקה ערומה ויחוס' : (כג) חילוקין .
האם יוכל הכושי לפסוק סורו משחרות לגיון האם יוכל הנמר להפוך
הכתמים שבעורו לכל יצויו כו הכתמים האלה הוא דבר שאל"כ יתפח
דבר כעניי דכס : גם אהם . כן גם אהם חסולו להיטיב סמני הסגל
כמוס וכספר ידול להסתחות כן גם אהם והוא ענין גומלו והסגל
לומר דקושי דל תחמו ממטשין : (נד) ואפיצם . לכן אפסרם כעמו"ס כמסורתי דל כמי הקה העובר מוקדמו בקלות פי' כיוון
ככל שטח המכיר שאין לשם דבר לקסוד כמני סתום ומעכני : (כס) זה גורלך . זה הגמול יהיה גלךך וזהו המנה הניתן לך ממתי

יולד וכן חמלי יולדו (סוסע יג) : (כג) קראוני . משלן עקבך :
שולך . כס תחמיוס הכנן כמו עני שולי העניול (שמות כ"ח) :
נחמסו . ענין הכסר כמו ויחמסו כנן שוכ (ליכה כ') : עקבך .
עקבי סגל : (כג) כושי . כס כשמועלי : ונמר . שם חיס :
חברבורותיו . ענין נחמסו וכן חוכזה תחמ חוכזה (שמות כ"ח) כי
עמנו סמכה נרסה כעין כחם : למדי . ענין סכנה : (נד) ואפיצם .
שמן מור : (כס) גורלך . חלקך לפי שעל פי' רוב חילוקין כנורל
יקרל חלק כסס גורל : מנת . גם כס ענין חלק כמו מנת שופלים

הרע שאלם מורגלים ונפשה אליהם דכר כמני ור"ל כמו שאלם
לומר דקושי דל תחמו ממטשין : (נד) ואפיצם . לכן אפסרם כעמו"ס כמסורתי דל כמי הקה העובר מוקדמו בקלות פי' כיוון
ככל שטח המכיר שאין לשם דבר לקסוד כמני סתום ומעכני : (כס) זה גורלך . זה הגמול יהיה גלךך וזהו המנה הניתן לך ממתי

tween Jerusalem and Babylon.—
[Redak]

25. the portion of your measures
—The portion of your measures, a
measure for a measure.—[Rashi]

With the measure that you meted
out, I meted out to you. You forgot
Me, and I forgot you. You turned
your back to Me, and I hid My face
from you, and you shall be

have these befallen me? For the greatness of your iniquity were your skirts uncovered, your steps cut off. 23. Will a Cushite change his skin, or a leopard his spots? So will you be able to improve, you who have become accustomed to do evil. 24. And I will scatter them like straw that passes with the wind, to the desert. 25. This is your lot, the portion of your measures, from Me, says the Lord, for you have forgotten

you say in your heart...? The intention is that the answer is obvious and that there is no reason to ask.

your skirts—*The skirts of the garments (tes ourlets in French), your hems. When a woman is stripped in a humiliating way, they turn her chemise upside-down.*—[Rashi]

your steps cut off—Heb. גָּחַסוּ, *your ways are cut off. גָּחַסוּ is like* '(Lam. 2:6) *And He cut off (גָּחַסוּ) like a garden His dwelling.*'—[Rashi]

your steps —(*traces in O.F.*) *Travelers have stopped.*—[Rashi]

Redak renders: Your heels uncovered. After the hems are turned up, the heels are uncovered. [Jonathan, too, renders: your disgrace was seen.] This is figurative of the people of Israel, who were hidden under the wings of God and who were the most honored among the nations, and now they wander about without shelter. Their disgrace is, therefore, revealed to all the nations.

Because of your great iniquity, you are utterly disgraced like a prostitute, who is disgraced by stripping her of her chemise, pulling it off from the bottom to the top, thus revealing the hems, and taking off her shoes, to lead her naked and barefoot. Since Scripture compares

her to a harlot, it gives an example of the disgrace meted out to a harlot.—[Mezudath David]

23. **a Cushite**—Heb. כּוּשִׁי, *the name of a black man, who is called Maure in French, a Moor.*—[Rashi] or **a leopard**—*léopard in French.*—[Rashi]

his spots—*The leopard is spotted, and they are the spots (taches in French), and it is impossible for them to change.*—[Rashi]

The blackness of a Cushite is natural, not incidental, and cannot change, neither can the spots of a leopard. So can the wickedness not be removed from you as though it was a natural thing. So have you become accustomed to evil deeds that they have become natural to you.—[Redak]

This is an exaggeration, meaning that it will be very difficult to change your ways.—[Mezudath David]

to do evil—Heb. לַעֲשׂוֹת רָע, *like לַעֲשׂוֹת רָע, to do evil.*—[Rashi]

24. And I will scatter them—Therefore, I will scatter you swiftly and easily like straw that passes quickly because of the wind that blows it. So will I scatter them in the desert. I.e., I will take them out of their cities to a distant place like a desert. Also, there is a desert be-

מן קרמי אפי' וירשמה
 פולחני ואהריתיה של
 שקמה : כי וצף אפי'
 אנלי בהתה חוקר של
 טפח ויהי עליו :
 מן פשוטיה ונשותיה
 ונצח חסאי נקיותה
 של רמא בקמל גלי
 קרמי שקויה' כי ליה
 ירושלם ליה הרבין
 בעין ארבי וימן
 סניאין : * דקה פהגם
 נבואה מן קרם וי עם
 יורסיה של עסקי
 וינצרתא : ב אפסין
 רבתי יהרה וקריהן

רש"י

(כו) חשפתי שורִיךְ . גִּילְיָתִי טִפְּלִי בְּגִדֶיךָ לְהַפְכֵם עַל פִּינֶיךָ : (כז) מִצְהָלוֹתֶיךָ . כְּהִלָּת סוּסִים נוֹאֲפִים : אַחֲרֵי מָהִי . מִטְהָרֵי עוֹד :

יד (א) דברי הבצרות. סיניא עליהם רעב ומחס
הכרו לשון מכלר כמו ומכלר משגב חומותיך
(ישעיה כ"ה): (ב) ושעריה. עריה: וצוחת ירושלים.

פר (א) על רכבי הברצות. אלו שני בצרות שבאין סמכת דוד באו אלו שני בצרות מהם שלא סמיתו. כן בכל מקל לעולם בים' חזרותיו כלל רעב ורעב פירשו הכתובים באו לו יצחק וכן בים' דוד וכן בים' אלישע. וכן חזרתי שני בצרות ואלו לעולם וסדר עזרת' פסלתי כמן שאתה רב בענין חזרתי בצרות כי בחרב וברעב ובדבר אנכי כסלה אותם. אמור סמכת תאמר בים' יאשיהו הלא עלדו נאמר בשלום תמות. וחס' וחס'

דר"ק

לאכול ומצאוך צרות רבות ורעות וזח גורלך וימתך מאתי: (זו) וגם אני, מכואר הוא: (זו) נאופיך. כבר פירשנו כי כל ענין הנאוף הוא משל לע"א; ומצלתהיך, שהיית ששחת על מעשיך הרעים: לא תספרי אחרי מתי עוד, לא תספרי אחרי שנפגמת ואם תאכזר: שספריה שתי עוד, כיון שלא תספרי: קודם שתגלי ויח' לא תדבוקי בעד לך איכא וימינ' מניאוי:

מצודת ציון

[illegible]

רבי. על מנין מניסת כנשמים : (כ) אבל ירדח

2. **Judah mourns**—This is an expression of destruction. *Jonathan*, however, renders: The people of Judah mourns.—[Redak]

and her cities—Heb. וְשַׁעְרֶיהָ, lit. her gates.—[*Rashi* after *Jonathan*]
Some, indeed, render: gates.
Redak sees here a parallel to '(Lam.

Me, and you have trusted in falsehood. 26. And I also have uncovered your skirts over your face, and your disgrace has been seen. 27. Your adulteries and your neighings, and the thoughts of your harlotry; on hills in the field have I seen your abominations; woe to you, Jerusalem, you shall not become purified. After when shall it ever be?

14

1. The word of the Lord that came to Jeremiah concerning the droughts. 2. Judah mourns, and her cities are cut off; they have become blackened

devoured, and many evil troubles will befall you. This is your lot and your portion from Me.—[Redak]

and you have trusted in falsehood—You have trusted pagan deities. Therefore, I have forgotten you.—[Mezudath David]

Others explain: You have trusted in the false help of the nations.—[Kara]

26. have uncovered your skirts—I have uncovered the hems of your garments upon your face.—[Rashi]

Since you have played the harlot by straying after idolatry, I will bring great disgrace upon you in the manner they disgrace a harlot. Since he compares her to a harlot, he depicts her disgrace in a manner a harlot is disgraced, namely that they strip her of her chemise and pull the bottom over her face, thereby exposing the hems of the chemise when it is lifted over her face.—[Mezudath David]

I will inspire the army of the Chaldees whom you accustomed to be heads over you, and they will strip you of your garments and take your beautiful vessels and every-

thing you toiled for, and they will leave you naked and bare so that your disgrace will be exposed to all. Ezekiel, too, said this same prophecy, but in a different manner.—[Kara]

27. Your adulteries—We have already explained that adultery is an allegory representing idolatry.—[Redak]

your neighings—like the neighing of adulterous horses.—[Rashi]

I.e. your joyous shouts of levity and the thoughts of your harlotry are still with you; you have not abandoned them.—[Mezudath David] See above 5:8.

You rejoiced in your evil deeds.—[Redak]

After when—will you ever become purified?—[Rashi] Mss. read: *After I have done this, when will you ever be purified?*

Redak renders: You will not become purified after you have become contaminated, and if you say that you will become purified, when will it ever be, since you will not become purified before you are exiled?

to the ground, and the cry of Jerusalem has risen. 3. And their mighty ones have sent their youths for water. They have come upon pits and have found no water; their vessels have returned empty; they have been ashamed and confounded and have covered their heads. 4. Because the earth was broken for there was no rain on the earth, farmers were ashamed; they covered their heads. 5. For also the hind in the field has borne

1:4) All her gates are desolate.' I.e., no one passes through the gates, or that the elders who sat in the city to judge are no longer there.

to the ground—Allegorically speaking, the gates have become blackened down to the ground. Or, those who sit in the gate will sit on the ground. Cf. Lam. 2:10, The elders of the daughter of Zion sit on the ground and remain silent. *Jonathan* renders: Their faces were covered with blackness like a pot, they were dashed to the ground.—[*Redak*]

and the cry of Jerusalem—Heb. נחן, *the cry of Jerusalem*. *Comp.* '(Isaiah 42:11) from the mountain peaks they shall shout (נחן).—[*Rashi*]

I.e., the cry of the inhabitants of Jerusalem.—[*Jonathan, Redak*]

Although she was the princess of provinces, she had neither bread nor water, and the cry of her inhabitants ascended on high.—[*Mezudath David*]

3. **And their mighty ones**—When the prominent people sent their youths outside the city to find water, the latter came upon pits where rain water is usually stored, or with the hope of finding an underground

spring, but they found no water. Therefore, they returned shamefacedly with empty vessels.—[*Redak*]
upon pits—*Pits in which the water is usually gathered.*—[*Rashi*]

their vessels have returned empty—*for no rain has fallen.*—[*Rashi*]

Redak considers rendering: 'They have returned with their vessels empty,' or, 'their vessels have returned empty,' i.e., the vessels have returned through the one who brought them back. The latter coincides with *Jonathan, Mezudath David*, however, renders: They have returned their vessels empty. [This is not grammatically correct.]

and have covered—Heb. כִּפְּתוּ, *an expression of covering.*—[*Rashi*]

They covered their heads out of anguish and mourning, being unable to bring back water for their masters.—[*Mezudath David*] Covering the head is a sign of mourning. See Lev. 13:45, *Targum Onkelos*; Esther 6:11.

4. **Because the earth was broken**—This is a reason for the statement at the end of the verse, 'farmers were ashamed, they covered their heads.' I.e., they were ashamed and covered their heads because the earth was broken for there was no rain. It is

וְעֹזֹב בִּי לֹא־הִיָּה דָשָׁא: וּפְרָאִים
עָמְדוּ עַל־שָׁפִים שְׂאֵפּוּ רוּחַ פְּתָנִים פְּלֹ
עֵינֵיהֶם בִּי־אֵין עֵשֶׁב: אִם־עֹנִינוּ עָנּוּ
כִּנּוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ פִּידְבוּ
מִשׁוֹבְתֵינוּ לָךְ חֲטָאנוּ: מִקְוֶה יִשְׂרָאֵל
מוֹשִׁיעוֹ בַּעֲת צָרָה לָמָּה תִּהְיֶה כְּגֵר

הוּא דחאין דעשקא:
ינעדרין קמו על נגדין
שמן רוחא כידרין קמא
עניניהון אבי צית
עשקא:
אם
חובקא מקהירין קנא
עביר דרדי שקף אבי
סניאין מייקתמא קדקד
חבקא: ח סבור ישראל
שקמיה בעצן עקא לקא

יחזול
ת"א חס פונינו . סבור לט:
מקו ישראל . קדקד עבר ל
(יחזק חט)

בארץ

סהר"י קרא

סלע

רש"י

כל לא היה דשא . כשתדשא הארץ דשא ועשב מוריע ורע ואינה (') יולדת היא יולדת מצר זה לפי שמרחפת על בנת ואינה רוצה להרבות אכל כשיבש הציר וכלה דשא ורק לא היה היא יולדת כאן ונזכרת בניה לירושלם אחר כל ירוק: (ו) ודאריא עמרו על שפיים . שפיים סורבות שהם יריליבו כו בשעת שעשב מצוי ועשיו שאין עשב כצוי להם מינו את בקום ועמרו על שפיים הם נזת דשא ואם שם כלו עיניהם כי אין עשב: (ח) בקוה ישראל . פתרונו תקוהו של ישראל וכן ת"י סבור ישראל כלומר כנר בארץ . שאינו נוהג לב על הרעה שתבוא על

לה מרעה: על שפיים . יכלי מים (כיוצא"ש בלע"ז):
(ו) ענו כנו . העירו כנו: עשה למען שםך . עשה
שחשבה עמנו למען שם גדול אלא לך שחלה מושל
בכל ענינינו עמך ולכן מעתה וכן אלה שחתך שם נלחנך
לפסילים . ומדרש אגדה למען שםך התחנף בשמינו:
(ח) מקוה . תחולת .

ח"י סבור ישראל כלומר כנר בארץ . שאינו נוהג לב על הרעה שתבוא על
(') אולי ל"ל ויהיה למען בכל כ"י כחוב ואינה ונ"ע

מנחת שי

רר"ק

(ה) היה דשא . כשתדשא הארץ דשא ועשב מוריע ורע ואינה (') יולדת היא יולדת מצר זה לפי שמרחפת על בנת ואינה רוצה להרבות אכל כשיבש הציר וכלה דשא ורק לא היה היא יולדת כאן ונזכרת בניה לירושלם אחר כל ירוק: (ו) ודאריא עמרו על שפיים . שפיים סורבות שהם יריליבו כו בשעת שעשב מצוי ועשיו שאין עשב כצוי להם מינו את בקום ועמרו על שפיים הם נזת דשא ואם שם כלו עיניהם כי אין עשב: (ח) בקוה ישראל . פתרונו תקוהו של ישראל וכן ת"י סבור ישראל כלומר כנר בארץ . שאינו נוהג לב על הרעה שתבוא על

בסמים עבר כאילו אמר ונתחית רצוא ושוב כאילו
אמר רצו רשבו: (ו) ודאריא . שפיים . חסר י' הרבי' כהנכתב
וכבר יורשו שפירשוהו במקומות חסדות' ופסית' שם לראות
כשם אם יראו עשבי' בשמים בקום וכלכו שם ושואפת הרוח
פודש ב' . פרא . לסוד סודר שם אמר על הפרא שאיפת רוח
השאפתה היא בתנים וכן הוסיף הסתבר שם ואמר בירורא
שאיפת הרוח: כלו עיניהם . בראותם כי אין עשב כאילו כלו
עניותיהם כיצד ובסדר ושאר תנים היה להם שובע חזת
חזיון כך לאת ולסופח: (ו) אם עיניהם ענו כנו . אמר הנביא
ואע"פ שהיה לא היה בו עון אמר אם עיניהם ענו כנו ה' עשה
למען ששך וכן אמר סשה רבינו וסלחת לעינינו ולחטאתנו ותחלתי .
אמר אם עיניהם ענו כנו העירו כנו כי בחיות מניעת הנש' בארצנו ולא
בארצות הנמים הם העירו כנו כי עליהם אנו לוקי' ואף
על פני כן עשה למען ששך הנקרא עלינו: כי רבו משובותינו לך חטאנו .
אמת כי הדין עלינו לחשובנו כי רבו חטאנו ונחשנו כי רבו
שמרנו כך כנסת דברים כעביר אלהים אחרים ובהרבות החסם
ובשמוע לנביאי השקרא ולא לנביאי האמת לסיכך אמר כי רבו
ואעפ"כ עשה למען ששך הנקרא עלינו שאנו נקראים עם ה': עלינו חסר י'
הרבינו מקוה ישראל . כי אע"פ שמדובר בדרכיך לך הם
מקיים ובכל דור ודור אתה מקוה ישראל ואתה מושיע בעת צרה אע"פ
שהצרה תבוא להם בעונם אתה הושיע' ותרחם עליהם
גם כן שחת בזמן תות ורשיעם ורחם עליהם ולא יכלו ברעב: למה תהיה כנר
בארץ . במקומות רבים רבבה תרוע בענין הבורא

מצודת דוד

סלל אשר בשם כשילד כולד עונה אחוה וכולה לה כי לא היה לה
דשא למאכלה ולול כלכלה מולדה לנפש . מרעם כחלן חסד:
(ו) עמרו על שפיים . על מקומות הנזכרות לראות משם חולי ימלאו
דשא . שאשו רוח . סל כי רדפו לנפש מרעה שאלו חל האויר כי כן
דבר הלויס מרעם: כתבנו . קטע חסדים כולל ללחוף הכרה אף
סלוי: כלו עיניהם . להפסל לדבר ולחוי משני קדו כליון פנים
עליון הכקרא: (ו) אם עיניהם . ונעבור סלר כולל חסלל הנביא
בשמו דקרא למען ששך קל יחולל כעמים כי כן יחולל וסלחמו
לך ואין לול לרואים למשועה לכן עשה למען ששך: (ח) מקוה ישראל .

ונסתי כך אכר וסלח (לקמן י"ד): (ו) ודאריא . הוא המור הכנ:
שפיים . מקומות נזכרות: שאשו . פניו הכמשיכ לא צית הנלסיה
וכן סלסם רוח (לעיל ב'): רוח . מלוי: כתבנו . מין נזח:
(ו) ענו . העירו כנו לא חסד (קטע חסד ב'): חטאנו . ענין
מרד כמו שזכר בסם סוכ (לעיל ח'): (ח) מקוה . מלשון מקוה:

מצודת ציון

ונסתי כך אכר וסלח (לקמן י"ד): (ו) ודאריא . הוא המור הכנ:
שפיים . מקומות נזכרות: שאשו . פניו הכמשיכ לא צית הנלסיה
וכן סלסם רוח (לעיל ב'): רוח . מלוי: כתבנו . מין נזח:
(ו) ענו . העירו כנו לא חסד (קטע חסד ב'): חטאנו . ענין
מרד כמו שזכר בסם סוכ (לעיל ח'): (ח) מקוה . מלשון מקוה:

that You rule over all and that we are
Your people and the flock of Your
pasture, and it is not fitting that You
give Your victorious name to the idols.
And the Midrash Aggadah explains:
for the sake of Your name that is
inherent in our name.—[Rashi]

I.e., our name, Israel, meaning the
prince of God. The source of Rashi's

Midrash is obscure. Perhaps, Rashi
refers to Yerushalmi Taanith 2:6.
That source is, however, based on
Joshua 7:9. See Commentary Digest
ad loc.

8. hope.—Heb. מְקוֹה. —[Rashi]

Although they have turned away
from Your ways, they hope to You,
and in every generation, You are the

and abandoned, for there was no grass. 6. And wild donkeys stood by the rivulets, they gasped for air like jackals, their eyes failed for there is no herbage. 7. If our iniquities have testified against us, O Lord, do for Your name's sake, for our backslidings have increased; we have sinned to You. 8. O hope of Israel, his Savior at time of trouble, why should you be like a stranger

offspring, to hunt for pastureland for herself.—[Rashi]

Even the hind of the field, known to have compassion on her fawns, has abandoned them because of lack of pasture, and has gone to refresh herself.—[Redak]

for there was no grass—When the land is grassy and full of herbs, the hind gives birth in a grassy spot since she does not wish to leave her offspring, but when the grass is dry, and there is no herbage, she gives birth here and leaves her offspring to search for forage.—[Kara]

6. by the rivulets—Heb. נְחִילִים, *rivulets of water (riveyres in O.F.)*.—[Rashi]

Redak explains it as 'high places.' The wild donkeys stand there to overlook the entire surrounding area for grass, and then they go to obtain it.

they gasped for air like jackals—This has been explained above (2:24). The wild donkey ascends to the top of the hill to seek food, but derives only the pleasure of breathing the fresh air.—[Redak]

Mezudath David explains that they gasp for air because they are out of breath from running all around the area, searching for food.

their eyes failed—When they saw that there was no grass, it was as though their eyes failed from exerting them by looking all around the area for grass. This famine was a punishment for their sins both in settled areas and in the desert. Since all other peoples had sufficient food, it was obviously a punishment for their sins.—[Redak]

7. have testified against us—Heb. עָדוּ, —[Rashi]

When the prophet perceived the impending trouble through his prophecy, he prays to God for Israel's sake and includes himself with them. Although he did not sin, he says, "If our sins have testified against us, O Lord, do for Your name's sake." Moses, too, prayed in this manner, when he said, "And you shall forgive our iniquity and our sin and take us for Your heritage" (Exodus 34:9). Since rain is scarce only in our country and not in any other country, it is as though our iniquities are testifying against us that we are suffering because of them. Nevertheless, do for Your name's sake, for Your name is called upon us.—[Redak]

do for Your name's sake—*Do what You will do with us for the sake of the great name that has spread about You*

in the land, and like a wayfarer who turns aside to lodge?
 9. Why should You be like a man overcome, like a mighty man, unable to save? For You are in our midst, O Lord, and Your name is called upon us; forsake us not. 10. So says the Lord to this people: So have they loved to wander, they have not kept their feet back; therefore, the Lord did not accept them; now He will remember their iniquity

hope of Israel, and You are his Savior in time of trouble. Although the trouble is a result of their sins, You save them and are compassionate to them. Now too, at this time, save them and have compassion on them and do not let them perish from hunger.—[*Redak*]

like a stranger in the land—who is not concerned with the evil that will befall the land.—[*Kara, Mezudath David*]

and like a wayfarer who turns aside to lodge—who is unconcerned with the evil that will befall the city.—[*Kara, Mezudath David*]

The wayfarer is even less concerned than the stranger, since he is here today and not tomorrow. You are like them in this respect when You hide Your face from the land and do not concern Yourself with the misfortunes befalling it. Yet, in reality, the land is Yours, and we are the strangers who have become inhabitants with You.—[*Redak*]

9. overcome—(*décru* in O.F.) diminished, waned, *who withdraws his hand from the battle, and some say (recroyant in O.F.), tiring out, resigned.*—[*Rashi*]

Redak renders: stupified. His father: One whose heart is clogged

from illness, after the Arabic cognate.

Rabbi Joseph Kara interprets it as a wanderer, who leaves his home to wander from place to place.

like a mighty man, unable to save—Like a mighty man, who can usually save in battle, but who is sometimes unable to do so. In this case, You are like a stupified man, or a mighty man, who cannot save us.—[*Redak*]

Why do You not display Your might to the nations as You have done in the past? You remain silent to all they are doing to us as though You were a mighty man who cannot save.—[*Kara*]

In many instances, Scripture speaks of God anthropomorphically, ascribing to Him vision, hearing, smell, hands, and feet. In all these places, Onkelos, the translator of the Torah, and Jonathan, the translator of the Prophets, paraphrase in a manner to avoid anthropomorphism. Here, too, *Jonathan* paraphrases these two verses as referring to Israel rather than to the Deity: Why should Your anger fall upon us, when we are but like strangers in the land and like a wayfarer who turns aside to lodge? Why should

וַיִּפְקֹד חֲטֹאתֵם׃ י' וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
אֶל־תִּתְּפֹלֶל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה לְטוֹבָה׃
י"ב כִּי יֵצְמוּ אֵינֹנִי שִׁמְעֵ אֶל־רִנָּתָם וְכִי
יַעֲלֶה עֲלֵהּ וּמִנְחָה אֵינֹנִי רִצָּם כִּי בַחֲרֹב
וּבִרְעֵב וּבִדְבָר אֲנֹכִי מְכַלָּה אוֹתָם׃
י"ג וַיֹּאמֶר אֲתָהּ וְאֲדֹנִי יְהוָה הִנֵּה הַנִּבְּאִים
אֹמְרִים לָהֶם לֹא־תֵרְאוּ תָרֵב וְרַעֲב לֹא־
יִהְיֶה לָּהֶם כִּי־שָׁלוֹם אָמַת אֶתֶּן לָהֶם
בְּמָקוֹם הַזֶּה׃ י"ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שִׁקֹּר
הַנִּבְּאִים נִבְּאִים בְּשִׁמִּי לֹא שִׁלְחֵתִים

קדו וקדש יי' לא רשע
 ביהן פשן יסער עליהן
 חוביהו וי' תפס
 שניהו : יי' ואמר יי'
 לי לא העלי על שמא
 ביהן לבסא : יי' ארי
 יצוהו לא רשע קדש
 קדשא צלותהו וארי
 יסעו עליה ויפנהא
 לא רשע קדש ביהן
 פסר פא ויבכפא
 בכותא אפא קשוי
 יתהו : יי' ואמרתי קדש
 בעוהי יי' אליהם הא
 נבי שקרא אפרין ביהן
 לא תהיו רבשין
 פמרא ופנא לא יי'
 לבון ארי שלם דקשום
 אפון לבון בארתי ביהן :
 וי' ואמר יי' שקרא

בְּהַר־יִקְרָא

מדרגיהם ועל שהתפלגת עליהם על שני בצורות. בבקשה סבך: (יא) אל התפלל בעד העם הזה למסוכה: (יב) כי יצונו אינני שומע
רד"ק מנחת שוי

[illegible]

ואולם בין העמים ואם תאמר בה תשובה היתה זאת לרבי
יורחם בן חלפתא: לא היה תחלה רב, נאמר כי אפי' אחר
מופת ששבים את ארץ יבין ויכולין לראות לאחרי הנהיג להביא
תבואה אל הנה הרבה כל נדול אבל האיביב היו באים
לעולם בכל עת ולא היו יכולים לעולם לפיכך היתה צדק
האדם והתורה לפיכך אמר עתה יבוא עונש עליהם
(ויקרא תורה) ה' לפניהם. לפי שהיה להם בקצת רעם וסוף
לפניהם והקדשו ליו"ם הרביעי לפיכך אמר לו: סובב אל תחלה
שמוע אל יתנם אם יצטקת כח קוסי רע כליתו ואמר אל
תאמר תחלה וצדקה: רצם, יצדקו עליהם בלפני עולמות וספת
תביאם ספיט אותם ואמר להם אל תראו הרב רעם: שלום

וּמִפְקִיד. מִיָּן וּמִרֶוֶן: (יב) יִצְחָק. טָנִין הַטְנִית: רִנָּתָם. מִיָּן
מַסְלָה: (יג) אֶהָה. טָנִיט כְּמוֹ הָיִ: (יד) חֲזוֹן. מִרְאֵה הַחֲלוֹם וְכֵן

[illegible]

burnt offering or a meal offering, I will not accept them.—[*Mezudath David*]

Redak notes that there is no fast without prayer. Therefore, He mentions their prayer without previously mentioning that they will pray.

13. **And I said**—What can Israel do if the prophets mislead them and tell them that they will see neither sword nor famine?—[Redak]

They believe that their deeds are acceptable to God. It is, therefore, fitting that only the prophets receive the punishment, not the people.—*[Mezudath David]*

a true peace—i.e. a lasting peace.—[Redak, Mezudath David]

14. **are prophesying lies**—They should have known that they are prophesying lies, since I never sent them, neither did I give them any

and visit their sins [upon them]. 11. And the Lord said to me: Do not pray for this people for good. 12. If they fast, I will not hearken to their prayer, and if they offer up a burnt offering or a meal offering, I do not accept them, but I will utterly destroy them with the sword and with famine and with pestilence. 13. And I said, "Ah, O Lord God, behold the prophets say to them, 'You will see no sword, neither will you have a famine, I will give you a true peace in this place. 14. And the Lord said to me: The prophets are prophesying lies in My name; I did not send them

—Warsaw edition), *they loved it there to go into exile to worship distant idols.*—[Rashi] Mss. yield: *they loved to go into exile.* Warsaw edition reads: *to worship their distant idols.*

The intention is that God will exile them just as they loved to wander, according to *Rashi*, to worship foreign deities, and, according to *Redak*, to enlist aid from Egypt or Assyria. The connection between the prophet's prayer to save the people from the drought and God's reply that they will be exiled is obscure. The probable meaning is that the famine would not have been so severe had they been able to leave the country and purchase foodstuffs from their neighbors. Since the enemies were coming every day, however, it was impossible to leave. This situation intensified the famine. Therefore, God replied to him concerning the enemies' rule over them, that they would exile them, and meanwhile they would be plagued by the famine and the sword. He, therefore, says: Now He will remember their iniquity. I.e., now,

before the exile, God will remember their iniquity with the famine, and visit upon them their sins with the sword.—[*Redak*]

Abarbanel objects to this explanation as not being relevant. He explains that, since they loved to wander to Egypt and Assyria for aid, they will be punished with famine. The matter of the remembrance and the visitation is explained in the following verses, where God forbids the prophet to pray for that generation.

11. **Do not pray for this people for good**—Since he had prayed for some of them for evil for they had planned to kill him, and he beseeched God, '(11:20) Let me see Your vengeance against them,' and '(12:3) Draw them out like sheep to the slaughter, and prepare them for the day of slaughter,' God specifies, 'Do not pray for this people for good,' implying that he might pray for evil to befall them.—[*Redak*]

12. **If they fast**—Even if they themselves fast, I will not hearken to the prayer they offer up on their fastday, and even if they offer up a

וְלֹא צוֹיִתִּים וְלֹא דְבָרֹתַי אֲלֵיהֶם חֲזוֹן
שֶׁקֶר וְקֶסֶם וְאֵלֹל וְתַרְמֹת לָבָם הֵמָּה
מִתְנַבְּאִים לָבָם: מִלָּכָן כֹּה - אָמַר
יְהוָה עַל-הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים בְּשֵׁמִי
וְאֲנִי לֹא - שְׁלַחְתִּים וְהֵמָּה אֹמְרִים
חֶרֶב וָרָעַב לֹא יִהְיֶה בָאָרֶץ הַזֹּאת
בְּחֶרֶב וּבְרָעַב יָתֵמוּ הַנְּבִאִים הֵמָּה:
מִן הָעַם אֲשֶׁר-הֵמָּה נְבִאִים לָהֶם יִהְיוּ
מִשְׁלָכִים בַּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי
הָרָעַב וְהַחֶרֶב וְאֵין מִקְבֵּר לָהֵמָּה
הֵמָּה נִשְׁיָהֻם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵיתֵיהֶם

מדר"י קרא ואיל קרי ותרמית קרי כך נמצא בפסרים מדיקים דרש"י
אל רחם וכי יעלו עולה ומנחה ואינו רוצה כי בחרב וברעב
ובדבר גבוי מכלה אותם: (יד) וקסם ואיל, איליל לשון אין
כמו רופאי איליל כלכלם שמתורגלו לשון אל ואין:
מנחה שי

יד עזא וזיב כתיב לכס וכן תרגמו מתנחל לכן גם תחכם לוחלן כתיב עון
מיקר: (טו) פל הנגלים, כן כתיב: הנגלים כספה, כן כתיב:

ויהלכו חלומות צודקת וסוד הכת חיו נביאי חבלי ומפני זה היו כאסונים בהם יורקא, זה הענין קסם וקרא בעליו קסם
חיים כי יהיה בנבוכדנאס: ואלו ותרמית, כתוב בויר וקרי ביו והענין אחד ואולי הוא דבר שאינו זה שהם אומרים
חרב ורעב לא ייהיה וזה דבר שאינו כי באמת יהיה הרעב והחרב: תרמית לכס, סרסם חושבים בלבם כיון שחושבים
אותו שאני צודק, ברברינו כמו ששמו אותו בקצת העתידות נאמר להם שלא יפחרו מדברי ימיהם כי אנתנו ראינו בנבואה
כי לא ראנו חרב ורעב ונפלא להם משהיה כרי שנחיתו נבכדי בעיניהם ונאמרו להם וזהו תרמית, לכס שהם חושבים לרבות
העם בדבריהם: מתנבאים לכס, אמר לכס וכלל רבניא' עשהם כמו שהוא היה כלל עצמו בכלל ישראל כאשר כי רבו
משבותיהם וז': (טו) לכן, יתחם רבניא'ם החסם, ר"ל ראשיהם ילקו הם בחרב וברעב בעבור שהם התפארו את ישראל:
(טז) והעם, אפי' שהיו כפסי' אותם נביאי חשקר היה לכתון בין נביאי חסם לנביאי חשקר כי נביא חסם מעמיר

מצודת ציון
סני כל חזון (דנאל א'): וקסם, זה ראיית הנבוכים: ואיליל,
ענינו דבר שלין כן פנו וכן רואי איליל (איוב יג'): ותרמית,
סני עמה כמו כי שקר תרמיתם (תהלים ק"ט): (טו) יחבו,
מתנבאים מאמת מלא: יחבו, יעלו מן תפולס: (טז) פסני דרעב, אשר יעשו מפני הרעב ונחלס: ואין מקבר, כי יצאו מלא ונל

15. Therefore ... Those prophets shall perish by the sword and the famine—They shall be the first to perish by the sword and the famine since they led the people to sin.—[Redak]

16. And the people—Although they were misled by the false prophets, they should have been able to distinguish between true prophets and false ones since the true prophet

bases his words on Mosaic Law, whereas the false prophets praise idol worship, which is a direct negation of Mosaic Law. Although they sometimes make correct predictions, the people should have attributed this to psychic powers rather than to prophecy, since their words are in support of idolatry, a negation of the Torah. Even if they show signs and wonders, they are, nevertheless,

neither did I command them, nor did I speak to them. A false vision, divination, a thing of nought, and the deceit of their heart they prophesy to you. 15. Therefore, so says the Lord concerning the prophets who prophesy in My name although I have not sent them, and they say, "Sword and famine shall not be in this land." Those prophets shall perish by the sword and the famine. 16. And the people to which they prophesy, shall be cast in the streets of Jerusalem because of the famine and the sword, and no one will bury them, they, their wives, their sons, and their daughters,

command, nor did I speak to them even without a mission. Hence, they have no sign or wonder to verify their prophecy. Why then should they be thought of as prophets?—[*Mezudath David*]

A false vision—For they did not see it through prophecy, yet they claim that they did.—[*Redak*]

divination—Maimonides writes that there are some people whose intellect combines with their imagination, and they are able to predict the future and dream true dreams. The prophets of Baal were of this group. Therefore, many people believed in them. This talent is called divination, and those who practice it are called diviners. [Perhaps in today's language, psychics, or clairvoyants]. Others define this as star-gazers.—[*Redak*]

a thing of nought—Heb. לֵאֵלָּהּ, *an expression of 'nought, not, a thing which is not.*—[*Rashi*]

Their prediction of peace, saying that there will be no sword or famine, is a thing of nought, for there will, indeed, be sword and famine.—[*Redak*]

the deceit of their heart—Since the people believe us, since we have predicted some future events, let us tell them not to fear Jeremiah's prophecies for we have seen prophetic visions and we did not see any sword or famine. Let us, therefore, praise their deeds so that we will gain their esteem and love. This is meant by 'the deceit of their heart,' for they intended to deceive the people.—[*Redak*]

Malbim classifies these false prophets into four categories. One group prophesied by 'the false vision,' the product of their imagination. The second group by 'divination' through star-gazing or lots. The third group by 'the thing of nought,' the reply of the teraphim, or oracles, which are of no value. Others misled the people by 'the deceit of their heart,' (i.e. by) intentional lies, prophecies fabricated by the prophet.

to you—God includes the true prophets with the people, just as Jeremiah included himself with the people when he said, "Our backslidings have increased."—[*Redak*]

[illegible]

מִרְרָה, מִרְרָה

(יז) נחלה פאר . לשון חול : (יח) סחרו . סכנו . סחרו אל איין ולא ידעו . שח' בלבוש שיהיה נגלו' אל איין לבשם הלל : אל אייז ולא ידעו . אל איין אמרת ולא היו וידעו בה עד הנה :

[illegible]

פצורח צירן

[illegible]

around to go into exile although they did not realize that they were going into exile. These were the ones who went into exile with Jeconiah,

and I will pour out upon them their evil. 17. And you shall say this word to them: May my eyes run down with tears day and night and not be silent, for the virgin daughter of my people is broken with a great breach, a very grievous blow. 18. If I go out to the field, behold the slain of the sword, and if I go into the city, behold those ill with famine, for even the prophet and even the priest have gone around to a land [which] they had not known.

put to death, '(Deut. 13:4) For the Lord your God tests you to know whether you love the Lord your God with all your heart and with all your soul.'—[Redak]

their evil—I.e. the recompense for their evil.—[Mezudath David]

17. **this word**—I.e. starting from 'May my eyes run with tears.'—[Mezudath David]

You tell them this word, that you are weeping and grieving for the breach that you see coming upon them and tell them that you see people slain by the sword lying outside the city, and those dying of hunger lying in the city. Perhaps this will frighten them and bring humility into their hearts.—[Redak]

the virgin daughter of my people—Before the exile, she was like a virgin, never possessed by a man and never ruled over by a man. So was Israel likened to a virgin, since, until now, she had not been conquered by any nation to exile her from her land. Now, when she will go in exile, she will be compared to the virgin who has been possessed by a man.—[Redak]

very grievous—Heb. הָלָה, *an expression of illness* (הִלָּה).—[Rashi]

a very grievous blow—A very serious blow accompanied by severe illness.—[Redak]

18. **ill with famine**—He does not mention those who died from the famine, for the ill greatly outnumbered the dead.—[Redak]

even the prophet—I.e. the false prophets.—[Redak] Jonathan renders: scribe.

even the priest—These are the Levitic priests, for there were many wicked among them, e.g. those who plotted to assassinate Jeremiah.—[Redak]

have gone around—*They have gone around to seek rescue.*—[Rashi]

to a land [which] they had not known—*To another land about which they did not know until then.*—[Rashi]

Others explain that the prophets and priests truly deserved their punishment since they had gone around all over the land to recite their 'prophecy' although they did not know the word of God, for they prophesied falsely.—[Mezudath David]

Others explain that even the most esteemed of the population, the prophets and the priests, went

La,

מצורה דוד

19. Have You indeed rejected Judah? Has Your soul despised Zion? Why have You smitten us and we have no cure? We hope for peace, but there is no good, and for a time of healing, but behold, there is terror. 20. We know, O Lord, our wickedness, the iniquity of our forefathers, for we have sinned to You. 21. Do not condemn us for Your name's sake, do not disgrace

the craftsmen and the gate keepers. They will go around on the tortuous roads.—[Redak]

19. Have You indeed rejected Judah—The prophet resumes his prayer to God; although God admonished him not to pray for the people, he prays for a part of them.—[Redak]

or has Your soul despised Zion—*with the intention of never returning, for, if You have in mind to return, why have You smitten us without a cure?*—[Rashi]

This refers to the inhabitants of Zion who were dying of hunger, as *Jonathan* renders: or has Your word rejected the inhabitants of Zion? Now Scripture discusses the troubles of the inhabitants, not the destruction of the city.—[Redak]

You smitten us—with a blow of famine.—[Redak]

and we have no cure—I.e., we have no rain.—[Redak]

We hope for peace—If we hope for peace with our neighbors, and we go to them to purchase food.—[Redak]

but there is no good—We derive no benefit in any way.—[Redak]

and for a time of healing—I.e. for a time of rescue from the distress of the famine and the enemy.—[Redak]

and behold, there is terror—We are terrified by both. *Jonathan* renders: and for a time of forgiveness of

sins, and behold, retribution for sins.—[Redak]

Rabbi Joseph Kara explains: When the prophet sees the retributions God has decreed upon Israel, he petitions God, "O Lord of the world, have You indeed despised Judah? It is customary in the world that if one is incensed against his slave and rejects him, he strikes him a blow that can be healed. But with You, since it is impossible that You have rejected us or that Your soul has despised us, for the Torah states: 'And, in spite of this, when they were in the land of their enemies, I have neither rejected them nor despised them...' (Lev. 26:44). Why then have You smitten us and we have no cure? See *Yalkut Shimoni* from *Pesikta Rabbathi*, 32:3.

20. We know—We know our wickedness, and we know also the iniquity of our forefathers.—[Redak]

for we have sinned—We have sinned as well as our forefathers, and Divine justice requires that You visit their iniquities upon us since we continue to sin as they did. He mentions all types of sins: wickedness, meaning rebellious transgressions, iniquities, meaning intentional transgressions, and also sin, meaning unintentional transgressions.—[Redak]

21. for Your name's sake—Al-

כַּסָּא כְבוֹדְךָ זָכָר אֶל־תִּפְרַר בְּרִיתְךָ
אֲתָנוּ: כִּי הָיָה בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מִגְשָׁמִים
וְאִם הַשָּׁמַיִם יִתְנוּ רִבִּיבִים הֲלֹא אֲתָהּ
הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנִקְוָה לָךְ בְּרִאתָהּ
עָשִׂיתָ אֶת כָּל־אֲלֹהֵי: טו"א וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי אִם יַעֲמֹד מִשָּׁה וּשְׂמוּאֵל לִפְנֵי
אֵין נִפְשִׁי אֶל־הָעַם הַזֶּה שְׁלַח מַעַל־

בית פורסי ויגדל יעזר
דוכרן קום אברהמא
קדדך לא השני מקדך
עקנא: כד הוא לית צדוק
קטענות פלתי פוקנא
לאחרא קטנא ואם
שמיא לא יתנו רביבים
אלהן על מיקדך הלא
את הוא יי אלהא
ונקבר קדדך אבר את
עבדך ית קל איתן:
א ואמר יי לא יקום
משה ושמואל
מן קדמי לא בשני קדמי
בקטא ברין שלח מאעל

ח"א כיו כנלי. פקדא עבר ט:

פני

סדר"י קרא

שנקרא כסא כבוד. שאמר כסא כבוד ברום מראשן: זכור
אל תפר. זכור לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב אל תפר
סאהנו בריהך שכרת עמכם: (כב) הוּא בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מִגְשָׁמִים.
הם הפסילים הנל הם משיח הכתובים: ואם השמים יתנו
על דם רביבים. ה. שופת כסא: הלא אתה הוא ה' אלהינו
המניש והנותן רביבים יבצר שפית את כל אלה וכל מה שהפיל
על דבר. הבערות שחזקתו להפיל:
טו"א אם יעמוד משה ושמואל לפני איך נשני אל העם הזה.
שחזרנו הפלה זו שאתה כהנלי על ישראל כנני ות
שאה. שואל ומהפיל עליהם לא יתפיל עליהם איתנו בשם
ושמואל. איתנו אם יבדור משה ושמואל לפני להתפיל בבר
העם הזה בענין זה שאתה מהפיל עליהם לא היותו נענת להם
למסד מסשה בבר שכתבשאו ישראל בעל אתה

מנחת שי

ההלן מנחה כה"ל וזה פסוק נל"ף: (כג) יתנו רביבים. יי פל
דמל ומסד סלם רביבים כי א' חסר וז' מלא ויפסון: רביבים ייפס
ג' חסר וז' קחאל. כיו כנלי טוים מנחים: וזכור על מנחים: ענינם
מכרים ומסר כליס: כי חסר וז' נכר וז' מכר מכרים גדול סלם:

כסא כבוד. שאמר כסא כבוד ברום מראשן: זכור
אל תפר. זכור לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב אל תפר
סאהנו בריהך שכרת עמכם: (כב) הוּא בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מִגְשָׁמִים.
הם הפסילים הנל הם משיח הכתובים: ואם השמים יתנו
על דם רביבים. ה. שופת כסא: הלא אתה הוא ה' אלהינו
המניש והנותן רביבים יבצר שפית את כל אלה וכל מה שהפיל
על דבר. הבערות שחזקתו להפיל:
טו"א אם יעמוד משה ושמואל לפני איך נשני אל העם הזה.
שחזרנו הפלה זו שאתה כהנלי על ישראל כנני ות
שאה. שואל ומהפיל עליהם לא יתפיל עליהם איתנו בשם
ושמואל. איתנו אם יבדור משה ושמואל לפני להתפיל בבר
העם הזה בענין זה שאתה מהפיל עליהם לא היותו נענת להם
למסד מסשה בבר שכתבשאו ישראל בעל אתה

מצודת ציון

ישועה (דברים ל"ב): חסר. ענין כסא: (כב) כהנלי. מלון
סלם וכסא פסילים: מנחים. מלון נסם: רביבים. כן נקרא
הנשם דוק כמו ויבטחו עלי מנח (סל): וזכור: מלון חסר:
טו"א (ג) נשני. ענין קלן כמו סל יי מנח נכסלם (כדשליס כ"ג):

כסא כבוד. שאמר כסא כבוד ברום מראשן: זכור
אל תפר. זכור לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב אל תפר
סאהנו בריהך שכרת עמכם: (כב) הוּא בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מִגְשָׁמִים.
הם הפסילים הנל הם משיח הכתובים: ואם השמים יתנו
על דם רביבים. ה. שופת כסא: הלא אתה הוא ה' אלהינו
המניש והנותן רביבים יבצר שפית את כל אלה וכל מה שהפיל
על דבר. הבערות שחזקתו להפיל:
טו"א אם יעמוד משה ושמואל לפני איך נשני אל העם הזה.
שחזרנו הפלה זו שאתה כהנלי על ישראל כנני ות
שאה. שואל ומהפיל עליהם לא יתפיל עליהם איתנו בשם
ושמואל. איתנו אם יבדור משה ושמואל לפני להתפיל בבר
העם הזה בענין זה שאתה מהפיל עליהם לא היותו נענת להם
למסד מסשה בבר שכתבשאו ישראל בעל אתה

רש"י

שמן. שנקראת רחום: כסא כבודך. בית המקדש.
ומדרש אנדה ישראל המקוים כסא כבודך: (כב) ואם
יתנו רביבים. מאלוהים אם לא על פיך כנתימה
כל השמים הכפולים הראשונה כה"ל והשנייה בלס כנון
הכמתים אם כמנחלים (במדבר י"ג) העובד הוא אם רעה
(סס) המלח מאתם אם בניין גולה נפסר (כאן) אף כאן
היו כהנלי העכו"ם ואם השמים:

טו"א (א) משה ושמואל. שניהם נוקדו לנפש רחמים על
ישראל ומתחלה הכתובים למועד ואחר כך התפללו

אתה מניח אותם והולכין חוזקין ואתה חוזר להתפיל עליהם ולא היה לך למסד מסשה בבר שכתבשאו ישראל בעל אתה

הר"ק

לא השני כיצד עמנו: (כג) הוּא בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מִגְשָׁמִים.
לך: כהנלי הנוים מנחים. פל' נותנין גשם: ואם השמים
יתנו רביבים. אפילו השמים והוא חזקתו שנותנים הכסא
השמים הם נותנין הכסא וזהו זה אינו שיהי אתה יוצר

כסא כבוד. שאמר כסא כבוד ברום מראשן: זכור
אל תפר. זכור לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב אל תפר
סאהנו בריהך שכרת עמכם: (כב) הוּא בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מִגְשָׁמִים.
הם הפסילים הנל הם משיח הכתובים: ואם השמים יתנו
על דם רביבים. ה. שופת כסא: הלא אתה הוא ה' אלהינו
המניש והנותן רביבים יבצר שפית את כל אלה וכל מה שהפיל
על דבר. הבערות שחזקתו להפיל:
טו"א אם יעמוד משה ושמואל לפני איך נשני אל העם הזה.
שחזרנו הפלה זו שאתה כהנלי על ישראל כנני ות
שאה. שואל ומהפיל עליהם לא יתפיל עליהם איתנו בשם
ושמואל. איתנו אם יבדור משה ושמואל לפני להתפיל בבר
העם הזה בענין זה שאתה מהפיל עליהם לא היותו נענת להם
למסד מסשה בבר שכתבשאו ישראל בעל אתה

מצודת ציון

אל חזקתו כסא כבוד ליומן מחול כפי העתים וכסל הדבר כה"ל:
זכור. כנתי שכתת עמנו ליומן קל נסם וזל חסר הוּא סל הכתים:
(כג) הוּא בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מִגְשָׁמִים. אלו מן חסר כנתי חסר:
הם הפסילים הנל הם משיח הכתובים: ואם השמים יתנו
על דם רביבים. ה. שופת כסא: הלא אתה הוא ה' אלהינו
המניש והנותן רביבים יבצר שפית את כל אלה וכל מה שהפיל
על דבר. הבערות שחזקתו להפיל:
טו"א אם יעמוד משה ושמואל לפני איך נשני אל העם הזה.
שחזרנו הפלה זו שאתה כהנלי על ישראל כנני ות
שאה. שואל ומהפיל עליהם לא יתפיל עליהם איתנו בשם
ושמואל. איתנו אם יבדור משה ושמואל לפני להתפיל בבר
העם הזה בענין זה שאתה מהפיל עליהם לא היותו נענת להם
למסד מסשה בבר שכתבשאו ישראל בעל אתה

כסא כבוד. שאמר כסא כבוד ברום מראשן: זכור
אל תפר. זכור לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב אל תפר
סאהנו בריהך שכרת עמכם: (כב) הוּא בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מִגְשָׁמִים.
הם הפסילים הנל הם משיח הכתובים: ואם השמים יתנו
על דם רביבים. ה. שופת כסא: הלא אתה הוא ה' אלהינו
המניש והנותן רביבים יבצר שפית את כל אלה וכל מה שהפיל
על דבר. הבערות שחזקתו להפיל:
טו"א אם יעמוד משה ושמואל לפני איך נשני אל העם הזה.
שחזרנו הפלה זו שאתה כהנלי על ישראל כנני ות
שאה. שואל ומהפיל עליהם לא יתפיל עליהם איתנו בשם
ושמואל. איתנו אם יבדור משה ושמואל לפני להתפיל בבר
העם הזה בענין זה שאתה מהפיל עליהם לא היותו נענת להם
למסד מסשה בבר שכתבשאו ישראל בעל אתה

forth its produce. That is the intention of 'all of these.' The identical expression is found in the prophecy of Zechariah (8:12), used in this context.—[Redac]

1. **Moses and Samuel**—Both were needed to beg mercy for Israel, but first they induced them to repent, and

afterwards they prayed on their behalf, but they had no idea of turning away My wrath until they had induced them to repent. Moses—'(Exodus 32:27) Let each man put his sword . . . (v. 20) and he scattered it on the surface of the water etc.' And afterwards, '(v. 30) I will ascend to

the throne of Your glory. Remember, do not break Your covenant with us. 22. Are there among the vanities of the nations those who give rain? Does the heaven give raindrops? Is it not You, O Lord our God? Now let us hope for You, for You have done all these.

15

1. And the Lord said to me: If Moses and Samuel stand before Me, I have no desire for this people, send [them] away from

though we are guilty, do not condemn us for Your name's sake.—[Redak]

the throne of Your glory—*The Temple. And according to Midrash Aggadah, Israel who is engraved on the throne of Your glory.*—[Rashi from obscure Midrashic source]

Redak and *Kara* see Jerusalem as the throne of God's glory. Jeremiah beseeches God not to overturn Jerusalem, the throne of His glory. Do not disgrace it or cast it down, for when its inhabitants are forsaken, no one turns to them.—[Redak]

Remember—i.e., remember the covenant of the Patriarchs and do not break it with us. *Jonathan* renders: May the remembrance of the covenant of the Patriarchs come before You. Do not break Your covenant with us.—[Redak]

22. Are there among the vanities of the nations those who give rain?—To whom shall we cry for rain except You? Are there among the vanities of the nations those who give rain?—[Redak]

This refers to the pagan deities, which are vanity.—[*Kara, Mezudoth*]

Does the heaven give raindrops?—*by itself, except by Your command? This is the interrogative form. In every double question, the first question is preceded by a 'he' and the second one with אַם, like '(Num. 13:19) Are they in open cities (הַמְּחִנִּים) or in fortresses (אַם הַמְּצֻרִים)?' (Ibid. 13:19) It is good (הַטּוֹבָה) or bad (רָעָה)?' (verse 19) Have You indeed rejected (הֲקִדַּמְתָּ) Judah, or has Your soul despised (אַם יְצִלָּה . . .) Zion? Here, too, 'are there among the vanities of the nations those who give rain? Does the heaven . . . ?'—[Rashi]*

Even the heavens that give rain, do they give it without You? That is not so, for You hold back the rain when You wish that they should not give it. Hence, the giving of the rain is in Your power and dependent upon Your will, and You open the heavens when You wish. 'Is it not You, O Lord our God? We will, therefore hope for You.'—[Redak]

for You have done all these—Holding back the rain You have done, for You have shut up the heavens so that they should not give rain and the earth should not give

פָּנִי וַיֵּצְאוּ : בַּיְהוּדָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ
 אֵנָּה נִצָּא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר
 יְהוָה אֲשֶׁר לָמֹות לָמֹות וְאֲשֶׁר לָחָרֵב
 לָחָרֵב וְאֲשֶׁר לָרָעֵב לָרָעֵב וְאֲשֶׁר
 לַשָּׁבִי לַשָּׁבִי : וַיִּפְקְדֵנִי עֲלֵיהֶם אַרְבַּע
 מִשְׁפָּחוֹת נָאִם יְהוָה אֶת־הַחֲרֹב
 לָחֵדָג וְאֶת־הַכְּלָבִים לְסַחֵב וְאֶת־עוֹף
 הַשָּׁמַיִם וְאֶת־בְּהֵמַת הָאָרֶץ לֶאֱכֹל
 תָּמָּה לֹא־נָלַךְ . לִבְנֵי חָ :

מִהָרִי קָרָא
 [בזמנו] בתחלת שאמר להם שיכירו איש חרבו על ידינו והרנו
 איש את אחיו וגו' ובחוב ויחק את העמל אשר עשו וישרפו
 משתחיתיו לסיפס מה כתיב שם יהיו מסחרת ויאמר שמה אל
 חכם אתם המאמץ חסמה נדולה ועתה אעלה אל ה' אולי
 אנפירה בעד חסאתכם. ואף ששואל לא תפס אותם מידה
 שאתה תופס שכשכאוי ישראל ואמר לו התפלל בעד עבדיך
 אל ה' אלהינו ולא נבית כי יספנו על כל חסאתינו רעה. כה
 שפאל שובק ואמר שפאל אל חכם אל תדיאו אתם עשיתם
 את הרעה הוואת אך אל תמירו סאתי ה' ועבדתם את ה'
 בכל לבבכם ולא תמירו אחרי התורה ומשתעבדו את ה' בכל
 לבבכם וימירו את אלהי הנכר סרקבם גם אנכי חלילה לי
 ממשא לה' כחול להתפלל בעדכם. ולפי שבתחלת התורה
 אותם למוסר ואחר כך באו להתפלל עליהם שסעתי להם אבל
 אם יעמדו להתפלל עליהם עד שלא חזרו בתשובה לא הייתי
 שום להם גם לך אינני שום כשאחיה מתפלל עליהם בעד
 רִשְׁי

עליהם ולא עלה כלכם להשיב אפי עד שהתירוס לחוסר
 משה. סימא חיס הרט וגו' (שמות ל"ב) ויור על פני המים
 וגו' (סס) ואחר כך חלה אל ה' אולי חספר. שחול כחמס'
 וימירו בני ישראל את העבליים (שחול א' ו') ואחר כך קצט
 את כל ישראל החסמה ואחפאל עליכם (סס) אלהי חוק
 יכול להשיבם אולי לך אל חספאל עליהם : נפשי. רזוני :
 (ב) אשר לסור וגו'. כל המאחר בפ' קשה מחבירו
 חרב קשה ממות מיתח חרב מנוול ומיתח על מטחו אינה
 מנוולת וכה"א (תהלים קפ"ו) יקר בעיני ה' המוזה לחסירו
 רעב קשה מחרב שזה מלסער וזה אינו מלסער וכה"א סובי
 ה' חללי חרב מחללי רעב שני בוליה אימניה בנוה :
 (ג) ופקדתי. לשון מיני ופקדות : לסחוב. לגרר וק

רִק

ואיבעית אימא קרא יקר בעיני ה' פסחת לחסירו רעב קשה
 מחרב סברא האי קא ספסער דחאי לא ספסער קרא סובי' היו
 חללי חרב מחללי רעב שני קשה ככולה כלהי איתניהו
 ביה : (ג) ופקדתי. בשפוחה. על דרך השאלה כלומר ארבע
 מיני פורעניות : לסחוב. כי דרך הכלבים לגרר הנבלת
 באכלם איהו :

מצודת דוד

פי מוס יפאל כדססס סוב חין רלני מליס לסיס מרול לסיס :
 שלח. לסוב לסיס כדססס סוב חין רלני מליס לסיס מרול לסיס :
 (ב) אנה נצא. לסיס נלן ולתכלית מוס : אשר למות. מי מליסי
 למות כדססס כדססס דלן יתן לסיס : ואשר לחרב וגו'. כל אחר
 יפוס כדססס כדססס לו : (ג) ופקדתי. חמסס מליסס : ארבעה משפחות. ר"ל לרעס מליס מליס : לסחוב. דרך הכלבים לגרר

שלח. מליס מרולסן כדסס סן יסלן (לסיס ג') : (ב) אנה.
 לסיס וכן אלה חסלה (שחול ב' ד') : (ג) ופקדתי. מליס מליסי
 וגזירות : משפחות. אחר קן כדססס חסלה : לסחוב. מליס מליסי
 יפוס כדססס כדססס לו : (ג) ופקדתי. חמסס מליסס : ארבעה משפחות. ר"ל לרעס מליס מליס : לסחוב. דרך הכלבים לגרר

before My face and let them go forth. 2. And it shall be if they say to you, "Where shall we go?" you shall say to them, "So said the Lord: Such as are for death, to death, and such as are for the sword, to the sword, and such as are for famine, to famine, and such as are for captivity, to captivity." 3. And I will appoint over them four families, says the Lord, the sword to slay and the dogs to drag and the fowl of the heaven and the beasts of the earth to devour

the Lord, perhaps I will atone.' Samuel in Mizpah— '(1 Samuel 7:4, 5) *And the children of Israel removed the Baalim,' and afterwards, "'Gather all Israel to Mizpah, and I shall pray to the Lord on your behalf (sic).'" But you cannot bring them back to Me, therefore do not pray for them.—[Rashi]*

2. **And it shall be if they say to you**—after they have left their land.—[Abarbanel]

"Where shall we go?"—What will be the use of our going forth?—[Abarbanel, Mezudath David]

Such as are for death, to death—*Each calamity mentioned later in this verse is harsher than the one preceding it. The sword is harsher than death. Death by the sword is defacing, whereas death in bed is not defacing. And so he says: '(Psalms 116:15)*

Precious in the eyes of the Lord is the death of His Saints.' Famine is harsher than the sword, for this one is agonizing whereas the other is not agonizing. And so Scripture states: '(Lam. 4:9) Better are those who die from the sword than those who die from famine.' Captivity—all sorts of death are in it.—[Rashi, Redak from Baba Bathra 8b]

Death, in this case, means death from pestilence.—[Mezudath David]

3. **And I will appoint**—Heb. *וַיִּקְדָּשׁ*, an expression of appointment and designation.—[Rashi]

four families—This is a borrowed term, meaning four types of retribution.—[Redak, Mezudath David]

to drag—Heb. *לִסְחֹךְ*, to drag. Cf. (infra. 49:20) 'If the young of the sheep do not drag them (*וְיִסְחָבוּם*).—[Rashi]

וְלֹא־שָׁחִית׃ י וְנִתְּתִים לְזוֹעָה לְכָל
מִמְלָכוֹת הָאָרֶץ בְּגֹלָל מִנְשָׁה בֶן־
יְחֻזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל־אֲשֶׁר־עָשָׂה
בִּירוּשָׁלַם׃ הִכִּי מִי־יַחֲמֹל עָלֶיךָ
יְרוּשָׁלַם וּמִי יִגְדֹּל לָךְ וּמִי יִסּוּר לְשֹׂאֵל
לְשֹׁלֵם לָךְ׃ וְאֵת נִטְשֹׁתַי אֲתִי נֹאֵם־יְהוָה
אֲחֹר תֵּלַכְנִי וְאֵת אֶת־יָדַי עָלֶיךָ
וְאֲשַׁחֲיֶתְךָ גִּלְּאִיתִי הִנֵּחֶם׃ י וְאֶזְרֹם
בְּמִזְרָה בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ שְׂכַלְתִּי

י וְהִתְנִיעִין לְעַד לְקֵץ
 סִלְקֹת אֲרָעָא עַל דְּלֵא
 תְּבוּבָא פְּמִנְשָׁה כִּי וְחִזְקִיָּה
 עֲלֵךְ שְׂבָמָא רַבִּית
 יִתְרוֹתָא עַל דְּרֵאסִי
 לְמַסְכְּרָא בִּירוּשָׁלַם
 ה אֲבִי סוֹן יְחִיס עֲלֵךְ
 יִירוּשָׁלַם וְסוֹן יִתְרוֹ עֲלֵךְ
 וְסוֹן יוֹד לְמַשְׁמַרַל פּוֹלְחָנָא
 לְדִי יֵאֵת שְׂבָמָה פּוֹלְחָנָא
 אֲמַר יי זֶא חֲזוּרָא
 אֲמַרְתְּרָא וְאֲנֹסִים יֵת
 סִסְתָּא גְבוּרִיתָא עֲלֵךְ
 וְאַחֲבָלִין עַל רַבּוּתָא
 וְלֵאמֹר חֲמִיתָ וְלֵאמֹר חֲמִיתָ
 וְיִבְנִינָא דְרַבִּין בְּסִרְיָא
 יִסְבָּדָא עַד עֲמִי קִרְנִי

ת"א לופוד , סגדרין ק"כ :

[illegible]

לועות קרי

דעם

אם לא יסבסב (לקח מ"ט: (ר) לזוהר, מנורת לא
קס ולא זע (אסתר ה') וכמיהו גילוי מנורת גלה מאד
(ישעיה ט"ו) רבב ממלכות הארץ. כל השומע רעה
הבאה עליהם יחוש: (ה) יגור, ידקן: ובי יסור. אליר
לנעות מדרכו אליר לבאול לך לבנים: (ו) גלאתי הנהם.
כמה פעמים חשבתי להשתות ורחמתי על הרעה עתה גלאתי
רד"ה

[illegible]

(ד) ונתתם לזוהר, כתוב וקרי לזוהר והנני אהר אלא שהם שני פרטים והם שני ההנחות: בגלל כניסה, כי זה הוא הנוהג את יהודה בעשר רציו ורם נקרא שפע, ער שהם זה הוקדש: נקרא, כי יורד, כל שפירא ורשעו עני שהנחשקו ורם כמקור ורם פה ורם כלל למה אהר אהר הניבן שנשחט אתה לזכר תלמי אהר יאז לזכר (י) אתה לעשות אתה ורם הנתיב נאמר ער זה או אולי ער ההנחות אורם בשני הנתיב כלומר כנילות אצותם בגלל ער הארץ

מצודת ציון
ה' כמו מחוז והשקל (לקמן כ"ב) : (ד) לזוהר. מנין רחמ
כמו והיה רק וועט וישיב (יח) : בגלל. כסודר כמו בגלל
הוא (דברים ס"ו) : ויחזר. מלשון חזרה וישיב :
מלשון דידה (ז) נשחת. סוכה : ואש. מלשון יחיה :
מנין עיינות וישיב כמו ונלא מלרס (שמות ו') : דהרס.

מצורת דוד
הנכילות מקום לעקום: לאכול ולהשתות. עוף לאכול הנכילות והנחתם להשתות ברמיסת הרגל: (ד) הושיה לכל פסילות. כלם יתחדו וירצו שלל יקרה להם נקמה: בגלל גנישה. ר"ל צניזר שחזו חמשה ממשל וכו' על אשר נזר. נקמה חזק עשה ממשל ביושלים בפרסום לנו תלדו ממנו ואחיו בזה: (ז) כי מי יחזיר.

בשלוש: (ו) את גפסת אחי. על כי סוכת אותי וחלתי
הנחם. הנה רבות סעמים גזרתי עליך השחטה וההזנחתי
הם מדואה בצורה שאין בלש גוסלים בתשובה אחד: שכלתי.

ר"ל אין מי יחמול עליך ואין מי יודד ברחם עליך כדור המאנחם
לחמך כבוד הלה עליך ואין מי יסור לנשים מדרגו לבוא אליך
לאחור לסרס עמי לכן הזה את ידי עליך להכות כך ואשחיתך: ג
ושם (אמרי לנחמך על הרעה: (א) ואורח: אפוסה בבל עיר הלה

and who will turn aside—to you, to turn aside from his road to you, to ask of your welfare?—[Rashi]

Since you brought all this upon yourself, no one will console you, for you have forsaken Me. Therefore, you shall go backwards, and not forwards.—[Redak]

6. **You have forsaken Me**—Since you have forsaken Me and have

gone backwards to move away from Me, I will stretch out My hand over you to strike you and destroy you.—[*Mezudath David*]

I am weary of repenting—Many times I planned to destroy but repented of the evil. Now I am weary of repenting. Heb. **הָנַחֵם** (*Dporpnser in O.F.*)—[Rashi]

7. **with a sieve**—A sieve called (van

and to destroy. 4. And I will make them a horror to all the kingdom of the earth because of Manasseh the son of Hezekiah, king of Judah, for all that he did in Jerusalem. 5. For, who will have pity on you, O Jerusalem, and who will lament over you, and who will turn aside to ask of your welfare? 6. You have forsaken Me, says the Lord. You shall go backwards, and I have stretched out My hand over you and destroyed you. I am weary of repenting. 7. And I winnowed them with a sieve in the cities of the earth; I bereft,

Dogs customarily drag a carcass when they eat it.—[Redak, *Mezudath David*]

4. **a horror**—Heb. לִצְחָן, *from the same root as* '(Esther 5:9) *And he neither rose nor quaked* (צָנַח).' Similarly, גָּאָה, *pride, from the root* '(Isa. 16:6) *Have become very proud* (גָּאָה).'—[Rashi]

to all the kingdoms of the earth—*Anyone who hears the evil that has befallen you will shudder.*—[Rashi]

They will fear that the same thing will happen to them.—[*Mezudath David*]

Others explain that Israel will quake before the other kingdoms of the earth.—[Kara]

because of Manasseh—He led Judah to commit evil deeds, and he shed innocent blood until he filled Jerusalem with the slain, as in II Kings 21:16. *Jonathan*, however, renders: Since they did not repent as Manasseh son of Hezekiah.—[Redak]

The intention is that Manasseh was very wicked. He led the people into idolatry with the intention of changing the face of the Jewish people. Although he repented of his sin of idolatry, he left his impression

upon the people, who followed his early practices. They were punished for following Manasseh's sins. Had they repented as he had done, they would have been forgiven. See *Daath Soferim*, also II Kings 21, *Commentary Digest*.

for all that he did in Jerusalem—Since he instituted idolatry in public, the populace learned to emulate his ways and adhered to them.—[*Mezudath David*] The Rabbis tell us that Manasseh placed an image in the Temple whereas Ahaz had placed one in the attic, but feared rebellion if he would place it in the Temple proper. Also, Ahaz was ashamed to look Isaiah in the face, whereas Manasseh assassinated him. See *Commentary Digest* II Kings 21.

5. **For, who will have pity on you, O Jerusalem**—Which of the kingdoms will have pity on you?—[Kara]

will lament—Heb. יָנַח.—[Rashi] Lit. who will wander for you. This refers to the consolation of the mourners, for people come to their house, each one wandering from his own home to come and console the mourners.—[Redak]

אֲבֹרְתִי אֶת-עַמִּי מִדְּרָכֵיהֶם לֹא שָׁבוּ׃
 ה' עָצְמוּ-לִי אֲלֻמְנוֹתָיו מִחוּל יָמִים׃
 הִבֵּאתִי לָהֶם עַל-אֵם בָּחוּר שָׂרָד׃
 בַּצָּהָרִים הִפְלֵתִי עָלֶיהָ פִתְאֹם עֵיר׃
 וּבַהֲלֹת׃ ה' אֲמַלְלָה יְלֶדֶת הַשִּׁבְעָה׃

ת"א פתחו לי (ינפסו) טו) יולדת הכנענה . נשים פת וזרע פתח פתחי :
 אלכנותיו קרי

סרה"ר קרא
 כזה שורה את הבן בכורה : (ח) עצמו לי אלכנותיו . פתחו רבו לי אלכנותיו : (ח) עצמו לי . רבו לפני אלכנותיו : על
 למקום אחד : (ח) עצמו לי . רבו לפני אלכנותיו : על
 אֵם . על ירושלים שהיא עיר ואם ביהרל : בצדדים .
 הכליאל גלוי לפניו כלגיו מממנס : הפלתי עליה פתאום
 עיר . שנתתי עליהם פתאום גיביות על עיר והכלות
 רבות . ויש פותרים עיר לשון שונא כמו ויהי ערך (שמואל
 א' כ"ח) ופסירה לערך (דניאל ג') : (ט) אבדלה יולדת
 הרשבעה . שומרון וכנעניו על עשרת שבטים מעולד מהם
 ז' משפחות מלכים רשעים כבר אומללם ונלחם : ושאריתם .
 אלו יהודה וקצת בנימין שנתחורר ביהרל כשרח אלתן .
 אלו כל שבע משפחות ירבעם בן נבט ויהודה כשאל וזיתו
 עמרי וזיתו יהוא וזיתו מנחם וזיתו ספק וזיתו הושע
 ירמיה ואם הסגן : הפלתי עליה פתאום עיר . אנשי עיר סך בכל ובבבלות : (ט) אבדלה יולדת הרשבעה . פ"י אשה שילדת
 ד' בנים אומללה (מהם) שבעים סתם כלומר ירושלים שהיתה רבת עם ישבה לה בדר מהל שיש בהם שגל ויש מהם
 מנחת שי

חשבתם שגלו וכן שכלתי אבדתי אכר עליהם ואף על פי כן שבע יתורה שראו כל כח מרביהו הרע"ל לא שבו ואמר שכלתי
 כי בגיו וזית : (ח) עצמו לי . יבאנו להשליך בענין הכבדות והאכזריות ואמר לי ר"ל כי אני בדר עליהם ורבו אלכנותיו בענין :
 אלכנותיו . הנוב בלא יורד קרי ביד יוספא רבים כבודו וזה היה כיבי אחו שחגן ספק בן הכליהו ביהרל מהא ופסירה
 אף ביום אחד וגשאר רבנים אלכנות : הבאתי להם על אים בדר שורר בצדדי . על קהלת בחורים הבאתי שורר בצדדי
 כלסר כי לא כליהו כנבני אלא בצדדים ולא הוילת לבחורים גבורים : אֵם . ר"ל קהלה או משפחה כפ שנקראה
 אום וזית : בדר . על דרך לל כבוד בחורין כן שש פתח רכב בחור וכן כנבני : הפלתי עליה
 פתאום עיר ובבלות . עליה על האם שוכר הפלתי עיר ר"ל חורבן הערים . ובבלות כמו פתאום כבודיהו לחיובי את הכן
 פתאום ללכת פתאום וכאילו אכר הפלתי עליה פתאום ובבלות עיר והפלתי לחוק חזקניו כפ פתח פתאום . ואדוני אני ר"ל פסירה
 עיר שגא מן וזית עיר וזית איתחיו עליון משריו וגו' . כנבני : (ט) אבדלה יולדת הרשבעה . יולדת בגים רבים חזק
 נפסח ישראל ושבעת ענין רבוי בבקשות לא חשבון פסיון וכן עיר עקרה ילדת שבעה . שבע יולד צדיק וקם . שבע כנבניאח"כ :
 מצודת ציון

ענין הפוך מהשנה כמו מן יתחם כסם (סס יג) : (י) ואורם .
 ענין סוור כמו ואחכס אורח בגים יוקבל (כ"ז) : במזרח . הוא
 ככלי שורין או התנאה וכן נדחם ובמל (ש"ל כ"ז) : בשערי .
 כפני וכן אלהם שפיר (הכ"ס י"ז) : שכלתי . ענין מיתח כמו
 (פסל חכ"ס י"ז) : (ח) עצמו . ענין כריו כמו כסם מלם
 (תה"ל י"ז) : אֵם . על קהלה עיר גדולה אכר הקבנות סביב לה
 מן עיר ואם ביהרל (כ"כ י"ז) : בדר . נבחר ונבחר : שורר .
 שורר : הפלתי . ענין הכנסת וזית כמו טולטל בעתה (שופטים
 ו') : עיר . עיר שונא כמו ויהי ערך (ש"ל כ"ח) : ובבלות . מלסן
 כהלך וסחר : (ט) אבדלה . ענין כריסם כמו אומלל אני (תה"ל)

upon her suddenly the destruction of the cities and hurriedly.

Kara places this passage, commencing with verse 6, as referring to the reign of Jehoiakim. He explains the entire passage in the past tense, as follows:

[6] You have forsaken me, says the Lord, you have gone backwards— Think into this matter, that since you have forsaken Me, every day you are going backwards and not forwards.

and I stretched out My hand over

* For Rashi's commentary turn to page 233.

I destroyed My people; they have not returned from their ways.

8. His widows are to Me more numerous than the sand of the seas; I have brought to them upon the mother a chosen one who will rob them at midday; I have cast upon her suddenly a city and terrors. 9. She who bore seven has been cut off,

in French), like one who winnows barley, so that they should not all be exiled to one place.—[Rashi]

Just as grain is winnowed with a sieve, so will I winnow them in the cities of the land. I.e., in their exile, I will scatter them throughout all the cities of the earth. The word *עָרִים*, lit. gates, is used instead of *עָרֵי*, cities, since people enter and leave a city through its gates. *Jonathan*, too, renders: in the cities of the earth. Scripture states: I winnowed them, in reference to the Ten Tribes. I bereft, I destroyed My people, also refers to that kingdom. Nevertheless, the tribe of Judah, which saw all that, did not return from their evil ways.—[Redak]

8. **are to Me more numerous**—*His widows are more to Me.—[Rashi]*

I am troubled about them, and they are in My eyes more than the sand of the seas. This refers to the time of Ahaz, when Pekah son of Remaliah slew one hundred twenty thousand Judeans in one day (II Chron. 28:6). All the wives of the soldiers remained widows.—[Redak]

Abarbanel quotes a commentator who explains: To Me, His widows are heavier than the sand of the seas. I.e., the distress of the widows of Judah weighs heavily upon Me, even more than the sand of the seas.

upon a mother—*Upon Jerusalem, which is a city and a mother in Israel.—[Rashi]* I.e., Jerusalem was

a metropolis about which smaller towns were clustered.—[*Mezudath Zion*] See II Sam. 20:19.

Kara explains that Jerusalem was the mother of all the cities of Israel.

a chosen one—Nebuchadnezzar.—[*Kara*]

Redak renders: I have brought to them, upon the congregation of youths, a robber at midday.

at midday—*Everything will be exposed before him, all their hidden treasures.—[Rashi]*

They did not come upon them at night like thieves, but at midday, and the youths' might did not avail them.—[*Redak*]

I have cast upon her suddenly a city—*I caused the troops of a city and many terrors to rest upon her. Some interpret עֵיר as 'an enemy.' Cf. '(I Sam. 28:16) And has become [the supporter of] your adversary (עֵיר).'*' (Dan. 4:16) And its interpretation to your adversaries (לְעֵיר).—[*Rashi*] [The quotation from Daniel appears in Rashi as Dan. 3. In II Sam. 28:16, it appears in Rashi as Dan. 3:49. Accordingly, the copyist must have had an edition in which Chapter 3 continued through the first sixteen verses of our Chapter 4. In early editions, this verse is 4:19, Chapter 4 commencing three verses before our division. Saadiah Gaon had this division and it was also adopted by the Christians].

Redak renders: I brought about

נִפְתַּח נַפְשָׁה בְּאֵה שְׂמִינְשָׁה בְּעַד יוֹמָם
 בּוֹשָׁה וְחִפְרָה וּשְׂאֲרִיתָם לְחֶרֶב אֶתָּן
 לִפְנֵי אֲבוֹתָם נֶאֱמַר יְהוָה: 'אֹיֵלֵי
 אֲמִי כִי יִלְדֶתִי אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן
 לְכָל-הָאָרֶץ לֹא-נִשְׁתִּי וְלֹא-נִשְׁוִי
 כְּלָה מִקְדְּלוֹנִי: 'יָא אֲמַר יְהוָה אִם-לֹא

שורותך

בא קרי ח' במקום ואו

עָקַב הוּא לְסַפְּחָה נֶפֶשׁ
 גָּלָא קִרְוָהוּ בְּחִינָתוֹ וְשָׁר
 דְּאִינוּן קִיסִין בְּהִיּוֹ
 וְאֶהְיֶה וְשִׂאֲרָהוּן
 לְפָנֵי אֲבוֹתָם אָמַר יְהוָה:
 'אֹיֵלֵי אֲמִי אֲבִי יִלְדֶתִי
 לְסַפְּחָה נֶפֶשׁ רִיב וְאִישׁ
 מָדוֹן לְכָל-הָאָרֶץ וְאִישׁ
 לֹא יִשְׁתִּי בִּי וְאִישׁ
 דְּשִׁינָא לֹא יִשְׁוִי בְּמִדְּוִן
 בְּקִרְוָהוּ קִיסִין לִי:
 יָא אֲמַר יְהוָה אִם-לֹא

רש"י

סדר"י קרא
 שנהרגו: נפחה נפשה: כבי ספח נפש: באה שששת בעור
 יוםם. כלומר שקשה אורח אפילו בעור יום: ושאריתם לחרב
 אתן. זה רורו של צדיקה ולפי ששלה יריבה לומר להם קשות
 חללו היה מתאונן על עצמו ואמר אי לי אבי כי ילדתי איש
 ריב ואיש מדון לכל הארץ ושם האמר נשיתי בהן ואדם נש
 כי ולכן מריבים עמי על נאמר לא נשיתי ולא נש כי ואפס"כ:
 (י) כלו סקללתי. סקללים אותו וכל זה שאני הולך בשליחותך:
 (יא) אמר ה' אם לא שריתך לשונ. בשבועה שאיךך לשונ:

וכינו: נפחה נפשה. לטון דלכה נפשה מתירגמין
 ודלחין נפש (דכריס כ"ח) ומפחין נפש: בעור יוםם. ו
 בלא זמנה מהרי לטול כך נדרש במסכת גיטין. ובמדרש
 רבי נתנאלה דרשו כלפי ירושלים וזמנה שבעה רשעים
 יהרסם יהואש אחו מנשה חמון והיוקים לדקיהו אך יש
 למנוח עוד רהבעם אחיה חמיה: וחפרה. לטון
 בושח: (י) אוי לי אבי. ירימה היה מתחנן על עולמו
 שהיו שונאין אותו בני עירו על דברי ומכותיו: ואיש מדון. לא
 נשיתי. כמו לא חיה לו כנושה (שמות כ"ב): בלה סקללתי. איני רב עמכם על עסקי ממון שיש עליהם

מנחת שי

רד"ק

(י) סקללתי. נחלק ספרים בלש"ן כדן ופי' הקדוש בלש"ן ד"ס ונפל דב
 פלים נחלק היום נחלקה ספרים עני' ליתוסה בלש"ן (ח' תרגום): וסדר"י קרי:

נפחה נפשה. עני' דלחין נפש נפש נפש: באה שששת בעור
 יוםם. על דרך משל כדור הצרות כבי שאמר גם כן על הצרות
 חשך השמש בצנחו. כחא כתוב בא קרי והשמש יבצא לטון
 כדן ופי' נפחה: ככל ענין בלש"ן: ושאריתם. השארית שלא יכלו בנלות אתן לחרב ויש לפרש ושארית' בניה:
 כבי שם ושאר: (י) אוי לי אבי. איש ריב ואיש מדון. כי כלם מריבים עמי ומדון כבי ריב: כי נשיתי ולא נש בי. לא
 נשיתי בהם שארית רובני וליאיתי בהם וקללתי' בעבור זה וגם הם לא נש בי שיהיו רובנים חלואתם סמני לא ארצה
 לשת להם ונבחרו זה קללתי אין שום דבר בכל זה רק ששונא' אותי סמני' שאני סוביח אותם לשיבת: בלה סקללתי. הורבכת
 הסלה כבי שרשים כי קלל וכן קלל כי הם שני ענינים הקללה הוא הפך הברכה והקללן הוא הפך הכבוד וכן אומר רבניא בלה
 סקללתי וקללתי והורבכתי שניהם כאחד ואמר בלהם אחת שני ענינים לקצר הלשון ולצנחוהו והסירה ה"א קלה ביי' במבט
 להחלפה במקומה ולולוי שהחליטוהו בקרא לה' הפלל בקריאה לא היה נכבד בסלה ענין קלה: (יול אמר ה'. אבד לי האל
 כשהייתי מתדבק סמני' שסמני' יהיה לשונ: אם לא. כעין שבועה כבי אם לא שיהיו וירבכתי אם לא כאשר רבתי כן

מצורה ציון

מצורה דוד

וכינו הוכט כן חלל וכינו: נפחה נפשה. היה לה דלחין נפש:
 בא שששה. שקשה עמשה כשהיה עוד כיום גדול ליל הוכסלה
 גדולהה במחירות בלא זמנה: בושח וחפרה. וכאי ויכחז בנולה
 בנולה ובלימה: ושאריתם. סמלית בסמלית מעדת ישראל הם
 יורסד ונעמין אתן נח חותם חכר לפני אביהם: (י) אוי לי אבי.
 ירימה היה מתחנן והסיד הכדור מול אלו ואמר אוי לי אמי אשר
 ילדתי ליח אש ריב ומדון לכולם כי ירידי עפדי על שלי מוכיח:
 לא נשיתי. לטעמים מריבים עם סמלה על שהוא נשכ כסף ההולאה
 ולטעמים מריבים עם סמלה על שליט. שסלס ההולאה כלל חני לא
 לטעמי' לטעם ולא הם הלון לי ועד' כלם מקללים ומכזים אותי:
 כיני שבע עם הם הפחית חסר לטוב כל המקללן חסר ימותו
 על הדינה והלכה אפיר חל לא נכ האוי הוא גנורלחן לטעמי' כן

(י) אבד ה'. אבד הניח ה' אבד לי מה חסר חושש על נפתי
 חסר. כיני שבע עם הם הפחית חסר לטוב: אם לא. כיני שבע עם הם
 קן הוא יידי כולל ונולח וכן אם לא נחם רבים (י) אבד ה' ורבים

a man of quarrel and a man of
 contention—For they all quarrel
 with me.—[Redak]

and a man of contention—Heb.
 a man of quarrel, Cf. (Gen.
 6:3) Let My spirit not contend
 (י) [Rashi]

I have not lent—Heb. גְּשִׁיטִי, Cf.

(Exodus 22:24) You shall not be to
 him as a creditor (בְּקוֹשָׁה) [Rashi]

Sometimes people quarrel with
 the creditor because he exacts the
 payment of the loan from them and
 sometimes they quarrel with the
 debtor if he is delinquent in his
 payments. But I did not lend money

her soul grieves, her sun sets when it is still day. She is ashamed and confounded. And her remnant I shall deliver to the sword before their enemies, says the Lord. 10. Woe is to me, my mother, that you bore me, a man of quarrel and a man of contention to the whole land. I have not lent, nor have they lent to me. Yet, they all curse me. 11. Said the Lord: Verily, I will

you and destroyed you—This alludes to (II Kings 24:2) And the Lord incited against him bands of Chaldeans and bands of Moabites and bands of the children of Ammon, and He incited them against Judah to destroy it.

9. **her soul grieves**—Heb. נָפְשָׁהּ, *an expression of 'her soul grieves.'* We translate '(Deut. 28:65) And grieving of the soul (נִפְשָׁהּ) as נָפְשָׁהּ.—[Rashi]

when it is still day—*Before its time, they hastened to fall. In this manner it is expounded in Tractate Gittin. [See Gittin 88a].—[Rashi]*

The Rabbis explain that God hastened to exile Judah in order that the exile of Zedekiah should still find the craftsmen and the gate sentries, explained by the Sages as the greatest scholars of the age. The exile of Zedekiah was accelerated in order that the exile of Zedekiah still find the scholars exiled with Jeconiah still alive in Babylon. Had they come later, they would not have had any teachers to teach them the Torah.

And in the Midrash of Rabbi Tanhuma (Tanhuma Buber, Vayetze p. 153) it is expounded as referring to Jerusalem, and he counts seven wicked men: Jehoram, Jehoash, Ahaz, Manasseh, Amon, Jehoiakim,

and Zedekiah. But there are yet to count Rehoboam, Abijah, Amaziah, and Ahaziah.—[Rashi] Surprisingly, Zedekiah is listed among the wicked kings. His only wickedness was that 'he did not humble himself before Jeremiah the prophet from the mouth of the Lord' (II Chron. 36:12). The Chronicler continues, '(v. 13) Also he rebelled against King Nebuchadnezzar, who had adjured him by God, and he stiffened his nape and strengthened the temptation of his heart from returning to the Lord God of Israel.'

The reference is to Jeremiah 38, wherein the prophet commanded Zedekiah to surrender to the Chaldeans, and he would be spared, whereas if he would continue to battle against them, the city would be destroyed. Zedekiah was afraid to do so and disobeyed the command of Jeremiah. With this one exception, Zedekiah is considered a righteous king. He was called Shallum because he was perfect in his deeds (*shalem, perfect*) (Horiotoh 11a). A further account of Zedekiah's righteousness appears in II Kings 24:19, Commentary Digest.

10. **Woe is to me, my mother**—*Jeremiah was complaining about himself, that his townsmen hated him because of his castigations.—[Rashi]*

leave you over for good; verily I will cause [them] to beg you in time of famine and in time of distress, with the enemy. 12. Will iron break iron from the north and copper? 13. Your riches and your treasures I will give for plunder, not for a price, and for all your sins and throughout all your boundaries.

to them, neither did they lend to me. Nevertheless, they curse me and deride me.—[*Mezudath David*]

11. **I leave you over**—Heb. שְׁרִיתִךְ *I leave you over, an expression of a remnant. In this manner, Menahem (Machbereth p. 181) interpreted it, but Dunash (Teshuvoth Dunash p. 36) interpreted it as an expression of release. And שְׁרִיתִךְ is like '(Dan. 5:12) And untying (וּקְשָׁרָא) knots,' and the interpretation of שְׁרִיתִךְ is so, as it is stated (below 40:4): 'Behold I have released you from the chains that are on your hand.' That is to say, on that day that the Lord fulfilled His word, it was said to him, 'And now, behold I have released you today from the chains that are on your hand, if it pleases you to come with me to Babylon. And also, Israel begged him to pray for them, as it was said to him: '(below 42:4) Pray on our behalf to the Lord our God, for we remain few from many.'—[*Rashi*]*

Redak explains שְׁרִיתִךְ as a noun, your end. Verily, your end will be for good. This is in accordance with *Jonathan*.

Verily I will—Heb. אִם, lit. if not, an expression of an oath.—[*Rashi*]

I will cause [them] to beg you in time of evil—with the enemy. When evil befalls them, they will beg you to

*supplicate God for mercy upon them, for example, Zedekiah said to him, '(below 21:2) Beseech God now on our behalf etc.' Another explanation: Nebuzaradan will beg you, '(below 40:4) If it pleases you to come with me to Babylon.'—[*Rashi*]*

Redak suggests: Verily, I will make the enemy strike you. This is addressed to Israel, although the beginning of the verse is addressed to the prophet.

12. **Will iron break iron from the north**—I say that iron that comes from the north is harder than other iron, and this is its interpretation: They were compared to iron, '(above 6:28) Going tale bearing like copper and iron.' And concerning Jeremiah it is stated: '(above 1:18) I have made you . . . into an iron pillar and into copper walls,' and his is stronger than theirs, for Nebuchadnezzar will come upon them according to his words.—[*Rashi*]

Will . . . break—Will their iron break yours? Another explanation: Will Pharaoh who comes in your aid, who is as hard as iron, break Nebuchadnezzar, who is iron that comes from the north and copper? Targum *Jonathan* is inclined toward this direction.—[*Rashi*]

Redak explains that although Israel is strong, compared to iron,

מכלית לפתחמך וקנמהינן והוה מיסרה לי לביצ ולחרנת לבי אבי אתקרי שמך עלי

[illegible][illegible]

You by denying Your prophecy and thereby increasing their sins daily. Also, through this You must demonstrate Your power to them lest Your name be profaned.

16. **Your words were found and I ate them—eagerly at the beginning, and they were a joy for me, for I**

14. And I will cause [you] to pass over to your enemies in a land that you do not know, for a fire burns in My nostril; it shall be kindled against you. 15. You know, O Lord, remember me and think of me, and avenge me of my pursuers. Take me not to Your long suffering, know, I bore disgrace for Your sake. 16. Your words were found and I ate them, and Your word was to me a joy and a rejoicing of my heart, for Your name was called

ies—For you erected idols in all of them.—[Rashi]

14. **And I will cause you to pass over**—Heb. **וְהַעֲבַרְתִּי**. This is the reading of reliable editions of the Bible. *Jonathan*, however, renders: And you shall be subservient to your enemies. He, apparently, read **וְהַעֲבַדְתִּי**, and *I will make you serve your enemies*.—[Redak] Rabbi Joseph Kara, too, follows *Jonathan*. *Minchath Shai* cites editions in which it is written **וְהַעֲבַדְתִּי**, but the *keri* is **וְהַעֲבַרְתִּי**.

Abarbanel explains: And I will cause your enemies to pass over to a land that you do not know. I.e., your enemies will penetrate your land even to places unknown to you.

to your enemies—Heb. **אֵלֶיךָ**, instead of **אֵלֶיךָ**.—[Redak] [Obviously, this explanation must be given only according to the reading **וְהַעֲבַרְתִּי**, but according to the reading **וְהַעֲבַדְתִּי**, we can render simply: And I will cause you to serve your enemies. Also, according to *Abarbanel*, this is unnecessary.

Malbim understands this as an allusion to the Judeans' going to Egypt. Even there, I will give you over to your enemies, the Chaldeans, who will go to Egypt, and

there the sword of Nebuchadnezzar will overtake you again.

it shall be kindled against you—even after the destruction.—[*Malbim*]

15. **You know**—what they are doing to me, what they say of those who reprove them.—[Redak]

Take me not to Your long suffering—*Jonathan* renders: *Do not grant a reprieve for my humiliation. Do not take my cause to leave it for Your long suffering, but hasten and avenge me*.—[Rashi]

Redak renders: If You are long suffering, take me not. I.e., if You are patient with them and do not punish them immediately, do not take me from the world before I have seen my revenge upon them.

know, I bore disgrace for Your sake—I.e. show them that You know, and that it is not hidden from You.—[Redak]

I bore—Heb. **שָׂאתִי**, like **סָבַלְתִּי**, *I bore*.—[Rashi]

for Your sake—Heb. **עֲלֶיךָ**, *for You*.—[Rashi]

All that they humiliate me is only because I follow Your mission to them, and although I know that, when I go on Your mission, I will bring humiliation on myself, 'Your

upon me, O Lord God of Hosts. 17. I did not sit in the council of merry-makers, nor did I rejoice; because of Your hand I sat in seclusion, for You filled me with fury. 18. Why was my pain perpetual, and my wound grievous? It has refused to heal; you are to me as a failing spring,

thought that now they would listen to me.—[Rashi]

When I found Your words in my prophecy, I accepted them willingly, like a person who eats a tasty morsel.—[Redak]

for Your name was called upon me—With this I am very happy, to be called a prophet of God, while the other prophets are called prophets of Baal.—[Redak]

17. I did not sit in the council of merry-makers—for Your word is the joy of my heart. I.e., it is an intellectual joy for me, but I had no physical joy, that I should sit among the merry-makers and rejoice with them. I did not even join their company, but I sat in seclusion at home—[Redak]

because of Your hand—*Because of the prophecy that came to me from You.*—[Rashi] We find prophecy called 'the hand of the Lord' very often in Scripture, especially in the Book of Ezekiel. This is *Jonathan's* translation. It is also possible to explain: because of Your wound. I.e., because his neighbors would deride him and curse him until they would strike him and wound him.—[Redak]

I sat—alone and bewildered by mourning, for You filled me with a prophecy of fury concerning the destruction of Your House.—[Rashi]

Abarbanel explains that Jeremiah alludes to the false prophets, who

would sit together and make merry. He states that he never sat in such a group to make merry, because of his sad prophecy.

I.e., *after* receiving his sad prophecy, he did not rejoice.—[*Mezudath David*]

Malbim explains that the prophets would always prepare themselves for prophesying by calling musicians to play before them so that they should be happy. In that way, the Shechinah would rest on them and they would prophesy. Jeremiah, however, always prophesied gloomy prophecies and was, therefore, unhappy and unprepared for prophecy. When God wished to convey His prophecy to him, He would send down His word, which inherently brought joy upon its recipient. Through this word, the prophet became joyful, as one who drinks wine, and he was thereby prepared to continue his prophecy. After the prophecy, however, he returned to his unhappy state. He, therefore, states:

[16] **Your words were found**—I found them as someone finds an article in the street without effort. I did not prepare myself for the prophecy.

and I ate them—I was like a hungry person, who finds bread and eats it eagerly.

and Your word was to me a joy and a rejoicing of my heart—The words

water that is not faithful. 19. Therefore, so said the Lord: If you return, I will return you, you will stand before Me, and if you take the precious out of the vile, you shall be as My mouth. Let them return to you, but you shall not return to them. 20. And I will make you for this nation into a fortified copper wall, and they shall fight against you but they shall not prevail against you, for I am with you to redeem you and to save you, says the Lord.

'(II Sam. 12:15) *And he became mortally ill (מת), mentioned concerning Bath-sheba's son.*—[Rashi]

Kara notes that, whereas other prophets prophesied occurrences in the distant future, Jeremiah prophesied what would happen in his time. He prophesied the exile of Jehoiakim and the exile of Jehoia-chin, both of which took place during his lifetime. He complains, "Why was my pain perpetual and my wound grievous? It has refused to heal. It is like a man who hopes his wound will heal but it does not."

19. **Therefore—Because I suffer from these troubles.**—[Rashi]

so said the Lord—to me.—[Rashi]

If you return—You, Israel, through me, and I will return you to Him, He said to Me, "You will stand before Me."—[Rashi]

Redak explains that God takes the prophet to task for his complaint. You said false words to me when you said that I was like a failing spring. You sinned against Me. Now if you completely repent before Me and regret what you said to Me, I will return you in repentance and I will forgive you, and you shall stand before Me as before. Standing before God includes prayer and

thanksgiving before Him, as well as the reception of prophecy.—[Redak]

and if you take precious out of the vile—If you take a pious man from a wicked man, i.e. if you bring him to repentance.—[Rashi]

If you make a great effort to lead them to repentance and you take the precious out of the vile; i.e., if you are able to bring the wicked, who are vile, to be good and precious.—[Redak]

Others render: If you take a precious man out of a glutton.—[Mezudath Zion and Mezudath David]

Whatever you decree and say, will be fulfilled just as if I had said it. We find a similar statement regarding the prophet Samuel, '(I Sam. 3:19) And did not let any of his words fall to the ground.' Jonathan renders: You will fulfill My will. Others render: You will be like My statement, as I said to you, that you would be a fortified city and a copper wall.—[Redak]

Let them return to you, but you shall not return to them—Let them return to your word, but you shall not return to stray after them.—[Rashi from Jonathan]

But beware of returning to their

21. And I will save you from the hand of the wicked, and I will redeem you from the hand of the terrible.

16

1. And the word of the Lord came to me saying: 2. You shall take no wife, and you shall have no sons or daughters in this place 3. For so said the Lord regarding the sons and the daughters born in this place and regarding their mothers who bear them and their fathers who beget them in this land.

you, so will I fulfill My promise, that they will be unable to kill you, but they will fight against you with words, with blows, and with humiliation as long as you reprove them. And all this toil you shall bear in order to bring them back to Me, for even if all of them do not repent, some of them will. Indeed, we see that when they wished to kill him, the princes said, "This man is not worthy of death for he has spoken to us in the name of the Lord our God" (below 26:16). And if you make great effort to do this and ignore their humiliations, you will be rewarded.—[Redak]

21. **from the hand of the terrible**—Heb. **צָרִים**. The strong are called **צָרִים** because people fear them.—[Redak in *Shorashim*] Jonathan and *Mezudath Zion* render: the mighty.

I will save you from the terrible men who wish to kill you.—[Redak]

2. **You shall take no wife**—There is quite some difficulty in God's command to Jeremiah not to marry or beget children in this place because they will die of hunger. Was not Jeremiah worthy that his children be saved in his merit? Young

children die only because of the sins of the parents, and Jeremiah had no sins for which his children should die. Moreover, although there was a decree that they die by the sword and through famine, that decree was upon some of them, not all of them, for exile too was decreed upon Jerusalem, yet Ezekiel states: '(14:22) Still, behold, there are left therein some that escape, who shall be carried forth, both sons and daughters.' Moreover, the decree was also on the fathers and mothers, yet many of them survived to go into exile. Now the children are like the parents. They do not die except for the parents' sins. Consequently, if the parents are righteous enough to be spared death, why should the children die?

It appears to me that 'this place' refers to Anathoth. In Anathoth this prophecy came to him, and God warned him not to marry or beget children there, for there was a decree on the sons and daughters born in Anathoth. See above (11:23): 'And they shall have no remnant, for I will bring misfortune upon the men of Anathoth in the year of their

תַּחֲלָאִים יָמָתוּ לֹא יִסְפְּדוּ וְלֹא יִקְבְּרוּ
 לְדָמֶן עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ וּבַחֲרָב
 וּבָרָעַב יָכְלוּ וְהִיתָה נִבְלָתָם לְמֹאכֵל
 לְעֹזֶף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמַת הָאָרֶץ: "כִּי--
 כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי-תְבוּא בֵּית מְרוֹחַ
 וְאֶל-תֵּלָךְ לְסִפּוֹד וְאֶל-תַּנּוֹד לָהֶם כִּי--
 אֶסְפְּתִי אֶת-שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם הַזֶּה
 נֶאֱמַר יְהוָה אֶת-הַחֶסֶד וְאֶת-הַרְחָמִים:
 וּמָתוּ גִדְלִים וְקִטְנִים בְּאָרֶץ הַזֹּאת לֹא
 יִקְבְּרוּ וְלֹא יִסְפְּדוּ לָהֶם וְלֹא יִתְגַּדֵּד

יסתורן לא יספדון ולא
 יתקברון לזכר ספד
 על אפי ארעא יהיו
 ובהרבא ובכפאנא וספון
 והם יבלתהון כשקרא
 לסיכל קעופא רשמיא
 ולקעריא דארעא
 ה ארי קדון אכר יי לא
 תעור לביית כרנחא ולא
 תהק לספד ולא תרני
 להון ארי כנשית ית
 שלמי קנעקא רבין אכר
 יי ית חסדא וית רחמי:
 ו יסותין ברך רבין
 ובערקון כארעא רבא
 לא יתקברון ולא יספדון
 קדון ולא יתקסון ולא
 יסרפון

ה"א (א) יספדו: סוכדוהו: בית
 פתח: יכ"ל: (א) יקברו:

רש"י
 מ"ח (ה) בית מרוח. הסתה. כספרי במדבר בית ספור
 רחמי חורו לעשות להם מרחמים אכל רבותינו פירשו מרוח אכל: הגור. חקון: כי אספתי את שלומי
 וגו'. כשהיה אברהם אבינו עוסק לדקק ומבקט נתתי לזרעו חסד ורחמים ובחר ה' אלי חורתי ואספתי אלי את חסדי
 ונתן לך רחמים (ס"ט) ה' הספדו ללעגה משפט ולדקק לארץ הניחו (עמוס ה') אף אלי חורתי ואספתי אלי את חסדי
 וחלתי אספתי: (שמואל"א כ"ג) כמו חסד אלהים חל חרפתי (בדלשית ל'): (ז) ובחרו גדולים וקטנים: ואחר
 שכל מתים מה נה לאספד: ולא יתגודד ולא יקרח להם. דרך המצנים להתגודד כשרם ולקרוח קרסה
 כנחת שי

והספד שני לית נחל: (א) וית חור: מקחב פתח: כחם חור
 חורתי חור: ונחל: חסד: כל: חורתי: ונחל: חסד: חור: חורתי: חור:

ר"ל בחלי רבב ימותו כמ"ס לבעלה ואם בחלי לעור והנה
 תחלואי רבב וכן ה"י ספדו כמ"ס וספדו ואם לא יהיה זה פ"י כח
 ידבר לזכר ביתת תחלואי: ימותו כל בני אדם מתים בחלואי אם
 לא ימותו בחרב אלא כך פ"י: כמו שח"י: לא יספדו ולא יקברו: כי כל אחר יהיה ספור בעצמו לא יהיה פנאי לספד ולקבור:
 (א) כי כה. בית מרוח. בית אכל כן פירשו רז"ל וכן ספר מרוח סרוהם. וא"ל פ"י כי מרוח הוא: ה' הרפת קול בין לבני בין
 לסבחה וכן הוא בל' רבני מרוח: חל תגיד להם. בהולס ועניני פירשנו למעלה: כי אספתי את שלומי מאת העם הזה.
 השלים ונתסר הדחמים שהיה נתון לעם הזה לקחתי אותם ואספתי אותם אולי ובין שאספתי אני שלומי מהם לא
 תדרוש אותם בשלום לא במלכא ולא בשמחתם: (ז) וספור. ולא יתגודד ולא יקרח להם. ואף על פי שהיה אסור לישראל
 לעשיתו כמ"ס לא תתגודדו ולא תשיכו קרחה בין עיניכם למת אולי הם היו עושין כפנתגי הגוים כמו שהיו עושים עבירות
 גחרות ככנהג הגוים ואמר כי לא יהיה להם פנאי לעשות הדברים שעושים כל כה לא דברי אבל דבר נחמם:

סודות ציון

סודות רור
 לא יספדו: כי יהיו ספדים בלחם: ולא יקברו: כי ידכו מלך
 ולא יספיקו לנקדם ויהיו עושנשים פ"ס סלדסם כחל: למאכל וגו'.
 כחל ולא יחל: ולבשת הארץ. ר"ל חל סלחן כי היה כחל
 כספס: (ז) כי בה אכר וגו'. ר"ל כי כן אכר יי: וגו' נפסן כיות
 לעומ: בית מרוח. לזכר אכל נחמס: ואל תגודד. דקן ספנתים
 לביד כחל: כי אספתי. ר"ל כי לזכר אכל נחמס: ואל תגודד. דקן ספנתים
 כפסון כחל: ולא יספדו: כפסון ספדות סלדות: ולא יתגודד. לא ישרטו ככסם ולא יתקשו עשר רלסם כי יכיו ספנתים כלססם

one will be able to bury them, and they will be as dung on the face of the ground.—[Mezudath David]

5. house of mourning—Heb. מִקְרָח, feasting. In Sifrei, in the section dealing with Beth-peor (Balak), I saw: They returned to make feasts (מִקְרָחִין) for them, but our Rabbis

* For Rashi's commentary turn to page 235.

explained מִקְרָח as 'a mourner'—[Rashi from Kethuboth 69b] The Talmud derives the word from חָרָה, bitter and upset.—[Kara]

6. And large and small shall die—And since everyone will die, why should you lament?—[Rashi] and they shall not cut their flesh

4. Deaths of sicknesses shall they die; they shall neither be lamented nor buried; they shall be as dung on the face of the ground, and with the sword and with famine shall they perish, and their carcasses shall be for food for the fowl of the heaven and for the beasts of the earth. 5. For so said the Lord: Do not go into a house of mourning, neither go to lament, nor bemoan them, for I have gathered in My peace from this people, says the Lord, the lovingkindness and the mercies. 6. And large and small shall die in this land, they shall not be buried, and men shall not lament for them and they shall not cut their flesh,

sands of guilty ones, as it is said regarding Lot, '(Gen. 19:15) Lest you perish for the iniquity of the city.' This is surely so regarding young children, who have no merits of their own. Now, if Jeremiah had sons and daughters in Anathoth and took them out before the execution of the decree, they would not perish with the others, but their kin, the people of Anathoth, who did not believe in prophecy, would not let him take them out. Therefore, God exhorted him not to beget any sons or daughters in Anathoth, for they would perish for the iniquity of the city, and even if Jeremiah himself were in Anathoth, perhaps he would not be saved among all the wicked people. Although Ezekiel says, "(14:16) They alone will be saved," that is only if there are three righteous men in the city, such as Noah, Daniel, and Job, as he mentions before, 'and Noah, Daniel, and Job within it.' If there are three or more righteous men, their combined merits will save them. If there are ten, they will save the entire city, as we find in the chapter of Sodom, in

which God promises Abraham, "And I will forgive the entire place for their sake" (Gen. 18:26). And if they save them from death, perhaps they do not save them from exile or from other punishments. Although the Psalmist (91:7) states: 'A thousand shall fall from your side and ten thousand from your right, it will not touch you,' that applies only to a righteous man over whom divine Providence hovers constantly and does not leave him, as the Psalm concludes: '(v. 14) For he desires Me, and I will therefore deliver him. I will strengthen him for he knows My name.'

4. Deaths of sicknesses—I.e., deaths of sicknesses caused by the famine, as above 14:18. This follows *Jonathan*. Otherwise, what does Scripture tell us? Everyone who does not die by the sword, dies from sickness.—[Redak, *Mezudath David*]
they shall neither be lamented nor buried—Everyone will be occupied with his own troubles and will not have time to lament or bury the dead.—[Redak]

They will be so numerous that no

nor shall they tear their hair for them. 7. And they shall not break [bread] for them in mourning, to console him for the dead, neither will they give them to drink a cup of consolation for his father or for his mother. 8. And to a house of feasting you shall not go to sit with them, to eat and to drink. 9. For so said the Lord of Hosts, the God of Israel: Behold, I will cut off

nor shall they tear their hair for them—It is the custom of mourners to cut and tear their flesh and to tear their hair out of their head. In any case, it is forbidden for Jews, but he mentions it here only as an example of mourning.—[Rashi]

Redak conjectures that the Jews mentioned in this prophecy emulated the gentiles in this practice just as they committed other sins by following pagan customs. The prophet tells them that they will not have time to perform their usual customs for the dead, neither the mourning nor the consolation.

7. And they shall not break [bread] for them—Heb. יִפְרֹסוּ, *an expression of breaking*. Comp. '(Dan. 5:25) *Mene Mene Tekel Upharsin, (divided). This alludes to the practice of giving a meal to the mourners in the city square and they break for them the bread upon reciting the blessing of 'hamotzi.'* '(1 Sam. 9:13) *For he will bless the sacrifices,' Jonathan renders: He will break (פָּרַס) bread.*—[Rashi] It appears from Rashi that the root פָּרַס primarily means 'to break' or divide. Since it is used in conjunction with breaking bread at the beginning of a meal upon the recitation of the 'hamotzi,' it was extended to mean 'to bless.' Hence, the connection to the bless-

ing on the sacrifice. See Rashi ad loc. Accordingly, we may render in Rashi, and they recite for them the blessing of 'hamotzi.' The allusion here is to the first meal a mourner eats after the burial of his close kinsman. He may not eat his own food, but a meal given him by a close friend or neighbor. In this case, there will be no one to give them the customary repast.

Redak suggests that the reference is to clasping the hands together and clapping them as though breaking them. He renders: They will not break [their hands] for them. See Lam. 1:17.

to console him—I.e., to console each one.—[Redak]

neither will they give them to drink etc—This is the reason for what I said, *Neither go to lament.*—[Rashi]

Although it is customary to give the mourners a cup of wine to console them, then they will be so preoccupied with their own troubles that they will be unable to do so.—[Mezudath David]

for his father or for his mother—I.e., for each one, for his father or for his mother.—[Redak from Jonathan]

8. And to a house of feasting—that I said to you above, "You shall not go," this is the reason: Behold, I will

מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם
 קוֹל שִׁשּׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל
 בָּלָה: 'וְהָיָה כִּי תִגִּיד לָעַם הַזֶּה אֶת
 כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־
 מַה דִּבֶּר יְהוָה עָלֵינוּ אֶת כָּל־הָרָעָה
 הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וּמָה עֲוֹנֵנוּ וּמָה
 חַטָּאתֵנו אֲשֶׁר חָטָאנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ:
 'וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר־עֲזָבוּ
 אֲבוֹתֵיכֶם אוֹתִי נָא־יְהוָה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעֲבְדוּם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
 וְאֵתִי עֲזָבוּ וְאֶת־תּוֹרָתִי לֹא שָׁמְרוּ:
 'וְאַתֶּם הִרְעַתֶּם לַעֲשׂוֹת מַאֲבִתֵּיכֶם
 וְהִנֵּכֶם הֹלְכִים אַיֵּשׁ אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לְבוֹ־
 הָרַע לְבַלְתִּי שִׁמְעַע אֵלַי: 'י וְהִטַּלְתִּי

ד'ישראל הא'אמא ככס'ר
 ס'א'הרא הב'ן ל'ע'ניכ'ן
 ו'ב'ימ'כ'ן ק'ד ג'ע' וק'ד
 ס'ר'א ק'ד ס'ה'י'ן וק'ד
 כ'ן: 'ו'י'ה' א'ד' ח'מ'ן
 ל'ע'מ'א ה'ר'ן י'ת כ'ל
 ס'ת'נ'ס'א ה'א'ז'ן ו'ס'ר'ן
 ק'ד ע'ד ס'ה ג'ר' ו' ע'ל'נ'א
 י'ת ק'ד ב'י'ש'ה'א ב'ק'ה'א
 ק'ד'א ו'ס'ה ח'ו'כ'נ'א ו'ס'ה
 ס'ו'ר'ח'נ'א ד'ס'ק'נ'א ק'נ'ס'
 'י א'ל'ה'נ'א: 'י ו'ס'י'ס'ר
 ל'ה'ן ע'ד ר'ש'כ'ו
 א'ב'ה'ה'כ'ו'ן פ'ו'ל'ח'י א'ס'ר
 'י ו'ס'ע'ו כ'ה'ר ט'ע'נ'ה
 ע'ק'ס'י'א ו'ק'ל'ח'ו'ן ו'ק'נ'י'ר'ו
 ל'ה'ן ו'פ'ו'ל'ח'נ'י ש'ב'ק'ו ו'ת'
 א'ו'ר'ה'י לֹא ג'ס'ר'ו:
 'י ו'א'ח'ו'ן א'ב'א'ש'ח'ו'ן
 ל'ס'ע'ב'ד מ'א'ב'ה'ה'כ'ו'ן ו'ה'א
 א'ח'ו'ן א'ו'ר'ן ג'כ'ר כ'ה'ר
 ה'כ'ר ה'ור ל'ב'י'ה ב'י'ש'א
 ב'ר'י ק'ד'א ק'מ'ד'ל'א
 ק'מ'י'ר'י: 'י ו'א'מ'ט'ל'ר
 י'ת'כ'ו'ן

מנחת ש"י

בבלי ב'ישראל כ'ימ'ן ל'ג: (י) וס'ה ס'ו'נו וס'ה ח'ט'א'ת'נו: כ'י' ד'כ'י'ז ס'ו'ני'ח
 ח'ט'א'ת'נו כ'י'ר'ז ט'ס'ו ד'ס'ס'פ'י ד'י'ק'י נ'ל'א ו'י'ד' ו'ז'ן ל'כ'ס' כ'ס'ח'י:

בלא י'ר'ד ו'כ'ן ח'ט'א'ת'נו ל'ש'ו'ן י'ח'י'ד: (י'ג) ו'א'ח'ס' ח'ר'ש'ו'ת'ם, ו'ה'ו'א ס'ן ח'ר'ו'ן פ'ו'ק'ד ע'ו'ן א'ב'ו'ת כ'ל ב'ג'ו' כ'ש'א'ו'ח'ו'ן פ'ס'ע'ה א'ב'ו'ת'ה'ם
 ב'י'ר'ה'ת'ם: (י'ד) ו'ח'ט'א'ת'י, ע'ו'נ'י ו'ח'ט'א'ת'י, ו'ע'ב'ר'ת'ם ש'ם א'ל'ו'ת'ם א'ח'ר'ים י'ו'ס'ם ו'ל'י'ל'ה', כ'ה'ר'ו'כ'ו' ו'ח'ט'א'ל'ו'ן ח'ת'ן ו'ג'ו' כ'ב'ע'ס'ר:

מצורת ציון

פ'ס'ס'ה: (ט) כ'ש'ב'ו'ת, ע'ו'ן כ'ע'ו'ל כ'מו ס'כ'ת כ'ו'ג'ס (י'ס'ט'י'ה י'ד):
 (י'ז) ש'ר'י'ר'ו'ת, ע'ו'ן ר'א'י'ס ו'ה'כ'ע'ס: ל'ב'ל'ח'י, כ'מו ל'כ'ל'י:
 (י'ח) ו'ח'ט'א'ת'י, ע'ו'ן ה'ס'ל'כ'ס כ'מו ו'י'ס'ו'ל'ו'ן א'ח' ס'ל'ל'י'ס (י'ו'כ'ר ח'): (י'ט)

(י'ט) ו'ח'ט'א'ת'י, ל'כ'ן א'ש'ל'י'ך א'ח'כ'ס ו'ג'ו': א'ש'ר ל'א י'ר'ע'ה'ס, מ'ל'ו'ג'ס

קמץ ב"ק

ר'ד"ק
 ע'ד ל'כ'ן א'ח'ת י'מ'י'ם ב'א'י'ם: (י) ע'ל ס'ת ד'ב'ר ה', כ'ה ב'ס'ג'ו'ל ו'ה'ו'א
 א'ח'ר מ'כ'ד' ס'ת ש'ח'ס ב'ס'ג'ו'ל ו'כ'ל ד'ס'מ'י'ך ל'ח'י'ץ ר'כ'ו' ב'ס': ע'ו'נ'י,

בלא י'ר'ד ו'כ'ן ח'ט'א'ת'נו ל'ש'ו'ן י'ח'י'ד: (י'ג) ו'א'ח'ס' ח'ר'ש'ו'ת'ם, ו'ה'ו'א ס'ן ח'ר'ו'ן פ'ו'ק'ד ע'ו'ן א'ב'ו'ת כ'ל ב'ג'ו' כ'ש'א'ו'ח'ו'ן פ'ס'ע'ה א'ב'ו'ת'ה'ם
 ב'י'ר'ה'ת'ם: (י'ד) ו'ח'ט'א'ת'י, ע'ו'נ'י ו'ח'ט'א'ת'י, ו'ע'ב'ר'ת'ם ש'ם א'ל'ו'ת'ם א'ח'ר'ים י'ו'ס'ם ו'ל'י'ל'ה', כ'ה'ר'ו'כ'ו' ו'ח'ט'א'ל'ו'ן ח'ת'ן ו'ג'ו' כ'ב'ע'ס'ר:

מצורת דוד

ח'ת'ן, ק'ו'ג ש'פ'ח'ת ח'ת'ן: (י) ו'א'כ'ר'ו א'ל'י'ך, ו'א'ס' ו'א'ח'ר'ו א'ל'י'ך: ס'ל
 ס'ת, כ'ע'כ'ו'ל ס'ס: (י'א) ו'א'ו'ת'י ע'ו'ב'ו', ל'א ח'ל'מ'י'נו כ'י' כ'ל'כ'ס ו'ל'א ש'מ'כ'ו'
 ו'ס'ח'י': (י'ב) ח'ר'ש'ו'ת'ם, ס'פ'י'ת'ס כ'כ'ט ע'י'ר י'ו'ח'ר פ'ל'כ'ו'ת'י'כ'ס: ו'ה'ג'ב'ס,
 ו'ס'כ'ה א'ח'ס ה'ו'ל'כ'י'ס כ'ל א'י'ש א'ח'ר מ'ה ס'ל'ג'ו' ה'כ'ט מ'ל'כ'ל'ס ל'ו' ו'ח'ט'א'ו'ה
 ל'כ: ל'ב'ל'ח'י ש'ב'ו'ת א'ל'י, כ'ל כ'ל ס'ל'ס כ'ח'ל'ה' ה'י'א ל'ג'ל ש'מ'ו'ט ח'ל'י:

on the children,' which is true only if they continue after the sins of the fathers.—[Redak]

Malbim, following his explanation of the preceding verses, explains:

But you have done worse than your fathers—for you know the Torah.

and behold, you are going, each one after the view of his evil heart not to hearken to Me—You do not wish to hearken to the words of the Torah

although you know it. You go after the view of your heart, seeking excuses and heretic reasons not to observe the commandments. Hence, your fathers, because they did not hearken to Me, they followed the view of their hearts, but you, on the contrary, because you went after the view of your heart, you do not hearken to Me. Their wickedness was due to ignorance and error,

from this place in your presence and in your days a voice of mirth and a voice of gladness, a voice of a bridegroom, and a voice of a bride. 10. And it shall be, that you shall tell this people all these things, and they shall say to you, "For what did the Lord speak about us all this great evil, and what is our iniquity and what is our sin that we have sinned to the Lord our God?" 11. And you shall say to them, "Because your fathers have forsaken Me, says the Lord, and they followed other gods and worshipped them and prostrated themselves before them, but they forsook Me, and did not keep My Torah. 12. And you have done worse than your fathers, and behold, you are going, each one after the view of his evil heart, not to hearken to Me.

13. And I will cast

in your presence and in your days—This cutting off will last for a long time, throughout that entire generation until the end of the seventy years of the Babylonian exile.—[*Malbim*]

a voice of a bridegroom—The voice of the rejoicing of a bridegroom.—[*Mezudath David*]

Malbim explains: the voice of the bridegroom even without mirth and joy.

10. **For what did the Lord speak about us etc.**—Why are we worse than all the preceding generations? All of them sinned, e.g. the generation of Manasseh, yet no calamity befell them.—[*Malbim*]

and what is our iniquity etc.—We have sinned neither intentionally nor unintentionally.—[*Malbim*]

11. **And you shall say to them**—that there is a vast difference between them and their fathers, for

their fathers had forgotten the Torah completely and committed all these sins because they did not know the Torah. They were like children captured by gentiles, who knew nothing of their background.—[*Malbim*]

Because your fathers forsook Me etc. and they followed others gods—All this was because

they forsook Me and did not keep My Torah—They did not keep the Torah at all. Since they did not know the Torah, they forsook God and worshipped other gods.—[*Malbim*]

Mezudath David explains: They did believe in Me in their heart and did not keep My Torah.

12. **And you have done worse than they**—It is, therefore, proper that you be punished for your fathers' sins, according to '(Exodus 20:5) Who visits the iniquity of the fathers

אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל הָאָרֶץ
אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם אֹתָם וְאֲבֹתֵיכֶם
וְעַבְדֵּתֶם שָׁם אֶת־אֱלֹהִים אֲחֵרִים
יִזְמֶם וְלִילָה אֲשֶׁר לֹא־אֵתֶן לָכֶם חֲנִינָה:
יִלְכֶן הַנְּהִימִים בָּאִים נֹאם־יְהוָה וְלֹא־
יֹאמֶר עוֹד חֲי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: מִי כִי אִם־
חֲי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ צָפּוֹן וּמִכָּל הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר
הָיִיתָם שָׁמָּה וְהַשִּׁיבוּתִים עַל־אֲדָמָתָם
אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאֲבוֹתָם: מִי הִנְנִי שֹׁלֵחַ

ת"א להם חנינו. ספרדיון ט: וי
ה' טס פי עקור שער פס:
לח כפלה עקור פ"ג פ"ג:

רשי

(יג) ועברתם שם את אלהים אחרים. ח" ומלחמותן
לעממיה פלתי עשוותי ימם ולי: (יד) לכן. ג' שבעה
לע"ס שנדגס כי שבעה הוי נדוי שגלול לתיכס: ולא
כדיינים הללו שבעים דנים בחרסם סן הם לישר. וח
ררעק

חנינו. רחסים בלבור לא ירחבו עליכם חאויבים אלא יבדדו
בכם בפר: (יז) לכן הנה ימים באים. ח" וזו עתידת הדת
בגביא פורענות ונחמת כרי שלא יאסרו
אשרה חקיתנו כי אף על פי שפרע בהם על בעשיהם הרעים עיר באחרית חייכם תהיה להם תקוה: ולא יאסרו. עור חי ח'
כשישבו אדם ויאסרו חי' ודרך העולם לספור על הוכרת ח' דבר מסעשיו או מפלאותיו כמו שאמר צדקיהו חי' אשר
עשה לנו את הנפש הזאת וכן חיו אמרים חי' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ואמר הנה ימים באים שלא יאסר
כי אם חי' אשר העלה וגו' וזה יחיה ביות חסיה בקבוץ גלויות: וטו אשר הדיחם. הסדחים והם מלכי אשר הסגלם
אחיהם ולא יתון כשתען עיר בנבחרה דת' ידאק ית בני ישראל וגו' כבעסור. הענין חות חלוקת כדברי רבוחי
וכרנם לבד: יא שלא יוכרו יצאות מצרים כל עקר ויש אמרים שיוכרו אל שרה שעבור גלויות עקר ויצאת מצר
סלל לו: (טו) הנה שולח לרועים. כתיב בויז כמו עסרו עליו דוניהם וקרי לרועים בידד והענין אחר הוא חואר לצדו הרעים
מצורה דוד

חמס גס אלויתים: את אלהים אחרים. ח"ל לח הכוונת הסדדים
אלהים אחרים: אשר וגו'. על אשר לא לחן לכס חן כפניי אמונת
לכן מפעדי אומם יומם וליא ואל ממלוא חמס: (יד) לכן. ח"ל
מלד חי ח' לא יאמר עוד מי כשעסור חי' כי לשכ הכס וגו' מפלד
מלס: (טו) כי אם. ח' לא יאמר כשעסור חי' אשר העלה וגו' מלדן לטון ומשגל חלויות לשכ הדיחם שנה כי בגלולה הליח חסיה
מסונה יסר לפי מדינת חלויות כסבלו בגולה ויכירי יוחר כזה בגולה: והשיבוים. חן יאמריו כשעסור חי' כי אשר סבלה ח' וה' יאמר
ולשכ השיבוים חמס על הרחסם (וזה המלך המקום נאמר כעוד חלל הס יאמריו וכסוי חמס לשכ נמן וגו' וכמדכדיס כסדס: (טו) חני

מהר"י קרא

(סו) כי אם חי' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל
הארצות. לפי שנאמר לכלל השלתי אתכם בעל הארץ הזאת.
חור ורמא כאן והשיבוים על אדמסם אשר נתתי לאבותם:
(סו) חנינו שולח לרועים רבים נאם ה' ורועים. כלומר היה
מכריז לאומות שיכירו עליהם ויהיו רעובים אותם חוץ מארצם
בנחלת שי

(סו) וכשנפשו. מחללים כפדיס כפניו ומכור יוד לחר כפניו וליא חר

דגביא אומר לחם נחמה וזו אחר פורענות ויהי האל שולח להם בזה הענין על ידי גביא פורענות ונחמת כרי שלא יאסרו
אשרה חקיתנו כי אף על פי שפרע בהם על בעשיהם הרעים עיר באחרית חייכם תהיה להם תקוה: ולא יאסרו. עור חי ח'
כשישבו אדם ויאסרו חי' ודרך העולם לספור על הוכרת ח' דבר מסעשיו או מפלאותיו כמו שאמר צדקיהו חי' אשר
עשה לנו את הנפש הזאת וכן חיו אמרים חי' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ואמר הנה ימים באים שלא יאסר
כי אם חי' אשר העלה וגו' וזה יחיה ביות חסיה בקבוץ גלויות: וטו אשר הדיחם. הסדחים והם מלכי אשר הסגלם
אחיהם ולא יתון כשתען עיר בנבחרה דת' ידאק ית בני ישראל וגו' כבעסור. הענין חות חלוקת כדברי רבוחי
וכרנם לבד: יא שלא יוכרו יצאות מצרים כל עקר ויש אמרים שיוכרו אל שרה שעבור גלויות עקר ויצאת מצר
סלל לו: (טו) הנה שולח לרועים. כתיב בויז כמו עסרו עליו דוניהם וקרי לרועים בידד והענין אחר הוא חואר לצדו הרעים
מצורה ציון

הענין. מלשון חן: (יז) העלה. מלשון עליה: (טו) הדיחם. מל'
דקיה: והשיבוים. מלשון הכנס: על אדמסם. אל אדמסם:

כחיל חללות יסיו מרובות כ"ל לכן הדיח בגולה מנחה הסוכה עד
מלס: (טו) כי אם. ח' לא יאמר כשעסור חי' אשר העלה וגו' מלדן לטון ומשגל חלויות לשכ הדיחם שנה כי בגלולה הליח חסיה
מסונה יסר לפי מדינת חלויות כסבלו בגולה ויכירי יוחר כזה בגולה: והשיבוים. חן יאמריו כשעסור חי' כי אשר סבלה ח' וה' יאמר
ולשכ השיבוים חמס על הרחסם (וזה המלך המקום נאמר כעוד חלל הס יאמריו וכסוי חמס לשכ נמן וגו' וכמדכדיס כסדס: (טו) חני

Jonathan renders: Then days will come, says the Lord, when they will no longer speak of the might of the Lord Who brought up the children of Israel from the land of Egypt, but they will speak of the might of the Lord Who brought up the children of Israel from the northland and

from all the provinces where He had driven them etc. There is a dispute between the Sages whether the departure from Egypt will be mentioned after the Messiah has come, but it will be secondary to the final redemption, or whether it will no longer be mentioned.—[Redak]

you off this land to a land that you and your fathers did not know, and you shall serve there other gods day and night, for I will show you no favor. 14. Therefore, behold days are coming, says the Lord, and it shall no longer be said, "As the Lord lives, Who brought up the children of Israel from the land of Egypt," 15. But, "As the Lord lives, Who brought up the children of Israel from the northland and from all the lands where He had driven them," and I will restore them to their land that I gave to their forefathers. 16. Behold I will send

whereas your wickedness is due to your being overly wise, thinking that you know better than the Torah.

13. and you will serve there other gods—*Jonathan paraphrases: And you will serve there nations that worship idols day and night.*—[Rashi, Redak]

Abarbanel and *Mal'bim* interpret it literally. Since you worshipped idols in your land willingly, you will now be coerced to worship them in the land of your captivity. See above 10:11, Commentary Digest. It appears that the Jews did not worship idols in Babylon. Hence, *Jonathan's* paraphrase.

for I will show you no favor—I.e., the enemies will show you no mercy but will force you to work hard.—[Redak]

14. Therefore—*An expression of an oath. Although you betrayed Me, I have an oath that I will redeem you.*—[Rashi]

This is a future prophecy. The prophet tells them this consolation after telling them the retribution. This was customary that God would send a prophet to tell them retribution and then consolation, lest they

say that they have no more hope, for although He will punish them for their evil deeds, at the end of days they will rise again.—[Redak]

and it shall no longer be said—*Our Rabbis expounded: Not that the departure from Egypt shall be uprooted from its place, but the final redemption will be the most important and the departure from Egypt secondary to it.*—[Rashi from Ber. 12b]

When one swears, it is customary to say, "As God lives," and to combine with the mention of God's name one of His deeds or His wonders. Comp. below 38:16: "And King Zedekiah swore to Jeremiah in secret, saying, "As the Lord lives, Who made this soul for us . . ." It was customary for the people to swear, "As the Lord lives, Who brought up the children of Israel from the land of Egypt." Days will come, however, when people will no longer swear in this manner, but will say, "As the Lord lives, Who brought up the children of Israel from the northland and from all the lands etc." This will be in the Messianic era.—[Redak]

לְרֹגְלֵי רַבִּים נָאִם יְהוָה וְדִגּוּם וְאַחֲרֵי־
כֵן אֶשְׁלַח לְרַבִּים צִידִים וְצָדוּם מֵעַל
כָּל־הָרֹמֶם וּמֵעַל כָּל־גִּבְעָה וּמִן־קִיקֹן
הַסְּלָעִים׃ י״ב פִּי עֵינִי עַל־כָּל־דֶּרֶכֶיהֶם
לֹא נִסְתָּרוּ מִלִּפְנֵי וְלֹא־נִצְּפָן עֹנֶם
מִנֶּגֶד עֵינִי׃ י״ג וְשַׁלַּמְתִּי רִאשׁוֹנָה מִשְׁנָה
עֹנֶם וְחִטָּאתָם עַל הַלָּלִם אֶת־אֶרֶץ
בְּנִבְלַת שְׁקוּצֵיהֶם וְחוֹעֲבוֹתֵיהֶם מִלֹּאֵ

קמולין אַמֶר ווײַקסלען
ווערן פון אַשכּוּז לַסְנִינִין
צײַדן ווײַזונגן מעל פֿל
פֿל טור וועלכּ פֿל רֶקְתָּא
לִפְנֵי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּמִי אֲבִי
קִדְמֵי לָן בְּיָמֵינוּ הָרִבּוּ
לֹא מִסְתַּכֵּר מִן הַדָּמִי וְלֹא
מִסְתַּכֵּר מִן חַיֵּי בְּיָהּ
לִפְנֵי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מִי סִרִּי
יֵה וְאִשְׁכּוּז הֶעָלִינוּ
בְּקִדְמֵינוּ עַד חֵד הַרְבֵּן
חֻבִּינֵהוּ וְסִפְּאִינֵהוּ עַל
רִצְיוֹנוֹת אֲבֵע בְּיָה
שׁוֹבֵב הִי שׁוֹבֵב ח
שְׂקִיצִינֵהוּ וְהַנְּבִיחֵהוּ
מִלּו

סדרה קרא
 ויבחרצו שהנלם לבבול: ואחריו כן אשלח לרבים ציידים, מעל
 לה דוד ומלך כל נבכז. אל הארצות השובנים פניבות ארץ
 ישראל שהיו דודמן אחרי ישראל בכל מקום שהיו נלמסין
 [אשר] (יה) שילסתי ראשונה משנה עתה
 פסאמם, תחננו תחילה עד שלא יבוא ימי נאטולא אני
 פניצ כהם על עק חמאת שביד שותה כול ואחר כך אני
 גנני: (יה) משנה עתה. את שמו על שום לפסות
 מחנה שי

רש"י
יאמר עוד וגו' . רבותיו ידעו לא חשקך ויאלח דמיון.
מקומו אלל גאול' המור' עיקר י"ג ספר לז' (פס' ודברים).
מה הדין שכולו מחוץ מקום גדול' ק"א אלו וכלדו' חותם
בחו העיר ומה עסקו ב' ד' ד' מחשכלד הוא מח' מח' קח
היה פליט' הדברים ואל"כ אלא' ואל"כ לנשלים
ולבדחים מן הדבר אל הררי' והבטות' ודום להגלות' כש
הררי'

מ"ט : לדוגמא , לרבים קרי : (יו) לא נסארו , כן כתוב לא בלא וא"ו בראש
מלב : (יח) וספונציהכב במקל ספרים חריוניים מלא וא"ו גם אחר כע"ס
וכן נכון כי בראש ח' ספג' מלאים שנפסרו ביחזקאל י"ב :

ורבים. משפטם והרגום כמו מרג' אלי רבות משפטם חרבות
אמר דהה הנני שולח לרבים כלומר שיעיר את רוחם לבא
למנוח שלח לרם דברנו ודחלל אורם חזנו ודחלל

דגים סתים בצידים כשילוו אותם מן הים וסל התח
 נה בצידים אף לא יסותרו אותם, כן חל' לדיג לפס
 וצא אומנו: (והו' ופסלתו ראשית' וכן חל' לדיג כהל' על
 גבות ומשכר שנים רכס שסאר אליה' כהן הראש אומנו
 וסאר קאח את הניס שאל' לפסנים כי אפי' לא צודת
 יא כל מקרה אלא כי מ'ן הראי' לא סכל' אלה העבודות
 וצא בגנת וסדרד השל' כי לרסרם סלל' התבודות
 חיון שנקיים אחר' לסיכך בתחלה יסר סהל' על חלל
 סה ספקד קח אבות על גנים חסא אומנו כסעס אבותיה'
 ותיביתיה' הסודית' על ראולית' יא ארץ סת' סנכתי וסה
 על הירק חזה נסאר והסכלית' עליך סקסית' תבלתי' כי
 סצורת' ציון

[illegible]

הסלס הסולס וק צנזק הסלט (למיל י"ג): (יז) נצצן. טיין סמרה כמו יאסון לישרים (מחלי ב'): (יח) מסנה. מלסן שניס

שולח, חזר לדבר ולומר הנה הלאות ירבו מהלך ומהחלה אשלח
לדניאל רבים וגו' ר"ל ליידי הדנים: ודניאל ילדו הדנים
ור"ל במחלה יקחו האומות כשבי את הנמלאים בתוך הטיור דניאלים
כאלה הלאה הדנים במקום גדולם ומאסף כלם כששאו: צדיקים.

גוי הסלפים: (יז) כי עיני. משנית אני על דרכיהם: לא נסתר
 ין: (יח) ושלמתי ראשונה. סלש בוא הנאולכ חשלק לכה
 השמיה ככ עמ"ס המאוסים כנלח השקן: ותועבותיהם, עס

הס לידי החיות: מכל כל הר. כ"ל יגדלו גם הכורמים על הכרם
בדרך הלייד הרוף בהרים לאור החיות: ומנזיקי. הכורמים על ש
וגו'. כאל הדבר בח"ש וכפל עוד ואמר ולא נאמן וגו' וזכו לחוץ הכני
בהמה על מה ששני כעון אבותם לנפול שוב: בגבלת. כמה ש

17:16), and a priest was sent for who 'would teach them the law of the God of the land' (v. 27). Also, God warns Israel, 'so that the land should not vomit you out when you contaminate it as it vomited out the nation that was before you' (Lev. 18:28). Even if I had not warned them or commanded them concern-

ing these abominations, as I did not warn or command the nations that were before them, the land would not tolerate these abominations as it did not tolerate them when committed by those nations and it vomited them out, for even though they were not commanded, God gave them intelligence to understand to beware

for many fishers, says the Lord, and they will fish them, and afterwards I will send to many hunters and they will hunt them from upon every mountain and upon every hill, and from the clefts of the rocks. 17. For My eyes are on all their ways, they were not hidden from before Me, neither was their iniquity hidden from before My eyes. 18. And I will pay first the doubling of their iniquity and their sin, for their profaning My land; with the carcass of their detestable things and their abominations they filled My heritage.

16. Behold I will send for many fishers—He resumes the prophecy of the destruction and the exile, telling that the troubles will become very severe, commencing with the sending for many fishers who will fish them etc.—[*Mezudath David*]

and they will fish them—*Just as the fisher takes it—i.e. the fish—from its habitat, so will these capture them within the city, and just as the manner of a fish, that when he is caught he dies, so will I bring killers upon them, and afterwards I will send hunters for the survivors and for those who flee from the sword to the mountains and the hills, and they will hunt them to exile them in captivity.*—[*Rashi*]

Thus, *Rashi*, also *Redak*, explains that the fishers symbolize the killers and the hunters the captors of the survivors. Rabbi Joseph Kara explains that the fishers symbolize Nebuchadnezzar who would capture the Jews in their land and carry them off in captivity, just as the fisher takes the fish out of the water and deposits them on dry land. The hunters are the neighboring peoples who would pursue the Jews wherever they would flee and deliver them to the enemies.

Malbim explains that the fishers are those who capture the bulk of the people, as a fisher catches many fish in his net. The hunters are those who pursue the remaining people, who flee to the mountains and the hills and hide in caves.

17. For My eyes—Not as they say, "The Lord does not see us (*Ezekiel* 8:12)."—[*Redak*]

18. the doubling of their iniquity—*Because they repeated their iniquity to do the iniquities of their fathers. And Jonathan renders in this manner: And I will recompense the second ones like the first ones double.*—[*Rashi*]

First I will punish them for their profaning My land, which is a pure land, but they are unclean, for the land will not tolerate abominations and evil deeds, as we find in many places in the Torah and in the Prophets. In *Deut.* 31:16, the idols are referred to as 'the strange gods of the land.' We find also that when the kingdom of Israel was exiled to Assyria and the country was repatriated by other nations, that these peoples were attacked by lions because 'they did not know the law of the God of the land' (*II Kings*

אֶת-נַחֲלָתִי: יִי יְהוָה עֲזִי וּמַעֲזִי וּמְנוּסִי
 בַּיּוֹם צָרָה אֵלַיךְ גּוֹיִם יִבְאוּ מֵאַפְסֵי-
 אֶרֶץ וַיֹּאמְרוּ אִךְ-יִשְׁקָךְ נַחֲלֹ אֲבוֹתֵינוּ
 הַבֵּל וְאִין-בָּם מוֹעִיל: כִּי הִיעָשָׂה-לוֹ
 אֱדֹם אֱלֹהִים וְהַמָּהֳלָא אֱלֹהִים: כִּי-לָכֵן
 הִנְנִי מוֹדִיעַם בַּפֶּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֶם
 אֶת-יָדִי וְאֶת-גְּבוּרָתִי וַיִּדְעוּ כִּי-שָׁמִי
 יְהוָה: יִזֵּי חֲטָאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בַּעֲט
 בִּית יְהוּדָה כְּתִיבִין בַּעֲט

נבאל. והם ישבו לסוד: (ט) ו' עזי ומעזי ומנוסי. וכשיבא אותו
 היום שיתחיל אתה ה' עזי וכבינו וכנוסי ביום צרה. וא' אליך
 גוים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אך ישקך נחל אבותינו: (כא) לכן
 ונני מודיעם בפעם הזאת. כלומר בתחלת דבר שלא אושיעם
 מצרתם. אני נפרע כתם בפעם הזאת ואודיעם את ידי ואת
 גבורתי. שאני כיסרם על ידי האומות כדי שיכירו את ידי ואת
 גבורתי וידעו כי אני ה'. ואחר כך אני נואלם:
 י' (א) הפאת יתורה כתובה בעט ברזל. הפאתכם שנותרת
 (כא) בי שמי ה'. כחשמו מושל ושלעו לקיים נזוהי: י' (א)
 בעט ברזל. משל הוא כלומר חקוקה בשקוע ואין
 רר'ק

עבודת השקן דבר כבוד וכבודו הוא כ"ש ארצי ונחלתי הארץ
 תראי' לי להשרות בה שכונתי ואכן נחלתי ותבא ותסמא את
 ערצי ונחלתי שהם לתועב' כי היא מדרשת מכל הארצות
 לפעם ידוע אל מבני ברע: (יט) ה' עזי ומעזי ומנוסי. אמר
 ונביא דרך קריאה אתה ה' שאתה עזי ומעזי ומנוסי עמי
 האנוס אליך ביום צרתי ואלה שאני מוכיחם על העברתם אינם
 רדיום לשוב מדרבת הרעה וידעתי כי יבא זמן שאפילו העים
 הרחוקים ישבו ויבאו אליך מאפסי ארץ ויבא אליך בשקוע חזה
 ויאמרו אך שך נחל אבותינו והבל וזה יחי' בימות המשיח
 מצורת ציון

וכסל: חללם. מלשון חלל: שקריותם. מלשון שקן ושקן: (ט) עזי
 וכבינו. עזי חזק: וכנוסי. מלשון ניסב ונבילת: מאפסי: מקלות
 כי בקלות ילכין כלו אלם וכלם: מועיל. מלשון מועיל:
 י' (א) בעט. בקולעו מנום לשקר שהם ס' (טעיל) ח' כצפורן.

לקיות להם לאלהים אך המה שך והכל ואין בהם חפולת: (כ) היעשה. ו' ראי שאלם במעשה ידו יעשה לפעול לכן
 כלא בני העם טעם חיים לזהם וזלך יהי מעשה ידיהם סובים מהם: (כא) לכן. אמר בתקופה ה' האילל וכן יהיה לפעול לכן
 כני מודיעם טעם אשר בפעם כאלה כנולמה הסתרה אודיעם את כח ידי ואת גבורתי וזו ידוע אשר שמי ה' במפורס מליכיותו ממתנם
 ולא יהיו עוד נכונים בדבר כמו שהיו לשכר כנולמה כנולמה: י' (א) חטאת יהודה. שוכר למעלה לומר בהם כסו נסם כסו האומות

do not perform the function of gods,
 to answer those who call upon them
 to help them from their straits.
 When the nations come to You to
 confess their sins, they will wonder
 how they ever thought of such a
 religion.—[Redak]

21. **Therefore**—God replies to the
 prophet, "Therefore, behold I will

let them know." I will let those who
 refuse to repent know that "this time
 I will let them know My power."—
 [Redak]

1. **The sin of Judah**—Although
 the time will when even the
 gentiles will forsake their idols and
 believe in God, Judah's sin is still
 preserved in their heart as though it

19. O Lord, Who are my power and my strength and my refuge in the day of trouble, to You nations will come from the ends of the earth and say, "Only lies have our fathers handed down to us, emptiness in which there is nothing of any avail! 20. Can a man make gods for himself, and they are no gods?" 21. Therefore, behold I let them know; at this time I will let them know My power and My might, and they shall know that My Name is the Lord.

17

1. The sin of Judah is written with a pen of

of these abominations and of worshipping gods of wood and stone. Surely Israel, who was commanded to beware of these acts, deserved to be vomited out by the land. Therefore, first God will visit retribution for the profanation of the land.—[Redak]

19. O Lord, Who are my power and my strength—The prophet addressed God: You, Who are my power against those who fight with me.—[Redak]

and my refuge—Heb. וְקוּצִי, (*mon vancement in French*), my boast. Rashi probably derives it from an expression of raising, the root being קוּץ, see *Shorashim*, Redak. Were that the case, however, there should be no 'vav,' and the 'sammech' should be punctuated with a 'dagesh.' And *Menahem* (*Machbereth* p. 123) classified it as an expression of a wonder. Cf. '(Psalms 60:6) You have given those who fear You a wonder to be wondrous (וְגִס לְהַתְּנִיחִם).' Similarly, '(Ex. 17:15) The Lord is my miracle (וְגִס).' And Dunash (*Teshuvot Dunash* p. 21) interpreted

it as an expression of actual refuge.—[Rashi] Dunash's interpretation is accepted by Redak and *Mezudath Zion* and is supported by *Targum Jonathan*. I will flee to You on the day of My trouble.—[Redak]

to You nations will come—Eventually, the heathens will come to you and worship You of one accord, and they will say, "How did they make gods for themselves, and they are no gods?"—[Rashi]

from the ends of—Like סְקֵצָה, from the end of.—[Rashi]

handed down—Heb. וְהִנְחִי, an expression of an inheritance.—[Rashi]

avail—Heb. כְּוִצִּיל, an expression of use (חֻצְלָה).—[Rashi]

The people I reprove for worshipping idols do not wish to repent of their evil way, and I know that there will come a time when even the distant nations will come to You in this place and say, "Only lies have our fathers handed down to us, emptiness in which there is nothing of any avail!" This will take place in the Messianic era.—[Redak]

20. and they are no gods—They

דבתי בכפר אשרי
הריתיו על רוח קברתי
אֶמְנֶתֶ אֲגִידִיכֹון:
ב פֶּאֶרְכָּא קִבְדִּיו
אֲנִירִידוּן
חֲתוּת בְּ אֶיִלְיֹאבֹוֹנֶל
רְסָמָא מְנַפְלֶמָא: ז עַל
ה' מִיִּי מִיִּי מִיִּי מִיִּי מִיִּי
רִשְׁמִי

רַעְנָא עַל זִבְעוֹת הַנְּבִלּוֹת: י הַרְרָא

סרדי קרא

למי כאלו כהנה הם כהלל ובצורתי אשר אתה
מבית שם אחרת. וכן ישידיה הוא זה שבוטח למי
כ אם שפתיהם שחכמו ודחיקו. ודחיה על להם. וקצת
אם שפתיהם שחכמו שידעו על להם קשר עניו
לקצתם מנחיהם. ודחיה אחר בספר יחזקאל: (ב) ויבט
און ויעניו און על מנחיהם לחד שוקר. יחזקאל: (ב) ויבט
בנים מנחיהם. ביום של שער שוקר. און בו מנחיה
חם מנחיהם שבו על מנחיהם שבו עניו מרש רבוחי
כאם שם על צנעונו על (ב) ויבט מרש רבוחי
ובקשר ליהם עניו. ויבט מרש. ויבט על להם עניו
ובקשר ליהם עניו. ויבט מרש. ויבט על להם עניו

שן

(א) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ב) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ג) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ד) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ה) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ו) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ז) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ח) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ט) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(י) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(יא) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(יב) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(יג) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(יד) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(טו) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(טז) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(יז) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(יח) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(יט) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כ) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כא) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כב) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כג) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כד) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כה) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כו) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כז) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כח) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(כט) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(ל) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לא) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לב) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לג) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לד) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לה) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לו) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לז) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לח) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לט) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לכ) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(למ) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לנ) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לו) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לז) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לח) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

(לט) ויבט מרש. ויבט על להם עניו. ויבט על להם עניו

מזה להחזק. ומזה אנה בעת ברל נפטרתי על

ידי ירמיה נפטרתי עמוד ברל ועל ידי הוולקן שנלמד לו

(יחזקאל ג) כמדת הזה מלך חתי מלך: הירושלם: הוולקן

מזה כהנה מרש בעומק: על רוח לבם. מלואם מוכות

כחל'ם בלם: (ב) כוכבם בניהם מוכחיהם. מוכות

מניהם כן ריחם ללם וכוות. מוכותם כלום שם לו

בעינונו על כח לאשריהם. אחר עין רענו: על עין.

כמו מלל חתו על מלל בער: (ג) הררי כשרה.

שריה בתלה: יהי חתו ב"ר מלל בשר: הררים שררה שררה

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

רש"י

iron, with a diamond point, engraved on the tablet of their heart and on the horns of your altars. 2. As they remember their children, [so do they remember] their altars, and their *asherim* by the green trees upon the high hillocks.

were written there with a pen of iron and with a point of the hardest iron.—[*Mezudath David*]

with a pen of iron—This is an allegory. That is to say that it is deeply engraved, and cannot be erased. And the *Midrash Aggadah* explains: with a pen of iron, with a diamond point, preserved by Jeremiah, called 'an iron wall,' and by Ezekiel, to whom it was said: '(3:9) As a diamond, harder than flint have I made your forehead.'—[*Rashi* from obscure *Midrashic* source]

diamond—Heb. שֶׁקֶדֶר. This may also be the hardest iron. It may also be the hard stone upon which the sins are engraved. The tablet of their heart is like hard stone.—[*Redak*]

point—Heb. צֶפֶן, a nail. This is a pen or a stylus. It is called thus because it scratches like a fingernail.—[*Redak*]

engraved—Heb. חָרוּשָׁה, lit. plowed. Engraved like one who plows deeply.—[*Rashi*] *Redak* explains חָרוּשָׁה as a byform for חֲרוּתָהּ, the usual word for 'engraved.'

on the tablet of their heart—that they do not forget their idolatry.—[*Rashi*]

and on the horns of your altars—The thought that is engraved on the tablet of their heart, to burn incense to pagan deities, they execute on the horns of your altars.—[*Kara*]

The shift from third person to second person is not unusual in Scriptures.—[*Redak*]

2. As they remember their children, [so do they remember] their altars—Like the remembrance of their children, so was the remembrance of their altars to them, like a man who longs for his son.—[*Rashi* from *San.* 63b]

and their asherim—which are by the green trees.—[*Rashi*]

by . . . trees—Heb. עֵץ, like אֵץ, by. And *Jonathan* renders in this manner: under every green tree.—[*Rashi*] *Redak* questions this Targum, since עֵץ, on, and תַּחַת, under, are direct opposites.

Redak interprets this statement to mean that the altars were near every green tree. The *asherim* were trees themselves. The *asherim* were deities which the pagans worshipped, or perhaps the idols were erected under the *asherim*. Nearby stood an altar upon which sacrifices were offered to that deity, either to the tree or to the idols under it. In this manner, they erected altars on all mountains and hills.—[*Redak*]

Ramban, Deut. 16:21, explained that the *asherah* was a tree planted outside the pagan shrines to direct the worshippers there.

Abarbanel renders the verse literally, and their *asherim* on the green trees. The *asherim* were crescents attached to the trees. These images were worshipped.

upon the high hillocks—*Redak* renders: and on the high hillocks. *Jonathan*, too, renders in this

3. You, who sit upon the mountain in the field, I will give your substance, all your treasures for a spoil! Your high places are made for sin within all your borders. 4. And you shall release, and [I will avenge Myself] of you because of your heritage that I gave you, and I will make you serve your enemies in the land that you did not know, for you have kindled fire in My nostrils that shall burn forever. 5. So says the Lord: Cursed is the man who trusts in man and makes

manner. *Minchath Shai* conjectures that his edition read: *תַּל*, as he found in mss.

3. **You, who sit upon the mountain in the field**—*Jerusalem that is situated on the mountain of the plain. All around the city is a fielded plain. The structure of הַרְרִי is like עֲרֵבִי, called so because he dwells in the plain (עֲרֵבָה), (montaniers in O.F.), mountain dwellers (other versions: a mountain dweller).*—[Rashi]

your substance—Heb. חֵילְךָ, lit. your strength, like קֶמֶוֹךְךָ, your money.—[Rashi]

Redak renders: You, who worship idols on the mountains! In the field I will give your substance, all your treasures for a spoil. You, Israel, who worship idols on the mountain! I will give your substance, all your treasures to the enemy in the field, that they will take the spoil out into the field to divide it there.

all your treasures—To be explained as: and all your treasures.—[Redak, Jonathan]

Your high places are made for sin—*Your high places are made in sin for the purpose of idolatry within all your borders.*—[Rashi]

Redak explains the verse as in

reversed order: For the sin of your high places within all your borders. I.e., I will give your treasures to your enemies because of the sin of your high places etc.

4. **And you shall release**—*Perforce you will release your land for the time that it did not rest on your Sabbaths, which I said to you, "(Lev. 25:2) And the land shall rest a Sabbath for the Lord."*—[Rashi]

of you—*I will avenge Myself of you because of your heritage that I gave you, that you did not perform My will to release it. Another explanation: even of you, from your heritage: I will avenge Myself of you from your heritage, that I will exile you from it.*—[Rashi]

Redak renders: **And you shall release, even of yourself and from your heritage**—You shall release, and that release shall be of you from your heritage, since you did not release the land while you dwelt there.

Kara renders: **And you shall release**—the fields, for in the lands of your exile you will not have fields and vineyards to plow and to sow.

and upon you from your heritage—I will bring troubles upon you

בְּשֵׁר זָרְעוֹ וּמִן־יְהוָה יִסּוּר לָבוֹ: יְהוָה
בְּעָרָעַר בְּעָרְכָה וְלֹא יֵרָאֶה כִּי־יִבּוֹא
מִזֶּבֶד וּשְׂכֻנַּת־רִימִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מַלְחָה
וְלֹא תִשָּׁב: 'בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר־יִבְטַח
בַּיְהוָה וְהוּא יְהוָה מִבְטָחוֹ: "וְהוּא
בְּעֵצַן אֲשֶׁתוֹל עַל־מִים וְעַל־יֹבֵל יִשְׁלַח
אֲשֶׁר־שׂוֹי וְלֹא יֵרָא* כִּי־יִבּוֹא הֵם וְהוּא

מִסְרָא דִּי יִצְרֵי לְבַיָּהּ
וְיִהְיֶה כְּעַבְדֵּי בֵּיתָא
כְּמִסְרָא וְלֹא יִתְּנֵי אֲרִי
יִתֵּי טַבָּא וְיִשְׁרֵי כְּלָא
וְלֹר כְּבִרְכָּתָא וְכִנְיָא
כְּרוּם דִּי אֲתִיבְתָּהּ
וְכִרְדִּי נִבְרָא רֵאשִׁיתִין
כְּמִסְרָא דִּי יִוְדֵי מִסְרָא
דִּי רִחֲצִינָהּ • ח וְיִהְיֶי
כְּאִלֵּן וְשִׁלְתֵּי עַל כְּלָא
דְּמִין וְגַבְלֵי נִינְרֵי יִסְכַּח
שׁוֹרְשׁוֹתֵי וְלֹא יִתְּנֵי אֲרִי
יִתֵּי חֻקָּא וְיִהְיֶין טְרַפְּוֵי

מנחת שי
(ח) ירא . יראה קרי :

: כגון שחל , אלוהים נבחרת כי פקדו ב' נח :

מהר"י קרא

ה"א וסיון תשע"ב, אמונת חיים
ישראל

יראה כרי

[illegible]

ורחוקה: וזמן ה' יסיר רבו. שהצטוו וליחיו את כחכיו
לכס (סע) כך ששפתי: (ז) כעצער. בעין יחידו ל' ערירי
(כראשי' סיו) יש אומר (דנאשטי'ה בלע"ו) ומנחה פ"ה
עין חתני היער ויעצור כמו וכן פ"ה כעצער במדבר ע"ן אחד
מעל' היער: (כעצור) ל'ן מיוצר: חדרים. יושב כמו
מלחמה מני עורב (אשכנזי): ארץ מלחמה. ח'ן כתיב
מלחמה ולא תהא מלחמה: (ח) יסיר רבא. בעין יחיד
אשכנזי

שְׂרִיפָה כְּמוֹ יוֹחֵד נִתְּשָׁה: אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תִשֵּׁב, שְׂאֵנֶה מִיִּסְבֵּר לִישׁוּעָה: (ו) בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲסֹד יִבְסֹחַ בָּהּ, שֶׁשִּׁיבֵר מְצוֹה וְצוּיָתוֹ אֶת בְּרִכְתּוֹ לֵבָם וְשׁוֹנֵה בְּשִׁבְיָתָהּ: (ח) כִּיךְ שֶׁהוּא יִבְלֵי בָּיִם: וְלֹא יֵאָדָה כִּי יִבֵּא הוּס, אֵינִי מֵתִירָא שִׁיבֵשׁ כְּשִׁיבֵר

ד"ר

[illegible][illegible]

מצודה דוד

יָדָם וַתִּחַסֵּר לָנוּ מִצְוַת בֵּרֶךְ: (י) וְהָיָה, הַסּוּמָה בְּלִדָּם יְהוֹם בְּעֵשֶׂר
בְּכֹל הַעֲרֵבֶר: וְלֹא יֵרָאֶה, מִיָּדוֹ חֹלָם בְּכֵן מִיָּדָה בְּעוֹלָם וְכֵן
כִּנְסִיָּם: וְלֹא עָלָו יְהוֹם בְּנִסְחֵם: וְיִשְׁכֵּן הָרִיבִים, שִׁכּוֹן כֵּן
יִשְׁכּוּבֵם מִלּוֹד הַמִּשְׁמָעוֹת בְּמִסְכְּרָם: אֵיךְ בִּיחָה, וְיִשְׁכּוּ אֶלֶן בְּעֵרֶם
מִלּוֹד וְיִשְׁכּוּ מִיָּדָה וְהָיָה כָּל מִקֵּץ בְּעֵרֶם: (י) וְהָיָה הַיָּמִינִי, בְּעֵרֶם
כֵּן כְּמוֹ יִשְׁכּוּ בְּקֵן יְהוֹם לִי בְּנִסְחֵם וְיִשְׁכּוּ: (ה) וְהָיָה בְּעֵן
שְׁחָל, וְיִשְׁכּוּ מִלּוֹד בְּעֵרֶם לִי בְּנִסְחֵם וְיִשְׁכּוּ: וְיִשְׁכּוּ מִלּוֹד בְּעֵרֶם

(ו) בערר. שם סן מדברי וכן כערער (לקמן פ"ח):
 בערבה. ענינו כמו מדבר: הררים. ענינו יונם כמו נח משח
 (ענינו): ב"חא. מלבוש מזה: (ח) שערל. כענין כמו שחלים
 בציח"ה (הענין ל"ב): ויבל. עני' כמו ס' עילי' חס' (ספיח
 מ"ד): שחל. עני' בהספיקו ס' פלח' חס' (ס' פ' חס'). דחם.

אכל סוגי מים : ולא יראה , ד"ל לא ירגיש כשיבוא חום ושרב סומל

an expression of burning from the great heat.—[Redak]

salt-sodden soil—*Land that is salty and will not be settled.*—[Rashi]

The term 'salty' is used to depict land that cannot produce vegetation, as in other places in Scripture. *Jonathan* renders: And he will dwell without offspring in the desert, in the land of Sodom that was not

inhabited. Scripture likens the man who takes his trust away from God to a tree that receives no moisture, but remains dry all the time although it does not die from the dryness. So will the wicked man remain all his life until he prefers death to life.—[Redak]

7. Blessed is the man . . . the Lord shall be his trust—If he trusts in the

flesh his arm, and whose heart turns away from the Lord.
 6. He shall be like a lone tree in the plain, and will not see when good comes, and will dwell on parched land in the desert, on salt-sodden soil that is not habitable. 7. Blessed is the man who trusts in the Lord; the Lord shall be his trust. 8. For he shall be like a tree planted by the water, and by a rivulet spreads its roots, and will not see when heat comes, and its leaves shall be

ing and his harvest, saying, "I will sow during the seventh year and I will eat."—[Rashi, Kara]

his arm—Like 'his help,' and so did Jonathan render: *his trust*.—[Rashi]

This refers to the limbs with which a person plows and sows his field.—[Kara]

and whose heart turns away from the Lord—Who promised him, "(Lev. 25:21) *And I will command My blessing to you.*" This is what I heard.—[Rashi]

I.e., he disregarded what God had commanded him to release the fields during the sabbatical year and His promise to send His blessing in the sixth year to last over the sabbatical year.—[Kara]

Others explain that the prophet was addressing Israel because she trusted in Egypt and Assyria for aid.—[Redak, Abarbanel]

and whose heart turns away from the Lord—Had he not turned his heart away from the Lord, there would be no sin in trusting in man if he believed that man could help him only with God's help.—[Redak, Abarbanel]

6. like a lonely tree—Heb. עֵץ יָחִיד, *like a lonely tree, an expression of* (Gen. 15:2) *Childless* (יָחִיד), and

some say (dégât in O.F.) laid waste, and Menahem (Machbereth Menahem p. 137) explained: The name of a tree of the forest trees, and its name is ar'ar, and this is the explanation of (infra 48:6) Like an 'aro'er in the desert,' one of the trees of the forest.—[Rashi] Note the difference between our presentation of Rashi and Rashi in printed editions. We have emended Rashi to agree with Machbereth Menahem. Without this emendation, Rashi does not make sense.

Redak in *Sefer Hashorashim* identifies it as the tamarisk or the juniper. He quotes Rav Hai, who defines it as a tree producing fruit, covered with thorns, perhaps the prickly pear.

in the plain—Heb. שְׁפֵלָה, *an expression of a plain*.—[Rashi]

and will not see—The following terminology is borrowed from living creatures.—[Redak]

when good comes—I.e. rain.—[Redak]

parched land—Heb. חֲרָדִים, *aridness. Comp. (Job 30:30) Became dry (חָרָה) from heat.*—[Rashi]

The tree will dwell in a place of parched land, the desert where no rain falls because of the heat. חֲרָדִים is

[illegible]

מלך, אברהם

15

26

הוא נשאל: "אם כן, למה לא תעשה זאת?"
הוא ענה: "כי אני רוצה להיות חופשי".
הוא נשאל: "אם כן, למה לא תעשה זאת?"
הוא ענה: "כי אני רוצה להיות חופשי".

מ.א.ל.ח.

1371 . 1371 :

[illegible]

המחבר מציג את המסמך כמכתב מאת "הממשלה" אל "העם". המכתב מתחיל בברכה רשמית, "בשם הממשלה", וממשיך לפרט את המצב הכלכלי והחברתי של המדינה. המחבר מדגיש את הצורך בשינוי מדיניות, במיוחד בתחומי החקלאות והתעשייה, וקורא לציבור לשתף פעולה. המסמך מסתיים בהצהרה על אמונת הממשלה בעתיד המדינה.

מצודת ציון

[illegible]

הם מעשה הלז ודרכיו וכל הדבר במ."

מפן סקודס ממשיך להדין אפרוחי בלשון הקדש והוא לא ילדס שהוא דבר שאין מתקיים כי בשיגדו יבינו שהוא לא ילדס ויטעו אוחז בו

green, and in the year of drought will not be anxious, neither shall it cease from bearing fruit. 9. The heart is deceitful above all things, and when it is sick, who will recognize it? 10. I, the Lord, search the heart, test the kidneys, to give everyone according to his ways, according to the fruit of his deeds.

11. The cuckoo calls

Lord, the Lord will be his trust, and he will not fear any calamity.—*[Redak]*

8. drought—Heb. *בָּצָרָה*, an expression of hunger, (famine in French). Another interpretation: *בָּצָרָה* is an expression of fortification (*מִבְצָר*), and in this manner, *Menahem* (*Machbereth Menahem* p. 47) classified it.—*[Rashi]*

The tree is depicted as a living creature that does not see when heat comes and is not anxious in the year of drought.—*[Redak]*

neither shall it cease from bearing fruit—For, even during the year of drought it will remain moist and will bear fruit in its time. So will it be with the righteous man, who places his trust in the Lord. The goodness the Lord bestows upon him will never leave him, and, even when others suffer want, he will enjoy plenty. This is the righteous man from whom others learn wisdom and the practice of good deeds. The leaves symbolize his possessions and his wealth from which others will benefit.—*[Redak]*

The fruit symbolizes his children.—*[Abarbanel]*

9. The heart is deceitful—Full of pretext and deceit of all evil.—*[Rashi]*

Since he spoke of trust in God and

the evil of placing one's trust in man, and this depends upon the intention of the heart, he proceeds to discuss the intention of the heart. He states that the heart is more deceitful than anything, for a person may appear good with his speech and his deeds, and in his heart he may be evil, and who can know this except God? Therefore, the verse concludes, 'Who will recognize it?'—*[Redak]*

and when it is sick—Heb. *וְהָיָה*, an expression of sickness, and this is its sickness.—*[Rashi]*

who recognizes it?—He thinks, "Who recognizes it?" I, the Lord, search it.—*[Rashi]*

Others explain: if the heart is sick with unhappiness, who recognizes it? Only the Lord.—*[Redak]*

to give everyone—Lit. and to give. I, the Lord, search the heart, and it is in My hands to give everyone according to his ways.—*[Redak]*

Mezudath David renders: In order to give everyone etc.

11. The cuckoo calls—Heb. *קָרָא הַקֹּקֵב*. (*Coucou glousse* in French). This cuckoo draws after it chicks that it did not lay.—*[Rashi]*

קָרָא—This is the chirping which the bird chirps with its voice to draw the chicks after it, but those whom the cuckoo called will not follow it when

[illegible]

מרחיב קריאה

[illegible][illegible]

א. ב. ג. ד. ה. ו. ז. ח. ט. י. יא. יב. יג. יד. טו. טז. יז. יח. יט. כ. כא. כב. כג. כד. כה. כו. כז. כח. כט. ל. לא. לב.

Discussion

but has not laid, so it is he who gathers riches but not by right; he shall leave them in the midst of his days, and at his end he stands dishonored. 12. As a Throne of Glory, exalted from the beginning, so is the place of our Sanctuary. 13. The Lord who
is the source of the hopes of Israel,

they grow up for they are not of its kind. So is one who gathers riches but not by right.—[Rashi]

Thus, *Rashi* identifies the *kore* with the cuckoo, which calls chicks of other birds, only to have them desert him when they grow up. *Redak*, however, identifies the *kore* as the partridge, as does *Rashi* himself in I Sam. 26:20. Since the prophet stated: to give everyone according to his ways, he proceeds to explain that, although sometimes a wicked man prospers, do not be surprised. He is like the partridge that gathers eggs of other birds, explaining קָרָר as 'gathers,' sits on them, and hatches them. When they hatch, however, they realize that they are not of the same species and desert their adopted parents. The

same is true of the wicked man who amasses wealth not by right. He will lose it in the midst of his days.

he stands dishonored—*He is called wicked.*—[Rashi from *Jonathan*]

Either he dies young, thus leaving his wealth and being dishonored at his death, or he loses his wealth in the midst of his days, standing dishonored for the rest of his life.—[*Redak*]

12. As a Throne of Glory—*Since he wishes to state: All that forsake You shall be shamed, he commences with the praise of the Omnipresent, and says before Him, 'You, Whose Throne of Glory is exalted from the beginning of the Creation of the world and is directed opposite our Sanctuary.*—[Rashi]

13. The Lord Who is the source of

פולחנה יבנהו
 קרשעא דגברו על
 סידר גניחם איתו
 שתדון לספר אבי
 שקר פולחנה ה
 דגדליה אה סגמי
 צליתו וקרא קספס
 דשין דלא פסקין סוהי
 י אסגני י ואפסי
 קרועי ואחריכ אבי
 הושבעתי אה: כי הא
 איתו אפרין לי אן
 דאחביהא בשמא דך

כְּלִיעֲזִבְךָ יִבְשׁוּ יִסּוּרֵי בָאָרֶץ יִכְתְּבוּ
 בִּי עֲזִבוּ מְקוֹר מִים־חַיִּים אֶת־יְהוָה:
 יִרְפְּאֵנִי יְהוָה וְאַרְפָּא הוֹשִׁיעֲנִי
 וְאוֹשַׁעַה בִּי תִהְלֹתִי אִתָּה: מִן הַנְּהַר־
 הַזֶּה אֲמָרִים אֵלַי אֵיךְ דְּבַר־יְהוָה
 יָבוֹא נָא: מִי וְאֲנִי לֹא־אֶצְנִי מַרְעָה

אחרוך

וסדרי קרי

הקנים קצן: מן ואנא לא אצנא על מיקדא קלאנתקאא על ציהון לאקבותהון דלחלקה

רשי

מדר"קרא

איתם ספרים מדכרי סגנים שמשם שלוחותי נקברות
 תחתיות ארץ יכתבו: (יד) כי תהלהתי אהה. כך אני
 מתהלל ומתפאר לומר שמה מושיעי תהתי. (יוענע"ל)
 כל"פ: (ס) איה דבר ה'. השפיעות שמה מתנבא:
 (סז) ואני לא אצנא. לא מהרתי לרוץ להביאם מהיות

המקדש איבר כך כשירפא את שבר עמי ואת כחן כבתי:
 שתדון לבטא עליהם ולהגלהם הם כשבינן אחי: איה דבר ה' יבא נא. כלומר אם יבא עיניו אנו עומדין כנגדם מי הוא
 שיתן עלינו: (סז) ואני לא אצנא ברותה אחרוך. כלומר לא כהרתי [לבקש משה] שתשיבני עליהם לגביא דעה להעבדות
 עליהן גביאה של פורענות ואני לא מהרתי לבקש לעצמי על אחי פורענות שיבא. כלומר אם הם סתמים לראותו איה

תקנו: של ישראל: בל חנוכי יבשיו. אלו האמות שכתבו
 אותך: וסדרי בארץ יכתבו. רשעים שברו כמחוי כמאני
 דברבו כשיתוחד אליהם. בארץ יכתבו. פתרון בארץ יתקנו
 כלומר יהיו גבורין למיתת ויהיו נקביוס בארץ. ויתקן הרגם
 בגורגם איתן עתידין ויסל. כי מזה את ה' שהוא רוצה לבקר
 שום חיים לא יכזבו מיסיו כך כל הבושא: (סז) לא יכזב:
 (יד) רפאני ה' וארפא. על שיאה נבוכדנצר כחריב את בית
 המקדש איבר כך כשירפא את שבר עמי ואת כחן כבתי:
 שתדון לבטא עליהם ולהגלהם הם כשבינן אחי: איה דבר ה' יבא נא. כלומר אם יבא עיניו אנו עומדין כנגדם מי הוא
 שיתן עלינו: (סז) ואני לא אצנא ברותה אחרוך. כלומר לא כהרתי [לבקש משה] שתשיבני עליהם לגביא דעה להעבדות
 עליהן גביאה של פורענות ואני לא מהרתי לבקש לעצמי על אחי פורענות שיבא. כלומר אם הם סתמים לראותו איה

ישראל. ענינו לשון קריאה אתה שאתה בקה ישראל וכבשת
 לכל הבושא: כך כל חנוכי יבשיו. אלו האמות שכתבו
 דברבו כשיתוחד אליהם. בארץ יכתבו. פתרון בארץ יתקנו
 כלומר יהיו גבורין למיתת ויהיו נקביוס בארץ. ויתקן הרגם
 בגורגם איתן עתידין ויסל. כי מזה את ה' שהוא רוצה לבקר
 שום חיים לא יכזבו מיסיו כך כל הבושא: (סז) לא יכזב:
 (יד) רפאני ה' וארפא. על שיאה נבוכדנצר כחריב את בית
 המקדש איבר כך כשירפא את שבר עמי ואת כחן כבתי:
 שתדון לבטא עליהם ולהגלהם הם כשבינן אחי: איה דבר ה' יבא נא. כלומר אם יבא עיניו אנו עומדין כנגדם מי הוא
 שיתן עלינו: (סז) ואני לא אצנא ברותה אחרוך. כלומר לא כהרתי [לבקש משה] שתשיבני עליהם לגביא דעה להעבדות
 עליהן גביאה של פורענות ואני לא מהרתי לבקש לעצמי על אחי פורענות שיבא. כלומר אם הם סתמים לראותו איה

מצודת ציון

כלון תקוה: יסדרי. מלשן הכנס: בקר. מפק: (סז) נא.
 פס: (סז) אצנא. ענין פסוקים פס וסל אל לכל ניסאס: (י')

כמו סדרי הענין נבדרי נחל ויהיה נחלץ השם והדמים להם
 הדמיו לגביא כלומר סדרי כמני שום פנים כהשם כי אני בכל
 בהשם הם פנים כמני ותבנים את ה' ועל הדרך היה אבר בכל
 אשר ציר כשה פנים אל תבין כמני כי פסוקי אל כשה ציר
 מדכרי הסגן וכן אשר ורפית ויהיו אל יכתבו בארץ יכתבו
 דברבו הסגן שמי רבם כאל ואפסי שיהיה ויהיו כמני סדריס
 ויהיה חסר מים תבנים כמני וקרב לו חלתי שיהיה כמני חלתי
 והדמים להם: (יד) רפאני ה'. איה בקש יראה פן הכבד
 והאבד כמני שאל: למה באני נצח ובעתי אנשים אמה
 הכבד כמני שפירשט הוא המיו העקלה: כי תהלהתי אהה.
 אני מתהלל כך שתצילני מים: (סז) הנה חסד. דבר ה'.
 שאתה אמר שתחיה ארעתי יבא נא כי אני אעזב סמאניס כי
 ה' דבר להחריב עירי: (סז) ואני לא אצנא. לא דחקתי עצמי

מצודת דוד

כפונדוס אחר ופונדוסים כלם כל: פס: שיכשו: וסדרי. הסגן
 פס: וסל פסאב כתיב דכד כל: בארץ יכתבו. כסגד יכנסו
 כדס כתחיתם סלון כשפין הסגן על כי סגן סקר הניסס מים
 (יד) רפאני. אבר כחל כשפין תפסאס חספס חספס למה נשאר ופונדוס
 כדס כתיב סלון כשפין הסגן על כי סגן סקר הניסס מים
 (יד) רפאני. אבר כחל כשפין תפסאס חספס חספס למה נשאר ופונדוס
 כדס כתיב סלון כשפין הסגן על כי סגן סקר הניסס מים
 (יד) רפאני. אבר כחל כשפין תפסאס חספס חספס למה נשאר ופונדוס

Let it come now—We do not believe that God spoke to destroy His city.—[Redak]

Thereby, they wish to accuse me of being a false prophet and to condemn me to death.—[Malbim]

16. But I did not hasten—I did not hasten to urge You to bring them, because I am a good shepherd, who goes after You to beg mercy for them.—[Rashi]

Others render: But I was not eager

all that forsake You shall be shamed, and they who turn away from me shall be marked out on the earth that they have forsaken the source of living waters, the Lord. 14. Heal me, O Lord, then shall I be healed; help me, then I shall be helped, for You are my praise! 15. Behold, they say to me, "Where is the word of the Lord? Let it come now." 16. But I did not hasten since I was a shepherd

the hopes of Israel—sits upon it. *Therefore, all that forsake You shall be shamed.*—[Rashi]

and they that turn away from me shall be marked on the earth—Those who turn away from my words, who do not hearken to my message, will be marked out in the nether graves of the earth.—[Rashi]

The Midrash (*Tanhuma, Ki these 2, Buber 3*) explains these verses in a most interesting manner, connecting verses 11 and 12, as follows: This partridge brings other eggs from other birds and sits on them until they emerge from their shells and become chicks, and they climb upon him and pluck his feathers . . . When he wishes (goes out—Buber) to fly (to flee—Yalkut), he cannot, for his feathers have been plucked. If a beast or a reptile finds him, he eats him up. Who caused this? Because he stole (raised—Buber) eggs that were not his. So will it be with the nations of the world and the Moabites and the Ammonites who stretched out their hands upon His Throne of Glory and destroyed His Temple and exiled Israel. The Holy One, blessed be He, will obliterate their remembrance, as is stated: '(Zephaniah 2:9) Therefore, as I live, says the Lord of Hosts, the God of

Israel, that Moab shall be like Sodom etc.' *Tanhuma Buber and Yalkut* read: And stretched out their hands upon the 'Throne of Glory, exalted from the beginning, the place of our Sanctuary,' and destroyed it and burned His Temple.

Kara interprets this as referring to Nebuchadnezzar, whose lust was not sated until he conquered many nations and destroyed the Holy Temple. Ultimately, he was dishonored. See Habakkuk 2.

14. Heal me—The prophet petitions God to heal him from his pain and his wound (supra 15:18), meaning the curses and humiliation he was subjected to.—[Redak]

save me and I shall be saved—Save me from those who rise up against me. Then, I will be saved, since no one can save me but You.—[*Mezudath David*]

for You are my praise—I praise myself and boast with You, saying that You are my Savior.—[Rashi]

my praise—Heb. תְּהִלָּתי (*vantance in O.F.*), boast.—[Rashi]

15. Behold, they say to me—Those who rise up against me say sarcastically . . .—[*Mezudath David*]

"Where is the word of the Lord?—The retribution which you prophesy.—[Rashi]

אֶחָדֶיךָ וַיּוֹם אָנֹכִשׁ לֹא הִתְאַוֵּיתִי אֶתְּהָ
וַיִּדְעֶתָ מוֹצֵא שְׁפָתַי נִכַּח פְּנֵיךָ הָיָה׃
וְאֶל־תִּהְיֶה־לִּי לְמַתָּה מִחֲסִי אֶתְּהָ
בַּיּוֹם רָעָה׃ יִיבָשׁוּ רִדְפֵי וְאֶל־אִבְשָׁה
אֲנִי יַחַתּוֹ הִמָּה וְאֶל־אַחֲתָהּ אֲנִי הִבִּיא
עֲלֵיהֶם יוֹסֶרְעָה וּמִשְׁנָה שְׁבֵרוֹן שִׁבְרָם׃
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֵלֵי הַלֵּךְ וְעַמְדַתְּ
בַּשַּׁעַר בְּנֵי־עַם אֲשֶׁר יָבֹאוּ בּוֹ מִלְכֵי

וליום ביש ראת סויה
צלהון לא חסידות את
גלי, חרד, חסידות חסידות
סויה, גלי, חרד, חסידות
י י גלי חסידות חסידות
פדון חסידות חסידות
עמא : יי חסידות חסידות
לא חסידות חסידות
יחלסון חסידות חסידות
חלסון חסידות חסידות
צלהון יום ביש ושל
חסידות חסידות חסידות
ים קדון חסידות חסידות
החוס חסידות חסידות
דעיון חסידות חסידות

ת"א ותשובה שכתוב : חגיגה סז :

סֵהר"י קדא

הי' בצירי העם קרי

דעם

[illegible]

רצועה טוב מחור אחרת לנכס עליהם רחמים: ויום אנוש.
 שרועות לא התאחזתי ויית ואלה לא ענכתי על
 מלחמה ענכתי עליהם לאחזותיהם להחלק ופי החינן
 יויהיה אלה ל' עבד כלומר לא ענכתי מלומר להם שליחותך
 ואלהים אלה היו שומעים אל: וצא שפתי נובה
 ופניך אל: להביא את החקך מהם: (וי) אל הדיה ל'
 לשלחה. אל יביא שליחותך לי למחנה: (יח) יבוש רודפי.

ד"ר

[illegible][illegible]

מצודה דו

אנוש. מנין מכאוב רב: הלאויה. מל' תלויה: נכח. נגד: (יו) לסתתח. טעין שבר וכן ולדקתי לא תחז (ישעיה נ"א): (יח) וששנה. מנין

הנה לא ידעתי דבר כי נסר הנבי (צילי ה'): ויום אנוש לא
התאווה, ואף לא ידעתי שכלתיו נלכזח מלך כדלוי לא הייתי מתחלה
הנכללות עליהם שיכלו עם אלוה וכן תלמוד: אהה ידעת, כי
גן הוא: בוצא שפיה, וכן בהשכלות עליהם הלל אהה מלפני
השכלות עליהם וזאת השכלות שמיני אהי בוצא שפיהם כס
הלל תיכלל אהה מהם דעת דעת אהי הושיענו נכ טהה:
ישכנו שכוון, שני קול יכל כרע על שני שנים: (ש) שני

first, he prayed for their good, but after they humiliated him and abused him considerably, he changed his tactics and prayed for their retribution.—[*Ibn Nachmias*]

May they be shamed when they go
into exile.—[*Mezudath David*]

May they be broken—by the hand
of the enemy.—[*Mezudath David*]

and with a second destruction—i.e.,

a destruction after a destruction,
repeated destructions.—[Redak]

19. **the gate of the children of the people**—The gate frequented by many of the people.—[*Mezudath David*]

You shall announce My admonition to all the people found in that gate.—[Redak]

in which the kings of Judah

after You, and I did not desire the woeful day, You know it. What came out of my lips was before Your face. 17. Let it not be to me for a ruin; You are my shelter on a day of evil. 18. May my pursuers be shamed, but let me not be shamed; may they be broken, but let me not be broken; bring upon them a day of evil, and with a second destruction destroy them. 19. So said the Lord to me: Go and stand in the gate of the children of the people, in which the kings of Judah come,

to be a shepherd after You; i.e., I was not eager to become a prophet. —[Redak, *Mezudath David*]

and . . . the woeful day—*The illness of their retribution I did not desire. Jonathan renders: And I did not hamper Your word from prophesying concerning them to return them to fear You. According to the Targum, יִצְחָק is an expression of hampering. That is to say, I did not hesitate from telling them Your message and to return them to you if they would hearken to me.*—[Rashi]

What came out of my lips was before Your face—*to return Your wrath from them.*—[Rashi] You know that what came out of my lips was before Your face, that I pray for their good, that the calamity not befall them.—[Kara]

Redak, following the interpretation of the beginning of the verse, explains: **and I did not desire the woeful day**—I knew that the day I would prophesy would be a woeful day for me, but You coerced me to prophesy.

What came out of my lips—that I said, "I am a youth."—[Redak]

17. **Let it not be to me for a**

ruin—*Let not Your mission be to me for a ruin.*—[Rashi]

Let Your words, which I prophesy to them in Your name, not be a ruin to me, for the people ruin me and humiliate me when I speak to them in Your name.—[Kara]

You are my shelter on a day of evil—You are my shelter on a day of my trouble, on a day they plot evil against me, when I go to them with your message.—[Kara]

May You always be my shelter, that I not be broken before them.—[Redak]

Ibn Nachmiash asserts that because of this prayer, Nebuzaradan was kindly disposed toward Jeremiah, as below 40:4.

18. **May my pursuers be shamed**—*i.e. the men of Anathoth alone.*—[Rashi]

Bring upon them what they demanded, since they said, "Let it come now," bring it upon them.—[Redak]

Although it was previously stated that Jeremiah prayed for their good, it is possible that he prayed for the people in general, but not for his pursuers. It is also possible that, at

יהודה ואשר יצאו בו ובכל שערי
ירושלם: ויאמרת אליהם שמעו דברי
יהוה מלכי יהודה וכל יהודה וכל
ישיבי ירושלם הבאים בשערים
האלה: באבה אמר יהוה השמר
בנפשותיכם ואל תשאנו משא ביום
השבת והבאתם בשערי ירושלם:
ב ולא תוציאו משא מבתיכם ביום
השבת וכל מלאכה לא תעשו
וקדשתם את יום השבת כאשר
צויתי את אבותיכם: ב ולא שמעו
ולא הפיו את אזנם ויקשו את ערפם

רשי

נאשי ענתות לבדם: (בנ) ולא שמעו. אבותיכם למה שזיתים:

מנחת שי

רדק

שער כי לא מלכי יהודה לבד היו נכנסים ויוצאים כי כי גם העם
שחיו שובנים מסך לארצו שער היה נכנסים ויוצאים בו ואמר לו
שוקרא אחר כן בכל שערי ירושלם כרו להוחרר כל העם ומה
שאמר לו לקרוא בשערים לפי שהיו מבניסין ומוציין דרך השערי בשבת ולא הוהרים אלא בהכנסה והוצאה דרך השערי
ותק לעיר כי בעיר לא היו חייבים כי ירושלם דלתותיה נעולות כלילת ואין חייבין עליה משום ר"ח לפיכך אמר והוצאתם בשערי
ירושלם לבלתי חבוים משא בשערי חציר הוצאת ואמר ובלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם. ומה שאמר ולא תוציאו משא
מבתיכם ביום השבת ר"ל חוק לעיר ומה שזכר חובאה יותר מן התוצאות לפי שירושלם היה כרך גרול ובכרך הסביבאים משא
הם יותר מן המוציאים כי סביבאים בני הכפרים לעיר הנוצאות ופירות וכן מסכר וכ"כ בספר עזרא כשואכתיים נחמיה על השבת
ואמר ומביאים ירושלם ביום השבת ואמר ויסגרו הדלתות ואמר אשר לא יפתחו עד אחר השבת וכנעני ההסגרת על השערים
לא יבא משא ביום השבת חנה לא חוחרים אלא מוצץ לעיר לא בתוך חציר כי לא היו חייבים בהכנסת התוצאה מבתיים בתוך
חציר לפי שירושלם היו דלתותיה נעולות כלילת ואין חייבין עליה משום ר"ח ומה שאמר שבער דבר ח' מלכי יהודה ולא חית

מצודת ציון

מצודת דוד

במל: (בנ) ויקשו. מלשון קשו: ערפם. כוללמורי ספים: יסודם בלוי ויואלים צו: ובכל. וכן תלך ותפסוד בכל ספרי ירושלמי:
(כל) חששו בנפשותיכם. כ"ל כיון שמתירם כדבר שיש בו שמירת
בטוהיכם ולא תשאו פה ביום הכנסה להביא משה בעשרי ירושלם פן סמון: (בנ) ולא תוציאו וער. אל הקוף: וכל מלאכה. ומה
פולסם: וקדשתם. פגלי חללו דבר כדכסר כשנת: (בנ) ולא שמעו. אלס סס כלכות לא שמעו לעלות: וקדשו את ערפם. הול
פני מלס כלל נחקסם ספסם פד מל וכלו לחור ספסם: ולכנס: ובלתי קח סוסר. לא המדיו פנים לעין לא יקלו סוסר תוכסם

until after the Sabbath. And of my
youths I appointed a watch over the
gates that no burden enter on the
Sabbath day.' Hence, we see that the
only violation of Sabbath law was in
carrying in and out of the gates, not
in carrying from the houses into the
street. That is because the city gates

were closed at night. Therefore, the
city streets did not constitute a public
domain. Mention of 'kings' of
Judah although there was but one
king, refers to the princes who were
destined to occupy the throne after
their father's death.—[Redak]

Ibn Nachmias conjectures that

and out of which they go, and in all the gates of Jerusalem. 20. And you shall say to them: Hearken to the word of the Lord, O kings of Judah and all of Judah and all the inhabitants of Jerusalem, who come into these gates. 21. So said the Lord: Beware for your souls and carry no burden on the Sabbath day, nor bring into the gates of Jerusalem. 22. Neither shall you take a burden out of your houses on the Sabbath day nor shall you perform any labor, and you shall hallow the Sabbath day as I commanded your forefathers. 23. But they did not hearken, neither did they bend their ear[s], and they hardened their nape

come—for it is fitting for them to reprove the people for profaning the Sabbath.—[Redak]

He was to announce to the entire populace, not only to the kings, for all the people who lived near that gate would come and go through it.

and in all the gates of Jerusalem—He should make the same announcement in all the gates of Jerusalem to warn the people. He was commanded to announce it in the gates since the people were accustomed to carry burdens from outside the city into the gates of the city and from the city through the gates outside the city. This constituted a violation of Sabbath law. He did not mention carrying within the city, since the city gates were locked at night, conferring upon the city the status of a private domain. There was therefore no prohibition of carrying articles through the street as there usually is when the street has the status of a public domain.—[Redak]

21. **nor bring into the gates of**

Jerusalem—I.e. to bring from outside Jerusalem into the gates.—[Redak]

22. **Neither shall you take a burden out of your houses**—I.e. you shall not take any burden out of your houses through the gates of the city. The emphasis is placed on the bringing in rather than on the carrying out of burdens, since Jerusalem was a large city, and it was more usual to bring grain and produce from the villages than to carry it out. A similar situation is found in Nehemiah 13, where it is mentioned only that they would bring produce to Jerusalem on the Sabbath. No mention is made of carrying out since it was unusual. As mentioned above, he admonished them only not to bring in or carry out of the city, not to refrain from carrying within the city. In verse 19, he states, 'And when the shadows commenced to fall in the gates of Jerusalem before the Sabbath, I commanded and the portals were closed, and I commanded that they not open them

* For Rashi's commentary turn to page 236.

not to hearken and not to receive instruction. 24. And it shall be if you hearken to Me, says the Lord, not to bring any burden into the gates of this city on the Sabbath day and to hallow the Sabbath day not to perform any labor thereon, 25. Then shall there enter into the gates of this city kings and princes sitting on David's throne, riding in chariots and with horses, they and their princes, the men of Judah and the inhabitants of Jerusalem, and this city shall be inhabited forever. 26. And they shall come from the cities of Judah and from the environs of Jerusalem and from the land of Benjamin and from the lowland and from the mountain and from the Negev,

Jeremiah repeated this admonition during the reign of each king who reigned during his career as prophet.

25. **Then shall there enter**—The intention is that then there shall enter and leave as in verse 19. He commanded the prophet to reprove the people particularly about the Sabbath precept since it is fundamental in belief in God and in the Creation of the world, also in belief in miracles and in the observance of the entire Torah, to the extent that if one observes the Sabbath with the proper faith, he is not apt to sin by infracting other precepts. Moreover, the Rabbis state that if one observes the Sabbath properly, even if he

worships idols like the generation of Enosh, he is forgiven (*Shabbath* 118b).—[*Redak*]

sitting on David's throne—This refers to the kings.—[*Mezudath David*]

and with horses—that draw the chariots.—[*Mezudath David*]

they—the kings.—[*Mezudath David*]

the men of Judah—I.e. the rest of the populace.—[*Mezudath David*]

26. **And they shall come**—I.e., people shall come from the cities of Judah etc.—[*Mezudath David*]

and from the lowland—From the cities of the valley.—[*Mezudath David*]

מבאים עליה וזבה ומנחה ולבונה
ומבאי תודה בית יהוה: כי ואם לא
תשמעו אלי לקדש את יום השבת
ולבילתי | שאת משא ובא בשערי
ירושלם ביום השבת והצתי אש
בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם
ולא תכבה: יח | הדבר אשר היה
אל ירמיה מאת יהוה לאמר: כ קום
וירדת בית היוצר ושמה אשמינה
את דברי: יוארד בית היוצר והנהו
עשה מלאכה על - האבנים: י

ה"א וזכו אל . שנת קום : בית היוצר . סוסה יא :
כהר"י קרא
יח (ג) על האבנים . אלו המוסות של יוצר כלי חרס שעושה
(ג) על האבנים (כז) ובא . כמו ולכוא : יח (ג) עד האבנים על כדנהל .
רד"ק
היוצר ג"כ במזרח ונגינה כי ההשגחה בבני אדם והכוללת ביד
האל וכל שכן ישראל שהשגחתו תמיד עליהם לסיפק אבר כן
הוא שתי מלות והענין אחד : האבנים . כלי היוצר שעושה עליו
מצודה ציון
וגו' ומכאן יהיו מביאים קרבן חובה אל בית ה' : (כז) ואם לא
חשבתו אלי , מה שליתי לקדש את יום השבת ולכלות שבת משא
ולכל עשה בשערי ירושלים : והצתי , או אצטרף אל כשערים
וחשקו הארמנות ולא תכבה עוד מחרף הכל :
יח (כ) בית היוצר . לבית אונן חכם : (ג) עושה מלאכה . עושה
מלאכתו בחומר אשר בידו על האבנים וזוהו הכלי המיוחד
לכך : (ז) וגשחת הכלי . נתקוקל הכלי אשר היה עושה בחומר כשה' ביד היוצר כשעשה הכלי : ושם . ומוזר היוצר ועשה מהחומר הזוהו

11) explains that, although the implement is called אבנים, lit. two stones, it was made of wood, not stone. It was called *avnaim* because of its resemblance to millstones. *Daath Mikra* has illustrations of these implements found in Megiddo. He explains that the bottom stone

had a pivot in the middle, and the upper stone had a hole into which the pivot would fit. The potter would rotate the bottom stone with his feet, thus rotating the upper stone along with it. With the upper stone he would shape the clay. Although Ibn Janach' saw only

bringing burnt offerings and sacrifices and meal-offerings and frankincense, and those bringing thanksgiving offerings to the house of the Lord. 27. And if you will not hearken to Me to hallow the Sabbath day and not to carry burdens and to come into the gates of Jerusalem on the Sabbath, I will kindle a fire in her gates, and it will consume the palaces of Jerusalem, and it will not be quenched.

18

1. The word that came to Jeremiah from the Lord, saying:
2. Rise and go down to the house of the potter, and there I will let you hear My words. 3. So I went to the house of the potter, and behold, he was doing work on the wheels.

bringing burnt offerings—Since the Temple will not be destroyed, they will come with sacrifices.—[*Malbim*]

sacrifices—Heb. זָבַח. This usually refers to peace-offerings.

and frankincense—This is brought with the meal offering, as in Lev. 2:1.

and those bringing thanksgiving offerings—to thank God for His miracles.—[*Malbim*]

27. **and to come**—Heb. וָבֹא, like וָלָבֵא.—[*Rashi*]

I.e., and to come with it.—[*Mezudath David*]

I will kindle a fire—Note the importance of the Sabbath, that Scripture depends the destruction of Jerusalem on whether the Jews keep the Sabbath. The Rabbis (*Shabbath* 119b) deduce from here that fires are usual only in a house where the Sabbath is profaned. Then it will break out when there is no one to quench it.—[*Redak*]

1. **The word**—This chapter illus-

trates Divine Providence and power over mankind and especially over Israel.—[*Redak*]

2. **Rise and go down**—Since, after all the evil decrees, God revealed to the prophet that if they observe the Sabbath, He would repeal the decree, He calls him to the house of the potter to illustrate His words graphically.—[*Malbim*]

3. **on the wheels**—Jonathan renders: *on the wheel*. (*Formes in French*).—[*Rashi*]

These are the forms of a maker of earthenware, with which the potter makes large and small vessels. אֲכִימִם (*formes in French*).—[*Kara*]

Redak in Shorashim describes it as having the shape of a mill, consisting of two flat circular wooden blocks, the larger one below and the smaller one lying atop it. These were the implements used by the potters of the East. He quotes this description from Rabbi Jonah Ibn Janach. Ibn Janach (*Sepher Haschoraschim*, p.

מלכות

הצהרה

בצורה ציור

המחבר מודה

(ז) רגע אדער . ברעט אטאגאז על קומה מהעו"ס כליון אבדון בנצור הע"ס : (ה) וי"ב . י"א

4. And the vessel that he was making of clay was spoiled in the potter's hand, and he made it again another vessel, as it had pleased the potter to make. 5. And the word of the Lord came to me, saying: 6. As this potter can I not do to you, O house of Israel? says the Lord. Behold, as clay in the potter's hand, so are you in My hand, O house of Israel. 7. One instant I may speak concerning a nation and concerning a kingdom, to uproot and to demolish and to destroy. 8. And when that nation repents of its evil for which I spoke concerning it, I will repent of the evil that I thought to do to it.

wooden ones, archaeologists have discovered stone implements of this sort.

4. that he was making of clay—That he was making of the clay was spoiled in the potter's hand while it was still wet, and this is an inverted verse.—[*Rashi*]

This allegory consists of two parts: (1) that the first vessel was completely destroyed and demolished, and (2) that this destruction was temporary, for he made another vessel from the clay.—[*Malbim*]

and he made it again another vessel—Not a vessel of another shape, but—

as it had pleased the potter to make—i.e., as it has pleased him to make originally.—[*Malbim*] This is the past tense.—[*Redak*]

6. As this potter can I not do to you, O house of Israel?—i.e., in

accordance with these two allegories.—[*Malbim*]

7. One instant I may speak—Just as in the second allegory, the breaking of the vessel was very temporary, and only in order to make another vessel, so was the decree temporary and only so that the nation repent.—[*Malbim*]

8. of its evil for which I spoke concerning it—*Of its sins for which I spoke concerning it.*—[*Rashi*]

This may also be translated: And when that nation repents because of its evil that I spoke concerning it. I.e., if the nation repents only because of fear of the evil I decreed against it, its repentance nevertheless helps to repeal the decree.—[*Malbim*]

to uproot and to demolish—(*dépayser* [?] in French). This appears to be in the wrong place. It

* For *Rashi's* commentary turn to page 237.

אֶדְבֵּר עָלַי וְעַל־מַלְכָּה לְבָנוֹת
וְלַנְטוּעַ: יַעֲשֶׂה הָרְעָה בְּעֵינַי לְבַלְחָתִי
שִׁמְעַב בְּקוֹלִי וְנַחֲמָתִי עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר
אָמַרְתִּי לְהִיטִיב אוֹתוֹ: יֵאָדָּה אָמַר־
נָא אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה
אֲנִכִּי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה וְחֹשֶׁב עֲלֵיכֶם
מַחֲשָׁבָה שׁוֹבוֹ נָא אִישׁ מִדֶּרְכּוֹ הָרָעָה
וְהִיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם: יִבְאֹמְרוּ
נֹאֲשֵׁי־אֲחֵרֵי מַחֲשָׁבוֹתֵינוּ נִלְכָּה וְאִישׁ
הָרָעָה

אֶדְבֵּר עָלַי וְעַל־מַלְכָּה לְבָנוֹת
וְלַנְטוּעַ: יַעֲשֶׂה הָרְעָה בְּעֵינַי לְבַלְחָתִי
שִׁמְעַב בְּקוֹלִי וְנַחֲמָתִי עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר
אָמַרְתִּי לְהִיטִיב אוֹתוֹ: יֵאָדָּה אָמַר־
נָא אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה
אֲנִכִּי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה וְחֹשֶׁב עֲלֵיכֶם
מַחֲשָׁבָה שׁוֹבוֹ נָא אִישׁ מִדֶּרְכּוֹ הָרָעָה
וְהִיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם: יִבְאֹמְרוּ
נֹאֲשֵׁי־אֲחֵרֵי מַחֲשָׁבוֹתֵינוּ נִלְכָּה וְאִישׁ
הָרָעָה

רש"י
בְּשִׁבְלוֹ דְּבִרְתִּי עָלָיו: לְתַלְתּוֹת וּלְנִהוּיָא. (אֲשֶׁר־תִּרְכֹּץ
כְּלֵ"ו): וְנַחֲמָתִי. וְהַשְׁמַתִּי מַחֲשָׁבָה אֲחֵרָה: (יֵב) וְאֲבִירוֹ
נֹאֲשֵׁי. וְיִדְעָתִי שֶׁכֵּן וְאֲמַרְתִּי לָךְ עַל דְּבָרֶיךָ שֶׁלֹּא תִּחַשְׁבֵּן
רַחֲמֵי
וְלַנְטוּעַ: פִּי וְכֵן עֲשִׂיתִי שְׁבָנִים וְנִסְתֵּימִים וְאֲחֵרִי כִּךְ עֲשֶׂה הָרָעָה
וְנַחֲמָתִי וְהַשְׁמַתִּי לְפִי הוּא לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לְהַפְרִישׁ בֵּין שְׁנֵי הַסִּדּוֹת
וְלֵאמֹר כִּי הָרָעָה לֹא תִּחַלּוּ אִם יִעֲשֶׂה תִּשְׁבָּה אֲכַל הַטּוֹבָה תִּחַלּוּ
כִּמְשֵׁי יִרְמְיָהוּ לְהַנְחִיךְ בֵּין עוֹזֵר וְיֵשׁ רַבּוֹ בְּעֵינַי הוּא כִּי בִרְעָה אִסּוּר
וְכֵן אֵת מִי תַּעֲזֹר מִלֵּן כֹּה לְפִי: (יֵב) וְכֵן יִשְׁבֵּי. כִּבּוּאֵל יִשְׁבֵּי
וְכֵן וְהַשְׁמַתִּי עָלָיו: כִּבּוּ אֵל ה': יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה. מַחֲשָׁבָה וְאֲכַר כֹּה הַלְשֹׁן לְפִי שׁוֹכֵר בְּפִרְשֵׁת יוֹצֵר כִּי הָרַשׁ שְׂרָא מַחֲשָׁבָה
הַבְּלִיָּה וְעוֹשֵׂה כִּי הוּא אֲחֵר כִּי כִּי אֲחֵר מַחֲשָׁבָה לְרִאשׁוֹן כֵּן אֲחֵרֵי עֲלֵיכֶם רָעָה אֲחֵר רָעָה: יֵב וְאֲבִירוֹ נֹאֲשֵׁי. וְכִשְׁמַתִּי
מַצּוֹרֶת רוּחַ

כַּרְדִּי קָרָא
(יֵב) אִסּוּר נָא אֶל אִישׁ יְהוּדָה. אֵינִי שׂוֹמֵן יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה
וְחֹשֶׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבָה רָעָה אֵינִי: שׁוֹבוֹ. עֲרִיין: אִישׁ
בְּדִרְכּוֹ הָרָעָה הוֹסִיפוּ רַחֲמֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם. גַּם אֲנִי אֲנִי אֲנִי
הָרָעָה שֶׁרִבִּיתִי לְעִשְׂוֹת כִּבּוּ יוֹצֵר הוּא כְּשִׁנְשׁוֹת חֲבָלִי אֲשֶׁר
מַנְחֵת שִׁי
עֵינַי: וְהַשְׁמַתִּי. הוֹאִילִי נִשְׁמַתִּי: (יֵב) הָרַשׁ. הָרַשׁ: (יֵב) יוֹצֵר עֲלֵיכֶם
לֵאמֹר נֹאֲשֵׁי מִלֵּן מִי שֶׁכֵּן לִפְנֵי בְּמִקְדָּשׁ יוֹדֵל: וְיִדְעָתִי וְיִדְעָתִי

עַל כָּל פְּנִים כִּיֹּן שִׁיעוּרָה הוּא אֲכַל לֹא תַּעֲמֹד אִם יִעֲשֶׂה הָרָעָה
חֲשַׁבְתִּי וּבִסְבָּה אֲכַר אֲסִרְתִּי: (יֵב) לְהִיטִיב אוֹתוֹ. כִּבּוּ לְהִיטִיב לוֹ וְכֵן אֵת מִי תַּעֲזֹר מִלֵּן כֹּה לְפִי: (יֵב) וְכֵן יִשְׁבֵּי. כִּבּוּאֵל יִשְׁבֵּי
וְכֵן וְהַשְׁמַתִּי עָלָיו: כִּבּוּ אֵל ה': יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה. מַחֲשָׁבָה וְאֲכַר כֹּה הַלְשֹׁן לְפִי שׁוֹכֵר בְּפִרְשֵׁת יוֹצֵר כִּי הָרַשׁ שְׂרָא מַחֲשָׁבָה
הַבְּלִיָּה וְעוֹשֵׂה כִּי הוּא אֲחֵר כִּי כִּי אֲחֵר מַחֲשָׁבָה לְרִאשׁוֹן כֵּן אֲחֵרֵי עֲלֵיכֶם רָעָה אֲחֵר רָעָה: יֵב וְאֲבִירוֹ נֹאֲשֵׁי. וְכִשְׁמַתִּי
מַצּוֹרֶת רוּחַ
מַחֲשָׁבָה: (יֵב) יוֹצֵר. בִּרְעָה וְתַחֲשָׁב: וּמַעַלְלֵיכֶם. מַעַלְלֵיכֶם:
(יֵב) נֹאֲשֵׁי. מִלֵּן. לֹאֹשׁ וְעוֹשִׂיתָ בְּדִרְכּוֹ כִּבּוּ וְהַשְׁמַתִּי מַלְשׁ (לְעֵיל)

בִּה מִסֵּס לָךְ שִׁבּוֹ עֲשֶׂה כָּל אִשׁ מִדְּרֹכֵי וְגו': (יֵב) וְאֲבִירוֹ נֹאֲשֵׁי. יִדְעָתִי שֶׁכֵּן וְאֲמַרְתִּי לָךְ עַל דְּבָרֶיךָ שֶׁלֹּא תִּחַשְׁבֵּן
רַחֲמֵי

בִּה מִסֵּס לָךְ שִׁבּוֹ עֲשֶׂה כָּל אִשׁ מִדְּרֹכֵי וְגו': (יֵב) וְאֲבִירוֹ נֹאֲשֵׁי. יִדְעָתִי שֶׁכֵּן וְאֲמַרְתִּי לָךְ עַל דְּבָרֶיךָ שֶׁלֹּא תִּחַשְׁבֵּן
רַחֲמֵי

בִּה מִסֵּס לָךְ שִׁבּוֹ עֲשֶׂה כָּל אִשׁ מִדְּרֹכֵי וְגו': (יֵב) וְאֲבִירוֹ נֹאֲשֵׁי. יִדְעָתִי שֶׁכֵּן וְאֲמַרְתִּי לָךְ עַל דְּבָרֶיךָ שֶׁלֹּא תִּחַשְׁבֵּן
רַחֲמֵי

11. ... I am devising evil upon
you—Heb. יוֹצֵר, *forming*. This
expression is used because it coin-
cides with יוֹצֵר, a potter, who makes
new vessels, and makes first one
vessel and then another unlike the

first. So will I devise against you one
evil after another.—[Redak]

12. But they shall say, "We
despair—I know that they will say to
you regarding your words that they
do not heed them.—[Rashi]

9. And at one instant I may speak concerning a nation and concerning a kingdom, to build and to plant, 10. And it will do what is evil in My eyes, not to hearken to My voice, I will repent of the good I said to benefit it. 11. And now, say now to the men of Judah and to the inhabitants of Jerusalem, saying, So said the Lord: Behold I am devising evil upon you, and I am laying plans against you. Return now, each one from his evil way and improve your ways and your deeds. 12. But they shall say, "We despair, but after our thoughts we will go, and we will do

should be in the preceding verse. The Warsaw edition reads: *for which I spoke concerning it to uproot and to demolish (dépayser in French)*. See above 1:10.

9. **to build and to plant**—And so I did, that I built and planted them, and if then they deal wickedly, I will repent. It is necessary to explain in this manner because there must be a difference between a favorable prophecy and an unfavorable one, that in the case of an unfavorable prophecy, repentance helps to avoid the evil completely, whereas, in the case of a favorable prophecy, the good must come about in any case, only that if the people become wicked, it does not remain. This is illustrated in the episode of Jeremiah and Hananiah son of Azzur. The latter prophesied that in two years the Lord would restore the vessels of the Temple and return those exiled with Jeconiah. Thereupon, Jeremiah announced, "(infra 28:9) The prophet who prophesies for peace, when the prophet's word comes, the pro-

phet whom God truly sent will be known." I.e., if a prophet prophesies favorably, his prophecy must be realized. Otherwise, he is surely a false prophet. There is an allusion to this principle in the wording of our chapter. Concerning evil, Scripture states: that I thought to do, and concerning good, Scripture states: that I said to benefit it.—[Redak]

This distinction between favorable and unfavorable prophecies is in accordance with *Rambam, Introduction to Mishnah Commentary*. *Abarbanel* and *Ibn Nachmias* disagree and maintain that God may repent of the prophecy in either case. Consequently, the truth of any prophet cannot be tested by the failure of his prophecy to be realized. *Abarbanel* maintains that the truth of the prophet is tested only by wonders which he claims will come about. If they fail to come about, he is judged as a false prophet. The episode of Hananiah son of Azzur is explained differently, as will be discussed there.

שָׁרְרוֹת לְבוֹהֶרֶע נַעֲשֶׂה: יִלְכֹן כֹּה
אָמַר יְהוָה שְׂאֵלֹנָא בְּנוֹיִם מִי שְׁמַע
כְּאֵלֶּה שַׁעֲרֹת עֲשֵׂתָה מֵאֵד בְּתוֹלַת
יִשְׂרָאֵל: יִהְיֶה מִצּוֹר שְׂדֵי שְׁלֹג
לְבָנוֹן אֲסִינְתָּשׁוּ מִיִּם זָרִים קָרִים
נוֹזְרִים: טו כִּי־שִׁכְחֹנִי עַמִּי לְשׂוֹא יִקְמְרוּ

כהר"י קרא

הוא עושה בחובר ביד היוצר ושב ויחשבה כלו אחר כהשר
ישר בעיניו לעשות כמו כן בשרשן אחר על ניו ואל
סמלה לנהוש ולחזק ושב בניו הואו סרחת: לכן אמר
נחמתי על ההרע אשר רבתינו לעשות לו, לכן אמר
אל איש יחודה שובו וא ווא יאכרו טואש כי אחרי
סחשבותי נלך ואיש אחרי שירותי לבו הרע נגשה:
(ג) לכן כה אמר ה' שאלו נא בננים מי ששע כלה וני, אם
נגשה בכל האומות דבר כיצור כמו שנגשה בישראל וספרש
והלך מה שעוריות וזו: (ד) היעזוב מצור שדי שלג
לבנון, כלומר היעזוב אדם כים נחמים היוצאין בן העזר
וישהה מים דעס היוצאין: שלג לבנון הנמצאים בשרת
א ונהוש אדם מים קרים נוזלים וישהה בים זרים כהכח:
(סו) כי שכחוני עמי, שיש באלהותי ומקשרני לשוא

והוא (יג) שערורית. דבר נלוז: (יד) היעזוב מצור
שדי שלג לבנון. היעזוב אדם הנרדף לשמות מים הנוזלים
מזר שבעצתו הבלים משלם שואו נקי: אם ינתשו
מים זרים, או אם יעזבו מים חיים נובעים מהם זרים עד
הנה מכל אדם והם קרים, זרים הם נובעים וזה יוכיח אני
רמתי ונחמתי מים זרים (שעיה ל"ו) ומתנם חבר זרים עם
לא וזר ולא חובס (ס א') לטון מימי חרופה ונתן עטם
לדבריו ואמר כי אם כקל לדבר נשקן זרם היה מכפיל את
המ"ס והיה מוסק י"ד מ"ס היה אומר ורומים לרבות
המים ולהיותם ורמים: שרי, כמו שדה: קרים,
(פריוו"ס כע"ו): נוזלים, (קורני כל"ו) ועוד יע להתרו
אם ינתשו הרים מים זרים מאלפים המ' מהם קרים נוזלים:
כלומר מים מאוסים: (טו) כי, כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקמרו

מנחת שי

בפסוקים הבאים פה יורחב הדיבור ויבא שם: (יד) אם ינתשו מים
במים זרים: (טו) שכל עולם, בזה עולם, כיצור יאמר
ק' יתבאר כל אלה דבר כזה שבו נולדו קרי וסעל צדק ונוזלים קרם

היעזוב אדם, הים היוצא מצור שדה וזר שדה לוי שהם נמצאים אתו בכרה וסוככטו לו ולא יצחק ללכת אחריהם
לרחוק לשמות מהם אבל אם הם בכרה ונוזלים מצור שהם קרים היעזוב אדם אותם משחתם כימי החום באה לא יעזוב אותם
ואין לישותם מוב כים קרים על גשם ציה ואי סוכטן וקרב אלהם בכל קראם אלי ואין עובדי וסכחוני כמו בהשבת ערד
משל אחר קרב לוי כי הים הקרים והסוכים יבואו בני אדם סרדק ררך צנורות כחתת הארץ עד יציר או קרב לעיר כירוב
חשיבותם וקראם וזו לוי סיה בואם סכסוק דר ורחוק ואותן בים אם ינתשו באדם לא ינתשו ואני סרדק בהם לוי כעלתי
קרב אלהם להם אם ינתשו אלי ואין נפשוני ושכחוני עמי: ונתשו, בחי' כמו כסית' שהיא נפישת ועזובה כיסות'
והחיו' שסחטו אחר ויבאו כעין אחר כס' פעה ונתע וכן נפשוני אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאנשים, ככל פני
בענין נפשוני בחי' וזה ה' כן כסא דלית איפשר דספקן מי חלג וגו' כענכור: וס' כי שכחוני, ויכשילום, וסר

מצודת ציון

(י'): שירות, ענין לאדם והסבה: (יג) שערורית, ענין דבר
מנוגע ומכוער כמו שמה וסערוריה (עליה'): (יד) מצור, מסעל,
לבנון, סס יער בארץ ישראל: ינתשו, כמו יעזבו כס' יח כי
דעלגתי מחלקי וכמו שיעזבו כענין אחד עטם וסעל וסעסיה היא
ענין סוכה כמו כי יעזבו (ס' י'): (טו) מים, מל' עז ונכחי:
קרים, מלשון קור ולזה: נוזלים, מלשון הלה והססס כמו יל

מחרקה כחלאת הנוזלים והם קרים וסעססס: מלשון וכל וקח
והכל נלכות כדורמים: הוה: (טו) לשוא

ה' הור לביה בישא
נעביר: י כבן כרנן
אמר וי שאילו כען
קצמס יא סן שפע
כאלן שנוי עכדה
לחרא כנשאהא דישאלי:
יד הא כסה דלית אפשר
דקסוק ס' חלג דנחית
על חקלי כרנן סן לא
יפסקון מסר גחתי
וסי ככנע נקעין: סי אבי
שקקי פולחני עמי לא

רשי

להם: (יג) שערורית. דבר נלוז: (יד) היעזוב מצור
שדי שלג לבנון. היעזוב אדם הנרדף לשמות מים הנוזלים
מזר שבעצתו הבלים משלם שואו נקי: אם ינתשו
מים זרים, או אם יעזבו מים חיים נובעים מהם זרים עד
הנה מכל אדם והם קרים, זרים הם נובעים וזה יוכיח אני
רמתי ונחמתי מים זרים (שעיה ל"ו) ומתנם חבר זרים עם
לא וזר ולא חובס (ס א') לטון מימי חרופה ונתן עטם
לדבריו ואמר כי אם כקל לדבר נשקן זרם היה מכפיל את
המ"ס והיה מוסק י"ד מ"ס היה אומר ורומים לרבות
המים ולהיותם ורמים: שרי, כמו שדה: קרים,
(פריוו"ס כע"ו): נוזלים, (קורני כל"ו) ועוד יע להתרו
אם ינתשו הרים מים זרים מאלפים המ' מהם קרים נוזלים:
כלומר מים מאוסים: (טו) כי, כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקמרו

רד"ק

להם זה חס יאכרו כן טואש כליכר טואש לבנו סחלקר אחרי ה':
(יג) לכן, שערורי, ענין לכרד ומנוק: סו שש, כוהסניח אדם
סחור ולך אחר גלול וסוק ויח' שני כלסר דרה, מסנה
עשתה וססיל שסל אכר: (יד) היעזוב מצור שדי שלג לבנון,
היעזוב אדם, הים היוצא מצור שדה וזר שדה לוי שהם נמצאים אתו בכרה וסוככטו לו ולא יצחק ללכת אחריהם
לרחוק לשמות מהם אבל אם הם בכרה ונוזלים מצור שהם קרים היעזוב אדם אותם משחתם כימי החום באה לא יעזוב אותם
ואין לישותם מוב כים קרים על גשם ציה ואי סוכטן וקרב אלהם בכל קראם אלי ואין עובדי וסכחוני כמו בהשבת ערד
משל אחר קרב לוי כי הים הקרים והסוכים יבואו בני אדם סרדק ררך צנורות כחתת הארץ עד יציר או קרב לעיר כירוב
חשיבותם וקראם וזו לוי סיה בואם סכסוק דר ורחוק ואותן בים אם ינתשו באדם לא ינתשו ואני סרדק בהם לוי כעלתי
קרב אלהם להם אם ינתשו אלי ואין נפשוני ושכחוני עמי: ונתשו, בחי' כמו כסית' שהיא נפישת ועזובה כיסות'
והחיו' שסחטו אחר ויבאו כעין אחר כס' פעה ונתע וכן נפשוני אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאנשים, ככל פני
בענין נפשוני בחי' וזה ה' כן כסא דלית איפשר דספקן מי חלג וגו' כענכור: וס' כי שכחוני, ויכשילום, וסר

מצודת רוד

מכסוסיו: ואיש וגו', וסס כל אים כים מה סמאלה לו לנו הרע
ומהאליס: (יג) כי שבע כאלה, מי מלכסס שסס ככרס
כללה יסב נלך ככריות הלה: שערורית, דבר מנוגע סססה
ככסה מלך כחילת יסכל המיוחס ללל ככחול: ככית אכיס
כמיוחס למ סכ כים קרים על גשם ציה ואי סוכטן וקרב אלהם בכל קראם אלי ואין עובדי וסכחוני כמו בהשבת ערד
משל אחר קרב לוי כי הים הקרים והסוכים יבואו בני אדם סרדק ררך צנורות כחתת הארץ עד יציר או קרב לעיר כירוב
חשיבותם וקראם וזו לוי סיה בואם סכסוק דר ורחוק ואותן בים אם ינתשו באדם לא ינתשו ואני סרדק בהם לוי כעלתי
קרב אלהם להם אם ינתשו אלי ואין נפשוני ושכחוני עמי: ונתשו, בחי' כמו כסית' שהיא נפישת ועזובה כיסות'
והחיו' שסחטו אחר ויבאו כעין אחר כס' פעה ונתע וכן נפשוני אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאנשים, ככל פני
בענין נפשוני בחי' וזה ה' כן כסא דלית איפשר דספקן מי חלג וגו' כענכור: וס' כי שכחוני, ויכשילום, וסר

make it plural.] But it has nine defini-
tions, and none is closer to its
interpretation than this, and the
following is the interpretation of the
verse. 'Shall one abandon the water
of the snow of Lebanon that flows
from a rock of the field,' that goes
slowly on the sand of the earth?

Should anyone who finds water of
the snow of Lebanon leave it? Is it
pleasing to its finder to leave it when
it is for everlasting life, refreshing
the soul and reviving the spirit and
relieving the body? 'Is it proper to
abandon and destroy a spring of
water designated for healing? Faith-

each one the view of his evil heart. 13. Therefore, so said the Lord: Ask now among the nations, who heard of anything like these? The virgin of Israel committed a very disgraceful thing. 14. Shall one abandon [water flowing] from rocks of the field [that comes from] the snow of Lebanon? Shall strange cold flowing water be abandoned? 15. For My people have forgotten Me; they burn incense to vanity;

i.e. we despair of following the Lord.—[Redak]

the view of his evil heart—Heb. שָׁרְרוֹת. See above 3:17 for other definitions.

13. Who heard of anything like these?—Which people heard anything like these, that they should say, "We will follow the view of our heart"?—[Mezudath David]

Who heard of such things, that a person should reject a clean thing only to choose filth and contamination?—[Redak]

disgraceful thing—Heb. שְׁעִירָה.—[Rashi] Redak defines it as a filthy, contaminated thing.

14. Shall one abandon from rocks of the field the snow of Lebanon?—*Shall a man who needs to drink abandon water that flows from the rock in the fields that comes from the snow of the Lebanon, which is clean?*—[Rashi]

Shall strange cold . . . water be abandoned?—*Or shall flowing spring water, which was strange to all people until now, and it is cold, be abandoned?* זָרִים means flowing, and this proves it: '(2 Kings 19:24) I dug and drank strange water (זָרִים). Menahem, however, classified with '(Isaiah 1:6) they have not been sprinkled (זָרִים), neither have they

been handaged,' an expression of curative water, and he gave a reason for his statement, and he said that if he wished to speak with an expression of זָרִים, a stream, he would double the 'mem,' and he would add 'yud' 'mem,' and he would say זָרִימִים because of the plural number of זָרִים, water, and because they are streams (זָרִימִים).—[Rashi from Machbereth Menahem p. 18] Our editions of Machbereth Menahem read: זָרִים (Jer. 18:14) are curative waters. Some commentators compare זָרִים to '(Habakkuk 3:10) a stream of water (זָרִים זָרִים),' '(Psalms 77:18) The clouds dripped water like a stream (זָרִים),' but it is incorrect to interpret [it] in that manner, because the letters of זָרִים are all three of them radicals, and if he wished to speak with an expression of זָרִים, he would double the 'mem' and say, זָרִימִים, and he would leave זָרִים, because the entire word is radical, and he would add 'yud' 'mem' to make the 'stream' plural to become זָרִימִים. But when you do this to זָרִים, [i.e. to classify it as curative water] the 'zayin' 'resh' are found to be the radicals, and the rest is like the rest of the language, [i.e. it follows the rule of the rest of the language, adding 'yud' 'men' as a suffix to

* For Rashi's commentary turn to page 237.

וַיִּבְשְׁלוּם בְּדַרְדִּיָּהֶם שְׂבוּלֵי עוֹלָם
לָלַכְתָּ נְתִיבוֹת דָּרֶךְ לֹא מְלוּכָה :
לְשׁוֹם אֶרֶצָם לְשִׁמְהָ שְׂרוּקֵת עוֹלָם
בְּלֹ עוֹבֵר עָלֶיהָ יֵשֶׁם וַיִּנֵּד בְּרֹאשׁוֹ :
בְּרוּחַ קָדִים אֶפְיָצָם לִפְנֵי אוֹיֵב עָרְף
וְלֹא פָנִים אֲרָאִים בְּיוֹם אִדָּם : יִחְיֶיָּא מְרוֹ
לָכּוּ וְנִחַשְׁבָּה עַל-יִרְמְיָהוּ מַחֲשָׁבוֹת

לְהִנָּה אִסְקוּ בּוֹסְמִין
וְאֶשְׁמִיאֲנוּן בְּאִמְרֵתְהוֹן
בִּישְׁתָּא מִשְׁבִּילִין מִקֵּץ
דְּמִן עֲלִמָא לְסִינָה
בְּאִוְרִין דְּלֹא סִקֵּין
בְּשִׁבְלִין דְּלֹא מִכְשָׁשׁ
סִי לְשׁוּאָה אֶרְעֵהוֹן לְעִדּוֹ
אֶשְׁתַּמְסוּת עֲלֵם כִּד
דְּיַעֲבֵר עֲלֵהּ וְכִלֵּי חֲנִיד
בְּרִישׁוֹת דִּין בְּכִירוֹת דִּין
קְדוּמָא בִּן אֶבְרָהָם
מִקֵּץ בְּעָלֵי דְבְּרִיהוֹן
קִדִּי דְּלֹא אִפִּין אֲחִינֹן
כִּד יִסְתַּבְּרִי וְיִחְיֶיָּא מְרוֹ
אִתּוֹ וְנִחַשְׁבָּה עַל יִרְמְיָה

שְׂבוּלֵי קְדִי שְׂרוּקֵת קְדִי
לְכֹד עֲפֵר כֹחַ :
לְכֹד עֲפֵר כֹחַ :

ה"א לבו ונחשבה . עקדס ספר נח :

שבילי קרי- שריקת קרי

בי

בנו פנחס ויכשילום. הם כבשילים! את צמחן ברבר שהלכין
ברבריהם הרעים שנתנוין גילם ללכת תחיבתן דרך לא
מסלולה ותימכין לצמחם ארבע לשפה שריקות שולח
(יו) כוח קרם אפסים. כמלך אורח כוח קרם שולח
שולח ככל הירוחות: ורף לא שנים אראם, כבדיו אראם
שקועה על עתידו, ונשרתה אורח אותו אראם אותו אראם
לאחריו העורף ואינן אילו שנים: (יח) ויאסרו לכו תחשבת
מנחם

המכשילים וכן יגדל ליצחק ויגדל הבגד והמכשילים הם נביאי השקר; שביעל עולם. חסר עולם שביעל עולם כלומר המכשילים המכשילים שרצו באיתותם העזיבוי; כולם עולם וללכת נתיביהם לא סללה. כי דרכם היא דרך לא רחבה כי חרשה

בנייר והענין אחד אבל המשקלים אינם אחד וחסרון מלת לעזוב וימצאנו במסור כינוי "ח" ב"יון וקרי שנינו
 ואיכסנו אנו "חשי" מקרוב באהובינו: "ח" ב"יון וקרי שנינו
 ובנייר והענין אחד אבל המשקלים אינם אחד וחסרון מלת לעזוב וימצאנו במסור כינוי "ח" ב"יון וקרי שנינו
 ואיכסנו אנו "חשי" מקרוב באהובינו: "ח" ב"יון וקרי שנינו
 ובנייר והענין אחד אבל המשקלים אינם אחד וחסרון מלת לעזוב וימצאנו במסור כינוי "ח" ב"יון וקרי שנינו
 ואיכסנו אנו "חשי" מקרוב באהובינו: "ח" ב"יון וקרי שנינו

[illegible][illegible]

light materials, so will I scatter them before the enemy hither and thither.—[Redak]

upon their back and not their face—when they flee from before the enemy, I will look upon them and I will not save them.—[Rashi]

Others explain: **My back and not My face will I show them on the**

day of their misfortune. I.e., I will hide My face from them. I will not heed their misfortune. This is called **הִסְתֵּר פָּנַי**, *hiding the countenance*. This is payment in kind. Just as they turned their backs to Me, so will I turn My back to them, so to speak.—[Redak, Mezudath David, Abarbanel]

and the ancient paths caused them to stumble in their ways, to walk [in] paths, [on] a way that is not trodden. 16. To make their land waste, a perpetual hissing, everyone who passes it will be astonished and shake his head. 17. Like an east wind I will scatter them before the enemy; I will look upon their back and not their face on the day of their misfortune. 18. And they said, "Come, let us devise plots against Jeremiah,

ful water prepared for life, and upon which life depends, is it good that it should be destroyed and abandoned? 'For My people have forgotten Me; they burn incense to vanity.' Now how have My people forgotten Me and forsaken the paths of life and abandoned the source of spring water? They have become foolish for they neither know nor understand.

ancient paths—*The proper paths they said that they are a stumbling-block, in order to go—*

[on] a way that is not trodden down—Heb. קלולה.—[Rashi]

I.e., they claimed that the old paths, the ways of the Torah, traversed by their forefathers, brought them obstacles. They, therefore, adopted new ways, ways they were unaccustomed to, namely the ways of the gentiles.

Abarbanel explains in a similar manner: **and the paths of the world caused them to stumble in their ways etc.**—The paths of the world, both the orbits of the planets and the stars, and the natural phenomena of the lower world caused them to believe that the stars in their orbits had power over the lower world and that their success depended on the heavenly bodies. Consequently, they began to worship them. This was a

new way, a way that was not trodden. 'The ways of the world' may also mean 'the ways of the nations of the world.' These ways caused them to stumble since they were attracted to follow them.

Redak asserts that the verse is elliptical. It is to be explained as follows: And they (the false prophet) caused them to stumble in their ways [and to forsake] the ancient paths upon which their righteous forefathers had trodden. This follows Targum Jonathan.

a way that was not trodden—I.e., a new lifestyle to which they were unaccustomed.—[*Redak*]

16. **To make their land a waste**—With their evil ways, they cause their land to become a waste.—[*Redak*]

hissing—*One who passes by ruins that he already saw with good buildings is accustomed to whistle.*—[*Rashi*]

a perpetual hissing—This hissing will go on for a long time.—[*Redak*]

will be astonished—Heb. יָבִיט, *will wonder.*—[*Rashi*]

and shake his head—as a manifestation of his bewilderment.—[*Redak*]

17. **Like an east wind**—which is strong and scatters straw and other

כִּי לֹא־תֵאבֹד תוֹרָה מִבְּהֶן וְעֵצָה
מִחֲכָם וּדְבַר מִנְבִּיא לְכֹל וְנִפְּהוּ בַּלְשׁוֹן
וְאֵל - נִקְשִׁיבָה אֵל - כָּל - דְּבָרָיו:
יִשׁ הִקְשִׁיבָה יְהוָה אֵלָי וְשָׁמַע לְקוֹלִי
יְרִיבִי: יִשׁ הִשְׁלַם תַּחַת־טוֹבָה רָעָה
בִּיכְרוּ שׁוֹחָה לְנַפְשִׁי זְכַרוּ עֲמָדִי
לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה לְהַשִּׁיב
אֶת־חַמָּתְךָ מֵהֶם: כִּי לֹכֵן תֵּן אֶת־

סחשון אבי לא הפסיק
אזרחא סבהן ופלה
סחשים ואילן ספר
אזהו ופלה ריגיה סהון
דשקר ולא נצית לפי
פלה סמויה: יס גלי גרדן
י: דיני ושבע, גרדן
עלדני: כ ה א פ ש ר
לשלמא חלה סבהא
בישמא אבי כרו פחה
למקמלי עול ודבר
מקמי גרדן למללא
עליהון פלה סבין פלה
למקמא ית ס ס ס ס
כהון: כא קבן כב ית
בניהון

סדר"י קרא

אזכרים איש לערוה לט ונחשבה עליו מחשבות רשע כדי
שיסות ושסא תאמר אם יסות זה על ירינו תיכן נכסא כזה איש
שיהיה כחן וחכם ונביא הרבה בנשים וירעי תורה עיכורין
במקום הרבה חכמים והרבה נביאים. לכן נאמר לא תאמר
תורה מכהן ועצת סחם ודבר מנביא: ולו נגדו בלשון. סוף
בקרא זה שפרש את ראשו כשרוא אוסר לנו ונחשבה על יריסח
ונכו בלשון. נגדו אותו בניני השמים, ונאמר עליו אין איש
ואל נקשיבה אלכל דבריו. לעשותם. וינתן תינם. ולו נכדו
(י) הקשיבה ה' אלי ושמע לקול יריבי. שוארמים לנו ונחשבה
רד"ק

רבו דבריו שאמר לו אל נקשיבו. ואמר ורסוהו: (י) הקשיבת
הם אמרים שלא יקשיבו לו אהה הקשיבה אלי כלומר לתשומת.
ושבע לקול יריבו. כלומר לדבריהם שסדרים עלי: (נ) השלום
כי כרו שיהיה לנפשי. סוף הסות שרצו להשקיות שהיא כס
שכורים שוחה לאדם לחסלו בה בלא ידעוהו והנה הם ששכל
לי רעה תחת טובה כי אני דברתי עליהם טובה ונעני ורספלתלי
עליהם עד העת הווא שגלית לי שרצו להכחית לי (נאל לכן,
פעתה אני רשאי להתפלל עליהם לרעה כיון שחשבו להכחיתני:
והנהם. נאמר לשון הרה חרוב כסני הדם הנגר וכן ינהיה על
מצורתי ציון

סם כמו חל חיד לפול (אויז י"א): (יח) לנו. כול עין וזו:
נקשיבה. עין שמיס וכלוא: (כ) כרו. ספרו כמו כרו כס
(ההלם י'): שורה. כור כמו שורה עמוקה (משלי י"ז): (נאל) כן
עין שמיס: והגרם. עין הולא ופסלס וכן יגידו על ידו

אל לא נשעו כמי כל הדברים שדבר הוא כי אין מי מביאים לרע
דברים כמותו: (ט) הקשיבה ה' אלי. מה כמי מחלל עליס
(כ) הישול: וכיון מהלל שכול רעה תחת טובה כור לגדלי ר"ל חושכים
עלי מחשבות רעות: ודבר. חן דהקן לומר
סם עמדי לפניס כהסלה לנקם עליס טובה להפסיד חל מחמך

רש"י

לכו ונו'. ירמיה היה קובל על אנשי ענתות ואומר שאומרי'
יו: תורה סבהן. שעל הכהנים להורות תורה שנאמר
כיון משפטין ויעקב (דברים י"ג): ודבר מנביא. דברי
נבואה: ונכוהו בלשון. ומסלדיהם סהון דסקר:

מחשבות. לא פירש סה הם הבחשבות וכאן פירש סה הן.
הוא כהנאם על חכמים הוה כי אם לערה כדי שיהיה בידם:
בלשון אותו וסחרניהם סחרין דסקר. לשיך היה מסלל: (י) הקשיבה

בנגד האל כלומר אני אזכירם בדבריהם והם אזכירם איש לאחיו
לכו ונחשבה על יריבוהו: לכו. ענין רוח כמו לכו נא אנכסח
בשמה רעוה ונכוהו כל ורסוהו: להם: מחשבות.
ר"ל מחשבות רעוה לחבית: כי לא תאמר הווא מכהן. כלומר
סה אני חקרים אם יסות כי לא תאמר בעבור הוה תורה כי שאר
הכנים יורעים אותה וכן יס אתנו חכמים בעלי עצה וכן יס
אתנו נביאים שיאמרו לנו דברי נבואה ולא יהיו ככר וכן שאינו
סחכס עלינו כי אם רע: ונקבוהו. שבלשון עליו לסכך בדברים
רעים כדי שיהיה: ואל נקשיבה אל כל דבריו. כלומר אל

מצורתי רוד

לא תאמר. כנאמיס מה יהיה סמיס בניהתו הול לא תאמר
ספורי מית כהנים (על כהן ללחך חורב ונמ"ס כי שסתי כן
וגו' וקריס ויקסו סמיס: (מלכי י'): ואל תאמר הולס תהנבים
למיס אסר יס שמו ודבר נטולס לא סהיה נלדס מית כהנים
לסר לא יתנבוה רעס כמותו): לכו ונכוהו. לכן נכסו נסם בלשון
כי נדכר עניו מלשינות לפני תהלך הווא יענו נסם: ואל נקשיבה.
דברים כמותו: (ט) הקשיבה ה' אלי. מה כמי מחלל עליס
(כ) הישול: וכיון מהלל שכול רעה תחת טובה כור לגדלי ר"ל חושכים
עלי מחשבות רעות: ודבר. חן דהקן לומר
סם עמדי לפניס כהסלה לנקם עליס טובה להפסיד חל מחמך

19. Hearken, O Lord, to me—
They say, "Let us not listen to all his
words." But You, O Lord, I beseech
You to listen to me, i.e. to my
prayer.—[Redak]

and hear the voice of those who
quarrel with me—Listen to the
words they speak about me.—
[Redak]

20. for they have dug a pit for
my life—The poison they attempted
to give him was like a pit into which

he would fall unknowingly. With
this, they are paying evil for good,
for I spoke good for them and inter-
ceded with You to spare them until
the attempt on my life.—[Redak]

The Rabbis tell us that they
accused him of adultery with a mar-
ried woman.—[Abarbanel from
Baba Kamma 16b. See below v. 22.]

21. Therefore—Since they
attempted to kill me, I may pray for
their doom.—[Redak]

for the Torah shall not be lost from the priest, neither counsel from the wise man, nor speech from the prophet. Come, let us strike him with the tongue, and let us not listen to all his words." 19. Hearken, O Lord, to me, and hear the voice of those who quarrel with me. 20. Shall evil be paid instead of good, for they have dug a pit for my life. Remember when I stood before You to speak good for them, to bring back Your wrath from them. 21. Therefore, deliver

*18. **not speech from the prophet**—*i.e. words of prophecy.*—[*Rashi*]

What will we lose if Jeremiah dies? The Torah will not be lost, for there are many other priests who know it, and there are many wise men who can give counsel. Also, we have many prophets who will prophesy for us, and they will not be like this one, who prophesies only evil.—[*Redak*]

and let us not listen to all his words—Let us not listen to the many words he says to us.—[*Redak*]

Then we will not hear all his words, for there is no prophet like him.—[*Mezudath David*] Perhaps this is *Redak*'s intention.

Let us not listen to all his words—when he seeks to justify himself.—[*Malbim*] Perhaps this is *Redak*'s intention. The word *וְלֹא-נִשְׁמָע*, rather than *וְלֹא-נִשְׁמָעָה* makes this interpretation more likely than that of *Mezudath David*.

Abarbanel questions how the people who sought to kill Jeremiah were concerned with the Torah being lost and with prophecy being lost. Also, the meaning of 'Let us not listen to all his words.' If they kill him, he can no longer say anything to them to which they could possibly listen. He, therefore, ex-

plains that the people were concerned with ridding themselves of Jeremiah's reproof and his prophecy of doom. They were certain that Jeremiah would not cease to function as a priest, wise man, or prophet. 'They said, "Come, let us devise plots against Jeremiah, for the Torah shall not be lost from the priest."' *i.e.*, Jeremiah the priest will not cease his Torah instruction to the people. Once he reproves us concerning idolatry, once concerning immorality, once concerning Sabbath observance, for it is the function of the priest to teach Torah. If he is not teaching us Torah, he will seek to advise us in matters, contrary to our custom, for counsel will not be lost from the wise man. When he does not reprove us and does not advise us on political matters, he will prophesy his prophecies of doom. While they were conferring among themselves what to do to rid themselves of Jeremiah, some suggested, "Let us strike him on his tongue." *i.e.*, let us sever his tongue so that he will be unable to speak to us. Others, thinking this too severe, to maim the priest of God, suggested, "Let us not hearken to all his words." Let us just ignore him and not listen to him.

* For *Rashi*'s commentary turn to page 237.

קנייהו? קמא וסבדינן
די קסלי תרגא ונהנן
זשיריו סבדו וארסלו
ונבדוהו ויהו קסלי
סותא עזי שיריו קסעני
תרגא בקרבא :
כך תשקע צנחמא
סבדוהו אבי תימי
עזיריו משרו כחביו
אבי קרו סחא קסעלי
וקולו צלו קסרת רגלי
כך ואת יי ידע ונלי
קדס רגלי ית קד
את סבדוהו עזי
קסעלי לא הכפר על
חוביו וסאיוהו סן
קדס לא יתחביו ויהו
סבדוהו רגלי קדס
קענו פורענות ויהו
אתפרע

בניהם לרעב והגרם על-ידי-חרב
ותהינה נשיהם שפלות ואלמנות
ואנשיהם יהיו הרגי מות בתוריהם
מבי-חרב במלחמה: כב תשמע ועקה
מבתיהם כי-תביא עליהם גרוד
פתאם כי-כרו שיחה ללכדני ופחים
טמנו לרגלי: כב ואתה יהוה ידעת את-
כל-עצתם עלי למות אל-תכפר על-
עונם ותטאתם מלפניך אל-תמחי
ויהיו מבשרים לפניך בעת אפך

עשה

שוחרת קרי ויהו קרי

ח"א כר שוח. כ"ק סו: נפח אפר, כ"ק ס:

מהר"י קרא

רש"י

(כא) והגרים. (הורידם על ידי חרב) לשון עני נגרה
(ארכה ג') כמים המוגרים (מיכה א'): על ידי חרב. י"י
גייסות: ואנשיהם, של האלמנות יהיו הרוני מלאה המות:
(כב) כי ברו שוחה. שחזוהו מאשח איש: (משלי כ"ג)
כי שוחה עמוקה זונה: (כג) אל המסוי. אל תמחיה

על ירמיהו כחשבות: (כא) והגרים. מנחה בחם בני אדם אוכלי
חרב והוא לשון מנחה. י"א והגרים לשון וריקת רשפיה כמו
מים חסרונים בסור: (כג) ותטאתם מלפניך אל-תמחי. כלומר
אל תחס סח עשוין לו: בעת אפר עשה ברה. סח שאתח
עניד לעשות להם לא בעה רגון כרי. שחזוהו עליהם. אלא כרי
שלא תרחם עליהם:

ולפי שהיא לשון יקרה נתן בו יו"ד וחק היא יתירה כיו"ד של וחזי כס (יחזקאל ע"ו):

ררק

כנחת שי

ידי חרב: שכולות. מבניהם: ואלמנות. כאנשיהם שהיו הרגי
מח כלומר שיסחרו ברבד וחבחרים שורכם לצאת בכלחמח
כחב בירד וקרי בירד. כתוב בירד וקרי בירד
אל תמחי. אל תמחי. כמו אל תמחי חירד בסקום ח"א ל"ד
כתיב וקרי ויהו חזעני אתר: בעת אפר עשה בהם. על דרך וחר אפי בתם

(כג) עינה. שוחה קרי: ספנו רגלי. כקח מחזיקים לא כחב: (כג) וסח.
ויסוי קרי:

יהיו כוכי חרב כבלחמח: (כג) השמע ועקה. כי העוקק תחיה כשיבא הרע פחאם: כי כרו שוחח. כתוב בירד וקרי בירד
שוחה והשיחה והפחים הוא סם המות שחשכו להאבילו: (כג) ואתח. אל תמחי. כמו אל תמחי חירד בסקום ח"א ל"ד
חמל כמו צוד ילדך תשי: יהיו מוכשלים. כתיב וקרי ויהו חזעני אתר: בעת אפר עשה בהם. על דרך וחר אפי בתם

מצורת דוד

מצורת ציון

שחך דעיסם ס"י מרכ האויב: שכולות ואלמנות. שכולות פניסן
ואלמנות מפניסן: ואנשיהם. אנשי האלמנות יהיו פניסן ס"י
כרג ולא נמיתת פלמן: בכלחמח. כי דרך הכחורים ללכת בכלחמח:
(כג) ועקה. עקה סכר: פחאם. ללך ידעו להוכר מסס: ברו
סלסנו רשחות ללכוד רגלי וסלס סכר כמ"ס: (כג) עצתם עלי למות.
אל תמחי. אל תמחי. כמו אל תמחי חירד בסקום ח"א ל"ד
כתיב וקרי ויהו חזעני אתר: בעת אפר. כנפן שחמח כופם או עשה כסם נקם
לפמן ייחיה הכרס מלכדל:

תכ (ההלי ס"ג): שכולות. מי שחש כני קרוי סכול:
(כג) גרוד. גרוד סס: ופחים. מלכין סח ורשת: פסנו. ענין
כ"ס: (כג) המחי. מלכין ס"זיס ומחקה:

שוחח. מסרנו בוך ללכדי כו ר"ל יעלו עלי רעות: ופחים. סלסנו רשחות ללכוד רגלי וסלס סכר כמ"ס: (כג) עצתם עלי למות.
לש הכה מתיס'ס עלי להמית: אל תמחי. אל תמחי. כמו אל תמחי חירד בסקום ח"א ל"ד
כתיב וקרי ויהו חזעני אתר: בעת אפר. כנפן שחמח כופם או עשה כסם נקם
לפמן ייחיה הכרס מלכדל:

suspected him of intimacy with a harlot. Hence the expression, 'they dug a pit,' alluding to the expression in Proverbs. Verse 23 means that they cast him into a pit of mud to kill him.

Redak explains that the 'pit' and the 'snares' represent the poison they intended to feed him.

23. all their plan against me for death—I.e. how are they plotting to kill me.—[Mezudath David]

ל, חקקי. let not be erased.—Heb. חקקי. let it not be erased. And because it is a feminine gender, he placed a 'yud' therein. This too is superfluous, as the 'yud' of (Ezekiel 16:17) And you played the harlot (תתני) with them.—

their children to the famine and spill their blood by the sword, and let their wives be bereaved and widows, and their husbands slain by death, their youths struck by the sword in battle. 22. May an outcry be heard from their houses, for You shall bring a troop upon them suddenly, for they dug a pit to seize me and they hid snares at my feet to trap me. 23. And You, O Lord, know all their plan against me for death; do not atone for their iniquity, and let not their sin be erased from before You, and let them be made to stumble before You; at the time of Your anger do it to them.

and spill their blood—Heb. הִגָּרְם. (*Bring them down by the sword*.) *an expression of* '(Lam. 3:49) *My eye runs* (נָגְרָה).' '(Micah 1:4) *Like water that runs* (מִנְּרִים).'—[Rashi, Abarbanel]

Others render: and spill their blood by the sword—[Redak, Mezudath]

by the sword—*By troops*.—[Rashi] Rashi understands הִגָּרְם as 'those who wield the sword.' It is found very often in the Scriptures to mean armies or war. Redak, however, takes it literally, to mean that their blood will be shed by the sword. So Mezudath David.

bereaved—of their children.—[Mezudath David]

and their husbands—I.e. the husbands of the widows shall be slain by the angel of death.—[Rashi] Rashi's intention is to eliminate the apparent tautology of the expression 'slain by death.' The reason for mentioning the angel of death is, however, obscure. Others interpret this expression to indicate that they will be slain and not die from natural causes.—[Mezudath David]

Redak renders: slain by pestilence. **their youths**—who customarily go out to war, will be struck by the sword in battle.—[Redak]

22. May an outcry be heard—People cry out when calamity strikes them suddenly.—[Redak]

suddenly—It will strike them suddenly so that they will be unable to beware of it.—[Mezudath David]

for they dug a pit to seize me—The Rabbis (Baba Kamma 16b) interpret this to mean *that they suspected him of intimacy with a married woman, as it is stated:* '(Prov. 23:27) *For a harlot is a deep pit* (שֹׁהַה).'—[Rashi] The Talmud states that a married woman who commits adultery is no less a harlot than a single woman. Therefore, this opinion is not contradicted by the verse in Proverbs. The evidence that they suspected him of intimacy with a married woman is the wording of verse 23, in which the prophet mentions 'their plan against me for death.' Intimacy with a harlot is not a capital offense. Even a priest who commits this sin is liable only to flogging. Others maintain that they

עֲשֵׂה בָהֶם: יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר יְהוָה הֵלֶךְ:
וְקִנִּיתִי בִקְבֹכַי יוֹצֵר חֲרָשׁ וּמוֹזְקֵי הָעָם
וּמוֹזְקֵי הַבְּהֵמִים: יוֹיְצֵאתָ אֶל־גֵּיא בֶּרֶךְ
הַנָּחַל אֲשֶׁר פָּתַח שַׁעַר הַחֲרָסוֹת וּקְרֵאתָ
שֵׁם אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ:
וְאָמַרְתָּ שְׁמָעוּ דְּבַר־יְהוָה מַלְכֵי
יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מִבְּיַרְעָה
עַל הַמִּקְוֶה הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל־שְׁמָעָה
תִּצְלָנָה אֲזִנִּיו: יֵיעֵן אֲשֶׁר עֲזָבֵנִי

אֶהְפֹּרֶע סְנֵהוֹן: * בְּדָגוֹן
אֶסֶר יְיָ לִי אֲזַנִּי וְתִבְנוּן
וְיִנְעוּ בְּחֶסֶד פֶּחַר וְחֶדְרֵי
עֶקֶד מִסְכֵּי עֵקָא וּמִסְכֵּי
פִּתְיָנָא: * וְתִפּוֹק לְחִילָה
כִּי הַנּוֹם דְּקָדָם הֵכֶּה
קִלְקֵלְתָא וְתִהְיֶנּוּ מִן
יָת פִּתְנָקָא דְאֶמְלִי
עֶמֶךְ: * ג' וְחִסְרֵי קִבְיִיו
פִּתְנָקָא דִּי פִלְכֵי
דְּכִיָּה וְיִהְיֶה וְיִהְיֶה
וְיִשְׁלֵם בְּדָגוֹן אֶסֶר יְיָ
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
הָא אֲנִי מִיָּה בִישְׁתָּא
עַל אֶתְרָא דְּדִין דְּכָל
דִּי שְׁמָעִיָּה יִצְנִן
אֲדִנְיָהּ: * וְיִפְלְדֵי שְׁבָקוֹ
פּוֹלְחֵי

מִהֲרָ"י קְרָא
יִשְׂרָאֵל (א) וְקִנִּיתִי בִקְבֹכַי. כִּי שֶׁל חֲרָשׁ וּבִשְׁחָלֶךְ לִקְנוֹת קֹחַ עֶמֶךְ
מוֹזְקֵי הָעָם וּמוֹזְקֵי הַבְּהֵמִים: (ב) שְׁעַר הַחֲרָסוֹת. שְׁשֵׁם
עוֹשֵׂיין כְּלֵי חֶרֶס: (ג) תִּצְלָנָה אוֹנִיו. לִשְׁחָן חֲסוֹן וְהָא כְּמוֹ בְּצִלְצִלִי
שְׁעַר הַחֲשֹׁפֹת שֶׁסֶּם וּזְרָקִין חֲרָסִים הַגִּבְרִים וְכֵן חֲ"י חֶרֶס קִלְקֵלְתָא: (ד) תִּצְלָנָה. (מִינְעִנִי"ר בִּלְעִי"ל לִשְׁחָן מִלְלָתִים
כִּנְחַח שֵׁי

דְּשִׁי
יִשְׂרָאֵל (א) בִּקְבֹכַי. לְלוֹחֵי יוֹצֵר חֲרָשׁ. כְּלוֹמַר שֶׁל יוֹצֵר
שֶׁהוּא כִּי שֶׁל חֲרָסוֹת מוֹזְקֵי הָעָם. הַלֵּוֹךְ עִמָּךְ וּמוֹזְקֵי הָעָם
מוֹסֵב עַל הַלֵּךְ וּמוֹזְקֵי הָעָם עִמָּךְ: (ב) שְׁעַר הַחֲרָסוֹת.
שְׁעַר הַחֲשֹׁפֹת שֶׁסֶּם וּזְרָקִין חֲרָסִים הַגִּבְרִים וְכֵן חֲ"י חֶרֶס קִלְקֵלְתָא:
ר"ק

(ה) כִּלּוֹ קִנְיָתִי. * בְּסִפְרֵים עוֹנִיָּם חֲסִי וְלֵא"ל וְכֵן חֲלָא פִּלְס הַשְּׁפּוֹת דּוֹק
כִּרְשָׁא וְיִלָּן: * בְּקֶבֶךְ. יִיעֵן וְלִשְׁחָלָה: (ג) חֲרָסוֹת. הַחֲרָסִים קִיָּה:

וְאִכְלָם: (ד) כֹּה אֶסֶר יְיָ. בִּקְבֹכַי יוֹצֵר חֲרָשׁ. מִיּוֹצֵר חֲרָשׁ חֲתָנָה
הַבְּקֹבֶךְ כִּי יֵשׁ בִּקְבֹכַי מִעַם אוֹ מוֹכִיבֵי אוֹ מִשְׁאֵר מִחֲבוֹת יוֹיָת
הַקֵּץ רִפְּלוֹת וְתִרְגָּם וְלֹעַ דְּחֶסֶד פֶּחַר וְחֶדְרֵי הַמִּסֵּ' * כִּצָּא כְּמוֹ
אֲחִינּוֹן בֶּן דִּירוֹ בֵּית לֶהֶם כְּמוֹ מִבֵּית לֶהֶם: * וּמוֹזְקֵי הָעָם וּמוֹזְקֵי הַבְּהֵמִים
לְעִינֵיהֶם חֲבִיבֵי לֶהֶם לְכֹחֵם כְּמוֹ שְׁאִימֵר וְשִׁבְרָתָא אֶת חֲבִיבֵיהֶם הַיְּהוּדִים אַחֶר וְכֵן חֲ"י וְתִרְבֵּי עֶמֶךְ
מִסְכֵּי עֵקָא וְחֶדְרֵי כְּבוֹדָהּ וְלֹחֵי מִסֵּם שְׁצִיכָה כְּבוֹדָהּ: (ו) אֲשֶׁר פָּתַח שַׁעַר הַחֲרָסוֹת. * מִשְׁעַר הַחֲרָסוֹת וְיִצְאִים לְגִיא
הַנָּחַל וְיִחֲ"י דִּי קֹחַ חֶרֶס קִלְקֵלְתָא וְקִלְקֵלְתָא הוּא כְּדִבְרֵי רִזָּל אֲשֶׁר הִלְחֵץ הוּא הַנּוֹכַח בְּסִי' עוֹרָא וְהָא שְׁעַר הַחֲרָסוֹת
וְרִזָּל פִּירֵשׁ הוּא שְׁעַר מִשְׁעַרֵי הַעוֹרָה שְׁחָוָא שְׁעַר מוֹדֵי אֲסוּרֵי שְׂכֵנֵת שְׂכֵנֵת גִּבְרָא לֹא שְׁעַר מוֹדֵי שְׁעַר שֶׁסֶם חוּץ מִמֵּאִים מוֹרֵשִׁי
הָרָא הוּא רִבְכִּי מוֹדֵי מִסָּא שְׁעַר חֲרָסֵי שְׁשֵׁם חוּץ מִכִּסְרִים הִלְחֵץ שְׁעַר הַחֲרָסוֹת שְׁחָוָא מִכּוּן בְּנֵי וְרִחַת הַחֲמֵה הִקֵּץ
מִה דְּחִימָא הָאֻפֶּר לְחֶרֶס וְלֹא יוֹדֵעַ שְׁעַר הָאֻתָּן שְׁחָוָא מִשְׁמֵשׁ כְּנִיפָתָא וְיִצְאֵת שְׁעַר הַתֵּן שְׁחָוָא מִסּוּבָע בֵּין שְׁנֵי שְׁעָרִים שְׁעַר
חֲרָשׁ שְׁשֵׁם חֲרָשׁוֹ מִסְרִים אֶת הַלְּבָב שְׁעַר הַלֵּוֹךְ שְׁחָוָא לְכַפֵּל מַעֲזָרָא יִשְׂרָאֵל: הַחֲרָסוֹת. כִּיִּי כְּתוּבִיקְרִי בִּיִּיר חֲרָסוֹת
וְאִחֵר הוּא: אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ. * תְּרַבְרִים שְׁאֵנִי מִכֵּר כִּתֵּחַ אֵלֶיךָ חֶסֶם כֵּן יִאֲסֹר עַד וְהֶסֶךְ נִסְכִּים לֵאמֹר: אֲחֵרִים:
(ז) תִּצְלָנָה אוֹנִיו. * עִנִּין תְּנוּעַת הַרְעָשָׁתָא וְהָא מִבְּנִין נִפְעַל תִּאֲסֹר וְהַלְשִׁין כְּאוֹנִים וּבִשְׁחָלָתִים כְּמוֹ לִלְעַל צִלְלוֹ שְׁפִי:

מַעֲזָרָא צִיּוֹן
יִשְׂרָאֵל (ה) בִּקְבֹכַי. כֵּן שֶׁסֶם חֲלָא שְׁפִי לֵל מִלְּכִי דִּשְׁכָּר וְשֶׁסֶם
נִשְׁשֵׁם כְּפִין קִלְקֵלְתָא וְכִנְקֵל דִּשְׁכָּר וְכִנְקֵל דִּשְׁכָּר (פ"א י"ד): יוֹצֵר
חֲרָשׁ. * אֲוִסֵּן חֶרֶס: (ג) גֵּיא כֵּן תֵּנֵם. כֵּן שֶׁסֶם מִכְתָּי: (ד) תִּצְלָנָה.
כֵּל שְׁחָוָא כְּפִסֵּה הִכִּיָּא יִרְעָשׁ אוֹנִיו מִתְנוּעַת הַרְעָשָׁה: (ז) יֵיעֵן.

מַעֲזָרָא דִּיר
יִשְׂרָאֵל (ה) בִּקְבֹכַי. לְלוֹחֵי מִן יוֹלֵךְ חֶרֶס: * מוֹסֵב מִלְּ
מִכּוּן וְכִ"ל הַלֵּךְ לֶחֶם וְכֵן מוֹזְקֵי הָעָם וְיִלְכוּ עִמָּךְ:
(ג) אֲשֶׁר פָּתַח שַׁעַר הַחֲרָסוֹת. * כֹּה־אָמַר יְהוָה
הַחֲשֹׁפֹת הַנּוֹכַח (בְּנִתְיָה' ג') שֶׁסֶם וּזְרָקִין חֲרָסִים הַגִּבְרִים: אֲשֶׁר
אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ. * כֹּה־אָמַר יְהוָה לְמַקְרָא שְׁלֹחֲתִי: (ג) כֵּל שְׁחָוָא.

some distance from the Ben Hinnom Valley, especially if it is the gate of the Israelites' Court. See *This is Jerusalem* by Menashe Har-el, where he states that the gate known today as the Dung Gate is not the Dung Gate of Biblical times, which was at the southern tip of the

Cheesemongers' Valley, near the Ben-Hinnom Valley.

that I will speak to you—I.e. the words I speak to you now, commencing here and extending to verse 13.—[Redak]

3. his ears will tingle—Heb. תְּצִלְנָה, (tint in French), an expression

1. So said the Lord: Go and buy a potter's earthen jug, and [take] along some of the elders of the people and some of the elders of the priests. 2. And you shall go out to the Ben-Hinnom Valley which is at the entrance of the Harsith Gate, and you shall call there the words that I will speak to you. 3. And you shall say: Harken to the word of the Lord, O kings of Judah and inhabitants of Jerusalem: So said the Lord of Hosts, the God of Israel: Behold I am bringing evil upon this place, which whoever hears, his ears will tingle. 4. Because they forsook Me

[*Rashi*] The irregular form of *תִּקְחֶהּ* is puzzling. *Rashi* identifies it as the passive, *let not be erased*. Since it is the third person singular, and *תִּקְחֶהּ* is of feminine gender, it should appear as *תִּקְחֶהּ*, as indeed it appears in *Nehemiah* 3:37. To account for the presence of the 'yud,' *Rashi* suggests that it is placed in the word because it is feminine. This does not, in fact, account for the 'yud,' since it is suffixed to a verb only in the second person, not in the third. It would appear that *Rashi* quotes the verse of *Ezekiel* to illustrate that it appears as a suffix to a verb although it is superfluous. In fact, the verse of *Ezekiel* is in the second person, in which case, it is the usual form. In our verse, however, the verb is in the third person. Such a form is not found elsewhere.

1. a jug—Heb. *בִּקְבֵּק*.—[*Rashi*]

The Hebrew word *בִּקְבֵּק* denotes a narrow-necked jug, which emits a sound resembling 'bak-buk' when it

is being emptied.—[*Mezudath Zion; Redak, Shorashim*]

potter's earthen—That is to say, of a potter, which is of earthenware.—[*Rashi*]

Redak renders: an earthen potter's jug. You shall buy the jug from an earthen potter, for there are also wooden and metal jugs.

and some of the elders of the people—take along with you. 'And of the elders of the people' refers back to 'Go,' and some of the elders of the people with you.—[*Rashi*]

You shall take along some of the elders of the people to recite the prophecy before them and to break the jug in their presence as a symbol thereof, as in verse 10.—[*Redak*]

2. the Harsith Gate—The Dung Gate, where broken pottery is cast, and *Jonathan* rendered in this manner *תִּרְבֵּעַ קֶלְקֵלִיָּה*.—[*Rashi*]

Both according to *Targum*, that it is the Dung Gate, and according to *Yerushalmi*, that it is the gate to the Israelites' Court in the Temple, it is

וַיִּנְכְּרוּ אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּקְמְרוּ בוֹ
 לְאֵלֵיהֶם אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּם הַמָּה
 וְאֲבוֹתֵיהֶם וּמִלְכֵי יְהוּדָה וּמִלְאוּ אֶת-
 הַמָּקוֹם הַזֶּה דָּם נָקִים: ^ה וַבְּנוּ אֶת-
 בָּמֹת הַבַּעַל לְשִׁרְף אֶת-בָּנֵיהֶם בָּאֵשׁ
 עֲלֹת לַבַּעַל אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא
 דִּבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל-לְבִי: וְלָכֵן הִנֵּה
 יָמִים בָּאִים נֹאֵם-יְהוָה וְלֹא יִקְרָא
 לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתַּפְתּוּ וַיָּבֵיִא בֶן-הַנֶּחֱם
 כִּי אִם-יָבֵיִא הַדְּרָגָה: וַיּוֹבְקֵתִי אֶת-עֵצַת

רש"י
 (ד"ה א' ט"ו) בללל שמע (ההלים ק"ג): (ד) וינכרו.
 משלחו וכרו לפני: (ו) ובקוהו. ורוקנהו ל' בוקה ויבוקה
 דלא מקדית באריותא ודלא שלחתי ביד עברי נביאי ולא רעוא
 קדמי: וט ובקוהו. ענין ריקות כמו בוקק הארץ ויהי ואקלוקה:
 מצודת דוד

עבור אכר טענו אומי: וינכרו. ששם כל סמכות היה בכרי וזה
 פמני ר"ל לא הקריבו שם לפני כאלו לא יסרה אלני: ויבוקו בו.
 לנג קדוה כו לאנסים אחריים: הבדו וגי'. מוסק של ויקטרו צו
 לומר שנס המס קדוה נס פלונחיס וגי': דם נקום. ומוי הילוס
 אשר לא צויתי. לט"ס לפני לא צויתי לקריבו בניס ובנס: ולא
 לשלול דבר כוח: (ו) ולא יקרא. או לא יקרא. הרעש. בית
 בנחיתם הכן כשהוא כשרף ויכפרו לחשו: בן הנס. כחל ששם
 כי יעלו שם הכוה' רבים: (י) ובקוהו. לרונק טעמם ר"ל לא ימלסו

מדר"י קרא
 ששם רעל שם שמוציא קול נקרא צלצל וכן מצילות הטוס ורא
 צלצל שחליק: לו לטוס בין עיניו ומוציא קול וטושין לגוי.
 וחתרון תצלול. תחבנה: (ה) ובנו את במות הבעל לשירף את
 בניהם באש. אשר לא צויתי. דבר זה אפילו לעבודתי שקריב אדם את בנו לפני: (ו) ובקוהו. הריקוהו לשון ריקם ודומה
 רד"ק

וה וינכרו. כפ"ש אלהי נכר הארץ כי לא יסבול המקום והוא
 עכ"ם: (ה) אשר לא צויתי. פירשתי בפרישה גוי נזרך ויהי
 מצודת ציון
 פניו חניפה רעש וכן לקול ללל שפתי (מכקוה נ'): (ד) וינכרו.
 פל' נכר וחות: (ו) ובקוהו. פני ריקות כמו כנוק חנוק הארץ
 (שפ"ס כ"ד) והוא ל' טולל כל לשון בקטק:

שקריבו לפני הכוה"ם: (כ) עולות רבעל. להיות עולות לבשל.
 דברתי. אפי' דבור בעלמא מכלי לווי ואסבה: ולא עלתה וגי'.
 הכשות יקראו חופת לפי שזיו מקשים שם הכוה"ם לכל ישמע האכ
 בו בית הכמות קרלו כן הטעם כי שם הכוה"ם הכן כשרף: גיא חורבה. כי יעלו שם הכוה"ם רבים: (י) ובקוהו. לרונק טעמם ר"ל לא ימלסו

Torah, neither did I send through
 My servants, the prophets, nor do I
 have any desire for it. See above
 7:31, for the Midrashic interpreta-
 tion of this verse.

6. **Topheth**—Derived from תוף, a
 drum. The priests would beat a drum
 to drown out the cries of the chil-
 dren.—[Mezudath David] See above
 7:31.

Ben-Hinnom Valley—Hinnom
 denotes the moaning of the children
 (נהיקה). For this, too, see above.—
 [Mezudath David]

7. And I will frustrate—Heb.

וַיּוֹבְקֵתִי, lit. and I will empty, an expres-
 sion similar to 'Nahum 2:11) She is
 empty and void (בְּבֹקָה וּבְבֹקָה), and
 because of the jug (בְּבֹקָה) about
 which he is speaking, he adopted this
 expression.—[Rashi]

This is a play on words peculiar to
 Jeremiah's prophecies. Compare the
 prophecy of the girdle and of the
 potter who destroys the form he has
 made and makes another form out
 of the clay.—[Kara]

The counsel mentioned here is the
 plot against the prophet mentioned
 in the preceding chapter.—[Kara]

and they estranged this place and burnt incense therein to other gods, which they had not known, they, their forefathers, and the kings of Judah, and they filled this place with the blood of innocent people. 5. And they built the high places of Baal to burn their children with fire as burnt offerings to Baal, which I did not command, neither did I speak nor did it enter My mind. 6. Therefore, behold days are coming, says the Lord, when this place will no longer be called Topheth or Ben-Hinnom Valley, but the Valley of Slaughter. 7. And I will frustrate the counsel of

similar to 'cymbals' (מַצְלִיטִים) (Neh. 12:27), 'with loud-sounding cymbals' (בְּצִלְצִלִּים) (Psalms 150:5).—[Rashi]

4. **and they estranged**—*They made it strange before Me.*—[Rashi]

They made this place strange to Me by discontinuing My worship as though it were not My place.—[Mezudath David]

Others explain: They estranged it by worshipping gods that do not belong there but are strangers there, as in Deut. 31:16, 'the gods who are strange in the land.' The Holy Land does not tolerate idol worship.—[Redak] Abarbanel identifies 'this place' as Jerusalem. *Daath Soferim* and *Daath Mikra*, however, identify it as the Topheth, where human sacrifice was practiced. Others render: They delivered this place. I.e., they were instrumental in delivering this place, namely Jerusalem, over to the Chaldeans through their sins. Accordingly, the word נִגְדָר is derived from נָגַד as in I Sam. 23:7.—[Ibn Nachmiash]

and burnt incense to other gods—

Instead of offering up sacrifices to Me, they burnt incense to other gods.—[Mezudath David]

they, their forefathers, and the kings of Judah—I.e., they, their forefathers, and the kings of Judah offered up incense to strange gods.—[Abarbanel, Mezudath David]

Malbim explains simply: which they, their forefathers, and the kings of Judah had not known. They have no excuse that they follow the custom of their ancestors.

the kings of Judah—I.e., the wicked kings of Judah, viz. Ahaz, Manasseh, and Amon.—[Daath Mikra]

blood of innocent people—I.e. the blood of innocent children. Thus, the two horrendous crimes of idolatry and murder were combined in the Ben-Hinnom Valley.—[Abarbanel]

5. **which I did not command**—I never commanded that such a sacrifice be offered in My worship.—[Mezudath David] *Jonathan* renders: which I did not command in the

מדר"י קרא

מצודה ציון

(מ) ובמצוק: לשון צרה כמו צוקה:
(נחום ב') ועל שם בקצוק שהוא מדבר בו לקח לשון בן:

מורה דר

מצודת דוד

מלה להגל: למאכל וני'. כי לא יקברו: (ח) לשמה. למהון ולסיוט שורקין עליה: (ט) בבצור. כסנת המלך יהיו חסידים ולהלך להם: ובמצוב. יציבו. על

Judah and Jerusalem in this place, and I will hurl them down by the sword before their enemies and into the hand of those who seek their lives, and I will give their carcasses for food to the fowl of the heavens and to the beasts of the earth. 8. And I will make this city into a waste and a hissing; everyone who passes by it shall be astonished and hiss concerning all her plagues. 9. And I will feed them the flesh of their sons and the flesh of their daughters, and each one will eat the flesh of his friend, in the siege and the straits that their enemies and those who seek their lives will inflict upon them. 10. And you shall break the jug before the eyes of the men who go with you.

From the context, it appears that he is referring to ways of escaping from the enemies when they attack. So *Abarbanel* and *Mezudath David*.

9. **And I will feed them**—As payment in kind for sacrificing their children to Baal, they will be forced

to eat them because of their intense hunger.—[*Abarbanel*]

10. **And you shall break**—After explaining to the prophet the meaning of the jug, God commands him to break it before all those accompanying him.—[*Abarbanel*]

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

11. And you shall say to them: So said the Lord of Hosts: So will I break this people and this city, as one breaks the potter's vessel, which can no longer be repaired, and in the Topheth they will bury without place to bury. 12. So will I do to this place, says the Lord, and to its inhabitants, and to make this city like the Topheth. 13. And the houses of Jerusalem and the houses of the kings of Judah shall be like the place of the Topheth, the unclean ones, of all the houses on whose roofs they offered up incense to all the host of heaven and poured libations to other gods.

11. **So will I break**—as the jug was broken.—[*Mezudath David*]

(**which can no longer be repaired**—*This refers to the people, but the city I will make like the Topheth and purify it in the future.*)—[*Rashi*]

Unlike the clay in the potter's hand, which can be formed into a different shape, the finished jar cannot be repaired.—[*Malbim*]

and in the Topheth they will bury—although it is their shrine.—[*Redak*]

without place to bury—They will bury so many corpses in Topheth until there is no longer any room to bury any more.—[*Mezudath David*]

Kara writes: I heard that in the Topheth there is a hollow place, narrow on top and wide on the bottom. It is so wide and deep that even if all the wicked of all generations were buried there, there would be room to bury them. They will bury them in Topheth because there will be no other burial place. The entire city will be full of graves, as well as

the environs of the city. They will, therefore, be compelled to bury the dead in the Ben-Hinnom Valley, called Topheth.

12. **this city like the Topheth**—*All of it will be full of the slain just as the Topheth, where they slay the children for Molech.*—[*Rashi, Mezudath David*] Or, just as there was a constant fire in the Topheth, so will Jerusalem be burnt.—[*Isaiah da Trani*]

13. **like the place of Topheth**—that Josiah contaminated.—[*Redak*]

the unclean ones—i.e. the unclean houses of Jerusalem and the unclean houses of the kings of Judah.—[*Redak*]

of all the houses etc.—The unclean houses are those upon whose roofs they offered up incense to the host of heaven and poured libations to other gods.—[*Mezudath David, Abarbanel*]

Redak suggests: Because of all the houses etc. Another explanation: I refer to all the houses etc.

אחרים: י' ויבא ירמיהו מהתפת אשר
 שָׁלְחוּ יְהוָה שָׁם לְהַנְבִּיא ויעמד בחצר
 בית יהוה ויאמר אל כל העם: כֹּה
 אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי
 מֵבִי אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְעַל־כָּל־עַרְיָה
 אֶת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ כִּי
 הִקְשִׁיוּ אֶת־עַרְפָּם לְבַלְתִּי שְׁמוֹעַ אֶת־
 דְּבָרִי: כ" וישמע פשחור בן־אמר
 הִכְהִין וְהוּא־פָקִיד נָגִיד בְּבֵית יְהוָה
 אֶת־יִרְמְיָהוּ נִבְאֵת אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:
 כ' ויבה פשחור את ירמיהו הנביא ויתן
 אֹתוֹ עַל־הַמֶּהפֶּכֶת אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר בְּנִימָן
 הַעֲלִיזוֹן אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה: י' ויהי

י' וַתָּבֹא יִרְמְיָה מִהַתְּפֹת
 דְּשָׁלְחֵיהּ וַיֵּן פָּסֵן
 לְהַנְבִּיאָהּ וְקָם בְּחֶזֶק
 בֵּית מִקְדָּשׁ בְּנֵי נְאֻמִּי
 לְכָל עָמָּה: י' כִּי כִּנְּוֹן
 אָמַר וַיַּצְבֵּאוֹת אֶל־הָא
 דְּיִשְׂרָאֵל הָאֵל אֲנִי מֵיָּתִי
 עַל בְּרָחָה הָאֵל וְעַל כָּל
 קְרוֹחָהּ נֵת כָּל בִּישְׁמָה
 דְּנִגְבִּית עֲלֶיהָ אֲבִי
 אֶקְשִׁיאוּ נֵת קִנְדִּיל הֵן
 בְּדִיל דְּלֹא לְקַהֲלָא נֵת
 פְּתִנְתִּי וַיִּשְׁמַע פִּשְׁחוֹר
 בֶּר אָמַר פִּתְנָא וְהוּא
 קִסְנָא קִנְוֹן כְּהִנְיָא בְּבֵית
 מִקְדָּשׁ בְּנֵי יִרְמְיָה
 סִתְנִיבִי נֵת פִּתְנִימָא
 הָאֵלִין: י' וַאֲלֵקִי פִּשְׁחוֹר
 נֵח יִרְמְיָה נִבְיָא וַיִּהְיֶה
 יִסְיָה לְבִישְׁמָה דְּבִהֶבַע
 שְׂבִימָא בְּנִימָן עֲלֵהָ
 דִּי בְּבֵית מִקְדָּשׁ בְּנֵי:
 י' וַיְהִי בְּיוֹמָא דְּבִהֶרְוִי
 וַאֲפִיק

מנחת שי
 (טו) עני. מנחת קרי

מהר"י קרא
 כ (ב) ההפכת. בית ההפכת

סביא קרי נ"א אל

רש"י

כ (ב) ההפכת. שם מקום בית אסורים וי"ל לנישחא

רד"ק

קרי יהודה כי כלם היו נסמכות אל ירושלם כי הוא האב
 (לו) פקיד. נגיד הפקיד הגדול שהוא נגיד על כלם ותי' סמנ:
 סנן כהניא: (נז) על ההפכת. יש מפרשים שהוא בית הכבוד
 וא"א ו"ל פירש כלי שהוא עשוי שני עצים ופושין בתים ביה
 צואר ומכניסין שם צוארי האסורים וי"ל לנישחא: בשער בניב
 מצודה ציון

ויכסא לח מוכח כ' (פ"ל י"ח): (טו) הקשו. מלגון קסם:
 ערפס. הוא אסורי כפנים וכו'אור:

מוסב על יושמע: (כ) ההפכת. הוא שם של בית הסוהר: בשער

על גנותיהם אני אומר: (טז) כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל.
 אדון צבאות בעלה ומסכה ואצבאי עליכם צבא מסכה: אלהי
 ישראל. אף על פי שהם חוסמים לפני ועברו אלהים אחרים:
 אלהיהם אני כי כלם אשטע בו וכקצת הושעשים יחזרו בהם:
 דגנני מבי. חסר א"ף למ"ד הפעל מהפכתם: ועל כל עירח.
 מצודה דוד

מסבחים ואמר לכל הבתים אשר הטרנו וגו': (יז) לחנבא.
 כנטוסה האמורה למעלה: (טז) ועל כל עירח. הכרים הסמוכין
 לה: כי הקשו. לכל וכלנו להפך אלי פניהם וכו' ענין מליצה:
 כ (א) פקיד נגיד. ממול ושם כיה כיה: את ירמיהו. מוסב

the discipline of the people congregating in the Temple court. He considered Jeremiah a subversive element, and therefore, struck him and imprisoned him.

Daath Soferim points out that Pashhur was descended from a prominent priestly family, mentioned in Ezra 2:37. Because of his prominence, he dared attack the prophet of God without fear of punishment.

His son, Gedaliah, too, followed in his father's footsteps (38:4) and accused Jeremiah of weakening the war effort.

2. And Pashhur struck Jeremiah the prophet—Whether he beat him mercilessly or struck him on the cheek to humiliate him is not clear. *Daath Soferim* conjectures on the basis of the Targum, וַאֲלֵקִי, that he sentenced him to be flogged for dis-

14. And Jeremiah came from the Topheth where the Lord had sent him to prophesy, and he stood in the court of the house of the Lord and said to all the people. 15. So said the Lord of Hosts, the God of Israel: Behold, I am bringing upon this city and upon all her cities all this evil that I spoke concerning her, for they stiffened their necks not to hearken to My words.

20

1. And Pashhur son of Immer the priest—he was the chief officer in the house of the Lord—heard Jeremiah prophesying these things. 2. And Pashhur struck Jeremiah the prophet and placed him in the prison that is in the upper gate of Benjamin, which is in the house of the Lord.

14. And Jeremiah came from the Topheth—Scripture relates that when Jeremiah returned from the Topheth where he had gone to prophesy concerning the jug, he stood in the Temple court and recited his prophecy in the name of God to all the people congregated there.—[*Abarbanel*]

15. the Lord of Hosts—The Lord of the hosts of heaven and earth. I will mobilize the hosts of the earth against you.—[*Redak*]

the God of Israel—Although they sin before Me and worship other gods, I am still their God, for not all of them have rebelled against Me, and some of the transgressors may repent.—[*Redak*]

and upon all her cities—I.e., all the cities near Jerusalem.—[*Mezudath David*]

Redak explains: all the cities of Judah, which depended upon Jerusalem, the mother city.

He recited this prophecy so that all the people should know what he had prophesied before the elders.—[*Abarbanel*]

Since God had commanded him to perform a deed in conjunction with his prophecy, he knew that this prophecy would definitely be fulfilled, that the decree had been sealed with no more possibility of being revoked. This is discussed by Ramban (Gen. 12:6).—[*Malbim*]

for they stiffened their necks—It is as though they stiffened their necks, making it impossible to turn their faces around to hearken to Me.—[*Mezudath David*] Therefore, their verdict was sealed.—[*Malbim*]

1. the chief officer—He was in charge of all the priests in the Temple and according to *Jonathan*, he was the assistant to the High Priest.—[*Redak*]

Daath Mikra conjectures that Pashhur's position was to preserve

ואפיק פשחור ית' יקריה
מן בפתח נאמר ליה
יקריה לא פשחור רבי
וי שם אלהי יחזקאל
על דהקטילין בחרב
משחור קחור: ו ר אבי
כדנן אמר וי הא אגא
קסר קד לחבר קד וקד
דחזק ויהקטילין בחרב
בעלי דבביון ושיקד
הזנונת בל בית יהודה
אמסר בגד סלקא דבד
ואגלינון דבד וסחינון
בחרבא: ה ואמן ית קד
עורר ארעא קרא ונת
קד ע ק ל ה ונת קד
ליאודה

מַמְחֶלֶת וַיֵּצֵא פֶּשֶׁחֹר אֶת־יִרְמְיָהוּ מִן־
הַמֶּחֶכֶת וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִרְמְיָהוּ לֹא
פֶּשֶׁחֹר קָרָא יְהוָה שְׁמֶךָ כִּי אִם־מְגֹר
מִסְבִּיב: ד בִּי־כָה אָמַר יְהוָה הֲנִי
נִתְּנָה לְמְגֹר לָךְ וְלִכָּל־אֲהֲבֶיךָ וְנִפְלֹ
בְּחֶרֶב אֵיבֵיהֶם וַעֲיִנְךָ רְאוּת וְאֶת־כָּל־
יְהוּדָה אֲתָן בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהַגִּלָּם
בְּבִלְהָ וְהֵכֶם בְּחֶרֶב: ה וְנִתַּתִּי אֶת־כָּל־
חֶסֶן הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־יִגְיָעָהּ וְאֶת־

רש"י

מהר"י קרא

(ג) לא פשחור קרא ה' שםך, אמר ירמיה לפשחור כמדומה
אחא שטבח [פשחור] ששם לסיבה פירוש פש וכן חזקו. לא
זי אלא רעה ששם פשחור (פחור) (פחור) לשון וישחיתו
זה מור מסביב: (ה) כל חסן, כל חסן הוא מלך צדקיה
תשמע אדם גדול וכן חזקו פשחור אלך נקרא שם פשחור פשחור. דבר אחר פשחור רבים סביבותיו
להרוג וללשון זה מור הוא לכן חסיה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ"א): (ה) חסן, ממון:

רד"ק

לך סכל סביבותיו וסגור ראוי לקרא שםך כי סגור יהיה לך:
וד כי כה אמר ה', נתנך למגור, היה לו לומר נתנך כגור לך
ולכל אהבתיך אלא כך אמר לו בספק שאתה עתה כגוראיתך
במסות לך ולכל אהבתיך שבטחים דבריו שקר שאתה אוסר להם
תהיה להם בספקם סבבה למגור ולפחד וגם אתה תפחד עמם:
וזה ונתתי, חסן, חסן, חסן ונתקם כמו היה החסן לנערת
חסן הוא כאלונים וחסן ר"ל האוצר הטוב דחיקר וכן חסן

מצודת דוד

בניסין. כן נקרא שם סכסע: הענין. כסוד כסוד הכר:
(ג) לא פשחור וגי'. ר"ל לא נקרא שם פשחור כי אם לטוש
שכסית גייסות יקומו אויב שמכיר כי פשחור הוא כסוד פחור
(ד) לבד, לאיסת בניסות. לך, אויב
כל הכניס סכסע העלוי

השער הזה היה בחלק בנין כי בית המקדש היה
סקצו בחלק יהודה ומקצו בחלק בנין: (ג) לא פשחור
קרא ה' שםך, אמר קרא ה' שםך לפי שזאת היה מחזיק עצמו
כגורא ואמר כי ה' קרא לו כי שולם יהיה להם לפיכך אמר לו
ירמיה אסור נכחת להם בשקר ואמר לו יריכתי אתה אוסר כי
קרא ה' שםך ודבר כסר לא קרא ה' אותך כשם פשחור כי אם
סגר מסביב לא תהיה סבבה כמו שאתה אוסר אלא פחד יהיה

מצודת ציון

ב (ג) סגר, פני חסיה וקצו כמו אורג כיון (פשי י'):
(כ) חסן, פני חסן ועל כסוד ימסר שטח סכסע

יפס הוא פני רכיו כמו ופס פכיו (הקוף א'). ופחור הוא חסיה של סכסע:
אמן ולכל אהבתיך: וענין דוחא, כסוד מלכ: הדם, פס יכס כהנ: (כ) ואת כל יקריה, כל הכניס סכסע העלוי

lon—I.e., he will exile some of them.—[*Abarbanel, Mezudath David, Malbim*]

and strike them—I.e., and strike some of them.—[*Abarbanel, Mezudath David, Malbim*]

Malbim suggests: And he will strike them in Babylon. See below v. 6.

5. the wealth—Heb. חֶסֶן, money.—[*Rashi*]

Lit. strength. Wealth and treasures are called חֶסֶן because they represent a person's strength in time of need.—[*Redak*]

her toil—This, too, denotes the wealth acquired through toil.—[*Mezudath Zion*]

Rabbi Joseph Kara renders: her strength—I.e. King Zedekiah and the princes.

her toil—I.e. the people.

3. And it came to pass on the next day that Pashhur released Jeremiah from the prison, and Jeremiah said to him, "Not Pashhur did the Lord call your name, but Magor Missaviv.
 4. For so said the Lord: Behold I will make you a terror to yourself and to all your friends, and they shall fall by the sword of their enemies with your eyes seeing, and all of Judah I will deliver into the hand of the king of Babylon, and he shall exile them to Babylon and strike them with the sword. 5. And I will give all the wealth of this city and all her toil and

turbing the peace in the Temple Court. This punishment was meted out to any priest who violated the rules of the Temple.

3. **Magor—Terror.**—[Rashi]

Not Pashhur did the Lord call your name etc.—*Your name was not called Pashhur except for this matter, that is to say: פָּשַׁח שְׁחַח, cut off and black like 'a tree that was cut off (וְנִפְשָׁח) (Shevi'ith 4:6, Orlah 1:5). Also, (Lam. 3:11) And He cut me off (וְנִפְשַׁחְנִי). And so he said to him, "Not Pashhur did He call your name, for the expression of Pashhur means a great man and the son of nobles, Pashhur. Pash denotes expansion and hur nobility. But for this reason your name was called Pashhur, Pashah shahor. 'Pashah' means 'cut off,' and 'shahor' means 'black.' Another explanation: Pashah sehor. Many will be around you to slay you. Now according to this explanation, קָגוֹר is an expression of gathering, like (Ezekiel 21:17) Gathered (מִגְוִיר) to the sword.*—[Rashi]

Mezudath David explains פָּשַׁח as 'a large gathering of troops around.' פָּשַׁח denotes multiplicity. Cf. (Habakkuk 1:8) And his riders will

be many (מְרַבֵּץ). קָגוֹר is the Aramaic for 'around.' Hence, 'Pashhur' and 'Magor Missaviv' are synonymous. He, too, interprets קָגוֹר as 'a gathering.' So *Targum Jonathan*.

Redak explains that, as mentioned below in verse 6, Pashhur pretended to be a prophet. He claimed that God had called him and told him that there would be peace. To this, Jeremiah retorts, "Not Pashhur did the Lord call your name—as you claim—but Magor Missaviv." You shall not be secure, as you claim, but you shall be surrounded by terror, and it is fitting to call you Magor, for you will have terror.

4. **Behold I will make you a terror etc.**—It would seem that the verse should read: I will make terror for you and for all your friends. The meaning is that, instead of your being the reliance and security for all your friends, who believe your prophecies, you will be a terror for them, and you yourself will be terrorized along with them.

As above, *Mezudath David* renders: Behold I will give you to the gathering of troops, you and all your friends.

and he shall exile them to Baby-

לַיְהוָה יָחַת כָּל אֲדָמָה
 סֹלְכֵי דְבִית וַיְהִי
 אֲמָסָר בֶּרֶךְ בְּעַלְמֵי
 דְּבַבְהֵיחַן וַיְבִיחֵן
 וַיִּשְׁבְּנוּ וַיִּזְכְּלוּ
 לְכָל: וַיֹּאמֶר פִּשְׁחוּ
 וְכָל יְהִי בִיהַם תִּהְיוּ
 בְּשֵׁנָה וְיִבְדְּל תַּחֲבֹל
 וְסִמָּן סִמָּת וְסִמָּן
 תִּתְקַבֵּר אֶתְיִלְדִּיחִי
 וְתִתְנַבֵּיחַ אֶתְיִלְדִּי
 בְּשֵׁקֶרָא: וּשְׁבִישְׁנִי
 וְאַשְׁפִּישִׁית מִקִּישְׁמִי
 וַיִּבְרַח לִי בִּיתִי לְעֵיב
 כֹּל וַיֵּאֵם מִדְּחַן מִסְכִּיחַ

[illegible]

In this complaint, Jeremiah said nothing derogatory about the Lord. He merely cried out because of his pain. In this way, this complaint differs from that of 15:18.—[Redak]

all her precious things, and all the treasures of the kings of Judah I will deliver into the hand of their enemies, and they shall plunder them and take them and bring them to Babylon.

6. And you, Pashhur, and all those who dwell in your houses shall go into captivity, and you shall come to Babylon and there you shall die and there you shall be buried, you and all your friends to whom you have prophesied falsely. 7. You enticed me, O Lord, and I was enticed, You overcame me and You prevailed. I have become a laughing-stock; everyone mocks me.

her beauty—Heb. יָקָרָה.

Abarbanel renders: **her strength**—i.e. her weapons and defense materials.

her toil—the work of her artisans and craftsmen.

her precious things—the money and precious things found in the possession of the merchants.

6. **And you . . . and you and all your friends**—In verse 4, Jeremiah prophesies that Pashhur's friends will fall by the sword and here he says that they will be taken in captivity to Babylon and die and be buried there. *Redak* reconciles this difficulty by explaining that those who will escape the sword of the Babylonians will be taken captive to Babylon, where they will die and be buried. Verse 4 is to be understood as 'and to many of your friends.' He cites many examples of this usage of בָּרָא. See on v. 4.

you shall be buried—You shall be buried in the unclean soil of Babylonia, not in the Holy Land.—[*Redak*]

The Rabbis teach us (*Tanhuma, Va'yehi* 3) that those who die and

are buried in the Holy Land will be resurrected before those who are buried outside the Holy Land. They will be resurrected forty years before those buried in the Diaspora, and will merit to enjoy the Messianic era (*Etz Yosef*).

The Midrash proceeds with another advantage of being buried in Eretz Israel, for those who die in the Diaspora will suffer both from death and burial, making it seem like two deaths (See *Etz Yosef*).

to whom you have prophesied falsely—Pashhur was obviously one of the false prophets who prophesied, "Peace, peace," but there was no peace" (supra 6:14, 8:11).—[*Ibn Nachmiah*]

7. **You enticed me**—*to go on your mission*.—[*Rashi*]

Since Pashhur struck him and had him imprisoned, he cried out in complaint about the injustice done him. He cried because of his pain and said, "You enticed me, O Lord," like a man who entices his friend, for I hesitated to accept the mission and said, "(1:6) Alas, O Lord God! Behold I know not to

8. For whenever I speak, I cry out; I call out violence and spoil, for the word of the Lord has been scorn and mockery for me all day long. 9. Should I say: I will not mention Him, and I will no longer speak in His name, it would be in my heart like a burning fire, confined in my bones, and I wearied to contain it but was unable. 10. For I heard the slander of many,

8. Whenever I speak—Every time I speak to them, I must cry out and raise my voice, and I do not proclaim good for them but prophecies of violence and spoil.—[Rashi]

for the word of the Lord has been . . . for me—Therefore, they spoke to me with scorn, for they scorn me.—[Rashi]

and mockery—Heb. וְלִקְלָס for speech. Comp. '(Ezekiel 22:4) and mockery (וְלִקְלָס).—[Rashi] Rashi's intention here is obscure.

Others explain: I call out complaining of the words of violence and spoil they say to me until they strike me, and I must call out to complain of their speech against me, for the word of the Lord has been scorn and mockery for me all day long.—[Redak] Kara explains similarly: I call out to complain about the violence and spoil they commit against me. Or: I shout "violence and spoil!"—[Abarbanel]

all day long—All the days that I speak the word of the Lord, it is scorn and mockery to me, for they scorn me and mock me for it.—[Redak]

9. Should I say: I will not mention Him—If my heart said to me

not to go on Your mission anymore.—[Rashi]

If I think that I will no longer mention Him and that I will no longer speak to them in His name, for I am despised by Him.—[Redak]

it would be in my heart—I.e. the prophecy.—[Rashi]

The word of the Lord was in my heart like a burning fire, that I strive with all my might to take it out. Similarly, if there were a fire confined in my bones, that I would surely strive to rid myself of it, so is the word of the Lord.—[Redak]

like a burning fire—And against my will I must go.—[Rashi]

confined in my bones—And as if the fire were confined in my bones.—[Rashi]

to contain—To endure the fire.—[Rashi]

I wearied to contain the prophecy, and to conceal it.—[Kara]

10. For I heard—I said that I would not mention Him because I heard the speech of many, those who whisper about me.—[Rashi]

Others render: Although I heard the slander of many. I could not contain the prophecy although I heard the slander of many, who were

* For Rashi's commentary turn to page 239.

מִגֹּר מִסִּבֵּי הַיָּדוּ וְנִינְדֵנוּ כֹּל אֲנִישׁ
שְׁלָמִי שְׁמִרִי צִלְעֵי אוֹרִי יִפְתָּה וְנוֹכְלָה
לוֹ וְנִקְחָה נִקְמָתֵנוּ מִכֶּנּוּ: יִיְהוָה אוֹתִי
בְּגִבּוֹר עֲרִיץ עַל כֵּן רָדַפְי יִבְשְׁלוּ וְלֹא
יָבִדּוּ בִּישׁוֹ מֵאֵד כִּי־לֹא הִשְׁכִּיחוּ כְלָמַת
עוֹלָם לֹא תִשְׁכַּח: יִיְהוָה צְבָאוֹת בָּחַן
צִדִּיק רֹאה כְלִיּוֹת וְלֹב אֲרָאָה נִקְמָתָהּ

שְׁמִיעִית כְּלִי הַנִּימִי
דְּמִתְפַּנֵּשִׁין מִסִּבֵּי
סָחוֹר הוּוּ וְנִמְנִינָה כִּי
אֲנִשׁ שְׁלָמִי כִּסְנִין
לְאִבְקָאָא לִי מֵאִים יִמְעִי
וְנִכְפֹּר יִהְיֶה וְנִהְפָּרַע
פּוֹרְעֵנוּהָא כְּסִינִי:
יֵי וְיִי מִיִּמְרִיהָ בְּסִמְרִי
כְּגִבּוֹר מִקְרָעֵל כִּי לְרַפִּי
יִתְקַלְיוּ וְלֹא יִקְלִין לְמִיָּם
יִקְהֶתֶן לְחִקָּא אֲבִי לֹא
יִצְלָחוּ וְיִסְחָפִין וְנִזְנִין
אֶהְפָּעוּת עֲלֵם דְּלֹא
תִּסְקֹם: יֵי וְיִי צְבָאוֹת

מהר"י קרא

הגידנו. פת' ונגידה בית הספר שהוא מהנבא על הכתוב הזה לרעה. ולא תאמר שהאנשים החושבים עלי לרעה זה רחוקים לי אינו כאלה אותם האנשים קרובי הם אנשים שלומי רגש שהם לי לשכור צלעי ואשכ' אוברים עלי נוציא רבם מפה שהוא לרעה על המקום הזה: אולי יפותה. ויארם נבואה של רעה על המקום הזה ועל ידי כן נובלה לו ונקחה נקמתנו ממנו: (יא) והי' אותי בגבור עריץ. (ב) והי' צבאות בוחן צדיק. אין פתרונו שהקב"ה בוחן צדיק אלא פתרונו בוחן על כוונתו של דבר. לפי שאתה רואה כליות ולב ובוחן צדיק. שלא כסדר הקב"ה כרת כשר דגם. כנוגע בצבולת אם יהיה רב בין אנשים ונגשו אל המספסם שיפסדם אותם פעמים שפענחם שקולה. ומהר"י שכל

רש"י

שמעתי דבת רבים אלו שמתלהבים עלי: מגור. לשון חסיפה וכן ת': הגידו. עליו עדות סקר: ונגידנו. ונגידנו ומהם ספרה הגידו ונגידנו כמו (דברים י"ד) לא שתגדו וכן חבר להלן גידו רעים (איוב י"ז) ל' השתחזה כמו גורו אילנא (דניאל ג') ודונס פתר אותו לשון הגדה ממש וכה פתרונו הגידו עליו דברי סקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו גידנו דברים רבים ומקרא אשר לא יכונ פתרונו כי אם עד אשר יתלקן לשתי ויכונת או לשלש כמו ולא יכלו דברו לשלם (בראשית ל"ז) בני יאזוני (לעיל י'): שומרי צלעי. מפסד סכרי: אורי ופורה. לשמוע לנו ולטעות אחריו: לא הגלימו בענשם:

רד"ק

בסודי בגבור חתום: בשם באר בי לא השבילו. ענין הצלחה כפי ויהי דור לכל רכבו פשוט והוא עבר בבקום פתיו יבשו סאר כי לא השבילו כלו ויהיה להם שבת של צילוח כבעצמו ובשבתותם עלי ואותה הובשת תהיה כלים של חשבון יהיו לקללה בשם האנשים לעול' ואל' חסר וירושלם בסק' יורד מ"א הפעל המבטח' ויבטח' וי' צבאר בוחן צדיק. אותו שהוא צדיק. לענין בני אדם לא ידעו בו אם תבין כצוה' צבאר בוחן אותו אם לבו בסתר כמו משפיו בלוי' ינסתרו כצורק ואם יגליתו ויפסדסמו לענין האנשים שידעו מירא כלומר שיכשלו

מצורה ציון

כמו דבת האין (במדבר י"ג): כגור. מניין חסיפה: שוכרי. ענין חקוק ולטיו כמו ולטיו שמר את דברך (בראשית י"ז): צלעי. ענין חקר וספס וילמד מל הפכסול והתקלס וכן ונללע' שמתח (הקניס י"ה): יפותה. מלשון סימון וספסל: ונוכלה. מלשון יפונת: (יא) אותי. פני ואלדב אמן (יחזקאל כ'): עריץ. חוק כמו אל ענין (הקניס י"ה): חשבילו. ענין הצלחה על כי התגלית דמתה כענין הכניות טעם פשוטו כפסל וכן וי' דה' לכל דבריו מבטיל (ש"א י"ה): (יב) בוחן. מלשון כפסלה:

מצורה דוד

דברי רבים חסיפה אורכים מסכס סאומרים אלו לאלו הגידו עליו עדות סקר ונגידו הדבר ההוא לפני התלך: כל אנש. כל איש ואיש אשר התכחיס כסם אורכי' והפני' שלומי מהם מלשים מל חקלמי לטוח אלוס וספסל וספסל מל' אולי יפותה. מהמסם אולי יפוח' לדבריו ונוכל' לו: בורכ דב' שביה בעבורו חייב מים ולא נקחה את נקמתנו ממנו: (וא) והי' אותי. יהיה עני' דה' פני' לענין חקוק פני' כן כשלו דורסו ולא יכנו לי נקמות עמי רעם: לענין באר. ונעניסו מלך כי לא הלזינו בעלמם וכליתם מלכ דהי' ואת למה ולא תכח: (יב) והי' צבאות. ומה' ס' כלום הנומן את כליון נדעם ממשיו ורואם ממסכיל כליות ולב מנהל הדיב שיש להם סמיו

teous. He tests him whether his heart is as righteous as the deeds he performs in public. If not, He reveals his true character to the public. I.e., He brings stumbling-

blocks before him to cause him to stumble in his deeds.—[Redak]

Let me see Your vengeance— Since You see the kidneys and the heart and know that I am just, not

a gathering around; tell and let us tell about him; everyone who was friendly with me awaits my destruction. Perhaps he will be enticed and we will prevail against him, and we will wreak vengeance upon him. 11. But the Lord is with me as a mighty warrior. Therefore, my pursuers shall stumble and did not prevail. They were very much ashamed for they not succeed, a perpetual shame that will not be forgotten. 12. And the Lord of Hosts tests the righteous, He sees the kidneys and the heart.

Let me see Your vengeance

plotting against me and awaiting my destruction.—[Abarbanel, *Mezudath David*]

Perhaps he will be enticed—to listen to us and to stray after us.—[Rashi]

Abarbanel quotes Rashi to read: **Perhaps he will be enticed—to err like us.**

and we will prevail against him—to bring him to commit idolatry.

Redak explains: Perhaps he will be enticed to eat and drink with us, and we will take our revenge from him by giving him poison to drink.

Kara explains: Perhaps we will entice him to say evil prophecies about this place, and, thereby, we will prevail against him and wreak vengeance upon him.

Or, we will entice him to say something for which he will be liable to death.—[Abarbanel, *Mezudath David*]

11. But the Lord is with me—Nevertheless, the Lord was with me to aid me like a mighty warrior. Therefore, my pursuers stumbled and could not prevail against me.—[*Mezudath David*]

for they did not succeed—Heb.

הִשְׁכִּילוּ. *They did not succeed.. with their plan.*—[Rashi] Lit. they did not understand. Since a successful person appears to have succeeded because of his superior intelligence, this word is used in that context.—[*Mezudath David*]

a perpetual shame that will not be forgotten—Let the failure of their plot be a perpetual shame to them, a shame that will never be forgotten.—[*Mezudath David*]

Redak explains the verse in the prophetic past. They plot to kill me, but I fear it not, for the Lord already promised me, “And they will fight with you and not prevail against you,” and He is with me like a mighty warrior that I should not fear. Or, He gave a signal like a mighty warrior, to stand up against them.

May they be very much ashamed for they shall not succeed—with their deeds and plots against me, and may that shame be a perpetual shame that will not be forgotten.—[Redak]

12. And the Lord of Hosts tests the righteous—The Lord of Hosts tests him who appears to be high-

מִדָּם כִּי אֵלַיךְ גִּלְתִּי אֶת־רִיבִי: יִשְׁירוּ
 לַיהוָה הַלֵּלוּ אֶת־יְהוָה כִּי הֵצִיל אֶת־
 נַפְשׁ אֲבִיוֹן מִיַּד מַרְעִים: יִדְאָרוּ הַיּוֹם
 אֲשֶׁר יִלְדַּתִּי בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר־יִלְדַּתְנִי אִמִּי
 אֶל־יְהִי בְרוּךְ: מִן־אֲדָרֹךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר
 בָּשָׂר אֶת־אֲבִי לֵאמֹר יִלְדֶּךָ בֶּן זָכָר
 שְׁמִי שְׁמִי־הוּא: מִן־יְהוָה הָאִישׁ הַהוּא
 כְּעֵרִים אֲשֶׁר־הִפְךָ יְהוָה וְלֹא נָחַם
 וְשָׁמַע וַעֲקָה בְּבִקְרָךְ וַתִּרְוַעָה בַּעַת

רש"י

מדר"י קרא

(יד) ארור היום אשר ילדתי בו. (פס') ואיני יורד (פס')
 הוא שעת הדין ועל ידי אונם שמש ולקחיהו אביו ממנו (פס')
 שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את הנביאים ושם
 משתחו וזכר: (פס') שבו. מ"ס לגושה שהוא לשון שמחה
 מן המעשה. מן המעשה ועומרה: ולא נחם. משנה עליהם הורגן

אחד ואחר צריק בריכוז אחריו וכולו להבחין כי זכאי ופי חייב
 לפי שאינו יכול לדון ריגון שכלב אבל אחת לך נזאת לקרחתך
 בוחן צדק לפי שאתה רואה כליות ולב ואחת ידע שהרין עמי.
 בבקשה כדך תראני נקמת בדם כי אֵלַי גִּלְתִּי את ריבִי:

לו כי משתחו בן אביר היה המכשיר: שמש משתחו. באמת שמשחו
 כשאביר לו כי בן זכר גדול לו כי בני אדם שמשחו לבן זכר
 הדואנים על העקבה ואם הית ידע אביו שופי שיהיה ימי בשל
 ריונו לא היה שמש בו: (פס') הית. ושמש ועקבת בבקר. ועקבת
 מקדונו ומאורבו בבקר בלומר בחולת היום. וכן שמש חמיר
 עד שנת צהרים. וכן סמאן ואילך כד היום אלא זכר צהרים לפי
 שהאור הולך וסופק מהבקר עד שנת הצהרים והיה קללתו
 כוספת העלבת כי התרועע יחזר כהוזהק ותתרועע תחית
 לשכחה כמו לא ריונו ולא ירועע יתרועע אף ישירו ותחית

מצורת דוד

(יג) שירי לה'. ותפסה אחת אחת סלע שזיר לה' וכללו אסור
 גשר הילל מיד המשיח' את נפש מלכיו וסל נפש מלכו: אפר:
 גשר הילל מיד המשיח' את נפש מלכיו וסל נפש מלכו: אפר:
 היום יום ההריון (פס') יולדת בו. היום יום ההריון
 היום יום ההריון (פס') יולדת בו. היום יום ההריון
 היום יום ההריון (פס') יולדת בו. היום יום ההריון

בפעשו: (יג) שירי לה'. אפר זה כנגד החסידים אשר היו
 בירושלם: כי הציל. שנאל לו שלא יוכל לא ישתה עמהם כי
 היו רוצים להביט: היום ארור היום, בספרירי נפש יקללו הצדיק
 יום הולדת בו ואף על פי שלא תשיגו קללת כי כבר עבר וכן
 אפר אינו יאבד יום אולד בו ונ' יהוסף הענין ב"ש ואמר יום
 אשר ילדתי אפי: (פס') ארור האיש אשר בשר את אביו. ואף
 על פי שהיה סקל ספרות נפשו יש להפחית אף היה סקל
 המכשיר כי אם ודא הית בחי' תשיגו קללת ואולי הית איש
 סוב המכשיר הית ליריבו עין על קללו וואמר כי נודע

מצורת ציון

(יג) מרעים. רכשים: (פס') נחם. פנין סקור ממשכה: ותרועה.

(יד) ארור היום. מפרקים לכל סל כי רכים קמו פלוי קלל ירמי' יום פולדתו כפי סמולגל כפי קפי ספול: יולדת בו. היום יום ההריון
 הפינים גם לאב וזכר' לאבך זה ילדך (פס') אפר יולדתו אפי. זה יום הולדת הפינים נכד לאם: (פס') ארור האיש ונ'.
 הולך ולמפרס לא הית המכשיר סובק עולדי לא הית המכשיר אפי סוב כי דרך אפי סוב לכשר סובק לפי' אפי סוב זה סל כשורס
 סובק ינול (פס') יח'. שמש שמשו. אפר נחמי' ופי' למפרס היתא עשה: (פס') היתא האיש תהוא. זה המכשיר: כפרים ונ'.
 סם מן המעשים: ולא נחם. שמשו מליהם ספיכ' לא משג ממשכה מליהם נכסל סגורס: שמש. שמשכר סה' שמש מלכיו

turned—Namely Sodom and Gemor-
 rah.—[Rashi]

and did not repent—Since He
 decreed destruction upon them, he
 did not think another thought to
 rescind His decree.—[Rashi]

and let him hear an outcry in the
 morning—I.e. in the beginning of
 the day, and so on until noon.—
 [Redak]

and a scream at noontime—And
 so on all day long. The curse
 becomes more intense as it goes on,
 for a scream is more intense than an
 outcry. The word תרועה is sometimes
 used for a shout of joy and some-
 times for a scream of anguish.—
 [Redak]

Malbim explains: The one who
 brought the glad tidings was

from them for to You I have revealed my cause. 13. Sing to the Lord, praise the Lord, for He has saved the soul of the poor from the hand of evildoers. 14. Cursed be the day in which I was begotten; the day in which my mother bore me shall not be blessed. 15. Cursed be the man who brought the news to my father, saying, "A male child has been born to you," making him glad. 16. And that man shall be like the cities that the Lord overturned and did not repent, and let him hear an outcry in the morning and a scream at noontime.

they, I beg You to let me see Your vengeance upon them.—[Kara]

13. **Sing to the Lord**—Here he addresses the pious in Jerusalem.—[Redak]

for He has saved etc—by revealing to him that they were plotting to poison him so that he should not join them at their repast.—[Redak]

14. **Cursed be the day in which I was begotten**—Heb. יְלֵדָי, (*engenderer* or *engener* in O.F.). *That is the time of conception, and through compulsion Hilkiyah his father performed the marriage act by day, for he was fleeing from before Manasseh, who was slaying the prophets, and he performed the marriage act and fled.*—[Rashi from Gen. Rabbah 64:5]

15. **Cursed be the man etc.**—Although Jeremiah was cursing out of the bitterness of his heart, it is astonishing that he should curse the man who brought the news of his birth to his father, for if he was still living, the curse would fall upon him, and perhaps he was a good man. Jeremiah would, consequently, have committed a sin by cursing

him. The Rabbis tell us that Jeremiah knew that it was Pashhur who had brought the news to Hilkiyah of Jeremiah's birth.—[Redak and Ibn Nachmiah from obscure Midrashic source]

Malbim writes that Manasseh killed him for bringing joy to Hilkiyah. He renders: Cursed was the man etc. This is apparently his own conjecture.

making him glad—Heb. שָׂמַח הָיָה, lit. he made him glad. *The 'mem' is punctuated with a 'dagesh,' which is an expression of making others glad, for he made his father glad with his news.*—[Rashi]

The intention is that the words שָׂמַח הָיָה belong to the 'piel' conjugation, making it a transitive verb, unlike שָׂמַח, of the 'kal' conjugation, which is an intransitive verb, meaning 'he was glad.'

Indeed, he made him glad, for people are glad of the birth of a boy but worried about a girl. Had my father known that I would end in such an unfortunate situation, he would have not rejoiced.—[Redak]

16. **like the cities that ... over-**

[illegible][illegible][illegible][illegible]

17. That he did not put me to death from the womb, that my mother should be my grave and her womb a perpetual pregnancy. 18. Why did I come forth out of the womb to see toil and grief, and my days end with shame?

21

1. The word that came to Jeremiah from the Lord when King Zedekiah sent him Pashhur son of Milchiah and Zephaniah son of Maasiah the priest, saying: 2. Please petition the Lord for us, for Nebuchadrezzar king of

destroyed 'like the cities that the Lord overturned.' So was he and all his destroyed by Manasseh.

17. **That he did not put me to death**—i.e. that *the angel of death* did not put me to death *from the womb*, and this is one of the verses with brief language.—[Rashi]

The subject is either 'man,' or 'god.' The latter interpretation would be analogous with Job's lamentation, '(3:10) Who did not shut the doors of my [mother's] womb.'—[Redak]

that my mother should be my grave—Had he put me to death before I emerged from the womb, my mother would have been my grave.—[Redak]

a perpetual pregnancy—Heb. הָרָה עוֹלָם, *a pregnancy of eternity*.—[Rashi]

18. **Why did I come forth out of the womb**—Why did I come out by myself in the manner of a child born alive?—[Mezudath David]

toil and grief—*The destruction of the Temple*.—[Rashi]

and my days end with shame—

My assailants are constantly deriding me and humiliating me.—[Mezudath David]

Malbim explains:

[17] **For he did not put me to death from the womb**—Manasseh put him to death because he knew of my conception, but did not report it to the king so that he could kill me from the womb by giving my mother a potion so that she should abort me, for Manasseh endeavored to annihilate the seed of the prophets.

[18] **Why have I come forth**—Since my very birth transpired under a bad sign, why did I come forth from the womb—to be destined to a life of trials and tribulations?

1. **the priest**—This title belongs to both Pashhur and Zephaniah. Pashhur son of Milchiah is mentioned among the priests in Neh. 11:10, 12. He is likely the one mentioned below 38:1. Zephaniah the priest is mentioned also in 29:25, 29, and 37:3. He was apparently the priest of second rank who was brought by Nebuzaradan to Riblah and dispatched there by order of

Babylon is waging war against us; perhaps the Lord will do to us like all His wonders, and he will withdraw from us." 3. And Jeremiah said to them, "So shall you say to Zedekiah, 4. So said the Lord God of Israel: Behold I turn back the weapons of war that are in your hand[s], with which you are waging war against the king of Babylon and against the Chaldeans who are besieging you from outside the wall, and I will gather them into this city. 5. And I will wage war with you with an outstretched hand and with a strong arm, and with anger and with fury and with great wrath. 6. And I will smite the inhabitants of this city and the people and the beasts; with a great pestilence they shall die.

Nebuchadnezzar. See II Kings 25:18, 20-21; Jer. 52:24, 26, 27.—[*Daath Mikra*]

2. **will do for us like all his wonders**—as He did for Hezekiah when Sennacherib, king of Assyria, besieged this city.—[*Kara*]

Perhaps he will perform wonders for us as He was wont to do in days of yore.—[*Mezudath David*]

This prophecy came to Jeremiah when the city was already under siege. Then Zedekiah sent emissaries to him, begging him to petition God to perform wonders for them so that Nebuchadnezzar would withdraw. Neither Zedekiah nor his people had repented of their sins, but they begged Jeremiah to pray, thinking that their future depended upon him and that God would relent even if they did not repent of their sins.—[*Abarbanel*]

4. **Behold I turn back the weapons of war**—*There are some among you who know how to adjure the*

heavenly princes in charge of retribution, that each one save them from the evil he is in charge of, and you rely on that. Behold, I will transfer one's authority to another one, and you will not know whom to adjure.—[*Rashi* from unknown Midrashic source]

Kara explains that they considered God as their weapons of war. This was illustrated by their petition to Jeremiah. Thereupon, God replies, "I will turn My face—your weapons of war—away from you and I will strengthen the king of Babylon, and gather the weapons into the city.

Redak explains simply that they would have no power to wage war, thus making their weapons useless, as though they were in the hands of the Chaldeans.

and I will gather them—*I.e. the weapons of war, into this city, that I will destroy you with pestilence through the angel of death, who is*

בן נאם־יהוה את־נְאֻם־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־
 יהודה ואת־עֲבָדָיו ואת־הָעַם ואת־
 הַנְּשֹׂאִים בְּעִיר הַזֹּאת מִן־הַדֶּבֶר וּמִן־
 הַחֶרֶב וּמִן־הָרָעָב בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
 מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד אִי־בִיהֶם וּבְיַד מִבְקָשֵׁי
 נַפְשָׁם וְהֵכֵם לְפִי־חֶרֶב לֹא־יָחוּס עֲלֵיהֶם
 וְלֹא יִחַמֵּל וְלֹא יִרְחֵם: וְאַל־הָעַם הַזֶּה
 תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוה הִנֵּנִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם
 אֶת־דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת־דֶּרֶךְ הַמוֹת:
 הַיֹּשֵׁב בְּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב
 וּבָרָעַב וּבַדֶּבֶר וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל עַל־
 הַבְּשָׂדִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם יִחְיֶה וְהִיתָה־

בן נאם יי אסר נח
 צדקיהו קלד שקמא
 דבית יהודה ונח עבדיו
 ונח עמא ונח ראשהו
 בקרמא נחא מן מוקא
 ומן חרבא ומן כפמא
 קיד נבוכדנאצר מלכא
 דבבל ובד יאיהם
 דבב יחיו ובד
 דבבן לטקט להון
 ונחנין לטקט דהב
 לא יחוס עליהון ולא
 יחמול ולא ירחם:
 ח ולעמא דבין סימ
 דנאמר יי אקא יחיו
 קרמיון נח אורח מני
 נח אורח מוקא:
 ח דחייב בקרמא נחא
 יחמול בקרמא
 ויבסקא ויבמקא ויפוק
 וישקמק ל כ ש ד א
 דאין עיבון ויחיו ויחיה
 ליה
 ח"א כוספ נפיר . כנדין ל :

מסרתי קרא
 נפיות . (ס) והיתה לו נפשו לשלל . בהצלת נפשו כאילו
 נדמה לו כאילו בצא שלל :

מנחת שי

(ו) לא יחוס . לא יחיו ולא יחיו ונח חסד עם עבדיו שחזר בהם לא ולא
 ולא נחמק פסוק : יחוס . כדור לא נחמק : (ט) יחיו . ויחיו קרי :
 מי שירצה להבית ויחיו ויחיו שירצה להגלות ויחיה :
 לענין וכן בשדים ובקנים לא חסל : (ט) הצרים עליכם ויחיה .
 נפשו לשלל . כדור כאילו שלל אותה :

מצורת ציון

(ו) יחוס . ענין חמלה כמו ויחוס ענין נחמיה י"ג) וכסל
 הדבר נחמ"ש : (ח) נוחן . ענין חמלה כמו ולא נחן חסד
 (איוכ א') : את דרך . את ענין : (ט) נפיל . ענין השכנה
 ויחיה כמו אל השכנים אתה נפיל (לקמן ל"ו) : לשלל . ענין כזה :

והיה קרי

רשי

שהוא מן השרים העליונים וכן מפורש בענין בדבר גדול
 ימותו : (ט) והיתה לו נפשו לשלל . כדור השולל שלל

רד"ק

בדבר גדול שאכת אתכם ואת בהסתם : (ו) מן החרב מן
 חרוב . מחרב . המלחמה בחלחמה על חור אתן אותם ביד
 נבוכדנצר כשיכבוש העיר ואף צדקיהו ועבדיו שברחו : והכם לפי חרב . מי שירצה להבית ויחיו ויחיו שירצה להגלות ויחיה :
 לא יחוס עליהם ולא יחמול ולא ירחם . שהרי שחם בני צדקיהו
 בתיב וקרי ויחיה והענין אחד : והיתה לו נפשו לשלל . כדור כאילו שלל אותה :

מצורת דוד

סבכלה חסיה שימותו דוד גדול : (ח) נוחן לפניהם . ר"ל משר
 לני לפניהם כלומר ענין חמלה חיים וכליות ענין חסיה
 כמיתה : (ט) בחרב גור . ר"ל נחמק חמלה : נפיל . יסכון אל
 כשדים ליתו מר למשמעם : ויחיה . ישלח חי ויחיה נפשו

7. And afterwards, says the Lord, I will deliver Zedekiah, the king of Judah and his servants and the people and those remaining in this city, from the pestilence, from the sword, and from the famine, into the hand of Nebuchadrezzar, the king of Babylon and into the hand of your enemies and into the hand of those who seek your lives, and he shall strike them by the edge of the sword; he will not spare them, neither will he pity nor show compassion. 8. And to this people you shall say: So said the Lord: Behold I place before you the way of life and the way of death. 9. Whoever abides in this city shall die by the sword or by famine or by pestilence, but whoever goes forth and defects to the Chaldeans who are besieging you, shall live, and he will have

7. **from the pestilence, from the sword**—From the sword of the war, when it fights against the city, I will deliver them into the hand of Nebuchadrezzar, when he conquers the city, and also Zedekiah and his servants, who fled.—[Redak]

and he shall strike them by the edge of the sword—Those he wishes to kill, he will kill, and those he wishes to exile he will exile.—[Redak]

by the edge of the sword—Heb. לפי חרב, lit. by the mouth of the sword. That is the sharp edge.—[Redak, Shorashim] Jonathan renders לפי חרב, by the word of the

sword. It is as though the sword decrees death on its victims. See *Nefesh Hager*, vol. 1, p. 8. The author obviously forgot our verse.

he will not spare them, neither will he pity nor show compassion—For he slew Zedekiah's sons before his very eyes, and he had no pity on the princes or the elders.—[Redak]

8. **Behold I place before you**—I am explaining to you in which way you will remain alive and in which way you will die.—[Mezudath David]

9. **and he will have his life as a prey**—As a man who plunders booty,

לֹא נִפְשׁוּ לְשָׁרֵף: יִכְיִי־שְׁמָתִי פָנַי בְּעִיר
הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה נֶאֱמַר יְהוָה
בְּיַד מַלְאָךְ־בָּבֶל תִּתֶנָּן וְשָׂרְפָהּ בְּאֵשׁ:
יִאֲלֹבִית מַלְאָךְ יְהוָה שְׁמָעוּ דְּבַר־
יְהוָה: יִבְרִית דָּוִד בֵּה אָמַר יְהוָה־הֵינוּ
לְבַקֵּךְ מִשְׁפָּט וְהִצִּילוּ גְזוֹל מִיַּד עוֹשֶׁק
פֶּן־תֵּצֵא כְּאֵשׁ חֲמָתִי וּבְעֶרְהָ וְאִין
מִכְבָּה מִפָּנַי רַע מַעֲלִיָּהֶם: יִהְנֶנִּי
אֱלֹהֵי יִשְׁבֵּת הָעַמֶּק צוֹר הַמִּישׁוֹר נֶאֱמַר־

ת"א יצא דוד . שנת . מוסדרין :

מהר"י קרא מעליכם קרי רש"י
(יג) יושבת העמק. בת ירושלים היושבת בעמק; ופי' יבא
בכעונוני. בסלע צור המישור. ציון היושבת על הסלע
מישור האופנים כי יוכל לרדת עלינו לחזק לנו בעמק. ופי'
אחרים: ואין מכבה. שלא ימלט לכם שריר: (יג) יושבת העמק. ירושלים היא כחוק עמק. דבר אחר שהעמק
רד"ק

מנחת שי
(יג) פללים. מעליכם קרי אף חזק מן המצור. ופי' יבא
ומישרו ולבית לו ולבניו ושריו שהם בני משפחתו: (יג) בית דוד. זכר דוד לפי שיהיה עושה משפט כפי שיהיה דור עושה
משפט וצדקה לכל עמו וכן היה ראוי שיעשו בניו ובני ביתו שילמדו מעושי השופרים: רינו לבקר משפט. לבקר קיום שחשבונו
במכיליו ושתיה ודבר מצרכיהם תשוב בנסים חזין לרין כל מי שיבא לצעוק וכן אבד במשור רבניו עזר ויש משפט לשפט את העם
מן העמק: והצילו גזול מיד עושה. מיד כי שיעשק אותו וגזולו ותגלו חוסי שיושבו מיד חבריו או לוקח מידו או מביתו בחוקה
ועושה משפט: סמך חבריו לידו במקדון או בהלואה או שכינות ואין רוצה לתת לו כי שגנוח כל שכן שיעשק לזכיר אבד
והצילו גזול מיד עושה כי תגלו גזול ועושה: מעליכם. כתיב ב'ה'א' לנפתלים וקרי' ב'ה'א' בעליכם לנפתלים כפי שר"י וחצ"ה
(יג) הנני אליך. אבד כנגד ירושלים וקרא יושבת העמק לפי שהיא גבוהה ומביתיה עמק. וזאת יושבת בעמק וכן קראוה
צור המישור כי היה צור ותר וסביבותיה מישור ואמר לה הנני אליך לפי שיושבין בתנאים ואופנים מן יתת עלינו ופי'
מצודה ציון

(יג) רינו. תלשון דין: מעליכם. מעליכם: (יג) צור. סלע:
הביטור. מל יכר וסוד: יתת. ענין יכיר כמו חזק נחשו כי
גוי: (יג) רינו לבקר. טעם ענין דרך יצוא: גזול. הגזול: עושה. הענין העושה את האל: בשר החי. כ"ל כמו האש
בשולל הולכת ושורפת טעם טעם כפי חמתי ולא ימלא מי יכבה. כ"ל אין מי יתחזק ביד: מפני דרך מעליכם. מושב טל
ועושה: (יג) הנני אליך. הנני אלך ללכת לך אלח: וישראל היושבת בחזק העמק כי כפי ירושלים נפתלין לא היה פתח ויבא
על הכר ממעט: צור המישור. היושבת על הולד אשר עמישור: מן יתת עלינו. על יתת עלינו נלחמה ופי' שכן נלחמה שלא תעזי

rescue the robbed from the hand of
an oppressor, for the robber robs
and oppresses.

with no one to extinguish [it]—
that no one of you will escape as a
survivor.—[Rashi]

your deeds—Although the 'kethib'
is העושה, their deeds, referring to
the people, the 'keri' is מעליכם, your
deeds, referring to the royal family,
who were negligent in their execu-
tion of justice.—[Redak]

13. Behold I am against you—He
addresses Jerusalem.—[Redak]

O dweller of the valley—Jeru-
salem is in the midst of the valley.
Another explanation: That the Holy
One, blessed be He, devised a deep
plot against you to destroy you.—
[Rashi]

Jerusalem is situated on a moun-
tain surrounded by a valley, thus
situated in the midst of the valley.
God addresses them in such a harsh

his life as a prey. 10. For I have set My anger against this city for evil and not for good, says the Lord; it shall be delivered into the hand[s] of the king of Babylon, and he shall burn it with fire. 11. And to the house of the king of Judah: Hear the word of the Lord. 12. O house of David, so said the Lord: Execute justice in the morning and rescue the robbed from the hand of the robber, lest My fury go forth like fire, and it burn with no one to extinguish [it], because of the evil of your deeds. 13. Behold I am against you, O dweller of the valley, rock of the plain, says

and he seizes and goes away, so will his life be plundered from death by the slayers.—[Rashi]

10. **My anger**—Heb. כָּחִי, as the Targum, רִיגָוִי, *My anger*.—[Rashi]

Mezudath David renders: I set My thought against this city.

11. **And to the house of the king of Judah**—The words, 'you shall say,' are missing. This is true in many cases, where Scripture relies on the reader's understanding to insert the missing words. The king's house is composed of his sons and his priests, who are his kin.—[Redak]

12. **O house of David**—He mentions David, who was conscientious in his performance of justice, as Scripture states: '(II Sam. 8:15) And David administered justice and charity for all his people,' and so should his sons and his household learn to emulate his good deeds.—[Redak]

Execute justice in the morning—In the morning, before you occupy yourselves with eating and drinking and with your personal needs, sit in

the courthouse to judge anyone who comes to plead with you. Moses, too, sat to judge the people 'from morning until evening.'—[Redak]

from the hand of the robber—Heb. עוֹשֵׁק. *Its accent is below*—that is at the end of the word—for it is *not a noun*—denoting robbery—but *a noun denoting the robber who robs others*.—[Rashi] Rashi wishes to differentiate between עוֹשֵׁק and עוֹשֵׂק. The former is the abstract noun denoting robbery, whereas the latter is the noun derived from the verb, meaning, the one who robs.

This translation follows *Jonathan Redak*, however, differentiates between גֹּזֵל and עוֹשֵׁק. The former denotes one who seizes something from someone's hand or takes it from his hand or his house by force. עוֹשֵׁק is one who receives his friend's property as a depository, a loan, or for hire, and refuses to return it. [This may be rendered: an oppressor, since he deprives his friend of his property and thereby oppresses him.] One who robs will surely oppress, hence the expression: and

יְהוָה הָאֹמְרִים מִיָּיתָת עָלֵינוּ וְכִי יָבוֹא
בְּמַעֲוֹנוֹתֵינוּ: י' וּפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם כְּפָרִי
מֵעַלְלֵיכֶם נָאִם-יְהוָה וְהִצַּתִּי אֵשׁ
בִּיעֲרָהּ וְאָכְלָה כָּל-סְבִיבֶיהָ: כב א בַּה
אֹמְרֵיהֶהָ רַד בֵּית-מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדַבְּרַת
שָׁם אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה: ג' וְאִמְרַת שְׁמַע
דָּבָר-יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל--
כַּסֵּא רֹדָד אַתָּה וְעַבְדְּךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים
בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה: ג' כה א אָמַר יְהוָה
עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה וְהִצִּילוּ גִזְלוֹ מִיַּד
עֲשׂוֹק וְגַר יָתוֹם וְאִלְמָנָה אֵל תִּהְיוּ אֵל-

קרינן אָמַר יְהוָה וְאִמְרַת
סָן יָחֹת עָלֵינוּ וְכִי יָבוֹא
יַעֲזֹב בְּבִירֵי הַנָּגֶה:
י' וְאִשְׁכַּעַר עָלֵינוּ כְּפָרִי
עַל-בִּירֵינוּ אָמַר יְהוָה
וְאִשְׁכַּעַר עָלֵינוּ כְּפָרִי
וְהִצַּתִּי אֵשׁ בִּיעֲרָהּ וְאָכְלָה
כָּל-סְבִיבֶיהָ: כב א בַּה
אֹמְרֵיהֶהָ רַד בֵּית-מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדַבְּרַת
שָׁם אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה: ג' וְאִמְרַת שְׁמַע
דָּבָר-יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל--
כַּסֵּא רֹדָד אַתָּה וְעַבְדְּךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים
בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה: ג' כה א אָמַר יְהוָה
עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה וְהִצִּילוּ גִזְלוֹ מִיַּד
עֲשׂוֹק וְגַר יָתוֹם וְאִלְמָנָה אֵל תִּהְיוּ אֵל-

מַרְרֵי קָרָא
יבא בפענונינו בסלף. הנני עליכם לחסורכם: (יד) נאום ה'.
שאינו מושל בתרים ובכספים: חצתי אש ביער. בביהמק:

רש"י
הקב"ה טעה עליו להחריב: צור המישור. הר שכל
סביביו מישור: מי יחיה עלינו כמו כי
שם לרשעים (מלכים ב' ו'): כב (ג) אל חונן: זו אולת דברים:

מַחֲנֵה שִׁי
כב (ג) יסוס. בלא ואלו בחלת מלכ: אל חונן. מרוב כספיו חסר ונפסד
עליו לית חסר: אל חסוס. חליוס פסיד מוכר: ואלו חונן ונפסד
וכן ונתנת עלי דרך ותרנוס וירד. ונתח ואמר כל יורד לענן מחלחח שחיוא בעסק ובמשיור כפי ש או במלחמח ירד ונפסד:
(יד) ופקרתי. ביער. הכנוי לירושלם ר"ל חערס. אשר סביבותיה חסוילם ליער לענן חסוילם כפי כיש חבני יער ובתי
ביער בקרוא: (ול) כה אמר ה' רר בית מלך יהודה. בדר חבית נאמר לו נבואה זו לנפיק אמר רר ואף על פי שואת
נבואה כבר אמרה בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפם אמר לו עוד בנתינת אותות חל עוד בנתינת ושיבסיתם החבסות
ושבות אם ישמעו: (ג) בשערים חאלה. בשערי העזרה כפי ש בספר ובאו בשערי הבית חזה או יתיה פי' הבית חזה בית
המלך לפי שאמר רוכבים כרכב ובסוסים ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה: (ג) כה אמר ה' מיר עשוק. תואר בפלס
סצורת ציון

יבא בפענונינו הנני אבא אליך ונלחמי אחד: יחיה. שרשו
נחת ולולי חחית שהיא גרונת היתה רגושה ופירש ירד ויתג'
וכן ונתנת עלי דרך ותרנוס וירד. ונתח ואמר כל יורד לענן מחלחח שחיוא בעסק ובמשיור כפי ש או במלחמח ירד ונפסד:
(יד) ופקרתי. ביער. הכנוי לירושלם ר"ל חערס. אשר סביבותיה חסוילם ליער לענן חסוילם כפי כיש חבני יער ובתי
ביער בקרוא: (ול) כה אמר ה' רר בית מלך יהודה. בדר חבית נאמר לו נבואה זו לנפיק אמר רר ואף על פי שואת
נבואה כבר אמרה בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפם אמר לו עוד בנתינת אותות חל עוד בנתינת ושיבסיתם החבסות
ושבות אם ישמעו: (ג) בשערים חאלה. בשערי העזרה כפי ש בספר ובאו בשערי הבית חזה או יתיה פי' הבית חזה בית
המלך לפי שאמר רוכבים כרכב ובסוסים ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה: (ג) כה אמר ה' מיר עשוק. תואר בפלס
סצורת דוד

צורה וחזקה ומפני יפסי לנו לגשת אליו ולנלחמנו ופי' יכנסו לוחם:
(יד) ופקרתי. לשנח טליסם להשיב כנמול חסוילם: ביער.
כה ערי יהודה: ואכלת. מפרש סלף:
כב (ג) אחה ועבדך. נכ חלח שומע גם עבדך וגו' ישמעו:
בשערים חאלה. סערי בית עמק: (ג) גול. הנול:

to the gates of the Temple court as in
verse 4, or it may refer to the gates of
the king's palace, for, no one would
enter the Temple gates riding a horse
or a chariot as is mentioned in that
verse.—[Redak]

3. do no wrong—This means
taunting with words.—[Rashi]

The word אֲזָנָה, *wronging*, is used
for two kinds of mistreatment, אֲזָנָה
קָמִיּוֹן, *wronging with money*, as in

Lev. 25:14, where it denotes over-
reaching, either overcharging a pur-
chaser or underpaying a seller.

It is also used to denote אֲזָנָה
wronging with words, as in
Lev. 25:17. There it denotes taunting
one who is vulnerable because of his
lineage or his past actions. The latter
is the more serious offense, and the
prophet is castigating the royal
family for their guilt in this field.

the Lord, those who say, "Who will encamp upon us, and who will come into our dwellings?" 14. And I will visit upon you according to the fruit of your deeds, says the Lord, and I will ignite a fire in her forest, and it will consume all her surroundings.

22

1. So said the Lord: Go down to the house of the king of Judah and speak this word there. 2. And say: Listen to the word of the Lord, O king of Judah, who sits on the throne of David, you and your servants and your people who come in these gates. 3. So said the Lord: Perform justice and charity, and rescue the robbed from the hand of the robber, and to a stranger, an orphan, and a widow do no wrong,

manner because of their arrogance, for they would say, "Who will encamp upon us, and who will come into our dwellings?" Behold I will come upon you and wage war against you.—[Redak]

Who will encamp upon us—Heb. *וְיָחֹם*, *who will encamp upon us*. *Comp.* '(II Kings 6:9) *For there the Arameans are encamped* (וְיָחֹם).—[Rashi]

Redak renders: Who will come down and camp upon us? *Jonathan*, too, renders in this manner. Since the battle took place in the valley, the expression of going down is used.

in our dwelling places—*Jonathan* renders: *בְּבִרְיָתָא*. This may be interpreted as palaces, towers, or fortresses.

14. **And I will visit . . . in her forest**—The reference is to Jerusalem. The cities surrounding Jeru-

salem resemble a forest in that they will be burnt as a forest burns. *Jonathan*, too, renders: in her cities.—[Redak]

Kara renders: **says the Lord**—Who rules over the mountains and the valleys.

And I will ignite a fire in her forest—This refers to the Temple. [See II Kings 19:23, Isaiah 37:24, where the Temple is compared to the Lebanon forest.]

1. **Go down to the house of the king of Judah**—Since this prophecy was given to him on the Temple Mount, the expression, 'go down' is used. Although this prophecy was already conveyed to them (21:12), God commanded him to repeat it when they were in their houses and that he should promise them good if they would heed his words.—[Redak]

2. **in these gates**—This may refer

[illegible]

do no violence, and shed no innocent blood in this place.
 4. For if you will do this thing, there will come into the gates of this house kings descended from David, sitting on his throne, riding in chariots and with horses, he and his servants and his people. 5. But if you do not hearken to these words, I swear by Myself, says the Lord, that this house will become a waste.
 6. For so said the Lord concerning the house of the king of Judah: You are [as] Gilead to me, O head of

Perhaps the mention of the stranger suggests Lev. 19:33, Exodus 22:20, both of which refer to wronging with words by reminding a proselyte of his heathen origin.

Here, he repeats 21:11f. before the king. Also, he admonishes him concerning wronging the stranger, the orphan, and the widow, and concerning bloodshed.—[Abarbanel]

4. the gates of this house—This may refer to the Temple or to the king's palace.—[Abarbanel]

sitting on his throne—This denotes that they will occupy the throne with great pomp, riding in chariots with horses. This implies the perpetuation of the kingdom of the Davidic dynasty, the city of Jerusalem, and the Temple.—[Abarbanel]

5. But if you do not hearken—If you do not hearken to My words, do not rely on the Temple of the Lord, for I have sworn by Myself that this house will become a waste. This alludes both to the Temple and to the house of David, which represents the kingdom.—[Abarbanel]

6. You are [as] Gilead to Me etc.—Even if you are as dear to Me as the Temple, which is high on the mountain peaks, I swear that I will make you a desert.—[Rashi from Jonathan]

You are [as] Gilead—The Temple from which balm and healing emanate to the whole world.—[Rashi]

Redak explains that God compares the royal house to Gilead, the principal city of the eastern bank of the Jordan, on whose name the entire region of Sihon and Og and the entire Bashan was called the land of Gilead. Similarly, you were the head of the entire kingdom of Israel, for Zion and Jerusalem are the capital of the entire land of Israel. The Holy Land is known also as the Lebanon. He, therefore, calls the head of the kingdom the head of the Lebanon. Now I will make you a desert and the cities around you as though they had never been inhabited.

that I will surely—Heb. אֵלֵּי אֲנִי , an expression of an oath.—[Mezudath David]

the Lebanon, that I will surely make you a desert, cities not inhabited. 7. And I will prepare for you destroyers, each one with his weapons, and they will cut your choice cedars and cast them upon the fire. 8. And many nations will pass by this city, and they will say each one to his friend, "For what [reason] did the Lord do so to this great city?" 9. And they will say, "Because they forsook the covenant of the Lord their God, and they prostrated themselves to other gods and worshipped them." 10. Weep not for the dead,

7. And I will prepare—Heb. וְקִדְשָׁתִי, *and I will prepare*.—[*Rashi* from *Targum, Redak, Mezudath Zion*]

and his weapons—Heb. וְקִלְיוֹ, lit his utensils. *Jonathan* renders: his weapons. *Redak* renders: his weapons of destruction. Cf. *Ezekiel* 7:2. Each one will come with his weapons of destruction to destroy the house.

and they will cut your choice cedars—*Since he compares him to*

the Lebanon, this expression is appropriate.—[*Rashi*] *Rashi* follows *Targum Jonathan*, who interprets this verse figuratively: And I will prepare for you destroyers, each one with his weapons, and they will slay your choice mighty men, as they cut down the trees of the forest and cast them into the fire.

Redak, however, explains that the 'cedars' are the roofs of the houses covered with cedar wood.

10. Weep not for the dead—

על מיתולא תהיון עשויה
כבו סבא דלגלי אבי
לא יהוב עוד נחיו נת
אקעא דנדרו תיה:
יא אבי דנדרו אכר יי על
שיום בר יאשיה סלך
שקטא דבית יהודה
דלגלי תחות יאשיה
אבוהי דגלא מן אקרא
הבין לא יהוב לקמן
עור: יי אלהין דאקרא
דאנציוו תיה סמן
ימות נה אקעא דקא לא

ת"א כזו כזו כ"ב ק"ז

וְאֶל־תַּנְדּוּ לוֹ בְּכֹוּ בְּכֹוּ לַהֲלֹךְ כִּי לֹא
יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת־אֶרֶץ מוֹלְדֹתוֹ:
יֵאָכֵה כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־שָׁלֹם בְּךָ־
יֵאֻשְׁיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֶּלֶךְ תַּחַת
יֵאֻשְׁיָהוּ אָבִיו אֲשֶׁר יֵצֵא מִן־הַמָּקוֹם
הַזֶּה לֹא־יָשׁוּב שָׁם עוֹד: יֵי כִי בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־הִגְלִו אֹתוֹ שָׁם יָמוּת וְאֶת־הָאֶרֶץ

סהר"י קרא

ולדקיהו. אמור מעתה חגיגה מיתהו של יהויקים שנאמר בו
ונכלתו תהיה מושלכת לחורבנים ולקרה בלילה (לקמן ל"ו)
מתיוו של יהויכין שנאמר בו ואחרתו אחרות המיד ונ'ו
(לקמן ל"ב): (יא) אל שלום. הוא דקיהו וכך נקרא
(בדברי הימים א' ג') והרבעי שלום וקראו רביעי למלכות
בבני יאשיהו שנחלה מלך והוא ח' ואחר כך יהויקים ואחריו יהויכין
ואחריו נקרא: אשר יצא. ואף על פי שלא יצא

תבכו למת. זה יהויקים כמו שפירש לספח. בגנין כה אכר
ה' אל יהויקים כי יאשיה מלך יהודה לא יספרו לו הוי אמי והוי
אחות קבורת חפור יקבר מחוב והשליך. בכו בכי לחולך. זה
צדקיה שלא שב עוד וראה את ארץ מולדתו: (יא) אל שלום
בן יאשיהו. זה צדקיה שנשחלחם מלכות ביה דור ביסיו:

מנחת שי

(יז) כי נקרא. חד מן פ' פקוקים פטעין דליה כזון אל ויפין בניה פדת חיי
ובנין כמו יהויכין ואכר בעבור יהויקים אל תבכו ואל תנודו לו כי טובה היא לו מיתהו אלא למי ראוי שהבכו לכי שהולך בלילות
כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו וזהו יהויכין שהגלו אותו לבבל ושם מת והיה בבית הכלא לו שנה לו ראוי לבכות
ודרשו רז"ל אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה לבכו שבעה להספד שלשים לנהון
ולתפסות ואכר. בכו בכי להלך בלא בנים בכו סקור בוי"ו בסקור ה"א לס"ד הפעל: וילא כי כה אכר ה' אל שלום בן
יאשיהו. שלום הוא יהויכין ושני שבות היו לו ואש"פ שהיה בן בנו בני בנים הם כבנים לפי שאכר בכי כהו להלך פ'
מי הוא החולך והוא לא שב עדיו משנלה וסת בבבל ורז"ל פ' כי שלום הוא צדקיהו והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כי

מצורת רוד

סופיה כמו קדשו פלמה (י"ל ד') (י) הנוד. עין נוסף: ונקצר בקברי אבותיו: ואל הנודו לו. כן דרך המקום להניח
בדמיון דרך אל ונער. בכו בכי להלך. אל כל בכי להלך. אל כל בכי להלך. אל כל בכי להלך. אל כל בכי להלך.
מחללו כשני ובמקרה שנאמר יפסח מו: כי לא ישוב. על כי לא ישוב עוד ולא יחז' ארץ מולדתו כי שם בגולה ימות
ויקבר: (יא) כי כה. כי כן אשר כ' של שנים ונ'. הוא דקיהו וכן נקרא (בד"ה א' ג') ונדרו"ל: החולך ונ'. לכן שלא כל לו
ספולוכ מסתא יכניה שמלך לפניו כ"ל ספולוכ יאשיהו אכר לכן סמולך תחת יאשיהו אכר חסר יאל כשני לבכלו:

neither bemoan him; weep for him who goes away, for he will return no more, nor see his native land. 11. For so said the Lord concerning Shallum son of Josiah, king of Judah, who ruled instead of Josiah his father, who left this place; he shall not return there again. 12. For, in the place where they exiled him, there he will die, and this land

Namely, for Jehoiakim, who will die before the gate, when they drag him into exile.—[Rashi]

neither bemoan him—I.e. do not shake your head in bemoaning him as is customary.—[*Mezudath David*]

weep for him who goes—*For Jehoiachin and for Zedekiah. Deduce from here that Jehoiakim's death, concerning which it is stated: '(infra 36:30) And his carcass shall be cast to the heat by day and to the cold at night,' is preferable to the life of Jehoiachin, about whom it is stated: '(52:34) And his meals, regular meals etc.'—[Rashi]*

Do not weep for the dead, for Jehoiakim, who died when he was led out of Jerusalem into exile. Since he died, it was better for him than it was for Jehoiachin, who was led into exile and lived a life of disgrace, for he will never again return and see his native land. He remained in prison thirty-seven years. For him it is proper to weep and lament. The

Rabbis explain: Weep not for the dead more than is necessary, neither bemoan him more than the prescribed time. How so? Three days of weeping, seven days for eulogy, thirty days for abstinence from cleaning clothes and cutting hair. Weep for one who goes away without children (*Moed Katan* 27b).—[*Redak*]

11. concerning Shallum—*That is Zedekiah, and that is what he was called in I Chron. (3:14): 'the fourth Shallum.' And he called him the fourth, meaning the fourth to assume the kingship of Josiah's sons, for first Jehoahaz reigned, then Jehoiakim, and after him Jehoiachin, and after him Zedekiah.—[Rashi from Horioth 11b]*

The Rabbis account for this name as based on Zedekiah's righteousness. He was perfect (קָדֵשׁ) in his deeds. Another reason given is that the kingdom of the house of David was completed (שְׁלֵמָה) in his time.

הַזֹּאת לֹא־יִרְאֶה עוֹד: יִהְיֶה בְנֶה בֵּיתוֹ
בְּלֹא־צֶדֶק וְעַלְיוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט
בְּרַעְיוֹתָיו יַעֲבֹד תַּנְסֻפְעֻלוֹ לֹא יִתְחַלֵּץ:
יִהְיֶה אֲבִנֶה־לִּי בֵּית מְדוֹת וְעַלְיוֹת
מְרוּחִים וְקָרַע לוֹ חֲלוֹנֵי וּסְפֹן בְּאֶחָ
וּמִשׁוֹת בְּשִׁשֶּׁר: מִן הַתְּמִלֵּךְ כִּי אֵתָה
מִתְחַרָּה בְּאֶחָ אֲבִיד הַלֹּא אֲכַל

חַיִּי עוֹד: יִהְיֶה בְנֵה בֵּיתוֹ
בְּיָמֶיהָ בְּלֹא קֶשֶׁם
וְעַלְיוֹתָיו בְּלֹא דִינָא
בְּרַעְיוֹתָיו בְּחִבְרִיהָ מִפְּלֹחַ
סִנְיָו וְאֲבִנֶה לִּי לְבֵית
יִהְיֶה אֲבִיד לִי בֵּית
דְּמִשְׁתִּי וְעַלְיוֹת מִפְּלֹחַ
וּפְעִים לִי חֲרָבִין
וּבְסִלְיִי בְּכִיּוֹרֵי אֲרוֹנִי
וְכִפְצִיר קִסְמִי בְּגִין:
וּפִי אֵתָה בְּשִׁשֶּׁר לְשִׁבְרִי
קִמְלָמָא קִרְבָּמָה אֲבִיד
הַלֹּא אֲכַל וְשִׁמְתָה וְעִבְרָה
תִּמְלִי: הַזֹּאת לֹא־יִרְאֶה עוֹד: יִהְיֶה בְנֵה בֵּיתוֹ
בְּיָמֶיהָ בְּלֹא קֶשֶׁם
וְעַלְיוֹתָיו בְּלֹא דִינָא
בְּרַעְיוֹתָיו בְּחִבְרִיהָ מִפְּלֹחַ
סִנְיָו וְאֲבִנֶה לִּי לְבֵית
יִהְיֶה אֲבִיד לִי בֵּית
דְּמִשְׁתִּי וְעַלְיוֹת מִפְּלֹחַ
וּפְעִים לִי חֲרָבִין
וּבְסִלְיִי בְּכִיּוֹרֵי אֲרוֹנִי
וְכִפְצִיר קִסְמִי בְּגִין:
וּפִי אֵתָה בְּשִׁשֶּׁר לְשִׁבְרִי
קִמְלָמָא קִרְבָּמָה אֲבִיד
הַלֹּא אֲכַל וְשִׁמְתָה וְעִבְרָה
תִּמְלִי:

ספר ירמיה קרא

(יג) הִי בֹנֶה בֵּיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק, מִיִּשְׁתֵּה זֶה נִבְרָאָה עַל הַיְּהוּדִים:
(יד) בֵּית בְּדוּת, בְּהִים גְּדוּלִים, וְקָרַע לוֹ חֲלוֹנֵי, בְּרַעְיוֹתָיו לֹא
חֲלוֹנֵי דְּמִשְׁתִּי וְעַלְיוֹת מִפְּלֹחַ, סִנְיָו וְאֲבִנֶה לִּי לְבֵית
עִינִי: וּסְפֹן בְּאֶחָ, הַיִּי וּבְסִלְיִי בְּכִיּוֹרֵי אֲרוֹנִי: (טו) הַתְּמִלֵּךְ
כִּי אֵתָה בְּשִׁשֶּׁר בְּאֶחָ, הַיִּים כְּכֹךְ רֹאשִׁי לְסִלְטוֹת בְּשִׁי שִׁמְתָה

קרא ירמיה

מִיִּינִי מִהֲנֵכֶה עַלֵּי כְּלָלִי יֵלֵךְ: (יג) הִי בֹנֶה בֵּיתוֹ, עַל
וְהַיְּהוּדִים הָיוּ חֲלוֹרִם כְּהוֹלֵה רִשְׁעִי וְיָצָא תַעֲנִין מִדְּבַר לֹכֵן
כִּי חֲחֵה' לֹא הַיְּהוּדִים: (יד) בֵּית בְּדוּת, בֵּית גְּדוֹל כְּמוֹ
אֲשֶׁר מְדוֹת (מִדְּבַר יג) טִים כֵּהֵן מִלְּמֹדֶה: וְקָרַע לוֹ,
וְהַרְחִיק לוֹ חֲלוֹרִים גְּדוּלִי וְקָרַע לוֹ וְכֵן הַתְּמִלֵּךְ
בְּשִׁשֶּׁר (וְעַל יד) קָרַע־תִּי שְׁמִי יִדְחֵה (וְעַל יג) כֹּהֵן לֹכֵן
בְּשִׁשֶּׁר, וְתַלְמִיד כְּסִמְתִּים יִדְחֵה הוּא כְּכֹךְ לֵבֵה הוּא מִתִּין הַיְּהוּדִים, לֹא וְמִשְׁתֵּה כְּכֹךְ כְּמוֹ חֲחֵה מִתְּמִלֵּךְ (לְאִיִּינִינִי)
אֲשֶׁר־לֹכֵה לֵבֵה: (טו) (בֹּה) הַתְּמִלֵּךְ, הַתְּמִלֵּךְ יִמִּים עַל שִׁמְתָה מִתְחַרָּה לְהַכְרִיעַ מִשְׁתַּלְחֵן לְהוֹדִיעַ שִׁמְתָה עַלֵּה:

מנחת יצחק

מִיִּינִי מִהֲנֵכֶה עַלֵּי כְּלָלִי יֵלֵךְ: (יג) הִי בֹנֶה בֵּיתוֹ, עַל
וְהַיְּהוּדִים הָיוּ חֲלוֹרִים כְּהוֹלֵה רִשְׁעִי וְיָצָא תַעֲנִין מִדְּבַר לֹכֵן
כִּי חֲחֵה' לֹא הַיְּהוּדִים: (יד) בֵּית בְּדוּת, בֵּית גְּדוֹל כְּמוֹ
אֲשֶׁר מְדוֹת (מִדְּבַר יג) טִים כֵּהֵן מִלְּמֹדֶה: וְקָרַע לוֹ,
וְהַרְחִיק לוֹ חֲלוֹרִים גְּדוּלִי וְקָרַע לוֹ וְכֵן הַתְּמִלֵּךְ
בְּשִׁשֶּׁר (וְעַל יד) קָרַע־תִּי שְׁמִי יִדְחֵה (וְעַל יג) כֹּהֵן לֹכֵן
בְּשִׁשֶּׁר, וְתַלְמִיד כְּסִמְתִּים יִדְחֵה הוּא כְּכֹךְ לֵבֵה הוּא מִתִּין הַיְּהוּדִים, לֹא וְמִשְׁתֵּה כְּכֹךְ כְּמוֹ חֲחֵה מִתְּמִלֵּךְ (לְאִיִּינִינִי)
אֲשֶׁר־לֹכֵה לֵבֵה: (טו) (בֹּה) הַתְּמִלֵּךְ, הַתְּמִלֵּךְ יִמִּים עַל שִׁמְתָה מִתְחַרָּה לְהַכְרִיעַ מִשְׁתַּלְחֵן לְהוֹדִיעַ שִׁמְתָה עַלֵּה:

שְׁמוֹת הַיְּהוּדִים כִּי בְּכַזְבִּים בֵּית וְכֹכֵר בְּאֶחָ בֵּית הַיְּהוּדִים
בְּשִׁשֶּׁר בְּכִיּוֹרֵי אֲרוֹנִי וְכִפְצִיר קִסְמִי בְּגִין:
וְהַיְּהוּדִים הָיוּ חֲלוֹרִים כְּהוֹלֵה רִשְׁעִי וְיָצָא תַעֲנִין מִדְּבַר לֹכֵן
כִּי חֲחֵה' לֹא הַיְּהוּדִים: (יד) בֵּית בְּדוּת, בֵּית גְּדוֹל כְּמוֹ
אֲשֶׁר מְדוֹת (מִדְּבַר יג) טִים כֵּהֵן מִלְּמֹדֶה: וְקָרַע לוֹ,
וְהַרְחִיק לוֹ חֲלוֹרִים גְּדוּלִי וְקָרַע לוֹ וְכֵן הַתְּמִלֵּךְ
בְּשִׁשֶּׁר (וְעַל יד) קָרַע־תִּי שְׁמִי יִדְחֵה (וְעַל יג) כֹּהֵן לֹכֵן
בְּשִׁשֶּׁר, וְתַלְמִיד כְּסִמְתִּים יִדְחֵה הוּא כְּכֹךְ לֵבֵה הוּא מִתִּין הַיְּהוּדִים, לֹא וְמִשְׁתֵּה כְּכֹךְ כְּמוֹ חֲחֵה מִתְּמִלֵּךְ (לְאִיִּינִינִי)
אֲשֶׁר־לֹכֵה לֵבֵה: (טו) (בֹּה) הַתְּמִלֵּךְ, הַתְּמִלֵּךְ יִמִּים עַל שִׁמְתָה מִתְחַרָּה לְהַכְרִיעַ מִשְׁתַּלְחֵן לְהוֹדִיעַ שִׁמְתָה עַלֵּה:

מצודת דוד

(יג) וְהַיְּהוּדִים הָיוּ חֲלוֹרִים כְּהוֹלֵה רִשְׁעִי וְיָצָא תַעֲנִין מִדְּבַר לֹכֵן
כִּי חֲחֵה' לֹא הַיְּהוּדִים: (יד) בֵּית בְּדוּת, בֵּית גְּדוֹל כְּמוֹ
אֲשֶׁר מְדוֹת (מִדְּבַר יג) טִים כֵּהֵן מִלְּמֹדֶה: וְקָרַע לוֹ,
וְהַרְחִיק לוֹ חֲלוֹרִים גְּדוּלִי וְקָרַע לוֹ וְכֵן הַתְּמִלֵּךְ
בְּשִׁשֶּׁר (וְעַל יד) קָרַע־תִּי שְׁמִי יִדְחֵה (וְעַל יג) כֹּהֵן לֹכֵן
בְּשִׁשֶּׁר, וְתַלְמִיד כְּסִמְתִּים יִדְחֵה הוּא כְּכֹךְ לֵבֵה הוּא מִתִּין הַיְּהוּדִים, לֹא וְמִשְׁתֵּה כְּכֹךְ כְּמוֹ חֲחֵה מִתְּמִלֵּךְ (לְאִיִּינִינִי)
אֲשֶׁר־לֹכֵה לֵבֵה: (טו) (בֹּה) הַתְּמִלֵּךְ, הַתְּמִלֵּךְ יִמִּים עַל שִׁמְתָה מִתְחַרָּה לְהַכְרִיעַ מִשְׁתַּלְחֵן לְהוֹדִיעַ שִׁמְתָה עַלֵּה:

שְׁמוֹת הַיְּהוּדִים כִּי בְּכַזְבִּים בֵּית וְכֹכֵר בְּאֶחָ בֵּית הַיְּהוּדִים
בְּשִׁשֶּׁר בְּכִיּוֹרֵי אֲרוֹנִי וְכִפְצִיר קִסְמִי בְּגִין:
וְהַיְּהוּדִים הָיוּ חֲלוֹרִים כְּהוֹלֵה רִשְׁעִי וְיָצָא תַעֲנִין מִדְּבַר לֹכֵן
כִּי חֲחֵה' לֹא הַיְּהוּדִים: (יד) בֵּית בְּדוּת, בֵּית גְּדוֹל כְּמוֹ
אֲשֶׁר מְדוֹת (מִדְּבַר יג) טִים כֵּהֵן מִלְּמֹדֶה: וְקָרַע לוֹ,
וְהַרְחִיק לוֹ חֲלוֹרִים גְּדוּלִי וְקָרַע לוֹ וְכֵן הַתְּמִלֵּךְ
בְּשִׁשֶּׁר (וְעַל יד) קָרַע־תִּי שְׁמִי יִדְחֵה (וְעַל יג) כֹּהֵן לֹכֵן
בְּשִׁשֶּׁר, וְתַלְמִיד כְּסִמְתִּים יִדְחֵה הוּא כְּכֹךְ לֵבֵה הוּא מִתִּין הַיְּהוּדִים, לֹא וְמִשְׁתֵּה כְּכֹךְ כְּמוֹ חֲחֵה מִתְּמִלֵּךְ (לְאִיִּינִינִי)
אֲשֶׁר־לֹכֵה לֵבֵה: (טו) (בֹּה) הַתְּמִלֵּךְ, הַתְּמִלֵּךְ יִמִּים עַל שִׁמְתָה מִתְחַרָּה לְהַכְרִיעַ מִשְׁתַּלְחֵן לְהוֹדִיעַ שִׁמְתָה עַלֵּה:

15. Shall you reign—Will you
live long that you contend to make
your rule oppressive to let all know
that you are a king?—[Rashi]

Do you expect to remain on the
throne for a long time, to enjoy the
beautiful houses of cedar that you

have built through dishonesty and
violence?—[Redak]

Jehoiakim's construction of
sturdy cedar houses, capable of
standing many years, indicate that
he expected to remain on the throne
for many years. The prophet, there-

he will no longer see. 13. Woe to him who builds his house without righteousness and his upper chambers without justice, who makes his fellowman work without wages and his hire he does not give him. 14. Who says, "I will build myself a wide house with spacious upper chambers, and he cuts out windows for himself, and it is ceiled with cedar and painted with vermilion. 15. Shall you reign, for you compete with the cedar?"

Your father—did he not eat

13. Woe to him who builds his house—*He is saying this about Jehoiakim, who was a wicked man, and the end of the section proves this: 'Therefore, so said the Lord about Jehoiakim.'*—[Rashi]

As mentioned above, Jehoiakim is meant by 'the dead.' After the Scripture identifies the one 'who goes away,' it returns to identify 'the dead.' Jehoiakim built his palace by robbing and cheating.—[Redak]

who makes his fellowman work without wages—He would hire workers to build his houses and not pay them their wages.—[Redak]

and his hire he does not give him—Heb. ופָּעֻלוֹ, lit. his labor, meaning the hire for his labor. Rabbi Joseph Kimchi renders: his laborer. And his laborer—he does not give him [his hire].

14. Who says, I will build myself—Who says, "I will build," and he builds.—[Redak]

a wide house—Heb. בֵּית מִדּוֹת, lit. a house of measures, a large house. Cf. (Num. 13:32) *Men of great stature (אֲנָשֵׁי מִדּוֹת), who have what to measure.*—[Rashi]

Redak explains that the implication is 'house of large measures.'

spacious upper chambers—Heb. מִרְוּחִים. This may also be translated: airy upper chambers, made for summer use.—[Redak]

and he cuts out . . . for himself—Heb. וַתִּקַּע, lit. he tears. *And he widens for himself.* (Some emend: *And he opens for himself.*) Comp. (supra 4:30) *that you enlarge (וַתִּקְרַע) . . . with paint.* Also (Isaiah 63:19) *Had You rent (קָרַעַת) the heavens, had You descended.* They are all an expression of opening.—[Rashi] Rabbi Joseph Kara does indeed interpret it as an expression of widening. He, however, cites only the first verse, which speaks of painting the eye to give the impression that it is larger. Rashi, however, quotes the second verse as well. This is more likely to be interpreted as an expression of opening, rather than 'widening.' Moreover, Rashi's conclusion appears to support the emendation. See also Rashi (above 4:30). Redak, too, interprets it as an expression of opening. He bases this on Targum Jonathan.

windows—Heb. חִלּוּנֵי, same as חִלּוּנִים.—[Redak]

and ceiled with cedar—*He covers the roof with cedars.*—[Rashi]

* For Rashi's commentary turn to page 242.

and drink and perform justice and righteousness? Then it was well with him. 16. He judged the cause of the poor and needy, then it was good. Is not that the knowledge of Me? says the Lord. 17. For your eyes and your heart are on nothing but your gain and on innocent blood to shed and on the oppression and on the crushing to do. 18. Therefore, so said the Lord about Jehoiakim, king of Judah: They will not lament him, [saying], "Hoe, brother!" or "Hoe, sister!"

fore, asks him, "Will you really rule so long, that you have attached yourself to the cedars?"—[*Mezudath David*]

Redak and *Mezudath David* render: that you attach yourself to the cedars.

your father—*Josiah, who demeaned himself with humility, did he not eat and drink and enjoy pleasure all the days of his life?*—[*Rashi*]

I would not blame you for your pleasures if you performed justice and righteousness, for your father Josiah ate and drank in kingly manner and enjoyed his bounty, but since he performed justice and righteousness, it was well for him, and he enjoyed his bounty all his life. But you are enjoying the bounty of this world unjustly, for your buildings with which you enjoy this world are not built with justice and righteousness, but with oppression. Likewise, your eating, your drinking, and your other pleasures are derived through violence, as is stated further, "For your eyes and your heart are on nothing but your gain . . ." Others explain that Jehoiakim would constantly engage in fasts in order to expiate his sins. Therefore, God tells

him, "Your father—did he not eat and drink and perform justice and righteousness?" [The fasts are of no avail without sincere repentance.] *Jonathan* renders: Do you think to be like the first king? Your father—did he not eat and drink and perform true and just judgment? Then it was well with him. He sees David as the 'father' in this verse, i.e. the first king of the dynasty. Do you think to be like him because you are his descendant? No, it is not so. David performed true and just judgment. He calls David the cedar because he was like a cedar in Lebanon.—[*Redak*]

16. **Is not that the knowledge of Me?**—See above 9:23. *Jonathan* renders: Is not that the knowledge which I desire?

17. **on your gain—to steal money.**—[*Rashi*]

I.e., your thoughts are only on your desire to acquire wealth.—[*Redak*]

the crushing—Heb. הַקְרִיצָה, *the crushing of the poor, and עֶשֶׂק, oppression proves it, for 'oppressed' and 'crushed' are always juxtaposed in the language of the Scriptures. Cf. (I Sam. 12:3) Whom did I oppress or whom did I crush?*—[*Rashi*]

[illegible][illegible][illegible][illegible]

21. **in your peaceful times**—Heb. **בְּשָׁלוֹמְךָ**, *when you lived in peace*. — [Rashi]
 they had many times of peace when their deeds were good. When they commenced to commit evil deeds and they were still living in peaceful

they will not lament him, "Hoe, lord!" or "Hoe, his glory!" 19. A donkey's burial shall he be buried, dragged and tossed past the gates of Jerusalem. 20. Ascend to the Lebanon and cry, and on the Bashan give forth your voice, and cry for Avarim for all your lovers have been broken. 21. I spoke to you in your peaceful times. You said, "I will not heed."

monarch. The prophet tells us that for a man it was customary to lament, "Hoe, brother!" and for a woman, "Hoe, sister!" This may also allude to Jehoiakim's wife although she is not mentioned.—[*Redak*]

Others explain: When he dies, his kinsmen will not lament him, saying, "Hoe, brother!" Neither will his kinswomen lament him, saying, "Hoe, sister!" I was to him a sister.—[*Abarbanel, Mezudath David*]

"Hoe, his glory!"—*Woe for his glory.*—[*Rashi*]

Redak interprets הָיָה as *his might and his glory*, following *Jonathan*, who renders: Woe to his kingdom!

19. **A donkey's burial**—*As they drag the carcass of a donkey, so will they drag his carcass.* The word שָׁרָן used by *Targum Jonathan* means, *they will drag.*—[*Rashi from Jonathan*]

Just as it is customary to drag a donkey's carcass outside the city, so will the carcass of Jehoiakim be dragged past the gates of Jerusalem.—[*Kara*]

Just as a donkey is not buried, so will he not be buried, for the donkey's burial is to be dragged and tossed into a dungheap; so will they do to Jehoiakim's carcass, and they will throw him outside the gates of

Jerusalem, for he died outside Jerusalem when they were leading him into exile the second time, and the Chaldeans did not permit his burial.—[*Redak*]

*20. **Ascend the Lebanon and cry**—*Go up to the Temple and cry.*—[*Rashi from Targum Jonathan*]

for all your lovers have been broken—All your allies have been defeated by Nebuchadnezzar. The king of Assyria was broken, and the king of Egypt, too, was broken in the days of Jehoiakim, as Scripture states: '(II Kings 24:7) And the king of Egypt no longer went out of his land, for the king of Babylonia had taken from the river of Egypt until the Euphrates River, all that belonged to the king of Egypt.' Although afterwards in the times of Zedekiah, '(below 37:5) And Pharaoh's army left Egypt, and the Chaldees who were besieging Jerusalem heard their report, and they withdrew from Jerusalem,' later Nebuchadnezzar vanquished Egypt and laid their land waste.—[*Redak*]

Kara takes 'Lebanon' and 'Bashan' as figurative of the houses Jehoiakim had built from the cedars of Lebanon and the terebinths of Bashan. The prophet tells him that he will then lament over these houses that he had built.

* For *Rashi's* commentary turn to page 242.

This is your way since your youth, for you did not hearken to My voice. 22. All your shepherds shall be broken by the wind, and your lovers shall go into captivity, for then you shall be ashamed and confounded because of all your evil. 23. You, who abide in the Lebanon, who nest in the cedars, how gracious shall you be when pangs come to you, the pain of a woman in travail? 24. As I live, says the Lord, though Coniah the son of

times, the Lord would castigate them through His prophets, but to no avail.—[Redak]

since your youth—The youth of the Jewish people is the generation that was freed from Egypt and wandered for forty years in the desert, for that was the nation's initiation into God's service. See above 2:2.—[Redak]

for you did not hearken to My voice—From the very beginning, you did not hearken to My voice.—[Mezudath David]

22. All your shepherds—All your kings.—[Rashi]

This refers to the kings of Judah.—[Kara]

Redak interprets this as a reference to the kings of Assyria and Egypt, who were to Judah as leaders and shepherds.

shall be broken by the wind—Heb. תִּדְרֶה רוּחַ, lit. the wind shall break. *The east wind shall break them.*—[Rashi]

Redak renders: The wind shall devour them. They shall quickly break as though the wind had driven them. *Jonathan* renders: They shall be scattered to every direction (רִיחַ).

and your lovers shall go into captivity—These are the kings of

Egypt, upon whom Jehoiakim and Zedekiah depended, for so we find that Nebuchadnezzar besieged Egypt, 'and he spoiled her spoil and plundered her booty (Ezekiel 29:19),' and then, when you see the kings of Egypt upon whom you depend, going off into exile, you will be ashamed and confounded because of all your evil.—[Kara]

23. You, who abide in the Lebanon, who nest in the cedars—Heb. מְקוֹנְנֵי יִשְׁבָּת. These peculiar forms are meant as a combination of the present and past tenses: You who abide now and who abided before this in the Lebanon. You who nest now and who nested before this in the cedars, for they were still in the land compared to the Lebanon.—[Redak]

who nest in the cedars—For you placed your nest in the towers of the cedar houses to build wide houses.—[Rashi]

The houses of the wealthy were ceiled with cedar as were those of Jehoiakim.—[Redak]

how gracious shall you be—Heb. גִּדְוָה. *What grace have you found because of the height of your towers, in the eyes of your plunderers, when birth pangs come upon you. And*

יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתֶם עַל־יַד
יְמִינִי מִשֵּׁם אֶתְקַנְךָ: בְּיִגְתִּיךָ בֵּיד
מִבְקָשִׁי נִפְשָׁה וּבֵיד אֲשֶׁר־אַתָּה יָגוּר
מִפְּנֵיהֶם וּבֵיד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל
וּבֵיד הַכַּשְׁדִּים: יוֹהַמְלָתִי אֶתָּה וְאַתָּה
אִמָּךְ אֲשֶׁר יִלְדָתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֶרֶת
אֲשֶׁר לֹא־יִלְדָתָם שֵׁם וְשֵׁם תָּמוּתוּ:
כִּי וְעַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הֵם מִנְּשָׂאִים אֶת־

אֲרִי אִם יִהְיֶה כִּנְיָה כִּר
יְהוֹיָקִים כָּלָה שְׂבָטָא
דְּבֵית יְהוּדָה פְּנִלָה
דְּעֻקָּא עַל יַד יוֹסִינִי אֲבִי
סִבְקָן בְּמִקְרֵי אֲנִלְנָה:
כִּה וְאַתְּנִיךָ בֵּיד דְּקִשָּׁן
לְמִקְרָאָה וְיָבֵד דְּאֵת
דְּחִיל סָן קְדִישִׁהוֹן וְיָבֵד
גְּבוּרָדָצַר מֶלְכָּא דְּבָבֶל
וּבִיךָ אֶתְּ שֶׁר אֲרִי:
כִּי וְאַתְּשִׁיל יִתְה וְיִתְה
אִמָּךְ דִּלְקָדָה לְאַבֵּע
אוֹתְחִי דְלָא אוֹתְגִידִהוֹן
הִסָן וְסָקָן קְבוּרִהוֹן:
כִּי וְלִאֲרָעָא דִּיאֲנִי סִקְסָן
יִת נִקְשִׁיהוֹן לְסִבָּה הִסָן

רשי

מהר"י קרא

בניד כחותם של פבעת שאדם שמים על יד ימינו משם חיינו
מנחקו ומשליכו בעבור: (כה) ונתתיך. כנידו ביר מבקשי
נפשך (כו) והחלתי אותך זאת אמר. כענין שנאמר בסלבים
וינל ירהיבין ואת אמר הסלבי ויסלר את מחברו דרדי:
(כז) ועל הארץ אשר הם כנשאים את נפשם. כמי שנתשא

(בר) הורה על ידי ימינו. מקום והחוס כחוד כשר ורועי:
אהקנך. אהקנך לאון החיקס כללן לטענה (לפיל י"ב) עד
החיקו חותם (יהושע ח') והנו"ן יחירה כי ומדרש אגדה
מקום שחתה שחתה כטענה ככלל ואסאל הקב"ה על
שנכנע כחבו את האים הזה פרידו (כלל) ונולד לו ורובכל
ככלל ואמר על פי הנביא ביום ההוא אהקנך ורובכל כן
לאכזי אם יביה חותם על ידי ימינו אהקנך: (כז) והמלה.

רד"ק

שאלתיאל עבדי ושמתוך כחותם (לקמן סוף מ"ג) כלפי אשחר
לשון השלכה: (כו) מנשאים את נפשם. לשון נחמומים
סנחת שם

וסבת אשח: (כד) אהקנך. כפי"ו דענא לחסרן וי"ו ח"א כסלל וסנ"ן נוסח
וסנ"ן הכפף. חל פליל ודנא קל בנ"ף פ' נספר כנסתם חל א"ף. וסנ"ת
חית פסוק. סיני כחוס נסחיקאל שם אהקנך ד' חסר כ' חסר ח' חסר ח' חסר ח'
אין נוסח מילות בית דוד. אהקנך אין חסר כלל אלא אהקנך כחוסר.
ד"ל פסוק ניקחם ואלה סבתו על. ויסקי לומר אהא שורבנא שניס
יחא וסנן וכספס אשחר לנח יסנר' וסנר' אשחר לנח יסנר' חסר ח' חסר ח'
אין פסוק ארבעה שנים כמים וסנן. דרש ב"שילל. לית חן שסר ח' ח'
(כז) וכי וננודלור פון נלל ביד כסריס. כפ"ל כ"י פולס: שוב ורד

בבית האמורים ומשל בן ננו ורובכל בן שאלתיאל ביהודה וישב
על כמא דוד ואמר לו ומהסין כחותם כננר כה שאמר לאכזי אם יהי בניד חותם על ידי ימינו כי משם אהקנך: (כז) ונתתיך.
כל אלו ביר שאמר לענין אמרם. בן אשר הצל אחכם מיד כסרי' אשר אתה תיר פניהם. שלא ידית לך כד לנסח כננר:
לחוק לענין היותו ומיורש ביר מבקשי נפשך שלא יחבלו עליך: אשר אתה תיר פניהם. שלא ידית לך כד לנסח כננר:
וביר נבוכדנצר מלך בבל. שהוא מלך דן וקשה כבו שנאמר עליו עלה אריות מסבכו וסמיתו עני נספ: עקבס: וביר
הכשדים. שהם נתי וקשה שר לא יסא שנים כבו שנאמר עליהם דגיו חמר העברה: (כו) והמלה. כמי והשלחתי וכן
ויסלי את הכלים ובכאר אשר ילרחך. י"ל שהיה דוכה לה בעשעים רעים. לפיכך היה אומר שם אמי בכלבים שיהיה הבן
דוכה לאם: על הארץ אחרת. בירדת השחרור בלא ידעת חתאר כמא רגסון נכריה הכבש אחר חרור חרור: אשר לא ילדתם
שם. שם חסמאן שם בני משפחה שחרבו עליכם: שם משפחה. שם חסמאן שם בני משפחה. שם חסמאן שם בני משפחה. שם חסמאן שם בני משפחה.
הארץ. כבו חל הארץ ורבים כבוה: אשר הם כנשאים את נפשם. שתי כנשאים אותם נביאי חשקר שיסובו הגלים
עתה חרבה כבוה כלי בית ה' מוסבים סבכל עתה סמרה גוי ובעבור זה חיי מנשאים את נפשם וסמיתו על שם

מצודת ציון

כן תקבלת הספסם שחמיתם כה כלגורם וכן חומתך וסחיק
(כרלשית ל"ח) אהקנך. שנין סמחה וספסר: (כז) יתר.
סנין פחד כמא יתר פולס (מנכר כ"ג) (כו) והמלה. שם
כסלל כמא ויסלל חל כסלל (יטב ח') ילדתי. שנין גדול
ופלסין וכן ילדתי על כדני יוסף (כרלשית ז') (כו) מנשאים.
אשר גדלם פוןך ללנח כדנך רס: (כז) ועל הארץ. ואל הארץ:

כילדס ד"ל כי כסנר וזו המלה ק"ה כסני כלויס: (כד) חותם.
כמו טענה שחמיתם וכן לגורם כחון חסר קל די יסנין ולינו
פנינו סמנה וחתם כסלל כדנר כסלל כן חלס: שם חסמאן.
סנ"ל סנין חוןך מן כיד וסני סמחילי לעספס שחמיתם מן אסר
כמא הוטל כסנחת וללס חסר אף כסמח חסר דוד מ"ס חוןך:
(כז) ונתתיך ביד גוי. כמל דנר סמסין כסות כמ"ס לאגליל
ספנין וסמחיו: (כו) והמלה ילרחך. כסללן חוןך: אשר ילרחך.

is an expression of consolation, that
their soul lifts itself to console itself
and to say, "We will again return to
our land."—[Rashi]

The false prophets would assure

them that the exiles would return
very soon, as he says, "Behold, the
vessels of the house of the Lord will
be restored from Babylon now
quickly etc. (27:16)." Because of

Jehoiakim, king of Judah, be a signet on My right hand, from there I will remove you. 25. And I will deliver you into the hand[s] of those who seek your life and into the hand[s] of those you fear and into the hand[s] of Nebuchadrezzar, king of Babylon, and into the hand[s] of the Chaldees. 26. And I will cast you and your mother who bore you, to another land where you were not born, and there you shall die. 27. But to the land to which they long

his son Jeconiah. Here he is called Coniah as a sign of denigration.—[Redak]

a signet—*Engraved and sealed in the flesh of My arm.*—[Rashi]

Others define this as the seal on a signet ring, which is worn constantly, both day and night. God says, "Though Coniah . . . would be a signet on My right hand, which is never removed, from there I will remove you."—[Redak, Kara]

Malbim calls to our attention that in the prophecy of Haggai (2:23), God says, "On that day I will take you, Zerubbabel, and I will make you like a signet," for the King Messiah will be like a signet ring on God's right hand, so to speak. Just as the name of the owner of the ring is engraved on his signet ring, through which he makes himself known, so will God's name be known in the world through the King Messiah, through whom His miracles will be known. He says here that, though, in the future, Coniah will be the signet on My right hand, for the Messiah will spring from his seed, now I will remove him from there.

into the hand[s] of . . . and into the hand[s] of etc.—The repetition

is to intensify the power of the sentence, as follows.—[Redak]

into the hand[s] of those who seek your life—I.e. people who will not have pity on you.

into the hand[s] of those you fear—And you will not be able to stand up before them.

and into the hand[s] of Nebuchadrezzar king of Babylon—a powerful and harsh king, as above 4:7, where he is likened to a lion.

and into the hand[s] of the Chaldees—a strong and harsh nation, called by Habakkuk (1:6), 'the bitter and hasty nation.'—[Redak]

26. **And I will cast**—Heb. *והטלתי*, an expression of throwing.—[Rashi]

who bore you—This is stated because he resembled her in his evil deeds. For this reason, the king's mother is always mentioned in Kings, since he resembled her in his deeds.—[Redak]

where you were not born—and you will not find relatives who will show you clemency.—[Redak]

and there you shall die—This too is a curse, that they will die in an unclean land.—[Redak]

27. **they long**—Heb. *מונשאים אתם*, lit. they raise their souls. *This*

to return there, there they shall not return. 28. Is this man, Coniah, a despised, shattered image, or a vessel in which there is no use? Why were he and his seed cast away, thrown to a land they know not? 29. O land, land, land, hearken to the word of the Lord. 30. So said the Lord: Inscribe this man childless, a man who will not prosper in his days,

this, Jehoiachin and the other exiles relied on the falsehoods of the prophets.—[Redak]

28. **Is . . . a despised . . . image**—It is a rhetorical question. Is this man a broken and despised image, that he was cast away from My face like a vessel in which there is no use?—[Rashi]

shattered—Heb. נָפֶץ, broken. Cf. '(Psalms 2:8) Like a potter's vessel you shall shatter them (תִּפְּצֵם).' [Others annotated: הַעֲצָב is like 'the idols (הַעֲצָבִים)'. 'We may swathe (מַעֲצָבִין) an infant' in Tractate Shabbath 22:6. That is to say, 'Are you despised and broken in your eyes like a small infant who is being swathed (emmailloter in French)? This one is not worthy.]]—[Rashi]

This annotation was apparently added to Rashi at some later date by a copyist. The derivation from הַעֲצָבִים is not clear, since this word is used in Scripture only in the sense of 'idols,' which has no connection to the definition of the word in this verse according to the annotators.

Abarbanel derives it from עָצַב, sadness. Is this man, Coniah, a sad, despised, scattered person. I.e., is he a poor, wretched person, wandering from one country to another?

a vessel in which there is no use—Such vessels are usually cast out of the house.—[Redak]

cast away—Heb. הוּטָל, thrown, an expression of throwing that has no restoration. Comp. '(Psalms 37:24) If he falls, he will not be cast off (יִטָּל).'—[Rashi]

he and his seed—Although he was to be inscribed childless, perhaps he had children when he was driven into exile, and they subsequently died in Babylon.—[Redak]

thrown—Heb. הוּטָל, synonymous with הוּטָל, repeated for emphasis.—[Redak]

29. **O land, land, land**—He was exiled from his land to another land, and you, the land of Israel, hearken to the word of the Lord. Another explanation: **O land, land, land**—A land that is a land among lands, the most esteemed of all of them. Another explanation: Eretz Israel had three lands in it: Judea, Transjordan, and Galilee.—[Rashi] The first explanation follows Targum Jonathan. Redak explains that the repetition is merely for emphasis. The prophet is addressing the people of the land.

30. **Inscribe**—This type of command resembles the command of

כִּי לֹא יִצְלַח מִזֶּדְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל-כֶּסֶס
 דָּוָד וּמוֹשֵׁל עוֹד בְּיְהוּדָה: כִּג* הוּי
 רָעִים מֵאַבְדִּים וּמִפְצִים אֶת-צֶאֱן
 מִרְעִיתִי נְאֻמ־יְהוָה: יִלְכֶן כֹּה־אָמַר
 יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל-הָרָעִים הָרָעִים
 אֶת-עַמִּי אַתֶּם הַפְצַתֶם אֶת-צֶאֱנִי
 וּתְדָחוּם וְלֹא פָקַדְתֶּם אֹתָם הֲנִי פָקַד
 עֲלֵיכֶם אֶת-רָע מַעַלְלֵיכֶם נְאֻמ־יְהוָה:
 יוֹאֲנִי אֶקְבֹּץ אֶת-שְׂאִרֵי צֶאֱנִי מִכָּל
 הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר-הִדְחֵיתִי אֹתָם שָׁם
 וְהִשְׁבֹּתִי אֹתָהֶן עַל-נִוְהֶן וּפְרוֹ וּרְבוֹ:

יצלח קיומיהו אבי לא
 יצלח מושיעיהו גבר יסבי
 על פוקסי דוד וקביר
 שולטן על רבתי יהודה:
 כג פרנסא דקארדון
 וקבירן יה עם דאקביר
 שמי עזיהו אסר יי
 י קבן פרנן אסר יי
 אלהא דישקאל על
 פרנסא דקבירן יה
 עמי אהון קבירן יה
 עמי וסלטי לחינון ולא
 תבעתון יתהון הקאנ
 סקער עליונות כישות
 עורביון אסר יי
 יואנא אכנישית שאר
 דעמי סכל קדינהא
 דאגיתיה יתהון קמון
 נאחב יתהון לאקביריון
 ויששון

כד"ר קרא

רש"י

כג (א) הוּי רועים . מלכי יהודה : (ב) וְלֹא פָקַדְתָּם
 ולאסר החרש והכסנר עמו והמליך את צדקיהו דודו תחתיו וזה
 כג (א) הוּי רועים מאבדים ומפצים את צאן פרעתי . הם מלכי ישראל ומלכי יהודה שהורו את ישראל עד

רד"ק
 כג (ב) וְלֹא פָקַדְתָּם : כספוס דמיוןס ספס יודי כס יצין וחסר ואל יודי כס יצין
 יצח : וגם כזה לא התי' לו תצלח' שיהי' מורש' מושל בידעת
 והנה ורובכל שיהיו בן בנו היה מושל ביהודה אלא כמו שאמר ר"ל ששעת תשובת בניה האמורי' ואסרו רבותינו ור"ל נולדת
 חושבה שמקדחת נור רגשו של אר שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי וכיון ששעה תשובת נחפד לו נור דין לסוב' נולדת
 לו אקדך והוביל בן שאלהאל עבדי ושפתוך כרחם כי כך כרחיו ועור אסרו א"ל ויהיו גלות סכפרת על הכל שנאמר
 כתבו את האיש הזה ערירי ובתר דגלה כתוב ובני כניור אסיר בנו שאלהאל בנו יוני' : (א) הוּי רועים . אסר על כלבי ויהיה
 הרעים אסר להם ויהי אהם מאבדים ומפצים את צאן פרעתי בל' שאני הייתי רועת אהם בשחי' שוכעים לקלי' ואחר
 שהייתם אהם רועים אהם נהגתם אהם בדרך רעת ואבדתם והפיצתם אותם בגלות : (ג) לִכֶן . ולא פקדתם אותם . ולא
 רשגתם עליה' אנה הם ומה הם פושים אם סוב ואם רע ויהי לכם לרעת כי בעון הוא שסגרתם וגולי' ובעשש שלא פקדתם
 אות' רגני פוקד עליכם את רוע מלליכם : (ג) ואני אקבץ . אם על גלות בכל אסר יהיה פירש ולא יוראו מור וסן רב או ידית

מצודת ציון

מצודת דוד

כג (ג) וְלֹא פָקַדְתָּם . ענין פקוד כמו ויטן כסס (שמו"ה) : כפרתי .
 מלשון מדה : (ג) ותורעם . מלשון דחיק : פקדתם .
 ענין זכרון : והסנה : מלליכם . מלליכם : (ג) ניהי . מזהם
 כמו טה שטן (שפי' ר"ג) : ופרו . פשוט פירוש ר"ל וילידו כניס :

כג (ד) הוּי רועים . יס' התאון סל מלליכם כרעים אשר בעששים
 מללדים ומסודים אל כסס וללח גולס בללחון לויסיה : צאן פרעתי . יס' יסלח' שמי לכה לרועם : (ג) אהם צפוחם .
 כ"ל בעושים נפשו ב"ן המלכות ונדרה בללחון מלליכם : ולא פקדתם אותם . וחסדי לקחן אל מללתי וגו' כי כניס יגלו ומסס יסלח' ותשובותי .
 חסור מליס דוע מעשיס (לשני מליס נמול : (ג) ואני אקבץ .

know where they were and what they were doing, whether good or evil. You should have known that because of their iniquity they would be driven away into exile. Now, as a punishment for not taking care of them, I will visit upon you the evil of your deeds.—[Redak] This is a play on words. The word for 'you have

not taken care' (לא פקדתם) and the word for 'visit' (פקד) stem from the same root (פקד).

3. And I will gather—If the reference is to the return from the Babylonian exile, the words 'and they shall no longer fear' in verse 4 are to be interpreted to mean that they will not fear enemies for a long time. It

for no man of his seed shall prosper, sitting on the throne of David or ruling anymore in Judah.

23

1. Woe to the shepherds who destroy and scatter the flocks of My pasture! says the Lord. 2. Therefore, so says the Lord God of Israel concerning the shepherds: You who pasture My people, you have scattered My flocks and have driven them away and have not taken care of them; behold, I will visit upon you the evil of your deeds, says the Lord. 3. And I will gather the remnant of My flocks from all the lands where I have driven them, and I will restore them to their dwellings and they shall be fruitful and multiply.

to seat his heir on the throne, for Nebuchadnezzar removed him from the throne and exiled him and his wives and his mother, the craftsmen and the gatekeepers with him, and crowned his uncle Zedekiah in his stead.

for no man of his seed shall prosper—In this, too, no man of his seed shall prosper, namely that no one will occupy the throne of David nor rule in Judah. Although we find that Zerubbabel, his great grandson, did rule over Judah upon the return of the exiles, the Rabbis (*Pesikta d'Rav Kahana* p. 163a) state that this was because Jehoichin repented while in prison. They state further: Repentance is great, for it nullifies a person's sentence, as it is stated: 'Inscribe this man childless.' But since he repented, his sentence was revoked and turned to the good, and he said to him, "I will take you, Zerubbabel, and I will make you a signet" (Haggai 2:23). They state

further: Said Rabbi Johanan: Exile expiates all sins, as it is said: "Inscribe this man childless," and after he was exiled, it is written: '(I Chron. 3:17) And the sons of Jeconiah, Assir, Shealtiel his son'—[Redak] See above verse 24.

1. Woe to the shepherds—*The kings of Judah.*—[Rashi, Redak]

He addresses the evil kings of Judah. He says to them: Woe that you are destroying and scattering the flock of My pasture. That is to say, I would lead them if they listened to My voice. Now that you are leading them, you have led them in evil ways and caused them to be lost and scattered in exile.—[Redak]

Kara adds the kings of Israel to the evil kings of Judah. Both were instrumental in bringing exile upon their people.

2. and have not taken care of them—*You were not careful to watch them.*—[Rashi]

You did not watch over them to

4. And I will set up shepherds over them and they shall pasture them, and they shall no longer fear nor shall they be dismayed, nor shall [any of them] be missing, says the Lord. 5. Behold, days are coming, says the Lord, when I will set up of David a righteous shoot, and he shall reign a king and prosper, and he shall perform judgment and righteousness in the land. 6. In his days, Judah shall be saved and Israel shall dwell safely, and this is his name that he shall be called, The Lord is our righteousness.

may also be taken as a reference to the Messianic era and interpreted literally. *Redak* is inclined to accept the second interpretation, which places these verses into the same era as the following section. *Ibn Nachmiash* and *Abarbanel* also interpret this passage in like manner.

4. And I will set up . . . and they shall pasture them—They will pasture them as the good shepherd does.—[*Redak*]

I.e., they will have good leaders, who will lead them on the proper way.—[*Mezudath David*]

Unlike the many years of the exile, when they had neither king nor prince, I will set up rulers over them, who will rule them properly.—[*Abarbanel*]

and they shall no longer fear—This refers to the Messianic era, when the Jews will no longer fear the nations. Unlike the days of the Second Commonwealth, when they were subordinate, sometimes to Persia, sometimes to Greece, and sometimes to Rome, thus always living in fear, they will then fear no nation.—[*Abarbanel*]

5. of David—In the Second Commonwealth, the kings were not of the Davidic dynasty. Consequently, this passage could not possibly refer to that era, but to the Messianic Era.—[*Abarbanel*]

a righteous shoot—This refers to the Messiah. He is called a shoot to indicate that his emergence into the world will resemble that of a shoot, which sprouts among myriads of other shoots. So will it be in Messianic times, when the Messiah reveals himself, that the majority of the world's population will be righteous men. Comp. '(Psalms 72:7) In his days, a righteous man shall blossom.' Also, '(Isaiah 2:4) And reprove many nations.'—[*Redak*]

This verse is also reminiscent of Isaiah's (11:1) And a shoot shall spring forth from the stem of Jesse.—[*Abarbanel*]

and he shall reign a king—The double expression is for emphasis.—[*Redak*]

Abarbanel explains that the intention is that the king will be of the house of David, that he will emerge as from under the ground, previous-

[illegible][illegible]

7. Therefore, behold days are coming, says the Lord, when they shall no longer say, "As the Lord lives, Who brought up the children of Israel from the land of Egypt," 8. But, "As the Lord lives, Who brought up and Who brought the seed of the house of Israel from the northland and from all the lands where I have driven them, and they shall dwell on their land." 9. Because of the prophets my heart is broken within me, my bones shake, I was like a drunken man and like a man whom wine has overcome,

The Lord will vindicate us during this one's days.—[*Rashi, Mezudath David*]

Redak explains: God's righteousness will be with us forever. He draws a parallel between this and Moses' altar called "The Lord is my miracle," and Jacob's altar, "God is the God of Israel."

7f. See above 16:14f., where the same verses appear with few changes.

Since the future redemption will be so much greater than the redemption from Egyptian bondage, the latter will not be given the importance it was given previously, but will be secondary to the later redemption when mentioned in oaths.—[*Mezudath David*]

8. **where I have driven them**—These are the words of God, not of the one swearing, who would say,

"... where He has driven us."—[*Mezudath David*]

9. **Because of the prophets my heart is broken within me**—*Because of the words of the prophets who say, "You shall have peace," my heart is broken.*—[*Rashi*]

Because of the false prophets who mislead Israel and tell them to follow their desires, for they are endowed with prophecy and perceive this message, that no evil will befall the people.—[*Redak*]

shake —Heb. רָחַץ, *sway like the wings of a bird who hovers over his nest, (tremble in O.F.) tremble.*—[*Rashi*]

and like a man whom wine has overcome—lit. whom wine has passed over. I.e., like a man whom wine has overpowered and he has become drunk, not knowing what to do. So was I because of the Lord,

because of the Lord and because of His holy words. 10. For the land is full of adulterers, for because of oaths the land mourns, the dwellings in the wilderness are dried out, and their eagerness was evil and their power not right. 11. For both prophet and priest are false; even in My house have I found their evil, says the Lord. 12. Therefore, their way shall be for them like slippery places in the dark; let them be thrust and fall therein, for I will bring evil upon them,

Who is profaned by these prophets.
—[Redak]

and because of His holy words—which are profaned by these prophets, who claim to have the words of the Lord.—[Redak]

Abarbanel understands this to mean that Jeremiah was upset by the fact that he would lose control of his faculties when the spirit of prophecy would come upon him, while the false prophets would experience nothing of this sort. They would prophesy although engaged in physical pleasures such as adultery.

10. For the land is full of adulterers—How can they praise the people's deeds, when the land is full of adulterers and because of false oaths the land mourns? These two evils have spread throughout most of the inhabitants of the land. How then can the false prophets mislead the people to believe that no evil will befall them when they see with their own eyes that most of the land has been destroyed because of their evil deeds?—[Redak]

Abarbanel explains that these were the sins of the prophets.

Ibn Nachmias interprets 'adulterers' figuratively, meaning idolators, since idolatry is frequently

represented by the prophets by 'adultery.'

not right—*Not according to the law.*—[Rashi] Heb. לא כן. They do not use their might for matters of truth. Instead of using their power to stop the false prophets from telling their dreams and their lies, they overwhelm the true prophets and tell them not to prophesy, as they did to Jeremiah, when they threatened him with death.—[Redak]

Jonathan renders: And their mighty men shall not prosper.

11. both prophet and priest—*Even these, from whom everyone learns.*—[Rashi]

Jonathan renders: For even the scribe, even the priest. 'The scribe' denotes one who admonishes the people. נְבִיא denotes 'speaker,' either one who speaks with divine inspiration or one who speaks lies like the false prophets, and also the teacher of the people who speaks to them to admonish them. The 'priests' are the Levitic priests who served in the Temple.—[Redak] *Mezudath David* defines it as a priest of Baal.

are false—Heb. קְדוּפִים, an expression of wickedness and flattery.—[Redak]

even in My house have I found

אֶתִּי צִלִּיתָן בְּיָשָׁה
שָׁנָה סְעוּרָן הוֹכִיתָן
אֲסֹר הָיִיתָ וּבְנִכְנִי שָׁדִירָן
חִיתִּיתָ רָשָׁע סִמְכָן
בְּכֹסֶם מַעֲרָא וּמִסְעָן
יָדֶיךָ עֲשֵׂה יְהִי יִשְׂרָאֵל
יָדֶיךָ תִּבְנֶה יִרְשָׁלָּה חִוִּיתִּי
שָׁנָה וְגִיאָן וְכֶלֶן לְבִין
בְּשֹׁקֶר וּמִתְקַפֵּן יָד
בְּמִגְדָּא שִׁין כְּרוֹל דְּלֵא
לְבִיתִיב גְּבֵר כִּיּוֹשִׁיָּה
הָיוּ קִרְטִי פִּזְחִיוֹן כְּדוֹם
וְהִתְקַמָּה בַּעֲמִירָה
שִׁין בְּכֹן בְּדָנן אֲסֹר הָיִ
עֲבָקָאוּהָ עַל גְּבִי שִׁקְרָא
הִתְנַמָּה כִּיּוֹרֵי צִלִּיתָן עֲקָא
סִבֵּר כְּנִידִין וְאַשְׁקִינָן
בְּכֹס רְלוֹם שִׁין כְּרִישִׁי
עֲשֵׂה אֲפִרִי כִּיּוֹרֵי
יִרוּשָׁלַם נִפְקִית חֲנַפָּא

נלא הלקהית ים כסלון: (ינ) ובנביאי מוכרון ראי'ת
תפלה. קודם כלי: (יד) ובנביאי ירושלם. חני רואה
רד"כ

[illegible][illegible]

deeds and favor them not to reprove them.—[Redak]
to all the land—To all the inhabitants of the land.—[Redak]

the year of their visitation, says the Lord. 13. And in the prophets of Samaria I saw unseemliness; they prophesied by Baal and misled My people Israel. 14. And in the prophets of Jerusalem I saw a horrible thing, committing adultery and going with falseness, and they encouraged evil-doers, that none returns from his evil; all of them were to Me as Sodom and her inhabitants as Gemorrah. 15. Therefore, so said the Lord of Hosts concerning the prophets: Behold I will feed them wormwood and give them poisonous water to drink, for from the prophets of Jerusalem has falseness emanated to the whole land.

pery places in the light there is stumbling. In the dark without slippery places, there is stumbling.—[Rashi]

13. **And in the prophets of Samaria I saw unseemliness**—*before they were exiled.—[Rashi]*

unseemliness—Heb. חֲפָזָה, something improper that has no reason.—[Redak]

they prophesied by Baal—Because Ahab worshipped Baal, and many false prophets arose, prophesying by Baal, for there were four hundred and fifty men in Ahab's time slain by Elijah. Later, others arose and were slain by Jehu. These prophets misled Israel until they were exiled because of their iniquity. In Jerusalem, however, no prophets of Baal arose, and the kings of Judah did not worship Baal, except Manasseh who later repented.—[Redak]

14. **And in the prophets of Jerusalem—I now see.**—[Rashi]

a horrible thing—Heb. אִשְׁמוּנָה, a shameful thing.—[Rashi]

Redak renders: wickedness and contamination. See above 18:13.

committing adultery—As below (29:23), concerning Ahab and Zedekiah, 'and they committed adultery with their friends' wives.'—[Redak]

and going with falseness—For they said that the Lord had spoken to them.—[Redak]

and they encouraged evil-doers—*They say to the wicked, "You shall have peace."*—[Rashi]

Therefore, the people did not repent of their evil deeds.—[Redak]

that none returns—*So that the evil-doers would not return each one from his evil.*—[Rashi]

as Sodom—As the people of Sodom.—[Redak]

and her inhabitants as Gemorrah—And the inhabitants of Jerusalem like the inhabitants of Gemorrah. I.e., as the prophets so was the people, and as the people, so were the prophets in wickedness and evil deeds.—[Redak]

15. **feed them wormwood**—I will bring upon them trouble as bitter as

16. So said the Lord of Hosts: Do not hearken to the words of the prophets who prophesy for you; they mislead you. The vision of their heart they speak, not from the mouth of the Lord. 17. They say to those who despise Me, "The Lord has spoken, 'You shall have peace,'" and [to] everyone who follows the view of his heart they say, "No evil shall befall you." 18. For who stood in the council of the Lord and will see and hear His word? He who hearkened to His word and listened. 19. Behold a storm from the Lord has gone forth [with] fury,

16. **Do not hearken**—He warns the people not to heed the false prophets.—[*Malbim*]

they mislead you—Heb. מְהַלִּים, from the root הָלַל, *futility*. They entice you with futile words, saying that you shall have peace, for the vision they tell you is from their own heart, not from the mouth of the Lord.—[*Redak*]

Others interpret simply: They tell you words of futility.—[*Mezudath David, Malbim*]

The vision of their heart they speak—Sometimes people tell lies in the name of the Lord. The statement itself, however, is not futile but is of some use. In this case, however, these prophets speak both lies and futile words.—[*Malbim*]

Jonathan renders: The wickedness of their hearts they speak.

17. **They say**—They constantly say to the wicked who despise Me, "You shall have peace."—[*Mezudath David*]

and everyone who follows the view of his heart—*And to everyone who follows the view of his heart etc.*—[*Rashi, Redak, Mezudath David*]

18. **For who stood in the council of the Lord**—*and will hear what is decreed by Him? He who hearkened to the word of His Torah and listened to His commandments, but not these wicked men. The first expression of שָׁמַע in the verse is actual hearing; the latter expression of שָׁמַע is an expression of acceptance.*—[*Rashi*]

The intention is that these prophets, who did not obey God's commandments surely did not stand in His council and were surely not permitted to see visions of prophecy or to hear words of prophecy. Only Jeremiah and those like him, who hearkened to the word of the Lord are endowed with the spirit of prophecy.—[*Mezudath David*]

Malbim explains that the false prophets addressed two groups, one who believed in prophecy, but despised God, and one who denied the possibility of prophecy. These denied that there was any contact between God and man. To the former the prophet would say, "The Lord spoke, 'You shall have peace.'" To the latter, whom Scripture calls 'everyone who follows the view of his heart,' i.e. those who

יֵצֵאָה וְסַעַר מִתְחוֹלָל עַל רֹאשׁ רִשְׁעִים
יָחוּל: כִּי לֹא יָשׁוּב אִף־יְהוָה עַד־עֲשֹׂתוֹ
וְעַד־הַקִּימוֹ מִזְמוֹת לָבוֹ בְּאַחֲרֵי
הַיָּמִים הַתְּבוֹנֵנוּ בָּהּ בֵּינָה: כֹּא לֹא־
שָׁלַחְתִּי אֶת־הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ לֹא־
דַּבְּרֹתִי אֲלֵיהֶם וְהֵם נָבְאוּ: כִּי וְאִם־
עָמְדוּ בְּסוּדִי וַיִּשְׁמְעוּ דְּבָרִי אֶת־עַמִּי
וַיִּשְׁבוּסָם מִדְּרָכֵם הָרְעוּמָרַע מַעֲלָיָהֶם:
כִּי הָאֱלֹהִי מִקְרֹב אֲנִי נֹאֲמִי יְהוָה וְלֹא־

כִּי קָדָם יְיָ כָּרְנוּ נִפְתָּה
וְנִפְתָּה מִשְׁהַנֶּשֶׁן עַל
דִּישׁ רִשְׁעִין יְהוָה:
כִּי לֹא יָחֹב רִנּוּאֵי דִי
עַד רִנְעָדָה וְעַד רִנְעָם
מִחֲשֶׁבֶת רַעְיוֹנֵיהִי כְּסוּף
יִמְנָא הַמִּפְקָלִין בָּהּ
אִתְּקַלְלָא: כֹּא לֹא שְׁלַחְתִּי
יָהּ נְבִיאִי שֶׁקָּרָא וְאִינִין
רְהִטִין לִפְתָּאֵשׁ וְלֹא
מִלְכֵי עַמְהוֹן וְאִינִין
מִהֲנִין שְׁקָר: כִּי וְאִם־
קָבְנוּ אֲהַבִּי לְהוֹן דְּיוֹסִין
קָרָם יְיָ וְאִשְׁשֵׁי פְתָנִין
יָהּ עַמִּי בְּנֵי יִבְיָגוּן
מִיִּתְחַבְּהוֹן כִּי יִשְׁתָּה
וּבְיִשׁוּת עוֹבְדֵיהוֹן:
כִּי אֲנִי אֶקְרָא בְּרִיָּה

קבן בפרהא

כהר"ז קרא

רש"י

יהוה והסם. בתבואים הבה לשלם: (כ) באחרית הימים
התבוננו בה בינה. כשחבא אליהם הרעה או תרענו ע"פ
האמת או עמי שאני מתנבא לכם לרעה או עס נבואי חשך
שבתבואים לכם לשלום. ר"א באחרית. הימים תתבוננו. על
בה עשה ה' ככה לכם: (כא) לא שלחתי. את נבואי חשך
והם רצו: (כב) ואם עמדו בסודי. כלומר אילו עמדו עתה
ישיבנו דברי את עמי כדי להשיבם בדרכם הרעה: (כג) האלתי
מקרב אני. מחרנו וכי כה שאדם עושה בגלוי בספרים כל
כך אני רואה ואין אני רואה בשאדם מרחיק את עצמו כעני
לחסידי במסתרים ולעשות בבחשך מעטות ואם יבחר איש בכסתריו ואני לא

יִשְׁמַע לְמַלְאוּתִי וְלֹא הִרְעֵי אֶלְהֵם. שְׁמִיעָה הִרְאָשׁוּ׃ כַּמְקָרָא
זֶה שְׁמִיעָה מִמֶּנּוּ שְׁמִיעָה אֶלְהֵיהֶם קִנְיָה: (י) מִתְחוֹלָל.
חֲשֶׁתְּכֵן מִחוּר לִשְׁכֹּן וְעַל רֹאשׁ רִשְׁעִים יִשְׁכֹּן: (כ) מִזְמוֹת.
לִשְׁוֹן מִתְקַנְיָה: (כב) וְאִם עָמְדוּ בְּסוּדִי וַיִּשְׁמְעוּ דְּבָרִי
וְנִי. הִיָּה לָהֶם לְהַשְׁמִיעַ דְּבָרִי וְתוֹרָתִי אֶת עַמִּי וְלֹא לְהַשְׁמִיעַ׃
כֹּה מַעֲלִי: (כג) הָאֱלֹהִי מִקְרֹב. שְׁאִנִּי רוֹאֶה אֶלֶם כַּמְקָרָא

לחסידי במסתרים ולעשות בבחשך מעטות ואם יבחר איש בכסתריו ואני לא

דריק
כֹּל הַנִּינִי לְחוּץ הַדֶּבֶר וַיְהִי בְּרִפְשֵׁי כֶסֶם בְּיוֹמָם שֶׁהָרַם
כִּבְרָה בְּיוֹמֵיהָ וְהָרַם וְסַעַר מִתְחוֹלָל וְעַלְמִל מִשְׁהַנֶּשֶׁן וְעַנִּין
מִתְחוֹלָל וְהָיָה כִּינִי נִפְתָּה וְהָיָה כִּינִי יִחְלֵי עַל רֹאשׁ יוֹאֵב:

(ג) לא שלחתי אל הנבאים. מלכות מדינתו. חכר יו"ד קדמא וכו' וכו'
ע"פ כספוס דסיפא פ"ז כ"ז (ג) ויפסדו. מלכות פ"ס כספוסים חסר
יו"ד וכו' ופסד פ"ו ל"א חסר:

מנחת ש
(ג) לא שלחתי אל הנבאים. כי עד אות' הימים הרי אתם כאלו אינכם
מתבוננים בה לפי שאינכם רואים בלין הרשעים ובאסורי בינה אחר תתבוננו הוא לתוספת ביטור ולחוק חספיהל כמו קצת וז'
ל אבותיכם קצת ויצא דור צום למען סבות סבה והרומים להם ובאסורי תתבוננו ולא אסר יהיבנו פסו לתחית המחסים
ביום הבשר: (ג) לא שלחתי את הנבואים. אלא נבואי חשך אני לא שלחתי אותם: והם רצו. כהרו לומר לעם דבריו
אשר בדו כלכם בשבתי: (ג) ואם עמדו בסודי. ואם הוא ככו שלום אסורים שעמדו בסודי ודבר תבואה באה להם מאתי
ישיבנו את דברי אל עמי לא רבר שרקי וישיבום סדרכם הרעה לא שיחזיקו ידי מרעים. ויזי וישיבנו כיוצ ופסאם שבעים
בגדרה ונתנה נשכיבם והרומים להם שהוא לתנאי כלומר אם יהיה זה יהיה זה: (ג) האלתי מקרב. כמו אלתיים אחרים
שאמר עליהם חרשים מקרב כמו וכי אינני אלתי מרחיק הלא מבריא עולם ידעוני בני אדם כי אני אלתי עולם ואינני כמו

מנחת ש
יחל. יסעון כמו יחולו על טרם ויהא (ש"ז): (כ) הקימו. מל'
קיום: ספוט. מתכוננו כמו ונשכח טרה (מנח' ג"ל): באחרית.
בסוף: (כ) רצו. מלשון מרעל ומכירות הכניסה: (כג) וישיבום.

מנחת ש
מלכ. ולא שמועו ממני: (כג) ואם עמדו בסודי. כל"ל אם הלא
דבריהם שיעמדו בסודי. קבל נבואה הם לאוי שיחשבו לעמי את דברי אשר דברתי בחזיתי ולתוכיב מדרש הרש ואל להכשיל ביד
בגדרה: (כג) האלתי מקרב אני. כל"ל בני אינני רואה ופסס

חל וסעון על ראש הכספים האלה הם נבואי חשך: (כ) לא ישוב
דור. לא יסעון מסס הנון פסו עד יסעו ויקיים מחשבותו לו:
באחרית הימים. כל"ל אם מתבנה היה כסוף הימים כשחשבים
התבוננו בה יבנה כס' ה' ממנון פסו ס' כי תחזיק סמוך
(כ) והם רצו. מתכוננו כר כלל ויהי שפוטם דבר: והם נבאו.
דבריהם שיעמדו בסודי. קבל נבואה הם לאוי שיחשבו לעמי את דברי אשר דברתי בחזיתי ולתוכיב מדרש הרש ואל להכשיל ביד
בגדרה: (כג) האלתי מקרב אני. כל"ל בני אינני רואה ופסס

announces that He never sent them
and that their prophecy is entirely
false.

22. And if they stood in My coun-
cil, they should have let My people
hear My word etc.—They should
have let My people hear My words
and My Torah, rather than cause

them to stray away from Me.—
[Rashi]

23. Am I a God from near—that I
do not see but what is close to Me,
and have I no power to judge the
lower creatures that are far from Me
and do I not know of their deeds?—
[Rashi]

yea, a whirling storm, on the heads of the wicked it shall rest. 20. The Lord's anger shall not return until He executes it and until He fulfills the plans of His heart. At the end of days, you shall consider it perfectly. 21. I did not send the prophets, yet they ran; I did not speak to them, yet they prophesied. 22. And if they stood in My council, they should have let My people hear My words, so that they bring them back from their evil way and from the evil of their deeds. 23. Am I a God from near, says the Lord, and not

exposes the false prophets, who preach their false prophecy to those who believe in prophecy and deny prophecy to those who do not believe in it.

19. **a whirling**—Heb. *ללחץ* an expression of shuddering and quaking.—[*Mezudath David*, *Mezudath Zion*] *Rashi*, however, renders: A resting storm, a storm which seeks to rest, and it shall rest on the heads of the wicked.—[*Rashi*] *Redak*, too, explains this in that manner.

According to *Malbim*, this is directed against the two groups mentioned above. Although the prophets have assured them that they will have peace and that no harm will befall them, God's fury has already gone forth. That is the storm of the Lord which whirls and whirls until it rests on the heads of the wicked.

20. **the plans of**—Heb. *קְוָוָה*, an expression of thought.—[*Rashi*]

at the end of days—This denotes the Messianic era. Then you will consider this prophecy, for, until those days, you do not consider it since you do not witness the destruction of the wicked. The use of the second person rather than the third,

denotes the resurrection of the dead that will take place at that time. Therefore, he addresses his own generation, who will be present at the end of days.—[*Redak*]

Rabbi Joseph Kara explains 'the end of days' as the time the prophecy will be fulfilled. When evil befalls you, you will consider whether the truth is with me, who prophesies evil, or with the false prophets, who prophesy peace for you. Another explanation: You will consider why God did this to you.

21. **I did not send the prophets**—I did not send these false prophets.—[*Redak*]

yet they ran—They hastened to tell the people the prophecy that they fabricated.—[*Redak*] They hastened as though they were sent on an errand.—[*Mezudath David*]

Jonathan renders: Yet they run to do evil.

yet they prophesied—They prophesy what they themselves have fabricated.—[*Mezudath David*]

According to *Malbim*, this is directed toward those who believe in prophecy, yet despise the Lord. To them, the prophets preach that God has assured them of peace. God

a God from afar? 24. Can a man hide in secret places that I should not see him? says the Lord. Do I not fill the heavens and the earth? says the Lord. 25. I heard what the prophets said, those who prophesy in My name falsely, saying, "I have dreamed, I have dreamed." 26. How long [will this be]? Is it in the heart of the prophets who prophesy lies? But they are prophets of the deceit of their hearts, 27. Who think

Rabbi Joseph Kara explains this verse in a similar manner: Do I see only what a person does in public, but not what a person does when he draws himself far away from Me to hide in secret places and to do his deeds in the dark? Do I not fill the heavens and the earth?

Redak renders: Am I a recent God? Am I not a God from days of yore? Did people not know Me from the Creation of the world that I am an eternal God, not like the new gods who neither see nor hear, but I see people's deeds and hear their speech, and I hear the words of the prophets who prophesy falsely in My name.

Jonathan paraphrases: I am God Who created the world from the beginning, says the Lord; I am God Who is destined to renew the world for the righteous.

Malbim explains that this passage is directed toward those who deny the existence of prophecy. To this, God replies: Am I a God from near? Can I speak only to those in the upper worlds who are near to Me, and not to earthlings, who are far from Me? Am I subject to the concept of near and far?

Is not My Shechinah both in heaven and on earth?

24. Can a man hide in secret places—*This is a repetition of the question, 'Am I a God from near,' according to the manner of all double questions.*—[Rashi] See above 14:22.

Do I not fill the heavens and the earth?—This is figurative, for God is incorporeal. The intention is that God's providence fills the heaven and the earth. *Jonathan* renders: Does not My glory fill the heaven and the earth?

25. I heard—Since no one can hide from Me, I heard what the prophets say falsehoods in My name, that they say, "I have dreamed, I have dreamed." They represent a simple imaginative dream as a prophetic vision.—[*Mezudath David, Redak*]

I have dreamed, I have dreamed—The repetition is for emphasis.—[*Redak*]

26. How long [will this be]?—That *they will prophesy falsely? Do these prophets who prophesy falsely have in their heart to execute their thoughts that they are thinking to cause My people to forget My name etc.*?—[Rashi]

Others render as follows:

How long will this foolishness and error continue? Do the prophets

to cause My people to forget My name with their dreams that they tell, one to another, as their forefathers forgot My name through Baal. 28. The prophet who has a dream, let him tell a dream, and who has My word, let him tell My word as truth. What has the straw to do with the wheat? says the Lord. 29. Is not My word so like fire? says the Lord, and like a hammer that shatters a rock?

is it now, that they forget My name through the dreams of the false prophets.—[Redak]

28. **let him tell a dream**—*Let him tell it as vain talk like other dreams, and let him not presume it as words of prophecy.*—[Rashi]

I.e., it is proper that the prophet who has a simple imaginative dream tells it as a mere story.—[Abarbanel, *Mezudath David*]

and who has My word—I.e., he who has received a prophetic message from Me through a dream shall recount it as a true prophecy.—[Abarbanel, *Mezudath David*]

What has the straw to do with the wheat?—*What has falsehood to do with truth?*—[Rashi]

What has an imaginative dream to do with a prophetic dream?—[Abarbanel, *Mezudath David*]

Jonathan paraphrases: Just as there is a difference between straw and wheat, so is there a difference between the righteous and the wicked. The Rabbis explain: Just as it is impossible to have wheat without straw, so is it impossible for a dream not to have vain words.—[Redak from *Ber. 55a*]

with the wheat—Heb. *אֶת־הַבָּרָד*, like *עֵשׂ-הַבָּרָד*.—[Rashi]

Redak appears to explain this

verse as referring to those who hear the dreams being told and do not distinguish between dreams and prophecies. The Lord reproaches them for their failure to distinguish between the two. He says: How can you confuse the ordinary dream with prophecy that comes through a dream? A prophet who has a dream will tell it as a dream, and if some of it is true, it is a small part of it, for a dream is a product of one's imagination. However, if one experiences a prophetic dream, he will recite it as 'My word,' words of truth. The difference between the two is like the difference between straw, useful only as fodder, and wheat, useful for human consumption.

29. **Is not My word so like fire?**—*They should not have erred to compare their dreams to say that they are prophecy, for the prophetic word, when it comes to a prophet, it comes into him with force like a burning fire, as the matter is stated (supra 20:9): 'And it was in my heart like a burning fire,' and (Ezekiel 3:14): 'And the hand of the Lord became strong upon me.'*—[Rashi]

and as a hammer—Heb. *פָּטִישׁ* (*pic* in French), a pick. And some say (*marteau* in French), a hammer.—[Rashi]

30. Therefore, behold I am against the prophets, says the Lord, those who steal My words from one another. 31. Behold I am against the prophets, says the Lord, those who train their tongues and say, "He says," 32. Behold I am against those who prophesy with false dreams, says the Lord, and they tell them and mislead My people with their falsehoods and with their bewilderment, but I neither sent them nor commanded them,

hammer shatters a stone into many fragments, so are the words of Torah interpreted in many various manners, all of which are valid (*Sanhedrin* 34a). Also, every word that emanated from the mouth of the Holy One, blessed be He, at Mount Sinai, spread out into seventy languages (*Shabbath* 88b). Another interpretation is that the Torah has the power to shatter the evil inclination even if it is as hard as a rock. I.e., by studying the Torah, one gains inspiration to combat his evil inclination that entices him to sin (*Kiddushin* 30b). See *Yalkut Shim'oni*.

30. behold I am against the prophets—Lit. behold I am on the prophets; i.e. I am against them to destroy them. *Jonathan* renders: Behold I send My wrath upon the false prophets.—[*Redak*]

those who steal My words from one another—*They have spies who spy upon the true prophets, who listen to their expression with which they prophesy and say false prophecies with that same expression, as Hananiah son of Azzur did. He heard Jeremiah prophesying in the upper marketplace, "Behold I break the bow of Elam," and he prophesied in the lower marketplace, "I have broken the yoke of the king of Baby-*

lon (28:2)," as our Rabbis wrote in *Sanhedrin* 89a.—[*Rashi*]

Redak explains that there were three types of false prophets at that time. There were those who would listen to the true prophets prophesying to the nations of the world, as Jeremiah would prophesy concerning the nations. Then they would go to the people and say to them, "So said the Lord to Ammon..." repeating the prophecy as Jeremiah gave it over to his disciples, so that the people should believe them when they tell them, "You shall have peace." Concerning them, the prophet says, "Those who steal My words from one another." Concerning this group the Rabbis say, "One who prophesies what he did not hear but was said to his colleague, such as Hananiah son of Azzur, for Jeremiah was standing in the upper marketplace . . . Hananiah deduced a major premise from a minor one. If concerning Elam, who came only to aid the Chaldeans, the Holy One, blessed be He, said, "Behold I break the bow of Elam," how much more would He say so concerning the Chaldeans themselves!" He came to the lower marketplace and stated, "So said the Lord God of Israel, 'I have broken the yoke of the king of

[illegible]

17

(ל) מה משא ה' . (מן שחוק לפי מציאותו להם למשא : ואברהם אליהם את מה משא ונבשרו ונו' . אומרים : לכן מה המשא להם למשא להקב"ה והוא אומר שיטות ושלילך להכנס מעל ודועיתיו בממים הרדן, כך שמעתי : תמשיכי . ושונמי : (לו) כי המשא יהיה לאיש דברו .

אנשים רבים ופזמונים: (לג) ובי ירא'ך. האל יתברך שדג
דחק בל ובחן בליות דת אר לבעב מי כישלו וביטוי כשה ה'
אור רחם ונעטע גני כבורה ויטע כח חתם כחמס לזכיר
אמר לירחיבו שיהיה שמו יסאלו דבר ה' בל' משא
או רבני. נביא שקר. וי' ספר ובר פירשנות: או כהן,
זכרי הלוים: את מה מנא. הארבע את שאלתם ששאלים
מצות דור

[illegible]

*36. But "the burden of the Lord" you shall no longer mention—i.e., the expression 'ה כבד you shall no longer mention in conjunction with prophecy.—[*Mezudath David*]

* For Rashi's commentary turn to page 245.

and they have not availed this people, says the Lord. 33. Now if this people or the prophet or priest asks you, saying, "What is the burden of the Lord?" And you shall say to them, "What burden? And I will forsake you, says the Lord." 34. And the prophet and the priest and the people who will say, "The burden of the Lord," I will visit retribution upon that man and upon his household. 35. So shall you say each one to his friend and each one to his brother, "What did the Lord reply?" or "What did the Lord speak?" 36. And "the burden of the Lord" you shall no longer mention, for the burden

Heb. וְכִפְתּוּזָם, *an expression of wonder (estordisoun in O.F.)*.—[*Rashi*] *Rashi's* intention is not clear. Perhaps these prophets would feign astonishment at their remarkable dreams to convince the people that they were prophetically inspired.

Others explain this to mean 'their frivolousness, their lightheadedness'.—[*Redak, Mezudath*]

This was the third group of false prophets, those who would represent their dreams as prophecy, as mentioned above (verses 25–29).—[*Redak*]

and they have not availed this people—They were never of any use to this people. On the contrary, they led them away from the word of the Lord.—[*Malbim*]

Since I neither sent nor commanded them, nor did they ever help this people, they have no sign or wonder, nor have they ever done any good. If so, how can they regard themselves as prophets?—[*Mezudath David*]

33. **or the prophet**—I.e. the false prophets. *Jonathan*, however, ren-

ders: the scribe. This has already been explained above (v. 11).—[*Redak*]

or a priest—of the Levitical priests (*Redak*) or the idolatrous priests.—[*Mezudath David*]

"What is the burden of the Lord?"—*This is an expression of derision, for his prophecy is a burden to them.*—[*Rashi*] The expression ה' נָא is a legitimate expression meaning 'God's prophecy.' The people of Jeremiah's generation, however, chose this expression when asking the prophet what he had to prophesy because it had a double meaning, also meaning 'the burden of the Lord.' They used it in derision of the prophecy, which they considered a burden.

God, Who knows people's thoughts, knew that their intention was, 'What is the burden of the Lord,' for prophecy was burdensome to them. He, therefore, enjoined the prophet to warn them against using this expression.—[*Redak, Mezudath David*]

35. **"What did the Lord**

יְהִי־לְאִישׁ דִּבְרוֹ וְהַפְכָתָם אֶת־דִּבְרֵי
אֱלֹהִים חַיִּים יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵינוּ :
יִכָּה תֹאמַר אֶל־הַנְּבִיאִם עֲנֵךְ יְהוָה
וּמַה־דִּבְרֵי יְהוָה : יְיָ וְאִם־מִשְׁאֵל יְהוָה
תֹּאמְרוּ לָכֵן כִּי אָמַר יְהוָה יֵעַן אֲמַרְכֶם
אֶת־הַדִּבְרֵי הַזֶּה מִשְׁאֵל יְהוָה וְאַשְׁלַח
אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תֹאמְרוּ מִשְׁאֵל יְהוָה :
יֵם לָכֵן הִנְנִי וְנָשִׂיתִי אֶתְכֶם נִשְׂאֵל

רש"י

אע"פ שאלים מהפכין את המבא לנבואי משא דבר ה' לאיש
דברו ולאיש עלתו הוא מנלו ואלים מהפכין אותו לל' משאוי
ול' שמתני כן והוא עיקר אלל כד שמתני כי משאוי
יהיה משאוי של פרעניות למי שאמרו השאל מה משא .
אע"פ משא ה' לון נבואה הוא והיה הנביא השקר שאל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב"ה בלשון נבא הסיגנו
אליו והסיגנו לא ומה פסוק הדבור כל כך והיה הנביא השקר מהפך הפירוש ללד אחר והיה מדבר בדומות נביא
האמת כל שאלתו כי וכן פסוק הנביא בן עזר לון הוא אומר אל תשאלו משא ה' את לשון הסיגנו אלל מה דבר
ומה ענה . את פי הדבר שאלו לנביא אמת לאמר לכם מה הקב"ה אומר ולהבין טעם חל דבריו : כי השמשא יהיה
ראשי דבר . סיגנו סתם הקב"ה אמרו סתם לאיש שאלו חסדו להפכו ואלים שאלו חסדו ללד להפכו והפכו
את דברי הקב"ה וי"ל למעלה מנגידי דברי איש מלח רשעו (כלל) גם זה לשון מיושר : (דל) בזה האמר אל הנביא .
כשאם בלים לשאל דברי מלח הנביא : (רש) ונשיתי . לשון גיד הנשה (בראשית ל"ב) ולכן ונשתי נגדרתם (לקמן
(ר) קופן ומעלת ממקום למקום :

סדר"י קרא

הנבואה לקדחתה בלשון משאוי . אף היתה לו לבשא ולפרענות .
חד הוא : (לפ) לון הנני תשיתי אתכם משא . לשון נגזית ניד
תשתי ששח את סביבו וחלף לו . ופתרתי הצינתי אתכם
ברענה :

רד"ק

כלומר דבריו לבר יאמר משא ששבע נבואה אך בלבד היא ל'
בדורות וזה שאמר והפכתי את דבריו אליהם חיים כלומר
לבבכם תרפכו אותם נבואה לכבות : ה' צבאות . כי הוא אריך צבאות סעלה צבאות ספס ובידו להביא יליכם כח
שורר : אליהו . כלומר אליהו הוא ולא אליהם שאין אתם כאליהם בו . וא"ל ויל פירש כי דבריו של אדם הוא נשיות
שפתי כשי' וכל אדם את שפתיים על שפתי כלומר וכראי נקראת הנבואה כשא שהיא נבואה כפי הנביא אלא שאדם
רופים דבר אליהם חיים ותשבו בשא ענין כבדות : (לל) כה . סבאר רמ"א : (לל) ואם . סבאר רמ"א : (לל) לון הנני תשיתי

סנחת שי

(ח) ואל משא ה' . חד פ' ד' ספיקס ואלל כיון ש' הקדוש ד' שפתיים ופיו :

מצודת דוד

אל הנביא ש' דבר בו של כי לא יוכל לנבוא הנבואה לכלי להגידם
כללו יהיה למשא עליו וכשי' ונשיתי ונ' ולא אדבר עוד כשבו
וכיון כללי כלא ונ' ונלתי כללל (ללל כ') ונס בשמור זה יחזק

מצודת ציון

סנחלס : (לל) תשיתי . נשא . ענין הסרה והפסקה כמו עשה
נשחטם (לקמן רל) :

לקראת גשם משא לנד מה שנקראו כן של כי נכאל כפי הנביא : תפכתי . אלל אלהם מופתים חל דבריו ונ' כפי שלל פסוק ונר
שאל למשא של השופטים ולל כי היא : (לל) בזה האמר אל הנביא . ד"ל ואלל אלל תשאלו את הנביא עלתו פס כי נבואו כלל למשא של
כי לא יוכל להשפיע מלל אל חסדו שם מלל כן בלשון ה' חסדו פס ענין ל' פ' אלל יהיה השאלה על הפעולה או מה דבר כי אלל יהיה
לד דבר שלל מלל מלל (לל) ואלל ונ' . ואלל אלל כלל האהבות חסדו שוב לשון משא ה' : לל . בשמור זה כיה משא ונ' : ואלל .
ר"ל ואלל כי שלחתי אללם ללל אל חסדו לשון משא ה' ונ' : (לל) ללל הנני . בשמור זה סני ענין כללל לשלל נבואו וכל
סני סה כללל סני אללם כהסרה מללני ואללל אללם כהסר סניו משא הכידי פלל ר"ל סניו סה לנד כללל סה ללל כהסר

If you say 'I will provoke Me.—[Abarbanel]

and I sent to you—Although I sent to you saying etc.—[Mezudath David]

39. Therefore, here I am—I am ready to visit retribution upon you.—[Mezudath David]

and I will exile—Heb. וְנָשִׂיתִי, an expression of 'the sinew that was dislocated' (גִּיד הַנֶּשֶׂא) (Gen. 32:33), and an expression of 'their might has failed (נָשְׁתָה)', it jumps and moves from place to place.—[Rashi]

Others render: And I will forget you.—[Redak, Abarbanel]

shall be to the man of His word although you pervert the words of the living God, the Lord of Hosts, our God. 37. So shall you say to the prophet, "What has the Lord replied to you?" Or "What has the Lord spoken?" 38. But if you say, "The burden of the Lord," therefore, so says the Lord, since you have said this thing, "the burden of the Lord," and I sent to you saying, "You shall not say, 'the burden of the Lord,'" 39. Therefore, here I am, and I will exile you,

for the prophecy shall be for the man of His word—*The unexplained expression the Holy One, blessed be He, said unexplained to the man of His counsel, who is not suspected of perverting it, but you ask it in order to pervert it, and you pervert the words of the Holy One, blessed be He, and that is what is stated above (v. 30): 'those who steal My words from one another.' This too is a correct explanation.*—[Rashi]

Rabbi Joseph Kara follows Rashi's second interpretation, the one he heard from his masters. He elaborates that since the inquirer has perverted the word *massa* from 'prophecy' to 'burden,' it will become a *burden* of retribution upon him.

Redak explains that the inquirer does not ask derisively. He merely uses the expression of נאמר, a legitimate expression for prophecy. The intention of the wicked, however, was 'the burden of the Lord.' He renders: But the *massa* of the Lord you shall no longer mention, for 'the prophecy' shall be to a man in his speech, but you pervert the words of the living God, the Lord of Hosts our God.

I.e., you pervert the meaning of the word in your heart from 'prophecy' to 'burden.'

Rabbi Joseph Kimchi explains: For the *massa* shall be the speech of a man. I.e. the speech that a man raises to his lips is called נאמר, from the root נאמ, to bear. But you pervert it to mean 'a burden.'

Others interpret: **For the burden shall be to the man of his word.** I.e., the prophecy is a burden only to the prophet himself, who feels the prophecy burning within him and he cannot conceal it, but you pervert the words of . . . to call it a burden to the people.—[Abarbanel, *Mezudath David*]

the Lord of Hosts—For He is the Lord of the hosts of heaven and the hosts of the earth, and it is within His power to bring upon you all that He has spoken.—[*Redak*]

our God—He is our God but not your God, for you do not believe in Him.—[*Redak*]

37. So shall you say to the prophet—when you come to ask My words of the prophet.—[Rashi]

38. But if you say—If after all these warnings, you still say.—[*Mezudath David*]

and I will forsake you and the city that I gave you and your forefathers from before My presence. 40. And I will place upon you everlasting shame and everlasting embarrassment that shall not be forgotten.

24

1. The Lord showed me two pots of figs, prepared before the Temple of the Lord after Nebuchadrezzar, king of Babylon, had exiled Jeconiah son of Jehoiakim king of Judah and the princes of Judah and the craftsmen and the sentries of the gates

Since you forget My words and My signs that I have performed through My prophets, and now you reject My prophecy and condemn it, I will forget you as well. Although I made a covenant with you, you have already abrogated that covenant.—[Redak]

Abarbanel takes this as a distortion of מָשָׂא. Since you have perverted the meaning of מָשָׂא, prophecy, I will pervert it to נִשְׁכַּח, forgetting, and forget you.

and I will forsake you—I will forsake you and the city, for I will remove My presence therefrom.—[Redak]

from before My presence—When I forsake You, you will be exiled from before My presence. *Jonathan* renders: And I will forsake you and I will drive you and the city that I gave to you and to your forefathers far from My presence. Accordingly, the word נִשְׁכַּח is rendered as נִשְׁכַּח; since the 'leth' and the 'tav' are linguals, they are sometimes interchangeable.—[Redak]

1. **showed me**—in a prophetic vision.—[Redak, *Mezudath David*]

pots—Heb. דִּנְיָא.—[Rashi] Most exegetes render it as 'baskets.'—[Targum, Kara, Redak]

prepared—Heb. מוֹצְרִים.—[Rashi, Kara, *Mezudath*] I.e., they were ready to eat.—[Redak]

after ... had exiled—I.e., this vision came to me after Nebuchadnezzar had exiled Jeconiah son of Jehoiakim etc.—[*Mezudath David*]

the craftsmen and the sentries of the gates—Heb. הַחֹרֶשׁ וְהַמְּסַגֵּר, *Torah scholars who were exiled with Jeconiah, and I already explained in the Book of Kings* (II 24:14) הַחֹרֶשׁ וְהַמְּסַגֵּר (*les maîtres, les portiers in French*). *the masters, the sentries of the gates. Another explanation: הַחֹרֶשׁ is an expression of silence, וְהַמְּסַגֵּר is an expression of closing. That is to say, great sages in Torah, to the extent that when one of them would speak, everyone would remain silent. הַמְּסַגֵּר means that when they would close the discussion, no one would reopen it.*—[Rashi] This passage of Rashi presents many difficulties, viz. that there is no apparent differences between the first interpretation and the second.

from Jerusalem and brought them to Babylon. 2. One pot [contained] very good figs like the first ripe figs, and the other pot [contained] very bad figs that could not be eaten because they were so bad. 3. And the Lord said to me: What do you see, Jeremiah? And I said, "Figs. The good figs are very good, and the bad ones are very bad, which cannot be eaten because they are so bad." 4. And the word of the Lord came to me, saying: 5. So said the Lord God of Israel: Like these good figs, so will I recognize the exile of

question. These scholars preserved Torah learning in Israel during the Babylonian exile.

Redak, too, interprets **הַתְּנִיכִים הַמְּקֻבָּצִים** as *advisers and sages*.

2. **like the first ripe figs**—that have ripened completely in the beginning of the ripening of the figs, which are dear to all those who find them in their beginning.—[*Rashi*]

Redak renders: like the figs of the ripening figtrees.

When ripe figs are not picked in time, but allowed to remain on the tree in the sun, they become wormy, as the Rabbis state in the Midrash. If they are picked in time, however, they are preserved. So was the exile of Jehoiachin plucked from the land of Israel in time, before they would become corrupted.—[*Malbim*]

3. **are very good**—Not merely better than the others, but very good because they were picked in time.—[*Malbim*]

are very bad—Not merely are they not as good as the other, but they are very bad because they were allowed to remain on the tree and were not picked in time.—[*Malbim*]

5. **Like these good figs**—that were picked in time.—[*Malbim*]

so will I recognize the exile of etc.—This is an inverted verse: *So will I recognize for good the exile of Judah which I have already exiled, viz. Jeconiah and his exile.*—[*Rashi*]

Malbim explains: So will I recognize the exile of Judah that were plucked in their time and have become very good, so good that My exiling them to the land of the Chaldeans was for good.

As mentioned above, *Rashi* explains: So will I recognize for good . . . *Malbim* renders: So will I recognize . . . that I sent forth . . . for good. 'For good' modifies 'have sent forth.' I have exiled them earlier for their own good.

והגלות יהודה דאנליה : יהודה אשר שלחתי מן המקום הזה
 מן אחר הבין לארע : ארץ פשדים לטובה : וישמתי עיני
 פסדאי לקבתי : ואשני : עליהם לטובה והשבתים על הארץ
 סיפרי עליהן לקבא : הזאת ובניתים ולא אהרם ונטעתים
 ואמרינון ולא אפגר : ולא אתוש : ונתתי להם לב לדעת
 ואקמינון ולא אסלטל : אתי כי אני יהוה והיו לי לעם ואנכי
 דמלתי אבי אגא : אהיה להם לאלהים כפי ישובו אלי
 ויהיו קרסי לעם ואנא : בכר לבם : ויביתאנים הרעות אשר
 אהיו להן לאלה אבי : לא תאכלנה מרע כיה ואמר יהוה
 יתובון לפולחני בקר : בן אתן את צדקיהו מלך יהודה ואת
 לקהון : ח וד מניא : בישתא דלא מתאקא
 כבישו אבי כדן אסר : כן אמן ות צדקיהו
 סדר שבסא דבית : יהודה ות דברבויה

רש"י

(ו) אתוש . לשון עקור :

מהר"י קרא

(ו) והשבותים על הארץ הזאת . לירושלים לבנות בית שני :

(ז) כי ישובו אלי בכל לבם . אלו דניאל וחביריו ועזרא שאתח

מוצא כספרים שלחם שהתוורו על עותם :

רד"ק

בי הן נחבירי בעיני כוזאית לפי : אסר ובכורות וכן אסר בכבורה : אסר והשבותים יהיו תאנים הרעות ואחר כן פירש ואסר כח
 בתאנה בראשית ראהיה את אבותיכם : (ח) ובתאנים . כאילו : אסר ח' : והיושבים בארץ מצרים . השארית שהיו יושבים אז

מצודת ציון

(ו) והשבותים . מלשון טעם : אהרם . מל' הכיסה ונפילת : אהרם .

מצודת דוד

אליהם : לטובה . חוזר נפסק לומר כן אולי לטובה : (ז) ושפתי : חזק
 עני . לשנות עליהם לטובה ולשפרם בגולה : והשבותים . בזמן
 בית שני : ובניתים ולא אהרם . ר"ל סוליג וכבר פכר עליהם הלכה לא יקונו פור עפחה . כיסיה כ"ל בנין כשוכס לירושלים בבית
 שני לא כמו כשאלים ירושלים אסר יקונו מל' הכיסה סוליג וסדיון לא סכר עליהם סלכה ולא קלנו סמנו : ונפשתים ונ' . כפל סכר
 כפ"ב : (ז) תתתי ונ' . אמן נהס לכ ענין לטות אותי אשר אני ס' : והיו לי לעם . להאמין כי וקבלו פול מורלי : האנכי ונר' . להאס
 כסותם : (ח) ובתאנים הרעות . כללו אסר וסכסלים סס יהיו כמלכים כסותם אשר חין לאכלן כס כור רעמן כשטמים ומחומקים

Judah, which I have sent forth from this place to the land of the Chaldeans, for good. 6. And I will place My eyes upon them for good, and I will return them to this land, and I will build them and not destroy, and I will plant them and not pluck them. 7. And I will give them a heart to know Me, for I am the Lord, and they shall be to Me for a people, and I will be to them for a God, for they shall return to Me with all their heart. 8. And like the bad figs that cannot be eaten because they are so bad, for so said the Lord: So will I make Zedekiah King of Judah and

6. **And I will place My eyes**—I will oversee them for good and guard them in their exile.—[*Mezudath David*]

Because of their exile, I will place My eyes upon them.—[*Malbim*]

and I will return them to this land—To Jerusalem, to build the second Temple.—[*Kara*]

This refers to the return to Zion in the days of Cyrus.—[*Malbim*]

and I will build them—as a kingdom.—[*Malbim*]

and I will plant them—as a settlement in the land.—[*Malbim*]

and not pluck them—Heb. *וּלְקַח*, an expression of uprooting.—[*Rashi*]

This refers also to the release of Jehoiachin from prison and to the

honor afforded him by the king of Babylon.—[*Abarbanel*]

7. **and they shall be to Me for a people**—to believe in Me and to accept the yoke of My fear.—[*Mezudath David*]

and I will be to them for a God—i.e. to be at their assistance.—[*Mezudath David*]

for they shall return to Me with all their heart—These are Daniel and his colleagues and Ezra, as we find in their Books that they confessed their sins. See Daniel 9:4–20, Nehemiah 9:16–37.—[*Kara*]

For through the exile they shall return to Me with all their heart.—[*Malbim*]

8. **And like the bad figs**—And the

his princes and the remnant of Jerusalem remaining in this land, and those dwelling in the land of Egypt. 9. And I shall make them for a horror [and] for evil for all the kingdoms of the earth, for a disgrace and for a proverb, for a conversation piece and for a curse in all the places where I will exile them. 10. And I will send forth the sword, the famine, and the pestilence against them until they are consumed from upon the land that I gave them and their forefathers.

25

1. The word that came

remaining ones shall be like the bad figs. Then he explained: So said the Lord etc.—[Redak]

and those dwelling in the land of Egypt—The remnant that was then dwelling in Egypt, viz. those who went with Johanan son of Kareah. See below 43:4-7.—[Redak, Mezu-dath David]

9. for a horror [and] for evil for all the kingdoms of the earth—*For they will hear the evil that came upon them and quake.*—[Rashi]

Since it was decreed that Nebuchadnezzar would pursue them, all the kingdoms among whom they were exiled would feel the evil coming upon them and quake. They would also be for a disgrace even in those places that Nebuchadnezzar would not reach.—[Malbim]

and for a conversation piece—*that everyone will repeat and discuss their retribution.*—[Rashi]

10. And I will send forth the sword etc—wherever they will be. Also, Zedekiah will die in misery in prison. God had decreed that all the kingdoms of the earth submit to Nebuchadnezzar. Therefore, Jeremiah served as an adviser to the Jews and to the other nations and exhorted them to obey this decree. Since Jeconiah and his princes and wise men heeded the prophecy and surrendered to him, God saw that they be spared. Since Zedekiah and his people did not heed the prophecy and did not surrender to Nebuchadnezzar, they were like the bad figs, for evil would befall them. Zedekiah would not be released from prison and no ruler would come from his seed. For this reason, the prophet mentioned those dwelling in Egypt along with Zedekiah and his people, since both groups acted contrary to God's command.—[Abarbanel]

[illegible][illegible][illegible]

arising early—*This is a present tense. I would arise early and speak constantly.*—[Rashi]

to Jeremiah concerning all the people of Judah in the fourth year of Jehoiakim son of Josiah, king of Judah—that is the first year of Nebuchadnezzar king of Babylon. 2. Which Jeremiah the prophet spoke to all the people of Judah and to all the inhabitants of Jerusalem, saying: 3. From the thirteenth year of Josiah son of Amon, king of Judah, until this day, these twenty-three years the word of the Lord has come to me, and I spoke to you, arising early and speaking, but you did not hearken.

4. And the Lord sent to you

Malbim explains that this verse refers to the exiles who wished to return to the land of Israel.

1. **in the fourth year**—*The year that their decree was sealed that they be exiled and that they drink the cup of wrath, as he says in this section: '(v. 15) Take the cup etc.'* and before the decree He commanded the prophet to reprove them, perhaps they would repent, and their decree would not be sealed.—[*Rashi*]

that is the first year of Nebuchadnezzar—In the beginning of the Book of Daniel (1:1), we read, "In the third year of the reign of Jehoiakim, king of Judah, Nebuchadnezzar, king of Babylon, came upon Jerusalem and besieged it." It is possible that in the third year of Jehoiakim's reign, when he was crowned by Pharaoh-Neco, Nebuchadnezzar assumed the throne of Babylon, and marched on Jerusalem, besieging it. In the fourth year of Jehoiakim, still the third year of Nebuchadnezzar, God delivered Jehoiakim into his hand.—[*Redak*]

According to *Seder Olam*, ch. 25, Nebuchadnezzar besieged Jerusalem

in the third year of Jehoiakim's revolt. We find that Nebuchadnezzar vanquished Jehoiakim in the fifth year of the latter's reign, which was the second year of the former's. Jehoiakim was faithful to Nebuchadnezzar for three years, making eight years from the beginning of his reign. He, then, rebelled against Nebuchadnezzar for three years. After the third year of his revolt, Nebuchadnezzar vanquished him again and carried him off to Babylon.

2. **to all the people of Judah**—The people of Judah came from other cities to Jerusalem, where Jeremiah addressed them together with the inhabitants of Jerusalem.—[*Redak*]

3. **twenty-three years**—*Josiah reigned thirty-one years* (II Kings 22:1). *Subtract twelve years from them* (Jer. 1:2). *This leaves nineteen, and four of his son amount to twenty-three.*—[*Rashi*] I.e., Jeremiah prophesied during the last nineteen years of Josiah's reign. Since this prophecy came to him in the fourth year of Jehoiakim, it was

all His servants, the prophets, sending them early, but you did not hearken and you did not incline your ear[s] to listen. 5. Saying: Repent now, each man of his evil way and of the evil of your deeds, and dwell on the land that the Lord gave you and your forefathers from days of yore and forever. 6. And do not go after other gods to worship them and to prostrate yourselves to them, and you shall not provoke Me with the work of your hands, and I will not harm you. 7. But you did not hearken to Me, says the Lord, in order to provoke Me with the work of your hands for your harm. 8. Therefore, so said the Lord of Hosts: Since you have not hearkened to My words, 9. Behold, I send

4. **sending them early**—I.e. sending them early every morning, not all at once. Nevertheless, you did not hearken, and did not even incline your ears to listen.—[*Malbim*]

Although God sent them with great eagerness, sending them early every morning, you did not obey them.—[*Mezudath David*]

and you did not incline your ear[s]—This expression is synonymous with the previous.—[*Mezudath David*]

5. **Saying**—All these prophecies were for your benefit, exhorting you to repent so that you remain in your land.—[*Mezudath David*]

from days of yore and forever—It was given to your forefathers long ago, and it will remain their children's forever if they so desire.—[*Redak*]

You yourselves prevent My bestowing good upon you. He states this regarding murder, immorality, oppression, and theft that were among them.—[*Abarbanel*]

7. **in order to provoke Me**—Not for your benefit, but only to provoke Me.—[*Redak*]

with the work of your hands—I.e. with the idols you have made with your own hands.—[*Mezudath David*]

for your harm—Your provocation of Me will only bring harm upon you.—[*Mezudath David*]

9. **Behold I send**—This prophecy was said in the first year of Nebuchadnezzar, which, according to *Seder Olam* was the year he vanquished Jehoiakim.—[*Kara*] See *Megillah* 11b, that he vanquished Jehoiakim in his second year, also *Seder Olam* ch. 24.

וְלִקְהַלְתִּי אֶת-כָּל-מִשְׁפְּחוֹת צִפּוֹן נְאֻם-
 יְהוָה וְאֶל-נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל
 עֲבָדֵי וְהַבְּאֲתִים עַל-הָאָרֶץ הַזֹּאת
 וְעַל-יִשְׁבִּיהָ וְעַל כָּל-הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
 סָבִיב וְהַחֲרַמְתִּים וְשִׁמְתִים לְשִׁמָּה
 וְלִשְׂרָקָה וְלַחֲרָבוֹת עוֹלָם: וְהָאֲבֹדְתִי
 מֵהֶם קוֹל שִׁשּׁוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה קוֹל חֲתָן
 וְקוֹל בְּלָה קוֹל רָחִים וְאוֹר נֵר: וְהָיְתָה
 כָּל-הָאָרֶץ הַזֹּאת לַחֲרָבָה לְשִׁמָּה
 וְעֲבָדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת-מֶלֶךְ בָּבֶל
 שְׁבַעִים שָׁנָה: י' וְהָיָה כַּמְלָאוֹת

שָׁלַח נְאֻמְכֵּן יְיָ כִּי
 סָלְמָה צְפוּנָא אָמַר וי
 וְלִקְבֹּכְרֶאצַּר מֶלֶךְ
 דְּבָבֶל עֲבָדֵי וְהָיְתוּ
 עַל אֶרֶצָא הָרָא וְעַל
 יְהֻקְמָה וְעַל כָּל עַמֻּמָּא
 הָאֵלֶּיִן קְחוּר קְחוּר
 וְנִקְרְבוּ וְשִׁוּבוּ וְשִׁוּבוּ
 לְצִדּוֹ וְלִשְׂרָקָה
 וְלִחֲרָבָה עוֹלָם: וְהָאֲבֹדְתִי
 מֵהֶם קוֹל בִּינָה וְקוֹל
 חֲתָנָא וְקוֹל חֲתָנָא
 פְּלִיגָא דְּקִשְׁשָׁתִין
 בְּנִיחָר בּוֹצִין: י' וְהָיְתָה
 כָּל אֶרֶצָא הָרָא לַחֲרָבָה
 לְצִדּוֹ וְנִקְלְחוּ עַמֻּמָּא
 הָאֵלֶּיִן וְכָל מֶלֶךְ דְּבָבֶל
 שְׁבַעִין שָׁנָה: י' וְהָיְתָה
 כַּמְשָׁלִים שְׁבַעִין שָׁנָה
 אִסְכַּר

יתיר וא"ו

מהר"י קרא

רשי

(י) קול רחים. סימן הוא לסמכות כרית מילה על שם
 שמועין ומוחקין לה ממעטין לרשימה: אור נר. סי' מתכה

רד"ק

בעבור שהעבדו וקרי הכעניו לבסוף הכעניו אחרי עושים
 הכעניו לא להנאת שיש להם בה: (ז) את כל משפחות צפון
 ולמעלה בתחלת המסר אמר לכל משפחות במלכות צפונה
 ושם פ' כי משפחה אומר על הכס ומלכות אומר על ראשי
 הממלכות ופ' שאמר ונתנו איש כסאו וזכר שם במלכות:
 ואל נבוכדנצר מלך בבל עבדי. ופסם ואל אל שולת לא אל
 הקהניו כי יהיה ואל בכסם ואת כמו אספדה אל חק ה' וירדפו
 סעורת דור

סביבות לוי: והחרבות. את כולם לחיים ולשמים למחוק
 ולהיות סביבות עתיד ועד זמן רב יהיו חרבות: (י) והאבדות. וי
 כל' לא יחש עוד קול ששון וגו': קול חתן. קול שמחה חתן: קול
 רחים. מנדל הכסא לא יפלא חסודה לשון רחים: ואור נר.
 פסחין הכסא יכנס צלפנה: (יא) הגוים האלה. היושבים סביבות

formance of circumcision, they were
 afraid to publicize the occasion and
 chose the mill as a symbol since it
 was used for grinding the ingre-
 dients for healing the wound. The
 light of a candle in the daytime or
 the light of many candles was the
 sign of a feast. *Rashi* does not
 explain the reason for concealing the
 feast. According to *Yerushalmi*,
Kethuboth 1:5, this feast was a wed-
 ding, concealed from the rulers lest

they assault the bride as was their
 wont. Accordingly, the connection
 to this verse is obscure. Why should
 Scripture choose a symbol used only
 in times of persecution to conceal
 these occasions? *Tosafoth* asserts
 that these signs were present at all
 times, even when circumcision was
 permitted. [In such times, however,
 the public was not notified by these
 signs, but by a public announce-
 ment. When public announcements

and I will take all the families of the north, says the Lord, and to Nebuchadrezzar the king of Babylon, My servant, and I will bring them upon this land and upon its inhabitants and upon all these nations around, and I will destroy them and make them for a desolation and for a hissing and for perpetual ruins.

10. And I will cause to cease from them a voice of mirth and a voice of joy, the sound of a bridegroom and the sound of a bride, the sound of a mill and the light of a candle. 11. And all this land shall become waste [and] desolation, and these nations shall serve the king of Babylon for seventy years.

12. And it shall be at the completion of

The intention is that I will inspire various nations from the north.—[*Mezudath David*]

all the families of the north—Compare 1:15, “all the families of the kingdoms of the north.” The ‘families’ are the populace, and the ‘kingdoms’ are the heads of the kingdoms. That expression is used there in conjunction with the following passage, “and they will come and place, each one his throne etc.”—[*Redak*] *Jonathan*, however, renders: all the kingdoms of the north.

and for Nebuchadrezzar—I.e., I will send for Nebuchadrezzar the king of Babylon. It may also be rendered: and Nebuchadrezzar the king of Babylon, meaning: and I will take Nebuchadrezzar the king of Babylon.—[*Redak*]

My servant—I.e. the one who will perform My errand in this matter.—[*Mezudath David*]

and upon all these nations—I.e. those who dwell near the Holy

Land. It may also mean these nations mentioned below.—[*Redak*]
around—Those who dwell around the Holy Land.—[*Mezudath David*]

10. And I will cause to cease—I.e., there no longer shall be heard.—[*Mezudath David*]

the sound of a bridegroom—I.e. the sound of the rejoicing of a bridegroom.—[*Mezudath David*]

the sound of a mill—That is an indication of a circumcision feast, since they would grind and crush ingredients for healing the wound.—[*Rashi*]

the light of a candle—An indication of a feast. So we learned in *Sanhedrin* (32b).—[*Rashi*]

The Talmud does not state this explicitly on this verse. The passage reads: The sound of a mill in Burni announces: “The week of the male child! The week of the male child!” The light of a candle in B’ror Hayil announces: “A feast is there! A feast is there!” *Rashi* explains that when the government prohibited the per-

אֶמְסֹר עַל מַלְכָּא דְבָבִל
וְעַד עַמָּא הוּא אֶמְסֹר
יְיָ יֵת חוֹבֵיהוֹן וְעַל אֲרֻעַ
בְּקִדְרָא וְאֲשֵׁנִי יְמִיָּה
לְעֻדוֹת עַלְמָא יְיָ וְאִתִּי
עַל אֲרֻעָא הָהִיא
יְיָ כֹּל שְׁתַּגְסִינָא
רְגֻלִית עֲלֶיהָ יְיָ כֹּל
דְּרַחֲמִי בְּסִפְרָא דְּבִין
דְּאִתְנַבֵּי וְדִקְרִיָּה עַל כֹּל
עַמָּמָא : יְיָ אֲבִי קִלְחִי
כְּהוֹן אֶף אֵינוֹן עַמָּמִין
סִגְיָאִין וּמִלְכִין דְּבִקְרִין
וְאֲשֵׁלִים לְהוֹן קְאִגְוִיָּהוֹן
וְכַעֲבָדִי וְיִדְרוֹן : יְיָ אֲבִי
כְּדֻן אֶמְסֹר יְיָ אֵלָּה אֵל
יִשְׂרָאֵל לִי קָפִיד יְיָ
קָסָא דְּחֶסֶד לְקָסָא דְּבִין

שְׂבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל-מֶלֶךְ-בָּבֶל
וְעַל-הַגּוֹי הַהוּא נָאֻם יְהוָה אֶת-עוֹנָם
וְעַל-אַרְצָן כְּשָׂדִים וְשִׁמְתִי אֹתוֹ
לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם : יְיָ הִבְאוֹתִי עַל-הָאָרֶץ
הַהִיא אֶת-כָּל-דִּבְרֵי אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי
עָלֶיהָ אֵת כָּל-הַפֶּתוּב בְּסֵפֶר הַזֶּה
אֲשֶׁר-נָבֵא יִרְמְיָהוּ עַל-כָּל-הַגּוֹיִם :
יְיָ כִּי עָבְדוּ בָם גַּם-הֵמָּה גּוֹיִם רַבִּים
וּמַלְכִּים גְּדוֹלִים וְשִׁלְמַתִּי לָהֶם בְּפַעֲלָם
וּכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם : מִן כִּי כָה אָמַר יְהוָה
אֶלְהֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֵי קָח אֶת - פֹּם הַיֵּין

והבאתי קרי

רש"י

כך שנינו כסנהדרין : (יג) את כל הכתוב . טל ככל :
בספר הזה . כסופו : (יד) כי עבדו בם . כמו כי יעבדו
בם כעני ככל : גם המה גוים רבים . מלי ומרס :
(טו) כוס היין החמה . נכוחת המורענות : והשקות
אותו . הנכל להם שלא תשע עוד כשום תשובה :

דריק

הספר והיוכין גלה בשנת ה' לנבוכדנצר הרי מ"ה ואחל
מחורר מלך ב"נ שנת והארי ירענו זה ששרי סצנאן לבלשצר
סחורר מלך ב"נ שנת השלישית נהרג הרי מ"ה וכו' הרי ס"ח
שנים לבלשצר הרי ע' לפיכך אמר כמלתא כי שלמים היו להם ע' שנה כי לא פת לבלשצר עד שנת שלישית לו : לשמטון
עולם . שם מקובץ . מן שמטת והוא ססוד : (יג) את כל הכתוב בספר הזה . כלומר אביא על ארץ בבל את כל
זה הדבר כמו שאביא על כל הגוים כל הכתוב . בספר הזה אשר נביא ירמיהו : (יד) כי עבדו בם גם המה . עבדו עבר במקום
עתיר אמר יעבדו בכשדים גם המה כמו שעבדו הם בכל הגוים כן יעבדו בהם גוים רבים ומלכים גדולים והם מלכי מדי ומרס :
(טו) כי כה אמר . קח . והשקות . הכל במראה הנבואה : היין החמה . חמר והספר . ומשפשו היין יין חממה וכסותו חמם
מצורת ציון

ענין המלה כמו ונבואתו ימי סהרה (ווקרא י"ג) : אפקוד . ענין
(יג) בספר הזה . כסופו הספר : על כל הגוים . שסאינאו וימכיו
אח ככל עד היסוד כה : (יד) כי עבדו . עבר במקום עתיר ור"ל יעבדו כעכל : גם המה . ר"ל כמו שעבדו ככל כלאומה כן גם המה
יעבדו כה והוא ומפסם גוים רבים וגו' . כס יעבדו כעכל : להם . לבני ככל : (טו) את כוס היין החמה . הפסול חמת ה' נזכר

מהר"י קרא

דריים ואף כשהרבו בחים מאין אדם בכל מחסובם אור הרר :
(יג) והבאתי על הארץ ההיא את כל דברי אשר דברתי עליה על
ידי ישעיה . אם יצא בספר מדויק ואח בספוק זה או נכח
לד' ישעיה פת' ואם הוא אמר אלא בפרש הוא את שלמטל
היסגנו . ואח כל הכתוב בספר הזה על ידי ירמיהו . כי ישעיה
וירמיה נבואר בספוט בכל יותר מסאר כל הנביאים :

מנחת שי

(יג) לְשִׁמְמוֹת . כן רש"י : (יג) ונבואתו . ונבואתו קרי :

בנו מלך ג' שנים נשארו ב"נ בנתיים והטלם לא שלמו לו לבלשצר כי בשנת השלישית נהרג הרי מ"ה וכו' הרי ס"ח
שנים לבלשצר הרי ע' לפיכך אמר כמלתא כי שלמים היו להם ע' שנה כי לא פת לבלשצר עד שנת שלישית לו : לשמטון
עולם . שם מקובץ . מן שמטת והוא ססוד : (יג) את כל הכתוב בספר הזה . כלומר אביא על ארץ בבל את כל
זה הדבר כמו שאביא על כל הגוים כל הכתוב . בספר הזה אשר נביא ירמיהו : (יד) כי עבדו בם גם המה . עבדו עבר במקום
עתיר אמר יעבדו בכשדים גם המה כמו שעבדו הם בכל הגוים כן יעבדו בהם גוים רבים ומלכים גדולים והם מלכי מדי ומרס :
(טו) כי כה אמר . קח . והשקות . הכל במראה הנבואה : היין החמה . חמר והספר . ומשפשו היין יין חממה וכסותו חמם
מצורת ציון

ענין המלה כמו ונבואתו ימי סהרה (ווקרא י"ג) : אפקוד . ענין
(יג) בספר הזה . כסופו הספר : על כל הגוים . שסאינאו וימכיו
אח ככל עד היסוד כה : (יד) כי עבדו . עבר במקום עתיר ור"ל יעבדו כעכל : גם המה . ר"ל כמו שעבדו ככל כלאומה כן גם המה
יעבדו כה והוא ומפסם גוים רבים וגו' . כס יעבדו כעכל : להם . לבני ככל : (טו) את כוס היין החמה . הפסול חמת ה' נזכר

prophecies of Isaiah, who dwelt at length on the downfall of Babylon. He hesitates, however, because he has not found any edition of Jeremiah reading: and all. *Jonathan*, too, renders: all.

14. For . . . will enslave them—
Lit. have enslaved them. Like 'For . . . shall enslave them,' i.e. shall enslave the people of Babylon.—
[Rashi]

As in many places, this is the prophetic past.

many nations . . . too—Viz. Media and Persia.—[Rashi, Redak]

Others state that all the nations mistreated by Babylon will enslave that nation and repay them for their mistreatment.—[Abarbanel, Mezu-dath David, Malbim]

and I will recompense them according to their deed—They will

seventy years, I will visit upon the king of Babylon and upon that nation, says the Lord, their iniquity, and upon the land of the Chaldeans, and I will make it for everlasting desolations. 13. And I will bring upon that land all My words that I have spoken about it, all that is written in this book, which Jeremiah prophesied concerning all the nations. 14. For many nations and great kings will enslave them too, and I will recompense them according to their deed and according to the work of their hands. 15. For so said the Lord God of Israel to me: Take this cup of the wine of

were impossible, these signs were used to inform the public of these celebrations.] *Ran* (*San.* ad loc.) explains that the Talmud indeed wishes to explain our verse and that these signs are not related to persecutions. See *Pethach Einaim*.

Redak explains that they would grind spices for festive occasions and light many candles. *Jonathan* renders: the sound of groups that praise with the light of candles.

When the cities became desolate, it goes without saying that the mills would no longer be heard and the light of the candles no longer seen.—[*Kara*]

12. at the completion of seventy years—For Nebuchadnezzar reigned forty-five years. This can be derived from the fact that his son Evil-Merodach assumed the throne in the thirty-seventh year of the exile of Jehoiachin, as is stated at the end of II Kings (25:27) and at the end of this Book (52:31), and Jehoiachin went into exile in the eighth year of Nebuchadnezzar (II Kings 24:12), thus equalling forty-five years. Evil-Merodach reigned twenty-three

years, since Belshazzar his son reigned three years, leaving twenty-three years for Evil-Merodach. Belshazzar's third year was not complete, since he was slain in the third year. Hence, we have seventy years.—[*Redak*] See *Megillah* 11b.

all that is written—concerning Babylon.—[*Rashi*]

in this Book—at its end.—[*Rashi*]

Others render: with all that is written in this Book, which Jeremiah prophesied concerning all the nations. I will bring upon Babylon all that I have spoken about it, along with all that is written in this book concerning the doom of the other nations.—[*Redak*]

Malbim explains that Jeremiah's prophecies concerning the other nations, starting from ch. 46, include Babylon as well. Hence, in addition to the catastrophe destined to befall Babylon, the catastrophes destined for all other nations will also befall Babylon.

Kara renders: and all that is written in this Book etc. The beginning of the verse, 'all my word which I spoke concerning it,' refers to the

הַחֲמָה הַזֹּאת מִיַּדִּי וְהַשְׁקִיתָה אוֹתָהּ
 אֶת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁלַח אוֹתָךְ
 אֲלֵיהֶם: ^{טו} וְשֵׁתוּ וְהִתְגַּעְשׂוּ וְהִתְהַלְּלוּ
 מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁלַח בֵּינֵהֶם:
 י וְאָקַח אֶת־הַבּוֹס מִיַּד יְהוָה וְאֶשְׁקָה
 אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שִׁלַּחְנִי יְהוָה
 אֲלֵיהֶם: ^{יז} אֶת־רוּשָׁלַם וְאֶת־עָרֵי
 יְהוּדָה וְאֶת־מַלְכִּיהָ אֶת־שָׂרֶיהָ לָתֵת
 אֲתָם לַחֲרָבָה לְשִׁמָּה לְשָׂרָקָה
 וּלְקַלְלָהּ כְּיוֹם־הַזֶּה: ^{יח} אֶת־פְּרָעָה מֶלֶךְ־
 מִצְרַיִם וְאֶת־עַבְדָּיו וְאֶת־שָׂרָיו וְאֶת־

סוֹגְרָדִי וְסִמְרִי וְנִימָה
 יח כל עַסְכִּיָּא דְבָנָא
 שִׁלַּח וְחָרָה עֲלֵיהֶם:
 טו וְיִשְׁתְּנוּ וְיִשְׁתַּנְּשׁוּ
 וְיִתְהַלְּלוּ סוֹגְרָדִי וְנִימָה
 כְּחֶרֶב דְּבָנָא שִׁלַּח
 בֵּינֵיהֶם: ^{יז} וְנִקְבִּיתָה יְהוָה
 כְּסִיא סוֹגְרָדִי וְאֶשְׁקִיתָה
 יח כל עַסְכִּיָּא דְשִׁלַּחְנִי
 י וְיִתְהַלְּלוּ: ^{יח} יְהוָה
 וְרוּשָׁלַם וְנֵת קְרוּיָא
 דְּבֵית יְהוּדָה וְנֵת
 סוֹגְרָא וְנֵת דְּבִרְבָּא
 לְבִסָּן וְנֵת לְחֶרֶב
 לְעָרֵי כְּסִיָּא שְׂרָא
 וְלְנִימָה כְּיוֹם־הַזֶּה:
 יז יְהוָה פְּרָעָה כְּסִיָּא
 סוֹגְרָדִי וְנֵת עַבְדָּיו וְנֵת
 דְּבָרָיו וְנֵת כָּל עַמֵּיהָ:
 יח

רשי

(טו) וְהִתְגַּעְשׂוּ וְיִתְנַשְּׁנוּ: וְהִתְהַלְּלוּ: לְבָן הוֹלֵלוּ יִתְנַשְּׁנוּ: (יח) כְּאֵשׁ הֵם הָיוּ. לְאַחַר הַתְּרַגְּן

מנחת שי

(טו) וְהִתְגַּעְשׂוּ וְיִתְנַשְּׁנוּ: מְהִינִים חֶבֶר וְלֵאזִי אֵלֶּיךָ הַכֹּהֵן: (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ. וְכֵן וְכֵן כְּסִיָּא כָּל אֵלֶּיךָ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן: (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ. וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן: (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ. וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן:

בְּכֹרֶם הַמִּשְׁכָּן: וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן: (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ. וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן: (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ. וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן:

מצות ציון

וְכֵן: (טו) וְהִתְגַּעְשׂוּ: פִּתְחֵי הַמִּשְׁכָּן הָיוּ כְּמוֹ וְהִתְגַּעְשׂוּ הָיוּ
 (טז) הַמִּשְׁכָּן הָיוּ: וְהִתְגַּעְשׂוּ: פִּתְחֵי הַמִּשְׁכָּן הָיוּ כְּמוֹ וְהִתְגַּעְשׂוּ הָיוּ
 (יז) אֵשׁ הֵם הָיוּ: וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן:
 (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ: וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן:

מצות דוד

בְּכֹרֶם הַמִּשְׁכָּן: וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן: (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ. וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן:
 (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ: וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן:
 (יח) אֵשׁ הֵם הָיוּ: וְכֵן וְכֵן אֵשׁ הֵם הָיוּ וְכֵן הַכֹּהֵן וְכֵן הַכֹּהֵן:

three exiles took place during the reigns of these three kings.

Abarbanel and Mezudath David assert that the king's sons are referred to here as kings.

as of this day—As they are today. Jeremiah wrote his Book after the

destruction.—[Rashi, Mezudath David] The intention is that these words were added when the Book was completed and edited by the prophet, which was after the Temple was destroyed.

19. Pharaoh the king of Egypt—

fury from My hand, and you shall give it to all the nations to whom I send you, to drink. 16. And they shall drink and reel to and fro and be like madmen because of the sword that I am sending among them. 17. And I took the cup from the hand of the Lord, and I gave it to all the nations to whom the Lord had sent me, to drink. 18. Jerusalem and the cities of Judah, and its kings and its princes, to make them a waste, a desolation, a hissing, and a curse, as of this day. 19. Pharaoh the king of Egypt and his servants and his princes and all his people.

receive the very evil they dealt out to others.—[Abarbanel, *Malbim*]

15. cup of the wine of fury—The prophecy of retribution.—[Rashi]

and you shall give . . . to drink it—Prophecy to them that it will no longer be retracted for any repentance.—[Rashi]

Rashi, apparently, interprets this verse figuratively. *Redak* explains that God showed Jeremiah the cup of wine in a prophetic vision and ordered him to take it and give it to the nations to drink.

Malbim explains that rebellions and chaos would transpire. This is symbolized by the wine, which intoxicates and confuses.

Mezudath David explains that the decree of retribution is compared to wine that confuses the mind.

Redak renders: this cup of wine, the wine of fury.

16. and reel to and fro—Heb. **והתהללו** *Jonathan renders: and they shall be confused.*—[Rashi] for vari-

ant readings, see *Ibn Nachmiash. Lexicon Chaldaicum, Aruch Completum.*

The intention is that nations will be locked in combat as will individuals.—[*Malbim*]

and be like madmen—Heb. **והתהללו**, *an expression of madness, they shall be mad.*—[Rashi]

17. And I took, and I gave . . . to drink—All this was in the prophetic vision.—[*Redak*]

Mezudath David renders: And I received the prophecy and prophesied to them. *Abarbanel*, however, rejects the idea that Jeremiah went to all the nations with his prophecy. He prefers *Redak's* interpretation that all this was a vision.

18. Jerusalem—She will be first, for all these nations suffered through Nebuchadnezzar, and the first year that he reigned—the fourth year of Jehoiakim—he marched on Jerusalem.—[*Redak*]

and its king—Jehoiakim, Jehoia-
chin, and Zedekiah.—[*Redak*] The

כָּל־עַמּוֹ: י וְאֵת כָּל־הָעָרִב וְאֵת כָּל־
מַלְכֵי אֶרֶץ הָעֵיזָן וְאֵת כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וְאֵת־אֲשַׁקְלֹן וְאֵת־עֵזָה
וְאֵת־עַקְרוֹן וְאֵת שְׂאֲרִית אֲשֶׁדּוּד:
כא אֶת־אֲדוֹם וְאֵת מוֹאָב וְאֵת־בְּנֵי
עַמּוֹן: כב וְאֵת כָּל מַלְכֵי צֹר וְאֵת כָּל־
מַלְכֵי צִידוֹן וְאֵת מַלְכֵי הָאֵי אֲשֶׁר
בְּעֶבֶר הַיָּם: כג אֶת־יֶדֶן וְאֵת־תִּימָא
וְאֵת־בּוֹז וְאֵת כָּל־קְצוּצֵי פֶּאֶה: כד וְאֵת
כָּל־ מַלְכֵי עֶרֶב וְאֵת כָּל־ מַלְכֵי הָעָרִב
הַשְּׂכֵנִים בַּמִּדְבָּר: כה וְאֵת כָּל־ מַלְכֵי

רש"י

מהר"י קרא

כתב ירמיה ספרו: (כ) ואת כל הערב. כל סמוכותא
אשר ערוכת פרטה ומשענתו עליהם לעורר: הערב.
(נרעו"ה נלע"ו): (כב) ואת מלכי האי. כל אלו שמנה
עד כאן שכיני אל"י הם: (כג) קצוצי פאה. המוקלים
במלחמה: (כד) מלכי ערב. ערביא: ואת כל מלכי הערב. סמוכותא של ערביא:

(כ) ואת כל הערב. הם האומות שנתערבו בהן י"ת כל
סמוכותא: ואת שארית אשדוד. שנשארו כשהם עווינו
כשנלחם בהם דכתיב בדבריי הימים ויצא ונלחם בשלשום:
מלכי האי. תרגום נאם. והם איי הים: (כב) ואת כל מלכי
ערב. הם ערביא השוכנים ביישוב ואת כל מלכי הערב
נקלה לזכות הרעות: (כד) מלכי ערב. ערביא: ואת כל מלכי הערב. סמוכותא של ערביא:

רד"ק

מנחת שי

בלא וי"ו: (כ) ואת כל הערב. עם סמוכותא שנתערבו
יחד סמוכותא ל' ערביא: ואת כל מלכי ארץ פלשתיים. שאר
ארץ פלשתיים לבר הערים הנזכרות וכ"כ בספר שמכאל אחר
שוכר הערים בפנין סחורי הוזהב אשר עור סמיר בסביר וער
כפר הפשוט ולא זכר נהג כי לישאל חיתה כי דוד לקחה
במלחמה: (כג) קצוצי פאה. המוקלים
במלחמה: (כד) מלכי ערב. ערביא: ואת כל מלכי הערב. סמוכותא של ערביא:

(כ) ואת מלכי האי. מהלכין ואת כל מלכי בל' וכן תרגום יונתן. וידע
כפי א"י כי כל כסף מונח: (כג) ואי דין. חילול פונתא נכחא גיין ספיר
וספירא נכחא הנותא אינה תאן דכח זה חילול ואינה תאן דכח זה נכח
ואי' וסוף מלי דתינון כספיה וסוף כתיבה ספי עדיף פדמסיה ד' אל
ריש סוף כספיה וסוף וסוף כספיה דילין ודין חד סמכות:
כיר פלשתיים כמ"ש בדבריי הימים ויקח את נת ואת בנותיה מיר פלשתיים והוא מתן האמה הנזכרת בספר שמכאל: ואת
שארית אשדוד. נראה כי כשנלחם נובדנצר בצאה נחרבת סקצה על ירי שלח מצרים או וילח: (כג) ואת כל מלכי האי.
אין בו כל בספר מונה: (כג) קצוצי פאה. השיכנים בקצה העולם בפאה כי הפאה הוא קץ הרבר וי"ת סמפי פאה:
(כד) ואת כל מלכי ערב. הם הערביים וישיב אהלים כמ"ש לא יהל שם ערבי: ואת כל מלכי הערב השוכנים בסביר. לפי
שוכר למעלה ואת כל הערב פירש הגה כי אלה הם אחרים שהם שוכנים בסביר: (כ) ואת כל מלכי אשדוד. אפשר כי זכרי
מצורה ציון

רד"ק

מנחת שי

(כ) כל הערב. עם סמוכותא שנתערבו יחד סמוכותא ל' ערביא: ואת כל מלכי ארץ פלשתיים. שאר
ארץ פלשתיים לבר הערים הנזכרות וכ"כ בספר שמכאל אחר
שוכר הערים בפנין סחורי הוזהב אשר עור סמיר בסביר וער
כפר הפשוט ולא זכר נהג כי לישאל חיתה כי דוד לקחה
במלחמה: (כג) קצוצי פאה. המוקלים
במלחמה: (כד) מלכי ערב. ערביא: ואת כל מלכי הערב. סמוכותא של ערביא:

(כ) ואת מלכי האי. מהלכין ואת כל מלכי בל' וכן תרגום יונתן. וידע
כפי א"י כי כל כסף מונח: (כג) ואי דין. חילול פונתא נכחא גיין ספיר
וספירא נכחא הנותא אינה תאן דכח זה חילול ואינה תאן דכח זה נכח
ואי' וסוף מלי דתינון כספיה וסוף כתיבה ספי עדיף פדמסיה ד' אל
ריש סוף כספיה וסוף וסוף כספיה דילין ודין חד סמכות:

today as Tema, found in the
Arabian desert, approximately four
hundred kilometers from the bor-
ders of Tiran.—[Daath Mikra]

and all those separated in that
corner—Heb. קְצוּצֵי פֶּאֶה, those separ-
ated at the end of that corner.—
[Rashi] Jonathan appears to explain
it as 'those who have the corners of

their hair polled.' This is the usual
English translation. See Lev. 19:27,
Targum Onkelos. Malbim takes it to
mean those who are circumcised.
See above 9:25.

24. the kings of Arabia—Heb.
עַרְבֵי אַרְבִּיָּה.—[Rashi]

These are the Arabs who dwell in
tents. See Isaiah 13:20.—[Redak]

20. And all the allies and all the kings of the land of Uz, and all the kings of the land of the Philistines and Ashkelon and Gaza and Ekron and the remnant of Ashdod. 21. And Edom and Moab and the children of Ammon. 22. And all the kings of Tyre and all the kings of Sidon and the kings of the isle that is on the other side of the area. 23. Dedan and Tema and Buz and all those separated in that corner. 24. And all the kings of Arabia and all the kings of the allies who dwell in the desert.

25. And all the kings of

Immediately after the destruction of Jerusalem, Nebuchadnezzar destroyed Egypt.—[*Abarbanel*]

20. **And all the allies**—*All the supports* (סִמְכָה) *which are Pharaoh's guarantee, and he leans upon them for aid.*—[*Rashi*]

Uz—A part of Edom. See Lam. 4:21.—[*Daath Mikra*]

and all the kings of the land of the Philistines—The rest of the land besides the cities mentioned further. See also I Sam. 6:17f., where other cities are mentioned after the five main cities.—[*Redak*]

and the remnant of Ashdod—It appears that Ashdod had been partly destroyed by Egypt or another nation before it was conquered by Nebuchadnezzar.—[*Redak*] *Malbim* asserts that Ashdod was conquered by Pharaoh, referring to ch. 48. It is, however, not found in that chapter nor in ch. 47, which deals with the downfall of the Philistines. Rabbi Joseph Kara takes this as an allusion to Uzziah's conquest of Ashdod, mentioned in II Chron. 26:6.

Gath, the metropolis of the Philistine kings, known as Metheg-ammah, an ox-goad, since it was the

rod that governed all the Philistines, is not mentioned here. That city had long been taken by David. See II Sam. 8:2, I Chron. 18:1.—[*Redak, Ibn Nachmiash*]

22. **and the kings of the isle**—*All these that he counts* (שְׂמוֹנָה) *until here are neighbors of Eretz Israel.*—[*Rashi*] *Ibn Nachmiash* explains *Rashi* to mean: *All these eight* (שְׁמֹנֶה) *until here are neighbors of Eretz Israel.* He conjectures that Pharaoh the king of Egypt with his allies are counted as one. The land of Uz is counted as the second, the Philistines as the third, Edom as the fourth, Moab and Ammon, the descendants of Lot, as the fifth. Tyre as the sixth, Sidon as the seventh, and the kings of the isle as the eighth.

23. **Dedan**—Of the children of Keturah, mentioned in Gen. 25:3.

Tema—Of the sons of Ishmael, mentioned in Gen. 25:15. Both these nations lived in Arabia. Dedan was a nation of merchants whose center was in the north of the Arabian desert in Wadi-el-Kura and its environs. See Isaiah 21:13. Tema was located in a place still known

וּמְרִי וְאֵת כָּל־מַלְכֵי עֵילָם וְאֵת כָּל־
מַלְכֵי מִדֵּי: י וְאֵת כָּל־מַלְכֵי הַצִּפּוֹן
הַקְּרָבִים וְהַרְחָקִים אִישׁ אֶל־אֶחָיו
וְאֵת כָּל־הַמַּמְלָכוֹת הָאֲרֻץ אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמֶלֶךְ שִׁשְׁךְ יִשְׁתָּה
אֲחֵרֵיהֶם: כו וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁתּוֹ
וּשְׁכָרוֹ וּקְיוֹ וְנִפְלּוֹ וְלֹא תִקְוֶמוּ מִפְּנֵי
הַרְבֵּב אֲשֶׁר אֲנִכִּי שֹׁלַח בִּינֵיכֶם:
כז וְהָיָה כִּי יִמָּאֲנוּ לְקַחְתָּ הַכּוֹס מִיָּדְךָ
לְשָׁתוֹת וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁתּוֹ תִשְׁתּוּ: כח כִּי הִנֵּה בָעִיר

[illegible]

drinks too much, who vomits.—
[Rashi]

and fall and you shall not rise— Usually, after a drunken person vomits, he sobers up somewhat and stands up. But to the nations, the prophet says: Fall and you shall not rise.—[Redak]

the sword—the strife of war.—
[Rashi]

28. if they refuse—I.e., if they endeavor to avoid subordination to Babylon.—[*Mezudath David*]
 you shall surely drink—Perforce you will be subordinated to Babylon.—[*Mezudath David*]

Zimri, and all the kings of Elam and all the kings of Media. 26. And all the kings of the north, both near and far, one after the other, and all the kingdoms of the earth that are upon the face of the earth; and the king of Sheshach shall drink after them. 27. And you shall say to them: So said the Lord God of Israel: Drink, become drunk, and vomit, fall and you shall not rise, because of the sword that I am sending among you. 28. And it shall be, if they refuse to take the cup from your hand to drink, that you shall say to them: So said the Lord of Hosts: You shall surely drink. 29. For behold, with the city

and all the kings of the allies—*The allies of the Arabs.*—[*Rashi*] See above v. 20. *Redak*, who explains this as 'a mingled people,' explains here that this mingled people is distinguished as those who dwell in the desert, unlike those mentioned above. *Abarbanel* points out that the aforementioned had no king, whereas these had kings.

25. **Zimri**—Perhaps Zimran, one of the sons of Keturah, mentioned in Gen. 25:2.—[*Redak*] See *Daath Mikra* for another theory.

one after the other—They will drink the cup of fury one after the other. I.e., one will suffer soon after the other.—[*Mezudath David*]

Sheshach—That is 'Babylon' in ש"ח א"ח ב"ש.—[*Rashi, Kara, Redak, Mezudath David*] ש"ח א"ח ב"ש is a code, substituting the last letter of the Alephbeth for the first one, and vice versa. Then the second from the end for the second from the beginning, and so on. Hence, the complete code is as follows: ש"ח א"ח ב"ש ג"ד ה"ז ו"פ. The result is that ששך corresponds to ככלל. *Jonathan*,

too, explains in this manner. The reason for this substitution in this case is obscure. *Azulai* conjectures that ששך equals 620.

300 = ש

300 = ש

20 = ך

620

כֶּהָר, *crown*, too, equals 620, as follows:

20 = כ

400 = ה

200 = ר

620

Thus, we deduce that Nebuchadnezzar met his downfall because of his pride in assuming a crown not due him. See Isaiah 14:14.—[*Homath Anach*]

shall drink after them—He will suffer his downfall after all the other nations.—[*Mezudath David*]

27. **Drink, become drunk**—I.e., accept the yoke of slavery and the pain of the sword of the enemy.—[*Mezudath David*]

and vomit—Like a person who

upon which My name is called, I commence to bring evil, and shall you be cleared? You shall not be cleared, for I call a sword upon all the inhabitants of the earth, says the Lord of Hosts. 30. And you prophesy to them all these words, and you shall say to them: The Lord shall roar from above, and from His Holy Habitation He shall give forth His voice; He shall roar over His habitation; "Hedad!" He shall call out like those who tread grapes, to all the inhabitants of the earth. 31. A stirring has come until the end of the earth, for God has a controversy with the nations; He contends with all flesh. The wicked He has delivered to the sword, says the Lord.

29. upon which My name is called—to be called the city of the Lord.—[*Mezudath David*]

commence—Heb. *התחיל*.—[*Rashi*]

shall you be cleared—If I bring evil first upon the city upon which My name is called, can you other nations expect to be cleared of evil?—[*Mezudath David*]

a sword—*Jonathan* paraphrases: those who slay with the sword.

Sometimes God brings retribution upon the nations of the world so that Israel should witness it and repent, lest the same retribution befall them. In that case, He commences with the nations of the world. In this case, however, He commences with Israel. This is surely not meant as a warning to the nations to repent. How, then, can you be cleared?—[*Malbim*]

30. over His habitation—*He mourns over the destruction of His house*.—[*Rashi* from *Ber. 3a*]

The Rabbis state there that the night is divided into three watches, when the various groups of angels

recite God's praises in shifts. In each watch, the Holy One, blessed be He, sits and roars like a lion and says: Woe to the children for whose iniquities I have destroyed My house and burnt My temple and exiled them among the nations of the world.

Rashi explains that the mention of God roaring is repeated three times. This intimates that He roars, so to speak, in each of the three watches.

Redak explains this figuratively. It is as though God roars and raises His voice to call the nations to come and destroy His Temple. This follows *Targum Jonathan*, who paraphrases: He shouts that plunderers should come upon the land of the house of His presence.

"Hedad!"—*A cry of "Ha!" that those engaged in hard work cry out aloud to urge each other on to strengthen themselves, and those who tread the winepresses are accustomed to it*.—[*Rashi, Redak*]

So will God call out to the inhabitants of the world to decree

נֹאמְרֵיהֶנָּה: יִבְּה אֲמַר יְהוָה צְבָאוֹת
הִנֵּה רָעָה יֵצֵאת מִנִּי אֶל־גִּוֵּי וְסַעַר
גָּדוֹל יַעֲזוֹר מִיַּד־תִּירָאֲרִי: יִי וְהָיוּ חֲלָלִי
יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־
קֶצֶה הָאָרֶץ לֹא יִסְפְּדוּ וְלֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא
יִקְבְּרוּ לְדָמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ:
יִד הִלִּילוּ הָרָעִים וְזָעְקוּ וְהִתְפַּלְּשׁוּ
אֲדִירֵי הַצֵּאֵן כִּי־מָלְאוּ יְמִיכֶם לְטִבּוֹת
וְתַפְּצוּתֵיכֶם וּגְפִלְתֶּם כְּכֹלִי חֲמֹדָה:

אמר יי: יב דברני אמר
ה צבאות הא בישקא
נשקא משם לעם ועקמין
ברבין יתון בג לי
ספיני ארעא: לו ויהון
קבילני רבן חרם יי
ביוקא ההוא ספיני
ארעא ועד ספיני ארעא
לא יספדון ולא
יהנסון ולא יתקבון
לזיל כבד על אפי
ארעא יהון: לו אליו
כלבא וצונו וחופו
בישיכון בקבא תקיפי
עבארי שלכיו ויפיו
לקט לא ויתקבון
והפיו דהיהון גניון
בבני

רש"י ה' בחולם ובחירק ה' מידכתי . (לכ) בניו אל גוי . אטני מסכסכן זה קור: מידכתי .
התרגומי הביטי: (לד) הילילו . (לז) יללה: והתפלשו .
התללו בטפס (ווסלירר על"ו): ותפוצותיכם, הרי זה
הקרה קרה כלומר והתפוצותיכם חקיקנה לכל: ככלי חמדה
רד"ק

בדך בבד: ולכן כה אמר ה' . אפסר שפרשתי וזכנתי שלישינה
ויהיה פי' לזכככר סכו על הרבין בית ראשון עיי' גבורנער
או היתה עתירה יהיה הנבון ויהיה פי' עוב ככפיר סכו כל
חרב בית שני: ולד הילולי הרושים, הרעים ואירוי הצאן
כלבי הארץ: והתפלשו, התללו בעשר או באסר: למבחן,
לא ככבד: כי הלא בחולם והר"י בחירק והנכון הלא בשורק והר"י בצרי' כי הוא מן תפוצה בשקל תבונה חמדת
והקרב תפוצות בשקל תבונת תשובות וקם בני העבאיים תפוצותיכם בשקל תשובותיכם נשאר פלג נאסר
כי בא הלא בחולם לזון התנועה בכו תשובות בכיסו ובא החיר' בחיר' כמו לא שריתך לשון שראי: שריתך כמו
שיפרשנו: תפלתם בכלי חמדה . אתם שהייתם בכלי חמדה בשויתכם עלת תפלו ותשברו ובתלי ותפולו דהיינו תגיין
סעודה ציון

בשר, לכל דאם: (לכ) וסער, רוח סער: יעור, מל' התעוררות:
מידכתי, מסוף וכן וילכתי הפסדן (שמות כ'): (לג) יאספו,
ענין הכנסה כמו ולין אש מחסר לזאת (שופטים י"ט): לירסן,
ענין זלזל: (לד) הילילו, מלשון יללה: והתפלשו: ענין כגלגול
והכנסת בסער כמו סער חלשני (מכיל' א'): אדירי, ענין חזק:
כלאו, נשלמו וכן ונפולות פי' סכסכו וקיצ' (יב): ותפוצותיכם,
בשר, לכל דאם: (לכ) וסער, רוח סער: יעור, מל' התעוררות:
מידכתי, מסוף וכן וילכתי הפסדן (שמות כ'): (לג) יאספו,
ענין הכנסה כמו ולין אש מחסר לזאת (שופטים י"ט): לירסן,
ענין זלזל: (לד) הילילו, מלשון יללה: והתפלשו: ענין כגלגול
והכנסת בסער כמו סער חלשני (מכיל' א'): אדירי, ענין חזק:
כלאו, נשלמו וכן ונפולות פי' סכסכו וקיצ' (יב): ותפוצותיכם,

יפיעם לכימס מלחמס נטיחם וכל ופן טולחתימס לזיח מלחמס

Rabbi Joseph Kara explains that the leaders would be slaughtered and the 'flocks' whom they guarded and protected during their lifetime would therefore be scattered.

like a precious vessel—That is to say: If you say, "We are important," there are many precious glass vessels

that fall, break, and are lost.— [Rashi]

Redak explains: You, who were like a precious vessel during your prosperity, will now fall and be broken.

Others explain that the fall of a precious vessel is much greater than

32. So said the Lord of Hosts: Behold evil goes forth from nation to nation, and a great storm shall be awakened from the ends of the earth. 33. And those slain by the Lord shall be on that day from the end of the earth to the end of the earth; they shall not be lamented; neither gathered nor buried. They shall be as dung on the face of the earth. 34. Howl, O you shepherds, and cry out, and roll, you mighty of the sheep, for your days have filled to slaughter, and your scatterings, and you shall fall as a precious vessel.

32. **So said the Lord of Hosts**—*Redak* prefers the interpretation that this section is a prophecy of the destruction of the Second Temple by the Romans. *Abarbanel*, however, points out that the account of the storm being awakened from the ends of the earth resembles more closely Nebuchadnezzar's conquest of all the nations. Hence it is related to the preceding section.

from nation to nation—*whom I incite against one another.*—[*Rashi*]

and a great storm—I.e., stirring of war shall be awakened from the end of the earth. This refers to Babylon. —[*Mezudath David*]

from the ends—Heb. מִקְצוֹתָי, as the Targum renders it: מִקְצוֹתַי, from the ends of.—[*Rashi*]

33. **those slain by the Lord**—I.e. those slain by the decree of the Omnipresent.—[*Mezudath David*]

they shall not be lamented—They will be so numerous that it will be impossible to lament them, to gather them to one place or to bury them. Instead, they will lie on the ground like dung.—[*Mezudath David*] *Abarbanel* notes that this

prophecy was fulfilled only in Israel, not in the other nations.

34. **Howl**—Heb. הִקְלִילוּ, an expression of הִקְלִילוּ, howling.—[*Rashi*]

O you shepherds . . . you mighty of the sheep—Both these expressions refer to the kings of the world.—[*Redak*] *Abarbanel* identifies the shepherds as the kings of Judah, its princes, and the priests of God. The mighty of the sheep are the judges and the officers of the people. *Mezudath David* identifies the latter as the mighty men of the people.

and roll—I.e. roll in the dust (*se vautrer* in French).—[*Rashi*]

to slaughter—I.e. to slaughter one another.—[*Redak*] *Redak* follows his interpretation of the verse that Scripture refers to the kings of the nations. *Abarbanel* and *Mezudath David* explain that the Jewish kings and leaders should wallow in the dust in sorrow and mourning for many of them would be slaughtered and many of them would be scattered in exile.

and your scatterings—This is a short verse; i.e. to say: and your scatterings shall come near.—[*Rashi*]

קמני הקדמא: יה ויכר
בית גרובן סן סלכא
ושונקא סהקופי עמא:
ימל צומת סלכא
ויילת תקופי עמא ארי
אבו יי ית עס חון:
לו ויצרון סדורי שלמהון
סלקם הקוף רונא דני:
יח גלא סלקא סברכיה
ארי הנה ארעהון קצרו
סן קרם חרב סקא
והיא פחם סברא וסן
קרם תקוף רגניה:

יה ואבר מנום מן-הרעים ופליטה
מאדירי הצאן: יקול צעקת הרעים
יילת אדירי הצאן כי-שדר יהוה
את-מרעיתם: יונדמו נאות השלום
מפני חרון אף-יהוה: ייעזב כפפיר
סבו פיהיתה ארצם לשמה מפני חרון
היונה ומפני חרון אפו:

רשי

וכוח נוסלים וסכרים ואובדים: (לו) ונדמו. לטון הורנה
ל' הדמיו ונדמה שם (עלי ה'): (לח) עזב כפפיר ונר'.
גלה מלכא מרכיה ככפיר העזב לח סוכו: היונה.
משתכרת כיון כן חירס יונתן. דבר אמר לטון אונסה:

סדורי קרא

בלעז: (לו) תגרס נאות השלום. ח' וצרון סדורי שלמהון:
(לח) עזב כפפיר סוכו. כל סלך ומלך עזיב סלכטו ככפיר הוה
סכבו סלכו ככפיר רב: מפני חרב היונה. ח' סן קרם
ידב נפחא דהיא ככפיר סדורי:

מנחת שי

כנסת ליה סן ח' יר: (לו) ונלם. סדורי סלכו סלכו
וכייל צעקת סלכו סלכו ליה סן עמא דקל לליא סלכו סלכו
סלכו סלכו סלכו וסלכו וסלכו סלכו סלכו סלכו סלכו
נכדו כמ סדן סדן: נפחא השלום. סקססוה סדורי סדורי
ככפיר סכו. ורצא סכו כי ורצא סכו או יהיה ורצא סכו
עזב סכו מפני סדורי סדורי סן סדן כי עזב סלכו סלכו
סכו סדורי: כי חרתה ארצוה סלכו. כי ורצא סכו סלכו
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי

רדיק

כמני סדורי: (לו) וילת. בחייל סדורי וסלכו סדורי
לכנ נפחא סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
כרצית סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי

סדורי ציון

סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי

סדורי דוד

סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי
סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי סדורי

for their land has become waste
—Before the destruction of the
Temple, the land became waste. Yet
they did not learn their lesson.
Therefore, God could no longer
resist abandoning them.

because of the wrath of the
oppressing sword—Heb. היקנה, drunk
from wine. So did Jonathan translate.
Another explanation: It is an expres-
sion of oppression (אונקא).—[Rashi]
Rashi's first explanation is unclear.
Moreover, it does not match our
edition of Targum Jonathan which
coincides with that of Redak. Our

edition reads: because of the sword
of the enemy which is like intoxicat-
ing wine. The word היקנה is derived
from יין, wine.

According to the second explana-
tion, we render: because of the wrath
of the oppressing sword. Although
'sword' is absent from the text, it is
understood. The intention is the
sword of the enemy which oppresses
and robs them.—[Redak]

and because of His furious
wrath—I.e., the sword comes
because of His furious wrath.—
[Redak]

35. And flight shall fail the shepherds and deliverance the mighty of the flock. 36. Hark! the cry of the shepherds and the howling of the mighty of the flocks, for the Lord plunders their pasture. 37. And the tranquil abodes shall be destroyed because of the Lord's furious wrath. 38. He has left His hut like a young lion, for their land has become waste, because of the wrath of the oppressing sword, and because of His furious wrath.

the fall of a cheap one, hence the comparison to the precious vessel.—[*Abarbanel, Mezudath David*]

35. And flight shall fail the shepherds—They will not be able to flee from the enemies.—[*Mezudath David*]

and deliverance the mighty—I.e., deliverance shall fail the mighty of the flocks. They will have no remnant.—[*Mezudath David*]

36. Hark!! the cry of the shepherds—This may also be rendered: Behold, the sound of the cry of the shepherds is heard.—[*Mezudath David*]

their pasture—I.e. the flocks of their pasture, the nations over which they rule.—[*Redak*] *Jonathan*, too, renders: their people.

As mentioned above, *Abarbanel* and *Mezudath David* explain this section as referring to the kings and officers of Judah. *Abarbanel* explains here that the prophet laments the fact that the shepherds and the mighty of the flocks do not cry out to God before the destruction, but will first cry out when calamity befalls them. *Mezudath David*, following this explanation, explains that they cry out and howl because the Lord plunders their pasture; i.e.

because the Lord has decreed that Jerusalem, the place where the kings govern their people, be plundered and destroyed.

37. And the tranquil abodes—The pasturelands where they graze their flocks, i.e. their cities and provinces.—[*Redak*]

shall be destroyed—Heb. וְנִדְּחָהּ, *an expression of destruction, an expression related to 'has silenced us' (נִדְּחָנוּ), 'and there let us sit in silence' (וְנִדְּחָהּ).*—[*Rashi*] *Rashi*, apparently compares silence with destruction and desolation since a desolate place is always accompanied by silence.

Redak renders: shall be cut off.

38. He has left his hut like a young lion—*The king has gone in exile from his city like a young lion that leaves his hut.*—[*Rashi* after *Jonathan*]

Kara explains this to mean that every king will abandon his kingdom just as the lion leaves his den when he is hungry.

Redak explains that, just as the lion abandons his den when he does not find food there, so did the Lord abandon the Temple when His will was not executed there, and since He abandoned it and hid His countenance from it, it was destroyed.

APPENDIX

1:1

Many exegetes identify Hilkiyah as the priest who discovered the *sefer torah* in the Temple during the reign of Josiah. His son Jeremiah commenced to prophesy in the thirteenth year of Josiah's reign. At that time, Josiah and the people had not yet returned to God. Their repentance took place in the eighteenth year, when the *sefer torah* was discovered.—[Redak, quoting his father, *Abarbanel*, *Alshich*] If this is the case, he was descended from a righteous man, who found the original *sefer Torah* written by Moses, rolled to the passage which reads: "The Lord will lead you and your king, whom you will appoint over yourselves, to a nation that neither you nor your ancestors have known . . . (Deut. 28:36). Hilkiyah commenced to reprove the people by telling them of the impending exile. After him, his son Jeremiah continued to remind the people of the exile.—[*Abarbanel*] [This is astonishing since Jeremiah commenced to prophesy in the thirteenth year of Josiah, whereas Hilkiyah found the scroll in the eighteenth year, five years after Jeremiah had commenced his prophecy.]

1:5

Abarbanel renders: Before I formed you in the womb, I gave you

knowledge, and before you emerged from the womb, I sanctified you. I.e., before I formed your body, I endowed your soul with knowledge, and before you emerged from the womb, i.e. after your formation but before your birth, I sanctified your body with admirable traits.

1:10

to uproot and to crush—(*dépayser* in French, to uproot) and over Israel to build and to plant if they heed. So did Jonathan paraphrase it.—[*Rashi*]

This accounts for the two opposites, the many expressions of destruction and the building and planting. Rabbi Joseph Kara explains that the destruction is destined for the sinners and the building and planting for the repentant. *Redak* explains that each nation destined for misfortune would later be restored to its land after its exile, as we find further in the Book. The many expressions of destruction and the few expressions of building denote the prophet's numerous prophecies of doom and his few prophecies of consolation.

Ibn Nachmiah explains the nations as referring to the population and the kingdoms as referring to the kings, upon whom he prophesied evil and good.

2:3

Redak goes further by explaining that, despite Israel's sins, they are still considered holy. Although the Holy One, blessed be He, brings the enemy upon them, that enemy is punished because of them, since He remembers for them the lovingkindness of their youth, meaning the good deeds of the patriarchs, as we have seen in the case of Sennacherib, and so it was with Nebuchadnezzar, that because of Israel, Babylon was destroyed.

2:8

Jonathan renders: The teachers of the Torah did not teach to know My fear.—[*Redak*]

They studied the Torah without sincerity or for the sake of aggrandizement. This is accounted as though they did not know Me.—[*Abarbanel*]

and the rulers—Lit. the shepherds. This refers to *the kings*.—[*Rashi, Jonathan*] They lead the people as the shepherds lead the flocks.—[*Redak*]

and the prophets—They are the false prophets.—[*Redak*]

prophesied by Baal—*In the name of Baal*.—[*Rashi from Jonathan*]

and followed what does not avail—In this manner, all their deeds were acts of no avail.—[*Abarbanel*]

9. Therefore, I will still contend—*Before I bring misfortune upon you, I will still contend with you through My prophets although I have already contended with you many days.*—[*Rashi*]

Just as I have already contended with you in the above verses, when I said, "What wrong did your forefathers find in Me...?" So will I

continue to contend with you, reproving you for your own evil deeds, for you are as bad as they were. And so will your children's children be as bad as you. *Jonathan* renders: And with your children's children will I contend if they do as your deeds.—[*Redak*]

2:12

and storm—Heb. *סער*, an expression of *סער*, a storm.—[*Rashi, Redak*] The sin and the *sammech* are interchangeable.—[*Minchath Shai*]

become very desolate—*As though you are becoming desolate because of the Temple that is destined to be destroyed.*—[*Rashi*]

2:15

they have raised their voice—They have raised their voice and frightened him, only to prey upon him. As explained, the lions are the kings of the nations. The prophet depicts Israel as asking this question, why all this has befallen them, and the prophet replies in verse 17.—[*Redak*]

Another explanation is: Israel should have known that they were punished because of their sins, for 'is Israel a slave? Is he a home-born slave? Why then has he become prey? . . .' It is only because of their sins, as further in the prophecy.—[*Kara*]

2:19

The kabbalists teach us that when a person infracts one of God's commandments by performing a forbidden act, the damage and the destruction are immediately impressed on high upon his heavenly root. And, corresponding to this,

he lends power to the forces of evil. From there, he draws upon himself a spirit of contamination which envelops him when he commits the sin, and after committing the sin, it returns to its place. Hence, he is actually in Gehinnom during his lifetime when he commits a sin, but he does not feel it until he dies, when he is caught in the trap he set for himself, viz. the forces of contamination and the destructive angels that were created by his deeds.—[*Nefesh Hachaim*, Gate 1, ch. 12] [This is Jeremiah's intention when he states: Your evil will chastise you. I.e., the evil you commit will, by itself, bring retribution upon you.]

2:23

See your way in the valley—*See what you have done opposite Beth Peor, and until now you adhere to that way like a swift she-camel clinging to her ways.*—[Rashi after Jonathan] See your way today. It is as it was in the plains of Moab when you worshipped Baal-peor.—[Redak]

young she-camel—Heb. בִּכְרָה, a young female camel, that loves to wander. 'The young camels of Midian (בִּכְרָה)' (Isa. 60:6) is translated הוֹגְגִי, and they are young camels, as we find in Sanhedrin 52a: There are many old camels laden with the skins of young camels (הוֹגְגִי).—[Rashi]

Redak suggests further that the prophet castigates the people for the roads they made in the valleys leading up to the mountains where they worshipped the Baal.

clinging—Adhering to the ways of her youth, an expression similar to: 'it would have clung (מִסְרִיךְ סִרִּיךְ)' (Chullin 51a). This may be associated with 'a shoe-thong' (שָׁרוֹךְ וָצֵל) (Gen.

14:23). *She binds the ways of her youth in her heart.*—[Rashi]

Redak, too, associates it with שָׁרוֹךְ וָצֵל, explaining it in a different manner. Just as the shoe-thong is bound around the shoe many times, on one side one way and on one side the other way, so did you pervert your ways, once following one pagan deity and once following another. Thus, we render as Jonathan; perverting her ways. Scripture compares them to the female camel rather than to the male, since the female is more accustomed to run than the male.

2:24

accustomed to the desert—*Accustomed to be in the deserts, so she loves to wander.*—[Rashi]

The wild donkeys love to run in the flat desert lands.—[Redak]

that snuffs up the wind—*She opens her mouth and snuffs up the wind, and he always returns to his place.*—[Rashi]

her tendency like the sea creatures, who can hinder her?—*That trait of the sea creatures that she has, for also the sea creature snuffs up the wind, as it is said: 'They snuff up the wind like sea creatures' (infra 14:6). Who can hinder her from that trait? So it is with you—who can return you from your evil way?*—[Rashi]

Redak explains that the snuffing up the wind enables the wild donkey to run swiftly.

All who seek her will not weary—*For they will weary needlessly, for they will be unable to overtake her. What will her end be? In her month they will find her. There is one month in the year that she sleeps for the whole month, and then she is cap-*

tured. You, too—one month (viz. Ab) was already prepared for you from the days of the spies, when your forefathers established it as a time of vain weeping; therein you will be captured.

2:30

Your sword devoured—your prophets, Zechariah and Isaiah.—[Rashi]

Zechariah the son of Jehoiada was slain by the command of Joash, king of Judah, because he castigated the people for their idolatrous practices (II. Chron. 24:20ff.).

Isaiah was slain by Manasseh, as in *Yebamoth* 49b. See II Kings 21:16, Commentary Digest.

Redak quotes exegetes who explain this as a reference to Zechariah and Uriah. Uriah was a contemporary of Jeremiah who was slain by Jehoiakim. See 26:20–23. Accordingly, this prophecy was delivered at a much later time, not in the order it is written here.

Redak, however, disagrees with these exegetes. He then interprets *your prophets* to mean the false prophets who prophesied what the people wanted to hear, as in verse 26. He explains that the people were responsible for the death of the false prophets because they encouraged them to prophesy by listening to them. It was, therefore, as though they had slain them with the sword.

Abarbanel rejects *Redak's* interpretation since it was their ears that 'slew the prophets,' not their sword. He approves of *Rashi's* interpretation. *Daath Sofrim*, too, prefers *Rashi* since the context appears to support this explanation. Not only did your children not receive correction from the prophets, but you slew them with the

sword when they castigated you for your sins and prophesied the doom of the kingdom. *Alsich*, too, explains this as regards the true prophets. He conjectures that, either they had killed many prophets much as they had killed Isaiah and Zechariah, or that through their sins, they were instrumental in the death of many prophets. The truth is, in any case, that the only prophets living at that time were Jeremiah and Zephaniah and Huldah the prophetess.

2:31

Most exegetes interpret this verse as referring to Israel's travels in the desert, viz. *Rashi*, *Redak*, *Kara*, *Isaiah da Trani*, and *Ibn Nachmias*. *Abarbanel*, however, interprets it as a reference to the commandments of the Torah. God asks: Was I a desert to Israel or a land of thick darkness? Are My precepts an unbearable burden? Am I like a desert or a land of darkness, where one cannot find his necessities? Did Israel not have all they needed when they followed Me through the desert? Why should you not have all you need when you observe My commandments?

Why have My people said, "We have been separated. . . ."—Heb. נִדְּנָנוּ, *we have been separated from You. Like one who separates (רָדָה) bread from the oven. So is the midrash of Rabbi Tanhuma (Bamidbar 2). Menahem, however, explains נִדְּנָנוּ, as an expression of descending (יִרְדָּה), and also in other manners (Machbereth Menahem, p. 162).*—[*Rashi*] Accordingly, we render: we have gone down. *Jonathan* renders: we have wandered.

2:33

33. How you adorn—Heb. תְּיָאֲדָרְךָ. *You adorn yourself to greet your adulterers. Comp. "And she adorned her head" (1 Kings 9:30) concerning Jezebel in the section dealing with Jehu.*—[Rashi]

Others render: What have you to adorn your way to seek love?—Why do you try to improve your way to adopt the Baal worship in order to seek the love of the heathen nations?—[Mezudath David]

2:35

I contend with you—*I will come with you in judgment.*—[Rashi]

Others render: I will judge you.—[Kara]

2:37

Redak renders: Also from here shall you go out with your hands on your head. This alludes to the exile of Samaria. Just as the kingdom of Israel went out of Samaria amidst great sorrow, so will you leave Jerusalem with your hands on your head like a woman lamenting, as we find in the case of Tamar who behaved in this manner after being ravished by Amnon. *Jonathan* renders: And the shame of your sins on your head.—[Redak]

3:1

In many places, the Scriptures compare the Jewish people to a woman, and the Holy One, blessed be He, to her husband. That is to say that He took them as the nation of His inheritance. She is to Him as a wife and He is to her as a husband, and just as a woman who commits adultery is liable, so Israel, who followed foreign nations and clung to

their beliefs, is referred to as having played the harlot. This allegory is found in many places in the Prophetic Books, where harlotry is symbolic of idolatry. We find this allegory especially in the Book of Ezekiel (ch. 23). God says: Since you went to the Baalim, how can you return to Me again? Even if you repent, you will be unable to return to Me until you go in exile from your land and stay in the land of your captivity until you forget your first sin, and idolatry no longer enters your mind. Then you will return to Me and I will return to you.—[Redak] It is apparent that *Redak* explains this as an interrogative form of the infinitive. And to return to Me, says the Lord. I.e., will you return to Me? Will you be able to return to Me? *Abarbanel*, too, explains the words in this manner. In his understanding of their meaning, however, he differs greatly. He interprets it to mean that Israel cannot return to God's worship and continue to worship idols simultaneously. It does not mean, however, that their repentance will not be accepted.

Jonathan renders: But you have erred and have joined many nations, yet return now to My worship, says the Lord.

Malbim explains that, according to the analogy of the divorced wife, God may still accept Israel's repentance. Since they did not accept idolatry as the heathen nations, each nation officially attached to its deity, but worshipped the pagan deities only occasionally, they are not analogous to the woman who married another husband. Moreover, they did not worship one particular deity, but many. They are, therefore,

analogous to a woman who played the harlot after her divorce, who may return to her former husband.

3:3

and the latter rain—Heb. מְלִיקוֹשׁ, *the rain that falls in Nissan on the ears* (מְלִילוֹת) *and the straws* (קָשִׁים). מְלִיקוֹשׁ is (*tardif* in O.F.).—[Rashi from Ta'anith 6a].

3:5

I.e., instead of returning to Me, you spoke and have done evil things.—[Redak]

and you were able—*And you prevailed in rebelling with a victorious and irrefutable reply.*—[Rashi as emended by Shem Ephraim]

Jonathan renders: You increased. The intention is: You did as much evil as you were able.—[Redak] Another interpretation is: You were permitted. Your sins became to you as permissible acts, you became so accustomed to do them.—[Sha'arei Teshuvah, 1:5]

This explanation is according to the 'keri,' the traditional reading כִּרְיָה. According to the 'kethib,' the written text, כִּרְיָהּ, however, we interpret: I spoke to you to repent, but you did evil things and were able.—[Redak]

Others render verses 4 and 5 as relating to the time in Josiah's reign when the king repented and compelled the people to repent. In fact, many of the people still worshipped idols clandestinely. The prophet castigates them for their hypocrisy and states: Is it not recent, that you called me, "My Father; You are the Master of my youth." [And you said], "Will He bear a grudge forever? Will He keep it to eternity?"

Behold, you spoke [that you wish to repent,] but you did evil things, and you were able.—[Redak, quoting his father, *Mezudath David*]

3:6

and she played the harlot there—Heb. וַתִּזְנֶה. I.e., she played the harlot by worshipping idols. וַתִּזְנֶה is the equivalent of וַתִּשְׁתַּחֲוֶה, the 'yod' being superfluous.—[Rashi, Redak] Since this is the feminine form for the third person, the 'yod' does not belong in the verb. The 'yod' belongs only to the second person feminine.

3:7

And her treacherous sister Judah saw it—I.e. saw all this. The appellation 'treacherous' is harsher than 'backsliding.' Israel, since they were the first to sin, and they did not see any retribution from which to learn and to repent, are called 'backsliding.' Judah, who saw that these went in exile and did not receive correction, are called 'treacherous.'—[Rashi]

The intention is that Judah saw what had befallen her sister kingdom and did not learn a lesson from her fate. Although this is not stated in the Scriptures, it is understood.—[Redak]

3:8

It is also possible that the prophet alludes to the fact that Judah returned to its land after seventy years of exile and remained there for four hundred twenty years. Although they had not yet been exiled, the prophet speaks of the future and comforts them that they, who will be in this exile, will return to their land since they were sold

only because of their sins, and by repenting, God will restore them to their land. He, therefore, says to the kingdom of Judah: "Where is your mother's bill of divorce that I sent her away?" You are close to return to Me as you have been before, for there is no bill of divorcement between us, and when you return, all the tribes will return, for David will reign over all Israel. Ezekiel, too, announced, "(37:19) Behold I take the stick of Joseph which is in the hand of Ephraim and the tribes of Israel, his companions, and I will place with them upon it the stick of Judah, and I will make them into My hand." Although He gave them a bill of divorcement, since the separation was intense and the exile very long, He shall return them with the tribe of Judah.—[Redak]

The Rabbis of the Midrash (*Lamentations Rabbah* 1:1) present this difficulty and reconcile it in the following manner: The Rabbis say: It is analogous to a king who became wroth with his queen. He wrote for her a bill of divorcement and then rose and seized it from her. Whenever she wished to remarry, he would say to her, "Where is your bill of divorcement?" If she would demand food, he would say, "But have I not divorced you?" Similarly, whenever Israel seeks to worship pagan deities, He says to them, "Where is your mother's bill of divorce?" Whenever they request that He perform miracles for them, the Holy One, blessed be He, says to them, "I have already divorced you." This is the intention of the words, "I sent her away, and I gave her her bill of divorcement."—[Ibn Nachmiah]

Redak, however, bases his interpretation on the second opinion of the Midrash, that Israel was 'like a widow,' meaning that she was widowed of the Ten Tribes but not of Judah and Benjamin.—[Wertheimer]

3:9

Others render: From the report of her harlotry. I.e., because they wished to conceal their idolatry, and it was discovered.—[Ibn Nachmiah]

and she committed adultery with the stones—Jonathan paraphrases: *And she strayed with the worshippers of stones and wood. And Jonathan renders: לָקַח as an expression of lightness, since her idols were light in her eyes.*—[Rashi]

3:12

to the north—*To the places where they were exiled there to Assyria.*—[Rashi]

Hence, *Rashi* understands this verse to mean that Jeremiah was to go to the north and to recite this prophecy to the Ten Tribes and to bring them back to the Holy Land. *Redak*, however, rejects the idea that Jeremiah was to go to the far northeast, to Halah, Habor, and the cities of Media. He explains נִדְבָר to mean, come and speak, an expression of urging, not necessarily to go from one place to another. This is a common expression in Scriptures. He commands him to proclaim these words in Jerusalem before the elders of Judah and to pronounce these words as though speaking to the exiled tribes of Israel face to face. He is to announce to them that they are destined to return at the end of days.

My anger—Heb. אָנֹכִי, lit. My face.

My anger, so did Jonathan render it.—[*Rashi*] I.e., I will not let My anger rest upon you forever, but I will bring you back at the end of days.—[*Redak*]

for I am pious—Although you are liable to complete annihilation, I am pious with much lovingkindness, and I will bring you back.—[*Redak*]

I will not bear a grudge forever—but will bring you back when the exile of Judah is gathered.—[*Redak*] This appears to be the explanation of the verse according to *San.* 110b. See *Rashi* ad loc.

3:14

The Rabbis explain that if there will be one righteous man in a city, his merit will cause the whole city to be accounted meritorious, and if there will be two righteous men in an entire nation, they will cause the whole nation to be accounted meritorious, and in their merit, all of them will be redeemed from exile.—[*Redak, Kara* from *San.* 111a]

Jonathan renders: Return, children who exert themselves to repent, says the Lord; for I have chosen you and I will bring you near to Me as though you were left, one from a city and two from a family, and I will bring you to Zion.

The Talmud infers from this verse that, if one sins by neglecting to fulfill a positive precept, and he repents of his neglect, his sin is forgiven immediately.—[*Yalkut Shimoni* from *Yoma* 86a]

3:19

the beauty of the hosts of nations—Others render: the desire of hosts of nations.—[*Redak*] The Midrash

(*Tanhuma, Mishpatim* 17) illustrates the status of Eretz Israel among the kings of the nations. In the Book of Joshua, we find that Israel vanquished thirty-one kings, kings of city-states. We find that Jericho had a king and Ai had a king, although one is less than three miles from the other. Yet each city had a king. We conclude, therefore, that these kings were foreign potentates, each one owning a small territory in Eretz Israel, for every king who did not own territory in Eretz Israel was not considered a king.

The Midrash also compares the Holy Land to a deer. Just as a deer, after being flayed, its hide does not contain its flesh, so does the Holy Land have so much produce that the land does not contain it. The Talmud (*Gittin* 57a) states that, whereas the Holy Land, when populated, is of ample size to accommodate its inhabitants, when desolate, it shrinks. In this respect, it resembles the deer, whose skin shrinks when it is flayed and stretches when it is living.

3:25

for they perverted their way—This is a parenthetic phrase. They are crying because they are lost.

they forgot the Lord their God—They do not recognize the shepherd's voice.

[22] **Return, backsliding children**—This is the voice heard on the high places. God calls to Israel to return to Him and He will cure their backslidings.

Here we are; we have come to You—Israel cries toward Him in the valley and replies to the voice on the heights, saying, "We are ready to

return to You, and we have already come to You for You are the Lord our God, but we do not recognize Your voice, and we do not know where to return.

[23] **Truly, to the falseness of the hills, the uproar of the mountains—**He points out that opposite the voice that emanates from between the mountains, the hills on the other side produce an echo, so that one standing in the valley does not recognize the true voice from the echo. Therefore, although a voice emanates from the mountains to show us the true way, from the hills there is heard the uproar of the mountains, the false voice answering it. This symbolizes the true prophets instructing us to return to You and the false prophets leading us to falsehood, viz. to worship idols, and we are unable to discern the true voice of God from the imaginary one.

but in the Lord our God is Israel's salvation—We cannot repent because we are at a loss to do so. The only salvation is in the hands of the Lord our God, Who can assist us from above to repent and be saved.

[24] **And the shameful thing consumed—**The idol worship has already destroyed all we have, leaving us in the depths of despair.

[25] **We will lie in our shame—**since we cannot lift our heads or do anything . . .

for we have sinned against the Lord our God since our youth—and we can no longer return to Him.—[Malbim]

4:2

Redak suggests that the intention is that in the future, the nations of

the world will bless themselves and praise themselves with God, not with their idols. In that case, we render: bless themselves with Him and praise themselves with Him.

4:4

Jonathan renders: Return to God's worship and remove the wickedness of your heart.

lest My anger go forth—Lest My anger go forth like a burning fire and burn you up with no one there to quench it; i.e., there will be no one there to appease Me and cause My anger to subside, because of the evil of your deeds which have increased, and no one has the merit necessary to appease My anger.—*[Mezudath David]*

4:5

let it be heard—by an announcement.—*[Redak]*

and say, "Sound a shophar . . ."
—*Warn the inhabitants of the land that they sound the shophar to flee.*—*[Rashi]*

This is to spread the word more than the telling and the announcing.—*[Redak]*

assemble—Heb. קָלַף *An expression of gathering, and there are many in the Scriptures:* "(Isaiah 31:4) *Although a band of (קָלַף) shepherds gather against him.*" Also "(infra 12:6) *They called after you a band (קָלַף).*" Also "(Job 16:10) *Together they gather (יִתְקַלְפוּ) against me.*"—*[Rashi]*

and let us come into the fortified cities—The prophet pictures them all gathering together in the fortified cities and raising a standard in the tower of Zion so that it should be seen from afar and they should be

able to flee to the fortified cities or to Jerusalem; although they all will be conquered, he exhorts them to flee for temporary refuge. Possibly, he is saying this to them according to what they think that they will be saved.—[Redak]

4:9

the heart of the king and the heart of the princes shall fail—It is usual for the king and the princes to encourage the people when they are under attack by the enemy. In this case, however, the king and the princes will panic when the city falls to the Chaldeans. The king mentioned is Zedekiah.—[Redak]

The Rabbis explain this as referring to the day the Chaldeans captured Zedekiah, slaughtered his sons before him, and blinded his eyes (below 52:10). They ask: How did Zedekiah stand there and see his sons being slaughtered before him and see others putting out his eyes? Should he not have dashed his head against the wall and died? Concerning that time it was said: And it shall be on that day, says the Lord, the heart of the king and the heart of the princes shall fail.—[Ibn Nachmiash from *Lam. Rabbah* 1:51] Accordingly, the failing of the 'heart' represents the loss of sense.

4:11

and not to cleanse—*And not to cleanse grain does it come. That is to say, not for good but for evil, to exile men (women), and children, and livestock.*—[Rashi]

Redak explains the verse similarly: At that time, i.e. when the enemy comes, it will be said of them,

Behold the enemy has come upon them like a dry wind that passes over the high places, like the mountains and the hills, or like a wind that passes through the desert, for in these places the wind can pass without hindrance, for in settled regions the wind finds many hindrances: it cannot pass the houses, the walls, or the fences, but in the high places and in the desert, it finds no hindrances. Similarly, the enemy will come without hindrance. Now which way will he come? The way of the daughter of My people. From this wind, no satisfaction will be derived, like a wind with which the grain is winnowed and cleansed of the chaff. When a wind is not very strong, although it causes some damage, it is beneficial for some things, but this wind to which the enemy is likened, will come to Israel only to harm them, and they will not derive any benefit from it.

רוח יבש may be rendered as a bright wind, denoting that the enemy will come with all that he wishes, with a huge army, with armored steeds and riders. It may also be rendered: a dry wind, one which will dry out the land and lay it waste.

4:14

how long will you harbor—I.e. how long will you persist with your iniquitous thoughts?—[Redak]

4:16

Jonathan renders: חטופין כקטופין, *plunderers like vintagers*. He explains נוצרים as equivalent to בווצרים, *vintagers, grape pickers.*—[Redak] *Abarbanel* objects to this assertion as well. Grammatically, there is no connection between a 'beth' and a

'nun.' He theorizes that this prophecy alludes to the destruction of the Second Temple by the Romans, who came from a distant land, much farther from the Holy Land than Babylon. The Romans were later called נוצרים. He perceived through prophecy that the Romans would later accept the Nazarene and be called *Notzerim*. *Ibn Nachmiash* suggests: *watchmen*, synonymous to שָׁמָרִי in the following verse. This is similar to Rashi's interpretation, although the word has a different meaning.

4:19

the alarm of war—The enemy will come and sound the shofar when they attack.—[*Mezudath David*]

The prophet is in great pain because of the impending doom to his people. Were the people really evil, the pain would not be so great. The truth was, however, that that generation was not as wicked as previous generations. There were times during Manasseh's reign that were much worse. The impending doom was because of the verdict issued during Manasseh's reign that had not been revoked. It was Jeremiah's mission to frighten the people and to inform them that the situation would become much worse until the land would be invaded and the Temple destroyed. He hoped to arouse the people, who outwardly obeyed Josiah's orders while sinning clandestinely. Even in the times of Jehoiakim and Zedekiah, most of the people performed many good deeds. To see with his prophetic eye what was destined to happen to these people caused him great pain.—[*Daath Soferim*]

4:28

This was Jeremiah's prophetic vision, that of the heavens darkening.—[*Abarbanel*]

I planned—Heb. יִצְחֵי, *an expression of thought*.—[*Rashi*]

For what I spoke to the prophets as I had planned, I did not regret until now, and I will not turn back from it in the future.—[*Redak*]

Abarbanel explains this as the words of the prophet, declaring to the people that he constantly spoke of the impending doom and never turned back to predict peace as the false prophets had claimed. There was, therefore, no reason to believe that God had conveyed a message that was possible to interpret in that manner.

for that which I spoke—*I.e. this retribution, and I will fulfill it.*—[*Rashi*]

and I will not turn back—*And I will not repent to think good thoughts about them.*—[*Rashi*]

4:30

paint—Heb. כְּפֹךְ, *an expression of a blue paint*.—[*Rashi*]

He compares her to a harlot, who customarily wears pretty clothes and beautifies herself by painting her eyes, to attract lovers. So do the people of Israel try to conform to the heathens, to worship their gods, to wear their garments, in order to impress them with their beautiful garments and their beautiful chariots so that they should love them and say, "He is like me."—[*Redak*]

lovers—Heb. עֲנָבִים, *those who jest with the women with sides (?) of types of adultery. Comp. '(Ezekiel 23:20) She lusted (וַתִּצְנֶנֶת) for concubinage with them.*'—[*Rashi*]

Redak and others explain it as 'lover.'

Kara explains that those nations whom Israel loved, viz. Egypt, Assyria, and the Chaldeans, whom Israel once wooed, will all turn against her.

they seek your life—*They seek to kill you.*—[*Rashi*]

Instead of loving you, as you had hoped, when you ceased to hope in Me and relied on them, they will seek to kill you and destroy you.—[*Redak*]

5:1

whether there is one who performs justice, who seeks faith—I.e., see whether there is a judge appointed to execute justice and to prevent the people from sinning. Indeed, there were righteous people, but there was none sitting on the bench in the streets of the city to execute justice and to seek faith, [i.e. to see that the people should be honest in their dealings.]

Redak, explains: a good man, great in deeds.

5:10

The first definition, 'upon its plains' apparently originates with Rabbi Joseph *Kara* who derives it from 'Sharon,' denoting flat land. *Rashi* rejects both this definition and that of *Menahem* because of their irrelevance with the roots of the vineyard. *Redak*, however, accepts *Menahem's* definition of 'walls.' He explains that the prophet is addressing the enemies and exhorting them to 'scale her walls and destroy . . . remove the points of her walls.' Others explain: Remove its branches, i.e. the spreading branches of the trees.—[*Redak*]

but make no complete end—I.e., make no complete end of the people. The wall, however, was completely destroyed by the Chaldeans.—[*Redak*]

5:13

Others explain that verse 13 refers to the true prophets of God. The wicked, who do not believe in the prophecy of the true prophets, say, "And the prophets shall become wind . . ." So shall be done to them. *Jeremiah* pronounces this curse on all those who speak in this manner.—[*Ibn Nachmias*]

Abarbanel explains that the people curse the true prophets by saying, "So shall be done to them," i.e. the catastrophe that they prophesy for us.

6:1

Beth ha-kerem—*That is a place name.*—[*Rashi*]

Indeed, such a place is mentioned in *Neh. 3:14* as the name of a province in the period of the return to Zion. This was the source of the stones used in the construction of the altar and the ramp leading up to the altar (*Middoth 3:4*). Some identify it with En-kerem, west of Jerusalem, and others with Ramat-Rachel, south of Jerusalem.—[*Daath Mikra*]

Others interpret this as the tower amidst the vineyards whence all the vineyards can be viewed. Over the house of the vineyard raise a beacon. This will warn the inhabitants of all the surrounding cities.—[*Redak, Mezudath David*] *Kara* interprets it as figurative of the people of Israel, known as 'the vineyard of the Lord of Hosts.' See *Isa. 5:7*.

raise a standard—*a standard to gather and fight for your lives.*—[Rashi]

from the north—That is Babylon, situated on the north of Judea.—[Redak, Mezudath David]

6:19

and they rejected My instruction—Heb. וְחִזְקִי הִקָּאֲסִי בָּהּ. *This follows the pattern of (Exodus 15:2) The strength and destruction of God was my salvation (וְהָיָה לִי לִישׁוּעָה), for he should have said: וְחִזְקִי הִקָּאֲסִי בָּהּ, and it is the style of Scripture to speak in this manner.*—[Rashi]

'My words' denote the word of the prophets who admonished them to repent. To these words they did not wish to hearken. 'My instruction' denotes the Torah given to Moses, which they had entirely rejected, being unwilling to read it or to hear it read. We find that, when the Torah was found by Hilkiah the priest in Josiah's time, it appeared new to them for they had forgotten it.—[Redak]

Because they broke off the yoke of Torah and mitzvot, they deserve the disaster that awaits them.—[Abarbanel]

6:23

and they will ride on horses—Not only will there be many foot soldiers, but there will also be horsemen, who are more dangerous than foot soldiers.—[Redak]

6:26

upon us—*So to speak, upon Me and upon you.*—[Rashi from Gittin 58a]

Rashi alludes to the Talmud's account of an incident that took

place at the time of the destruction. There was a woman named Zofnath the daughter of Peniel, named so because all would gaze (צוּקִים) upon her beauty. Her father was called Peniel because he was the High Priest who would enter the inner sanctum (לְקַיֵּי הַקִּנִּיּוֹת). Her captor humbled her repeatedly during the whole night. On the morrow, he dressed her with seven chemises and took her out into the market to sell her. Along came a very ugly man and demanded to see her beauty. The captor retorted, "Empty-head, if you wish to buy her, buy, for there is none as beautiful as she in the world." "Nevertheless," he replied. He stripped her of her six chemises. When she came to the seventh, she rent it and wallowed in ashes. She said before Him, "O Lord of the world, if You have no pity on us, why have You no pity on the sanctity of Your great name?" It was concerning her that Jeremiah lamented: O daughter of My people, gird yourself with sackcloth and roll in ashes; . . . for suddenly the plunderer will come upon us. It does not say, 'upon you,' but 'upon us,' so to speak, upon Me and upon you.—[Yalkut Shimoni from Gittin 58a]

6:29

in vain—*In vain does the founder refine, for it is of no avail.*—[Rashi]

7:31

I did not desire this, and I did not command them to burn their sons and daughters before Me. If I commanded to sacrifice burnt offerings of cattle and sheep, I did not command them to burn their children. Yet, they burn them before

other gods, and they have no pity on them out of their love for paganism. *Jonathan* renders: Which I did not command in My Torah, neither did I have any desire for it. The Rabbis explained: **Which I did not ordain**—This refers to Jephthah [who sacrificed his daughter, as in Jud. 11:29–34], **and it did not enter My mind**—This refers to Mesha, king of Moab, as it is said (II Kings 3:27): And he took his first-born who would reign after him, and brought him up for a burnt-offering. Their view was that he offered him up to God.—[*Redak* from unknown *Mid-rash*] See *Yalkut, Ta'anith* 4a, *Aggadath Bereishith* 31:1. These midrashim are based on Jeremiah 19:5, not on our verse. See below.

8:2

they shall neither be gathered—as the custom is to gather the bones of the princes and to place them in elaborate coffins.—[*Malbim*]

8:7

await—Heb. *שָׁקַד*.—[*Rashi*] *Redak* renders: keep. They keep the time of their coming in one place at one time, and at another time in another place according to the change of seasons. They keep their habits, not so My people.

and the turtledove and the crane and the swallow—*Jonathan* renders: *אֶשְׁפִּיזָא וְכִירְכִיָּא וְסִנְיִיתָא* *is* (*grue in French*), *a crane*.—[*Rashi*] *סִנְיִיתָא* *is* (*hirondelle in French*), *a swallow*.—[*Rashi*]

Redak, too, cites Rav Hai Gaon, who renders it in this manner. He quotes others who interpret it as the magpie.

8:8

Redak's and *Kara's* explanations are more in agreement with the traditional punctuation signs than *Rashi's*. *Malbim* explains that the people of Jeremiah's generation believed that no one could receive God's Torah through tradition or prophecy. All concepts of right and wrong are inborn and perceived through a person's own intelligence. The prophet questions them: How do you say, "We are wise, and the Law of the Lord is with us. Verily, behold the pen has wrought falsely, the scribes falsehood"? How do you say that we are wise and that we have the Torah within us? Also, how do you say that the pen that wrote the Torah as received from God is false, and that the prophets who wrote their prophecies from God did falsely?

8:9

Malbim explains that since they rejected the word of the Lord, their wisdom is of no use. It is impossible to determine God's will through one's own intelligence. It can be determined only through prophecy and tradition.

8:10

for from the smallest to the greatest—This is already written above, as well as the two following verses. See 6:13–15.

from prophet—I.e. from false prophet.—[*Mezudath David*] *Jonathan* renders: from scribe.

and to priest—I.e. the priests of Baal.—[*Mezudath David*]

8:14

poisoned water—Heb. *מֵי יָדָא*, *Jona-*

than renders: *the cup of the curse, like the venom of serpents. The venom of the serpents is the poison that is in his teeth.*—[Rashi]

Redak explains this as poisonous water extracted from a certain grass. *Mezudath Zion* associates it with '(Deut. 29:17) gall (רֹאשׁ) and worm-wood.' Scholars have not yet discovered its exact identity. See *Nature & Man in the Bible* by Yehuda Feliks, ch. 36.

Malbim continues with his interpretation, that the people now respond: Why do we sit still and not prepare for war? Gather and let us go to the fortified cities from where we can wage war against the enemy. The prophet replies: But there we will sit in silence and do nothing, for the Lord our God has silenced us, has likened us to mourners who sit and remain silent, and instead of the custom to give the mourners to drink a cup of consolation, He has given us to drink a cup of poisoned water, and this is because we have sinned against the Lord.

8:15

Malbim explains that the people say to the prophet: Is it not proper to hope for peace? Why, then, is there no good? The prophet replies: You should hope for healing of your spiritual ills by repenting your sins, but there is terror, for they cling yet to their wickedness.

8:16

the snorting of their horses—*The sneezing of his nostrils.*—[Rashi] The word גִּחְחָה, *snorting*, is derived from גִּחְחָה, *nostrils*.—[Redak]

the neighing of their stallions—*The neighing of joy of his horses, and we*

find elsewhere that horses are called אֲבִירִים, '(Jud 5:22) by reason of the prancings, the prancings of their mighty ones (אֲבִירִי), 'an expression of '(Nahum 3:2) a prancing horse.' And Jonathan renders: from the sound of the steps of their mighty ones.—[Rashi]

Malbim explains that the people ask the prophet: Did not Jacob bless Dan with the blessing '(Gen. 49:17) Dan shall be a serpent on the road, an adder on the path, who bites the heels of the horse and its rider falls backwards'? Since the Danites were trained to battle with horsemen, how has the opposite now come true, that from Dan is heard the snorting of their horses, and yet no 'serpent' has bitten the heels of their horses, for at the neighing of their stallions the whole land quakes, and they have even penetrated into the land and eaten the land and its produce?

9:2

and they have grown strong in the land not for the sake of truth—Those who have power over others do not exercise that power for the sake of truth, in order to execute justice.—[Redak, *Mezudath David*]

9:9

they are withered—*An expression of aridness. Comp. '(v. 11) withered (וְנָחָה).*—[Rashi]

9:11

Kara explains as follows: Who is the man so wise that he can help others to understand this? If someone wonders about this, why God did this to this land, that all creatures wandered away, both the

fowl of the heavens and the cattle, and the dwellings of the wilderness are withered, without any one passing through, and they do not hear the lowing of the cattle, there is no wise man who can understand it and be able to explain it to those who ask him. It is a commonplace occurrence that a person is exiled from his place and that he takes his livestock with him, but here, what was the great anger that all the fowl and the cattle have left? Only the prophet to whom the mouth of the Lord has spoken, can declare it, and he will say, "Do you wish to know why the land is ruined so much that it is withered like a desert any one passing through?"

9:16

16. Consider—the impending catastrophe, and call the women mourners.—[Redak]

9:22

nor the strong man boast of his strength—for wisdom, strength, and riches will not stand up for a man to protect him from the Judge. But, if he comes to boast . . .—[Kara]

Redak explains this verse as regarding the impending siege and exile. If there are wise men, let them not boast of their wisdom, for it will not avail them, since they do not know the Lord and have not walked in His ways, so what wisdom have they? Likewise, if there are strong men among you, your strength will not avail you to save you from death or captivity. Likewise, if there are wealthy people, let them not boast of their riches, since it will not avail them to ransom them from death, for he and his riches will perish. He

mentions these three characteristics since oftentimes the wise man can save himself through his devices and his stealth, and the strong man can save himself through his strength, and the rich man can ransom himself from the enemy. The prophet warns them that in this case, they will be unable to save themselves in any of these three ways. How then will they be able to save themselves? . . .

Jonathan paraphrases: So said the Lord: Let not Solomon son of David boast of his wisdom, and let not Samson son of Manoah, the strong man, boast of his strength, and let not Ahab son of Omri, the rich man, boast of his riches.

9:23

Rambam (*Guide to the Perplexed* 3:54) explains that kindness involves doing favors to people to whom one is not required to recompense or to bestow upon them more than they deserve. Righteousness is the bestowal upon a person what he deserves, and justice is the meting out recompense, either punishment or reward as it is deserved.—[Redak]

Rabbi Joseph Kara explains that God practices kindness with those who perform His commandments.

for in these I delight—I.e., in people who teach wisdom with the intention of learning, observing, and practicing, not like those people mentioned above, who boast that they are wise and have the Torah of the Lord with them, when, in reality, they have rejected God's word.—[Kara]

9:25

This refers to Kedar and the kingdoms of Hazor (infra 49:28f.) which

Nebuchadnezzar conquered. They are called 'cast off to the corners' since they are located at the far border of the desert.—[Redak]

From *Targum Jonathan*, it appears that he renders: those who have the corners of their hair polled. This was a custom of the pagans, and was prohibited by the Torah (Lev. 19:27). All these nations, although apparently practicing circumcision, still followed idolatrous customs.—[Daath Mikra]

for all the nations are uncircumcised—Now he explains 'circumcised' and 'for his uncircumcision.' All the nations are uncircumcised, and the house of Israel, although physically circumcised, have hearts closed up to God's teachings, and are, therefore, deserving of punishment. He does not state that the gentiles deserve punishment for not circumcising themselves, since they were not commanded to do so. He states only that Israel deserves punishment for their closed up hearts. They were commanded to circumcise themselves in order to be different from the nations in their actions as well as in their body, but since they are of uncircumcised hearts, the circumcision of the flesh did not avail them, and they are as though they had not been circumcised, for the circumcision of the flesh was given as a covenant to be a peculiar treasure, to serve God, as He states (Gen. 17:7): 'to be to you for a God and for your seed after you.' And a sign was sealed in their flesh in order that they remember constantly that they are different from the nations. Since they mingled with the nations and learned from their customs, it is as though they had broken the covenant and the

sign, and that He is not their God, for they chose other gods in His stead. Therefore, the prophet continues after this with the exhortation not to learn from the way of the nations.—[Redak]

Although many of these nations were known to practice circumcision, as above, the Sages learn from this verse that gentiles, even if they are circumcised, are accounted as uncircumcised, and Jews, even if they are uncircumcised, are called 'circumcised.'—[Ned. 31b]

10:5

fear them not—if you separate from them for they will not harm you.—[Rashi]

10:8

Redak explains: But they are altogether brutish. I.e., even the wise of the nations are brutish and foolish. The instruction of vanities, which is wood. I.e., they instruct the people to worship the idols, which are vanity and wood, for it is plated with silver and gold, and it cannot move by itself. It is fashioned from the lowest of the creations, mineral, for the entire Creation is composed of animal, vegetable, and mineral.

10:9

Tarshish—*Jonathan* identifies Tarshish with Africa. See I Kings 10:22 Isa. 2:16, *Commentary Digest*. Some identify it as Carthage in North Africa, now known as Tunis, and others as Tartessus in Spain. See also Appendix of Isa. 1, 23:12, where it is identified as Tarsus on the coast of the Mediterranean. See Ibn Ezra, Jonah 1:3. *Daath Mikra* suggests also that it was in Italy, or on the Island of Sardinia.

Uphaz—According to *Jonathan*, this is Ophir. See I Kings 9:28, where the location of Ophir is discussed. Uphaz is mentioned only here and in Daniel 10:5.

10:13

and He brought up clouds—I.e., He caused it to rain after He brought up clouds.—[*Redak*]

Clouds are called ענני because they are lifted high above the earth or because they carry the water for rain.—[*Ibn Nachmiash*]

He made lightning for the rain—This is another wonder, that the rain does not extinguish the fire of the lightning.—[*Redak*]

10:17

Redak explains that the prophet is addressing Babylon after the Jews have been exiled there. He explains עֲקֶיךָ as 'your conquest.' The prophet exhorts Babylon not to become haughty about her conquest of Judea because it was not accomplished through her merits. Do not order them to worship your idols because you rule over the nations, for now, God says to Babylon, "Gather in from the land your conquest." Cease your conquest of the nations for you will no longer conquer.—[*Redak*]

you who sit in the fortified cities—Heb. בְּקִצּוֹר. You who sit in a strong fortification and think that no nation will ever conquer you. This follows *Jonathan*. Others explain: You who are destined to sit in the siege. I.e., you Babylon, who will be besieged by Persia and Media.—[*Redak*]

10:23

Mezudath David explains this as

the supplication that the Judeans will utter before God. We know that no man among the Judeans has the proper way to follow, and there is no man among us who goes and prepares his steps according to the proper way, but each one goes and does whatever he chances to do.

10:24

but with justice—*With chastisements.*

with justice—(*justice in French*).

but with justice—*Jonathan renders: but with mild judgment.*

not with Your wrath—*lest there be complete destruction.*—[*Rashi*]

Rashi's intention is apparently the same as *Mezudath David*, that the people beg the Lord to chastise them, but in a manner of one who chastises for the sake of instruction, of teaching to improve one's ways, not with wrath, as one who wreaks vengeance on another, lest He destroy them completely.

Kara explains that the prophet supplicates God not to turn the people into the hands of the nations since that is a chastisement of wrath, and the nations diminish them, as the Torah states: '(Lev. 26:38) And the land of your enemies shall consume you.'

10:25

families—This is synonymous with 'nations.' Cf. '(Zech. 14:18) And if the family of Egypt will not ascend.'—[*Redak*]

they have devoured—(*devorèrent in French*). *The same applies to 'and consumed him'* (וְאָכְלֵהוּ).—[*Rashi*]

Although they are the rod of Your wrath upon Israel, they deserve punishment, since You were only a little displeased, and they helped for

evil. Therefore, pour out Your wrath upon them.—[*Redak*]

and have wasted his dwelling—As the Targum renders: And they have made their dwellings desolate. It is also possible that the reference is to the Temple and that the prophet deals with the future.—[*Redak*]

11:1

to say—I.e., to say to the men of Judah. The word was that they should say to them, "Hearken to the words of this covenant." The words of the covenant are those written in the Torah, in Deut. 28, 'And it shall be if you hearken to the voice of the Lord your God . . . And it shall be, if you do not hearken to the voice of the Lord your God . . . These are the words of the covenant that the Lord commanded Moses to make with the children of Israel, in addition to the covenant that He made with them in Horeb.' In Horeb, it is written: '(Ex. 24:7) And he took the book of the covenant and read it in the presence of the people, and they said, "All that the Lord spoke, we will do and we will hearken." And Moses took the blood and sprinkled on the people, and he said, "Behold the blood of the covenant that the Lord made with you concerning all these things." The words of the covenant are to obey God's commandments, and that He should be their God and they should be His people.—[*Redak*]

11:4

on the day—I.e. at the time I took them out of Egypt, on the fiftieth day after their departure.—[*Redak*]

out of the iron furnace—They were refined as silver and gold are

refined in an iron furnace.—[*Redak, Mezudath David*]

11:16

fair with goodly fruit—With goodly fruit and with a goodly form. This alludes to the congregation of Israel. In the beginning, the Lord called your name 'a leafy olive tree, fair with goodly fruit.' When you obeyed His will, you were like a leafy olive tree, whose leaves do not wither; i.e., you were always prosperous, and you performed good and beautiful deeds, as an olive tree in its prime, 'with whose fatness they honor God and men.'—[*Redak*]

Now that you transgress My Torah, I will do to you what they do to a tree that no longer produces fruit, when its owners no longer benefit from it, that they break it and use the branches for firewood, so will I do to you.—[*Kara*]

12:4

Draw them out like sheep to the slaughter—Pay them in kind, for they wished to kill me as a lamb brought to the slaughter.

[4] **How long will the land mourn**—How long will the land be desolate because of the sins of the men of Anathoth? They said, "He does not know our end." When Jeremiah prophesied that they would have no remnant, they retorted that their future would not be during the lifetime of the prophet and that he did not know what was in store for them. The prophet feels that the destruction of the land will be due to the sins of the people of Anathoth and that the others are innocent. God's reply commences here with verse 5.

Redak explains these verses in a slightly different manner. As mentioned above, Jeremiah questions the prosperity and the tranquility of the wicked of Israel. He entreats God to draw them out like sheep to the slaughter and to prepare them for the day of slaughter. I.e., prepare them for the day of the destruction, that they should be unable to escape the sword. Then it will be known by the world that their wickedness caused their destruction. Now, however, there is confusion because of their prosperity.

[4] **How long will the land mourn**—I.e., how long will this be that they will be prepared for the day of slaughter, when the land will mourn, and the grass of all the field will dry out . . . because of the evil of its inhabitants, for as long as they have peace they say, "He will not see our end"? When the true prophets announce that God will bring misfortune upon them, they retort, "He will not see our end." This is the end of Jeremiah's question. God's reply commences with verse 5.

12:5

and in the peaceful land that you trust—there they wearied you.—[Rashi]

how will you do in the heights—*The princes of Judah. The pride of the Jordan is symbolic since it is a place of lions and tigers, and Jonathan taught us this in many places. And here he paraphrased: And how do you expect to do against the wild beasts that are on the height of the Jordan? 'And behold, as a lion ascends from the height of the Jordan,' Jonathan renders in two places (infra 49:19, 50:44): like a lion that ascends from the height of the Jordan.*—[Rashi]

The implication is that if the men of Anathoth attempted to kill Jeremiah, how much more will the princes of Judah attempt the same thing!

Since Jeremiah was still unaware of the wickedness of the men of Judah and Jerusalem, God says to him allegorically, "You have joined footmen like yourself and they wearied you, for you became weary trying to run along with them.

how will you compete—How can you attempt to run along with horse riders? If the people of Anathoth who are your kin did you so much harm that you fear them, how much more will you fear to join the people of Jerusalem and their princes! For then you will recognize that their wickedness far exceeds that of the people of Anathoth. Since their wickedness has come to such a state, it is necessary to bring Nebuchadnezzar to rule over them and destroy them.—[*Mezudath David*]

and in a peaceful land—Now He explains the parable. When you were in a peaceful land, in Anathoth, with your kinsmen, do you trust them that they will do you no harm? How then can you trust the height of the Jordan, the lions' lair; i.e., how will you contend with the men of Jerusalem and its princes?—[*Mezudath David*]

Redak explains that God does not answer the prophet. He reprimands him for his question. I see that you have run with mortals like yourself, and they have wearied you, for they have run faster than you, and you were unable to overtake them, and they wearied you in your running to overtake them.

Rabbi Joseph Kara, who explains the question as regarding the men of

Anathoth, explains that God replies: You are like a man who boasts that he can run with horses, and a footman comes along and wearies him with his running and runs ahead of him. Those who witness this, say to him, "You were boasting. Now you became weary from racing with a footman. How will you compete with the horses?"

and in the peaceful land which you trust, how will you do in the heights of the Jordan?—When I send you in the territory of Judah and Benjamin, you should trust them, yet you complain about the men of Anathoth that they seek to kill you, had I sent you to the height of the Jordan—i.e. Reuben and Gad who dwelt on the other side of the Jordan before they were exiled—you would surely complain about them.

and how can you compete with horses?—How can you compete with horses to race with them? The explanation of the parable is: You are among people like yourself, yet you do not know their thoughts, for they attempted to poison you, yet you did not know it and you did not realize it until I informed you. Now, how can you understand My thoughts and My secrets in guiding the world, why the wicked prosper and the righteous suffer in this world? Therefore, be silent and do not attempt to fathom My ways. He then includes Jeremiah's personal matters, as the others explain it, and He exhorts him to take courage and not to fear the princes of Jerusalem.

12:11

the wasted one mourns before Me—Heb. יָזַג, lit. on Me.—[*Rashi*]

The wasted one is the congregation of Israel, which has become

waste. She mourns before Me about her wastelands, saying that I laid her waste.—[*Redak*]

for no one lays it to his heart—I.e., no one ponders over the matter, why the land was devastated, for no one takes to heart My words and My reproof, that I reprove you through My prophets. They did not take this to heart, neither did they hearken to it. *Jonathan* renders: They did not lay My fear to their heart.—[*Redak*]

12:13

and be ashamed of your increase—You should be ashamed of the thorns that your sowing produced. *Jonathan* renders: Do not be like those who sow wheat in an uncultivated field, and find nothing to gather in but thorns, and from their increase they have no benefit, and be ashamed of your deeds when the fierce anger of the Lord comes upon you.

12:14

who touch—I.e., who touch with the intention of harming. Cf. (Gen. 26:11) Whoever touches this man.' Onkelos renders: whoever harms. Here too, *Jonathan* renders: who harm.—[*Redak*]

behold I uproot them—They too will be exiled just like My people. Therefore, let them not rejoice upon their exile.—[*Redak*]

I will uproot from their midst—I will take out those who were exiled among them when it comes time for Me to return the exile of My people.—[*Redak*]

13:7

7. and I dug—Apparently, he had covered it with earth.—[*Mezudath David*]

it was of no use for anything—It was not fit for anything.—[Rashi]

14:1

How Menahem explains the chapter according to this definition is not clear. Other exegetes explain the word as an expression of withholding or scarcity. *Redak* accounts for the plural form as referring to a scarcity of both produce and money. God informed the prophet prior to the coming of this drought.

Abarbanel understands the chapter as a story rather than a prophecy. He explains the general intention of the chapter as follows: This chapter comes to tell us that a year of drought came to the land of Judah, when there was neither bread nor meat and vegetables to eat. Neither was there water to drink. When the prophet prayed for the people, God replied that, because of the wickedness of the generation, his prayer would not be accepted, and that God would not repent of His anger. When the prophet complained that they were misled by the prophets, God replied that they were not prophets and that all their words were lies, and that he would, therefore, pour out His wrath on the false prophets and those who follow them, and He predicted the troubles that would befall them. Since Jeremiah complained of the hatred they harbored against him because of his prophecies, God promised him that He would spare him and that the enemy would pity him.

He explains the plural to denote the shortage of both food and drinking water. The verse is to be understood as: The following is the story of the matter about which the word

of the Lord came to Jeremiah concerning the droughts. The reference is to God's reply to Jeremiah's prayers. The story is that of the droughts and the prayer, and the word of the Lord is the reply.

Kara places these droughts in the reign of Zedekiah.

14:7

for our backslidings have increased, we have sinned to You—True, it is fitting that You punish us because our backslidings have increased, for we have rebelled against You in many respects, by worshipping other gods, by stealing and robbing, and by following false prophets rather than true ones. Therefore, he says, "Our backslidings have increased." Nevertheless, do for the sake of Your name which is called upon us, for we are called the people of the Lord.—[*Redak*]

14:11

Malbim explains that sometimes evil befalls someone because God has hidden His face from him. In that case, prayer may help so that God should not hide His face. In other cases, God Himself metes out the punishment upon the guilty party. In that case, prayer is of no avail. Only intense remorse may help to repeal the decree. In this case, Jeremiah thought that the misfortune would befall them through God's hiding His face. He, therefore, prayed for them. God replies that he should not pray for good since He is meting out the punishment, and no prayer will avail.

14:16

and no one will bury them—There

will be so many corpses that they will be unable to bury them.—[*Mezudath David*]

This will be their punishment in addition to the torments and death.—[*Redak*]

their wives—The women were more prone to listen to the false prophets than the men.—[*Redak*]

their sons, and their daughters—This refers to minors, who are punished for the sins of the fathers, for this is God's sense of justice.—[*Redak*]

14:21

for Your name's sake—*that you are called merciful.*—[*Rashi*]

15:1

desire—Heb. נַפְשִׁי, lit. My soul.—[*Rashi, Redak*]

Why should you continue to pray to Me? Even if Moses and Samuel, who were greater than you, would stand before Me, I have no desire for this people. He mentions Moses and Samuel, who were Levites and prophets. Also, Samuel was the greatest prophet after Moses, as the Psalmist (99:6) states: 'Moses and Aaron among His priests and Samuel among those who call in His name.' We find also (I Sam. 3:19f.): 'And did not let any of his words fall to the ground. And all Israel from Dan to Beer Sheba knew that Samuel was established as a prophet to the Lord.'—[*Redak*]

send them away—This is addressed to the prophet. God says to him, "If you have the power to send them away, do so rather than pray for them."—[*Redak*]

Others explain: Tell them My message that I decreed that they be

expelled from My land, and let them go forth.—[*Abarbanel, Mezudath David*]

15:4

son of Hezekiah—Scripture points out that Manasseh had a righteous father from whom to learn. Yet he was wicked and misled the people.—[*Daath Soferim*]

15:9

[7] **And I winnowed them with a sieve in the cities of the earth**—During Jehoiakim's reign, Daniel, his companions, and many of the princes of Judah were exiled.

I bereft, I destroyed My people—for they did not return from their ways.

[8] **His widows are to Me more numerous than the sand of the seas**—For since the day you rebelled against Me, your slain have increased, thereby increasing your widows.

I have brought—I have brought Jehoiakim and Jehoiachin and the craftsmen and the gate sentries.

I have cast upon her suddenly a city—The people of the city of the king of Babylon and with terrors.

9. **She who bore seven**—*Samaria and the nation of the Ten Tribes, from whom rose seven dynasties of wicked kings, has already been cut off and exiled.*—[*Rashi*]

and their remnant—*These are Judah and part of Benjamin, who remained in Israel. I shall deliver them to the sword. These are the seven dynasties: Jeroboam son of Nebat and his dynasty, Baasha and his dynasty, Omri and his dynasty, Jehu and his dynasty, Menahem and his dynasty, Pekah and his dynasty.*

Hoshea and his dynasty.—[Rashi from Gittin 88a]

The difficulty here is that Pekah and Hoshea did not have any dynasties since they were not succeeded by their sons. Pekah was assassinated by Hoshea, and Hoshea was the last king of Israel. Perhaps the intention is: Jeroboam son of Nebat and his tribunal etc. This would be closer to the quotation from the Talmud. Rashi, however, does not mention tribunals, but families. Also, the Talmud mentions Ahab instead of Omri. Rashi accounts for this by stating that Ahab outdid his father Omri in wickedness. Therefore, the tribunal is called on his name. On our verse, however, Rashi mentions Omri rather than Ahab. Apparently, he means to mention the first king of each dynasty. Hence, we are dealing with dynasties rather than with tribunals. Interestingly, Abarbanel states: Pekah and Hoshea, omitting the dynasties.

Other exegetes explain this passage as referring to Jerusalem or the people of Israel, who bore many children, seven being the symbol of many; i.e. had a large population, and they were all slain or exiled.—[Redak, Kara]

15:9

Jehoiachin is not counted although Scripture testifies: '(II Kings 24:9) And he did what was evil in the eyes of the Lord like all that his father had done.' In Rabbinic literature, however, we find that Jehoiachin repented of his sins while in Babylonian prison. His sins were therefore forgiven and he is accounted as a righteous man. See II Kings 25:30, Commentary Digest

for all sources. Abarbanel, however, substitutes Jehoiachin for Jehoia-kim. In light of these Midrashim, this presents a difficulty. Moreover, the verses quoted by the Midrash relate to Jehoia-kim, rather than Jehoiachin.

and confounded—Heb. וְהִשְׁתָּחֲוָה, *an expression of shame.*—[Rashi]

and their remnant—I.e. Zedekiah's generation.—[Kara] I.e., those who will not go into exile will be delivered to the sword of the enemy. It may also be interpreted as 'their descendants.'—[Redak]

15:10

they curse me—Heb. יְקַלְלֵנִי. *I do not quarrel with them concerning matters of money that I claim from them, neither have they made any claim on me, yet all the people curse me.*—[Rashi]

The peculiar structure of this word leads Redak to conjecture that it is a combination of two roots: קלל, *curse*, and קלל, *to treat with contempt*.

15:18

You are to me—Heb. כִּי הָיָה לִּי.—[Rashi]

as a failing spring—*Like a man whose trust has been cut off from him, for you allow me to suffer at their hands.* אֶקֶב *is a spring that stops (faylayne in O.F.), failing.*—[Rashi]
water that is not faithful—*to rely upon it.*—[Rashi]

At the beginning of my prophecy, You promised me that I would be like a fortified city, a pillar of iron, and a wall of copper, yet the people humiliate me and strike me. Although God had stated: And they shall fight against you,' Jeremiah

expected this fight to be shortlived, but now, when he saw that his persecutions were unending, he complained to God.—[Redak]

16:2

Although there was a decree upon the men of Anathoth that they have no remnant, they, in fact, did have a remnant because they repented at the time of the conquest of the land. We find that when they returned from Babylonian exile, there were one hundred twenty-eight men of Anathoth (Ezra 2:27). [See Commentary Digest on 11:23]. Nevertheless, God commanded the prophet not to marry or beget children in Anathoth in accordance with the original decree, and He did not reveal their repentance to him, since God told him that the decree was so harsh that He commanded him not to marry in that place.—[Redak]

16:5

Redak quotes his father, who explains it as an expression of raising the voice, either in joy or in sorrow. He derives this from the Arabic cognate.

you bemoan—Heb. יָנַח, *you shall lament*.—[Rashi] See above 15:5.

for I have gathered in My peace etc—*When their father Abraham performed charity and justice, I gave his children lovingkindness and mercy, as in Deut. 7:12: 'And the Lord your God shall keep for you the covenant and the lovingkindness etc.'* Also, '(Deut. 13:18) *And He shall give you mercy.*' They turned 'justice into wormwood, and cast righteousness to the ground' (Amos 5:7). I, too, have returned and gathered in to Me My lovingkindness and My mercies.—[Rashi]

I have gathered in—Heb. יָרַח (ôlé in O.F.), *taken off. Comp.* '(Gen. 30:23) *God has gathered (יָרַח) in my disgrace.*'—[Rashi]

The peace, the kindness, and the mercy that I was accustomed to bestowing upon this people, I have taken away from them and gathered it in to Me, and, since I gathered in My peace from them, you shall not seek their peace either in their mourning or in their joy.—[Redak]

16:15

The reference is to the precept of mentioning the departure from Egypt every day, as in Deut. 16:3. Rabbi Eleazar ben Azariah rules that this obligation obtains at night as well as by day but it will not obtain in Messianic times. The Rabbis, however, rule that the obligation obtains only by day, but the precept does extend to Messianic times (*Ber. 12b*).

16:18

Abarbanel explains that they profaned the land by failing to observe the laws of the release year and the jubilee year, in addition to their other abominations.

My heritage—My land, the land fit for Me to rest My Shechinah, the land hallowed over all lands.—[Redak]

16:21

I.e., before I redeem them, I will punish them this time and let them know My power and My might, for I will castigate them through the nations in order that they recognize My power and My might, and they know that I am the Lord. Then I will redeem them.—[Kara]

that My name is the Lord—As its apparent meaning, a ruler and a sovereign to fulfill My decree.—[Rashi]

The expression, 'My name is the Lord,' is synonymous with 'I am the Lord,' for He and His Name are one.—[Redak]

17:8

8. And he shall be . . . by water— which will never thirst.—[Redak]

and by a rivulet—I.e., even the roots that spread over a distance will be by rivulets of water.—[Redak]

and will not see—The tree will not see when heat comes.—[Rashi]

Even when there is heat in the world, it need not be concerned, since it is planted by water and the heat cannot dry it out, for even its leaves will be green. They will not fall off as the leaves of other trees in winter.—[Redak]

17:13

Rav Saadiah Gaon connects verses 11 and 12 as follows: He will be dishonored by the Throne of Glory i.e., he will be cast down by the Throne of Glory. *Jonathan* paraphrases: Retribution will be wrought upon him by Him Whose Shechinah is on the Throne of Glory, exalted from the beginning, opposite the place of our Sanctuary. Rabbi Samuel Ibn Tibon connects verse 12 with verse 10: I, the Lord, search the heart, test the kidneys . . . Just as God dwells in the heavens, the Throne of Glory, exalted from the beginning, so does He dwell in the place of our Sanctuary,' and He knows all that transpires on earth, everyone's thoughts and deeds.—[Redak]

Redak proceeds to explain verse 13 as a supplication: O Lord, source of the hopes of Israel, may all those who forsake You and have no trust in You be shamed with their trust in mortals as he mentioned before, 'and whose heart turns away from the Lord.'

and they who turn away from me—Heb. וְסוּרֵי. Since I cleave to the Lord, those who turn away from me, in fact, turn away from the Lord and forsake Him. Those who turn away from my good ways forsake the Lord. It may also be rendered: And they who turn away.—[Redak]

shall be marked out on the earth— Since they have forsaken You, let them have no share in You, but let them be marked out on the earth like the beasts, of which nothing remains after death. So shall nothing remain of them since they forsook You.—[Redak]

for they have forsaken the source of living waters—This is payment in kind, since they forsook You, the source of living waters. Those who cleave to You will constantly receive Your bounty both in this world and in the next, but those who forsake You and put their trust in mortal man, who is a part of the earth, shall be written on the earth and not in the heavens.—[Redak]

17:23

23. But they did not hearken—I.e., your forefathers did not hearken to what I commanded them.—[Rashi]

and they hardened their napes— They did not turn their faces toward the prophets so as not to hearken to their reproof.—[Mezudath David]

17:26

and from the Negev—From those

living in the south.—[Mezudath David]

18:8

I will repent—*And I will think another thought.*—[Rashi]

18:14

the field—Heb. שָׂדֵה, like שָׂדֵה, a field.—[Rashi]

cold—(*froids in French*).—[Rashi]

flowing—(*courants in French*).—[Rashi]

And we can also interpret it: 'Shall it be abandoned to be strange rejected water, the water that is cold running water?'—[Rashi] (נָרִים—According to the first interpretation, it is an expression of a stream [נָרִים]. According to the second interpretation, it is an expression of strangeness, i.e. rejected water.) This appears both in the Lublin edition and in the Warsaw edition, but in parentheses. It does not appear to be correct, because Rashi's first interpretation also defines נָרִים as 'strange,' not strange in the sense of being rejected, but strange in the sense of being unknown.

Redak explains that the prophet uses easily accessible water as his example. He first mentions the water that flows from the rock of the field, which is easily accessible to all, and then he mentions the strange cold water, i.e. the water that is piped into the city or near the city from a long distance. Would anyone neglect to drink these easily accessible waters? Yet I, Who am far from them according to My greatness, draw near to them to bring them benefit, but they have forgotten Me.

18:15

15. For—*so have My people done,*

that they have forgotten Me and burnt incense to vanity.—[Rashi]

Lebanon—A mountain in Eretz Israel whose peak is white with snow. It is, therefore, called Lebanon לְבָנוֹן, *white.*—[Ibn Nachmiash]

Rabbenu Tam (Teshuvot Dunash p. 81) defines נָרִים as 'strange,' like Rashi's first definition, and מַיִם קְרִיִּים as 'spring water.'

18:18

18. And they said, "Come etc.—*Jeremiah was complaining about the men of Anathoth and saying that they say this.*—[Rashi]

I reprove them with Your words, and they say to each other, "Come let us devise plots against Jeremiah."—[Redak]

Come—An expression of urging, common in Scripture.—[Redak]

Torah . . . from the priest—*For it is incumbent upon the priests to teach the Torah, as it is stated: '(Deut. 33:10) They shall teach Your ordinances to Jacob.'*—[Rashi]

Come, let us strike him with the tongue—*Let us testify falsely against him.*—[Rashi from Jonathan]

Let us incite the princes against him and say that he prophesies only evil about this place.—[Kara]

Let us inform upon him.—[Redak]

The end of the verse explains the beginning, that their intention was to cause his death by testifying against him.—[Kara]

18:23

Redak renders: And do not erase their sin, making תִּקְחֵי a substitute for תִּמְחֵה, the active second person masculine future. For this, there are

examples in Scripture. See Deut. 32:18.

The intention is: Do not erase what they are doing to me.—[*Kara*] **and let them be made to stumble before You**—Said Jeremiah before the Holy One, blessed be He, "Lord of the universe, even at the time they are performing charity, make them stumble with undeserving people, so that they should not receive reward for them."—[*Baba Kamma* 16b]

I.e., even when they walk before You to perform precepts, cause them to stumble.—[*Mezudath David*]

at the time of Your anger do it to them—At the time of Your anger wreak vengeance upon them so that they will be unable to contain it.—[*Mezudath David*]

Azulai (*Chomath Anach*) quotes Rabbi Isaac Luria (ARI zal) who associates this with the Talmudic maxim that in time of anger, God punishes for failure to perform a positive commandment (*Menahoth* 41a). Therefore, Jeremiah prayed that they be deprived of the precept of charity at just such a time. Azulai himself suggests that Jeremiah prayed that the Divine attribute of justice take preference to mercy. When God bestows mercy upon the world, He does not immediately punish the sinners with bodily harm, but with loss of their possessions. Jeremiah knew that the performance of charity changes the Divine attribute of justice to mercy. He, therefore, petitioned God to disqualify their charity and to punish them with justice, expressed as 'at the time of Your anger,' and then to 'do to them,' to inflict bodily harm upon them.

19:2

The reference is to the **Dung Gate**, mentioned in Neh. 2:13. From this gate, one goes out to the valley of the son of Hinnom. The Rabbis, however, identify this with the eastern gate of the Temple court. They enumerate seven names by which this gate was known: (1) The Sur Gate, from which all ritually unclean persons had to turn away (סור); (2) the Yesod (foundation) Gate, for there they founded the halachah; (3) the Harsith Gate, which was directed opposite the rising sun (הרשית); (4) the Ethun Gate, made for entrance and exit (from the root אתה, to come); (5) the Middle Gate, situated between two gates, the gate of the Temple proper and the gate of the Women's Court; (6) the New Gate, where the halachah was renewed; (7) the Upper Gate, situated above the Israelites' Court (see *Korban Ha-edah* ad loc.).—[*Redak* from *Yerushalmi Erubin* 5:1]

According to *Rashi*, this gate would be called the Potsherd Gate, whereas according to *Yerushalmi*, it would be called the Sun Gate. *Kara* conjectures that at this gate, earthenware vessels were manufactured. Hence, it would be called the Earthenware Gate. See above 18:2.

19:15

Malbim asserts that Jeremiah was not commanded by God to make this announcement. Consequently, he was vulnerable to Pashhur's attack. When he prophesied by the command of God, however, no one had the power to harm him.

20:2

Scripture describes Jeremiah with

his title of prophet to emphasize Pashhur's audacity to strike the prophet of God. We do not know whether he did so because he was confident that Jeremiah's prophecy would not be fulfilled or whether he felt that Jeremiah had spoken too harshly when announcing his prophecy, humiliating the people and the city of Jerusalem. Perhaps, too, it was just as the reaction of an elderly man seeing a youngster usurping a position unfitting for him.—[*Daath Soferim*]

and placed him in the prison—Heb. *הַמִּסְכָּה*, the name of a place of a prison, and Jonathan rendered: *לְכִפְתָּא* (*arvolud* in O.F.), a vault.—[*Rashi*] This is a room whose ceiling is just high enough to accomodate the prisoner's height.—[*Sanhedrin* 81b]

Rabbi Joseph Kimchi describes it as a pillory. *Daath Soferim* conjectures that it was customary to place someone who disturbed the Temple service into this prison, vault, or pillory. He was left there until his fate was decided. We do not know when this was instituted. It was not a standard form of punishment since it is not mentioned in the Torah as a punishment for any sin. It is again mentioned below (29:26), as a place 'for every man who is mad and makes himself a prophet.' I.e. for every man who makes himself a prophet and disturbs the order of the Temple. Pashhur saw Jeremiah as just such a person.

in the upper gate of Benjamin—This gate was in Benjamin's territory, for the Temple was partly in Judah's territory and partly in Benjamin's.—[*Redak*]

This gate was situated at the top

of the mountain.—[*Mezudath David*]

20:10

a gathering—Heb. *קָבוּץ*, an expression of gathering, and so did Jonathan render it.—[*Rashi*]

Redak renders: terror. They frighten me all around, from all sides.

Some take this as an allusion to Pashhur, who was dubbed Magor Missaviv by the prophet. I heard the slander of many, also Magor Missaviv.—[*Abarbanel, Malbim*]

tell—false testimony against him.—[*Rashi*]

and let us tell about him—Heb. *וְנִגְדֵנוּ*, and let us testify against him. And *Menaheem* (*Machbereth* p. 53) explained *וְנִגְדֵנוּ* like '(Deut. 14:1) You shall not cut yourselves (לֹא תִתְגַּדְדוּ)'. He also joined '(Job 17:5) For the sake of flattering, he destroys (יַגִּיד) his friends.' This is an expression of destruction. Comp. '(Dan. 4:11) Cut down (גִּדְדוּ) the trees.' But *Dunash* (*Teshuvoth* p. 54) interpreted it as an actual expression of telling, and this is its interpretation: Tell false things about him and we will tell about him to the king.' And we have like *וְנִגְדֵנוּ*, we will tell about him, many words in the Scriptures that cannot be interpreted unless they are divided into two words or three. Comp. '(Gen. 37:4) And they could not speak with him (נִדְבְּרוּ) peacefully.' Also, '(supra 10:20) My children have left me (יָצְאוּ)', lit. 'have gone away from me.'—[*Rashi*] *Dunash* attempts to illustrate that the suffix of a verb appearing to be a direct object may sometimes follow an intransitive verb representing a phrase, implying the preposition,

with, about, or from. Therefore, we may interpret יָצָא as 'let us tell about him.' For the idea expressed in this verse, *Dunash* refers us to 18:18, where Jeremiah's enemies plot to strike him with their tongue.

everyone who was friendly with me—i.e. those I thought to be my friends.—[*Redak*]

await my destruction—Heb. יָחֶלְא.—[*Rashi*]

Others render: **await my stumbling**. Perhaps I will stumble and they will be able to wreak vengeance upon me, as below. This expression is figurative.—[*Abarbanel*, *Mezudath David*]

20:14

Other exegetes explain the verse simply as: Cursed be the day in which I was born etc. Out of the bitterness of their soul, the righteous curse the day of their birth although no curse can effect a day that has already passed. Job, too, (3:3) states: "May the day in which I was born be lost, the night wherein it was said, 'A man-child has been brought forth.'" He continues the matter by saying, "The day in which my mother bore me shall not be blessed."—[*Redak*]

The Rabbis, however, wish to avoid repetition (*Abarbanel*). Also, they explain the verse in Job to mean, 'the night wherein she should have said, "Shall a man beget?"' The Midrash explains that Job cursed the night of his conception. He lamented the fact that his mother was not a menstruant when his father approached her and that she did not say, "Shall a man impregnate me now in my unclean state?" The Midrash draws an analogy

between Job and Jeremiah, concluding that both of them cursed the day of their conception and the day of their birth. Yet, Job curses the night whereas Jeremiah curses the day. Would the righteous Hilkiah, the father of Jeremiah, perform the sex act in the daytime? They, therefore, conclude that he did so under compulsion, for he was fleeing from Manasseh, who was killing the prophets. The halachah is that, if a man is embarking on a journey, he must 'visit' his wife. Since he was unable to wait for nightfall, he performed his conjugal duty during the day before fleeing. —[*Maharzav*]

In our editions of *Gen. Rabbah*, as well as in *Yalkut Shimoni*, the reading is, 'when Jezebel killed the prophets.' *Maharzav* questions the possibility of this, since Jezebel lived at the time of Jehoshaphat, eleven generations before Zedekiah, when Jeremiah prophesied. He points out that, according to *Rashi*, the massacre took place during Manasseh's reign. This does not completely solve the problem, however, since Manasseh reigned fifty-five years and he repented at the age of thirty-four, in the twenty-second year of his reign. Since the massacre must have taken place before he repented, we have at least thirty-three years left to his reign after the massacre, two years of Amon's reign, and thirteen years of Josiah's reign, when Jeremiah embarked on his prophetic career. Accordingly, at the time, he was forty-eight years old, yet he pleads, "I am a youth." See above (1:6) for various explanations.

Maharzav conjectures that, when Manasseh killed Isaiah, he also

killed other prophets. There is no other mention made of Manasseh's massacre of the prophets. See II Kings 12:16, Commentary Digest.

Malbim renders: Cursed is the day in which I was begotten—That was the day of the massacre of the prophets.

the day in which my mother bore me shall not be blessed—That was the ninth of Av, the day the Temple was to be destroyed. This is mentioned by *Abarbanel*, *Malbim*, and *Ibn Nachmias* in the name of a Midrash. This Midrash is unknown to us.

The Rabbis (*Yalkut Shimoni* from *Pesikta Rabbathi* 27:3) depict Jeremiah's pitiful state with a touching episode of a high priest whose lot fell to officiate at the ceremony of a *sotah*, a suspected adulteress. He uncovered her hair as is prescribed by the Torah. When he was ready to give her the cursing waters to drink, he looked at her face and recognized her as his own mother. He began to cry out and say, "Woe is me! My mother, whom I strove to honor, I must now disgrace!" So said Jeremiah, "Zion, upon whom I hoped to prophesy good things and consolations, I must prophesy words of retribution!"

20:16

And he heard an outcry in the morning—That was when he was arrested and brought to trial.

and a blast at noontime—That was the blast of the shophar announcing the verdict to execute him.

21:4

Although not matching it identically, *Rashi's* interpretation resem-

bles *Midrash Tehillim* 36:8: And some say that even in the generation of Hezekiah and in the generation of Zedekiah, they knew the Explicit Name, as it is stated: Behold I turn back the weapons of war that are in your hands—What were the weapons of war? This is the Explicit Name, for they would go out to war, and, although they did not wage war, the enemies would fall. But since the iniquities took their toll and the Temple was destroyed, they would fall into the hands of their enemies. [There is a dispute between] Rabbi Aivu and the Rabbis. Aivu said: The angels would peel the Name that was on them. And the Rabbis said that it would peel off by itself. And since the Temple was destroyed, they would go out to war. They began to say, "(Psalms 38:4) There is no perfection in my flesh because of Your fury." See Isaiah 29:10ff., Commentary Digest; also 43:28, Appendix.

Abarbanel interprets this to mean that they were able to bring down spiritual powers from heaven in order to defend themselves.

21:10

This appears to be more correct. According to Targum, why the necessity of 'for evil and not for good'? Possibly, God's anger could be for good, that they repent of their sins and the city would be saved. In this case, however, God says that the destruction has already been decreed, and His anger is to deliver the city 'into the hands of the king of Babylon, and he shall burn it with fire.'—[*Malbim*]

21:13

rock of the plain—*Mountain*,

entirely surrounded by plain.—
[Rashi]

22:14

That wide house is ceiled with beams and boards of cedar.—
[Redak]

and painted with vermilion—Heb. וִקְשׁוּחַ בָּשָׂשׁוּר, *painted with dyes, so does Jonathan render. בָּשָׂשׁוּר is a color of a type used for painting.* Rashi's intention appears to be that this is used for painting pictures and decorating the walls or the ceiling. Another explanation: וִקְשׁוּחַ בָּשָׂשׁוּר is like 'a cord used for measuring' (חוט (הקשוח) [à] lignant en sinople in O.F.) drawing green lines, delineate with a green color.—[Rashi]

Redak identifies it as a red color called *minium* in Latin, *color di miniare* in Italian, a red color. Hence, our translation, vermilion. He explains that וִקְשׁוּחַ, literally anointing, means 'painted,' since painting is accomplished by drawing the hand over the article to be painted, as in anointing.

22:19

In II Kings 24:6, Scripture states: And Jehoiakim slept with his forefathers. Rashi comments: Not in his bed, for Nebuchadnezzar bound him with copper chains to take him to Babylon, and they were dragging him, and he died in their hands, as it is said, '(Jer 22:19) A donkey's burial shall he be buried, dragged and tossed past the gates of Jerusalem.' And in II Chron. 36:6, it is written that Nebuchadnezzar bound him to take him to Babylon.

This account resembles that of *Seder Olam*, ch. 25, which states that Jehoiakim died as soon as he was

bound. Then they took him out and dragged him, in fulfillment of Jeremiah's prophecy.

Lev. Rabbah (19:6) relates that when Nebuchadnezzar came to destroy Jerusalem, he encamped in Riblah. The Great Sanhedrin came down to him. They asked him, "Has the time arrived for the Temple to be destroyed?" He replied, "No, but Jehoiakim has rebelled against me. Deliver him to me, and I will go." They went to them and told him, "Nebuchadnezzar wants you." After refuting his protests, they lowered him over the wall into the Chaldean camp. Some say that they lowered him alive, and some say that they lowered him dead. Some say that he died in their hands because of his frailty. Some say that Nebuchadnezzar judged him, executed him, and inserted his body into the carcass of a donkey, to fulfill the prophecy that he would be buried "a donkey's burial." He was then dragged around all the cities of Judea. Still others say that Nebuchadnezzar dragged him around while he was still alive, then killed him and fed his flesh to the dogs, as donkey flesh is usually "buried."

22:20

and on Bashan give forth your voice—On Bashan which will be destroyed. And Jonathan paraphrased: And in the gates of the Temple Mount. And I do not know how to explain how the expression 'Bashan' fits to the gates of the Temple Mount, unless it is because of the doors which they make from the terebinths of Bashan, and that is the name of a place, or the expression,

'*Bashan*' denotes a place of a wide valley. So is the area of the Temple Mount an open area around the Temple.—[Rashi] Redak explains that the area on the Temple Mount surrounding the Temple was pasture-land for sacrificial animals. Hence, the analogy to *Bashan*.

and cry for Avarim—And cry for Megizatha. They are place names.—[Rashi] See Num. 33:48, where the name *הַצְּבָרִים* appears. *Onkelos* renders: *מְגִזָּתָא עֲבָרָא* the crossing of the sides. *Rashi* explains *צִי* as wastelands. These were the wastelands of Avarim. The reason for lamenting over the wastelands is obscure. Perhaps the intention is that he bewail the loss of Israel's borders, which once reached to the mountains of Avarim, which were at the border of Moab. See *Daath Mikra*.

Others explain that the prophet sarcastically exhorts them to call upon their friends, upon whom they relied for aid, namely Assyria and Egypt, instead of placing their trust in God. He exhorts them to ascend to the highest mountain peaks to shout to their allies to come and help them. He chooses Lebanon and Bashan as examples of lofty mountains from which the voice will carry over long distances. He exhorts them further to cry from *הַצְּבָרִים*, from all sides.

22:23

Redak explains this expression in two ways. The word *מה*, *what*, can be used in expressing greatness or insignificance. In this case, it is used for both. 'What grace and beauty you had when the birthpangs came upon you!' This refers to the grace and glory the nation had before the inva-

sion. It may also be interpreted: 'What grace did you have when the birthpangs came upon you?' What grace and beauty were left you when the enemy invaded and attacked you?

Jonathan renders: You who abide in the Temple among the kings, who raises her sons, what will you do when trouble and terror come upon you like the pangs to a woman in travail? The derivation of the words is obscure.

22:24

I will remove you—Heb. *אֶחְדָּלְךָ*. Cf. '(supra 12:3) Draw them out (הַחֲקֹם) like sheep to the slaughter,' (Jos. 8:6) Until we have drawn (הַחֲקִינוּ) them. And the 'nun' is superfluous. And, according to the *Midrash Aggadah* (*Pesikta d'Rav Kahana*, p. 163a): In the place to which he was removed (נִדָּח), there he was rectified (נִתְקַן), for he repented in Babylon, and the Holy One, blessed be He, applied for absolution of the oath He had sworn, 'Inscribe this man childless.' and Zerubbabel was born to him in Babylon, and it was said to him through the prophet, '(Haggai 2:23) On that day . . . I will take you, Zerubbabel, and I will make you as a signet,' directed toward what He said to his father, 'Though . . . be a signet on My right arm, . . . I will remove him (sic).—[Rashi]

Although Zerubbabel was not actually Jeconiah's son, but the son of Pedaiah, who was the son of Shealtiel, who was the son of Jeconiah, as in I Chron. 3:17ff., he is considered his son, for until four generations, the descendants are considered as children since a per-

son may see these generations during his lifetime.—[*Ibn Nachmiash*]

Concerning Jeconiah's repentance, see II Kings 25:30, Commentary Digest.

23:1

the flocks of My pasture—Israel, to whom I am like a shepherd.—[*Mezudath David*]

you have scattered—Because of your sins, they have been scattered among the nations and driven into the lands of their enemies.—[*Mezudath David*]

23:4

nor shall they be dismayed—Unlike the days of the Second Temple, when the Holy Ark with the cherubim, prophecy, the Urim and the Thummim, and the fire that descended from heaven were no longer among them, in the days of the Messiah, they will have all these Divine gifts. Then, they will no longer be dismayed by their absence: for then all these sanctities will return to them as in days of yore.—[*Abarbanel*]

nor shall [any of them] be missing—Heb. *וְלֹא יִפְקֹד*, and they shall not be missing. Cf. (Num. 31:49) *And no one of us was missing* (וְלֹא יִפְקֹד).—[*Rashi, Redak*]

Unlike the days of the Second Commonwealth, when only a small part of the nation returned to the Holy Land, in the Messianic Era, no one will be missing. After the return from Babylonian exile, the Ten Tribes did not return, neither did the Judeans in exile in the western countries nor those in Ammon and Moab, as is related by Joseph ben Gurion. Moreover, of those exiled in

Babylon, only a small number of the poor people returned.—[*Abarbanel*]

23:5

and prosper—Heb. *וְהִשְׁקִיף*.—[*Rashi* according to *Targum Jonathan*] *Abarbanel* renders: and become wise. This parallels Isaiah's prophecy (11:2): 'And the spirit of the Lord shall rest upon him, a spirit of wisdom and understanding.'

and he shall perform judgment and righteousness in the land—This parallels Isaiah's prophecy of (11:4) *And he shall judge the poor justly, and he shall chastise with equity the humble of the earth.*—[*Abarbanel*]

23:10

because of oaths—*False oaths.*—[*Rashi*]

mourns—*I.e. is destroyed.*—[*Rashi*]

the dwellings of the wilderness—The place where animals are pastured.—[*Redak*]

their eagerness—Heb. *קוֹרְעָתָם*, (*course in French*), *their course, their running.* But *Jonathan* renders it as an expression of desire.—[*Rashi*]

Most exegetes follow *Rashi's* first interpretation, that *קוֹרְעָתָם* is derived from *רץ*, to run. Their running is only to do evil. They never run to perform a mitzvah or to do God's service, but only to evil.—[*Redak, Kara, Ibn Nachmiash*] *Jonathan*, however, derives the word *קוֹרְעָתָם* from *רצה*, to desire. He paraphrases: And since they go with the will of their souls, evil shall come upon them.

23:19

19. has gone forth—This is the prophetic past.—[*Mezudath David*]

23:22

Redak explains: If they stood in My council, as they claim, and they are in possession of My prophecy, they should have taught the people My true words, not falsehoods, and brought them back from their evil way and from the evil of their deeds.—[*Redak*]

Kara explains: Let them now let My people hear My words and let them bring them back from their evil way etc.

With this, he refutes the claims of the false prophets who predict only peace and good, for it does not make sense that God should send prophets to support the wicked in their ways and not to exhort them to repent. —[*Malbim*]

burden? And I will forsake you etc.—*They say to you* (sic), “*What is the burden?*” *You are the burden of the Holy One, blessed be He, and He says that He will forsake you and cast you off His arms from heaven to earth. So I heard.*—[*Rashi*] Perhaps the correct reading is: And you shall say to them.

When they ask you this question, retort to them with the same expression they use.—[*Kara*]

Redak explains: When they ask you “What is the prophecy of the Lord, you shall say to them what the prophecy is, viz. And I will forsake you, says the Lord.

and I will forsake—Heb. *וְאֶפְסָרְכֶם*.—[*Rashi*]

23:31

Hence, according to *Rashi*, the root is *נָל*, to teach, as in the word *נָל*, teaching. *Redak*, however, sees it as an inverted form of *נָלָה*, smooth. They speak with a smooth tongue and say, “He says.” They would say to the people in God’s name, “You shall have peace.” Concerning this group, the Rabbis say, “They prophesy what they did not hear.”

23:34

Abarbanel explains that when the wicked of his generation would see Jeremiah falling into a prophetic trance, they would ask derisively, “What is the burden of the Lord?” implying that prophecy was burdensome and painful to him. God ordered him to reply, “What is proper to do with a burden? If it is heavy, we cast it off. And I will forsake you, says the Lord.”

you shall say to them, “What

23:36

For the burden shall be to the man of His word—*Although you pervert the massa into a pejorative, the prophecy (אָמְרָה) of the word of the Lord shall be to the man of His word, and to the man of His counsel He reveals it, but you pervert it to an expression of a burden. This interpretation I did not hear, but it is the main interpretation. But this is how I heard it, namely that the burden shall be a burden of retribution for the one who says it, who asks, “What is the burden?” Another interpretation: אָמְרָה is an expression of prophecy, and the false prophet would ask the true prophet to tell him the word of the Holy One, blessed be He, in the language in which the expression came to him, and the expression did not explain the speech adequately. Therefore, the false prophet would pervert it to another meaning and would speak after the fashion of the true prophet in order that they should*

believe him. And so did Hananiah son of Azzur do. Therefore, he says, "Do not ask the prophecy of the Lord," the language of the expression, but "What did He speak?" or "What did He reply?" The explanation of the words you shall ask the true prophet to tell you what the Holy One, blessed be He, says, and to what His words are inclined.—[Rashi]

25:20

the allies—*Garantie in French*.—[Rashi] Rashi explains *הַעֲרָב* as 'guarantee.' This is related to the word *עֲרָב*, a guarantor, *עֲרֵבוֹן*, security. He interprets Jonathan's *סִימְכִנְתָּא*, as being derived from *סִמְכָּי*, a support.

Redak, however, derives it from *עָרַב*, to mix. He interprets it as a mingled people, similar to *עָרַב רַב* (Ex. 12:38). This interpretation is followed by Ibn Nachmiash, Abarbanel, Kara, Mezudath David, and Malbim. They interpret the Aramaic *סִימְכִנְתָּא* to mean 'a thick mixture,' hence a mingled people.

Malbim points out that no king is mentioned since they had no king. Jonathan, however, according to our edition, renders: kings. Rashi, apparently, did not have that reading. Perhaps Malbim follows Rashi's reading in Targum Jonathan.

Daath Mikra interprets it as 'the west,' similar to *מִצְרַיִם*.

BIBLIOGRAPHY

I. BACKGROUND MATERIAL

1. Bible with commentaries ("Mikraoth Gedoloth"), commonly known as "Nach Lublin," including Rashi, Rabbi Joseph Kara, contemporary of Rashi, Redak (R. David Kimchi) and Minchath Shai.

2. Talmud Bavli or Babylonian Talmud. Corpus of Jewish law and ethics compiled by Ravina and Rav Ashi 500 C.E. All Talmudic quotations, unless otherwise specified, are from the Babylonian Talmud.

3. Talmud Yerushalmi or Palestinian Talmud. Earlier and smaller compilation of Jewish law and ethics, compiled by R. Johanan, first generation *Amora* in second century C.E.

4. Midrash Rabbah. Homiletic explanation of Pentateuch and Five Scrolls. Compiled by Rabbi Oshia Rabbah (the great), late Tannaite, or by Rabbah bar Nahmani, third generation *Amora*. Exodus Rabbah, Numbers Rabbah, and Esther Rabbah are believed to have been composed at a later date.

5. Midrash Tanhuma. A Midrash on Pentateuch, based on the teachings of R. Tanhuma bar Abba, Palestinian *Amora* of the fifth century C.E. An earlier Midrash Tanhuma was discovered by Solomon Buber. It is evident that this is the Tanhuma usually quoted by medieval scholars, e.g. Rashi, Yalkut Shimoni, and Abarbanel.

6. Pirke d'Rabbi Eliezer. Eighth century aggadic compilation, attributed to Rabbi Eliezer ben Hyrcanus, early Tannaite of first generation after destruction of second Temple. Also called Baraitha d'Rabbi Eliezer, or Haggadah d'Rabbi Eliezer. Commentary—Radal (R. David Luria) 1798–1855. Om Publishing Co., New York 1946

7. Yalkut Shimoni. Talmudic and Midrashic anthology on Bible, composed by R. Simon Ashkenazi, thirteenth century preacher of Frankfort on the Main. Earliest known edition is dated 1308, in Bodlian Library. Sources traced by Arthur B. Hyman, M.D. in "The Sources of the Yalkut Shimeoni," Mossad Harav Kook, Jerusalem 1965.

8. Pesikta d'Rav Kahana. Homiletic dissertations of special Torah readings and haftorah. Composed by Rav Kahana, early *Amora*, at time of compilation of Talmud Yerushalmi. Solomon Buber, latest edition Jerusalem 5723.

9. *Pesikta Rabbathi*. Later compilation similar to that of Rav Kahana. Composed 4605. Warsaw, 5673, Jerusalem—Bnei Brak 5729.

10. *Midrash Tehillim, Or Shoher Tov*. Homiletic explanation of Book of Psalms. Authorship not definitely established. New York 1947

11. *Mechilta*. Tannaitic work on Book of Exodus. Some ascribe its authorship to Rabbi Ishmael, some to Rabbi Akiva, and others to Rav, first generation *Amora*. Printed with Malbim below text of Exodus.

12. *Sifrei*. Tannaitic work on Numbers and Deuteronomy. Some attribute its authorship to Rav, first generation *Amora*. Printed with Malbim below text of Numbers and Deuteronomy.

13. *Seder Olam*. Early Tannaitic work, recording chronology of entire Biblical era. Composed by Rabbi Jose son of Halafta. Jerusalem 5715

II. MEDIEVAL COMMENTARIES AND SOURCE MATERIAL

1. Don Isaac Abarbanel or Abravanel. Commentary on Jeremiah, by renowned scholar, onetime finance minister of Spain. 1437–1509

2. Adne Kesef, by Rabbi Joseph Ibn Kaspi, medieval exegete, London 1911

3. Rambam, Rabbenu Mosheh ben Maimon, also known as Maimonides. Leading medieval authority on halachah, philosophy, and medicine. After having fled Spain, his native land, he became court physician to the sultan of Egypt. His works include a commentary on the Mishnah, *Sefer Hamitzvoth* (a concise presentation of the 613 commandments, of the Torah, together with comments of Ramban), *Mishneh Torah* or *Yad Hachazakah*—Rambam's "opus magnum," containing a decision on all problems of Jewish, whether discussed in the Talmud, Midrash, or later Gaonic writings. 1134–1204, and a philosophic treatise, entitled, "Guide to the Perplexed." Relevant quotations appear in "Torath HaRambam, Neviim Uchtuvim," by Meir David ben Shem, Jerusalem, 1978.

4. Ibn Nachmias, Joseph, fourteenth century Biblical exegete, commentary on Jeremiah, first edition, Frankfort a/M, 1912, recent Israeli ed., no date.

5. Rabbi Isaiah da Trani. Commentary on Early prophets, Isaiah, and Jeremiah, Wertheimer, Jerusalem 1959.

III. MODERN COMMENTARIES

1. R. Chaim Joseph David Azulai. Author of *Homath Anach* and other

commentaries on the Bible by a famous 18th century authority on all fields of Torah study.

2. R. Meir Leibush Malbim. Commentary on Biblical literature, which combines ancient tradition with keen insight into nuances of meanings in the Hebrew language, by a leading nineteenth century scholar. 1809–1879

3. Shem Ephraim on Tanach by the renowned authority, R. Ephraim Zalman Margolis of Brodi, emendations on Rashi text, Munkacz 5673, Eretz Israel 5732

4. R. Moshe Alschich, Mar'oth Hazov'oth. Biblical exegesis by renowned scholar in Safed Brooklyn, 1977

5. Mezudath David and Mezudath Zion, by Rabbi Yechiel Hillel Altschuller. Simple and concise 18th century Bible commentary.

6. Daath Mikra, contemporary scholarly and traditional commentary on Jeremiah, Mosad HaRav Kook, 1983.

7. Daath Soferim, by Rabbi Chaim Rabinowitz. Biblical exegesis by contemporary historian, exegete and educator, Jerusalem 1969.

IV. OTHER SOURCES

1. Machbereth Menachem. Lexicon by Menachem ben Saruk, early grammarian, Spain 920–980.

2. Teshuvot Dunash. Dunash ben Labrat, opponent of Menachem ben Saruk. 920–990.

3. Sefer Hashorashim, Redak. Lexicon of Biblical roots. Berlin, 5607, New York, 5708

4. Sefer Hashorashim, R. Jona ibn Ganah, earlier lexicon of Biblical roots, Berlin (5656) 1896, Jerusalem 5726

5. Aruch, R. Nathan of Rome. Talmudic dictionary by early medieval scholar. Died 4866

6. Otzar Midrashim. Encyclopedia of all Midrashim. J.D. Eisenstein. New York, 1915, 1956

7. Methurgeman. Lexicon Chaldaicum. Aramaic lexicon, comprising all roots found in *Targumim* and in Bible. Composed by Elia Levita, grammarian and lexicographer. 1541. No date on reprint.

8. Sepher Hagaluj, Rabbi Joseph Kimchi, father of Redak, grammarian and Biblical exegete, decisions of grammatical conflicts between Menachem and Dunash.

9. Aruch Completum, Dr. Alexander Kohut, critical edition of Aruch with elaboration and theories of word origins.

10. Barzilai, history of development of Hebrew language. Aaron Marcus, nineteenth century scholar and archeologist. Records of ancient inscriptions relevant to the period covered in Jeremiah.

11. Nefesh Hachaim, Popular Kabbalistic work, Chaim of Wolozhin, disciple of Elijah Gaon of Vilna, 1649–1721.

